

НАУКОВІ ПРАЦІ

НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

НАУКОВІ ПРАЦІ

НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Редакційна колегія:

- В. Попик*, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук (*голова*)
Г. Боряк, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук
В. Горовий, д-р іст. наук (*заст. голови*)
Т. Гранчак, д-р наук із соц. комунікацій
Т. Добко, д-р наук із соц. комунікацій
Л. Дубровіна, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук (*заст. голови*)
Г. Ковальчук, д-р іст. наук
С. Кулешов, д-р іст. наук
К. Лобузїна, д-р наук із соц. комунікацій
К. Манолаке, д-р політології (Республіка Молдова)
Р. Мотульський, д-р пед. наук (Республіка Білорусь)
С. Нарбутас, д-р гуманіт. наук (Литовська Республіка)
В. Омельчук, д-р іст. наук
О. Онищенко, акад. НАН України, д-р філос. наук
Г. Папакін, д-р іст. наук
В. Петров, акад. НАН України, д-р техн. наук
Ю. Половинчак, канд. іст. наук (*відп. секр.*)
К. Тахіров, д-р філос. наук (Азербайджанська Республіка)
Л. Шевченко, д-р філол. наук
Н. Шип, д-р іст. наук
В. Широков, акад. НАН України, д-р техн. наук

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
АСОЦІАЦІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

НАУКОВІ ПРАЦІ

НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Збірник засновано в 1998 р.

Випуск 41

Електронна версія – на www.nbuv.gov.ua

Київ 2015

УДК 02(477)(06)
ББК Ч73я54(4УКР)

Затверджено до друку вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(протокол № 7 від 15.05.2015)

Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.
Вип. 41 / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к
України. – Київ, 2015. – 624 с.

До збірника наукових праць увійшли матеріали, у яких висвітлюються актуальні питання еволюції соціальних інформаційних комунікацій у процесі розвитку національного інформаційного простору в умовах глобалізації, розвитку методик управління інформаційно-комунікаційними процесами в державі, забезпечення ефективного науково-інформаційного супроводу суспільних трансформацій. Авторами розглядаються практичні аспекти використання соціальних мереж у науково-інформаційній діяльності, зокрема розкривається специфіка використання інформації мережевого середовища в діяльності бібліотек, виробництві бібліотечно-інформаційної продукції, аналізується вплив розвитку мережевої комунікації на формування сучасних особливостей функціонування бібліотек.

Видання орієнтоване на широке коло бібліотечно-інформаційних фахівців, насамперед тих, хто спеціалізується на формуванні електронних інформаційно-аналітичних ресурсів, працює у сфері обробки інформації, аналізу інформаційних потоків в інтересах наукових установ, громадських організацій, та всіх інших категорій користувачів інформаційних ресурсів.

ЗМІСТ

Розділ I. НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР: РЕСУРСИ, ТРАНСФОРМАЦІЇ, УПРАВЛІННЯ.....9

Попик В. Нові обрії інтеграції національного науково-інформаційного простору.....	11
Горовий В. Інформаційні комунікації в еволюції національного інформаційного простору.....	26
Гранчак Т. Науково-дослідна діяльність інформаційно-аналітичних підрозділів бібліотек у розвитку національного інформаційного суверенітету.....	39
Чуприна Л. Соціальні мережі як інструмент реалізації громадських ініціатив.....	54
Горенко Т., Андріяш О. Інформаційно-аналітична діяльність як чинник мінімізації інформаційних ризиків розвитку економіки.....	69
Пальчук В. Бібліотека в забезпеченні розвитку електронних інформаційних комунікацій між суб'єктами електронного урядування.....	80
Саморукова О. Відображення процесів демократизації в Україні в зарубіжних ЗМІ.....	100
Горова С. Специфіка бібліотечного комплектування в умовах активізації інформаційної злочинності.....	112
Аксьонова Н. Маніпулятивні технології в сучасних інформаційних обмінах і сучасна бібліотечна діяльність.....	124
Желай О. Бібліотечно-аналітична робота як складова системи протидії антиукраїнській інформаційній агресії.....	138
Миськевич Т. Роль і можливості вітчизняних бібліотек у процесах інформаційної соціалізації.....	154
Удовик В. Президентські музеї в країнах світу: особливості створення та принципи функціонування.....	166
Пестрецова О. Доступ громадян до офіційної інформації у діяльності сучасних бібліотек.....	180

Нагаров О. Правова освіта населення: роль бібліотек України.....	189
Шлапак Ю. Електронний підручник як інструмент роботи з інформацією: функціональний аспект.....	209
Блажкевич А. Електронні юридичні бібліотеки як складова національного інформаційного простору	223

Розділ II. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ СФЕРИ

237

Іванова Н. Розвиток національного інформаційного простору: сучасні виклики.....	239
Соколова І. Розвиток регіональних ЗМІ як сегмента українського інформаційного простору	247
Дубас Т. Розвиток видавничої діяльності наукової бібліотеки і вдосконалення якісних аспектів цієї діяльності	264
Ворошилов О. Кооперація бібліотечних установ як засіб оптимізації їх діяльності	284
Пастушенко О. Розвиток системи персоніфікації вченого в інформаційному середовищі Інтернет	295
Чернявська Л. Створення інформаційних ресурсів для наукового забезпечення гендерних досліджень.....	310
Кулицький С. Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек – складова розвитку економічної аналітики.....	331
Жабін О. Технологічні трансформації в бібліотеці: від бібліографування до наукометрії.....	346
Сандул О. Бібліометричний аналіз масиву наукових документів з актуальних проблем політики та політичних наук, відображених у загальнодержавній РБД «Україніка наукова».....	361
Струнгар В. Бібліотечні проекти в соціальних медіа як джерела бібліотекознавчих досліджень	371
Кухарчук Є. Представлення української науки в наукометричній надбудові SciVal корпорації Elsevier.....	382
Булахова Г. Реклама продуктів і послуг бібліотек на бібліотечному веб-сайті.....	396
Федоренко О. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотеках України	406
Полтавець С. Проблема розширення доступу до наукової інформації в сучасному «козацькому» дискурсі.....	416

Берегелський А., Половинчак Ю. Аналіз новинних потоків у дослідженні вітчизняного інформаційного поля425

Розділ III. БІБЛІОТЕКА В ЕЛЕКТРОННОМУ СЕРЕДОВИЩІ: РЕСУРСИ, СЕРВІСИ, ТЕХНОЛОГІЇ439

Іванова М. Електронні інформаційні ресурси конституційно-правової тематики у фондах НЮБ НБУВ.....441

Постельжук О. «Віртуальна довідкова служба» як інструмент задоволення інформаційних потреб користувачів455

Бондаренко В. Віртуальні виставки як дистантна бібліотечна послуга.....467

Беззуб І. Електронні бібліотеки в сучасній освіті479

Потіха А. Мережеві сторінки політичних партій як інформаційний ресурс.....496

Медведєва В. Сучасна бібліотека в розвитку суспільної інформатизації512

Вишнеvsька І. Соціальні мережі як джерело підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів.....521

Покровська Г. Особливості використання регіональних інтернет-ресурсів при підготовці джерельної бази бібліотечного інформаційно-аналітичного продукту.....531

Тарасенко Н. Інноваційні аспекти бібліотечно-інформаційного виробництва.....543

Терещенко І. Бібліотека і мобільні технології: тенденції та можливості560

Рудь І. Пошукові системи та оптимізація пошуку інформації в аналітичних відділах бібліотек.....573

Пригорницька О. Регіональні ЗМІ як інструмент для маніпуляції громадською думкою.....588

Струнгар А. Специфіка організації представлення контенту бібліотечного веб-ресурсу з метою підвищення його ефективності601

Гах І. Моделі цифрових мереж інтегрального обслуговування в інформаційно-бібліотечному середовищі: відповідність сучасним вимогам609

Розділ I

НАЦІОНАЛЬНИЙ

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР:

РЕСУРСИ, ТРАНСФОРМАЦІЇ, УПРАВЛІННЯ

Володимир Попик,

д-р іст. наук, чл.-кор. НАН України,

гендиректор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

НОВІ ОБРІЇ ІНТЕГРАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Розглянуто перспективні завдання координації, кооперації та інтеграції зусиль спеціалізованих наукових бібліотек з інформаційними центрами науково-дослідних установ, навчальних закладів у розбудові цілісного національного науково-інформаційного простору. Обґрунтовано необхідність подолання уявлень про його «бібліотекоцентризм», важливість пошуку бібліотеками нових моделей співпраці з усім спектром інформаційних інституцій сучасного суспільства.

Ключові слова: національний науково-інформаційний простір, спеціалізовані наукові бібліотеки, інформаційна діяльність наукових установ, інформаційні центри України, інтеграція інформаційної діяльності.

Якісні трансформації, що відбуваються нині в технічному забезпеченні процесів виробництва, систематизації та поширення інформації, швидке зростання й урізноманітнення інформаційних запитів сфер освіти, науки, культури, державного управління, економічного життя, докорінна зміна інформаційної парадигми сучасності, яка вимагає вже не суми безальтернативно представлених даних, а знання інтелектуально опрацьованого, здатного до динамічного розвитку, «стереоскопічного» у своїй багатоваріантності – ці та інші чинники настійно вимагають пошуку нових дієвих стратегій інформаційно-бібліотечної діяльності, її рішучої модернізації, одним з найважливіших напрямів якої є розвиток у ній координації, кооперації та інтеграції зусиль з іншими учасниками комунікаційних процесів.

Над виробленням і реалізацією сучасних підходів до осмислення нового місця й ролі бібліотек у системі соціальних комунікацій наполегливо працює як бібліотечне фахове співтовариство, так і науковці різних галузей знань, фахівці й практики у сфері інформаційних технологій. Упродовж останнього десятиліття з різних аспектів цієї проблематики опубліковано ґрунтовні монографічні дослідження В. Горового [1, 2], О. Давидової [3], Г. Шемаєвої [4], Т. Гранчак [5], О. Воскобойнікової-Гузєвої [6], К. Лобузної [7], чимало проблемних статей В. Ільганаєвої [8, 9], Т. Вилегжаниної [10], Т. Ярошенко [11] та багатьох інших авторів.

Напрацювання вітчизняних учених здобули узагальнення та подальший розвиток у серії з понад десяти колективних праць, підготовлених у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського під керівництвом академіка НАН України О. Онищенко та В. Горового з проблем розвитку вітчизняного інформаційного середовища, формування національного інформаційного простору.

Проте очевидним недоліком сучасного стану теоретичного та практично-прикладного опрацювання проблеми, а отже, стимулом до піднесення досліджень і організаційно-методичних заходів на принципово більш високий якісний рівень, є відсутність справжнього порозуміння і скоординованості дій між бібліотечним та позабібліотечними секторами науково-інформаційного простору. З боку бібліотечних фахівців зазначене найбільш виразно виявляється у збереженні традиційного притаманного їм «бібліотекоцентризму». Ідеться про намагання переконати себе і суспільство не лише в безперечному верховенстві нагромадженого досвіду та бібліотечних технологій у справі інтеграції, опрацювання та поширення інформації, але й у неодмінному майже «автоматичному» збереженні домінуючої ролі бібліотек в інформаційному середовищі в майбутньому.

На особливій ролі й значенні бібліотек у наші дні, як інтегративного соціального інституту, безперечно, конче необхідно повсякчас наголошувати, особливо в умовах, коли у вітчизняному політикумі і в органах виконавчої влади відсутнє справжнє ґрунтовне бачення проблем подальшого розвитку бібліотечної сфери за доби інформаційної революції та розбудови суспільства знань. Однак із цього справедливого прагнення бібліотечного фахового співтовариства захистити себе і довести важливість своєї справи походить також певна низка «бібліотечних міфів» – поглядів і практичних підходів до модернізації бібліотечної сфери, як дещо «замкненої на себе» системи, що шляхом самовдосконалення, використання новітніх досягнень інформаційних технологій здатна самостійно, навіть у конкурентній боротьбі з позабібліотечними інформаційними центрами, розв'язувати основні проблеми інформаційного забезпечення інтелектуальних і духовних запитів суспільства.

Недарма на першому місці у вітчизняній бібліотекознавчій літературі нині є обговорення проблематики налагодження співробітництва між самими лише бібліотеками – координації їх роботи, кооперації у формуванні корпоративних каталогів, інтеграції зусиль у розгортанні електронних бібліотек, наданні інформаційних послуг. Зазначене повною мірою відображає реальний стан вітчизняної бібліотечної системи на сучасному

етапі її розвитку: роздробленість по окремих відомчих мережах і регіональних сегментах, невирішеність інтеграційних завдань, вже успішно розв'язаних у багатьох зарубіжних країнах. Те, що вітчизняні бібліотеки намагаються нині вийти на шлях, яким давно рухається світове бібліотечне співтовариство, заслуговує на всебічну підтримку з боку держави, наукових інституцій і громадськості. У цьому напрямі, дійсно, є вже чимало досягнень, нехай і не таких масштабних, переважно в регіональному, або відомчому розрізі.

Ідеї необхідності розвитку співробітництва, координації й кооперації, а у кінцевому підсумку – і тісної інтеграції зусиль з позабібліотечними установами та організаціями – архівами, музеями, науковими установами, університетами, редакціями газет, журналів і продовжуваних наукових збірників, видавничими фірмами, електронними інформаційними центрами (зокрема, науково-технічної інформації), незалежними дослідницькими осередками, у вітчизняному дослідницькому просторі теж обговорюються, однак у значно меншому обсязі, а головне, здебільшого лише в плані постановки проблеми, визначення перспектив на майбутнє. З цього випливає й наявність лише поодиноких прикладів їх практичної реалізації, переважно у локальному масштабі, лише в гуманітарному, історико-культурному спрямуванні.

Нинішня зосередженість бібліотекознавчої думки й бібліотечної практики на розбудові інформаційної мережі, здебільшого ізольованої від інших сегментів інформаційного простору, безперечно, завдає шкоду самим бібліотекам. Вона не відповідає завданням подальшого розгортання процесів інформаційної революції. Дійсно, сучасні бібліотеки інтенсивно перетворюються на «фабрики знань», медіатеки – центри інтеграції й поширення інформації на всіх видах носіїв. Вони розбудовують масштабні ресурси наукової, освітньої та культурологічної інформації, налагоджують тісну інформаційну взаємодію з читачами та віддаленими користувачами інформаційних мереж за допомогою новітніх бібліотечних сервісів і соціальних мереж.

Однак не можна непомічати й того, що напрацьовані поколіннями бібліотечних фахівців форми й методи діяльності, трансформовані в сучасні комп'ютерні технології автоматизації бібліотечно-інформаційної роботи, вийшли нині далеко за межі суто бібліотечних установ, певною мірою «відірвалися» від них, набули самостійного значення. Будучи, дійсно, за своїм походженням бібліотечними, вони з успіхом використовуються в інших організаційних структурах, нерідко у поєднанні зі значно більш ефективними моделями інформаційного менеджменту. Особливо успішно

такі моделі застосовуються великими інформаційними корпораціями, які об'єднують науково-видавничу, експертно-аналітичну діяльність, інтеграцію та поширення інформації, зокрема у вигляді баз даних та інтелектуальних пошукових, бібліометричних і наукометричних інструментів до них. Бібліотечні установи у багатьох країнах тісно співпрацюють з такими інформаційними корпораціями, але переважно вже як споживачі і транслятори одержуваної від них готової систематизованої наукової, суспільно-політичної та соціально-економічної інформації, або поставники документів для введення їх до інформаційного обігу. Отже, в інформаційному просторі відбувається істотне переміщення центрів тяжіння, інтенсивно формуються нові, незнані попереднім поколінням реалії, від яких бібліотечне фахове співтовариство не повинно відсторонюватися. Інакше бібліотеці як інститутіві загрожує повторення кризи середини ХХ ст., коли вона не змогла своєчасно адаптуватися до вимог доби науково-технічного прогресу і, як результат, система науково-технічної інформації почала розвиватися поза системою класичних бібліотек, на основі окремої мережі структур науково-технічної інформації (НТІ) [12, с. 22].

Не можна також стверджувати, що інформаційна діяльність університетів і наукових установ повсюдно реалізується через підпорядковані їм бібліотечні або інформаційно-бібліотечні підрозділи. Частково, це дійсно так. Однак і зарубіжна, і вітчизняна практика демонструє нам досить різноманітні моделі організації науково-інформаційної та освітньо-інформаційної діяльності, серед них і такі, що реалізуються поза активної участі бібліотек. Свої інформаційні портали, сайти, інтернет-сторінки розбудовують нині практично всі академічні інститути та їх окремі підрозділи, університети, факультети, кафедри, наукові журнали та продовжувані наукові збірники, наукові товариства, фахові інтернет-спільноти вчених і освітян. На них, у досить відмінних варіантах подання матеріалів, представлено основні напрями наукової й освітньої діяльності; тематику наукових досліджень: плани й одержані результати; інформацію про участь у реалізації наукових програм і проектів, зокрема міжнародних; програми та тези наукових форумів; персоналії вчених-дослідників і професорсько-викладацького складу з бібліографією їх праць, нерідко інтерактивною – з доданням повнотекстових версій публікацій; поточну інформацію про організовані наукові та науково-організаційні заходи, хроніку наукового життя. На сайтах університетських кафедр широко представлено плани навчальних курсів зі складеними викладачами переліками рекомендованої літератури.

Повільно, але розгортається й формування індивідуальних веб-сайтів та інтернет-сторінок окремих учених, зокрема науковців середнього та молодшого покоління, у тому числі англومовних. Особливий науково-інформаційний інтерес становлять банки та бази наукової інформації з окремих напрямів досліджень. Розбудову науково-інформаційних ресурсів здійснюють нині й недержавні осередки, громадські організації. Серед них поки що переважають історичні та культурологічні.

Проте навіть найкращі з позабібліотечних ресурсів істотно поступаються бібліотечним за рівнем систематизації, а отже – зручності в пошукуві необхідних читачам/користувачам електронних мереж документів. Сам характер подання на них матеріалів, наприклад, досить типові помилки в оформленні бібліографічних записів наочно демонструють, що у багатьох випадках бібліотечні фахівці взагалі не залучаються до цієї справи навіть як консультанти. Можливо, здебільшого через такі алгоритми роботи, у цьому сегменті наукової інформації, як не прикро, і досі спостерігається чимало неадекватних поставлених меті, «кустарницьких» прийомів. Дається навзнаки те, що інформаційна діяльність інститутів, університетів та їх структурних підрозділів здійснюється поки що без належної координації, розрізненими силами, за відсутності методичних рекомендацій, часто із застосуванням застарілих технічних та інформаційних рішень.

Зокрема, свого часу нам уже доводилося писати про те, що персональні сторінки науковців, надзвичайно важливі для просування людського наукового потенціалу української науки та освіти, інтеграції її у світовий науково-інформаційний простір, побудовані по окремих установах за різними моделями, які відчутно «не стикаються» між собою. Найбільш досконалі з них містять, як правило, дані про здобуту вченим освіту, основні етапи його наукової біографії, сферу наукових інтересів, напрями досліджень і впровадження їх результатів, науково-методичну й організаційну роботу, нагороди, членство в наукових товариствах, переліки основних опублікованих праць, іноді з їх повнотекстовими варіантами [13, с. 321–325]. Проте нам майже ніколи не вдалося виявити персональних сторінок науковців, які б містили одразу весь набір перелічених необхідних даних для ґрунтовного знайомства з їх професійною діяльністю та науковим доробком. Зрозуміло, для створення єдиного інформаційного поля потрібна певна уніфікація.

Відсутність узгоджених правил і стандартних рішень на ресурсах наукових установ і навчальних закладів, а також архівів і музеїв України, які теж здійснюють наукову й науково-видавничу роботу, суттєво

знижує цінність продукованої інформації, можливість її ефективного використання, зокрема, шляхом узагальнення, порівняння, приведення до «єдиного знаменника».

Отже, тут є велике поле для налагодження співпраці бібліотек з науковими установами та закладами освіти: спочатку – методичної допомоги, координації й кооперації, а у перспективі – глибокої інтеграції зусиль з формування й використання ресурсів і впровадження спільних інформаційних сервісів. Окреслені вище невирішені проблеми й визначають ті конкретні напрями методичної, координаційної та інтеграційної роботи, які можуть і повинні взяти у свої руки бібліотеки, оскільки саме вони як провідні центри соціальних комунікацій найбільше володіють необхідними для цього методичним досвідом, сучасними технологіями збирання, систематизації, обробки та поширення наукової інформації.

На наше глибоке переконання, без забезпечення нерозривного поєднання бібліотечного сегмента наукової інформації з науково-організаційною інформацією Національної академії наук України та національних галузевих академій наук, міністерств і відомств, дослідних установ і навчальних закладів, інформаційними масивами видавництва, редакцій наукових періодичних видань, громадських організацій, про формування в Україні цілісного наукового та освітнього інформаційного простору не може бути й мови. За таких умов бібліотекам конче необхідно, вирішуючи завдання координації, кооперації та інтеграції у власне бібліотечному інформаційному середовищі, одночасно виходити за межі усталених напрямів діяльності й приймати на себе функції значно більш широкого характеру. Важливо рухатися в напрямі нового осмислення й реалізації ролі бібліотечних установ у відкритому колі освітніх, наукових, інформаційних, управлінських інституцій, недержавних інформаційних центрів і громадських ініціатив.

Якщо підходити до цього з позицій власне бібліотечно-інформаційної роботи, то йдеться про істотне розширення її предметного й функціонального діапазону. У нових умовах зберегти й посилити свою роль провідних центрів соціальних комунікацій бібліотеки зможуть лише охопивши весь діапазон різноманітної інформації про наукову та освітню діяльність. Інтегрувавши його у свою бібліотечно-інформаційну спрямованість, а поряд з тим і самим міцніше інтегрувавшись у науковий та освітній процес. Поки що в Україні така можливість об'єктивно зберігається через відсутність потужних централізованих позабібліотечних науково-інформаційних інституцій. Зрозуміло, і без цілеспрямованих зусиль бібліотек породжене вимогами сьогодення завдання рано

чи пізно все одно буде поступово вирішуватися, нехай розрізненими та незграбними зусиллями, але тоді бібліотеки вже ризикують залишитися на узбіччі цього процесу.

Зазначене вже нині усвідомлюється вченими-бібліотекознавцями, практиками бібліотечної справи й фахівцями в галузі бібліотечно-інформаційних технологій. Оскільки чи не найпершим (і найбільш реально досяжним у наш непростий час) завданням на початковому етапі інтеграції цілісного національного науково-інформаційного простору є елементарна інвентаризація наявних в Україні електронних ресурсів наукового призначення, ця робота здійснюється паралельними зусиллями цілого ряду бібліотек, хоча й недостатньо скоординованими, розпорошеними по окремих галузевих секторах і по регіонах України. У наш час створення розгорнутої *веббіографії* найбільш інформативних наукових та освітніх ресурсів, виокремлення їх з потоку «інформаційного шуму», визначилося як справа справді невідкладна. Для її реалізації саме бібліотеки є найбільш підготовленими.

У цьому плані важливе значення для забезпечення інтегрованого доступу до наукових ресурсів має формування на порталі НБУВ Центром бібліотечних електронних ресурсів і технологій інтернет-навігатора «Джерела наукової інформації», у якому зібрано посилання на найбільш важливі світові й вітчизняні ресурси наукової інформації відкритого доступу з більшості галузей сучасної науки: бібліографічні бази даних, бібліографічні описи, реферативні огляди, довідкові й інформаційні видання, бібліотечні покажчики, електронні каталоги, колекції повнотекстових документів різного обсягу, віртуальні виставки [14]. Окремо на інформаційному порталі НБУВ відкрито також інтернет-путівник по вітчизняних і зарубіжних ресурсах з біографістики, іконографії, генеалогії й геральдики та інших суміжних з біографікою наук, який ще більшою мірою відстоїть від власне бібліотечно-інформаційного кола ресурсів [15]. Подібний характер має й напрацьований Національною історичною бібліотекою України змістовний електронний путівник по краєзнавчих ресурсах [16].

Доволі різні за тематичною спрямованістю й ступенем повноти інтернет-навігатори, створювані багатьма іншими бібліотеками, у найважливіших рисах розкривають систему вітчизняних науково-інформаційних ресурсів, є ефективним ключем орієнтації у них. Їх необхідно розглядати як початковий крок до інтеграції цілісної системи наукових ресурсів, що матиме розподілену структуру на загальнонаціональному, галузевому, регіональному рівнях.

Утвердженню провідних позицій НБУВ у інтеграції національного науково-інформаційного простору сприяє й зосередження в ній одночасно унікального за своєю повнотою національного репозитарію фахових видань «Наукова періодика України» та тісно пов'язаної з ним реферативної бази даних «Україніка наукова», які є ланцюгом, що об'єднує бібліотечний сектор наукової інформації з науковими установами, закладами освіти, як видавцями наукової періодики, та безпосередньо – з редакціями майже 2,5 тис. періодичних і продовжуваних видань. На нашу думку, у зв'язку з поступовим переходом до принципу формування окремих сайтів наукових видань, централізований національний репозитарій конче необхідно зберегти, оскільки його сукупний ресурс інтегровано єдиною пошуковою системою. Для цього необхідно зробити представлення наукових журналів і збірників на порталі НБУВ не лише обов'язковим, як це нині визначено для вітчизняних фахових видань, але й особливо престижним. Підтримку цій справі надає також розгортання на порталі НБУВ бази даних «Бібліометрика української науки», заснованої на вибірці даних з бібліометричних баз Scopus і Google Scholar. У сукупності зазначені сегменти створюють єдиний науково-інформаційний комплекс «Наука України». Звичайно, він поки що за своїми технічними параметрами далекий від того, щоб стати «єдиним вікном» доступу до вітчизняних ресурсів наукової інформації. Однак, переконаний, якщо таке «єдине вікно» буде створюватися в майбутньому, то найбільш раціональним є розбудовувати таку інтегровану інформаційну систему саме на базі НБУВ.

Інша справа, що ідея надмірної централізації сукупного національного науково-інформаційного ресурсу, навіть якщо він залишається розподіленим, заснованим на інтеграції окремих ресурсів широкої мережі бібліотек, наукових установ, навчальних закладів, галузевих інформаційних центрів, навряд чи є в умовах України першочерговою і у всьому виправданою. Адже галузева, проблемна, регіональна розмаїтість ресурсів вимагає особливих підходів до їх систематизації, розбудови специфічного пошукового апарату. Нині в Україні здійснюється ряд досліджень і практичних заходів щодо пошуку оптимальних рішень у цьому плані. Ідеться як про розбудову кластерних інформаційних систем, що охоплюють не лише фонди бібліотек, а й музеїв, архівів окремих регіонів (наприклад, по «Історичній Волині») [10, с. 4–5], так і про реалізацію спільних проектів обміну метаданими та підтримки системи централізованого пошуку у вітчизняних репозитаріях (Інститут програмних систем НАН України разом з Житомирським державним університетом ім. І. Франка) [17].

Справді значущим прикладом інтеграції зусиль бібліотек і наукових установ, закладів культури, видавництв, редакцій періодичних видань стала розбудова Національною парламентською бібліотекою України електронної бібліотеки «Культура України», оцифровані документи до якої передаються численними добровільними учасниками проекту – установами, організаціями, навіть окремими особами. Такий алгоритм формування ресурсів, поширений у всьому світі, не лише забезпечує економію коштів бібліотек та інформаційних центрів, усунення дублювання їх зусиль, але є найбільш ефективним для швидкого наповнення вітчизняних інформаційних ресурсів, досягнення принципово більш високого рівня інформаційного забезпечення потреб сфер науки, освіти й культури. Зазначену модель інтеграції зусиль бібліотек, наукових установ і навчальних закладів, інших установ науки і культури передбачається покласти нині і в основу реалізації започаткованого Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського проекту формування фундаментальної електронної бібліотеки «Україніка».

Значний інтерес становить досвід, набутий у процесі реалізації спільними зусиллями ряду університетських бібліотек проекту «Електронна бібліотека: центри знань в університетах України» (UkrELib) – саме тою мірою, якою він за своїм характером, значенням та результатами переходить за межі суто міжбібліотечного співробітництва з метою доступу до світових ресурсів наукової інформації в площину багатоаспектної співпраці бібліотек і власне вищих навчальних закладів [11].

Проте, зрозуміло, здійснене є лише окремими пробними кроками на шляху до формування загальнонаціональної науково-інформаційної системи. Бібліотеки можуть і повинні прийняти на себе виконання більш складних завдань з розробки й реалізації дієвих моделей партнерської співпраці з науково-дослідними установами, закладами освіти, музеями, архівами, видавничими та інформаційними центрами, редакціями наукових періодичних видань, засобами масової інформації, державними установами та громадськими організаціями, приватними ініціативами.

Ідеться про важливість пошуку бібліотеками нових моделей співпраці з усім спектром інформаційних інституцій сучасного суспільства, про можливість організації за визначальної участі бібліотечних установ інтенсивних інформаційних обмінів на основі залучення потенціалу всіх зацікавлених учасників співпраці, включаючи видавничі структури, насамперед, до формування корпоративних каталогів, баз даних та архівів відкритого доступу, створення мережі віртуальних читальних залів; розвиток системи дистанційного забезпечення тематичних інформаційних

запитів дослідних установ і колективів, вищих навчальних закладів, особливо з пріоритетних напрямів наукових розробок, пов'язаних з виконанням завдань державних наукових, науково-технічних і національно-культурних програм; інформування читачів/користувачів електронних мереж про надходження до інформаційних баз документів з розроблюваної ними наукової проблематики, забезпечення їх повнотекстовими версіями публікацій; створення спільними зусиллями бібліотек і комерційних інформаційних структур інтернет-магазинів для цільового/адресного розповсюдження матеріалів друкованих та електронних видань. Загальні методичні й організаційні підходи до розв'язання цих проблем напрацьовуються нині Міжвідомчою робочою групою з модернізації бібліотечно-інформаційної справи, створеною під егідою Інформаційно-бібліотечної ради НАН України на базі Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського відповідно до рішення Міжвідомчої ради з координації фундаментальних досліджень, прийнятого 3 грудня 2014 р. за результатами обговорення питання про інтеграцію й кооперацію зусиль бібліотек та інформаційних центрів України у формуванні національного науково-інформаційного простору. Метою Робочої групи на цьому етапі є пошук оптимальних практичних шляхів і алгоритмів роботи з розбудови в Україні єдиної цілісної системи нагромадження, опрацювання та поширення наукової інформації, більш дієвого входження української науки і освіти у європейський і світовий науково-інформаційний простір, на основі об'єднання зусиль Національної академії наук України, галузевих національних академій, провідних навчальних закладів Міністерства освіти і науки України, підпорядкованих їм бібліотечних установ, підрозділів та інформаційних центрів.

Безумовно, втілення в життя окреслених вище напрямів спільної діяльності та реалізація конкретних інформаційних проектів вимагатиме, як свою неодмінну передумову, значної модернізації вітчизняного законодавства, всього нормативно-правового поля, яке нині в Україні відчутно відстає від об'єктивних потреб розвитку вітчизняного науково-інформаційного простору. Водночас успіх справи вимагатиме й чіткого та реалістичного визначення цілей і завдань, колегіального вироблення прийнятних для всіх партнерів узгоджень конвенційного характеру щодо раціонального розподілу праці та спільного використання її результатів, закріплення їх відповідними регламентуючими документами – інструкціями та методичними рекомендаціями, а на етапі практичної реалізації спільних програм і проектів співробітництва – визначення взаємних обов'язків, узгодження планів робіт, порядку й термінів їх виконання,

неухильного дотримання технологій і регламентів, створення системи оперативного вирішення проблемних та спірних питань.

На нашу думку, вирішення цих непростих завдань має стати результатом комплексних зусиль перш за все провідних спеціалізованих наукових бібліотек, які є головними центрами інтеграції, інтелектуального опрацювання та поширення наукової і освітньої інформації, а також науково-методичної та координаційної роботи і які за своїм досвідом і практичними напрацюваннями в змозі об'єднати навколо себе інших учасників інформаційних комунікацій.

Література

1. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства : монографія / В. М. Горовий. – Київ, 2005. – 300 с.

2. *Горовий В. М.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія / В. М. Горовий. – Київ, 2010. – 356 с.

3. *Давидова І. О.* Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві : монографія / І. О. Давидова. – Харків : ХДАК, 2005. – 295 с.

4. *Шемаєва Г. В.* Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія / Г. В. Шемаєва. – Харків : ХДАК, 2008. – 289 с.

5. *Гранчак Т.* Бібліотека і політична комунікація : монографія / Т. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 480 с.

6. *Воскобойнікова-Гузєва О.* Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація : монографія / О. В. Воскобойнікова-Гузєва. – Київ : Академперіодика, 2014. – 362 с.

7. *Лобузїна К.* Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / Катерина Лобузїна. – Київ, 2012. – 252 с.

8. *Ільганаєва В.* Корпоративний рух в Україні: стан та перспективи розвитку / Валентина Ільганаєва // Бібл. форум України. – 2006. – № 2. – С. 13–15.

9. *Ільганаєва В. О.* Місія бібліотеки в комунікаційному просторі сучасності / В. О. Ільганаєва // Библиотека ВУЗа на новом этапе развития социальных коммуникаций : материалы междунар. науч.-практ. конф. (Днепропетровск, 22–23 апр. 2010 г.). – Днепропетровск, 2010. – С. 10–14.

10. *Вилегжаніна Т.* Кооперація як засіб успішного функціонування бібліотек в інформаційному середовищі / Т. Вилегжаніна // Бібл. планета. – 2013. – № 4. – С. 4–6.

11. *Ярошенко Т.* Проект «Електронна бібліотека: центри знань в університетах України» – інновації через співробітництво / Тетяна Ярошенко // Бібл. вісн. – 2009. – № 3. – С. 3–5.

12. *Гранчак Т.* Сучасні підходи до вивчення бібліотеки як соціального інституту / Тетяна Гранчак // Бібл. вісн. – 2012. – № 5. – С. 20–26.

13. *Попик В. І.* Ресурси довідкової біографічної інформації: історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку : монографія / В. Попик. – Київ, 2013. – 518 с.

14. Нові ресурси інтернет-навігатора НБУВ [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/2084>. – Назва з екрана.

15. Ресурси [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського / Український національний біографічний архів: науково-інформаційний проект Інституту біографічних досліджень. – Режим доступу: <http://biography.nbuv.gov.ua/index.php/resursi>. – Назва з екрана.

16. Путівник по краєзнавчих ресурсах бібліотек України [Електронний ресурс] // Національна історична бібліотека України. – Режим доступу: http://www.nibu.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=38-2&Itemid=1905. – Назва з екрана.

17. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2014 році. – Київ : Академперіодика, 2015. – С. 469.

References

1. Horovyi, V. M. (2005). Osoblyvosti rozvytku sotsialnykh informatsiynykh baz suchasnoho ukrainskoho suspilstva [Features of social databases of contemporary Ukrainian society]. Kyiv [in Ukrainian].

2. Horovyi, V. M. (2010). Sotsialni informatsiini komunikatsii, yikh napovnennia i resurs [Social information communications, their content and resource]. Kyiv [in Ukrainian].

3. Davydova, I. O. (2005). Bibliotechne vyrobnytstvo v informatsiynomu suspilstvi [Library manufacture in the information society]. Kharkiv: Kharkivska derzhavna akademiia kultury [in Ukrainian].

4. Shemaieva, H. V. (2008). Elektronni resursy bibliotek Ukrainy v systemi naukovykh komunikatsii [Electronic resources of libraries of Ukraine in the

system of scientific communication]. Kharkiv: Kharkivska derzhavna akademiia kultury [in Ukrainian].

5. Hbranchak, T. (2012). Biblioteka i politychna komunikatsiia [Library and political communication]. Kyiv [in Ukrainian].

6. Voskoboinikova-Huzieva, O. (2014). Stratehii rozvytku bibliotekno-informatsiinoi sfery Ukrainy: henezys, kontseptsii, modernizatsiia [Strategy of development of library-information sphere of Ukraine: genesis, concept, modernization]. Kyiv: Akadempriodyka [in Ukrainian].

7. Lobuzina, K. (2012). Tekhnolohii orhanizatsii znannievyykh resursiv u bibliotekno-informatsiinii diialnosti [Knowledge Technologies organizing resources in library and information work]. Kyiv [in Ukrainian].

8. Lobuzina, K. (2006). Tekhnolohii orhanizatsii znannievyykh resursiv u bibliotekno-informatsiinii diialnosti [Corporate movement in Ukraine: state and prospects of development]. *Biblioteknyi forum Ukrainy – Library Forum of Ukraine*, 2, 13–15 [in Ukrainian].

9. Ilhanaieva, V. O. (2010). Misiia biblioteky v komunikatsiinomu prostori suchasnosti [Mission of libraries in modern communications space]. *Biblioteka VUZa na novom jetape razvitiia social'nykh komunikacij: materialy mezhdunar. nauch.-prakt. konf.* (Dnepropetrovsk, 22–23 apr. 2010 g.) – *College libraries in the new stage of development of social communications: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (Dnepropetrovsk, April 22–23, 2010). Dnepropetrovsk [in Ukrainian].

10. Vylezhanina, T. (2013). Kooperatsiia yak zasib uspishnoho funktsionuvannia bibliotek v informatsiinomu seredovyschi [Cooperation as a means of successful operation of libraries in the information environment]. *Bibliotekna planeta – Library planet*, 4, 4–6 [in Ukrainian].

11. Yaroshenko, T. (2009). Proekt «Elektronna biblioteka: tsentry znan v universytetakh Ukrainy» – innovatsii cherez spivrobotnytstvo [The «Library: Knowledge Centers at universities in Ukraine» – Innovation through cooperation]. *Biblioteknyi visnyk – Library Bulletin*, 3, 3–5 [in Ukrainian].

12. Hbranchak, T. (2012). Suchasni pidkhody do vyvchennia biblioteky yak sotsialnoho instytutu [Modern approaches to studying the library as a social institution]. *Biblioteknyi visnyk – Library Bulletin*, 5, 20–26 [in Ukrainian].

13. Popyk, V. I. (2013). Resursy dovidkovoï biohrafichnoi informatsiï: istorychni dosvid formuvannia, suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku [Resources Help biographical information, historical experience of formation, current status, problems and prospects]. Kyiv [in Ukrainian].

14. Novi resursy internet-navihatora NBUV [New resources Internet browser Vernadsky National Library]. *Natsionalna biblioteka Ukrainy*

im. V. I. Vernadskoho – V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/node/2084> [in Ukrainian].

15. Resursy [Resource]. Natsionalna biblioteka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho / Ukrainyskiy natsionalnyi biohrafichnyi arkhiv: naukovо-informatsiyniy proekt Instytutu biohrafichnykh doslidzhen – V. I. Vernadsky National Library of Ukraine / Ukrainian national biographical archive: Scientific Information Institute of biographical research project. Retrieved from <http://biography.nbu.gov.ua/index.php/resursi> [in Ukrainian].

16. Putivnyk po kraieznavchykh resursakh bibliotek Ukrainy [Guide to local history resource libraries in Ukraine]. *Natsionalna istorychna biblioteka Ukrainy – National Historical Library Ukraine*. Retrieved from http://www.nibu.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=382&Itemid=1905 [in Ukrainian].

17. Zvit pro diialnist Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy u 2014 rotsi [Report on the activities of the National Academy of Sciences of Ukraine in 2014]. (2015), p. 469. Kyiv: Akadempriodyka [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.05.2015.

Volodymyr Popyk

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

New Horizons for the Integration of National Scientific Information Space

Promising tasks of coordination, cooperation and integration of efforts between the specialized academic libraries with information centers of research and educational institutions directed to developing of holistic national scientific information space were under consideration. The necessity to overcome the idea about the central position of libraries in mentioned development, importance of finding by libraries the new models of cooperation with the full range of information institutions of modern society were grounded.

Keywords: national scientific information space, specialized research libraries, information activities of scientific research institutions, information centers of Ukraine, integration of information activities.

Владимир Попик

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Новые горизонты интеграции национального научно-информационного пространства

Рассмотрены перспективные задачи координации, кооперации и интеграции усилий специализированных научных библиотек с информационными центрами научно-исследовательских учреждений, учебных заведений в развитии целостного национального научно-информационного пространства. Обоснована необходимость преодоления представлений о его «библиотечном центре», важность поиска библиотеками новых моделей сотрудничества со всем спектром информационных институтов современного общества.

Ключевые слова: национальное научно-информационное пространство, специализированные библиотеки, информационная деятельность научных учреждений, информационные центры Украины, интеграция информационной деятельности.

Валерій Горвий,

д-р іст. наук, проф., заст. гендиректора Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського

ІНФОРМАЦІЙНІ КОМУНІКАЦІЇ В ЕВОЛЮЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

У статті розглядається значення процесу еволюції соціальних інформаційних комунікацій у процесі розвитку національного інформаційного простору в умовах глобалізації, наголошується на актуалізації прогностно-аналітичних підходів до вивчення процесів вертикальних і горизонтальних обмінів, вироблення методик управління цими процесами.

Ключові слова: соціальні інформаційні комунікації, соціальна структура, інформаційні обміни, соціальні мережі, національний інформаційний простір, глобалізація, національний розвиток.

Стрімкий розвиток соціальної структури суспільства обумовлює необхідність розвитку соціальних інформаційних комунікацій. Цей процес інтенсифікувався з посиленням глобалізаційних впливів, розвитком електронних інформаційних технологій як у вдосконаленні вертикальних інформаційних обмінів, так і у сфері обмінів горизонтальних, зокрема в розвитку соціальних мереж. З огляду на зростаючий вплив цих процесів на розвиток суспільства, актуалізується проблема вивчення закономірностей розвитку соціальних мереж і привнесення свідомого начала в цей процес.

Проблема розвитку системи соціальних інформаційних комунікацій у контексті соціальної трансформації суспільства під впливом інтернет-технологій розглядалася в роботах Е. Тоффлера, М. Кастельса та інших зарубіжних дослідників. Дотичними до цієї теми є роботи щодо філософського осмислення інформаційних процесів Р. Абдєєва, М. Моїсеєва, науково-прикладні проблеми організації інформаційних обмінів розглядаються в роботах Г. Почепцова, О. Холода та ін. Певним внеском в осмислення проблем, пов'язаних із процесом еволюції соціальних інформаційних комунікацій, є також монографія автора цієї статті. Однак процеси осмислення інноваційних змін у технологіях інформаційних обмінів, розвиток усіх інших складових інформаційної сфери сучасного суспільства потребують подальшого вивчення.

Метою статі якраз і є аналіз тенденцій розвитку сучасних соціальних інформаційних комунікацій, тенденцій, що значною мірою обумовлюють розвиток національного інформаційного простору.

Підвищена суспільна увага до системи соціальних інформаційних комунікацій в умовах розвитку інформаційного суспільства обумовлюється прискореним розвитком його соціальної структури. У свою чергу, прискорення цього процесу прямо пов'язане з посиленням зовнішніх і внутрішніх для українського суспільства викликів, а також тих, що обумовлені змінами в навколишньому середовищі, внутрішньо-суспільними проблемами, обумовленими стрімко зростаючою чисельністю населення, супутніми з цим процесом екологічними, техногенними факторами, різноманіттям біологічних, етнологічних, етичних, ідеологічних та інших флуктуацій.

Соціальна затребуваність підвищення ефективності інформаційного забезпечення потреб розвитку сучасного суспільства системою соціальних комунікацій обумовлює:

- необхідність розвитку системи цих комунікацій для забезпечення інформаційного обігу з усіма елементами, новими й традиційними, соціальної структури суспільства;

- необхідність урізноманітнення технологічної різновидності соціальних комунікаційних мереж відповідно до специфіки використання інформаційних ресурсів, удосконалення технологічних характеристик засобів передачі інформації;

- необхідність якісного вдосконалення змістовного наповнення ресурсів використовуваної інформації.

Основним технологічним елементом, пов'язаним із призначенням соціальних комунікацій, є саме змістовне наповнення комунікативних каналів інформацією, необхідною для функціонування й розвитку соціальних складових суспільства. Процес розвитку структури комунікаційних каналів, технологічне забезпечення функціонування їх відіграє хоча певною мірою й самостійну, важливу, але службову в загальному комунікативному процесі роль. Технічні фахівці дійсно організують можливість передачі інформаційного сигналу, розвиваючи відповідно до суспільних запитів систему соціальних інформаційних комунікацій. Вони забезпечують потрібну швидкість, точність, повноту призначеної для передачі інформації, прийнятний рівень шумів в інформаційних обмінах та інші важливі технічні параметри роботи інформаційних систем. Проте за межами їхньої компетенції перебуває головне – зміст інформаційних повідомлень, що є об'єктом творення та організації

використання інформаційних працівників, аналітиків, потребує відповідних навиків і професійної підготовки. Недостатнє розуміння цієї особливості в сучасній інформаційній діяльності сьогодні є причиною доволі частих непорозумінь між виробниками нової інформації, інформаційними працівниками та інженерами-комп'ютерниками, які присвоюють собі виключне право бути фахівцями у сфері інформаційних технологій.

Доволі вичерпно розставив акценти в цій ситуації М. Моїсєєв: винайдення електронної обчислювальної техніки та способів її використання є закономірним етапом розвитку. Поява нових засобів обробки інформації, винахід нових технологій роботи з інформацією – це такий же закономірний акт самоорганізації матерії, як і поява життя, засобів використання енергії сонця, поява мозку, інтелекту тощо [1]. Однак при цьому, на його думку, для нас важливі не технічні особливості сучасних обчислювальних машин і навіть не їхні економічні характеристики, а ті нові можливості, які вони надають для розширення інтелектуальних здібностей людини [1, с. 186].

Для більш чіткого розподілу функцій фахівців інформаційної сфери, очевидно, слід зазначити, що комунікація (від латин. communication – повідомлення, передача) у найбільш загальному вигляді є процесом [2] передачі значення шляхом пересилання сигналів (ДСТУ 2392–94 «Базові поняття. Терміни та визначення») [3] у соціальних комунікаційних каналах. Під каналами при цьому розуміються створені за допомогою технічних засобів або ж мобілізації тих чи інших фізичних властивостей людини, умов для передачі інформації. Таким чином, вивчення потреб замовників, створення, відбір з наявних уже ресурсів необхідної для них інформації, визначення шляхів задоволення цих потреб – прерогатива фахівців у питаннях інфотворення, аналітиків. Формування соціальних комунікаційних каналів для передачі електронної інформації, забезпечення якості проходження інформації по них, організація формальної обробки великих інформаційних масивів відповідно до запитів аналітиків, навігаційні послуги по ресурсах входять до функцій комп'ютерних працівників.

Процес розвитку соціальних комунікаційних каналів має відповідати темпу вдосконалення соціальної структури суспільства. У разі випередження соціальних процесів, він стимулюватиме їхній розвиток за умови відповідності об'єктивним закономірностям і викривлятиме їх у разі розбіжності. При відставанні відчуватиметься брак необхідної для розвитку соціальних структур інформації, що створюватиме проблеми для їхнього розвитку. Осмислення процесу розвитку соціальних комуні-

каційних каналів, таким чином, дає змогу свідомо керувати процесом структурного вдосконалення соціальної організації суспільства.

На характер цих процесів впливає також рівень розвитку технічного забезпечення засобів соціальної комунікації, комп'ютеризація основних видів діяльності сучасного суспільства, розвиток електронних інформаційних технологій. З розвитком цих технологій в інформаційній сфері:

- практично знімається фактор відстаней, вплив кордонів, географічного місцезнаходження;

- відбувається вдосконалення оперативного керування інформаційними ресурсами: комплектування, структуризація, організація обслуговування користувачів, створено додаткові можливості для кооперації інформаційних ресурсів по горизонталі – аж до формування єдиної загальнонаціональної бази інформації;

- організується ефективне інформування про наявні інформаційні ресурси;

- забезпечується ефективний доступ до сучасної інформації практично всім категоріям суспільства;

- на базі розвитку суспільних інформаційних комунікацій розширено можливості використання всіх видів носіїв відповідно до запитів замовників, створено умови для продукування нової інформації представникам усіх соціальних структур суспільства;

- розроблено методики розвитку системи соціальних інформаційних комунікацій та методики ефективного застосування наявних інформаційних ресурсів в інтересах суспільного розвитку аж до їх використання для підтримки й розвитку творчого потенціалу сучасної людини [4].

Це все сприяє «зростаючому розмаїттю моделей спілкування, яке складає особливу рису соціального розвитку в наших суспільствах» [5]. При цьому сучасні соціальні інформаційні комунікації відіграють значну роль у розв'язанні важливої суспільно значущої проблеми: при розвитку глобальних процесів як невідвортної закономірності сучасності вони дають можливість забезпечення самобутнього розвитку націй і держав та їх ефективного внеску в загальноцивілізаційний розвиток. У національному вимірі система контрольованих національними засобами комунікацій визначає національний інформаційний простір, а система комунікаційних каналів окреслює каркас цього простору.

Варто при цьому зазначити, що національна система контролю за комунікаціями жодною мірою не має накладати обмеження на доступ до інформації кожному громадянину своєї країни. Контроль національними засобами за циркуляцією інформаційних потоків стосується

проблем організації інформаційної безпеки, боротьби з протиправним використанням інформаційних технологій, комп'ютерним тероризмом, інформаційною агресією, з потраплянням до системи національних інформаційних ресурсів інформації, шкідливої для національного розвитку, тобто окреслюється законодавством про інформацію.

Слід зауважити, що формування каркаса інформаційного простору ускладнюється і видозмінюється відповідно до зміни запитів, пов'язаних із процесом еволюції соціальної структури суспільства та розвитком інформаційних технологій. Сучасна техніко-технологічна основа інформатизації створює нові можливості для вдосконалення комунікативних процесів, підвищення ефективності використання інформаційних ресурсів. Реалізація програми інформатизації в Україні створила умови для доступу до інформаційних ресурсів і можливостей інфотворення для всіх категорій населення Української держави.

Соціальні інформаційні комунікації як еволюційний механізм суспільного розвитку сприяють цьому розвитку у двох основних аспектах:

1. Шляхом удосконалення структури комунікацій, урізноманітнення їх, виходячи зі зростаючих можливостей технічних засобів.

2. Удосконаленням якості інформації, що циркулює в інформаційних комунікаціях, забезпеченням якомога більшої відповідності змісту цієї інформації наявним запитам, а також приведенням форми її подачі до наявних у користувачів можливостей обробки та використання.

Як уже говорилося вище, активізація глобалізаційних процесів, зростання загрози уніфікації в розмаїтті національностей обумовила необхідність зростання суспільної уваги саме до проблем національного розвитку, пошук можливостей пристосування до нових умов суспільного функціонування людських спільностей саме на національному рівні. Слід зазначити, що при цьому глобалізація впливає і на всі інші складові соціальної структури суспільства, однак не підштовхуючи їх до того рівня змін, який є характерним для рівня національного, і не загрожуючи масштабами змін самому існуванню цих структур. В останні десятиріччя основні тенденції розвитку національного інформаційного простору дають підстави для виявлення певних закономірностей і прогнозування процесів розвитку інформаційної сфери в майбутньому. У свою чергу таке прогнозування дає можливість оперативного реагування на інноваційні зміни в інформаційних процесах на правовому, технологічному та інших рівнях.

Сьогодні вже чітко проявляється той факт, що вдосконалення соціальної структури суспільства відбуватиметься шляхом розвитку вертикальних і горизонтальних напрямів побудови інформаційних

комунікацій. Вертикальні обміни, у яких інформація надходить з організаційного центру до його структурних елементів і від цих елементів як зворотний зв'язок до центра по відповідних комунікаціях, у цілому, є системопідтримувальним, спрямованим на суспільний розвиток, інформаційним механізмом, що створює загальну конфігурацію національного інформаційного комплексу. Держава на цьому етапі розвитку суспільства найчастіше є основним інструментом національної консолідації, організуючим началом і координатором буття [6] інформаційної системи, що охоплює національний інформаційний простір, сприяє його розвитку, забезпечуючи в процесі своєї трансформації прогрес у сфері демократичних перетворень.

Протягом тривалого часу в історії людства спосіб вертикальних інформаційних обмінів був, беззаперечно, основним у сфері соціального розвитку та пов'язаний з розвитком націй і держав. Через центральну структуру цієї системи, крім внутрішніх інформаційних обмінів, відбувалися також і зовнішні, на міждержавному, міжнаціональному рівні обміни, корисні для одного чи обох суб'єктів обмінів. На базі взаєморисної інформації поступово розвивалися інформаційні ресурси, що становлять нині ресурси глобального інформаційного простору. Вплив цих ресурсів на регіони світу протягом усього періоду, поки міжнародні інформаційні комунікації повністю контролювалися управлінськими структурами на державному рівні, регулювався організаційними центрами націй і держав. І лише з розвитком технічних засобів інформатизації, коли на інформаційні обміни стали все менше впливати географічні кордони країн, соціальні структури одержали можливість без контролю або ж лише при частковому регламентуванні державою одержувати інформацію з-за кордону.

Можна прогнозувати, що в процесі розвитку загальноцивілізаційної інтеграції, на базі здобутків науково-технічного прогресу процес створення нових і вдосконалення існуючих інформаційних комунікацій з ініціативи управлінських структур держави і в її інтересах розвиватиметься. Відповідно до структури глобальних інформаційних ресурсів ці комунікації будуть призначені для використання в національних інтересах ресурсів глобальної інформації, в інтересах міждержавних інформаційних обмінів тощо [7]. Ці комунікації в рамках існуючого правового поля будуть контрольовані державою, відображаючи її інтереси, інформаційні потреби розвитку.

Паралельно, з розвитком інтернет-технологій за ініціативи зарубіжних суб'єктів інформаційної діяльності та ініціативи соціальних структур

українського суспільства, швидко розвиваються інформаційні комунікації по лінії «суб'єкти глобального інформаційного простору – соціальні складові українського суспільства», обміни в яких слабо регламентуються або й зовсім не регламентуються сьогодні державою, що створює проблеми для національного інформаційного суверенітету. У процесі розвитку вертикальних інформаційних обмінів набувають певних характерних рис особливості цих процесів, характерні саме для цього виду обмінів: техніко-технологічні, спеціальне устаткування для регулювання режиму доступу до службової інформації, організаційні, правові тощо. І ця специфіка має враховуватися в розвитку системи вертикальних інформаційних обмінів.

Протилежний вертикальному спосіб горизонтальних інформаційних обмінів, децентралізованих, таких, що призначаються для спілкування насамперед у міжособистісному спілкуванні, тривалий час використовувався у сфері епістолярних обмінів. Кардинально в цій сфері ситуація почала змінюватися з впровадженням електронних інформаційних технологій, загальносуспільної інформатизації, формуванням нового виду соціальних спільнот, заснованих на інформаційній солідарності. За визначенням Б. Веллмена, це мережі міжособистісних зв'язків, які забезпечують комунікабельність, підтримку, інформацію, відчуття належності та соціальну ідентичність [8].

Формування соціальних мереж зробило можливим інформаційні обміни практично без участі контрольованих державою вертикальних інформаційних потоків на горизонтальному рівні інформаційних обмінів. Стосовно цього способу інформаційних обмінів М. Кастельє зауважив, що «ці спільнотності працюють на основі двох головних спільних культурних характеристик. Перша – це цінність горизонтальної вільної комунікації... Друга: спільність, що виникає з віртуальних громад, – це те, що я визначив би як самокероване створення мережі» [9]. У національному інформаційному комплексі ці спільнотності виконують функцію соціального інструменту внутрішнього наповнення комплексу новою інформацією.

У мережах атрибуту окремих акторів менш важливі, ніж відносини і зв'язки з іншими акторами в мережі. Цей підхід виявився корисним при поясненні багатьох реальних явищ, однак залишає менше простору для індивідуальних дій, можливостей індивідів впливати на свою вдачу, оскільки багато що залежить від структури їхньої мережі [10]. Ця точка зору, а також подібні в інших публікаціях показують, що створювані нові інформаційні механізми є обслуговуваними в системі горизонтальних інформаційних обмінів і мають відповідати потребам цих обмінів.

При цьому соціальні мережі є дуже чутливими до потреб своїх користувачів, тому технічна, технологічна база цих мереж, як правило, є інноваційною. Серед користувачів цих мереж відсутня офіційна фіксація членства, і кожний з учасників може в будь-який час відмовитися від участі в спілкуванні, включитися в інформаційні обміни з іншими партнерами. Тривалість існування тих чи інших об'єднань за інтересами не регламентована в часі. Соціальні мережі є інформаційними комунікаціями, найменшою мірою контрольованими традиційними державними засобами організації інформаційної безпеки.

Розвиток горизонтальних інформаційних обмінів як механізм обслуговування процесу еволюції соціальної структури суспільства актуалізувався і набув високої суспільної значущості на базі здійснюваної в суспільстві інформатизації. Власне, соціальні мережі стали популярним механізмом спілкування між окремими людьми. Включення в цей вид міжособистісного спілкування громадських організацій чи якихось інших соціальних структур є, по суті, спробою вертикальних впливів на механізм горизонтальних обмінів інформацією. Стрімко зростаюча популярність соцмереж серед користувачів привертає увагу (на Заході вже помітно привернула її) у середовищі бізнесменів, політтехнологів для використання цього інформаційного механізму в інтересах економічних і політичних структур, просування в суспільстві їхніх інтересів. Мережі дедалі більше використовуються також для досягнення певних цілей, пов'язаних із протиправними діями, і у веденні інформаційних воєн.

Слід зазначити, що наведені особливості мережевих форм спілкування є характерними для нинішнього етапу соціальних відносин у суспільстві, рівня інформаційних технологій та комп'ютерної грамотності у сфері інформаційних технологій сучасних учасників інформаційних обмінів. З подальшим розвитком інформатизації українського суспільства і, відповідно, зростаючим рівнем володіння інформаційними технологіями членами суспільства можна прогнозувати зростаюче соціальне значення учасників обмінів у мережах і уточнення характерних особливостей соціальних мереж [10, с. 24–25]. Цей процес більшою мірою ув'язується з об'єктивним процесом загальної консолідації суспільства та обумовлює також необхідність зміцнення інформаційних зв'язків на рівні соціальних структур суспільства, що проявляється в розвитку інформаційної кооперації, скажімо, між бібліотечними, архівними установами, у процесі розвитку мережевих систем в економіці [11], у науково-дослідних процесах (з активним використанням, наприклад, грид-технологій).

З точки зору сучасного національного розвитку варто зауважити, що утвердження в інформаційній сфері України соціальних мереж не лише сприяє розвитку взаєморозуміння в суспільстві, обміну інформацією, що стимулює прогрес, загальносуспільній консолідації, зміцненню кооперативних зв'язків у різних сферах суспільної діяльності. Нові технології інформаційних обмінів створюють також проблеми, пов'язані з:

- можливістю нерегламентованого витоку суспільно значущої інформації, порушенням прав на інтелектуальну власність;

- проникненням у вітчизняний інформаційний простір інформації, що може негативно впливати на суспільну свідомість, інформаційну базу національного інформаційного розвитку – як неадаптовану до процесу українського розвитку, виготовлену для умов розвитку іншого інформаційного середовища, так і ту, що призначається для цілеспрямованого проникнення з метою утвердження інтересів зарубіжних суб'єктів інформаційної діяльності в Україні, як це відбувається в умовах подій на Сході України, в умовах інформаційної агресії, пов'язаної з цими подіями;

- поширенням впливу маніпулятивних інформаційних технологій для реалізації певних самостійних політичних, економічних та інших цілей, а також застосування сугестивних технологій як елемента в комплексі складових засобів інформаційних воєн.

Окреслені вище тенденції мають бути враховані в процесі подальшого національного розвитку, удосконалення суспільної інтеграції, що обумовлює також прерогативу національних інтересів, цим самим певною мірою обмежуючи свободу членів суспільства. Цей процес особливо рельєфно проявляється в умовах зростаючих викликів глобалізації, зокрема у сфері негативних інформаційних впливів, фактів прямої інформаційної агресії в національний інформаційний простір України.

Окремо слід зазначити, що певне обмеження свободи у сфері інформаційної діяльності в умовах інформаційних протистоянь жодним чином не протистоїть розвитку демократичного процесу, поглибленню інформатизації. Однак при цьому проникнення новітніх інформаційних технологій у наше життя обумовлює нові виклики перед суспільством, особою та державою, які вже сьогодні потребують перегляду усталеної практики інформаційних обмінів, активних дій щодо їх удосконалення з урахуванням специфіки впровадження інновацій.

Водночас слід зауважити, що бурхливий розвиток технологій як вертикальних, так і горизонтальних інформаційних обмінів на сьогодні явно не збігається із значною інерційністю реагування на інформаційні процеси державної організаційно-правової системи. І правотворча

система, і методологія, і організація інформаційної безпеки потребує зміни підходів у розв'язанні проблем, що актуалізуються сьогодні. Ці проблеми не можуть бути розв'язаними не тільки без матеріально-технічного, методологічного оновлення, сучасного кадрового забезпечення органів контролю, а й без обов'язкової організації аналітичної роботи на випередження, постановки належної прогностичної діяльності, вивчення закономірностей розвитку сучасних інформаційних процесів, використання закономірностей еволюції системи соціальних інформаційних комунікацій у вдосконаленні інформаційного забезпечення суспільних перетворень.

Література

1. *Моисеев Н. Н.* Человек и ноосфера / Н. Н. Моисеев. – Москва : Мол. гвардия, 1990. – С. 198.
2. *Холод О.* Соціальні комунікації: соціо- і психолінгвістичний аналіз / О. Холод. – Київ : Київ. міжнар. ун-т ; Укр. асоц. Психолінгвістів, 2010. – С. 22.
3. Словник термінів з кібербезпеки / за заг. ред. Копана О. В., Скулиша Є. Д. – Київ : ВБ «Аванпост-Прим», 2012. – С. 98.
4. *Горовий В.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / В. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – С. 32.
5. *Кастельс М.* Інтернет-галактика / М. Кастельс. – Київ : Ваклер. – 2007. – С. 126.
6. *Маца К. А.* Земная планетарная система (Опыт исследования системной организации Земли) : монография / К. А. Маца. – Киев : Изд-во геогр. лит-ры «Обрії», 2012. – С. 17.
7. Тенденції впливу глобального інформаційного середовища на соціокультурну сферу України / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – С. 32–34.
8. *Wellman B.* The community question / Barry Wellman // American Journal of Sociology, 1984: 1201_31.
9. *Кастельс М.* Інтернет-галактика / М. Кастельс. – Київ : Ваклер. – 2007. – С. 53.
10. Еще о социальных сетях [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://socialnye-sety.ru>. – Загл. с экрана.
11. *Соколенко С. И.* Производственные системы глобализации:

Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры: Украинский контекст / С. И. Соколенко. – Киев : Логос, 2002. – С. 80–114.

References

1. Moiseev, N. N. (1990). Chelovek y noosfera [The man and the noosphere]. Moscow: Mol. hvardyia [in Russian].
2. Kholod, O. (2010). Sotsialni komunikatsii: sotsio- i psykholinhvistychnyi analiz [Social media: psycholinguistic and sociolinguistic analysis]. Kyiv: Kyiv. mizhnar. un-t; Ukr. asots. Psykholinhvistiv [in Ukrainian].
3. Копана, О. В., Скulysha, Ye. D. (Ed.). (2012). Slovnyk terminiv z kiberbezpeky [Glossary of cybersecurity]. Kyiv: VB «Avanpost-Prym» [in Ukrainian].
4. Horovyi, V. (2010). Sotsialni informatsiini komunikatsii, yikh napovnennia i resurs [Social information communication, their content and resource]. NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. Kyiv [in Ukrainian].
5. Kastels, M. (2007). Internet-halaktyka [Galaxy Online]. Kyiv: Vakler [in Ukrainian].
6. Maca, K. A. (2012). Zemnaja planetarnaja sistema (Opyt issledovaniya sistemnoj organizatsii Zemli) [The Earth's planetary system (experience of the study of systemic organization of the Earth)]. Kyiv: Izd-vo geogr. lit-ry «Obrii» [in Russian].
7. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., Popyk, V. I. et al. (2013). Tendentsii vplyvu hlobalnoho informatsiinoho seredovyshecha na sotsiokulturnu sferu Ukrainy [Trends in global information environment impact on socio-cultural sphere Ukraine]. NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. Kyiv [in Ukrainian].
8. Wellman, B. The cmmunity guestion. American Journal of Sociology, 1984: 1201_ 31.
9. Kastels, M. (2007). Internet-halaktyka [Galaxy Online]. Kyiv: Vakler [in Ukrainian].
10. Eshhe o social'nyh setjah [More on social networks]. Retrieved from <http://socialnye-sety.ru> [in Russian].
11. Sokolenko, S. I. (2002). Proizvodstvennye sistemy globalizatsii: Seti. Al'jansy. Partnerstva. Klasteryy: Ukrainskij kontekst [Globalization of production systems: Networks. Alliances. Partnership. Clusters: Ukrainian context]. Kyiv: Lohos [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 17.02.2015.

Valery Gorovoy

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Information Communication in Evolution National Information Space

The article discusses the importance of the evolution of the social informational communications in the process of development of the national information space in the context of globalization. There are emphasis on mainstreaming of forecasting and analytical approaches to the study of the processes of vertical and horizontal exchange of information, development of procedures to manage these processes.

Actualization of social communications are now driven by increased globalization, carrying along with a positive value, and also the threat of a general unification process, the negative prospects for national development.

Transformation of the network of information communications in the interests of national information space, the development of mechanisms of influence on them and thereby ensuring the strengthening of national information sovereignty, which contributes to neutralizing the negative information processes.

These communication, within the existing legal framework, requires the government control, ensuring further development of informatization in the country, ensuring opportunities to access and use by citizens the important information resources and information that are necessary for the development of the individual and society. This issue is the subject of the proposed article.

Keywords: social informational communications, social structure, informational exchanges, social networks, national informational space, globalization, the national development.

Валерий Горовой

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Информационные коммуникации в эволюции национального информационного пространства

В статье рассматривается значение процесса эволюции социальных информационных коммуникаций в процессе развития национального информационного пространства в условиях глобализации, делается упор на актуализации прогнозно-аналитических подходов к изучению процессов вертикальных и горизонтальных информационных обменов, выработке методик управления этими процессами.

Актуализация проблемы развития социальных коммуникаций обуславливается в настоящее время усилением процессов глобализации, несущих наряду с позитивным значением также и угрозу всеобщей унификации, процессов, негативных для перспектив национального развития. Трансформация сети информационных коммуникаций в интересах развития национального информационного

пространства, развитие механизмов влияния на них и тем самым обеспечение укрепления национального информационного суверенитета способствует нейтрализации негативных информационных процессов. Эти коммуникации в рамках существующего правового требуют государственного контроля, обеспечения дальнейшего развития информатизации в стране, обеспечения возможностей доступа и использования гражданами общественнозначимых информационных ресурсов, информации, необходимой для развития личности и общества. Эта проблема и является предметом рассмотрения в предлагаемой публикации.

Ключевые слова: социальные информационные коммуникации, социальная структура, информационные обмены, социальные сети, национальное информационное пространство, глобализация, национальное развитие.

Тетяна Гранчак,

д-р наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб., заввідділу політологічного аналізу СІАЗ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ БІБЛІОТЕК У РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

Стаття присвячена розкриттю науково-дослідного напрямку діяльності інформаційно-аналітичних підрозділів національних бібліотек як чинника формування необхідної інформаційної бази для ухвалення управлінських рішень у різних сферах суспільного буття, збагачення національного інформаційного простору значущою для динамічного суспільного розвитку інформацією.

Ключові слова: національна бібліотека, дослідні центри, міждисциплінарні дослідження, інформаційно-аналітична діяльність.

Одним з важливих напрямів діяльності національних бібліотек у контексті зміцнення національного інформаційного суверенітету є підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів і здійснення наукових досліджень, у першу чергу на замовлення органів державної влади. Розуміння владою специфіки сучасного етапу суспільного розвитку, проведення потрібних змін, на які сформувався суспільний запит, їх підготовка, вироблення необхідних рішень і подальша ефективна реалізація цих рішень є запорукою стабільного суспільного поступу. Водночас кожний з етапів ухвалення управлінських рішень потребує відповідного інформаційного забезпечення. Ступінь адекватності визначення владними структурами стратегічних і нагальних суспільних потреб здебільшого залежить від того, наскільки повним сформується уявлення їхніх представників про процеси, що відбуваються в державі та світі, тобто від ступеня їх перебування в інформаційному контексті суспільно-політичних процесів. Визначення стратегічних шляхів задоволення сформованих у суспільстві потреб, у свою чергу, потребує збирання й аналітичного опрацювання наявної інформації стосовно суспільно-політичної практики, історичного досвіду, специфічних рис певного соціуму, його політичної свідомості тощо. Отже, необхідною умовою ефективної управлінської діяльності є формування відповідної

інформаційної бази, підготовленої за безпосередньої участі бібліотек. В умовах інформаційного протистояння, яке супроводжується поширенням інформації маніпулятивного характеру, дезінформації та недостовірної інформації, питання формування інформаційної бази прийняття управлінських рішень стає проблемою, від ефективності розв'язання якої може залежати не лише локальний результат протистояння (наприклад, іміджеві здобутки або втрати), а й безпосередньо існування політичної системи та навіть держави. Отже, якісне інформаційне забезпечення процесу прийняття управлінських рішень є основоположним функціональним елементом національного інформаційного суверенітету.

Питання ролі інформаційно-аналітичного супроводу процесу ухвалення управлінських рішень та ефективного використання в цьому процесі інформаційно-комунікаційного й науково-аналітичного потенціалу наукових бібліотек досліджувалося такими вітчизняними бібліотекознавцями, як В. Горвий, І. Давидова, О. Кобелєв, І. Захарова, Л. Філіпова, Л. Чуприна, С. Кулицький, О. Пархоменко та ін., які зосереджували свою наукову увагу на аспектах специфіки організації інформаційно-аналітичної діяльності, функціонування вітчизняних бібліотечних інформаційно-аналітичних структур, джерел підготовки та ресурсно-технологічної основи виробництва бібліотечних інформаційно-аналітичних продуктів тощо. Водночас поза рамками їхніх наукових розвідок залишився зарубіжний досвід діяльності інформаційно-аналітичних підрозділів провідних бібліотек світу, зокрема стосовно забезпечення науково-інформаційної основи для ухвалення рішень органами державної влади.

Отже, ця стаття має на меті розкрити особливості організації та здійснення інформаційно-аналітичними підрозділами провідних національних бібліотек науково-дослідного напрямку діяльності як стратегічної складової системи національного інформаційного суверенітету. У зв'язку з цим доречним буде зробити наголос на тому, що передові дослідні центри, які є флагманами процесу інформаційного забезпечення органів державної влади, – Дослідна служба Конгресу США (Congressional Research Service, CRS), Бюро дослідницької та правової інформації (Research and Legislative Reference Bureau, RLRB) Японії, Довідковий відділ з права й ухвалення рішень (Law and Decision Making Reference Department, LDMDR) Китаю, в Україні – Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) – створені та функціонують як підрозділи національних бібліотек. Відмінною рисою цих і подібних до них структур є організація наукових досліджень, спрямованих на розв'язання широкого кола політичних, економічних, соціально-гуманітарних проблем держав-

ного значення. Так, Бюро дослідницької та правової інформації Національної парламентської бібліотеки Японії з 2001 р. проводяться міждисциплінарні дослідження, які являють собою вивчення основних національних політичних проблем, що потребують тривалого міжпредметного підходу. Проектна група складається зі співробітників різних наукових підрозділів, пов'язаних з конкретною темою.

Міждисциплінарні дослідження містять обмін думками з експертами й польові дослідження як усередині, так і за її межами (Японії), а також аналіз інформації з друкованих джерел та електронних ресурсів, зокрема інтернет-інформації. Практикується проведення міжнародного політичного семінару, для участі в якому запрошуються іноземні фахівці. Крім того, деякі дослідження також проводяться за участі зовнішніх експертів, яких запрошують до співпраці в проектних командах. Результати таких міждисциплінарних досліджень публікуються у вигляді «Міждисциплінарного дослідницького звіту» (Interdisciplinary Research Report). Починаючи з 2001 р., кожного року обирається певна тема, за якою й проводяться міждисциплінарні дослідження (див. таблицю) [5, 7, 8].

Таблиця

Теми міждисциплінарних досліджень

Роки	Назва теми
ФР 2001	Управління ризиками у сфері стихійних лих
ФР 2002	Управління в надзвичайних ситуаціях у більшості країн
ФР 2002–2003	Реформи в США з 1980-х років
ФР 2003–2004	Старіння суспільства з малою кількістю дітей
ФР 2004–2005	Регіональне пожвавлення
ФР 2005–2006	Сучасний стан і майбутні виклики, пов'язані з розширенням ЄС

2006–2007	Проблеми імміграційної політики та зарубіжних
2007–2008	Проблеми неповнолітніх
2007	Роль парламенту в забезпеченні громадянського контролю
2008–2009	Політичні проблеми Японії в міжнародному контексті
2008	Політика нової адміністрації Австралії Вплив послаблення регуляційної політики в економічній сфері Розгляд тенденцій розвитку Японії в парламентах зарубіжних країн
2009–2010	До становлення суспільства сталого розвитку
2011	Відновлення Японії через технології та культуру
2012	Американсько-японські відносини після президентських виборів 2012 р.

У сфері дослідницьких інтересів бюро – виборча, парламентська та конституційна реформи, регіональна система, децентралізація, адміністративна реформа, реформа державної служби, територіальні питання, проблема військової бази США, споживчий податок, бюджет, грошово-кредитна політика, ядерна енергетика. Останнім часом посилена наукова увага приділяється також таким питанням, як стратегії зростання, розвиток сільського господарства, катастрофічне зростання відходів, радіоактивних матеріалів, готовність до стихійних лих, відновлення й реконструкції, громадські роботи, залякування, університетська реформа, пенсія, витрати на медичне обслуговування, зайнятість [9]. Експерти Бюро дослідницької та правової інформації здійснюють два види досліджень: «за запитом» (з питань компетенції членів комітетів обох палат парламенту, політичних партій); дослідження за власною ініціативою. Останні можна віднести до «прогностичних досліджень»,

тому що в процесі їх виконання розглядаються проблеми законодавчого характеру, які в перспективі з великою долею імовірності перебуватимуть у центрі уваги законотворців і потребуватимуть наукового аналізу. Фактично йдеться про підготовку напрацювань під майбутні запити парламентарів. Випереджальні дослідження є важливою частиною науково-дослідної діяльності бюро.

Як зазначає експерт бюро Ю. Хіроші (Junko Hirose), ці два види досліджень пов'язані між собою, як переднє та заднє колеса велосипеда. Цілі випереджального дослідження полягають у розробці науково-дослідних ресурсів для майбутніх досліджень за запитами користувачів з метою підготовки й вдосконалення дослідницької бази та розширення науково-дослідного потенціалу. Результати випереджальних досліджень у підсумку стають одним з основних ресурсів, який дає змогу відповісти на дослідницькі запити швидко [5].

Перед початком кожної чергової сесії парламенту кожний дослідний підрозділ бюро визначає основні проблеми для досліджень з тих питань, які значаться у порядку денному сесії та містяться в дослідницьких запитах парламентарів, і працює за обраною тематикою, готуючи науково-дослідні звіти й аналітичні огляди.

Кожний дослідний підрозділ має представити «Базовий план дослідницьких робіт» (Basic Research Work Plan) відділу до Відділу планування досліджень (Research Planning Division) бюро. План містить основні очікувані законодавчі ініціативи порядку денного сесії парламенту, план досліджень кожного дослідника, назву дослідницької доповіді, над якою працюватиме експерт, тип публікації, обґрунтування актуальності доповіді й доцільності її підготовки, її відношення до законодавчої діяльності та орієнтовну дату публікації. Кожний дослідник повинен написати принаймні одну наукову доповідь на рік.

Результати планування обговорюються в комітеті з планування, для кожного відділу затверджується його план роботи. Комітет з планування координує також роботу з публікації аналітичних оглядів.

Після завершення виконання експертом дослідницького завдання керівник та експерт науково-дослідного підрозділу вивчають підготовлений науковий матеріал і складають рецензію (звіт) з основними висновками, який додається до стандарту публікації. Проект доповіді направляється до офісу Служби міждисциплінарних досліджень (Interdisciplinary Research Service). Провідні спеціалісти й експерти офісу вивчають усі представлені проекти доповідей перед публікацією та готують відповідні письмові рецензії – лаконічні, точні, об'єктивні

й незаангажовані, у яких, зокрема, зазначається стосунок підготовленої публікації до законодавчої діяльності та перспективи реалізації викладених у доповіді пропозицій. Два рівні рецензування гарантують якість інформаційної продукції бюро.

Після публікації великого дослідницького звіту експерт, який готував звіт, проводить презентацію на Семінарі з політики (Policy Seminar) для членів парламенту та їхніх співробітників. У 2011 фінансовому році бюро провело 23 такі семінари, на яких у сукупності були присутні 576 парламентарів і їхніх співробітників.

Матеріали проведених досліджень викладаються в серії монографій, публікація яких здійснюється нерегулярно, у вигляді доповідей за результатами великих науково-дослідних проектів – міждисциплінарних і науково-технічних досліджень, науково-дослідного проекту з вивчення зарубіжних конституцій. Приблизний обсяг кожної монографії становить 100–300 с. [5].

Усебічні й надійні законодавчі дослідження та аналіз, які мають бути своєчасними, об'єктивними, авторитетними й конфіденційними, з метою інформаційного забезпечення діяльності законодавчого органу здійснюються Дослідною службою Конгресу Бібліотеки Конгресу США.

CRS – один з найбільших підрозділів Бібліотеки Конгресу. У її складі на сьогодні 350 політичних аналітиків, юристів та інформаційних співробітників (при загальному штаті служби 675 і бібліотеки 3 тис. 597 співробітників). У свою чергу, служба поділяється на міждисциплінарні дослідні підрозділи, кожний з яких складається з галузевих секцій: відділи американського права (American Law) і соціальної політики (Domestic Social Policy), закордонних справ, оборони й торгівлі (Foreign Affairs, Defense and Trade), уряду і фінансів (Government and Finance) та ресурсів, науки й промисловості (Resources, Science and Industry). Група знаннєвого обслуговування (The Knowledge Services Group) надає допомогу в дослідженнях політичним експертам у кожному з п'яти підрозділів.

Найбільш затребуваним на сьогодні напрямом діяльності CRS є інформаційна підтримка законодавчого процесу, яка здійснюється у формі підготовки аналітичних матеріалів (звітів з досліджень, довідок), рефератів, перекладів, брифінгів, відеопрезентацій, індивідуальних консультацій конгресменам і їхнім співробітникам.

Інформаційно-аналітичні звіти CRS містять визначення проблеми, її фон і стратегічні дослідження, огляд минулого та очікуваного законодавства, бібліографію слухань, звіти Конгресу, хронологію подій і довідкові джерела. Це можуть бути короткі огляди близько семи сторінок або ґрунтовні дослідження. Звіти можуть подаватися у вигляді політичного

аналізу, економічних або юридичних досліджень, статистичних оглядів. Метою підготовки таких матеріалів є чітке визначення місця проблеми в законодавчому контексті. Щорічно готується понад 700 таких звітів, причому кожний з них містить точну, об'єктивну та оперативну інформацію з проблеми. Показово, що в переліку «десяти найбільш затребуваних урядових документів», складених Центром розвитку демократії та технологій (Center for Democracy and Technology), звіти CRS посіли перше місце.

Широта та глибина експертизи, що проводиться експертами CRS – від законів, економіки й закордонних справ до оборони та національної безпеки, громадського врядування, освіти, охорони здоров'я, імміграції, енергії, захисту навколишнього середовища, науки й техніки – дають змогу службі, швидко мобілізуючи в гнучких групах співробітників, забезпечувати комплексні дослідження складних питань, що стоять перед Конгресом. CRS надає законодавчому органу США компетентну допомогу не лише в дослідженні природи й характеру проблем, що постають перед Конгресом, а й в оцінці та визначенні стратегічних варіантів і пропозицій їх розв'язання.

В умовах світової фінансової кризи служба здійснювала аналіз ефективності методів економічного стимулювання й надавала допомогу конгресменам і їхнім співробітникам у процесі формулювання, обговорення та виконання Акта американського відновлення та реінвестування 2009 р. (American Recovery and Reinvestment Act of 2009). Оскільки Конгрес обговорював заходи щодо зміцнення фінансової системи, CRS у допомогу реформуванню фінансового сектору проводила аналіз основних елементів споживчого кредитування та пов'язаних з цим юридичних питань [3].

У сфері зовнішньої політики аналітики служби здійснювали аналіз американських військових операцій в Афганістані, ситуації в Іраку, забезпечували інформаційний супровід дебатів стосовно виборчої динаміки Ірану, ядерних амбіцій цієї держави та санкцій щодо неї. Серед проблем, що перебували у фокусі уваги дослідників CRS, – знищення Усами Бін Ладена (Osama bin Laden's Death: Implications and Considerations, 2011 р.), піратство (Piracy off the Horn of Africa, 2011 р.), питання співробітництва з іншими країнами у сфері ядерної енергетики (Nuclear Cooperation with Other Countries: A Primer, 2011 р.), «Нарощування потенціалу держав-партнерів шляхом надання допомоги сил безпеки» (Building the Capacity of Partner States Through Security Force Assistance, 2011 р.), «Передача звичайних озброєнь у країни, що розвиваються, 2004–2011» (Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2004–2011, 2012 р.), «Чи працює

іноземна допомога? Спроба оцінити зарубіжну допомогу США» (Does Foreign Aid Work? Efforts to Evaluate U. S. Foreign Assistance, 2013 p.), «Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань: передумови і сучасні досягнення» (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty: Background and Current Developments, 2013 p.), «Угоди про вільну торгівлю: вплив на торгівлю США і наслідки для торговельної політики США» (Free Trade Agreements: Impact on U. S. Trade and Implications for U. S. Trade Policy, 2014 p.) та ін. [4]. Визнанням ефективності діяльності служби стало нагородження 264 її співробітників 363 спеціальними преміями.

У Китайській Народній Республіці посилення інтелектуальної складової в бібліотечних процесах, орієнтація не лише на надання послуги, а й на проведення досліджень як основи підвищення ефективності інформаційного супроводу реформ стало відповіддю Національної бібліотеки Китаю на потребу модернізації економіки країни та прискорення соціально-економічного розвитку в другій половині минулого століття. Досить промовистою в цьому контексті стала реорганізація в 1975 р. Довідкового відділу (Reference Department) у Довідково-дослідний відділ (Reference Research Department), одним із завдань якого стало інформаційне обслуговування центральних державних органів влади. У 1988 р. серед 100 співробітників відділу працювало близько 20 експертів з філософії, історії, літератури, права, фізики, хімії, математики, географії, які були запрошені або з інших відділів бібліотеки, або взагалі з інших інститутів.

Відділ проводив важливі наукові дослідження для уряду та неурядових організацій, зокрема «дослідження нафтових матеріалів у розвинутих країнах» (investigation on petroleum materials in developed countries) для Комісії з науки й технологій (Scientific & Technological Commission), вивчення «тенденцій розвитку науки й технологій в розвинутих країнах» для Комітету науки і технологій Пекіну (Science and Technology Committee of Beijing). Для того щоб допомогти деяким урядовим організаціям у визначенні стратегії аграрної політики, експерти бібліотеки знайшли й опрацювали велику кількість матеріалів стосовно розв'язання аграрної проблеми в США, рівня механізації сільського господарства інших країн, розв'язання проблеми прибутку з одиниці площі в агросекторі Японії, а також стосовно питань електрифікації, механізації, перевезень і добрих провідних країн з ринковою економікою з подальшою адаптацією результатів досліджень до особливостей умов Китаю.

Протягом 14 років відділом було дано понад 30 тис. висновків з різних питань і отримано подяки уряду, академічних установ та окремих корис-

тувачів. Наприклад, з метою надання потрібної інформації Бюро з торгівлі та промисловості (Commerce and Industry Bureau) у його роботі з удосконалення Закону «Про недобросовісну конкуренцію» (Law of Unfair Competition Act) відділом було проаналізовано 11 законів і регулятивних актів інших країн. Експерти відділу компілювали інформацію стосовно організації парламентської системи контролю за кордоном (Foreign Parliamentary Supervising System) для загального офісу Всекитайських зборів народних представників (General Offices of the National People's Congress).

Для Міністерства авіаційної та аерокосмічної промисловості Китаю (Ministry of Aviation and Aerospace of China) експерти бібліотеки провели аналіз літератури з питань дослідницької політики США та її ефекту на американську економіку впродовж наступних 30 років.

У 1998 р., відповідно до рішень XV Всекитайських зборів щодо вдосконалення якості законодавства в складі Національної бібліотеки Китаю, було створено Довідковий відділ з права й ухвалення рішень (Law and Decision Making Reference Department, LDMRD). Спочатку новостворений відділ був тісно пов'язаний з Довідково-дослідним відділом, остаточно відокремившись у самостійну структуру у 2007 р. Його місією стало забезпечення інформаційного обслуговування законодавчого процесу та процесу ухвалення рішень органами державної влади. Заснування відділу такої спеціалізації започаткувало новий період в історії Національної бібліотеки Китаю в її обслуговуванні центральних державних органів [6].

Вартим уваги є той факт, що саме ті країни, у структурі національних бібліотек яких успішно функціонують дослідні підрозділи, що здійснюють інформаційний супровід процесу прийняття управлінських рішень, відрізняються високим рівнем економічного розвитку та політичною стабільністю.

Що ж до вітчизняного досвіду функціонування інформаційно-аналітичних підрозділів у структурі національних бібліотек, то необхідно зауважити, що недосконала нормативно-правова база та брак фінансування не дають змоги таким відділам здійснювати повномасштабні міжпредметні дослідження, обмежуючи дослідницьке поле інформаційно-комунікаційною тематикою. Ті ж питання, що виходять за вказані межі, вивчаються на рівні аналітичних звітів і оглядів, які, незважаючи на їхню актуальність, якість виконання та суспільне значення, не можуть претендувати на статус наукових досліджень.

Водночас, враховуючи посилення інформаційної складової в сучасних суспільно-політичних конфліктах, можна стверджувати, що результати

наукових досліджень тенденцій та специфіки розвитку інформаційного середовища під впливом поширення електронних технологій, наслідків інтенсифікації інформаційно-комунікаційних обмінів у глобальних масштабах, підвищення ефективності функціонування соціальних медіа створюють науково-методичне підґрунтя для вироблення державної політики у сфері забезпечення національного інформаційного суверенітету.

У цьому контексті потужним дослідним центром виступає Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, дослідницьким колективом якої за останні чотири роки (2011–2014 рр.) було проведено 12 відповідних наукових досліджень, результати яких було викладено в колективних монографіях, представлених в онлайн-доступі на сайті інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ (http://www.nbuv.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=244&Itemid=403).

Серед розглянутих проблем – розвиток інформаційної основи процесу глобалізації, удосконалення її структури та формування методик використання глобальних інформаційних ресурсів в інтересах розвитку соціокультурної сфери України, основні напрями вдосконалення інформаційної діяльності в політичній сфері, у забезпеченні суспільно значущою інформацією наукових установ у контексті інноваційного розвитку України, шляхи активізації міжнародних інформаційних обмінів, зокрема на базі структуризації міжнародних бібліотечних систем та інших великих центрів концентрації інформаційних ресурсів, залучення в цей процес вітчизняних бібліотек, принципи розвитку сучасного інформаційного співробітництва.

Окрема наукова увага була приділена розгляду специфіки функціонування соціальних інформаційних мереж як ефективних глобальних інформаційних ресурсів, що здійснюють відчутний вплив на змістове наповнення вітчизняного інформаційного простору, їхньому змісту, особливостям розвитку в системі сучасних соціальних комунікацій, дослідженню тенденцій активізації використання соціальних медіа в сучасній соціальній інформаційній системі, розбудові вітчизняного комунікаційного простору, соціального й науково-освітнього значення інформаційного сегмента соцмереж, а також питанням організації безпеки вітчизняного інформаційного простору в умовах стрімкого розвитку електронних інформаційних технологій.

Пріоритетним напрямом досліджень для наукових інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ залишається вивчення проблеми зміцнення національного інформаційного суверенітету, інфраструктура його забезпечення, організаційно-методологічна база використання, збереження та поповнення суверенних інформаційних ресурсів.

Разом з тим в умовах посилення інформаційного протистояння, інтенсифікації відверто ворожих зарубіжних інформаційних впливів на структуру та наповнення національного інформаційного простору дедалі більшого значення для зміцнення інформаційного суверенітету України набуває інформаційно-аналітичний напрям діяльності національних бібліотек, спрямований на представлення суспільству результатів наукового аналізу подій і процесів, що перебувають у центрі суспільної уваги, специфіки їх відображення різними інформаційними ресурсами як результату інформаційної політики провідних політичних акторів.

Підготовка й поширення такого інформаційно-аналітичного продукту через мережу бібліотечних сайтів покликана сприяти формуванню громадянами цілісного уявлення та компетентної позиції стосовно актуальних суспільно-політичних і соціально-економічних питань, особливо в умовах перетворення національного інформаційного простору на поле інформаційної війни. Відповідно до положень Кодексу етики бібліотекаря УБА – «дотримуємося нейтральності й неупередженої позиції щодо збирання та організації доступу до інформації й надання послуг, розмежуємо професійні обов'язки і власні інтереси, прагнемо до того, щоб особисті переконання не заважали вільному доступу користувача до інформації» [1] – підготовлені експертні матеріали мають містити консолідовану інформацію, створену на основі опрацювання широкого кола різноманітних джерел, яка є інформаційною моделлю проблемної області, а не особистих уявлень фахівця або замовника про проблемну область. Утім, у цьому випадку першочергового значення набуває питання фахового пошуку, відбору й оцінки первинних джерел інформації, оскільки зрозуміло, що некоректно відібраний джерельний матеріал у підсумку спричинить помилкові висновки. Приклад ефективної діяльності в цьому напрямі дає досвід СІАЗ НБУВ. Так, в умовах розгортання суспільно-політичної кризи в Україні, за неповні чотири місяці – з 21 листопада 2013 р. по 4 березня 2014 р. – співробітники служби підготували й представили в бюлетені оперативної інформації електронних видань «Резонанс», що виходить двічі на тиждень, 26 аналітичних оглядів, у яких було висвітлено такі проблемні аспекти ситуації, як перспективи євроінтеграції України та наслідки зміни зовнішньополітичного курсу країни, проблема російських впливів, зокрема в Криму, причини виникнення та очікування Майдану, небезпека розколу країни й проблеми федералізації, зарубіжна реакція на події в Україні, питання реформування вітчизняного політичного поля та проблема використання інформаційних технологій у політичній боротьбі [2]. З іншого боку, бібліотечні

інформаційно-аналітичні продукти – аналітичні звіти, огляди, експертні оцінки – на замовлення владних структур стають ефективним інструментом інформаційного супроводу процесу прийняття управлінських рішень, створюючи необхідне інформаційне підґрунтя для усвідомлення управліннями суспільних очікувань і потреб, наявного балансу вимог і підтримки, основних факторів впливу на ситуацію і механізмів їх використання, можливих сценаріїв розвитку та наслідків їх реалізації.

У зв'язку з цим важливо наголосити, що, на відміну від сформованих при окремих урядових структурах або політичних партіях аналітичних служб та окремих аналітиків, які у вітчизняних реаліях часто забезпечують інформаційне обслуговування не стільки інститутів, скільки окремих політиків, національні бібліотеки за своєю природою орієнтовані на сприяння розвитку національної спільноти, отже, підготовлений відповідними підрозділами національних бібліотек інформаційно-аналітичний продукт покликаний визначати причини виникнення проблемних ситуацій та оптимальні шляхи вирішення актуальних суспільно-політичних і соціально-економічних завдань з позицій інтересів національної держави, а не окремих наділених владними повноваженнями персон. Отже, результати проведеного інформаційно-аналітичними структурами національних бібліотек аналізу проблемних ситуацій мають стати для владних структур й окремих громадян джерелом об'єктивної інформації, ефективне використання якої забезпечить ухвалення адекватних складній ситуації рішень.

Література

1. Кодекс етики бібліотекаря УБА [Електронний ресурс] // Творчість та інновації в українських бібліотеках: інформаційно-просвітницький блог для бібліотекарів. – 2013. – 29.11. – Режим доступу: <http://libinnovate.wordpress.com/2013/11/29/кодекс-етики-бібліотекаря-уба>. – Назва з екрана.
2. Резонанс [Електронний ресурс] // Інформаційно-аналітичні підрозділи Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=23&Itemid=183. – Назва з екрана.
3. Congressional Research Service fiscal year 2009 Annual Report [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.loc.gov/crsinfo/about/crs09_annrpt.pdf. – Title from the screen.
4. Congressional Research Service – Index 7 JUN 2014 [Electronic resource] // Public Intelligence Blog. – Mode of access: <http://www.phibetaiota.net/2013/07/congression-research-service-catalog>. – Title from the screen.

5. *Hirose J.* Anticipatory Research of the National Diet (Parliamentary) Library Japan: A Major Research Resource for the Diet (Paper submitted to IFLA/WLIC 2013, Library and Research Services for Parliaments Section) [Electronic resource] / J. Hirose // National Diet Library Newsletter. – № 191, October 2013. – Mode of access: http://www.ndl.go.jp/en/publication/ndl_newsletter/191/917.html. – Title from the screen.

6. *Li W. Ch.* A History of reference services in the National library of China, 1928–2008 [Electronic resource] / Wu Chun Li // World library and information congress : 75 th ifla general conference and council 23–27 August 2009, Milan, Italy. – Mode of access: <http://www.ifla.org/files/hq/papers/ifla75/90-chun-en.pdf>. – Title from the screen.

7. Services for the National Diet – providing legislative support [Electronic resource] / National Diet Library Newsletter. – № 161, June 2008. – Mode of access: http://www.ndl.go.jp/en/publication/ndl_newsletter/161/611.html. – Title from the screen.

8. Toward Establishing a Sustainable Society: Interdisciplinary Research Report (Abridged) [Electronic resource] // Research and Legislative Reference Bureau, National Diet Library. – Mode of access: <http://www.ndl.go.jp/jp/diet/publication/document/2011/201005.pdf>. – Title from the screen.

9. 調査及び立法考査局の業務内容 [Electronic resource] // National Diet Library. – Mode of access: <http://www.ndl.go.jp/jp/diet/service/works.html>. – Title from the screen.

References

1. Kodeks etyki bibliotekaria UBA [Code of Ethics of Librarian ULA]. (2013, 29 November). *Tvorchist ta innovatsii v ukrainskykh bibliotekakh*. Informatsiino-prosvitnytskyi bloh dlia bibliotekariv – Creativity and innovation in Ukrainian libraries. Informational and educational blog for librarians. Retrieved from <http://libinnovate.wordpress.com/2013/11/29/kodeks-etyky-bibliotekaria-uba> [in Ukrainian].

2. Rezonans [Resonance]. Informatsiino-analitychni pidrozdily Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Information-analytical units of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. Retrieved from http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=23&Itemid=183 [in Ukrainian].

3. Congressional Research Service fiscal year 2009 Annual Report. <http://www.loc.gov>. Retrieved from http://www.loc.gov/crsinfo/about/crs09_annrpt.pdf [in English].

4. Congressional Research Service – Index 7 JUN 2014. Public Intelligence Blog. Retrieved from <http://www.phibetaiota.net/2013/07/congression-research-service-catalog> [in English].

5. Hirose, J. Anticipatory Research of the National Diet (Parliamentary) Library Japan: A Major Research Resource for the Diet (Paper submitted to IFLA/WLIC 2013, Library and Research Services for Parliaments Section). (2013, October). National Diet Library Newsletter, 191. Retrieved from http://www.ndl.go.jp/en/publication/ndl_newsletter/191/917.html [in English].

6. Li, W. Ch. A History of reference services in the National library of China, 1928–2008. World library and information congress: 75 th ifla general conference and council 23–27 August 2009, Milan, Italy. Retrieved from <http://www.ifla.org/files/hq/papers/ifla75/90-chun-en.pdf> [in English].

7. Services for the National Diet – providing legislative support. National Diet Library Newsletter, 161, June 2008. <http://www.ndl.go.jp>. Retrieved from http://www.ndl.go.jp/en/publication/ndl_newsletter/161/611.html [in English].

8. Toward Establishing a Sustainable Society: Interdisciplinary Research Report (Abridged). Research and Legislative Reference Bureau, National Diet Library. Retrieved from <http://www.ndl.go.jp/jp/diet/publication/document/2011/201005.pdf> [in English].

9. 調査及び立法考査局の業務内容 National Diet Library. Retrieved from <http://www.ndl.go.jp/jp/diet/service/works.html> [in Japan].

Стаття надійшла до редакції 17.02.2015.

Tetiana Hranchak

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Research Lines of Activity of Information and Analytical Departments of National Libraries' in the Development of National Information Sovereignty

The article devoted to elucidate the research direction of Information and Analytical Departments of National Libraries as a factor in the formation of the necessary information base for decision making in various spheres of social life, enriching the national information space by meaningful information for dynamic social development. The experience of the research direction of the Research and Legislative Reference Bureau of National Diet Library, Congressional Research Service of Library of Congress, Reference and Research Division and Law and Decision Making Reference Department of National Library of China, Service of information and analytical support of the public authorities of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine was described. It was proved the value of libraries' information and analytical products – analytical reports, reviews, expert reports – prepared to order public authorities as effective tools

of information support in decision making process, needed information basis for managers understanding of public expectations and needs, available balance of requirements and support, the main factors influencing the situation and the mechanisms of their use, possible scenarios and the impact of their implementation.

Keywords: national library, research centers, interdisciplinary research, information and analytical activities.

Татьяна Гранчак

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Научно-исследовательская деятельность информационно-аналитических подразделений библиотек в развитии национального информационного суверенитета

Статья посвящена раскрытию научно-исследовательского направления деятельности информационно-аналитических подразделений национальных библиотек как фактора формирования необходимой информационной базы для принятия управленческих решений в различных сферах общественной жизни, обогащения национального информационного пространства значимой для динамического общественного развития информацией. Освещен опыт организации исследовательского направления деятельности Бюро исследовательской и правовой информации Национальной парламентской библиотеки Японии, Исследовательской службы Конгресса Библиотеки Конгресса США, Справочно-исследовательского отдела и Информационного отдела по праву и принятию решений Национальной библиотеки Китая, Службы информационно-аналитического обеспечения органов государственной власти Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского. Обосновано значение библиотечных информационно-аналитических продуктов – аналитических отчетов, обзоров, экспертных оценок – по заказу властных структур как эффективных инструментов информационного сопровождения процесса принятия управленческих решений, необходимой информационной основы для осознания управленцами общественных ожиданий и потребностей, имеющегося баланса требований и поддержки, основных факторов влияния на ситуацию и механизмов их использования, возможных сценариев развития и последствий их реализации.

Ключевые слова: национальная библиотека, исследовательские центры, междисциплинарные исследования, информационно-аналитическая деятельность.

Леонід Чуприна,

канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації СІАЗ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ІНІЦІАТИВ

Висвітлюються практичні аспекти використання соціальних мереж у формуванні й розвитку громадянського суспільства, зокрема як інструменту реалізації громадських ініціатив. Аналізується взаємодія в мережевому середовищі органів державної влади та громадськості, роль інформаційно-аналітичних структур бібліотек у цих процесах.

Ключові слова: соціальні мережі, громадянське суспільство, громадські ініціативи, аналітичні структури бібліотек.

Актуальність цієї теми зумовлена активізацією в Україні суспільних процесів, що ведуть до формування засад громадянського суспільства, і зростанням ролі соціальних мереж як одного з інструментів горизонтальної структуризації суспільних відносин і реалізації громадських ініціатив.

Дослідження проблем формування та конвергенції мережевого й громадянського суспільства започатковано західними науковцями. Найвідомішими та найавторитетнішими є теоретичні розробки засад мережевого суспільства в працях М. Кастельса. Автор вважає, що становлення й трансформація глобального громадянського суспільства немислимі без розвитку мережевих ресурсів у технічному, організаційному та правовому полі. «Онлайн-мережі, – зазначає М. Кастельс, – стають формами “спеціалізованих спільнот”, тобто формами комунікабельності, побудованими навколо специфічних інтересів...» [1, с. 132].

Одне з перших значних колективних досліджень взаємодії мережевого й громадянського суспільства – праця під редакцією Д. Шулера й П. Дея «Формування мережевого суспільства: нова роль громадянського суспільства в кіберпросторі». Автори здійснили спробу описати природу мережевих тактик і зрозуміти механізми впливу мереж на формування громадянського суспільства в глобалізованому світі. Основним напрямом дослідження експертів є нові форми демократії та їх забезпечення мережевими технологіями в інформаційну епоху [2].

Ця тематика в різній мірі відбита і в працях Д. Барлоу, Р. Барбрука, Е. Камерона, Н. Кристакиса й Д. Фаулера, Д. Хайтцмана, П. Тейлора.

У вітчизняному науковому середовищі цій темі приділяють значну увагу як окремі дослідники, так й авторські колективи академічних установ. Зокрема, В. Буряк у ряді своїх праць, комплексно досліджуючи умови реалізації ідеї та практик громадянського суспільства в умовах цифрової епохи, окреслює позитивний потенціал розвитку соціальних мереж для зміцнення глобального громадянського суспільства і вказує на ризики, пов'язані з розширенням функцій мережевих практик [3].

У монографії авторського колективу Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) розглядаються особливості розвитку соціальних мереж у системі соціальних комунікацій. Досліджуються тенденції їх активізації в сучасній соціальній інформаційній системі, роль у розбудові вітчизняного комунікативного простору, соціальне й науково-освітнє значення [4].

В іншій праці цього колективу розглянуто соціальні інформаційні мережі як новітні форми інформаційних обмінів, що набувають зростаючого значення в житті сучасної України. Акцентовано увагу на співвідношенні системи горизонтальних і вертикальних інформаційних обмінів під час розвитку процесів суспільної самоорганізації, удосконалення якості інформаційного забезпечення діяльності управлінських структур [5].

У працях авторів Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса досліджується, зокрема, роль соціальних мереж у політичних механізмах формування громадянської ідентичності в сучасному українському суспільстві та взаємодія влади, суспільства й громадянина [6].

Значне теоретичне опрацювання в науковому середовищі ролі соціальних мереж у формуванні громадянського суспільства, напрацьовані методика й понятійний апарат дають можливість поставити за мету цієї статті висвітлення практичних аспектів використання соціальних мереж у формуванні та розвитку громадянського суспільства, зокрема як інструменту реалізації громадських ініціатив, і ролі інформаційно-аналітичних структур бібліотек (ІАСБ) у цих процесах.

Якщо спробувати узагальнити широкий спектр можливостей і завдань громадянського суспільства, то серед основних завдань цієї системи недержавних відносин – самоорганізація і взаємодія громадян з метою:

- запобігання узурпації державної влади будь-якими її суб'єктами;
- пошуку консенсусу в системі реалізації базових соціальних

цінностей при усвідомленні особою інтересу суспільства, держави як свого власного інтересу;

– практичного розв'язання суспільних проблем.

Як ми можемо констатувати сьогодні, соціальні мережі є унікальною платформою для консолідації різних груп суб'єктів на основі спільності їхніх інтересів, при цьому в результаті комунікативної взаємодії виникає масштабний синергетичний ефект. Соціальні мережі сприяють структуризації комунікативного простору, створенню віртуальних співтовариств, які часто на практиці перетворюються на громадські об'єднання. Громадським же інституціям дають можливість поширювати свої ідеї, залучати до своїх лав нових членів і координувати їхні дії. Спостерігається взаємопроникнення повсякденної соціальної реальності і віртуальної. Як зазначає Г. Кардозо (G. Cardoso), ми бачимо нове поняття простору, де фізичне і віртуальне впливає одне на одне, закладаючи підґрунтя для виникнення нових форм соціалізації, нових форм життя і нових форм соціальної організації [7].

Привертає увагу спільність деяких функціональних характеристик громадянського суспільства та соціальних мереж. Так, функціонування соціальних мереж сприяє горизонтальній структуризації суспільних відносин, що є однією з передумов формування й розвитку громадянського суспільства.

І громадянське суспільство, і соціальні мережі передбачають новий тип взаємодії вільних індивідів у межах добровільних асоціацій для розв'язання суспільних проблем.

Ознакою зрілості та ефективності громадянського суспільства є соціальний капітал. Він основний продукт, що забезпечує вплив громадянського суспільства на інші сфери суспільного життя. Наявність соціального капіталу також є основним чинником зміни форми і внутрішньої активності соціальних мереж, каталізатором комунікаційних процесів усередині мережевих об'єднань та індикатором міри індивідуальної участі людей у горизонтальних мережевих відносинах. Тобто соціальні мережі як комунікативне середовище становлять органічну складову механізму формування й розвитку громадянського суспільства.

С. Даниленко має рацію, зазначаючи, що комунікаційна детермінанта становлення й розвитку громадянського суспільства «реалізується передусім через механізми соціального конструювання: творення відповідних інститутів, неурядових організацій, самодіяльних об'єднань і рухів, які спричиняють ліберально зорієнтовану еволюцію й якісну трансформацію громадянського суспільства» [8].

Водночас донедавна, характеризуючи стан громадянського суспільства в Україні, фахівці констатували, що зростання його формальних структур (громадських організацій) не приводить до збільшення громадської активності населення в межах таких структур. Як наголошує Ю. Серета, значна частина партій не стільки відображає соціальний запит на них як на інструмент просування інтересів суспільства, скільки є засобом у боротьбі інтересів окремих груп й осіб. Профспілкові організації, хоча й залишаються найбільш структурованими та масовими за показниками членства, у більшості випадків не розглядаються працівниками як інструмент захисту соціально-трудова прав та інтересів [9, с. 58]. Упродовж 1996–2011 рр. кількість зареєстрованих громадських об'єднань і політичних партій зросла більше як у п'ять разів, хоча показники членства в таких організаціях і рівень довіри до них залишаються доволі стабільними. За даними моніторингу ІС НАН України, протягом усіх років спостережень менше третини населення (28 %) вважають важливим брати участь у діяльності політичних партій і громадських організацій, а кількість членів громадських організацій незалежності становить 12–17 % [10].

Спалах громадянської активності, пов'язаний і з Євромайданом, і з війною на Сході України, продемонстрував високий рівень самоорганізації та взаємодії громадян, координації дій через соціальні мережі та водночас вторинність ролі офіційно зареєстрованих політичних партій і громадських організацій.

Соціальні мережі дедалі більше стають певною мірою інформаційним відбитком громадянської активності, оскільки саме цей канал комунікації використовується для поширення ідей, об'єднання однодумців у спільноти (як віртуальні, так і реальні), організації заходів, координації зусиль. Практично всі суспільно значущі процеси, події, явища залишають певний інформаційний відбиток у соціальних мережах.

У контексті нашої теми становить інтерес відображення в соціальних мережах процесу реалізації ініціатив громадян і спільнот, що сприяють розвитку інституцій громадянського суспільства в Україні.

Не вдаючись до розгляду питання політичної комунікації в соцмережах, водночас не можна не зазначити, що найяскравішим прикладом реалізації громадських ініціатив за допомогою соціальних медіа став Євромайдан, який розпочався із закликів активістів в Інтернеті виходити на протести. Як показують дослідження (рис. 1), саме роль лідерів думок у соцмережах, а не партійних функціонерів виявилася визначальною в активізації громадянського противу [11].

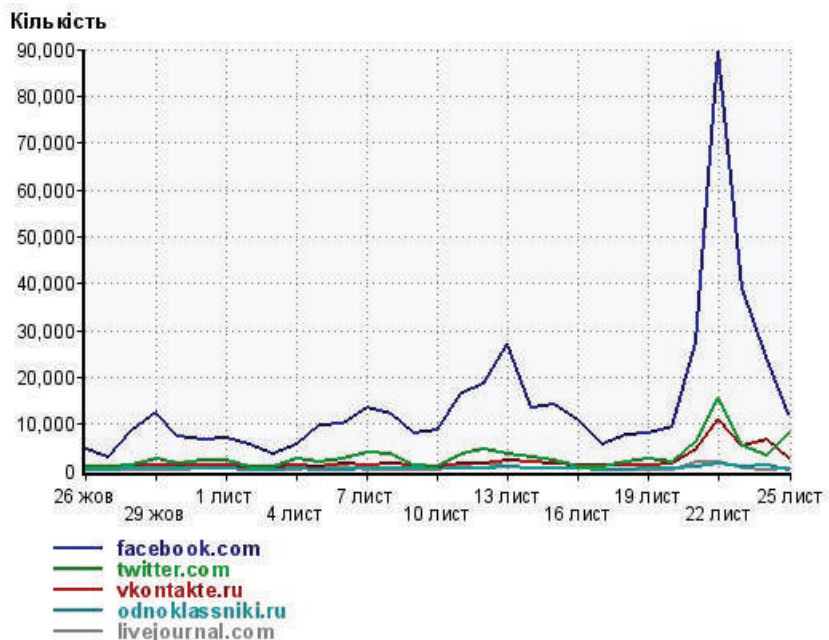

Рис. 1. Графік переходів у соціальних мережах на сайт «Української правди» 21–22 листопада 2014 р., коли стало відомо про рішення уряду «призупинити проведення переговорів з ЄС»

Джерело: http://blogs.pravda.com.ua/authors/savanevsky/5298980715_e65

На початку грудня в соцмережах були створені вже сотні сторінок, присвячених Євромайдану, кількість учасників деяких обчислювалася десятками тисяч («ВКонтакте» – 251 група, «Однокласники» – 71, Facebook – 26). Інформація загальнонаціонального значення поширювалася групами «Євромайдан», «Єврореволюція», наданням правової допомоги та пошуком зниклих опікувалася спільнота «Євромайдан SOS», організаційними питаннями – Громадський сектор Євромайдану. Дії автомобілістів координувалися Автомайданом, питання зовнішньої політики роз'яснювалися на «Майдані закордонних справ», самооборона Майдану також мала свої спільноти. Соціальна активність, що охопила всі сфери суспільного життя, показала високий рівень самоорганізації активної частини населення, яка згуртувалася не навколо

політиків, а навколо ідей. Під час Євромайдану та з початком війни на Донбасі спостерігається значна активізація волонтерського руху в країні.

За даними дослідження GfK Ukraine, проведеного в листопаді 2014 р. на замовлення Організації Об'єднаних Націй в Україні, майже чверть українців (23 %) мали досвід волонтерства; 9 % українців почали займатися волонтерством протягом останнього року; основним напрямом діяльності волонтерів у 2014 р. стала допомога українській армії та пораненим – цим займалося 70 % волонтерів [12] (рис. 2).

Рис. 2. Кількість волонтерів в Україні

Джерело: <http://ukr.segodaya.ua/ukraine/volonterskoe-dvizhenie-ukrainy-v-cifrah-i-faktah-infografika-576300.html>

На сторінках соцмереж волонтери організують збір коштів і надають інформацію про витрачені кошти (письмовими актами та фотозвітами).

Так, Благодійний фонд «Волонтерська сотня “Україна-Світ”» (<https://www.facebook.com/atovs>), започаткований волонтерами, які надавали підтримку постраждалим з Майдану, а тепер допомагають пораненим із зони АТО. Іншим важливим напрямом роботи фонду є постачання військовим у зоні бойових дій нелетального спорядження. На балансі фонду вже понад 30 військових батальйонів.

Волонтерське об'єднання «Кожен може допомогти» (https://www.facebook.com/can.help.ua/timeline?ref=page_internal), зареєстроване в серпні 2014 р., за період свого існування надало послуги близько 16 тис. осіб. Фонд співпрацює з громадами України, Ізраїлю, Польщі, Німеччини, Данії, Нідерландів, США, Канади.

Активно працюють також «Волонтерський десант» у Міністерстві оборони України (<http://g.ua/kha8>), «Крила Фенікса», Волонтерський рух автомобілістів України (<https://www.facebook.com/avtovolonter>) та сотні волонтерських груп, що представлені в соціальних мережах.

При цьому необхідно враховувати, що, за даними GfK Ukraine, більшість волонтерів працюють самостійно, не беручи участі в конкретних волонтерських проектах.

Крім того, зауважимо, діяльність волонтерів спрямована не лише на допомогу потерпілим і соціально незахищеним громадянам. Спостерігається рух окремих індивідів і великих груп, спільнот до усвідомлення інтересів держави як своїх особистих і, відповідно, до практичних дій, спрямованих на допомогу державі в організації протидії інформаційній агресії РФ, поліпшенню іміджу держави тощо. На тлі багаторічної недовіри до органів влади та негативного іміджу держави це є позитивним й обнадіюваним фактом.

Зокрема, відома роль групи «Інформаційний опір» (координатор Д. Тимчук), яка під час окупації Криму та розгубленості державних інформаційних структур узяла на себе інформування користувачів соцмереж про ситуацію в зоні конфлікту.

Інформаційні волонтери гуртуються довкола сайту під назвою «Інформаційні війська України», який запустило Міністерство інформаційної політики. Потенційних волонтерів закликають долучатися до інформаційної боротьби й ретельно виконувати отримані після реєстрації завдання [13].

Нещодавно запрацював також сайт «ІТ Толока» (it.volnytsia.org). Проект має на меті посприяти, щоб молоді ІТ-фахівці та інші фахівці на волонтерських засадах допомагали неурядовим організаціям. Сайт був створений за підтримки громадських організацій «Вольниця» і «Воля громади».

Українці схильні визнати велику роль волонтерського руху в суспільних процесах: 62 % визнає роль волонтерів у політичних змінах останнього року; 85 % вважає, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру; 81 % схильний вважати волонтерський рух обов'язковою складовою громадянського суспільства [12].

Зміст інформаційних обмінів у соціальних мережах становить значний інтерес для аналітиків інформаційно-аналітичних структур, оскільки є чутливим індикатором суспільних настроїв. Так, на початку року в соціальних мережах стартував флешмоб, який мав на меті спонукати Президента підтримувати діалог з українцями. Хештег #PoroshenkoPohovogyZNarodom активно поширився Інтернетом [14]. Згодом, у лютому, українці звертаються через соцмережі до Президента П. Порошенка, Прем'єр-міністра А. Яценюка та голови НБУ В. Гонтаревої із закликом пояснити, що нині відбувається в економіці держави.

Ряд акцій у соціальних мережах спрямовані на привернення уваги світової спільноти до подій в Україні, пояснення позиції органів влади, ставлення українців до актуальних суспільних процесів. Інформаційні масиви, що виникають як наслідок комунікативної активності, є джерелом інформації для аналітичних структур, зокрема Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади НБУВ. При цьому ще раз підкреслимо, що обмін у соціальних мережах не лише відбиває суспільні настрої, а й може їх стимулювати, привертати увагу до актуальних і резонансних подій, підвищувати протестний потенціал чи рівень громадянської активності.

У січні в Інтернеті стартувала міжнародна інтернет-акція на підтримку української льотчиці, народного депутата Н. Савченко, яку в Росії звинувачують у загибелі журналістів каналу «Россия 1». Активісти створюють і поширюють у мережах Twitter і Facebook фото- і відеоматеріали з інформацією про Н. Савченко різними мовами, поширюють її з хештегом. До Twitter-шторму долучаються також посольства України в різних країнах світу. Зокрема, повідомлення з інформацією про військовополонену Н. Савченко розмістили на своїх сторінках посольства України у Великій Британії, Македонії, Японії, Вірменії, Кувейті та Посольство України при Святому Престолі (Ватикан). Також до акції приєднався посол США в Україні Д. Пайєтт [15]. Лише за добу хештег #FreeSavchenko використало близько 60 тис. користувачів у Twitter. Повідомлення з'являються зі швидкістю 100–200 шт. на хвилину. Активно поширюється хештег у «ВКонтакте» і Facebook.

З метою привернення уваги світової громадськості до трагедії 13 січня під Волновахою, де бойовики розстріляли з «градів» пасажирський автобус, у соцмережах за аналогією з акцією «Я – Шарлі» відбулася акція «Я – Волноваха».

За допомогою соціальних мереж функціонують успішні проекти, спрямовані на розв'язання локальних проблем, які не передбачають

формального членства. Наприклад, проект «УкрЯма» (<https://www.facebook.com/ukryama>) об'єднує понад 1 тис. користувачів, які фотографують пошкодження на дорогах і подають звернення до ДАІ із запитом на ремонт.

Ініціатива «Зробимо Україну чистою» (<https://www.facebook.com/LetsDoItUkraine>) – всеукраїнська екологічна громадська організація. Залучає людей до дій з покращення довкілля шляхом спільної організації масштабних екологічних акцій. Об'єднує понад 1 тис. населених пунктів і близько 200 тис. волонтерів, які прибирають сміття в громадських місцях.

Бібліотечні спільноти є одним із прикладів представлення в соціальних мережах груп (громад), що створені на основі корпоративних інтересів і зв'язків. Для них характерна просвітницька функція в мережі, яка реалізується на принципах розширення можливостей вільного доступу до інформації, сприяє забезпеченню свободи читання, інтелектуальної свободи і вільного висловлення й руху ідей та інформації. Наприклад, інформаційно-аналітичні підрозділи НБУВ (СІАЗ, НЮБ, ФПУ) через Facebook надають доступ до своїх електронних ресурсів, аналітичних журналів і бюлетенів. З ініціативи членів бібліотечних спільнот у соціальних мережах проводяться акції, флешмоби патріотичного характеру з популяризації української історії, мови, традицій, кінофільмів, живопису, музики тощо. У таких спільнотах не лише відбувається обговорення суто фахових тем, висловлення пропозицій та ініціатив, спрямованих на розвиток бібліотечної справи, корпоративних зв'язків, а й формується певна громадянська позиція із суспільно резонансних проблем – від наукових до політичних. Важливу роль у формуванні порядку денного дискусій, її напрямів і тональності відіграють лідери громадської думки. Це можуть бути окремі користувачі чи модератори спільнот з колом прихильників від кількості до 5 тис. («Пан бібліотекар», Tetiana Yaroshenko, Valentyna Pashkova, «Репортер СІАЗ» та ін.), які напружували високий рівень довіри, авторитету, власне соціального капіталу.

Мультифункціональність соціальних мереж, можливості щодо структурування комунікативного простору та об'єктивне сприяння розбудові громадянського суспільства роблять їх специфічним джерелом інформації для інформаційно-аналітичних структур бібліотек. Інформаційний обмін у соціальних мережах, пов'язаний, наприклад, з реалізацією громадських ініціатив, дає додаткові маркери та індикатори для з'ясування громадської думки з актуальних питань, основних тенденцій у розвитку суспільних процесів, реакції громадськості на дії владних

структур. Також дає змогу простежити як маніпулятивні впливи, так і реакцію на них різних політичних і соціальних груп користувачів. У соціальних мережах неминуче відбивається й політична поляризація суспільства, що відкриває шляхи для аналізу механізму цих процесів і з'ясування аргументації сторін.

З огляду на активну інтеграцію суб'єктів управлінської діяльності в соціальні медіа перспективною та важливою для розвитку громадянського суспільства в Україні є взаємодія в мережевому середовищі органів державної влади та громадськості.

Робота державного органу з громадянським сектором формує новий тип взаємодії, змінює культуру, стиль відносин. Крім того, це ще й платформа для публікації вимог користувачів до влади, форма громадського контролю за ефективністю діяльності влади та обміну інформацією із суспільно важливих питань.

Для представників влади, політиків, які активно спілкуються з громадянами в соціальних мережах, це спосіб швидко отримати певний зріз думок з теми, що цікавить, відчутти електоральні настрої, публічно висловити свою позицію з певного питання, отримувати об'єктивну інформацію з перших рук, яка не пройшла фільтр адміністративних бар'єрів. Серед українських активних користувачів соцмереж – перші особи держави, урядовці: П. Порошенко, О. Турчинов, А. Яценюк, А. Аваков та ін.

Співпраця уряду з громадянами в соціальних мережах відкриває додаткові шляхи до побудови ефективних комунікативних майданчиків між суспільством і владою. Зокрема, утворення співтовариств, де держструктури контактують із громадянами; створення блогів, де представлені та обговорюються державні послуги; залучення суспільства до роботи з поліпшення законодавства – доступ громадян у режимі онлайн до інформації державного сектору, чинних законів і тих, що розробляються; пряма звітність чиновників перед громадянами; оперативне обговорення і розв'язання в режимі онлайн проблем, що виникають у країні й регіонах.

Можливості Web.2 поступово впроваджуються в роботу українських міністерств і відомств. За даними Національного центру електронного уряду, близько 50 представництв державних органів доступні в соціальних мережах [16]. Наприклад, для тіснішої співпраці з населенням, громадськими організаціями та представниками засобів масової інформації в соціальній мережі Facebook почала функціонувати персональна сторінка керівника ДАІ. Державтоінспекція обіцяє оперативне реагування на повідомлення про порушення законів.

Хоча, як показують дослідження [17], окремі відомства ставляться суто формально до соцмереж – як до інструменту зворотного зв'язку.

Отже, на тлі поєднання та взаємопроникнення інформаційних і нових соціальних технологій соціальні мережі дають змогу громадянам і громадським рухам, громадянському суспільству, що формується, досягати ефективнішої і швидшої комунікації. Завдяки цьому зростають ресурси контролю за владними структурами та окремими функціонерами, підвищуються шанси реалізації громадських ініціатив. Можемо констатувати, що мережева комунікація веде до зростання активності громадськості та підвищення її ролі в прийнятті рішень, а здатність до підтримання комунікації з боку влади стає одним з важливих показників ефективності державного управління.

Практика реалізації громадських ініціатив через соціальні мережі продемонструвала, що віртуальний комунікативний простір є сприятливим середовищем формування громадянської ідентичності та має потужний потенціал суспільної самоорганізації, який може бути успішно використаний для зміцнення громадянського суспільства.

Література

1. *Кастельс М.* Інтернет-галактика / М. Кастельс. – Київ : Ваклер. – 2007. – 304 с.

2. *Shaping the Network Society: The New Role of Civil Society in Cyberspace.* – MIT Press, 2004. – 438 p.

3. *Буряк В. В.* Глобальное гражданское общество и сетевые революции : [монографія] / В. В. Буряк. – Симферополь : ДИАЙПИ, 2011. – 150 с.

4. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства : [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 220 с.

5. Соціальні мережі як інструмент взаємовпливу влади та громадянського суспільства : [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 260 с.

6. Політичні механізми формування громадянської ідентичності в сучасному українському суспільстві : колектив. моногр. – Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. – 296 с.; *Влада, суспільство, громадянин: проблеми взаємодії в сучасній Україні. Аналітична доповідь / за ред. О. М. Майбороди.* – Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. – 64 с.

7. *Cardoso G. Paquete de Oliveira Manuel J. Parauna Sociologia do Ciber-spaco: comunidades virtuais em portuques / G. Cardoso. – Oeiras, Portugal : Celta Edito.ra, 1998.*

8. *Даниленко С. І. Громадянський вимір комунікаційної революції: модернізація суспільних комунікацій від друкарського верстата до соціальних мереж : монографія / С. І. Даниленко. – Київ, 2010. – 312 с.*

9. *Середа Ю. В. Роль соціального капіталу в модернізації українського суспільства [Електронний ресурс] / Ю. В. Середа // Український соціум. – 2014. – № 2 (49). – Режим доступу: ukr-socium.org.ua/Arhiv/Stati/us2_2014/54-70.pdf. – Назва з екрана.*

10. *Українське суспільство 1992–2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – Київ : ІС НАНУ, Азбука, 2012. – 660 с.*

11. *Саваневський М. #євромайдан: українська цифрова революція та останній шанс аналоговим політикам стати цифровими [Електронний ресурс] / М. Саваневський // Українська правда. Блоги. – Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/savanevsky/5298980715e65>. – 2013. – 29.10. – Назва з екрана.*

12. *Волонтерський рух в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.gfk.com/ua/Documents/Presentations/report_vyshlisky.pdf. – Назва з екрана.*

13. *Мінінформполітики запустив сайт під назвою «Інформаційні війська України» [Електронний ресурс] // Західна інформаційна корпорація. – Режим доступу: <http://g.ua/kKLQ>. – 2015. – 23.02. – Назва з екрана.*

14. *В Україні стартував флешмоб «Порошенко, поговори з народом» [Електронний ресурс] // Espresso.tv. – Режим доступу: http://espresso.tv/news/2014/09/17/v_ukrayini_startuvav_fleshmob_quotporoshenko__pohovory_z_narodomquot. – 2014. – 17.09. – Назва з екрана.*

15. *У світі почався Twitter-шторм за звільнення Надії Савченко #FreeSavchenko [Електронний ресурс] // UAINFO. – Режим доступу: <http://uainfo.org/blognews/471412-u-svt-pochavsya-twitter-shtorm-za-zvlnnyu-nadyi-savchenko-freesavchenko.html>. – 2015. – 5.01. – Назва з екрана.*

16. *Facebook стала самою популярною у органів исполнительної влади соцсетью [Електронний ресурс] // IT Expert. – Режим доступу: <http://itexpert.org.ua/tubrikator/item/37489-facebook-stala-samoj-populyarnoj-u-organov-ispolnitelnoj-vlasti-sotssetyu.html>. – 2014. – 8.08. – Назва з екрана.*

17. *Твіттер-революція, або Як «щебечуть» українські міністерства [Електронний ресурс] // Українська правда. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2015/04/3/7063619>. – 2015. – 3.04. – Назва з екрана.*

References

1. Kastels, M. (2007). *Internet-halaxytyka [The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society]*. Kyiv: Vakler [in Ukrainian].
2. *Shaping the Network Society: The New Role of Civil Society in Cyberspace*. (2004). MIT Press [in English].
3. Buriak, V. V. (2011). *Hlobalnoe hrazhdanskoe obshchestvo y setevye revoliutsyy [Global civil society and networking revolution]*. Symferopol: DYAIPIY [in Russian].
4. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., Popyk, V. I. et al. (2013). *Sotsialni merezhi yak chynnyk rozvytku hromadianskoho suspilstva [Social media as a factor in the development of civil society]*. Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [in Ukrainian].
5. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., Popyk, V. I. et al. (2014). *Sotsialni merezhi yak instrument vzaiemovplyvu vlady ta hromadianskoho suspilstva [Social media as a tool for mutual government and civil society]*. Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [in Ukrainian].
6. *Politychni mekhanizmy formuvannia hromadianskoi identychnosti v suchasnomu ukrainskomu suspilstvi [Political mechanisms of civil identity in contemporary Ukrainian society]*. (2014). Kyiv: IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian]; Maiboroda, O. M. (Ed.). (2013). *Vlada, suspilstvo, hromadianyn: problemy vzaiemodii v suchasni Ukraini [The government, society, citizen: Cooperation in modern Ukraine . Analytical Report]*. Kyiv: IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].
7. Cardoso, G., Paquete de Oliveira Manuel J. (1998). *Para uma Sociologia do Ciberspaco: comunidades virtuais em portuguks [For a Sociology of Cyberspace: Virtual communities in Portuguese]*. Oeiras, Portugal: Celta Edito.ra [in Portuguese].
8. Danylenko, S. I. (2010). *Hromadianskyi vymir komunikatsiinoi revoliutsii: modernizatsiia suspilnykh komunikatsii vid drukarskoho verstata do sotsialnykh merezh [Civic Dimension communication revolution: modernization of public communication of the printing press in social networks]*. Kyiv [in Ukrainian].
9. Sereda, Iu. V. (2014). *Rol sotsialnoho kapitalu v modernizatsii ukrainskoho suspilstva [The role of social capital in modernization of the Ukrainian society]*. *Ukrainskyi sotsium – Ukrainian society*, 2 (49). Retrieved from ukr-socium.org.ua/Arhiv/Stati/us2_2014/54–70.pdf [in Ukrainian].
10. Vorona, V., Shulha, M. (Ed.). (2012). *Ukrainske suspilstvo 1992–2012. Stan ta dynamika zmin. Sotsiolohichni monitorynh [Ukrainian society*

1992–2012. Status and trends change. Sociological Monitoring]. Kyiv: IS NANU, Azbuka [in Ukrainian].

11. Savanevskyi, M. #ievromaidan: ukrainska tsyfrova revoliutsiia ta ostannii shans analohovym politykam staty tsyfrovymy [#Euromaidan: Ukrainian digital revolution and the last chance to become politicians analog digital]. *Ukrainska pravda. Blohy – Ukrainian truth. Blogs*. Retrieved from http://blogs.pravda.com.ua/authors/savanevsky/5298980715_e65 [in Ukrainian].

12. Volonterskyi rukh v Ukraini [Volunteerism in Ukraine]. Retrieved from www.gfk.com/ua/Documents/Presentations/report_vyshlisky.pdf [in Ukrainian].

13. Mininformpolityky zapustyv sait pid nazvoiu «Informatsiini viiska Ukrainy» [Mininformpolityky launched a website called «Information armies Ukraine»]. (2015, 23 February). *Zakhidna informatsiina korporatsiia – West Informational Corporation*. Retrieved from <http://g.ua/kKLQ> [in Ukrainian].

14. V Ukraini startuvav fleshmob «Poroshenko, pohovory z narodom» [In Ukraine started flashmob «Poroshenko, talk to people»]. (2014, 17 September). *Espresso.tv*. Retrieved from http://espresso.tv/news/2014/09/17/v_ukrayini_startuvav_fleshmob_quotporoshenko_pohovory_z_narodomquot [in Ukrainian].

15. U sviti pochavsia Twitter-shtorm za zvilnennia Nadii Savchenko #FreeSavchenko [In the world of Twitter-storm began for the liberation of Hope Savchenko #FreeSavchenko]. (2015, 5 January). *UAINFO*. Retrieved from <http://uainfo.org/blognews/471412-u-svt-pochavsya-twitter-shtorm-za-zvlennya-nadyi-savchenko-freesavchenko.html> [in Ukrainian].

16. Facebook stala samoi populiarnoi u orhanov yspolnytelnoi vlasti sotssetiu [Facebook became the most popular in executive bodies sotssetiyu]. *IT Expert*. Retrieved from <http://itexpert.org.ua/rubrikator/item/37489-facebook-stala-samoj-populyarnoj-u-organov-ispolnitelnoj-vlasti-sotssetiyu.html> [in Russian].

17. Twitter-revoliutsiia, abo Yak «shchebechut» ukrainski ministerstva. [Twitter revolution, or «chirp» Ukrainian Ministry]. *Ukrainska pravda – Ukrainian truth*. Retrieved from <http://www.pravda.com.ua/articles/2015/04/3/7063619> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.04.2015.

Leonid Chupryna

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Social Networks as an Instrument Sale of Social Initiatives

Social networks are seen as a unique platform for the consolidation of the various stakeholder groups on the basis of common interests, as communicative medium, which is an organic component of the mechanism of formation and development of civil society.

The outbreak of civil activity associated with Evromaydanom, and the war in the East of Ukraine demonstrated a high level of self-organization and interaction between citizens, coordination through social networks. Argues that virtual communication space is a favorable environment formation of civic identity and has a powerful potential for social self-organization, which can be successfully used for strengthening civil society.

Keywords: social media, civil society, public initiatives, analytical structure of libraries.

Леонид Чупрына

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Социальные сети как инструмент реализации общественных инициатив

Социальные сети рассматриваются как уникальная платформа для консолидации различных групп субъектов на основе общности их интересов, как коммуникативная среда, что составляет органическую составляющую механизма формирования и развития гражданского общества.

Вспышка гражданской активности, связанная и с Евромайданом, и с войной на Востоке Украины, продемонстрировала высокий уровень самоорганизации и взаимодействия граждан, координации действий через социальные сети. Аргументируется, что виртуальное коммуникативное пространство является благоприятной средой формирования гражданской идентичности и имеет мощный потенциал общественной самоорганизации, который может быть успешно использован для укрепления гражданского общества.

Ключевые слова: социальные сети, гражданское общество, общественные инициативы, аналитические структуры библиотек.

Тетяна Горенко,

канд. екон. наук, ст. наук. співроб. відділу політологічного аналізу СІАЗ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Олексій Андріяш,

провід. інженер відділу програмно-комунікаційних технологій НЮБ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК МІНІМІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ РИЗИКІВ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто проблеми пошуку сучасних шляхів трансформації бібліотеки в загальнодержавний науково-інформаційний комплекс. Досліджуються характерні риси та особливості формування сучасного фінансового інформаційного простору та ефективність бібліотечних сервісів з використанням веб-ресурсів.

Ключові слова: економіка, фінанси, банківська діяльність, фінансові ринки, інформаційна інфраструктура, адвокація, фінансова грамота, національна безпека, дистантний користувач.

Сучасний бібліотечно-інформаційний простір України можна вважати таким, що формується під впливом нових історичних умов. Суспільні відносини потребують нових знань, нової якісної інформації. Серед нових замовників бібліотечно-аналітичних послуг з'являється більше бізнес-структур. Вагомим чинником у підготовці аналітичних проєктів стає розвиток економічного та правового законодавства. Збільшується кількість питань, пов'язаних із фінансовою грамотою та світовим досвідом кредитного управління. Гостро постає проблема формування інформаційного простору фінансового сектору.

Актуальні дослідження вітчизняних науковців, присвячені сучасній специфіці розвитку вітчизняного інформаційного простору, дають визначення, формують ознаки (І. Вінічук [1], А. Манойло [6]), окреслюють архітектоніку (С. Грицай [3], В. Ільганаєва [5]) та проблеми (В. Гастинщиків [2], В. Карпенко, О. Романенко) цього розвитку. До того ж питання української інформаційної політики докладно проаналізовано в колективній монографії вітчизняних науковців [4].

Проте в науці існує багато прогалин щодо практики формування інформаційного простору певних галузей. Наразі його не слід плутати з тими

науковими знаннями, які отримують майбутні фахівці під час професійної підготовки або підвищення кваліфікації. Ідеться про формування простору, доступного широкому загалу, з метою поширення об'єктивної, неупередженої та правдивої інформації.

Предмет дослідження. У зв'язку з вищезазначеним важливим питанням є визначення шляхів удосконалення інформаційного забезпечення розвитку економічної галузі, суб'єктів економічної науки, учасників фінансових ринків і споживачів фінансових послуг. Крім того, актуалізується завдання розробки технології формування та поширення аналітичної інформації, яка допомагає пересічному громадянину розібратися в тонкощах економічних особливостей розвитку країни, зокрема соціально значущих фінансових ринків України, і стає компонентом економічного сегмента вітчизняного інформаційного простору, найістотнішими ознаками якого є *сукупність суб'єктів* інформаційної взаємодії чи впливу; власне *інформація*, призначена для використання суб'єктами інформаційної сфери; інформаційні *інфраструктури*, що забезпечують можливість обміну між суб'єктами; *суспільні відносини*, які формуються як наслідок утворення, передачі, обміну, поширення й зберігання інформації всередині суспільства.

Сукупністю суб'єктів інформаційної взаємодії та впливу в економічній сфері можна вважати:

- різноманітні політичні партії, які, пропонуючи виборцям економічні зміни, відповідним чином наповнюють інформаційний простір;
- різні групи населення, які, маючи певний життєвий досвід, погляди та історично обумовлені особливості, по-різному пристосовуються до економічних реалій сьогодення та можуть вступати в інформаційні конфлікти й суперечності одна з одною;
- державу – в аспекті її економічної політики стосовно населення та інших держав, результатом якої на сьогодні є значна заборгованість держави, окремих галузей і підприємств зарубіжним країнам; відставання сектору економіки, який виробляє товари, від сектору економіки, який їх споживає; паливно-енергетична залежність від Росії; надмірний контроль економіки з боку українського уряду, що має ефект «придушення» того її сектору, що виробляє товар; криміналізація відносин між державними установами та бізнесом, розподілення між кланами найприбутковіших секторів економіки України; «відірваність» України від світової економіки [7, с. 16].

На думку С. Кулицького, «зіткнення інтересів різних суб'єктів у сфері фінансових відносин тягне за собою поширення інформаційно-психоло-

гічних операцій, війн і дезінформації у цій сфері» [8, с. 64]. Інформаційні війни між суб'єктами економічних відносин завдають державі не меншої шкоди, ніж бойові дії. Постійно зростаюче ускладнення внутрішньо-суспільних інформаційних обмінів, насадження політико-економічної революційної необхідності не сприяють виникненню довіри в населення до тих реформ, які пропонують державні менеджери, особливо у сфері фінансів. Така ситуація не дає змоги населенню стати партнером для держави в реформуванні й викликає спротив, який може набувати різних форм: податковий або фінансовий майдани, зібрання та мітинги підприємців, протести вкладників або позичальників банків, невдоволених валютною політикою, тощо.

Щодо власне інформації, призначеної для використання суб'єктами інформаційної сфери, необхідно звернути увагу на її якість, доступність і види джерел. Сьогодні існує широкий спектр друківаних, теле- та радіопрограм, Інтернет. Проте, зважаючи на те, що засоби масової інформації висвітлюють точку зору певної політичної сили, а в Інтернеті ведеться інформаційна війна, виникає необхідність донесення якісної та правдивої інформації до її споживача. На цьому, зокрема, наголошує В. Горовий: «Сьогодні зросла потреба в користуванні інформацією всіх рівнів складності в управлінських структурах, від яких у нових умовах вимагалось прийняття самостійних, точних і ефективних рішень. Нової організації інформаційного забезпечення потребували ринкові перетворення. У зв'язку з демократичними перетвореннями в суспільстві, швидкою розбудовою численних політичних партій, появою значної кількості інших громадських організацій, зростають їхні інформаційні запити, формуються інформаційні бази цих структур і, відповідно, розвивається інформаційний ринок» [9, с. 25].

Ще одним елементом поняття «інформаційний простір» є інформаційна інфраструктура, що забезпечує можливість обміну між суб'єктами, помітне місце в якій посідають наукові бібліотеки.

Концепція трансформації бібліотеки в загальнодержавний науково-інформаційний комплекс, реалізована на прикладі Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського НАН України, була розроблена О. Онищенком – засновником вітчизняної школи інформаційного бібліотекознавства, який досліджує роль бібліотек як універсальних інформаційних центрів у соціокультурних процесах, що відбуваються в державі, формуванні в Україні інформаційного, громадянського суспільства.

За концепцією О. Онищенка, в умовах переходу до суспільства знань наукова бібліотека покликана не лише здійснювати традиційні бібліотечні

функції збирання, систематизації, збереження документальної спадщини суспільства та надання до неї доступу. Вона має взяти на себе виконання функції науково-дослідного, інформаційного, видавничого й культурно-освітнього центру, що забезпечує належний інформаційно-аналітичний супровід суспільного розвитку. Саме в бібліотеках продукується синтезована інформація, яка стає затребуваним інформаційним джерелом у процесі прийняття рішень економічного, політичного, науково-гуманітарного характеру [10, с. 22].

Слушним у цьому контексті є також думка Т. Гранчак, що «розуміння владою проведення потрібних змін, їх підготовка, вироблення необхідних рішень і наступна реалізація цих рішень потребують відповідного інформаційного супроводу» [11, с. 18].

Четверта складова, а саме суспільні відносини, які формуються як наслідок утворення, передачі, поширення, зберігання інформації та обміну всередині суспільства, найбільше впливають на спільноту й мають дуже короткий часовий діапазон реакції.

Незадоволення, яке виникає після поширення негативної фінансової інформації, має миттєву протидію з боку споживачів фінансових послуг і довгострокові наслідки. Адже фінансові відносини створюють інформаційне поле, яке необхідно розглядати як стратегічну складову загального інформаційного простору держави. Сучасний стан економіки України, її фінансової системи наочно демонструє, яким чином інформація може бути використана задля погіршення становища держави. Основними факторами, що впливають на рівень напруження в інформаційній війні, яку ми спостерігаємо протягом останнього часу, можна назвати:

- недосконалість у системі державного управління та регулювання фінансових ринків;
- відсутність судової практики в питаннях покарань за неналежну та неправдиву інформацію;
- недосконалість управлінської складової в менеджменті фінансових компаній (банки, страхові компанії, ломбарди, кредитні спілки тощо) та відсутність законодавства про особисту відповідальність власників компаній за фінансовий результат діяльності (особливо у випадку банкрутства);
- низький рівень фінансової грамотності населення. У результаті маємо неспроможність зіставити персональні фінансові можливості із зобов'язаннями, які споживачі беруть перед фінансовою установою;
- домінування маркетингових рішень, рекламних заходів, інформаційних повідомлень над правдивою інформацією, що призводить

до введення в оману споживачів таких послуг. Серед них: адаптація інформації під запити споживача, дезінформація з метою отримання прибутку, викидання дезінформації, спрямованої проти конкурента. Відсутність судової практики застосування відповідальності за такі дії;

- неякісний консалтинг у сфері фінансових послуг, який надає саме фінансова установа.

Отже, можна стверджувати, що фінансова діяльність є специфічною формою соціальної комунікації, у процесі якої відбувається обмін інформацією між окремими особами, соціальними групами та державою. Виходячи з якості інформаційного наповнення такої комунікації, його відповідності здоровому глузду, законодавчим основам і вимогам державного управління, можна говорити про більш широкий зміст фінансових комунікацій, які в розвинутих країнах стають стратегією, тактикою та інструментом у побудові міжнародних інвестиційних відносин. Варто зауважити, що у випадках викривлення інформаційного компонента фінансових комунікацій, існування багатьох векторів його поширення, неправдивістю й необ'єктивністю поширюваної інформації, низьким рівнем освіти та відсутністю інформаційної грамотності суб'єктів комунікаційного процесу виникає загроза загальнодержавній інформаційній політиці.

Викривлення інформації у фінансовій сфері може призводити до фатальних результатів – розбрату, економічного падіння, валютної війни. У менш радикальному вигляді негативними наслідками «інформаційних вкидів» можуть стати розбалансування валютного курсу, банкрутство банків, масові протести. Наприклад, у березні 2014 р. неправдиве повідомлення, опубліковане в китайському аналогу Twitter Sina Weibo, призвело до різкого падіння курсу біткойну¹ на найбільших біржах Китаю, яке відбулося й на інших ринках. Ішлося про те, що Народний банк Китаю вимагатиме від місцевих банків закрити всі рахунки біткойн-компаній і, починаючи з квітня, штрафуватиме банки за будь-які фінансові транзакції з біткойн-біржами. Інформація швидко поширилася як факт через ряд інформаційних служб, зокрема агентство Bloomberg, – реакція ринків була швидкою та болісною.

Ще одним прикладом небезпеки для стабільного функціонування банківсько-фінансової сфери може стати поширення неправдивої інформації, спрямованої проти конкретних фінансових установ, з використанням таких інструментів, як sms-повідомлення, негативні повідом-

¹ Довідково: Біткойн – віртуальна валютна платіжна система.

лення в соціальних мережах або створення «інформаційних приводів» для професійної журналістської спільноти. Фінансові комунікації в результаті подібних подій зазнають негативних впливів. У результаті суспільні відносини, які формуються як наслідок утворення, передачі, розповсюдження, зберігання та обміну, руйнуються або деформуються, що призводить до виникнення недовіри до фінансової системи країни.

В українських реаліях фінансова система через існування як політичних, так й економічних проблем схильна до коливань. Наголосимо хоча б на тому факті, що за 2012–2014 рр. банківська система країни з різних причин втратила близько 43 банків. Інформаційні вкидання, як зовнішні, чого не можна виключати в умовах «гібридної» війни, так і внутрішні, приводів для яких сучасний стан країни дає достатньо багато, є загрозою не лише фінансовій та економічній безпеці, а й національній безпеці загалом. Адже банківська система є елементом економічного базису суспільства, що розвивається за законами ринкової економіки. Вона внутрішньо організована, взаємопов'язана та має свою специфіку, яка проявляється в її функціях: створення грошей і регулювання грошової маси; трансформаційна та стабілізаційна функції. Отже, за умови відсутності регуляторної та стабілізаційної функцій ця система може не втриматися.

Вийти переможцем в інформаційній війні – це вчасно зрозуміти ймовірні загрози та навчитися їм запобігати. При цьому управління інформаційним простором – загальнодержавне завдання, а формуванням інформаційно-аналітичного мислення повинна займатися наукова, освітня, професійна спільнота.

Роль бібліотеки в процесі становлення наукового мислення неzapereчна. Не менш важливим є досвід бібліотек з адвокації. Цей термін можна перекласти як політичний процес, ініційований особою або групою осіб, що має на меті впливати на прийняття рішень у політичних, економічних, соціальних системах і закладах. Проте він має й інше трактування – «змінювати» думку інших. І в цьому процесі важлива роль відводиться саме таким інформаційним осередкам, як бібліотеки та аналітичні центри. Створені ними інформаційні бази, підготовлені аналітичні матеріали дають змогу широкому загалу скористатися достовірною інформацією з питань економіки, фінансів тощо.

Як зауважила у своїх дослідженнях Т. Гранчак, «значення бібліотеки як суб'єкта політичної комунікації зростає в сучасних умовах збільшення обсягів інформаційних потоків, коли для окремої особистості ускладнюється можливість пошуку і адекватного сприйняття нової інформації».

Для збереження активної ролі громадськості в суспільно-політичному процесі, запобігання передачі функції інтерпретатора соціального контексту “інформаційній еліті” – мережі інститутів, організацій, асоціацій, освітніх установ, груп інтересів тощо – доцільно використання досвіду просвітницької діяльності бібліотек, які мають бути в центрі складної мережі взаємин, що визначають співтовариство, і добре інтегровані в співтовариство, якому служать» [11, с. 234]. Те саме справедливо й стосовно фінансової комунікації.

У цьому контексті доречним є звернення до досвіду Національної юридичної бібліотеки та Служби інформаційно-аналітичного забезпечення Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, які, намагаючись стати на заваді інформаційному «розгойдуванню» економічного сектору та нагнітання деструктивних настроїв громадськості, здійснюють компетентне інформування громадськості та органів державної влади й місцевого самоврядування щодо актуальних процесів, що відбуваються в економічній сфері.

Зокрема, варто згадати підготовку й поширення зазначеними підрозділами через адресну доставку та шляхом представлення на власному веб-сайті (<http://nbuviar.gov.ua>) інформаційно-аналітичних матеріалів економічної проблематики, ведення відповідних рубрик в інформаційно-аналітичних виданнях «Резонанс» (виходить двічі на тиждень), «Україна: події факти, коментарі» та «Громадська думка про правотворення». Так, протягом 2014 р. у випусках видань інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ було опубліковано 50 аналітичних матеріалів економічної проблематики.

Крім того, позитивним є досвід співпраці з бібліотекою як науковою установою представників різних професійних об'єднань. Під час своєї роботи вони безпосередньо зацікавлені в тому, щоб галузь працювала з достовірними інформаційними матеріалами, які ставали б інформаційною базою для ухвалення обґрунтованих виважених рішень. Саме вони можуть надавати бібліотечному сервісу професійно обґрунтовану інформацію, готувати моніторинг законодавства за галузевою або іншими ознаками. Прикладом може служити моніторинг законодавства, який систематично виходить в аналітичному виданні «Громадська думка про правотворення». Інформація для такого моніторингу готується раз на тиждень співробітниками юридичної компанії, фахівцями в певній галузі права. Розподіляється за актуальними напрямками. Моніторинг складається з кількох рубрик, які можуть змінюватися протягом року. Це насамперед поєднує всі можливі нормативні документи, прийняті

в країні за певний час, та дає стислу характеристику. Крім якості підготовленої інформації, дуже важливим аспектом є її своєчасність.

Співпраця з професійними об'єднаннями банкірів, страховиків, юристів, політологів сприяє розширенню наукової спільноти, розвитку національного інформаційного простору та суспільства. Спільна практика підготовки інформації та залучення партнерів з бібліотечних працівників, аналітиків, фінансистів, державних службовців до її використання надає можливість створювати суспільні відносини, яким будуть характерні такі риси, як виваженість, достовірність, об'єктивність. Це приведе до мінімізації інформаційних ризиків розвитку економіки, підвищенню свідомості користувачів бібліотек і сприятиме підвищенню фінансової грамотності населення.

Література

1. *Вінічук І.* Особливості впливу глобальних систем масової комунікації на особистість / І. Вінічук // Бібліографознавство. Документознавство. Інформологія. – 2012. – № 1. – С. 50–53.

2. *Гастинциков В.* Узагальнення міжнародного досвіду при визначенні шляхів входження України у світовий інформаційний простір / В. Гастинциков // Вісн. Книжк. палати. – 2010. – № 12. – С. 31–35.

3. *Грицай С.* Архітектоніка сучасного медіа-простору / С. Грицай // Вісн. Книжк. палати. – 2012. – № 5. – С. 26–29.

4. *Губерський Л.* Інформаційна політика України: європейський контекст / Л. Губерський, Є. Камінський [та ін.]. – Київ : Либідь, 2007. – С. 360.

5. *Ільганаєва В.* Теоретико-методологічний синтез соціально-комунікаційного знання / В. Ільганаєва // Філософія спілкування: філософія, психологія, соціальна комунікація. – 2009. – № 2. – С. 96–101.

6. *Манойло А.* Государственная информационная политика в особых условиях : монографія / А. Манойло. – Москва : МИФИ, 2003. – 388 с.

7. *Геец В.* Макроэкономическая оценка денежно-кредитной и валютно-курсовой политики Украины до и во время финансового кризиса / В. Геец // Экономика Украины. – 2009. – № 2. – С. 5–24.

8. *Кулицький С.* Дослідження фінансових комунікацій на базі ресурсів наукової бібліотеки / С. Кулицький // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2012. – Вип. 33. – С. 64.

9. *Горовий В.* Бібліотеки як сучасні центри української інформатизації / В. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського ;

НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2009. – Вип. 25. – С. 25.

10. *Онищенко А. С.* Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского как многопрофильный научно-исследовательский центр / А. С. Онищенко, В. Г. Попроецкая // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб. ; редкол.: А. С. Онищенко (пред.) [и др.]. – Киев, 2003. – Вып. 2. – С. 15–39.

11. *Гранчак Т.* Бібліотека і політична комунікація : монографія / Т. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 481 с.

12. *Мар'їна О.* Інструментальні методи моделювання поведінки користувачів та критерії ранжирування науково-інформаційних порталів у веб-просторі / О. Мар'їна, А. Струнгар // Бібл. вісн. – Київ, 2014. – № 4. – С. 22–26.

References

1. Vinichuk, I. (2012). Osoblyvosti vplyvu hlobalnykh system masovoi komunikatsii na osobystist [Features of influence of global mass communication on the individual]. *Bibliohrafoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Bibliography. Documentation. Pornology, 1*, 50–53 [in Ukrainian].

2. Nastynshchykov, V. (2010). Uzahalnennia mizhnarodnoho dosvidu pry vyznachenni shliakhiv vkhodzhennia Ukrainy u svitovyi informatsiinyi prostir [The generalization of international experience in determining ways of entering of Ukraine into the global information space]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty – Journal of Book chamber, 12*, 31–35 [in Ukrainian].

3. Hrytsai, S. (2012). Arkhitektonika suchasnoho media-prostoru [The architectonics of the modern media space]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty – Journal of Book chamber, 5*, 26–29 [in Ukrainian].

4. Huberskyi, L. (2007). Informatsiina polityka Ukrainy: Yevropeiskyi kontekst [Information policy of Ukraine: the European context]. p. 360. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

5. Ihanaieva, V. (2009). Teoretyko-metodolohichniy syntez sotsialno-komunikatsiinoho znannia [The Theoretical and methodological synthesis of social-communication knowledge]. *Filosofiiia spilkuvannia: filosofiiia, psykholohiia, sotsialna komunikatsiia – Philosophy of communication: the philosophy, psychology, social communication, 2*, 96–101 [in Ukrainian].

6. Manoilo, A. (2003). Gosudarstvennaia informacionnaia politika v osobyh usloviiah [State information policy in the special conditions]. Moscow: MIFI [in Russian].

7. Geec, V. (2009). Makroekonomicheskaia ocnka denezhno-kreditnoj i valjutno-kursovoj politiki Ukrainy do i vo vremia finansovogo krizisa [Macroeconomic assessment of monetary and currency policy of Ukraine before and during the financial crisis]. *Jekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2, 5–24 [in Russian].

8. Kulytskyi, S. (2012). Doslidzhennia finansovykh komunikatsii na bazi resursiv naukovoï biblioteki [A study of financial communications on the basis of the resources of the research library]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 33, 64. Kyiv [in Ukrainian].

9. Horovyi, V. (2009). Biblioteki yak suchasni tsentry ukrainskoi informatyzatsii [Libraries as modern centers of Ukrainian Informatization]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 25. (p. 25). Kyiv [in Ukrainian].

10. Onishhenko, A. S., Poprockaia, V. G. (2003). Nacional'naia biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskogo kak mnogoprofil'nyj nauchno-issledovatel'skij centr [V. I. Vernadsky National Library of Ukraine as a multidisciplinary research center]. *Biblioteki nacional'nyh akademij nauk: problemy funkcionirovaniia, tendencii razvitiia: nauch.-prakt. i teoret. sb. – Library of the national academies of science: problems in the functioning, development trends: scientific-theoretical and practical collection*, issue 2, 15–39. Kiev [in Russian].

11. Hranchak, T. (2012). Biblioteka i politychna komunikatsiia [Library and political communication]. Kyiv [in Ukrainian].

12. Marina, O., Strunhar, A. (2014). Instrumentalni metody modeliuвання povedinky korystuvachiv ta kryterii ranzhyruвання naukovo-informatsiinykh portaliv u veb-prostori [Instrumental methods of modeling user behavior and criteria for the ranking of scientific information portals in the web space]. *Bibliotechnyi visnyk – Library journal*, 4, 22–26. Kyiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 24.04.2015.

Tatiana Horenko

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Alex Andriyash

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Information-Analytical Activity as a Factor Can Reduce Risk of Development of Economy

The article is devoted to the problems of the searching the modern ways of libraries'

transformation in the common state science information complex. The typical outlines and peculiarities of the modern financial information space and the effectiveness of libraries' services with web-resources using are analysed.

The main object is to found the national product in order to familiarise the general public with subdivisions' scientific and analitic achievements and to create the professional library community around internet-resources.

The author analyses how to make use the prepared information for forming the users' modern economic, juridical and political thought and the advocativeness in order to the right perception of the population the offers according to reforms.

The Ukrainian scientists offer the new technologies of such informative space. Libraries have the large importance on the phase of the preparing an information and its transformation in our society.

Keywords: economy, finance, bank activity, financial markets, information, advocativeness, financial competence, national security, user.

Татьяна Горенко

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Алексей Андрияш

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Інформаційно-аналітична діяльність як фактор мінімізації інформаційних ризиків розвитку економіки

В статье рассмотрены проблемы поиска современных путей трансформации библиотеки в общегосударственный научно-информационный комплекс. Исследуются характерные черты и особенности формирования современного финансового информационного пространства и эффективность библиотечных сервисов с использованием веб-ресурсов.

Одна из главных задач – создание национального продукта с целью ознакомления широкой общественности с достижениями научных и аналитических подразделений, создание вокруг интернет-ресурса профессионального библиотечного сообщества, использование подготовленной информации для формирования современного экономического, юридического и политического мышления у пользователей, адвокация с целью правильного восприятия населением предложений по реформированию. Новые технологии такого наполнения информационного пространства предлагают украинские ученые. Большое значение на этапе подготовки информации, ее трансформации в общество приобретают библиотеки.

Ключевые слова: экономика, финансы, банковская деятельность, финансовые рынки, информационная инфраструктура, адвокация, финансовая грамота, национальная безопасность, дистантный пользователь.

Валентина Пальчук,

канд. наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб. відділу політологічного аналізу
СІАЗ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

БІБЛІОТЕКА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

У статті висвітлено розвиток бібліотечно-інформаційної діяльності відповідно до інформаційної політики сфери державного управління на принципах електронного урядування. Розкрито сучасні особливості інформаційної сфери, від яких залежить ефективність функціонування бібліотек в інформаційному процесі підтримки розвитку електронних інформаційних комунікацій між суб'єктами електронного урядування. Визначено відмінності між бібліотечним інформаційно-аналітичним забезпеченням діяльності владних структур та участю бібліотек в інформаційному процесі розвитку електронного урядування.

Ключові слова: електронне урядування, бібліотеки, електронні інформаційні комунікації, офіційна інформація, Україна.

Розвиток бібліотечно-інформаційної діяльності завжди узгоджувався з інформаційною політикою сфери державного управління, із перспективними напрямками її оптимізації, з її завданнями й принципами організації, відповідно до яких вносяться корективи чи запроваджуються нові підходи в реалізацію бібліотечної практики. Нова стратегія оптимізації діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування пов'язана з впровадженням політики електронного урядування, із розбудовою його інформаційної інфраструктури. Метою розбудови інформаційної інфраструктури електронного урядування є розвиток електронних інформаційних комунікацій між владними структурами, органами місцевого самоврядування та українським суспільством на основі широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій. Впровадження Концепції розвитку електронного урядування в Україні, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.12.2010 р. № 2250-р, є одним з основних правових механізмів реформування державного управління, які надають нові можливості встановлення безпосередньої інформаційної взаємодії влади з громадянами, економічними структурами [9].

Науково-прикладні аспекти розвитку бібліотечно-інформаційної діяльності відповідно до інформаційної політики сфери державного управління на принципах електронного урядування досліджувалися такими зарубіжними та вітчизняними науковцями, як Д. МакМенемі, А. Поултер, О. Архипська, Л. Галаган, Я. Сошинська, Р. Щербан, В. Пальчук та ін.² Водночас активізація інформаційного процесу розвитку електронного урядування в Україні та участь бібліотек у ньому потребує додаткових спеціальних досліджень і наукового осмислення, а також узагальнення досвіду сучасної бібліотечної практики в наповненні електронних інформаційних комунікацій оптимальними обсягами інформаційно-інтелектуальних ресурсів з питань електронного урядування, у використанні можливостей інформаційно-комунікаційних технологій для своєчасного встановлення інформаційної взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування всіх рівнів із суспільством.

Постановка такого завдання зумовила формування нового бачення стосовно вдосконалення бібліотечно-інформаційної діяльності в інформаційному процесі оптимізації сфери державного управління та роботи органів місцевого самоврядування на принципах електронного урядування. Насамперед це пов'язано з необхідністю створення такої

² Архипська О. І. Впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» за напрямом «Впровадження технологій електронного урядування та розвитку електронної демократії» / Влада – бібліотека – громада: приєднуємося до електронного урядування: практичний посібник для бібліотек з надання послуг електронного урядування. – Режим доступу: http://ogp.gov.ua/sites/default/files/library/Vlada-biblioteka-gromada_posibnik.pdf; Галаган Л. Специфіка інформаційного забезпечення органів державної влади в Україні в контексті впровадження електронного урядування. – Режим доступу: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/298>; МакМенемі Д., Поултер А. Предоставление электронных услуг: руководство для публичных библиотек и центров обучения: пер. с англ. – Москва : Омега-Л, 2006. – 246 с.; Пальчук В. Шляхи активізації участі сучасних бібліотек в інформаційному супроводі реалізації концепції електронного урядування в Україні // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 122–137; Сошинська Я. Доступ громадян до офіційної інформації: роль бібліотек: виступ на науково-практичній конференції «Дні інформаційного суспільства-2012», Національна академія державного управління при Президентові України, 24 квітня 2012 р., Київ, Україна // Влада – бібліотека – громада: приєднуємося до електронного урядування: практ. посіб. для бібліотек з надання послуг електронного урядування. – Режим доступу: http://ogp.gov.ua/sites/default/files/library/Vlada-biblioteka-gromada_posibnik.pdf; Щербан Р. Реалізуємо право на доступ до електронного уряду // Бібл. форум України. – 2011. – № 2. – С. 9–12.

сукупності структуризованих електронних інформаційно-інтелектуальних ресурсів з питань електронного урядування, яка б стала однією з основ інформаційної взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування всіх рівнів із суспільством. При цьому варто зауважити, що у зв'язку із сучасною тенденцією істотного зростання ролі інформаційно-інтелектуальних ресурсів у будь-якій суспільній діяльності, особливо в наповненні електронних інформаційних комунікацій між владними структурами, органами місцевого самоврядування та українським суспільством, доцільно враховувати ряд особливостей.

По-перше, в останніх бібліотекознавчих дослідженнях особлива увага приділяється тим науково-прикладним напрацюванням, результати яких швидко впроваджені в бібліотечну практику і підтвердили свою ефективність у розвитку електронних інформаційних комунікацій між владними структурами, органами місцевого самоврядування та громадянами, бізнесом. В Україні цей процес забезпечується передусім відповідними електронними інформаційно-інтелектуальними ресурсами, які вводяться в систему соціальних інформаційних комунікацій, а також відповідними технологіями обробки інформації, її передачі та зберігання. Така особливість пов'язана з необхідністю швидкого наповнення електронних інформаційних комунікацій оптимальними обсягами інформаційно-інтелектуальних ресурсів з питань електронного урядування для своєчасного встановлення інформаційної взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування всіх рівнів із суспільством. Навіть незначний період без наповнення електронних інформаційних комунікацій оптимальними обсягами таких інформаційно-інтелектуальних ресурсів поступово знижує рівень ефективності та своєчасності у важливих напрямках інформаційної взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування всіх рівнів із громадянами, економічними структурами, оскільки все відчутніше набуває свого вагомego значення у вдосконаленні діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування на принципах електронного урядування впровадження нових підходів, що передбачають перехід від простого інформування громадськості чи владних структур до забезпечення багатосторонніх електронних інформаційних комунікацій: від влади до громадян і від громадян до влади, між владними структурами, між громадянами. Особливість цих підходів полягає в організації багатосторонніх інформаційних потоків в електронних інформаційних комунікаціях між суб'єктами електронного урядування, що забезпечує можливість швидкого взаємовпливу на основі взаємообміну ідеями щодо основних напрямів розвитку різних сфер українського суспільства,

інформацією про законотворчі рішення, про діяльність владних структур та органів місцевого самоврядування тощо.

У зв'язку з цим активізація бібліотекознавчих науково-прикладних досліджень участі бібліотек в інформаційному процесі розвитку електронного урядування дедалі більшою мірою пов'язана з принципово новими засадами «інституалізації діалогу влади і суспільства» [5], який містить забезпечення багатосторонніх електронних інформаційних комунікацій від влади до громадян і від громадян до влади, між владними структурами, між громадянами. При цьому перспективність впровадження нових підходів неможлива без використання потенціалу інформаційно-комунікаційних технологій у частині оптимізації участі бібліотек в інформаційному процесі підтримки вищезазначених багатосторонніх електронних інформаційних комунікацій. Адже електронне урядування передбачає використання можливостей інформаційно-комунікаційних технологій (Інтернет та інших інформаційних мереж, комп'ютерних технологій, сучасних методів обробки інформації тощо) з метою полегшення інформаційної взаємодії держави, бізнесу й громадян, а також тих структур, які на інформаційно-технологічному рівні підтримують цей процес.

З метою активізації та популяризації своєї участі в процесі налагодження інформаційної взаємодії громадян і органів державної влади та місцевого самоврядування через систему публічних бібліотек видано практичний посібник «Влада – бібліотека – громада» [2]. Видання підготувала Центральна бібліотека ім. М. Л. Кропивницького (Миколаїв) у рамках впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд», виконання умов меморандуму між Державним агентством з питань електронного урядування України, Національним центром електронного урядування і програмою «Бібліоміст» Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів – IREX з реалізації програми «Публічні бібліотеки – мости до електронного урядування». Посібник знайомить з основними засадами розвитку електронного урядування в Україні та світі, практичним досвідом бібліотек країн з різним рівнем упровадження електронного урядування, містить рекомендації та іншу корисну інформацію про організацію доступу до послуг електронного урядування в бібліотеках України. Участь у підготовці збірки брали й міжнародні експерти Естонії, Латвії, США, Росії, Казахстану й Білорусі. Використано матеріали російської, американської та української бібліотечних асоціацій щодо ролі бібліотек у наданні доступу до інформації та отриманні електронних послуг. Проаналізовано діяльність Всеукраїнської мережі пунктів доступу

громадян, створеної в рамках Програми сприяння парламенту II за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) [4].

Важливо звернути увагу на те, що результативність бібліотечної практики в інформаційному процесі розвитку електронного урядування досягається тоді, коли бібліотеки активізують свою діяльність за підтримки органів державної влади різних рівнів чи місцевого самоврядування, або в рамках виконання міжнародних програм. Як приклад цьому твердженню слугує напрацювання Централізованої бібліотечної системи для дорослих м. Миколаєва. У рамках виконання міської програми «Електронне урядування та електронна демократія в місті Миколаєві на 2010–2015 роки» відбувається навчання бібліотечних працівників Централізованої бібліотечної системи для дорослих м. Миколаєва в «Школі е-урядування». Фахівці Централізованої бібліотечної системи для дорослих м. Миколаєва оволодівають навичками тренерів-консультантів центрів обслуговування громадян з метою їх навчання інструментам е-урядування, надання їм практичної та методичної допомоги. Центри являють собою комплекс інтернет-послуг для громадян з доступу до офіційної інформації, здійснення інтерактивного спілкування з владою, навчання інформаційній грамотності та підвищення рівня інформаційної культури. Навчання організовано за сприяння Миколаївської міської громадської організації «Фонд розвитку м. Миколаєва» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження». Курс навчання в «Школі е-урядування» розроблений на підставі навчальної програми Української бібліотечної асоціації «Бібліотеки та електронне урядування» [1]. Цей досвід був відзначений на міжнародному рівні. Зокрема, Центральна бібліотека ім. М. Л. Кропивницького (м. Миколаїв) стала переможцем премії «Інновації» Міжнародної програми інновацій публічних бібліотек (EIFL–PLIP) за надання електронних послуг і розбудову електронного урядування. Бібліотека тісно співпрацює з центрами обслуговування громадян, що надало можливість створювати масиви інформації для інформаційної взаємодії з органами місцевого самоврядування. В Україні Ініціатива «Публічні бібліотеки – мости до електронного урядування» реалізується на виконання Плану дій міжнародної Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» у рамках підписаного Меморандуму про співпрацю між Державним агентством з питань електронного урядування України, Національним центром електронного урядування та Програмою «Бібліоміст» Ради міжнародних наукових досліджень й обмінів – IREX за підтримки Міністерства культури України, Української бібліотечної асоціації, громадської організації «Фонд розвитку міста Миколаєва».

У цьому контексті для розвитку вітчизняної бібліотечної практики заслуговує на увагу досвід бібліотек зарубіжних країн. За надання електронних послуг і розбудову електронного урядування переможцями премії «Інновації» Міжнародної програми інновацій публічних бібліотек (EIFL–PLIP) стали: Публічна бібліотека графства Шяуляй (Литва) за реалізацію програми навчання електронному урядуванню і Бібліотека Б. П. Хашдеу, за створення юридичних баз онлайн-даних, які забезпечують вільний доступ громадськості до рішень муніципальної ради м. Кишинів – Публічна правова бібліотека Молдови [11].

По-друге, ефективність інформаційно-інтелектуальних ресурсів з питань електронного урядування здебільшого залежить від рівня впровадження в суспільну практику результатів нормативно-правових урядових рішень, законодавчих ініціатив після громадсько-експертного обговорення, що, у свою чергу, потребує відповідного потенціалу в розбудові інформаційної інфраструктури для підтримки електронних інформаційних комунікацій між суб'єктами електронного урядування, а це є, насамперед, посиленням при оптимальному фінансуванні, техніко-технологічному, нормативно-правовому, організаційно-методичному забезпеченні інформаційних центрів, що обслуговують цей процес. У цьому питанні важливо зазначити, що в урядовій Концепції електронного урядування в Україні, схваленій Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.12.2010 р. № 2250-р, значно звужена роль бібліотечних установ як сучасних інформаційних центрів у пункті визначення для них завдань, що передбачають лише «забезпечення передачі і довгострокового зберігання електронних документів у державних архівах, музеях, бібліотеках, підтримки їх в актуалізованому стані та надання доступу до них» [9]. Такий висновок сформований в умовах сучасного досвіду бібліотечної діяльності в організації, керуванні інформацією і знаннями, забезпеченні дистантного доступу до національних інформаційно-інтелектуальних ресурсів на базі широкого використання можливостей інформаційно-комунікаційних технологій, виробництві різноманітних тематичних інформаційно-аналітичних продуктів, створенні багатоаспектних баз даних, що акумулюють у собі різні галузі знань, розширення нових форм комунікації як у межах українського суспільства, так і поза ним. Відповідно, організація сукупності інформаційних ресурсів, переданих на зберігання, передбачена урядовою Концепцією, технічне й програмне забезпечення їх збереження, обробки та поширення в суспільстві через локальні та глобальні мережі – далеко не повний, як це показує наявний практичний досвід, перелік можливостей бібліотечних установ

у сприянні розвитку електронного урядування. У цьому контексті бібліотечним установам у процесі їх розвитку в напрямі сучасних інформаційних центрів національної інформаційної сфери необхідно активно включатися в процес удосконалення інформаційної інфраструктури електронного урядування, розвитку різноманітних форм електронних інформаційних комунікацій між владою та громадянами, громадськими інститутами.

По-третє, системність проблем, що виникають у процесі підтримки розвитку електронних інформаційних комунікацій між суб'єктами електронного урядування, не дає змогу самостійно інформаційним центрам розв'язувати їх без участі партнерів чи залучення їхнього досвіду, оскільки впровадження принципів електронного урядування зовсім не обмежується взаємозв'язком держави й громадянина. Не меншу роль відіграє налагодження ефективної координації дій владних структур між собою, підвищення швидкості та ефективності інформаційної взаємодії між громадянами на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій. Таке твердження пов'язане з основними складовими визначення електронного урядування, яке містить: використання інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення якості й доступності державних послуг у поєднанні з організаційними змінами; зміну кваліфікації держслужбовців для поліпшення обслуговування громадян; зміцнення демократичних принципів в управлінні та підвищення ролі суспільства в державних процесах [10].

У зв'язку з цим, сучасна актуальна науково-прикладна проблематика участі бібліотек в інформаційному процесі розвитку електронного урядування, як правило, є досить затратною для інформаційних центрів з невеликими фінансовими можливостями. Ці бібліотечні установи орієнтуються на ті напрями науково-прикладної діяльності, що їм дають змогу власні можливості чи можливості партнерів. В іншому разі науково-прикладні дослідження участі бібліотек в інформаційному процесі розвитку електронного урядування здійснюються в переважній більшості дуже нерівномірно і перебувають на різних стадіях упровадження. Сукупний вітчизняний бібліотечно-інформаційний потенціал в поєднанні з інформаційно-комунікаційними технологіями, методами й умовами, що дають змогу його активізувати й ефективно використовувати в інформаційному процесі розвитку електронного урядування, більшою мірою є нескоординованим, малоефективним. Це зумовлює значні проблеми в наповненні електронних інформаційних комунікацій між суб'єктами електронного урядування, що робить їх інформаційну взаємодію нерівномірною,

створює небажані внутрішньосупільні розбіжності, підвищує ризики прийняття небажаних (помилкових) рішень на різних рівнях державного управління.

Як уже зазначалося, можливості бібліотек в інформаційному процесі розвитку електронного урядування зростають, коли вони свою діяльність організовують за підтримки партнерів, зокрема органів державної влади чи місцевого самоврядування, або в рамках виконання міжнародних програм. Варто назвати досвід роботи бібліотек м. Миколаїв. У цьому місті одні з перших органи місцевого самоврядування прийняли п'ятирічну міську програму «Електронне врядування та електронна демократія в місті Миколаєві на 2010–2015 роки», розроблену за участі провідних експертів, громадських організацій, зокрема Фондом розвитку Миколаєва. На базі 18 бібліотек міста працюють центри обслуговування громадян, що є унікальною для України технологією з надання інформаційних, а згодом й адміністративних послуг. Завдяки роботі цих центрів громадяни отримують доступ до міських електронних баз і можливість інтерактивного спілкування з владою за допомогою віртуальної приймальної «Запитай у влади». Для цього в міській раді створено інтерактивний веб-портал міського голови, ведуться онлайн-трансляції сесій міської ради, розвивається веб-сайт міської ради, впроваджено систему електронного голосування з конференц-зв'язком (її можна використовувати для проведення сесій міськради, громадських слухань тощо). На черзі такі кроки, як відкриття в міськвиконкомі Центру надання адміністративних послуг (електронні черги, приймання громадян за принципом «єдиного вікна»), розробка та впровадження технологічних карт із надання адміністративних послуг), а згодом – і впровадження електронного документообігу. Такі кроки здійснено з метою оптимізації прийняття та виконання управлінських рішень, наближенні місцевої влади до громади [7].

Актуальності набуває застосування в бібліотечній практиці інтерактивних технологій, сутність яких полягає в організації постійної активної інформаційної взаємодії між органами державної влади, місцевого самоврядування й громадянами. Електронна енциклопедія «Вікіпедія» подає коротке визначення терміна: «інтерактивність» (від англ. Interaction – «взаємодія») – поняття, яке розкриває характер і ступінь взаємодії між об'єктами. Використовується в галузях: теорія інформації, інформатика та програмування, системи телекомунікацій, соціологія, промисловий дизайн та ін. На сьогодні серед фахівців перерахованих галузей відсутнє конкретне усталене визначення значення цього терміна. Узагальнено його пропонується визначати як «принцип організації системи, при якому мета

досягається інформаційним обміном елементів цієї системи. Елементами інтерактивності є всі елементи взаємодіючої системи, за допомогою яких відбувається взаємодія з іншою системою / людиною (користувачем)» [6].

Фактично можна говорити про те, що участь бібліотек в інформаційному процесі впровадження електронного урядування розвинула бібліотечно-інформаційну діяльність у напрямі впровадження нових форм дистантного обслуговування – забезпечення доступу до баз даних офіційної інформації регіонального й державного значення, які містяться за межами бібліотеки, а також нових форм інтерактивної інформаційної взаємодії між громадянами й місцевими органами державної влади та місцевого самоврядування на основі використання можливостей інформаційно-комунікаційних технологій.

У цьому контексті слушно зауважують зарубіжні дослідники. Як зазначають М. Фергюсон, Д. Рейн, співробітники Інституту досліджень місцевого урядування при Бірмінгемському університеті, електронне урядування – це більше ніж просто технологічно модернізовані або підключені до Інтернет державні служби. Шлях до системи електронного урядування прокладається тільки тоді, коли уряди й громадяни в усьому світі починають експериментувати та вчитися використовувати нові інформаційні й технологічні засоби. Сфера електронного урядування містить у собі нові методи керування, нові шляхи обговорення й прийняття рішень з питань стратегій та інвестування, нові способи здобуття освіти та ознайомлення з громадською думкою, а також нові схеми організації та надання інформації і послуг [12, с. 118]. Їхні слова підтверджують те, що електронне урядування є однією з основних форм реформування державного управління, бо саме вона надає потенціал інформаційної взаємодії уряду з громадянами, відкриває нові можливості для такої взаємодії на основі використання можливостей інформаційно-комунікаційних технологій

Четвертим істотним фактором впливу на електронні інформаційні комунікації між владними структурами, органами місцевого самоврядування та українським суспільством у процесі розвитку електронного урядування є наслідки функціонування соціальних мереж, які значною мірою заповнюються стихійною інформацією. Ця інформація служить для наповнення електронних комунікацій соціальних мереж, стає базою для здійснення інформаційної взаємодії між різними соціальними групами в електронному середовищі, у тому числі для обговорення розв'язання проблем різних сфер держави, урядових рішень, законодавчих ініціатив. Безумовно, до певної міри, це можна розглядати як позитивний фактор

здійснення нового ефективного суспільного інтеграційного механізму для інформаційної комунікації. Проте лише до певної міри, оскільки наповнення соціальних мереж стихійною інформацією з різних аспектів електронного урядування може негативно впливати на якість інформаційних комунікацій, їх повноту, тобто залучення якомога більшого кола профільних органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій, бізнесу до інформаційної взаємодії у розв'язанні загальносуспільних проблем чи прийнятті рішень. З одного боку, продукування стихійної інформації, яка може мати відношення до різних питань електронного урядування, у соціальних мережах говорить про новий якісний електронний інструмент громадянського самовияву у вирішенні питань державного значення. З іншого – така інформація може бути низькоякісною, містити непрофесійні думки, бути невідповідною до нового рівня інформаційної взаємодії громадськості в електронному середовищі при розв'язанні проблем розвитку держави. Більше того, наповнення соціальних мереж неякісною стихійною інформацією, що стосується різних аспектів електронного урядування, зумовлює виникнення в інформаційному просторі інформаційного збурення, яке отримує на основі інформаційно-комунікаційних технологій можливість швидкої та активного впливу на формування громадської думки щодо законодавчих ініціатив, прийняття урядових рішень тощо. Ці фактори можуть мати негативні наслідки для електронних інформаційних комунікацій між владними структурами, органами місцевого самоврядування та українським суспільством у процесі розвитку електронного урядування.

У зв'язку з цим твердженням доцільно назвати окремо п'ятий фактор, що негативно позначається на розвитку електронних інформаційних комунікацій у процесі впровадження електронного урядування. Мова йде про негативні інформаційні впливи на електронні інформаційні комунікації. У цьому контексті необхідно зауважити, що надходження в електронні інформаційні комунікації значних обсягів інформації малої надійності й достовірності, що містять суперечливі дані про функціонування різних сфер українського суспільства, законодавчих ініціатив, урядових рішень, загострюють ситуацію з налагодженням інформаційної взаємодії між владними структурами, органами місцевого самоврядування та українським суспільством у процесі розвитку електронного урядування. Ці процеси породжують інтенсивні інформаційні потоки, що відображають на інформаційному рівні їх взаємодію в сучасному електронному середовищі, яке дедалі частіше стає об'єктом соціально-керуючих

технологій, тобто просування інтересів окремих груп за допомогою спеціально організованих інформаційних впливів. Як зазначають дослідники в галузі бібліотекознавства, зокрема В. Горовий, відбувається утвердження певних суспільних інтересів за допомогою спеціально організованих інформаційних впливів на соціальні комунікації та інформаційні ресурси держав [3, с. 13]. За таких умов констатується збільшення негативного інформаційного навантаження на електронні інформаційні комунікації між суб'єктами електронного урядування, породжується синдром ентропії (невизначеності) при формуванні уявлення щодо суспільно-економічної, політичної ситуації у державі, прийнятті державних рішень щодо внутрішніх і зовнішніх векторів розвитку українського суспільства.

Окреслені вище сучасні особливості наповнення електронних інформаційних комунікацій інформаційно-інтелектуальними ресурсами впливають на процеси інформаційної взаємодії між органами державної влади й місцевого самоврядування всіх рівнів і громадськістю, і є факторами, що зумовлюють нерівність при впровадженні електронного урядування, при використанні його переваг у розв'язанні загальносуспільних проблем в українському суспільстві. Залежно від того, наскільки інформаційні структури, у тому числі й бібліотеки, що включилися в інформаційний процес розвитку електронного урядування, враховують у своїй інформаційній діяльності вищезазначені особливості відбувається подолання нерівності в налагодженні інформаційної взаємодії між органами державної влади різних рівнів і громадськістю на регіональному й загальнодержавному рівнях.

У цьому контексті варто зазначити, що на початку 90-х років минулого століття в період розбудови Української державності набув свого розвитку інформаційно-аналітичний напрям бібліотечної діяльності, у межах якого вироблено та розвинуто взаємопов'язану сукупність організаційно-правових, організаційно-технологічних, програмно-технологічних, інформаційно-технологічних, інтелектуальних принципів, що забезпечують необхідну якість ефективного використання інформаційно-інтелектуальних ресурсів, їх семантичної обробки з метою створення консolidованої інформації для сфери державного управління, виробництва інформаційно-аналітичних продуктів для прийняття державних управлінських рішень. Цей комплекс заходів щодо здійснення інформаційно-аналітичної діяльності в межах бібліотечної практики, розробка науково-методичних засад організації ефективного використання державними управлінськими структурами інформаційно-аналітичних продуктів передбачає також введення їх в електронні інформаційні комунікації сфери державного

управління. При цьому варто зазначити, що цей комплекс заходів розглядається як інструмент розвитку системи інформаційних зв'язків шляхом оптимальної структуризації інформаційних масивів баз даних суспільно значущої аналітичної інформації, від якісного рівня введення необхідних і достатніх обсягів якої у сферу діяльності органів державної влади значною мірою залежить інформаційна підтримка суб'єктно-об'єктної системи державного управління, забезпечена взаємозворотними інформаційними обмінами. Забезпечується сприяння процесу реалізації цілей діяльності органів державної влади шляхом обміну інформацією, на основі якого керівництво отримує відомості, необхідні для прийняття ефективних рішень, налагодженню інформаційних зв'язків між владними структурами та українським суспільством. Це сприяє діяльності владних структур, яка вибудовується на основі знання ситуації в кожний момент часу, у розв'язанні актуальних проблем суспільного життя, особливо нинішнього періоду значних суспільних трансформацій, інформатизації суспільного життя. Як показує практика, інформаційно-аналітичні структури бібліотек на основі проведення моніторингу інформаційних потоків щодо стану функціонування політичних, соціально-економічних та інших сфер суспільства вже надають відчутну допомогу владним структурам в їх інформаційно-аналітичному забезпеченні. Серед різноманітних форм такого забезпечення останнім часом стало виробництво найбільш популярних реферативних, інформаційно-аналітичних, інформаційно-оглядових (тематичних) продуктів різного призначення.

У зв'язку з вищезазначеним необхідно зауважити, що нова стратегія оптимізації діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, пов'язана з впровадженням політики електронного урядування, із розбудовою його інформаційної інфраструктури, внесла свої корективи в запровадження нових підходів у реалізацію бібліотечної роботи, які підпорядковані новим цілям, відмінним від цілей бібліотечного інформаційно-аналітичного забезпечення владних структур. Реалізація завдань і принципів організації електронного урядування відкривають додаткові можливості для здійснення електронних інформаційних комунікацій між громадськістю і органами державної влади, між владними структурами та іншими учасниками процесу прийняття державних рішень на основі широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій. У сфері державного управління для створення нових, більш зручних засобів доступу до державної інформації та послуг, активізації участі громадян у прийнятті державних рішень, визначенні вектора розвитку країни тощо дедалі частіше застосовуються сучасні інформаційно-

комунікаційні технології. У зв'язку з цим у мережі Інтернет створюється новий контент, представлений відповідним інформаційним ресурсом і сервісами для обміну інформацією щодо обговорення важливих проєктів нормативно-правових актів, інших рішень державного чи місцевого рівнів між учасниками процесу електронного урядування. У цьому процесі логічним виглядає активізація безпосередньої участі сучасних інформаційних центрів, зокрема бібліотечних установ, у сприянні розвитку інформаційної інфраструктури електронного урядування, інформаційній взаємодії влади й суспільства, налагодженню багатосторонніх інформаційних зв'язків від влади до громадян і від громадян до влади, між владними структурами, між громадянами. У бібліотечно-інформаційній діяльності набуває свого становлення окремий напрям, пов'язаний зі сприянням розвитку електронних інформаційних комунікацій між державою, інститутами громадянського суспільства, бізнесом і громадськістю, оптимізацією участі громадян і впливових громадських інституцій у державному та місцевому управлінні розвитком нашої держави шляхом розширення відповідного контенту бібліотек у мережі Інтернет, виробництва відповідних інформаційних продуктів чи надання послуг. Активізація цього напрямку бібліотечно-інформаційної діяльності є необхідною умовою підвищення затребуваності бібліотек у процесі розвитку електронного урядування, узгодження бібліотечної роботи з інформаційною політикою сфери державного управління, із перспективними напрямками її оптимізації.

Таким чином, на цьому етапі набули свого розвитку й становлення два вищезазначені напрями бібліотечно-інформаційної діяльності, у якійсь мірі схожі за організаційно-правовими, організаційно-технологічними, програмно-технологічними, інформаційно-технологічними, інтелектуальними принципами, що забезпечують необхідну якість ефективного використання інформаційно-інтелектуальних ресурсів з метою створення консолідованої інформації для сфери державного управління та органів місцевого самоврядування, але водночас підпорядковані різним цілям і завданням стратегії підвищення ефективності та результативності роботи сфери державного управління. Тому, справедливо мову вести про те, що:

– бібліотечне інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності владних структур передбачає реалізацію комплексу заходів, які розглядаються як інструмент розвитку системи інформаційних зв'язків шляхом оптимальної структуризації інформаційних масивів баз даних суспільно значущої аналітичної інформації, введення необхідних і достатніх

її обсягів у сферу діяльності органів державної влади з метою сприяння обміну інформацією, на основі якого керівництво отримує відомості, необхідні для прийняття ефективних рішень, знання ситуації в кожний момент часу;

– участь бібліотек в інформаційному процесі розвитку електронного урядування пов'язана зі сприянням розвитку електронних інформаційних комунікацій між органами державної влади, місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства, бізнесом і громадськістю, що, у свою чергу, передбачає активізацію участі громадян і впливових громадських інституцій у прийнятті державних рішень, визначенні вектора розвитку країни тощо на основі використання можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. У цьому контексті для розвитку такого напряму бібліотечно-інформаційної діяльності важливим є вдосконалення всього комплексу технологічних напрацювань розширення відповідного бібліотечного контенту з питань електронного урядування в мережі Інтернет, виробництва відповідних інформаційних продуктів чи надання послуг, створення нових, більш зручних засобів доступу до державної інформації та послуг, що сприяє активізації участі громадян у державному управлінні.

Наразі в розвинутих країнах світу простежується тенденція до розширення спектра послуг, які пропонують уряди в Інтернеті. Це дає можливість удосконалити процес державного управління і одночасно зробити більш прозорим діяльність владних структур, органів місцевого самоврядування, розширити нові форми електронних інформаційних комунікацій з громадянами. У зв'язку з цим, у сучасних вітчизняних дослідженнях акцентується увага на створенні й вдосконаленні, відповідно до урядової Концепції розвитку електронного урядування в Україні, єдиного веб-порталу органів виконавчої влади, як центральної частини електронної інформаційної системи електронного урядування, призначеної для інтеграції інформаційних ресурсів веб-сайтів (веб-сторінок) центральних і місцевих органів виконавчої влади, доступу до інформації та надання електронних державних послуг через мережу Інтернет. Подібний розвиток зазнають й веб-ресурси інших органів державної влади (законодавча, судова, Президент України) та місцевого самоврядування.

У цьому контексті, з урахуванням сучасних тенденцій участі бібліотек в інформаційному процесі розвитку електронного урядування на основі інформаційно-комунікаційних технологій для дослідників у галузі бібліотекознавства виглядає перспективним з метою підтримки процесу вдосконалення організації доступу та орієнтації в масивах

офіційної інформації веб-ресурсів владних структур формування інформаційно-інтелектуального базису як своєрідної платформи для навігації по державних інформаційних ресурсах глобальної мережі. Мова йде про створення навігаційно-аналітичної ресурсної бази, що має охоплювати інформацію (знання) про інтегровані інформаційні ресурси інформаційно-комунікаційної веб-мережі органів державної влади, створюваної відповідно до урядової Концепції розвитку електронного урядування. Така навігаційно-аналітична ресурсна база сприяла б орієнтації громадян відповідно до їхніх суспільних потреб у структурі відкритої державної інформації, у наявних електронних державних послугах, що надаються через мережу Інтернет, а також покращенню рівня інформаційної комунікації влади з громадянами [8, с. 128–131].

Це завдання впливає з динамічного розвитку веб-ресурсів органів державної влади та місцевого самоврядування, у яких громадянам необхідно знайти потрібну для них інформацію нормативно-правового характеру, встановити інтерактивну комунікацію в режимі онлайн з конкретним відомством чи посадовою особою, іншими громадянами при обговоренні в інтегрованій веб-мережі органів державної влади питань законотворчого характеру, пріоритетів розвитку різних сфер життєдіяльності українського суспільства тощо. Основний вектор розвитку інтернет-ресурсів органів державної влади спрямований на вирішення завдання встановлення електронної інформаційної комунікації з громадянами, залучення їх до громадської активності в обговоренні різного роду пріоритетів розвитку всіх сфер українського суспільства. Такий підхід сприяє порозумінню влади з громадськістю, що дає змогу отримати підтримку з боку громадян стосовно впровадження урядових проєктів і програм у життєдіяльність українського суспільства, забезпечити прозорість у діях представників владних структур, підконтрольність громадськості у вирішенні суспільних питань, звітування влади про хід виконання бюджету, про основні напрями розподілу коштів та їх використання й ін.

Література

1. Бібліотекарі Миколаєва навчаються е-урядуванню [Електронний ресурс] // Національний центр електронного урядування. – Режим доступу: <http://nc.gov.ua/news/index.php?ID=481>. – Назва з екрана.

2. Влада – бібліотека – громада: приєднуємося до електрон. урядування : практ. посіб. для б-к з надання послуг електронного урядування / Центральна бібліотека ім. М. Л. Кропивницького ЦБС для дорослих

м. Миколаєва ; уклад. Гич Г. М., Михайловська Т. О., Некипелова О. М., Цуканова А. Є. – Миколаїв : ФОП Швець В. Д., 2013. – 120 с.

3. *Горовий В.* Особливості продукування наукової інформації у вітчизняному науковому виробництві / В. Горовий // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 13.

4. Держінформнауки: Публічні бібліотеки мають стати лідерами у впровадженні електронного урядування [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246564137&cat_id=244277212. – Назва з екрана.

5. *Дніпренко Н. К.* Зміна парадигми в державному управлінні інформаційною сферою: комунікативний аспект : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Дніпренко Наталія Костянтинівна ; Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Дніпропетровськ, 2005. – 20 с.

6. Інтерактивність [Електронний ресурс] // Вікіпедія – вільна енциклопедія. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Інтерактивність>. – Назва з екрана.

7. Миколаїв презентував свої досягнення у сфері електронного урядування [Електронний ресурс] // Національний центр електронного урядування. – Режим доступу: <http://nc.gov.ua/news/index.php?ID=500>. – Назва з екрана.

8. *Пальчук В.* Шляхи активізації участі сучасних бібліотек в інформаційному супроводі реалізації концепції електронного урядування в Україні / В. Пальчук // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 122–137.

9. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 груд. 2010 р. № 2250-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2250-2010-%F0>. – Назва з екрана.

10. *Сергіна Т.* Актуальні проблеми реалізації Концепції розвитку електронного урядування в Україні [Електронний ресурс] Т. Сергіна. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2011-2/doc/2/04.pdf>. – Назва з екрана.

11. Українська бібліотека – переможець міжнародної премії «Інновації» у розбудові відкритого урядування та надання електронних послуг [Електронний ресурс] // Національний центр електронного урядування. – Режим доступу: <http://nc.gov.ua/news/index.php?ID=739>. – Назва з екрана.

12. *Фергюсон М.* Досягнення у сфері електронного урядування / М. Фергюсон, Д. Рейн. – Британська рада, 2003. – С. 118–120.

References

1. Bibliotekari Mykolaieva navchaiutsia e-uriaduvanniu [The librarians of Mykolaiv are learning to the e-government]. Natsionalnyi tsentr elektronnoho uriaduvannia. Retrieved from <http://nc.gov.ua/news/index.php?ID=481> [in Ukrainian].

2. Hych, H., Mykhailovska, T., Nekypelova, O., Tsukanova, A. (Eds.). (2013). Vlada – biblioteka – hromada: pryednuemosia do elektronnoho uriaduvannia [Authority – library – community: lets join to e-government]. Praktychnyi posibnyk dlia bibliotek z nadannia posluh elektronnoho uriaduvannia. Tsentralna biblioteka im. M. L. Kropyvnytskoho TsBS dlia doroslykh m. Mykolaieva. Іе. – Mykolaiv, FOP Shvets V. D. [in Ukrainian].

3. Horovyi, V. (2014). Osoblyvosti produkuvannia naukovoї informatsii u vitchyznianomu naukovomu vyrobnytstvi [Features of producing of scientific information are in a Home Scientific Production]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*. Kyiv. Issue 39, 13 [in Ukrainian].

4. Derzhinformnauky: Publichni biblioteky maiut staty lideramy u vprovadzhenni elektronnoho uriaduvannia [Derzhinformnauky: Public libraries have to become leaders of implementation of e-government]. Uriadovyi portal. Retrieved from: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246564137&cat_id=244277212 [in Ukrainian].

5. Dniprenko, N. K. (2005). Zmina paradyhmy v derzhavnomu upravlinni informatsiinoiu sferoiu: komunikatyvnyi aspekt [The paradigm change in state administration of information sector: the communicative aspect]. Extended abstract of candidate's thesis. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].

6. Interaktyvnist [The interactivity]. Vikipediia – vilna entsyklopediia. Retrieved from: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Interaktyvnist> [in Ukrainian].

7. Mykolaiv prezentuvav svoi dosiahnennia u sferi elektronnoho vriaduvannia [Mykolaiv has presented own achievements in the field of e-government]. Natsionalnyi tsentr elektronnoho uriaduvannia. Retrieved from: <http://nc.gov.ua/news/index.php?ID=500> [in Ukrainian].

8. Palchuk, V. (2014). Shliakhy aktyvizatsii uchasti suchasnykh bibliotek v informatsiionomu suprovodi realizatsii kontseptsii elektronnoho uriaduvannia v Ukraini [The ways of enhancing of the participation of modern libraries in information support of implementation of the concept of e-government in Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*. Kyiv. Issue 39, 122–137 [in Ukrainian].

9. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku elektronnoho uriaduvannia v Ukraini: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13 hrud. 2010 r. № 2250-r [Direction of the Government of Ukraine of Dec. 13, 2010 № 2250-r «About approval of the Concept of the development of the e-government in Ukraine»]. (2010, 13 Dec.). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2250-2010-%F0> [in Ukrainian].

10. Serhina, T. Aktualni problemy realizatsii Kontseptsii rozvytku elektronnoho uriaduvannia v Ukraini [Actual problems of implementation of the Concept of the development of the e-government in Ukraine]. Retrieved from <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2011-2/doc/2/04.pdf> [in Ukrainian].

11. Ukrainska biblioteka – peremozhets mizhnarodnoi premii «Innovatsii» u rozbudovi vidkrytoho uriaduvannia ta nadannia elektronnykh posluh [Ukrainian library – the winner of the international award «Innovation» in the development of the open government and granting electronic services]. *Natsionalnyi tsentr elektronnoho uriaduvannia*. Retrieved from <http://nc.gov.ua/news/index.php?ID=739> [in Ukrainian].

12. Ferhison, M., Rein, D. (2003). Dosiahnennia u sferi elektronnoho uriaduvannia [The developments in the field of e-government]. British Council [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.04.2015.

Valentyna Palchuk

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Library in Ensuring the Development of Electronic Information Communication between the Subjects of E-government

The article highlights the development of library and information activities in accordance with the information policy public administration on the principles of e-governance. Modern features exposed areas of information that affect the efficiency of the libraries in the information process to support the development of electronic information communication between e-government entities. Grounded narrowing the role of libraries as centers of modern information government Concept of e-government in Ukraine, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine of 13.12.2010 p. N 2250-r, in particular, paragraph definition for tasks that require only «to ensure long-term storage and transmission electron documents in the state archives, museums, libraries, support them up to date and providing access to them».

Investigates the development of library and information activities towards introducing new forms of the distance database access official information of regional and

national importance, which are outside the library, as well as new forms of interactive information interaction between citizens and local government agencies and local governments on the basis of capacity information and communication technologies.

Determined differences between library information and analytical support of authorities and involving libraries in the information development process of e-government. In particular, states that the library information and analytical support of the authorities involves the implementation of a set of measures to be considered as a tool for introducing the necessary and sufficient amounts of socially significant analytical information in the sphere of public authorities, which are based on the information needed to make good decisions, knowledge of the situation at any given time; participating libraries in the information development process of e-governance associated with the promotion of electronic information communication between state agencies, local governments and civil society, business and the public, which in turn provides more active participation of citizens and public institutions influential in decision-making determining the vector development, etc. through use of modern information and communication technologies.

Keywords: e-government, libraries, electronic information communication, official information, Ukraine.

Валентина Пальчук

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Библиотека в обеспечении развития электронных информационных коммуникаций между субъектами электронного правительства

В статье освещено развитие библиотечно-информационной деятельности в соответствии с информационной политикой сферы государственного управления на принципах электронного правительства. Раскрыты особенности информационной сферы, от которых зависит эффективность функционирования библиотек в информационном процессе поддержки развития электронных информационных коммуникаций между субъектами электронного правительства. Обосновано сужение роли библиотек как современных информационных центров в правительственной Концепции электронного правительства, одобренной Распоряжением Кабинета Министров Украины от 13.12.2010 г. № 2250-р, в частности, в пункте определения для них задач, которые предполагают только «обеспечение передачи и долгосрочное хранение электронных документов в государственных архивах, музеях, библиотеках, поддержки их в актуализированном состоянии и предоставление доступа к ним».

Исследовано развитие библиотечно-информационной деятельности в направлении внедрения новых форм дистантного доступа к базам данных официальной информации регионального и государственного значения, которые расположены

за пределами библиотеки, а также новых форм интерактивного информационного взаимодействия между общественностью и местными органами власти и местного самоуправления на основании использования возможностей информационно-коммуникационных технологий.

Определены различия между библиотечным информационно-аналитическим обеспечением и участием библиотек в информационном процессе развития электронного правительства. В частности, указано, что библиотечное информационно-аналитическое обеспечение деятельности властных структур предполагает реализацию комплекса мероприятий, которые рассматриваются как инструмент введения необходимых и достаточных объемов общественно значимой аналитической информации в сферу деятельности органов государственной власти, на основании которого получают ведомости, необходимые для принятия эффективных решений, знаний ситуации в каждый момент времени; участие библиотек в информационном процессе развития электронного правительства связано с содействием развитию электронных информационных коммуникаций между органами государственной власти, местного самоуправления и институтами гражданского общества, бизнесом и общественностью, что, в свою очередь, предполагает активизацию участия граждан и влиятельных общественных институций в принятии решений, определении вектора развития страны и т. п. на основании использования возможностей современных информационно-коммуникационных технологий.

Ключевые слова: электронное правительство, библиотеки, электронные информационные коммуникации, официальная информация, Украина.

Ольга Саморукова,

мол. наук. співроб. відділу оперативної інформації СІАЗ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ВІДОБРАЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ В ЗАРУБІЖНИХ ЗМІ

Стаття присвячена дослідженню особливостей висвітлення української проблематики в іноземних ЗМІ, формування баз даних зарубіжних публікацій з української тематики, аналітичного опрацювання зібраних матеріалів для ухвалення оптимальних управлінських рішень і для джерельної бази наукових досліджень. Розкрито роль бібліотечних інформаційно-аналітичних центрів у проведенні відповідних досліджень.

Ключові слова: зарубіжні засоби масової інформації, моніторинг, аналіз, громадська думка, імідж держави, бібліотека.

В умовах інформаційного суспільства та глобалізації ЗМІ є не просто суб'єктами донесення до масової свідомості певної інформації, а й інструментом, за допомогою якого здійснюється безпосереднє формування самої свідомості. Їхня роль у сучасному політичному житті держави й формуванні громадської думки, ефективність і розповсюдженість як каналу поширення інформації в сучасному світі актуалізують і питання практичної діяльності з аналізу публікацій у площині політологічних, соціокультурних медіа-досліджень, і здійснюють стимулювання теоретичного осмислення напрямів, методів, ефективності відповідних проєктів. Для вітчизняних аналітичних досліджень особливий інтерес становить аналіз висвітлення української проблематики в іноземних ЗМІ, можливості моніторингу, відбору, акумуляції та зберігання яких істотно розширилися в контексті сучасного стану інформаційних технологій, відтак зросла кількість відповідних досліджень.

Позитивне сприйняття держави у світі є важливою передумовою успіху політичних, соціальних та економічних реформ, оптимізації структури влади й управління. При цьому зарубіжні публікації впливають не лише на формування іміджу країни у світі, а й на громадську думку всередині країни, оскільки довіра до іноземних ЗМІ, принаймні в Україні, може бути вищою, ніж до вітчизняних, як до джерела незаангажованої інформації, менш політизованого та більш незалежного порівняно з вітчизняними.

Проблематика медіа-досліджень, зокрема виявлення специфіки формування громадської думки за межами країни, знайшла своє відображення в історіографії. Вітчизняні дослідники М. Дзюба, А. Костирев, Т. Приступенко, І. Прилуцький працювали над осмисленням ролі ЗМІ в житті суспільства та особливостей їхнього впливу на громадську думку [6, 7, 8, 9]. Такі автори, як О. Зубик, Т. Нагорняк, Н. Попович розглядають актуальність створення та проблеми формування бренду «Україна» [1, 2, 3]. Є. Дзюба, О. Бойко досліджували імідж країни в контексті української проблематики в іноземних ЗМІ [4, 11]. О. Дацюк досліджував роль російських ЗМІ в конструюванні іміджу України [10]. У практичній площині дослідженням міжнародного іміджу України займалися різні інформаційно-аналітичні центри [5].

У сучасному світі інформаційних технологій важливим є моніторинг й аналіз зарубіжних публікацій для інформаційного супроводу процесів демократизації. Дослідження змісту окремих повідомлень, блогів на платформах ЗМІ, редакційних статей, авторських публікацій; рівня представлення точок зору вітчизняних політиків і високопосадовців, стилістики та оціночного наповнення аналізованих матеріалів дає можливість виявити й проаналізувати сприйняття країни у світі, непрямой підтримки тих чи інших політичних сил, що є важливою передумовою для ухвалення оптимальних управлінських рішень, корекції іміджевої політики тощо.

Від сприйняття України у світі, що формується, зокрема, і зарубіжними публікаціями, значним чином залежать інвестиції, політичні зв'язки, культурні проекти. Чим краще Україна представлена в міжнародному інформаційному полі, у тому числі і в ЗМІ, тим вищими можуть бути економічні, політичні, культурні дивіденди, тому так важливо створювати імідж своєї країни та популяризувати його. Це завдання потребує постійного моніторингу висвітлення української тематики в зарубіжних медіа з метою виявлення сильних і слабких сторін та корекції як інформаційної політики, так і управлінських рішень, що зустрічають критику чи підтримку зарубіжних оглядачів та експертів.

Тож на основі публікацій іноземних ЗМІ формуються бази даних й архіви для наукових досліджень, які є відображенням процесів демократизації в Україні та особливостей створення бренду Української держави.

Сучасна ситуація щодо дослідження іноземних публікацій засвідчує різке зростання кількості статей в іноземній пресі, що цілком зрозуміло завдяки тому, що Україна опинилася в центрі не лише регіональних процесів, а й світових геополітичних подій. Так, наприклад, судячи з емпіричних

матеріалів, нагромаджених у контексті реалізації проектів з моніторингу українки в зарубіжних ЗМІ, над яким працюють аналітичні підрозділи Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – НБУВ), у 2012 р. приблизна кількість оригінальних (неповторюваних) публікацій іноземних ЗМІ становила близько 200 у місяць; у 2013 р. – 250; 2014 р. – у середньому 400–500 публікацій.

Як наслідок, управлінцям, журналістам, експертам, науковцям доводиться працювати з великою кількістю матеріалів, що потребує постійного відстеження та відбору з подальшим аналітичним опрацюванням: підготовка оглядів, реферування, контент-аналіз тощо. Отже, залежно від кількості та інтенсивності інформаційних потоків існує необхідність не лише збирати, фіксувати, а й опрацьовувати зібрані матеріали. Важливою тенденцією сучасних комунікаційних процесів є широке застосування інформаційних технологій, що значно полегшує цю роботу: доступ до електронних версій зарубіжних ЗМІ, автоматизація пошуку й перекладу. Відтак проекти, спрямовані на виявлення й дослідження публікацій з української тематики в зарубіжних ЗМІ, реалізують різні інформаційні центри – від інформгентств, що, переважно, пропонують відбір, переклад, реферування публікацій, створюючи відповідні рубрики на власних сайтах і публікуючи вибрані статті або огляди, до політологічних дослідних центрів, що спорадично або постійно моніторять глобальний інформаційний простір на предмет виявлення тенденцій висвітлення української тематики загалом або щодо конкретних напрямів. Так, наприклад, в Україні такі сайти, як «Укрінформ», ВВС, радіо «Свобода», УНІАН, ЛІГА.net і ряд інших, публікують як передрук окремих матеріалів (переклад статті з гіперпосиланням на видання), так і короткий реферативний огляд публікацій іноземних ЗМІ. Проект «Світ про Україну та #Євромайдан» за 2014 р. цікавий тим, що є громадським. На сайті «Світова преса про Україну та #Євромайдан» волонтери перекладають аналітичні публікації закордонних видань про відносини ЄС – Україна – Росія та події навколо Євромайдану (електронна версія за посиланням: <http://euromaidan.charter4.org>).

Проект «Іноземні ЗМІ про екстремізм в Україні – січень 2015 року. Експертна оцінка. Дайджест», підготовлений Українським інститутом дослідження екстремізму – неурядовою громадською організацією, що досліджує, аналізує висвітлення проблем екстремізму в Україні в зарубіжних ЗМІ та дає експертну оцінку (електронна версія за посиланням: <http://uire.org.ua/novyni/inozemni-zmi-pro-ekstremizm-v-ukrayini-sichen-2015-roku-ekspertna-otsinka>), може бути прикладом досліджень, що здійснюються

дослідними центрами. Інститути, науково-дослідні центри, громадські організації, бібліотеки не тільки вивчають українську проблематику в іноземній пресі, а й надають пропозиції щодо мінімізації негативних чинників.

Очевидно, що іміджеві дослідження більшої чи меншої складності проводять і провідні вітчизняні політики, партії, бізнес-корпорації.

Істотною є також роль бібліотечних інформаційно-аналітичних центрів, що мають для реалізації відповідних проектів необхідні передумови. Це, по-перше, доступ до видань (як друкованих, що надходять у бібліотеки за передплатою, так і електронних). Поширення інформаційних технологій приводить до формування в бібліотеках інформаційних центрів, що професійно здійснюють відбір матеріалів в інтернет-просторі. По-друге, бібліотеки мають кадрові можливості, оскільки йдеться про кваліфікованих співробітників, які вміють працювати із значними потоками інформації: відбирати, систематизувати, здійснювати аналітичну обробку різного рівня складності – від реферування до контент-аналізу, зберігати та надавати доступ до акумульованих матеріалів. Нарешті, традиційно бібліотеки розглядаються як авторитетні установи з організації інформаційної роботи, до них, відповідно, звертаються із замовленнями урядові установи, громадські організації, інші зацікавлені користувачі. Так, Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського реалізується декілька проектів, орієнтованих на актуальні дослідження зарубіжної пресової україніки. Проект «Україна у висвітленні іноземних ЗМІ»³, що реалізується з 2012 р., досліджує висвітлення українських реалій в іноземних ЗМІ та надає аналітичний опис результатів. Це дає змогу зробити кількісно-змістовний аналіз електронних матеріалів найбільш рейтингових іноземних ЗМІ. Проект виходить раз на місяць, що в результаті узагальнюється в річний випуск, присвячений завданню прослідкувати динаміку та основні тенденції за описаними вище маркерами.

Проект передбачає відбір та аналіз публікацій за рядом показників. Акумульовані щомісячно матеріали систематизуються за країною походження і власне виданням (рис. 1), що дає можливість визначити, які країни і в який період виявляють інтерес до української тематики, яка

³ Проект «Україна у висвітленні іноземних ЗМІ» доступний за посиланням: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=76&Itemid=387.

динаміка цього інтересу, з якими подіями пов'язані сплески активності у висвітленні.

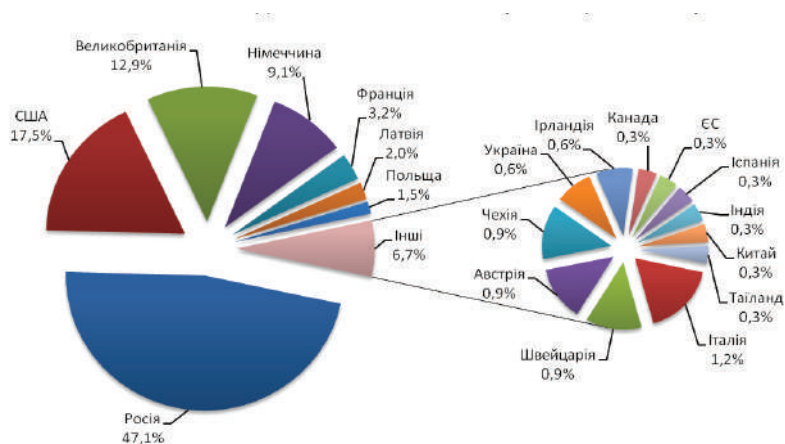

Рис. 1. Систематизація матеріалів за країною походження (щомісячний проект «Україна у висвітленні іноземних ЗМІ»)

Джерело: Громадська думка про правотворення. – 2015. – № 4 (86). – С. 11

Паралельно здійснюється реферування публікацій: дається короткий виклад змісту з посиланням на повний текст статті (її перекладу). Додатково виявляються ключові слова для кожного матеріалу. Проблемою тут є оптимальне визначення тегів, оскільки необхідне досягнення балансу між точністю описових виразів, що повинні максимально розкрити зміст матеріалу, та уніфікацією ключових слів, без чого їх систематизація за результатом аналізу 300–400 матеріалів просто неможлива. Ключові слова дають змогу продемонструвати в графічному ключі те, як висвітлювалися українські реалії і, відповідно, якою є інформаційна картина в зарубіжній громадськості щодо українського питання. Поряд із загальною картиною за необхідності можна виділити як окремі теми, так і специфіку висвітлення окремих країн (рис. 2).

Так, в умовах «гібридної війни» проти України, що ведеться російською державною інформаційною машиною, доцільним видається порівняння за основними тегами ключових тем російських і західних публікацій. Це дає змогу виявити ті «інформаційні точки», де західні ЗМІ виявляються суголосними з російською пропагандою, і рекомендувати

зосередити на цих напрямках зусилля з корекції українського іміджу як у країні, так і світі.

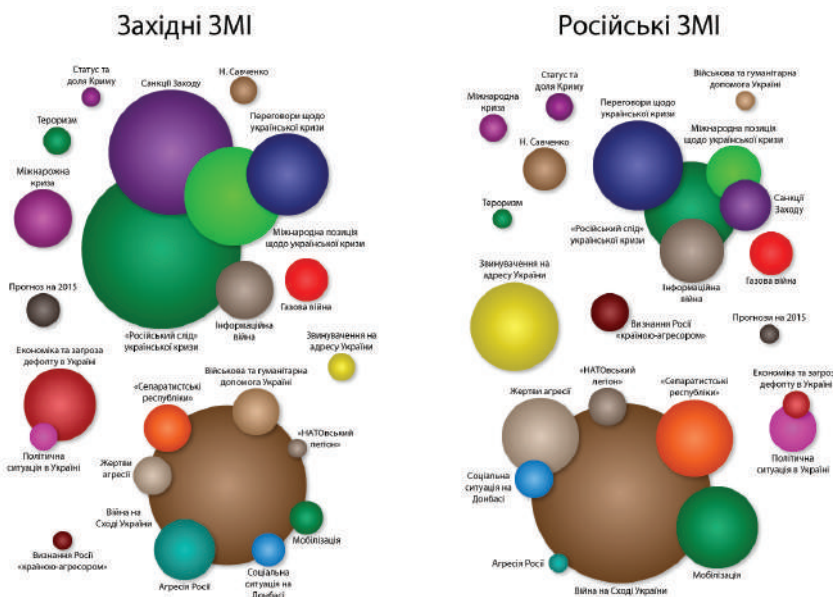

Рис. 2. Ключові теми зарубіжних публікацій у лютому 2015 р. (щомісячний проект «Україна у висвітленні іноземних ЗМІ»)

Джерело: Громадська думка про правотворення. – 2015. – № 4 (86). – С. 15

За умови згадки публікацій українських політиків, громадських діячів чи інших публічних осіб така згадка фіксується, що дає за результатами місяця можливість виявити більш чи менш присутніх у зарубіжному медіа-просторі політиків (рис. 3). Такий аналіз проводиться поряд з виявленням «прямої мови» – інтерв'ю, коментарів, авторських статей вітчизняних персоналій, що отримували інформаційні майданчики на сторінках зарубіжних видань.

Рис. 3. Присутність у зарубіжному медіа-просторі українських політиків у лютому 2015 р. (щомісячний проект «Україна у висвітленні іноземних ЗМІ») *Джерело:* Громадська думка про правотворення. – 2015. – № 4 (86). – С. 11

Аналогічно можна проаналізувати присутність у медіа-просторі політичних інститутів України.

Оціночний розподіл за сферами діяльності (західні ЗМІ)

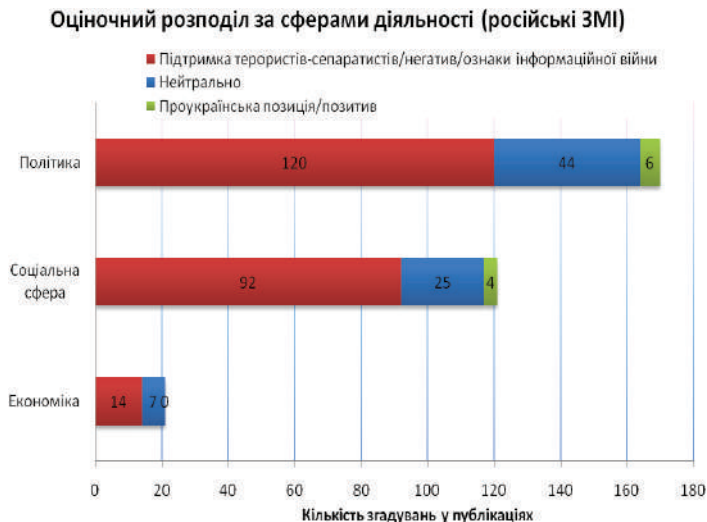

Рис. 4–5. Тональність висвітлення українських подій у лютому 2015 р. (щомісячний проект «Україна у висвітленні іноземних ЗМІ»)
Джерело: Громадська думка про правотворення. – 2015. – № 4 (86). – С. 12

Поряд із цим для кожної статті визначається контекст: позитив, негатив, нейтральне повідомлення, а в умовах українсько-російського протистояння було запроваджено маркер «матеріал містить ознаки інформаційної війни». Це дає можливість як визначити загальну тональність висвітлення українських подій, так і простежити її за тематикою: політика, економіка, культура, окремі персоналії чи інститути. Описані маркери дають змогу також простежити, у ЗМІ яких країн Україна набуває більш/менш позитивного іміджу, відтак коригувати відповідну інформаційну політику (рис. 4, 5).

Також Фондом Президентів України НБУВ видається проект «Україна у відгуках зарубіжної преси» (з 2011 р.)⁴. Це – аналітичний огляд преси та реферовані матеріали, згруповані за тематикою, що передбачає як постійні рубрики (висвітлення діяльності державних інститутів, політичні, економічні процеси, культурні та релігійні, національну політику, проблеми національної безпеки, інформаційної війни, місце

⁴Електронна версія за посиланням: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=114&Itemid=452.

України в геополітичних процесах), так і рубрики, що відображають актуальні в конкретний проміжок часу події.

Таким чином, описані проекти узагальнюють дані про формування зовнішнього образу країни на сторінках світової преси, що, у свою чергу, є важливою передумовою успіху політичних, соціальних та економічних реформ, оптимізації структури влади й управління. Аналіз зарубіжних публікацій говорить про рівень процесів демократизації в країні та дає можливість коригувати відповідну інформаційну політику.

Література

1. *Нагорняк Т.* Країна як бренд. Національний бренд «Україна» / Т. Нагорняк // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 4 (9). – С. 220–228.

2. *Зубик О.* Імідж України: погляд з-за меж [Електронний ресурс] / О. Зубик. – Режим доступу: experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=11063. – Назва з екрана.

3. *Попович Н.* ЄВРО-2012. Курс на брендинг України [Електронний ресурс] / Н. Попович. – Режим доступу: <http://www.uapr.com.ua/ru/vestnik-publications/38>. – Назва з екрана.

4. *Дзюба Є.* Медіа-імідж країни: українська проблематика в іноземних ЗМІ [Електронний ресурс] / Є. Дзюба // Режим доступу: <http://dialogs.org.ua/ru/cross/page1819.html>. – Назва з екрана.

5. Міжнародний імідж України: міфи й реалії [Електронний ресурс] // Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/additional/analytical_report_NSD3_ukr.pdf. – Назва з екрана.

6. *Дзюба М. Т.* Роль засобів масової інформації в формуванні громадської думки / М. Т. Дзюба // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. – Київ, 2008. – С. 77–81.

7. *Костирев А. Г.* Роль засобів масової інформації в процесі демократичного розвитку суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 / А. Г. Костирев ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2003. – 17 с.

8. *Прилуцький І. О.* Свобода ЗМІ як основа громадянського суспільства і правової держави / І. О. Прилуцький // Держава і право : зб. наук. пр. – 2011. – № 1 (51). – С. 120–125.

9. *Приступенко Т. О.* Теорія журналістики. Етичні та правові засади діяльності засобів масової інформації : навч. посіб. / Т. О. Приступенко. – Київ : Знання, 2011. – 351 с. – Бібліогр.: 68 назв. – укр.

10. Дацюк О. М. Роль російських ЗМІ у конструюванні іміджу України [Електронний ресурс] / О. М. Дацюк. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/33_NIEK_2008/Politologia/37180.doc.htm. – Назва з екрана.

11. Бойко О. В. Зовнішній імідж України в світлі англомовної преси / О. В. Бойко // *Наук. записки / Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень НАН України*. – Київ, 2001. – Вип. 16. – С. 291–307.

References

1. Nahorniak, T. (2008). Kraina iak brend. Natsional'nyj brend «Ukraina» [The country as a brand. National brand «Ukraine»]. *Stratehichni priorityety – Strategic priorities*, 4 (9), 220–228 [in Ukrainian].

2. Zubyk, O. Imidzh Ukrainy: pohliad z-za mezh [The image of Ukraine: a view from outside]. Retrieved from experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=11063 [in Ukrainian].

3. Popovych, N. YeVRO–2012. Kurs na brendynh Ukrainy [Euro 2012. Course on branding Ukraine]. Retrieved from <http://www.uapr.com.ua/ru/vestnikpublications/38> [in Ukrainian].

4. Dziuba, Ie. (2004). Media-imidzh krainy: ukrainska problematyka v inozemnykh ZMI [Media image of the country, Ukrainian issues in foreign media]. Retrieved from <http://dialogs.org.ua/ru/cross/page1819.html> [in Ukrainian].

5. Mizhnarodnyj imidzh Ukrainy: mify j realii [International Image of Ukraine: Myths and Realities]. *Ukrainskyi tsentr ekonomichnykh i politychnykh doslidzhen imeni Oleksandra Razumkova – Ukrainian Centre for Economic and Political Studies Razumkov*. Retrieved from http://www.razumkov.org.ua/additional/analytical_report_NSD3_ukr.pdf [in Ukrainian].

6. Dziuba, M. T. (2008). Rol zasobiv masovoi informatsii v formuvanni hromadskoi dumky [The role of the media in shaping public opinion]. *Suchasni informatsiini tekhnologii u sferi bezpeky ta oborony – A role of mass medias is in forming of public opinion*. (pp.77–81). Kyiv [in Ukrainian].

7. Kostyriev, A. H. (2003). Rol zasobiv masovoi informatsii v protsesi demokratychnoho rozvytku suspilstva [The role of the media in the democratic development of society]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: National University of Taras Shevchenko [in Ukrainian].

8. Prylutskyi, I. O. (2011). Svoboda ZMI yak osnova hromadianskoho suspilstva i pravovoi derzhavy [Freedom of the media as a basis for civil society and rule of law]. *Derzhava i pravo – State and Law*, 1 (51), 120–125 [in Ukrainian].

9. Prystupenko, T. O. (2011). *Teoriia zhurnalistyky. Etychni ta pravovi zasady diialnosti zasobiv masovoi informatsii* [The theory of journalism. Ethical and legal principles of media]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

10. Datsiuk, O. M. *Rol rosiiskykh ZMI u konstruiuvanni imidzhu Ukrainy* [The role of Russian media in constructing the image of Ukraine]. Retrieved from http://www.rusnauka.com/33_NIEK_2008/Politologia/37180.doc.htm [in Ukrainian].

11. Boiko, O. V. (2001). *Zovnishnij imidzh Ukrainy v svitli anhlovnoi presy* [The external image of Ukraine in the light of the English press]. *Naukovi zapysky – Proceedings*, issue 16, 291–307. Kyiv: In-t politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' NAN Ukrainy [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.04.2015.

Olga Samorukova

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Reflection of Processes of Democratization in Ukraine in Foreign Media

The article is devoted to research the illumination of features of the Ukrainian range of problems in foreign media, forming of bases of foreign publications dedicated to Ukrainian theme, analytical working of the collected materials for the acceptance of optimal administrative decisions and as a source base of scientific researches.

Outlined different levels of analytical understanding projects of research of reflection of processes of democratization in Ukraine in foreign media. The role of library research and information centers, public organizations, institutes and realization of relevant researches were reveal. The value of the described informative works were proved in illumination and research of foreign public opinion about Ukraine, both for state structures and for other interested users, it is marked a necessity to correct illumination and motion of democratic reforms in Ukraine, following, in particular, and by the reaction of foreign audience.

Keywords: foreign media, monitoring, analysis, public opinion, reputation of the State, library.

Ольга Саморукова

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Отражение процессов демократизации в Украине в зарубежных СМИ

Статья посвящена исследованию особенностей освещения украинской проблематики в иностранных СМИ, формирования баз данных зарубежных публикаций по украинской тематике, аналитической обработки собранных материалов

для принятия оптимальных управленческих решений и как источниковой базы научных исследований.

Определены различные по уровню аналитического осмысления проекты по исследованию отображения процессов демократизации в Украине в зарубежных СМИ. Раскрыта роль библиотечных информационно-аналитических центров, общественных организаций, институтов в проведении соответствующих исследований. Обосновано значение описанных информационных продуктов в освещении и исследовании зарубежной общественной мысли об Украине – как для властных структур, так и для других заинтересованных пользователей, отмечена необходимость корректировать освещение и ход демократических реформ в Украине, руководствуясь, в частности, и реакцией зарубежной аудитории.

Ключевые слова: зарубежные средства массовой информации, мониторинг, анализ, общественное мнение, имидж государства, библиотека.

Світлана Горова,

канд. наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб. ФПУ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

СПЕЦИФІКА БІБЛІОТЕЧНОГО КОМПЛЕКТУВАННЯ В УМОВАХ АКТИВІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Розглянуто основні проблеми, пов'язані з актуалізацією теми кіберзлочинності у зв'язку з активним розвитком інформаційних і телекомунікаційних технологій, доступом до виробництва та використання інформаційних ресурсів усіх категорій населення, у тому числі й тих, що схильні до правопорушень, у контексті чого з'явилося таке явище як хакерство, кібертероризм, що вносить в інформаційні процеси протиправні елементи, негативно впливаючи на розвиток національного інформаційного простору України.

Ключові слова: кіберзлочинність, хакери, комплектування, інформаційний простір, шкідлива інформація, бібліотечні фонди.

Постановка проблеми. Розглядаються основні загрози, що виникають унаслідок діяльності кіберзлочинців й негативно впливають на вітчизняну інфосферу.

Розробкою питань інформаційної безпеки та кіберзлочинності займаються вітчизняні та зарубіжні науковці, а саме М. Кастельс, М. Моїсєєв, Е. Тоффлер, В. Горовий, В. Бутузов, В. Петрик, М. Присяжнюк та ін., проте сучасний стрімкий розвиток інформаційного суспільства постійно дає новий матеріал для науково-практичних узагальнень.

Актуальність дослідження обумовлена зростанням суспільної важливості національної інформаційної безпеки в умовах загострення сучасних інформаційних протистоянь.

Метою статті є розгляд характерних проявів кіберзлочинності в умовах сучасної інформатизації, визначення її основних загроз для інформаційного розвитку суспільства, для комплектування суспільно значущими інформаційними ресурсами фондів бібліотек.

Розвиток нових інформаційних і комунікаційних технологій у наш час забезпечив доступ до інформаційних ресурсів усіх категорій громадян України, розкрив нові можливості та став стимулом для зростання соціальної активності членів суспільства, для розвитку всіх сфер

суспільного життя, його соціокомунікаційних властивостей та структур. Цей процес, сприяючи розкриттю творчих можливостей людей, забезпечує зростаючу життєздатність самих соціальних структур і необхідну адекватність реагування сучасного суспільства на весь комплекс викликів, що ставить перед ним сьогодення.

Однак, окрім беззаперечно корисного та необхідного для суспільства змісту, активізація інформаційно-комунікаційних процесів може нести в собі й певні загрози, зокрема з боку кіберзлочинності. Таким чином, актуалізується проблема дослідження та об'єктивної оцінки можливих загроз з боку продукованих кіберзлочинцями ресурсів, зокрема й тих, що пов'язані з можливим поширенням через бібліотечну мережу при неуважному комплектуванні новою електронною інформацією, у яку потрапляють шкідливі, провокативні закладки.

До цього ж необхідно звернути увагу також на ту обставину, що у зв'язку з подіями на Сході України, концентрацією суспільної уваги, уваги правоохоронних органів до АТО, зростання кіберзлочинності в Україні в недалекому майбутньому може мати додатковий поштовх без відповідного посилення реакції з боку правоохоронних органів. Зростаюча кіберзлочинність, таким чином, може стати істотною перешкодою на шляху трансформації українського суспільства, підвищення його економічної, а також і політичної ефективності.

Необхідно зазначити, що серед кіберзлочинців найбільш помітним з початком розвитку електронних технологій у нашій країні стало хакерське, віртуальне співтовариство. Характеризуючи розвиток цього специфічного для інформаційного суспільства співтовариства, М. Кастельс не лише зауважує те, що його члени одержують задоволення від здобуття певного статусу у співтоваристві, від радості творчості, від зближення зі світом мистецтва, психологічним збудженням – «драйвом» від процесу творіння, він говорить про розвиток характерного для цієї категорії людей «почуття вищості над усім іншим комп'ютерно безграмотним світом і тенденції спілкування з комп'ютером або з іншими представниками людства за посередництва комп'ютерів, зосереджуючись винятково на питаннях програмного забезпечення, незрозумілих для решти людства» [1]. Дослідник звертає увагу також на те, що, на думку лідерів хакерського руху, лише тоді, «коли люди задовольнили свої базові потреби, вони можуть дозволити собі присвятити життя інтелектуальній творчості й лише потім діяти в умовах культури дарування» [2].

Учені звертають увагу також на те, що якісно вищий, порівняно з традиційним, рівень спілкування в ІТ-субкультурі дав змогу швидко

сформувати систему внутрішньокультурних ціннісних критеріїв, певні етичні норми, критерії успішності, задоволення естетичних і пізнавальних потреб, критично безмежних комунікативних можливостей, розвитку інтернет-бізнесу і навіть своєрідного інтернет-спорту у вигляді хакерства [3].

Враховуючи той факт, що хакери у своїх захопленнях завжди опираються на найновіші здобутки комп'ютерної науки, техніки та технологій, і що за цими здобутками зазвичай не встигає і міжнародна правова база, і правотворення на рівні окремих держав, об'єктивно хакерські маніпуляції в основному своєму змісті перебувають за межами регулювання закону. Щоправда, у засобах масової інформації час від часу з'являються повідомлення про використання здібностей талановитих хакерів в інтересах реалізації певних завдань інформаційних воєн – нової форми взаємовідносин інформаційного суспільства, – про створення відповідних секретних підрозділів в оборонних відомствах, насамперед, провідних країн-глобалізаторів. Однак, за тими ж повідомленнями, до роботи в цьому напрямі залучаються, як правило хакери, що вже були помічені в протиправних діях: на зламах електронного захисту та грабуванні банків, у несанкціонованому входженні в комп'ютерні системи управлінських структур, у протиправних заходах економічної розвідки та ін.

Характерна для сучасного рівня розвитку інформаційного суспільства та рівня правового забезпечення діяльності у сфері застосування електронних інформаційних технологій в Україні ситуація, у цілому ж, не сприяє використанню хакерського руху в інтересах суспільного розвитку. Тобто наше суспільство, як і в більшості країн світу, не знаходить поки що способу використання творчого потенціалу найбільш освічених і компетентних своїх членів, таких, що найкраще знаються на електронних інформаційних технологіях, які є локомотивом розвитку інформаційного суспільства.

Проте нові можливості, що з'явилися в результаті розвитку інформаційних технологій, стали широко використовуватись представниками кримінального світу. А це, у свою чергу, призвело і до появи нових видів злочинів, пов'язаних, зокрема, з незаконним втручанням у роботу систем і комп'ютерних мереж, розкраданням і несанкціонованою зміною та поширенням даних або інформації та ін. Відповідно, кіберзлочинність перетворилася на чинник, який став здійснювати вагомий тиск на суспільні відносини. Дослідники зазначають, що сьогодні кіберзлочинність стала «багатоголовою гідрою», зважаючи на такі її характеристики як транснаціональність, латентність, динамічність темпів зростання та трансфор-

мацій, анонімність, масштабність наслідків, тощо. В умовах глибокого латентного проникнення кіберзлочинності в суспільне та державне життя, її подолання стає наріжним каменем на шляху розбудови інформаційного суспільства та входження України у світовий інформаційний простір [4].

При цьому необхідно звернути увагу ще й на таку нині існуючу тенденцію: наша країна з її низьким рівнем обізнаності про загрози використання комп'ютерів і низьким рівнем інформаційної безпеки стає для програмістів-хакерів справжнім клондайком. Шахрайство в інформаційних мережах, інсайдерські витоки інформації, поширення шкідливої, неправдивої інформації стають повсякденними явищами.

При цьому привертає до себе увагу одна з найпоширеніших схем, впроваджених в інформаційний простір кіберзлочинцями: викладення в електронних ЗМІ за допомогою злому сайтів неправдивих новин чи будь-якої іншої шкідливої інформації [5].

Про існуючі небезпеки від кіберзлочинів, що за способом вчинення належать до інформаційної групи, зауважує А. Бабенко. Він вказує, що такі злочини здійснюються шляхом використання незаконних способів отримання інформації, зокрема, через несанкціонований доступ до комп'ютерів і мереж, а також поширення неправдивої інформації [6].

При цьому необхідно зазначити, що будь-яка інформація, кваліфіковано введена до цільової спільноти, одразу тиражується та поширюється без перевірки. Одним з недавніх показових прикладів можна назвати повідомлення Чернігівської обласної державної телерадіокомпанії про те, що «хакери атакують патріотичні українські групи і пишуть там неправдиву інформацію. Сіють паніку і серед родин, чії чоловіки перебувають у зоні АТО, особливо коли батальйони вступають в активну фазу боїв. Від імені офіційних українських джерел російські хакери виходять і на ЗМІ та розповсюджують інформацію, яка не відповідає дійсності» [7].

ЗМІ інформували також про неодноразові зломи сайту прес-центру антитерористичної операції. Сайт атакувався хакерами, у результаті чого на ньому була подана недостовірна інформація [8].

Відповідно, необхідно зазначити, що при фіксації в інформаційних базах оперативних матеріалів, що відображають важливі суспільно значущі події, необхідним є уважне вивчення всього контексту матеріалів і визначення на цій базі їх достовірності.

Доволі частими на сьогодні є атаки хакерів і у соціальних мережах. Так, нещодавно в соціальній мережі Facebook, згідно з інформацією

прес-аташе народного депутата С. Семенченка, інформаційна сторінка батальйону «Донбас» була зламана хакерами, які розмістили на ній неправдиву інформацію [9].

Керівник програм нових медіа в Internews-Україна В. Мороз у своєму коментарі стосовно «роботи» хакерів у соціальних мережах зазначив: «Сепаратисти створили фейковий прес-центр АТО. Вони використали ідентичність цієї сторінки, вони викрали аватар, фото, опис повністю. І вони почали публікувати зміст з позиції терористів. Звісно, була велика кількість скарг, і через деякий час фейковий прес-центр АТО був заблокований» [10]. Проте інформація вже поширилась в інтернет-просторі...

У ЗМІ також вказували й на неодноразові хакерські атаки з боку «КіберБеркуту». Блокуванню піддавався сайт Президента України. Члени організації звинуватили П. Порошенка в геноциді власного народу й зануренні країни в убогість і хаос. Раніше ця ж організація блокувала сайти МВС та Генпрокуратури. Хакери вимагали звільнити бійців «Беркута», затриманих за звинуваченням у розстрілі євромайданівців [11].

Зростаючий рівень кіберзлочинності в Україні показують дані XVI випуску звіту Microsoft Security Intelligence Report (SIRv16), у якому проаналізовано вразливість і загрози негативних впливів на більше мільярда систем і популярних сервісів по всьому світу. Україна очолила антирейтинг країн, у яких налічується найбільша кількість сайтів, що містять шкідливі програми. Дослідження виявило, що кожен 16-й сайт в Україні містить шкідливе програмне забезпечення, яким потенційно може бути заражений комп'ютер користувача. Так, на 1000 хостів припадає 59,2 заражених сайтів. Це найвищий показник у світі (для порівняння, у всій мережі Інтернет в середньому заражений приблизно кожен 54-й ресурс).

З усіх проаналізованих у звіті країн в Україні також виявлено найвищу концентрацію фішингових сайтів – кожен 70-й ресурс є шахрайським. Згідно з дослідженням, більш ніж кожен двохсотий сайт в Україні містить експлойти, які аналізують уразливості в системі і можуть ініціювати завантаження небажаних файлів на комп'ютер користувача без його відома [12].

Експерти у своїх коментарях також зазначають, що Україна – помітний центр хакерства, поряд з Росією, Бразилією, Китаєм і меншою мірою – Індією. У цих країнах доволі освічене молоде населення, високий рівень безробіття та обмежені можливості працевлаштування. Однак в експертних колах існує й інша думка про те, що кіберзлочинність

не є негайною загрозою для українців. Адже наша країна має один із найнижчих у Європі рівнів підключення до Інтернету.

Проте, незважаючи, а, можливо, всупереч вищенаведеному експертному твердженню, необхідно звернути увагу на дані німецького оператора зв'язку Deutsche Telekom, наведені начальником управління інформаційної безпеки Креді Агріколь банку А. Кузьміною, яка вказала, що Україна за рівнем міжнародної кіберзлочинності може випереджати інші країни, адже вона перебуває на четвертому місці у світі після Росії, Тайваню та Німеччини за кількістю кібератак, що виходять із країни. «Щомісяця з українських серверів запускається понад 500 тис. шкідливих програм», – констатувала А. Кузьміна [13].

Сказане вище дає підстави для думки про те, що сучасний науково-технічний прогрес не забезпечує надійного захисту суверенних масивів інформації від шкідливих впливів, від ресурсів, продукуваних кіберзлочинцями, навіть за умови високого рівня економічного, техніко-технологічного розвитку, забезпеченого суспільством. Більше того, з розвитком глобального інформаційного простору, процесів інформатизації в усьому світі суверенні масиви інформації ставатимуть дедалі більш вразливими до таких впливів, традиційні уявлення про забезпечення інформаційного суверенітету ставатимуть дедалі менш ефективними в їх практичній реалізації.

Інтереси інформаційної безпеки диктують необхідність постійного моніторингу всіх джерел інформаційного виробництва, своєчасного реагування на можливі інформаційні загрози, пов'язані із введенням у суспільний обіг нової інформації. Неякісна за змістом інформація, шкідлива та небезпечна для суспільства, впливає на громадську думку одразу ж після введення її в систему існуючих у суспільстві соціальних комунікацій. І на цій її властивості ґрунтуються технології розвитку глобальних впливів на національний інформаційний простір у кожному з регіонів світу. На таких інформаційних впливах, поряд з використанням технічних засобів порушення нормальної роботи системи соціальних інформаційних комунікацій противника, базуються стратегії ведення інформаційних війн, як орієнтованих на здобуття самостійного результату, так і як паралізуючого інформаційний простір тієї чи іншої держави.

Поряд із здійсненням оперативного впливу на потенційного противника з допомогою нової інформації сучасні інформаційні технології створюють широкі можливості для довготривалого інформаційного впливу на об'єкт інформаційної атаки шляхом сприяння введенню відповідної інформації в інформаційні бази, зокрема бібліотечні, у систему суверенних

інформаційних ресурсів нації чи держави. Така ситуація є доволі небезпечною, оскільки сприяє довготривалим негативним впливам, руйнуванню національної самобутності, державницьких традицій, веде до односторонньої та безперспективної для подальшого розвитку уніфікації.

У зв'язку з цим необхідне проведення організаційних, правових, наукових заходів для активізації участі в роботі з відстоювання національної інформаційної безпеки в умовах посилення глобальних інформаційних впливів наукових установ, аналітичних та інших інформаційних центрів. Особлива увага при цьому має приділятися на сьогодні ще широко розгалуженій в Україні системі бібліотечних та архівних установ, у яких зберігаються основні фонди суспільно значущої інформації і які займаються оновленням цих фондів, відбором для комплектування інформації з її новостворених масивів.

Відповідно, необхідно зазначити, що на сьогодні комплектування фондів бібліотечних установ ресурсами з вітчизняного інформаційного простору потребує підвищення кваліфікації бібліотечних працівників. Зокрема, вони, по-перше, – повинні вміти професійно співставляти та порівнювати офіційні дані та повідомлення з інформацією з інших джерел, які можуть нести відповідні загрози, оперативно знайомитися з технологічними здобутками, що спрямовуються на нейтралізацію цього виду загроз.

По-друге, – зважаючи на прогнозоване пожвавлення української економіки, в умовах якого зростатимуть запити на достовірну економічну інформацію, особлива увага має бути приділена нейтралізації інформаційних загроз, ефективному відбору необхідної для вітчизняного економічного розвитку інформації. Поряд із загальносуспільним ефектом – введенням до інформаційних мереж високоякісної, актуальної інформації – розвиток цього напрямку діяльності підвищить статус бібліотечних установ у суспільстві.

Крім того, очевидно, що робота бібліотечних установ у нейтралізації результатів інформаційного тероризму та хакерства шляхом якісної комплектації електронними інформаційними ресурсами своїх фондів має також бути скоординована. Така координація може бути здійснена за типом координації в банківській системі нашої держави. Ця аналогія в умовах розвитку інформаційного суспільства та зростання значення інформаційних ресурсів у житті суспільства є правомірною.

Література

1. *Кастельс М.* Інтернет – галактика / Мануель Кастельс. – Київ : Ваклер. – 2007. – С. 47.
2. *Кастельс М.* Інтернет – галактика / Мануель Кастельс. – Київ : Ваклер. – 2007. – С. 48.
3. Соціальні мережі як інструмент взаємовпливу влади та громадянського суспільства : [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – С. 27.
4. *Тихомиров О. О.* Протидія кіберзлочинності як складова державного забезпечення інформаційної безпеки / О. О. Тихомиров // Право України: юрид. журн. 2011. – № 4. – С. 252–259.
5. *Савчук Н. В.* Кіберзлочинність: зміст та методи боротьби / Н. В. Савчук // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. – Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. – Вип. 19. – С. 338–342.
6. *Бабенко А. М.* Кіберзлочинність як чинник негативного впливу на криміногенну ситуацію у регіонах / А. М. Бабенко // Безпека інформації. – 2013. – № 2. – С. 112–117.
7. Чернігівщина готується до інформаційної війни з Росією [Електронний ресурс] // Чернігівська обласна державна телерадіокомпанія. – Режим доступу: <http://chodtrk.com.ua/?p=16961>. – Назва з екрана.
8. Опасности нападения на Мариуполь нет [Електронний ресурс] // Сегодня.ua. – 2014. – 4.09. – Режим доступу: <http://www.segodnya.ua/regions/donetsk/opasnosti-napadeniya-na-mariupol-net-549684.html>. – Загл. с екрана.
9. В батальоне «Донбасс» «непонятки». Никто не может понять, кто кем командует [Електронний ресурс] // SearchNews. – 2015. – 23.02. – Режим доступу: <http://searchnews.info/ukraine/60888-v-batalone-donbas-s-neponyatki-nikto-ne-mozhet-ponyat-kto-kem-komanduet.html>. – Загл. с екрана.
10. У Фейсбуці ретельно стежать за Україною, – експерт із нових медіа [Електронний ресурс] // Агенція регіональної інформації та аналітики Galinfo. – 25.02.2015. – Режим доступу: <http://galinfo.com.ua/news/186381.html>. – Назва з екрана.
11. Информационные войны: боты и тролли строчат без выходных [Електронний ресурс] // Новостное агентство «Харьков». – 2014. –

24.09. – Режим доступа: <http://nahnews.com.ua/86928-informacionnyue-vojni-boty-i-trolli-strochat-bez-vuxodnyx/>. – Загл. с екрана.

12. Справа державної безпеки (нотатки з парламентських слухань «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні») [Електронний ресурс] // З.С. – 2014. – 8.08. – Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com.ua/ekspertna-dumka/view/article/sprava-derzhavnoji-bezpeki-notatki-z-parlamentskikh-sl/>. – Назва з екрана.

13. Злодії нашого часу. В Україні зростає кількість крадіжок грошей з банківських карток [Електронний ресурс] // Корреспондент. – 2014. – 14.01. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/business/financial/3284906-korrespondent-zlodii-nashoho-chasu-v-ukraini-zrostaie-kilkist-kradizhok-hroshei-z-bankivskykh-kartok>. – Назва з екрана.

References

1. Kastel's, M. (2007). Internet – halaktyka [Internet – Galaxy], 47. Kyiv: Vakler [in Ukrainian].

2. Kastel's, M. (2007). Internet – halaktyka [Internet – Galaxy], 48. Kyiv: Vakler [in Ukrainian].

3. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., & Popyk, V. I. (2014). Sotsial'ni merezhi iak instrument vzaiemovplyvu vlady ta hromadians'koho suspil'stva [Social media as a tool for mutual government and civil society], 27. Kyiv [in Ukrainian].

4. Tykhomyrov, O. O. (2011). Protydiia kiberzlochynnosti iak skladova derzhavnoho zabezpechennia informatsijnoi bezpeky [Combating cybercrime as part of the state of information security]. *Pravo Ukrainy – Right Ukraine*, 4, 252–259 [in Ukrainian].

5. Savchuk, N. V. (2009). Kiberzlochynnist': zmist ta metody borot'by [Cybercrime: the content and methods of struggle]. *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky – Theoretical and Applied Economics question*, issue 19, 338–342 [in Ukrainian].

6. Babenko, A. M. (2013). Kiberzlochynnist' iak chynnyk nehatyvnoho vplyvu na kryminohennu sytuatsiiu u rehionakh [Cybercrime as a factor in the negative impact on the crime situation in the regions]. *Bezpeka informatsii – Information Security*, 2, 112–117 [in Ukrainian].

7. Chernihivs'chyna hotuiet'sia do informatsijnoi vijny z Rosiieiu [Chernihiv region preparing for information war with Russia]. *Chernihivs'ka oblasna derzhavna teleradiokompaniia – Chernihiv Regional State TV and Radio*

Company. chodtrk.com.ua. Retrieved from <http://chodtrk.com.ua/?p=16961> [in Ukrainian].

8. Opasnosti napadenija na Mariupol' net [There is not danger of attack in Mariupol]. *segodnya.ua*. Retrieved from <http://www.segodnya.ua/regions/donetsk/opasnosti-napadeniya-na-mariupol-net-549684.html> [in Russian].

9. V batal'one «Donbass» «neponjatki». Nikto ne mozhet ponjat', kto kem komanduet [There are misunderstandings in the battalion «Donbass». No one can understand, who commands who]. *searchnews.info*. Retrieved from <http://searchnews.info/ukraine/60888-v-batalone-donbass-neponyatki-nikto-ne-mozhet-ponyat-kto-kem-komanduet.html> [in Russian].

10. U Fejsbutsi retel'no stezhat' za Ukrainoiu, – ekspert iz novykh media [Facebook carefully monitor the Ukraine – expert on new media]. *galinfo.com.ua*. Retrieved from <http://galinfo.com.ua/news/186381.html> [in Ukrainian].

11. Informacionnye vojny: boty i trolli strochat bez vyhodnyh [Information warfare: bots and trolls scribble without weekends]. *nahnews.com.ua*. Retrieved from <http://nahnews.com.ua/86928-informacionnye-vojny-boty-i-trolli-strochat-bez-vyxodnyh/> [in Russian].

12. Sprava derzhavnoi bezpeky (notatky z parlaments'kykh slukhan' «Za-konodavche zabezpechennia rozvytku informatsijnoho suspil'stva v Ukraini») [The matter of national security (notes from the parliamentary hearings «Over-legislative provision of information society development in Ukraine»)]. *uaforeignaffairs.com*. Retrieved from <http://uaforeignaffairs.com.ua/ekspertna-dumka/view/article/sprava-derzhavnoji-bezpeki-notatki-z-parlamentskikh-sl/> [in Ukrainian].

13. Zlodii nashoho chasu. V Ukraini zrostaie kil'kist' kradizhok hroshej z bankivs'kykh kartok [Thieves of nowadays. The number of thefts of money from bank cards are growing in Ukraine]. *ua.korrespondent.net*. Retrieved from <http://ua.korrespondent.net/business/financial/3284906-korrespondent-zlodii-nashoho-chasu-v-ukraini-zrostaie-kilkist-kradizhok-hroshei-z-bankivskykh-kartok> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.04.2015.

Svetlana Gorovaya

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Specific Library Acquisition under Activation Crime Information

The main problems associated with actualization topics of cybercrime in connection with the active development of informational and telekomunikatsiynih technologies, access to the production and use of information resources in all people, including those who are prone to delinquency in the context of what appears such a thing as hacking,

cyber-terrorism, which contributes to informational processes unlawful elements negatively affecting the development of the national information space of Ukraine.

Today, information security interests dictate the need for continuous monitoring of all sources of information production, timely response to potential threats to information related to the introduction of the public circulation of the new information. Poor information on the content, harmful and dangerous for society to influence public opinion immediately after its introduction into the system of societal communication.

With the new information modern information technologies provide opportunities for long-term impact of information on the subject of information attacks by promoting the introduction of relevant information to the database, including the library, the system informatsiynyh sovereign nation or state resources.

Accordingly, this article discusses the characteristic manifestations of cybercrime in today's information, the definition of its main threats to the information society development, for the acquisition of socially significant information resources of library collections.

Keywords: cybercrime, hackers, acquisition, information space, harmful information, library funds.

Светлана Горвая

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Специфика библиотечного комплектования в условиях активизации информационной преступности

Рассматриваются основные проблемы, связанные с актуализацией темы киберпреступности в связи с активным развитием информационных и телекоммуникационных технологий, доступом к производству и использованию информационных ресурсов всех категорий населения, в том числе и тех, которые склонны к правонарушениям, в контексте чего появилось такое явление как хакерство, кибертерроризм, что вносит в информационные процессы противоправные элементы, негативно влияя на развитие национального информационного пространства Украины.

Сегодня интересы информационной безопасности диктуют необходимость постоянного мониторинга всех источников информационного производства, своевременного реагирования на возможные информационные угрозы, связанные с введением в общественный оборот новой информации. Некачественная по содержанию информация, вредная и небезопасная для общества, влияет на общественное мнение сразу же после введения ее в систему существующих в обществе социальных коммуникаций.

С помощью новой информации современные информационные технологии создают широкие возможности для длительного информационного воздействия

на объект информационной атаки путем содействия введению соответствующей информации в информационные базы, в том числе библиотечные, в систему суверенных информационных ресурсов нации или государства.

В этой статье рассматриваются характерные проявления киберпреступности в условиях современной информатизации, определение ее основных угроз для информационного развития общества, для комплектования общественно значимыми информационными ресурсами фондов библиотек.

Ключевые слова: киберпреступность, хакеры, комплектования, информационное пространство, вредная информация, библиотечные фонды.

Наталія Аксьонова,

наук. співроб. відділу технологій електронної обробки інформації НІОБ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ОБМІНАХ І СУЧАСНА БІБЛІОТЕЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

У статті йдеться про маніпулятивні інформаційні технології, що застосовуються в Інтернеті, розглядаються сучасні форми цієї діяльності та ефективність її впливу на свідомість і громадську думку.

Ключові слова: ЗМІ, Інтернет, інформація, маніпуляція, свідомість, технологія.

Роль ЗМІ в сучасних інформаційних обмінах набуває зростаючої значущості з розвитком інформаційних технологій, оскільки із застосуванням комплексу вербальних і невербальних ресурсів, використанням дедалі глибших уявлень про психологію людини, лінгвістичних прийомів та інших маніпулятивних можливостей оперування змістом текстів, що безпосередньо впливає на свідомість людини, ЗМІ здатні змінювати уяву про дійсність.

Метою статті є аналіз найбільш уживаних маніпулятивних прийомів, що використовують ЗМІ в Інтернеті, впливу інформації періодичних видань на колективну свідомість, використання їх у політичних інтересах.

У науковій літературі поняття «інформаційний вплив» зазвичай визначається як організоване цілеспрямоване застосування спеціальних інформаційних засобів і технологій для внесення змін у свідомість особистості, що безпосередньо спрямовано на корегування поведінки соціальних груп чи населення [13]. У своїй статті «Маніпуляція: Психологічне визначення поняття» Є. Доценко проаналізував частоту застосування термінів, що формують психологічне поняття «маніпуляція» різними вченими, виділивши такі критерії термінів, як: «скрито, неявно, обман», частіше згадуються в наукових працях Б. Бессонова, Р. Гудіна, О. Йокоями, Д. Рудинова, Г. Шиллера; «володарювання, експлуатація, контроль, управління» в працях Д. Волгогонова, Е. Шострома; «програмування думок, намірів» ввів і дослідив Г. Шиллер.

На основі цього Є. Доценко запропонував особисте визначення, а саме: маніпуляція – це вид психологічного впливу, що використовується для

досягнення одностороннього виграшу за допомогою прихованого спонукання іншого до вчинення певних дій [2, с. 137].

По суті, маніпуляція це – прихований психологічний прийом, і за висловом С. Винаgradoвої, характер маніпулятивних дій, до яких вдаються ЗМІ, має ознаку «мовного насилля» [1] і це насильство є ще небезпечніше, ніж звичайне, оскільки впливає на підсвідомість, сприйняття реальності, працює на задоволення чужих політичних, комерційних потреб.

Узагалі маніпулятивні способи подачі інформації можна поділити на такі групи:

- 1) пряме підтасовування фактів;
- 2) замовчування невігідної інформації;
- 3) упередженість інтерпретації фактів;
- 4) надання сфальсифікованої інформації;
- 5) навішування ярликів для компротації політиків;
- 6) використання групових інтересів тощо.

Американський учений Г. Шиллер ще в 70-роках ХХ ст., вивчаючи вплив ЗМІ та психологію маніпуляції, зауважив, що способів маніпуляції є багато, але цілком очевидно, що головним є контроль на всіх рівнях над інформаційним апаратом і апаратом формування ідей [16, с. 25], тому свідомість більшості людей із самого дитинства надійно запрограмована [16, с. 41].

На його думку, програмування свідомості базується на п'яти міфах, що становить основний зміст і базу для маніпуляції, програмування, управління та формування індивідуально-масової свідомості в суспільствах, а саме:

– **міф про індивідуалізм і особистий вибір**: основою свободи громадян є наявність гарантованого індивідуального вибору;

– **міф про нейтралітет**: для досягнення найбільшого успіху маніпуляція повинна бути непоміченою, маніпуляції потрібна фальшива дійсність, люди повинні вірити в нейтральність соціальних інститутів, у те, що уряд, засоби масової інформації, система освіти та науки знаходяться за рамками конфліктуючих соціальних інтересів;

– **міф про незмінну природу людини**, людські устремління сприяють соціальним змінам, але коли очікування невеликі, превалює пасивність;

– **міф про відсутність соціальних конфліктів**: сконцентрування уваги на недоліках революційних громадських рухів, приховування від громадськості реальності існування панування та експлуатації;

– **міф про плюралізм засобів масової інформації**: уява про

індивідуальний вибір в умовах культурно-інформаційного різноманіття [16, с. 25–36]. Вибір і різноманітність – ілюзорні поняття, ось чому, на думку Г. Шиллера, цей міф є головний, що забезпечує успіх маніпуляції в дійсності.

Індустрія ілюзорного світу широко підтримується великими рекламодавцями, контролюється урядом і впроваджується засобами масової комунікації, як активним учасником у їх створенні та трансляції.

За Г. Шиллером використання міфів потрібно, щоб тримати людей в покорі [16, с. 42], а для досягнення головної цілі маніпуляції, що формує їх свідомість, а саме «пасивності індивіда» використовують такі методи як: *подрібнення, фрагментація інформації* (локалізований підхід, неможливість досягнути проблему в цілому) та *негайність передачі інформації* (створювання відчуття важливості інформації як наслідок послаблення у людини здатності критично оцінювати інформацію).

Виходячи з досліджень та аналізу впливу інформації на аудиторію, канадський учений М. Маклуен у свій час вивів тезу: «Істинно тотальна війна – це війна за допомогою інформації» [7].

Продовжуючи цю тему, Г. Почепцов у своїх працях наголошує на постійному розвитку інформаційного простору, що продукує нові можливості для застосування різного інструментарію щоб змінити поведінку супротивника/опонента. За його твердженням кожен тип війни спрямований на власний тип простору, звичайна війна – на простір фізичний, інформаційна – на інформаційний, смислова – на простір когнітивний; «інформаційні війни змінюють набір фактів, смислові – набір знань. На базі змінених фактів починають прийматися інші рішення», і це початок перебудови свідомості людини, оскільки «на базі змінених знань факти вже не потрібні» [11].

У свою чергу С. Кара-Мурза підкреслив, що заміна слів і понять політичними евфемізмами, як ціла технологія, призводить до важкої хвороби суспільства. Політичні евфемізми, що маскують істинний сенс явищ, створюються і за допомогою термінів і при цьому терміни володіють магічним впливом на свідомість, маючи на собі відбиток авторитету науки [8].

Соціальна, комунікативна взаємодія здебільшого відбувається через тексти, які породжує та сприймає особистість, тому в сучасній науці відбувається інтенсивне дослідження впливу тексту і, як зауважують дослідники, початком впливу текстів на свідомість є назва, заголовок статті чи повідомлення, «заголовок намічає собою ту домінанту, яка визначає собою побудову розповіді» [10].

Залежно від цілей та завдань, а саме: привернути увагу до матеріалу, стисло повідомити основний зміст, зацікавити читача чи досягнути емоційного впливу, проявляється не тільки майстерність авторів, але і їх наміри чи то орієнтувально-інформативні, рекламні, або відкрито агресивні, спрямовані на супротивника, конкурента, політичного опонента.

У своїх дослідженнях О. Кучерова пропонує враховувати ще й прагматичну характеристику заголовка, як засіб привернення читацького інтересу він має дію в трьох напрямках, це: орієнтація на наступний текст (проспективний характер), автоцентричність (реалізація авторського бачення світу) і антропоцентричність (орієнтація на адресата, тобто задоволення його інформаційних, естетичних і духовних потреб), які перетворюють «заголовок у дієвий засіб прагматичного впливу» [10].

Будучи частиною тексту, заголовок тісно пов'язаний зі змістом матеріалу, виражає основну думку, його суть, служить своєрідним кодом. В одних назва вже є тезою до розуміння тексту, а в деяких воно настільки закодоване, що проблему можна зрозуміти лише після прочитання всієї статті. І в цьому простежується маніпулятивна роль – привернути увагу, зацікавити, а потім спрямовувати та керувати думкою реципієнта в потрібному руслі. І як один із прийомів у заголовках часто вже міститься оцінка подій та фактів, про які повідомляється.

Також до ознак прихованої маніпуляції відносять подачу інформації у спрощеній, стереотипній формі, з частими повторами, енергійним, емоційним натиском, у формі твердження, що миттєво впливає на аудиторію. Чим простіша інформація, тим більше шансів, що дії, на які вона спонукає, можуть виконуватися автоматично, особливо коли не суперечать переконанням об'єкта. Тому рівень ефективності впливу залежить від складності змісту, конкретності, суспільної важливості поданого матеріалу, «тобто, чим конкретніший заклик до дії, тим вищий ступінь автоматизму відповідної реакції» [13].

Інтернет-середовище створює всі умови для маніпулювання думкою користувачів, а спеціально підготовлені журналісти, коментатори, блогери намагаються застосовувати методи маніпулювання, які можна назвати пропагандистськими та маніпулятивними одночасно, нав'язуючи своє чи заказане бачення внутрішньополітичної ситуації, розхитуючи настрої в суспільстві, поширюючи дезінформацію різного кольору. Це може бути «чорна пропаганда» – придумані події та вигадані люди, «сіра пропаганда» – напівправа, чи «біла пропаганда», де джерела інформації, подія є достовірними, а смисл подається під певним ухилом.

Так наприклад, інформаційна агенція «Крым Медиа» на своєму сайті 7 квітня 2015 р. розмістила інформацію під заголовком «Читатели Time считают, что Путин влиятельнее Обамы и Меркель» (<http://krymedia.ru/politics/3375591-chytately-Time-schytauit-cho-putyn-vlyiatelnee-obamy-u-merke>), де йдеться, що президент Росії В. Путін зайняв друге місце в щорічному рейтингу американського журналу Time «100 найвпливовіших людей планети». Відкриваючи першоджерело, дійсно під назвою Vladimir Putin Surges to Second in TIME 100 Poll (<http://time.com/3772023/time-100-poll-vladimir-putin>), що в українському перекладі: «Володимир Путін зайняв друге місце в опитуванні TIME 100», без порівнянь з Обамою чи Меркель. У першому ж рядку зовнішня політика російського лідера визначається, як агресивна The Russian leader's aggressive foreign policy has turned heads worldwide, президент Росії «войовничий» (Russia's bellicose president), нагадується про його підтримку українських повстанців та анексію Криму (thanks to his rumored support for Ukrainian rebels and his annexation of Crimea last year), хоча інформаційна агенція «Крым Медиа» все це ігнорувала.

Як зазначають експерти, використовуючи можливості соціальних мереж протягом останніх років, для впливу на формування громадської думки українців російськими спецслужбами активно створювалися проросійські веб-ресурси, сторінки на Facebook, «ВКонтакте», LiveJournal, подавалося відповідне відео на YouTube [4, с. 235], застосовувалися всі можливості впливу.

Підтвердженням цього може бути приклад, як російський сайт «НьюсБалт» подає інформацію про призначення В. Павлюка генконсулом у Любліні, визначаючи його як «украинский необандеровец» (<http://www.newsbalt.ru/detail/?ID=54124>), який «публично выражал одобрение и поддержку Украинской повстанческой армии, которая воевала против советских партизан и отрядов польского подполья». Таке повідомлення може мати вплив для розхитування ситуації та збудження настроїв серед населення Сходу, підкріплення їх ворожого, підозрілого ставлення до жителів Західної України, ототожнюючи їх з поняттям «бандерівці».

Інший приклад прояву неприкритої пропаганди та розхитування міжетнічних настроїв у Західній Україні: група, яка називає себе «Президия сетевого русинского движения», координатором якої є, так званий, прем'єр-міністр Республіки Підкарпатська Русь П. Гецко, які відкрито підтримують політику В. Путіна, проявляють сепаратистські настрої, тому що, як ідеться в статті, закарпатські русини не бажають залишатися в складі «нацистської України» (<http://ss69100.livejournal.com/1476246.html>),

використовується один із прийомів маніпулятивного впливу, а саме подача інформації у вигляді цифр, за результатами опитувань, з посиланням на міфічне джерело – «соцпросов закарпатцев», з дозованою періодичністю на блог-платформі LiveJournal подають таку інформацію:

– «74% опрошенных закарпатцев не считают украинскую власть на Закарпатье народной» (<http://uzepervi.livejournal.com/268604.html>);

– «65,5 % опрошенных закарпатцев считает, что Русский мир не мешает, а усиливает Русинов» (<http://uzepervi.livejournal.com/2015/03/05/>);

– «100 % опрошенных закарпатцев считает, что мобилизованные в АТО закарпатцы расходный материал» (<http://uzepervi.livejournal.com/2015/02/22/>).

При цьому часто використовується агресивна, брутальна мова, перекручена інформація, постійне приниження української нації, уряду та прославлення «русского мира»: «92 % опрошенных закарпатцев считает, что украинство – это учение войны и ненависти. Оно просто не может иначе. Потому, что у украинства нет ничего своего. Шевченко думал и разговаривал по-русски» (http://getsko-p.livejournal.com/#post-getsko_p-555117).

У березні 2015 р. Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) презентував результати дослідження індексу результативності російської пропаганди (РРП), експерти вибрали ті тези офіційної російської пропаганди, яким вірить понад 80 % російського населення і виявили, якою є їхня підтримка українським населенням. Респондентам запропонували висловити свою згоду чи незгоду із судженнями про Майдан, США, АТО, довіру до російських та українських ЗМІ. З'ясувалося, що у Східному регіоні значення індексу в чотири рази вище, ніж у Західному (48 проти 12). У Центральному регіоні індекс РРП становить 19, у Південному – 32 [2].

На думку експертів КМІС, такий індекс може стати інструментом для оцінки ефективності російської пропаганди та протидії їй.

Часто в інтернет-виданнях можна зустріти такі методи як посилання на анонімне джерело, такий спосіб знімає відповідальність зі ЗМІ за недостовірність поданої інформації.

Методи та маніпулятивні прийоми, що використовують ЗМІ, описані в працях багатьох учених та експертів, які досліджують питання масових комунікацій, так зокрема, у праці В. Сороченка «Энциклопедия методов пропаганды (Как нас обрабатывают СМИ, политики и реклама)» [15] подається довідник-словник, у якому детально згруповані найпоширеніші види текстової маніпуляції з розшифровкою їх впливової дії, так наприклад: посилання на «авторитет» з використанням таких

термінів, як «експерт», «політолог», «видатний діяч» тощо; «анонімний авторитет»; «демонізація ворога» (перетворення представника іншої нації, етнічної групи або прихильника іншої точки зору в аморальних, безжалісних); «культ особистості»; «отруйний сандвіч»; «принцип контрасту»; «створення інформаційної хвилі» тощо, багато з яких легко знаходимо в сьогоднішніх матеріалах російських і проросійських ЗМІ.

Так, на російському сайті «Национальная Служба Новостей» у матеріалі «Эксперт: В мире должны услышать крымчан, а не политиков» (<http://nsn.fm/society/ekspert-v-mire-dolzny-uslyshat-krymchan-a-ne-politikov-.php>) йдеться про соціологічне дослідження: «Рік в Росії. Опитування мешканців кримської столиці: настрої, думки, очікування», де вже в назві простежується маніпулятивна дія: застосовуються терміни «експерт» (довіра фахівцю); примусовий термін «должны»; апеляція до світової спільноти – «в мире должны услышать»; гра в демократію: треба почути простий народ – «крымчан», а не політиків. А в самому тексті слова експерта «абсолютна більшість» звучать, як твердження, чітка позиція.

У статті С. Дорошенка «Хунта нападает на православие» (<http://www.segodnia.ru/content/159045>) йдеться про те, що в Україні проти Православної церкви Московського патріархату розпочато справжню війну, де «единым фронтом выступают униаты, раскольники-самосвяты “филаретовцы”, СБУ и боевики-правосеки», які змушують настоятелів храмів переходити в секту, очолювану «анафиматствованным растригой “Филаретом”», використовуючи всі методи психологічного натиску, а якщо не допомагають загрози то, «переходят к действию – могут избить детей, сжечь дом или машину», «“украинские” палачи не только избивали», «но и применяли столь излюбленную ЦРУ-шниками пытку утоплением». У тексті застосовуються терміни, що у свідомості людини асоціюються з диктатурою, застосування насильницьких дій: «хунта», «українське гестапо», «українські карателі», «нацистський батальйон».

Кримськотатарська громадська організація «Мілли Фірка» (Народна партія), яка не підтримує нову українську владу, є постійним опонентом меджлісу та ситуативним союзником Кремля, на своєму сайті вдало застосовує прийом «створення інформаційної хвилі» стосовно його лідерів меджлісу М. Джемільова, Р. Чубарова та активістів, часто подаючи статті з інших сайтів, змінюючи тільки назви, у яких простежується ставлення до політичних супротивників, так, у статті «В заговоре против Турции и Эрдогана участвует Джемилев?» (<http://milli-firka.org/content/DBAGKDDK/title/В-заговоре/#content31069339>) згадування

в назві прізвища «Джемільов» ще до прочитання статті вже має маніпулятивну, пропагандистську дію, зосередити читача на персоні надаючи їй негативних ознак, хоча в оригіналі стаття має назву «Против президента Турции созрел настоящий международный заговор» (<http://oko-planet.su/politik/politiklist/272886-protiv-prezidenta-turcii-sozrel-nastoyaschiy-mezhdunarodnyy-zagovor.html>).

Інші джерела, розкручуючи цю хвилю, вже стверджують: «Смирнов: Джемилев выполняет политзаказ, чтобы рассорить РФ и Турцию» (<http://crimea.ria.ru/politics/20150407/259396.html>); «Крымский чиновник: Джемилев посягает на авторитет Эрдогана» (<http://news.allcrimea.net/news/2015/4/8/krymskii-chinovnik-dzhemilev-posyagaet-na-avtoritet-erdogana-34690/>) і заголовок-вердикт «Джемилев ведет Эрдогана к гибели» з азербайджансьго сайту AXAR.az (<http://ru.axar.az/news/1658>).

Ці приклади є доказом зробленого О. Кучеровою висновку, що заголовки є одним з найважливіших елементів у процесі «інтерації адресант – адресат» і залежно від інтелектуального рівня останнього, його знань, схильності до емоційного сприйняття інформації, вміння критично її оцінювати, смисловий посил, який закладено в назві статті, повідомленнях, може впливати на зміну цінностей, уявлень з подальшою їх реалізацією в сприйнятті текстів. У такий спосіб здійснюється комунікативний зв'язок між заголовком і текстом, який відбивається у свідомості реципієнта [10].

Тому в період інформаційних війн існує реальна загроза зростання маніпулятивного соціально-психологічного впливу на колективну свідомість, збудження суспільно-політичних настроїв, формування стереотипів поведінки, нав'язування заданих установок.

У зв'язку з цим нейтралізація маніпулятивної інформації, негативних інформаційних впливів має нейтралізуватися достовірною, правдивою інформацією вітчизняних інформаційних центрів. Мають бути створені умови, що забезпечать ефективне використання наявних у розпорядженні суспільства інформаційних ресурсів. І в цій справі зростає значення сучасної бібліотечної діяльності. Прикладом такої діяльності є інформаційно-аналітичні продукти Служби інформаційно-аналітичного забезпечення (СІАЗ), Національної юридичної бібліотеки (НЮБ) та Фонду Президентів України (ФПУ) Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. СІАЗ та НЮБ готуються для широкої аудиторії тематичні видання, що відображають хід реалізації ініціатив Президента П. Порошенка («Ініціативи Президента України Петра Порошенка (шляхи реформування)»), в інформаційно-аналітичному

біюлетені висвітлюється оцінка громадської думки щодо правотворчої діяльності в Україні («Громадська думка про правотворення»), також відображення актуальних проблем суспільного життя в соціальних мережах («Соціальні мережі як чинник інформаційної безпеки»), бюлетенях «Національні меншини в Україні», «Безпека інформаційної сфери» та ін.

Зокрема в бюлетені «Безпека інформаційної сфери» подаються структуровані за розділами матеріали мас-медіа про тенденції розвитку вітчизняного та зарубіжного інформаційного простору, питання безпеки інформаційного простору, кіберзлочинності та захисту інформації, ілюструються певні ситуації та тенденції інформаційно-ідеологічних потоків спотвореної чи вигаданої інформації [4, с. 234].

Поряд із цим на розгляд громадської думки в інформаційно-аналітичних і монографічних виданнях цих підрозділів бібліотеки ставляться питання про необхідність упорядкування інформаційної діяльності, удосконалення національного інформаційного комплексу, що надасть можливість оперативно реагувати на інформаційні диверсії, знаходити шляхи їх нейтралізації та забезпечувати достовірною інформацією громадян власної країни, у тому числі й тих, які перебувають під чужими інформаційними впливами, а також інформувати про ситуацію в країні міжнародну спільноту [14, с. 34].

Розглядаючи тенденції змін у національному інформаційному просторі, можемо дійти висновку що разом із НБУВ інші провідні бібліотечні установи України переходять до активних форм інформаційної, інформаційно-аналітичної роботи в національному інформаційному просторі і своєю діяльністю, правдивою, актуальною інформацією, введенням в обіг інформації своїх фондів певною мірою сприяють нейтралізації негативних інформаційних впливів, консолідації українського суспільства. Більшої ефективності ця робота набуде з більш активним освоєнням бібліотечними установами сучасних інформаційно-аналітичних технологій, з розвитком кооперації в бібліотечній сфері, об'єднанням для продуктивного використання в інтересах суспільства електронного інформаційного ресурсу.

Література

1. *Виноградова С. А.* Политический медиадискурс как коммуникативное явление с манипулятивным потенциалом [Электронный ресурс] / С. А. Виноградова // Мир науки, культуры, образования. – 2010. – Вып. № 4–1. – С. 45–47. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/>

politicheskiiy-mediadiskurs-kak-kommunikativnoe-yavlenie-s-manipulyativnym-potentsialom.pdf. – Загл. с екрана.

2. *Доценко Е. Л.* Маніпуляція: Психологическое определение понятия / Е. Л. Доценко // Российская академия наук. Психологический журнал. – Т. 14. – № 4. – Москва : Наука. – 1993. – С. 132–138.

3. *Доценко Е.* Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита / Е. Доценко. – Москва : ЧеРо. – 1997. – 344 с.

4. *Желай О.* Організація бібліотечного моніторингу негативних інформаційних впливів на інформаційний простір України / О. Желай // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 230–243.

5. Загальні засади мовної комунікації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=730016>. – Назва з екрана.

6. Індекс результативності російської пропаганди [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=510&page=1>. – Назва з екрана.

7. Інформаційна війна [Електронний ресурс] / Вікіпедія – вільна енциклопедія. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційна_війна. – Назва з екрана.

8. *Кара-Мурза С. Г.* Маніпуляція сознанием [Электронный ресурс] / С. Г. Кара-Мурза. – Режим доступа: http://www.kara-murza.ru/books/manipul/manipul_content.htm. – Загл. с екрана.

9. *Катенева И. Г.* Механизмы и языковые средства манипуляции в текстах СМИ (на примере общественно-политических оппозиционных изданий) автореф. дис. ... канд. фил. наук : 10.02.01 / Катенева Ирина Геннадиевна. – Новосибирский государственный пед. университет Новосибирск, 2010. – 24 с. – Режим доступа: medialing.spbu.ru/upload/files/file_1394717918_5533.doc. – Загл. с екрана.

10. *Кучерова О.* Функціонально-комунікативні особливості заголовка політичної та економічної статей англomовної газети [Електронний ресурс] / О. Кучерова // Наукові записки. Том 20. Філологічні науки / Національний університет «Києво-Могилянська академія». – Київ : СтилоС. – 2002. – С. 32–35. – Режим доступу: http://elib.ukma.edu.ua/NZ/NZV20_2002_philol/08_kucherova_oo.pdf. – Назва з екрана.

11. *Почепцов Г.* Смыслові та інформаційні війни: пошук відмінностей [Електронний ресурс] / Г. Почепцов. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/smislovi_ta_informatsiyni_viyini_poshuk_vidminnostey/. – Назва з екрана.

12. *Почепцов Г.* Сучасні інформаційні війни [Електронний ресурс] /

Г. Почепцов. – Режим доступу: <http://publish-ukma.kiev.ua/ua/katalog/novinki/244-suchasni-informacijni-vijni.html>. – Назва з екрана.

13. Основні поняття маніпулятивного впливу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/19311113/psihologiya/osnovni_ponyattya_manipulyativnogo_vplyvu. – Назва з екрана.

14. Національні інформаційні ресурси як інтегративний чинник вітчизняного соціокультурного середовища : [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 296 с.

15. *Сороченко В.* Энциклопедия методов пропаганды (Как нас обрабатывают СМИ, политики и реклама) [Электронный ресурс] / В. Сороченко. – Режим доступа: <http://psyfactor.org/propaganda.htm>. – Загл. с экрана.

16. *Шиллер Г.* Манипуляторы сознанием / Г. Шиллер. – Москва : Мысль. – 1980. – 326 с.

References

1. Vinogradova, S. A. (2010). Politicheskij mediadiskurs kak kommunikativnoe javlenie s manipuljativnym potencialom [The political media discourse as a communicative phenomenon with the manipulative potential]. *Mir nauki, kul'tury, obrazovanija – The world of science, culture, education*, issue. 4–1, 45–47. Retrieved from <http://cyberleninka.ru/article/n/politicheskij-mediadiskurs-kak-kommunikativnoe-yavlenie-s-manipulyativnym-potentsialom.pdf> [in Russian].

2. Docenko, E. L. (1993). Manipuljacija: Psihologicheskoe opredelenie ponjatija [Manipulation: The psychological definition]. *Rossijskaja akademija nauk. Psihologicheskij zhurnal – Russian Academy of Sciences. Psychological Journal*, Vol. 14, 4, 132–138 [in Russian].

3. Docenko, E. (1997). Psihologija manipuljacji: fenomeny, mehanizmy i zashhit [Psychology of manipulation: the phenomena, mechanisms and protection]. Moscow: CheRo [in Russian].

4. Zhelaj, O. (2014). Orhanizatsiia bibliotechnoho monitorynhu nehatyvnykh informatsijnykh vplyviv na informatsijnyj prostir Ukrainy [Organization of library monitoring of negative information effects in the information field of Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue. 39, 230–243 [in Ukrainian].

5. Zahal'ni zasady movnoi komunikatsii [General principles of verbal

communication]. bibliofond.ru. Retrieved from <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=730016> [in Ukrainian].

6. Indeks rezul'tatyvnosti rosijs'koi propahandy [Index performance russian propaganda]. www.kiis.com.ua. Retrieved from <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=510&page=1> [in Ukrainian].

7. Informatsijna vijna [Information war]. uk.wikipedia.org. Retrieved from http://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційна_війна [in Ukrainian].

8. Kara-Murza, S. G. Manipuljacija soznaniem [Manipulation of consciousness]. www.kara-murza.ru. Retrieved from http://www.kara-murza.ru/books/manipul/manipul_content.htm [in Russian].

9. Kateneva, I. G. (2010). Mehanizmy i jazykovye sredstva manipuljacji v tekstah SMI (na primere obshhestvenno-politicheskikh oppozicionnyh izdanij) [Mechanisms and language tools of manipulation in the texts of the media (for example, public and political opposition publications)]. Extended abstract of candidate's thesis. Novosibirsk. Retrieved from medialing.spbu.ru/upload/files/file_1394717918_5533.doc [in Russian].

10. Kucherova, O. (2001). Funktsional'no-komunikatyvni osoblyvosti zaholovka politychnoi ta ekonomichnoi statej anhlomovnoi hazety [Functional communication features headline political and economic articles English-language newspaper]. *Naukovi zapysky*. Tom 20. Filolohichni nauky – *Scientific Notes*. Volume 20. Philology, 32–35. Retrieved from http://elib.ukma.edu.ua/NZ/NZV20_2002_philol/08_kycherova_oo.pdf [in Ukrainian].

11. Pocheptsov, H. Smyslovi ta informatsijni vijny: poshuk vidminnostej [Semantic and information war: search differences]. osvita.mediasapiens.ua. Retrieved from http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/smislovi_ta_informatsijni_vijny_poshuk_vidminnostej [in Ukrainian].

12. Pocheptsov, H. Suchasni informatsijni vijny [Modern information war]. publish-ukma.kiev.ua Retrieved from <http://publish-ukma.kiev.ua/ua/katalog/novinki/244-suchasni-informacijni-vijni.html> [in Ukrainian].

13. Osnovni poniattia manipulyativnoho vplyvu [Concepts manipulative influence]. pidruchniki.com. Retrieved from http://pidruchniki.com/19311113/psihologiya/osnovni_ponyattya_manipulyativnogo_vplyvu [in Ukrainian].

14. Natsional'ni informatsijni resursy iak integratyvnyj chynnyk vitchyznianoho sotsiokul'turnoho seredovyscha [National information resources as an integrative factor of national socio-cultural environment]. (2014). NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernads'koho – NAS of Ukraine, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].

15. Sorochenko, V. Jenciklopedija metodov propagandy (Kak nas obratyvajut SMI, politiki i reklama) [Encyclopedia propaganda

techniques (How we handle the media, politics and advertising)]. psyfactor.org. Retrieved from <http://psyfactor.org/propaganda.htm> [in Russian].

16. Shiller, G. (1980). Manipuljatory soznaniem [Manipulators consciousness]. Moscow: Mysl' [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 20.05.2015.

Natalya Aksyonova

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Manipulative Technologies in Modern Information Exchange and Modern Library Activities

The article deals with information technology, especially the use of manipulative techniques used online media to convey information, texts that have meaningful impact on the human mind, certain social groups in society to achieve the objectives in order of political, commercial and other stakeholders.

Highlights studies by different authors on the role and application of methods of influence on media audiences are data index performance Russian propaganda in different regions of Ukraine.

In the case studies analyzed manipulative techniques of information and concluded that using a special vocabulary, terminology, names of articles and reports in conditions of information warfare growing threat to social and psychological impact of directional on changing perceptions about real human events forming behavior, the imposition of a given social setting and excitement-political sentiment.

Keywords: media, Internet, information, manipulation, mind, technology.

Наталья Аксенова

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Манипулятивные технологии в современных информационных обменах и современная библиотечная деятельность

В статье освещаются информационные технологии, особенно использование манипулятивных приемов, которые применяют СМИ в Интернете для передачи информации, текстов, целенаправленного воздействия на сознание человека, отдельных социальных групп в обществе для достижения намеченных целей по заказу политических, коммерческих и других заинтересованных сторон.

Приводятся исследования различных авторов относительно роли и применения методов воздействия информации на аудиторию, подаются данные индекса результативности российской пропаганды по различным регионам Украины.

На конкретных примерах анализируются манипулятивные приемы передачи информации и делается вывод, что с использованием особой лексики,

терминологии в названиях статей и сообщений в условиях информационных войн возрастает угроза социально-психологического воздействия, направленного на изменение представлений человека о реальных событиях, формирования стереотипов поведения, навязывание заданных установок и возбуждения общественно-политических настроений.

Ключевые слова: СМИ, Интернет, информация, манипуляция, сознание, технология.

Оксана Желай,

мол. наук. співроб. відділу технологій електронної обробки інформації НЮБ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

БІБЛІОТЕЧНО-АНАЛІТИЧНА РОБОТА ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ АНТИУКРАЇНСЬКІЙ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ

Стаття присвячена висвітленню інформаційно-аналітичної роботи Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади та Національної юридичної бібліотеки – підрозділів НБУВ – щодо аналізу широкого кола питань розвитку національного інформаційного простору на замовлення державних інституцій та стосовно забезпечення процесу інформатизації України як чинника протидії інформаційній агресії.

Ключові слова: інформаційна агресія, інформаційний супровід державних інституцій, інформаційно-аналітична бібліотечна продукція, бюлетень.

Актуальність цієї теми зумовлена інтенсифікацією аналітичної діяльності бібліотек і необхідністю пошуків шляхів підвищення ефективності їх комунікації з державними інституціями в процесі розбудови державної інформаційної політики та системи протидії антиукраїнській пропаганді.

Науково-прикладні аспекти взаємодії інформаційно-аналітичних бібліотечних підрозділів і владної вертикалі висвітлено в роботах таких зарубіжних і вітчизняних науковців, як Д. МакМенемі, А. Поултер, В. Горовий, Т. Гранчак, В. Пальчук, О. Бусол та ін., які зосереджували свою наукову увагу на засадничих організаційно-методичних питаннях здійснення інформаційно-аналітичної, видавничої, сервісної діяльності бібліотечних підрозділів наукових бібліотек у процесі виконання запитів користувачів.

Наразі посилення антиукраїнської інформаційної агресії спричинює необхідність рішучих державних заходів, які мають вживатися на основі ґрунтовних інформаційно-аналітичних досліджень, що виконуються, зокрема аналітичними підрозділами Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – НБУВ).

Отже, мета статті – на прикладі діяльності Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (далі – СІАЗ) і Національної юридичної бібліотеки (далі – НЮБ) НБУВ розкрити особливості

організації та здійснення науковими бібліотеками інформаційно-аналітичної супроводу державної комунікації як важливого чинника в системі протидії негативним інформаційним проявам.

Сьогодні під впливом бурхливого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій інформаційна зброя та використання високих технологій стали ключовими ознаками військово-політичної кон'юнктури сучасного світу.

Ворожа пропаганда, дезінформація та інформаційні вкидання стали щоденними атрибутами політичних і військових подій в Україні. Тому перед нашою державою особливо гостро постає питання інформаційної безпеки – складової державного суверенітету.

Інформаційна безпека як системне поняття з'явилося в 1914 р., коли у Великобританії було створено бюро військової пропаганди, перетворене згодом у міністерство інформації.

США, СРСР і країни Європи створювали свої державні системи інформаційної безпеки в другій половині минулого століття. Цей період також відомий формуванням сучасної стратегії й тактики нового виду протистояння – інформаційної війни [6].

Отримавши незалежність у 1991 р., Україна не подбала належним чином про захист національного інформаційного простору, у якому, як і за радянських часів, продовжувалася російська експансія. Росія використовувала українське інформаційне поле у своїх інтересах: для поширення неоімперіалістичних ідей, антиукраїнської інформаційної обробки українських громадян. Саме усвідомлення таких загрозливих тенденцій був викликаний Всеукраїнський форум «Інформаційний простір і безпека України», проведений з ініціативи «Просвіти» національно-демократичними силами у червні 1995 р. у Києві. На форумі було висловлено серйозне занепокоєння тим, що вітчизняний інформаційний ринок заповнений російською періодикою та низькопробною літературою, а телерадіофір заповнений передачами з Москви. Як наслідок було започатковано ряд заходів щодо захисту національних інтересів у цій царині, зокрема перекомутацію московських телепередач із Першого національного каналу на другорядний, з меншим охопленням глядачів. Утім, Москва вдалася до обхідних маневрів за допомогою Співдружності Незалежних Держав (СНД): країни Співдружності отримали проект «Концепції формування інформаційного простору СНД». Завуальоване твердження про рекомендаційний характер документа не могло приховати планів Росії з відновлення свого панування на просторах колишнього СРСР.

Як відгук на пропозицію у газеті «Вечірній Київ» 27 вересня 1996 р. з'явилася стаття з обґрунтуванням недоцільності її прийняття: «Чи потрібне Україні членство (бодай тільки асоційоване) в міждержавній структурі, якщо це суперечить її незалежному статусові та загрожує втратою суверенітету, у даному конкретному випадку інформаційного?...» [8, с. 272].

Україна тоді не приєдналася до Концепції спільного інформаційного простору. Незважаючи на це, російська інформаційна експансія зростала, адекватних кроків з боку української влади не було, кілька спроб створити власну систему інформаційної безпеки не увінчалися успіхом.

А тим часом наш східний сусід створював власну потужну систему інформаційної безпеки. Близько 10 років пішло на формування основ системи, і вже з 2001 р. Росія розпочала активні заходи зовнішнього інформаційного впливу на країни пострадянського табору.

Нині існує ряд теорій інформаційної війни, зазначає британський журналіст, фахівець у сфері пропаганди та інформаційної війни П. Померанцев. Російська теорія апелює до інформаційної та психологічної війни, сутність якої полягає в тому, щоб підкорити іншу країну, навіть не торкаючись її. Такий погляд у РФ започатковано в 1999 р. через усвідомлення неможливості побороти Захід військовим озброєнням. Натомість було розпочато застосування асиметричних дій задля утвердження своїх імперських амбіцій. Як приклад – російські операції в Естонії 2007 р., коли штучно ініціювався розкол у суспільстві, відбувалися кібератаки, втручання в банківську систему. Завдання полягало не в тому, щоб захопити країну, а погіршити її репутацію, змусити виглядати вразливою.

За словами П. Померанцева, ядром інформаційної війни є людська свідомість, психологічна сфера. В інформаційній боротьбі йдеться не лише про пропаганду, медіа дебати, переконання. Це військова доктрина, що містить кіберагресію, економічні, медійні та інші засоби, а в українському сценарії це також військові без розпізнавальних знаків у кримському парламенті, озброєння сепаратистів на Сході України.

Використання агресором широкого спектра методів і засобів дало підстави аналітикам називати такі дії «гібридною війною» [13, 7].

«Гібридна війна» – це змішування класичного типу війни з використанням нерегулярних військових формувань. Держава, яка веде «гібридну війну», реалізує угоду з недержавними виконавцями – бойовиками, групами місцевого населення, організаціями, зв'язок із якими повністю заперечується», – зазначає генерал-майор у відставці Франк ван Каппен,

член верхньої палати парламенту Нідерландів, у минулому радник з безпеки при ООН і НАТО [16].

Захоплення російськими військовими 17 березня 2014 р. кримського парламенту в Сімферополі – яскравий приклад перемоги в «гібридній війні», яка велась по багатьох напрямках проти України: інформаційна експансія та медіа-домінування на східних територіях, економічний тиск через енергетичні санкції та торгові блокади, фінансовий шантаж щодо політичних рішень, зокрема європейського вибору України та, як наслідок – неспроможність колишнього президента України В. Януковича підписати Угоду про асоціацію з ЄС у листопаді 2013 р.

Розчарування через не підписання Асоціації та позбавлення українців права на прогресивний розвиток призвело до Майдану. Міністри іноземних справ і дипломати із Заходу почали висловлювати солідарність з демонстрантами, що дало підґрунтя Росії для створення пропагандистських міфів, що саме Захід організував переворот в Україні.

Щойно Майдан переміг, як парламент у Києві вирішив обмежити статус російської мови в Україні. Росія це пояснила як «геноцид російського народу», незважаючи на те що пізніше закон був ветоований. Російська військова операція в Криму на фоні нагнітання антиукраїнської істерії (фашистський уряд, розправи з російськомовними...) призвели до втрати Україною півострова.

Утім, для власної аудиторії та міжнародної спільноти російський інформаційний супровід зміг показати події в Україні не як вторгнення на територію іншої держави, а як виправдану реакцію на цинічний наступ Євросоюзу і НАТО, проамериканський режим у Києві і необхідність рятувати «руській мір». Згодом свою відверто експансіоністську політику Росія закріпила у новій військовій доктрині, яку В. Путін підписав 26 грудня 2014 р. У документі підкреслено, що Росія вважає правомірним застосування збройних сил для забезпечення захисту своїх громадян, у тому числі тих, які перебувають за межами Російської Федерації; серед сучасних загроз вказується встановлення в суміжних із РФ державах режимів, у тому числі внаслідок повалення легітимних органів державної влади, політика яких загрожує інтересам Росії.

Уперше у військовій доктрині РФ було наголошено на тому, що військові загрози «зміщуються в інформаційний простір і внутрішню сферу». А до головних військових загроз додали діяльність з інформаційного впливу на населення (насамперед, на молодих громадян країни), мета якої – підірвати історичних, духовних і патріотичних традицій у сфері захисту вітчизни [15].

На початку 2015 р. у Росії розпочато роботу над новою редакцією інформаційної доктрини з метою вироблення більш ефективних заходів і підходів до інформаційної безпеки. Серед загроз інформсфери РФ називаються: інформаційна війна, викрадення персональних даних, кіберзлочини.

Наразі російська пропагандистська машина визнана однією з найвпливовіших навіть на світовому рівні. Кремль прагне розділити й дезорієнтувати Захід, розмити солідарність Європи та Америки й знову встановити свою гегемонію над сусідніми країнами, обмежуючи їхній вибір у сфері безпеки, щоб вони не загрожували пануванню режиму в Росії.

Російський інформаційний вплив намагається охопити якомога більше країн і континентів. Пропагандистська машина Кремля керує цілою армією інтернет-тролів, яким платять за те, щоб вони наповнювали форуми прокремлівськими коментарями. За підрахунками відомого інтернет-аналітика Л. Александера, тільки у Twitter існує близько 20 тис. 500 акаунтів, які, імовірно, є кремлівськими ботами [19].

Російська інформаційна війна включає бюджетне фінансування телемережі головного пропагандистського каналу Russia Today (RT), що становить 300 млн дол. на рік. Також російська держава виділяє 100 млн дол. щороку на фінансування проросійських неурядових організацій [18]. Російський інформаційний супровід нав'язує міжнародній аудиторії спотворену реальність українських подій. Як наслідок окремі сербські та французькі ЗМІ застосовували прокремлівські кліше: антиконституційний переворот в Україні, що вчинили неонацисти та антисеміти, виправдання окупації Криму. Навіть американські медіа на початку подій в Україні були не готові надавати ґрунтовні коментарі [9].

Нещодавно газета Washington Post провела дослідження науково-аналітичних центрів в американській столиці. Результати шокували виявленою залежністю від іноземного державного фінансування. Великі західні газети можуть за гроші друкувати прибуткові рекламні додатки; за неписаним правилом «ти – мені, я – тобі» журналістські розслідування й гостра полеміка оминають спонсорів [10].

Російська агресія актуалізувала гостру необхідність удосконалення державної інформаційної політики України відповідно до наявних викликів, загроз і сучасних тенденцій розвитку глобального інформаційного простору. Провідні фахівці вказують, що для нейтралізації інформаційно-дестабілізуючих чинників вирішальне значення має інтелектуалізація інформаційного простору. А це, насамперед, вдосконалення системи виробництва й забезпечення державних інституцій змістовною інфор-

мацією, що максимально відповідає завданню формування та прийняття управлінських рішень.

Моніторинг, виявлення та супроводження інформаційних загроз повинні відбуватися по всій Україні, а не тільки в кризових регіонах. На будь-які соціально-психологічні коливання має слідувати відповідна реакція, зазначає експерт з питань інформаційної безпеки Центру військово-політичних досліджень В. Гусаров [11].

Звертає на себе увагу міжнародний досвід інформаційно-комунікаційної взаємодії владної вертикалі та бібліотечних установ, і насамперед національних бібліотек – потужних інформаційних центрів, що відчувають проблематику інформаційного прогресу та активно включаються в процес осмислення реалій сьогодення.

Так, створена в структурі Бібліотеки Конгресу ще в 1914 р. спеціальна Дослідна служба сьогодні займає провідну роль в інформаційному супроводі Конгресу США: здійснює дослідження з актуальних питань національної політики, готує інформаційно-аналітичні матеріали, на основі яких можливе ухвалення зважених та ефективних політичних рішень [2].

Бюро дослідницької та правової інформації Національної парламентської бібліотеки Японії з 2001 р. проводить міждисциплінарні дослідження, які являють собою вивчення основних національних політичних проблем, що потребують тривалого міжпредметного підходу. Дослідження мають два напрями: перший відбувається за узгодженою з парламентаріями тематикою, другий – прогностичний, за власною ініціативою співробітників. Матеріали проведених досліджень, що пройшли два рівня рецензування, викладаються в серії монографій та гарантують якість інформаційної продукції Бюро.

Також варто відзначити відведену вагому роль Національній бібліотеці Китаю в інформаційно-аналітичному супроводі процесу модернізації економіки країни. Довідковий відділ Національної бібліотеки Китаю в 1975 р. був реорганізований у Довідково-дослідний, одним із завдань якого стало інформаційне обслуговування центральних державних органів влади. Серед наукових досліджень відділу були зокрема такі важливі теми: наукові тенденції в розвинутих країнах, аграрні досягнення в США, питання електрифікації, механізації тощо [3, с. 147–148].

В Україні інформаційно-аналітичну діяльність поряд з іншими структурами здійснюють зокрема Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) і Національна юридична бібліотека (НЮБ) – інформаційно-аналітичні підрозділи НБУВ.

Професор В. Горовий у своїх працях про організацію роботи служб інформаційно-аналітичного забезпечення владних структур звертає увагу на те, що для урядовців і політиків, чиновників різних категорій та вчених загострюються проблеми пошуку необхідної інформації в загальних інформаційних потоках і обробки великих масивів даних. Практичний досвід показав, що інформаційно-аналітичні служби бібліотечних установ виявилися в умовах розвитку електронних інформаційних технологій доволі корисними у справі вивчення, обробки та аналізу інформації і сьогодні можуть успішно виконувати роль посередника між гігантськими масивами нової інформації та її користувачами. Спеціалізовані бібліотечні структури мають можливість фіксувати та аналізувати факти прояву зарубіжної інформаційної агресії [1].

Перевагою інформаційно-аналітичних структур, що є підрозділами наукових бібліотек національного рівня, порівняно з іншими інформаційними структурами щодо інформаційного супроводу органів державної влади, є оперативний доступ до великих масивів різноманітної за своїм характером нової інформації, насамперед електронної [4, с. 82].

Удосконалення процесу електронної обробки матеріалів дає змогу СІАЗ і НЮБ надавати управлінським структурам оптимально структуровану та скомпоновану інформацію, таким чином, успішно задовольняючи тематичні запити користувачів. У цьому напрямі діяльності розроблена відповідна технологічна база. Створені на основі аналітико-синтетичної обробки первинної інформації видання – реферативні, оглядові, інформаційні – охоплюють широке коло суспільно-актуальних питань. Серед безумовних плюсів комунікативно-видавничої співпраці аналітичних підрозділів НБУВ із владною вертикаллю – конкретна адресність підсумкового матеріалу.

Підготовка інформаційних колекцій за темами аналітичних досліджень відбувається за напрацьованою схемою:

- пошук та аналіз інформації на предмет її відповідності заданій темі;
- перевірка інформації на достовірність;
- оформлення та структурування ресурсу;
- дистанційне обслуговування системи постійних користувачів.

Таким чином, створюються тематичні інформаційні колекції, використання яких значно підвищує ефективність роботи з інформацією. Робота з масивами електронної інформації ведеться в постійному оновленні технологій.

При цьому постійно розширюється джерельна база за рахунок використання активnodіючих сайтів. Так, протягом 2014 р. вивчалися нові інфор-

маційні джерела та вводились у робочі процеси. Наразі співробітники СІАЗ і НЮБ НБУВ регулярно опрацьовують близько 862 сайтів. Серед них: 396 – центральних, 466 – регіональних, 91 – наукових, 11 – партійних, 78 – сайтів центральних і місцевих органів державної влади.

Збільшення джерельної бази регіональних інтернет-ресурсів розширює можливості використання інформаційного потенціалу регіонів України в інтересах суспільного розвитку, сприяючи підвищенню рівня поінформованості користувачів про окремі аспекти життєдіяльності країни. Так, інформаційно-аналітичний бюлетень «Проблеми інформатизації» покликаний досліджувати проблеми інформаційного суверенітету, глобальні інформаційні впливи, ефективність впровадження інформаційних технологій в економіці, управлінській діяльності, організації захисту інформаційних ресурсів.

Бюлетень «Аналітична думка в Україні» надає аналіз найактуальніших проблем суспільних перетворень в Україні в оцінках вітчизняного та зарубіжного експертного середовища.

Бюлетені «Соціальні мережі як чинник інформаційної безпеки» та «Соціальні мережі: резонансні теми тижня» присвячено питанням розвитку та перспективам соціальних мереж, функціонуванню їх як вияву формування громадянського суспільства, проблемам інформаційної безпеки в соціальних мережах, впливу соціальних мереж на економічну діяльність у контексті гармонізації євроінтеграційних процесів із процесами вітчизняного суспільного розвитку.

Крім центральних органів влади постійними багаторічними абонентами СІАЗ і НЮБ є обласні, міські, районні держадміністрації, ради всіх рівнів. Наразі інформаційна продукція підрозділів надсилається на 1443 електронні адреси. При цьому кількість абонентів протягом 2014 р. через відомі політичні події зменшилася на 237 абонентських скриньок в АРК, Донецькій та Луганській областях.

Випуски, що надходять в усі регіональні представництва місцевої владної гілки, регулярно та оперативно висвітлюють урядові рішення, кроки та заходи; важливі політичні, соціально-економічні події в країні та світі. Аналітичні статті провідних наукових співробітників підрозділів містять широкий спектр думок і коментарів експертів й фахівців щодо різноманітних подій та ситуацій.

Більшість випусків інформаційно-аналітичної продукції СІАЗ і НЮБ регулярно поповнюють науково-інформаційний портал «Центр досліджень соціальних комунікацій СІАЗ, ФПУ, НЮБ», що є частиною загальної корпоративної інформаційної системи НБУВ. Це сприяє більш

широкому забезпеченню доступу користувачів до інформаційних ресурсів бібліотеки та створенню нових форм співробітництва структурних підрозділів НБУВ на рівні об'єднання цих підрозділів у єдиний механізм представлення вітчизняних інформаційно-аналітичних ресурсів.

Таким чином, завдяки інтенсивному впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій в бібліотечну практику НБУВ активно сприяє процесу інформатизації українського суспільства, адже завдяки вдосконаленню бібліотечного сервісу розширюється коло споживачів бібліотечних послуг; користувачі мають нагоду у зручному для них форматі задовольняти інформаційний попит, у тому числі, і користуватися аналітичною продукцією.

Аналітично-видавнича бібліотечна співпраця з державними органами влади різних рівнів спрямована на оперативне виконання різноманітних тематичних, аналітико-прогностичних, моніторингових й інших запитів для вироблення управлінських рішень, які мають спиратися на ґрунтовні дослідження певних проблем, зокрема в інформаційному просторі.

Наразі результати аналізу соціокультурних і суспільно-політичних аспектів розвитку вітчизняного інформаційного простору говорять як про певні досягнення, так і недоліки в інформаційній політиці та протистоянні антиукраїнській агресії.

На тлі інформаційної та військової російської агресії в Україні є позитивні зрушення в розбудові національного інформаційного простору: ухвалено Закон про Суспільне ТБ і радіомовлення, про розширення зони дії Закону про доступ до публічної інформації, про захист гарантій професійної діяльності журналістів. Обрано нову Нацраду – проукраїнську; налагоджено регулярні брифінги речника інформаційно-аналітичного центру РНБО А. Лисенка та спікера Генштабу В. Селезньова про події в АТО; запущено кілька телеканалів, які мовлять англійською на західну аудиторію, зокрема Ukraine Today, що належить телевізійній групі «1+1 media», та державний канал «Всесвітня служба УТР».

Державна інформаційна політика спрямовується на захист вітчизняного інформпростору: у листопаді Держкіно за зверненням Мінкультури, СБУ, а також Національної спілки кінематографістів заборонило в Україні трансляцію телесеріалів за участю російського актора М. Пореченкова, у грудні – з російським актором І. Охлобистініним; у січні 2015 р. винесено попередження каналу «Інтер» за антиукраїнський контент на каналі у новорічну ніч; відключено ряд російських каналів і позбавлено акредитацій окремих журналістів; у березні ухвалено закон, який забороняє розповсюдження в Україні фільмів російського виробництва, а також

фільмів, що пропагують правоохоронні органи, збройні сили Російської Федерації. «Хочу привітати всіх, адже тепер з наших екранів зникне телепропаганда, яка спотворює нашу історію і підносить агресора», – написав Голова ВР В. Гройсман на офіційній сторінці в Facebook [5].

Минулого року було підготовлено два важливі документи: стратегія розбудови інформаційного простору до 2020 р. і доктрина інформаційної безпеки, над якою нині працює Міністерство інформації. Треба йти далі, створювати студії телерадіопродакшн, інформаційні центри для реагування на інформаційну агресію РФ, утім, дасться взнаки забюрократизованість: проекти законів, урядових постанов, зокрема з визначених пріоритетів, погоджують у відомствах місяцями замість тижня за регламентом, зазначає голова Держтелерадіо О. Наливайко [12].

Засноване наприкінці 2014 р. Міністерство інформполітики анонсувало створення англомовного телеканалу – Ukraine Tomogow, однією з цілей якого є протидія російській пропаганді. За допомогою якісного та цікавого контенту цей медіа-ресурс дасть змогу донести альтернативну точку зору – на відміну від повідомлень Russia Today – і буде розрахований, насамперед, на 20 млн українців, які живуть поза межами України, та громадян європейських й інших країн світу.

7 квітня 2015 р. у Мистецькому Арсеналі за участі глави держави та Прем'єр-міністра України відбулася презентація суспільного мовлення в Україні. Президент України П. Порошенко публічно поставив підпис під Законом про суспільне телебачення та радіомовлення, зазначивши, що Україна чекала на цей закон 23 роки, і тепер відкрита нова сторінка свободи слова в нашій державі [14]. Суспільне телебачення, підкреслив Прем'єр-міністр України А. Яценюк, дуже важливе сьогодні в умовах розпочатої Росією інформаційної війни – необхідно, щоби люди чули правду, знали, що відбувається, щоб не було маніпулювання фактами [17].

Таким чином, відбувається розбудова вітчизняного інформаційного простору та вдосконалення інформаційної політики держави у протистоянні антиукраїнській агресії. Завданням бібліотечних установ, і насамперед їх інформаційно-аналітичних підрозділів, є швидко та гнучко реагувати на зміни, що відбуваються в національному інформаційному просторі, підтримувати їх, розвиваючи відповідні новій ситуації форми роботи. Особливо важливим при цьому в умовах стрімкої трансформації інформаційного простору є розвиток різноманітних, багатоаспектних відповідно до специфіки завдань сьогодення дистантних форм обслуговування користувачів.

У контексті цих завдань інформаційно-аналітичні структури НБУВ активно наповнюють вітчизняне інформаційне середовище суспільнозначущою інформацією, у тому числі науковою. При цьому діяльність цих структур розширює асортимент і види інтелектуально-інформаційної продукції, вдосконалює бібліотечний сервіс. І ця робота є внеском у розвиток нового напрямку діяльності сучасних бібліотек, пов'язаного з адресним комунікаційно-видавничим забезпеченням користувачів, наповненням якісною інформацією національного інформаційного простору, що сприяє вирішенню актуальних завдань суспільного розвитку, зміцненню національної інформаційної безпеки.

Література

1. *Горовий В. М.* Роль інформаційно-аналітичних служб [Електронний ресурс] / В. М. Горовий. – Режим доступу: <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=12817>. – Назва з екрана.

2. *Гранчак Т.* Становлення бібліотеки як суб'єкта політичної комунікації / Т. Гранчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – Вип. 36. – С. 38–56.

3. *Гранчак Т.* Бібліотека в інформаційному супроводі управління суспільними процесами: політико-комунікаційний аспект : монографія / Тетяна Гранчак ; НАН України, нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 184 с.

4. *Гранчак Т.* Бібліотека і політична комунікація : монографія / Т. Гранчак; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 481 с.

5. Гройсман подписал закон о запрете российских фильмов и сериалов: останется только любовь [Электронный ресурс] // Экономические известия. – 2015. – 18.03. – Режим доступа: http://news.eizvestia.com/news_politics/full/163-grojsman-podpisal-zakon-o-zaprete-rossijskih-filmov-i-serialov-ostanetsya-tolko-lyubov. – Загл. с экрана.

6. *Гусаров В.* Матрица інформаційної безпеки України [Електронний ресурс] / О. Гусаров // Інформаційно-аналітичний центр РНБО. – 2014. – 25.11. – Режим доступу: <http://mediarnbo.org/2014/11/25/matritsya-informatsiynoi-bezpeki-ukrayi/>. – Назва з екрана.

7. «Есть ли у НАТО военные силы для эффективного ответа, если предположить, что есть политическая воля?» – западные СМИ об Украине [Электронный ресурс] / Обзор подготовила С. Петровская // ОстроВ. –

2015. – 26.03. – Режим доступу: <http://www.ostro.org/general/world/articles/467196/>. – Загл. с екрана.

8. *Карпенко В. О.* Інформаційна політика та безпека / В. О. Карпенко. – Київ : Нора-Друк, 2006. – 320 с.

9. *Конах В. К.* Щодо окремих напрямів вдосконалення державної інформаційної політики України. Аналітична записка [Електронний ресурс] / В. К. Конах // Нац. Ін.-т стратег. досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1489/>. – Назва з екрана.

10. *Лукас Е.* До гібридної війни ми не готові [Електронний ресурс] / Е. Лукас // Діалог.ua. – 2015. – 10.02. – Режим доступу: <http://dialogs.org.ua/ru/periodic/page35975.html>. – Назва з екрана.

11. На Донбасі сотні тисяч людей зі спотвореним сприйняттям дійсності, – експерт ІС [Електронний ресурс] // Західна інформаційна корпорація. – 2015. – 24.03. – Режим доступу: http://zik.ua/ua/news/2015/03/24/na_donbasi_sotni_tysyach_lyudey_zi_spotvorenyum_sprynyattuyam_diysnosti_ekspert_is_575301. – Назва з екрана.

12. *Наливайко О.*: «Давати відсіч пропаганді Кремля можна тільки правдою» [Електронний ресурс] / Л. Конарева // Урядовий кур'єр. – 2014. – 17.12. – Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=116786. – Назва з екрана.

13. *Померанцев П.*: Перемога в інформаційній війні можлива лише у свідомості [Електронний ресурс] / П. Померанцев // MediaSapien. – 2015. – 26.03. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/piter_pomerantsev_peremoga_v_informatsiyniy_viyini_mozhliva_lishe_u_svidomosti/. – Назва з екрана.

14. Президент дав старт Суспільному мовленню [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – 2015. – 7.04. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/32626.html>. – Назва з екрана.

15. Президент утвердил новую редакцию Военной доктрины [Электронный ресурс] // Сайт Президента России. – 2014. – 26.12. – Режим доступу: <http://www.kremlin.ru/news/47334>. – Загл. с екрана.

16. Путін веде в Україні гібридну війну – генерал Каппен [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2014. – 26.04. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25363591.html>. – Назва з екрана.

17. Суспільне мовлення має бути незалежним від влади і мати незалежні джерела фінансування, – Арсеній Яценюк на презентації «UA: Суспільне мовлення» [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – 2015. – 7.04. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248076847&cat_id=244276429. – Назва з екрана.

18. Хотин Р. Україні протистоять 130 тисяч озброєних людей у гібридній війні [Електронний ресурс] / Р. Хотин // Радіо Свобода. – 2015. – 5.03. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/26884092.html>. – Назва з екрана.

19. Як триває звичайний день з життя російського інтернет-троля [Електронний ресурс] // Корреспондент.net. – 2015. – 8.04. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/world/russia/3501205-yak-tryvaie-zvychniyi-den-z-zhyttia-rosiiskoho-internet-trolia>. – Назва з екрана.

References

1. Horovyj, V. M. Rol' informatsijno-analitychnykh sluzhb [The role of information and analytical services]. Retrieved from <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=12817> [in Ukrainian].

2. Hranchak, T. Yu. (2013). Stanovlennia biblioteky iak sub'iekta politychnoi komunikatsii [The formation of the library as a subject of political communication]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue, 38–56 [in Ukrainian].

3. Hranchak, T. (2014). Biblioteka v informatsijnomu suprovodi upravlinnia suspil'nymy protsesamy: polityko-komunikatsijnyj aspekt [Library information support in managing social processes: political and communication aspect] [in Ukrainian].

4. Hranchak, T. (2012). Biblioteka i politychna komunikatsiia [Library and political communication] [in Ukrainian].

5. Grojsman podpisal zakon o zaprete rossijskich fil'mov i serialov: ostanetsja tol'ko ljubov' [Groisman signed a law about prohibition of Russian films and serials: only love will stay]. *Jekonomicheskie izvestija – Economic News*. [news.eizvestia.com](http://news.eizvestia.com/news_politics/full/163-grojsman-podpisal-zakon-o-zaprete-rossijskih-filmov-i-serialov-ostanetsya-tolko-lyubov). Retrieved from http://news.eizvestia.com/news_politics/full/163-grojsman-podpisal-zakon-o-zaprete-rossijskih-filmov-i-serialov-ostanetsya-tolko-lyubov [in Russian].

6. Husarov, V. Matrytsia informatsijnoi bezpeky Ukrainy [Matrix Information Security of Ukraine]. *Informatsijno-analitychnyj tsentr RNBO – Information-Analytical Center NSCU*. mediarnbo.org. Retrieved from <http://mediarnbo.org/2014/11/25/matrytsya-informatsiynoyi-bezpeki-ukrayi/> [in Ukrainian].

7. «Est' li u NATO voennye sily dlja jeffektivnogo otveta, esli predpolozhit', chto est' politicheskaja volja?» – zapadnye SMI ob Ukraine [«Does NATO have military forces to respond effectively, if we assume that there is a political will?» – The Western media about Ukraine]. *OstroV – The Island*. www.ostro.org.

org. Retrieved from <http://www.ostro.org/general/world/articles/467196/> [in Russian].

8. Karpenko, V. O. (2006). *Informatsijna polityka ta bezpeka* [Information and Security Policy]. Kyiv : Nora-Druk [in Ukrainian].

9. Konakh, V. K. «Schodo okremykh napriamiv vdoskonalennia derzhavnoi informatsijnoi polityky Ukrainy». *Analychna zapyska* [«As to the specific areas to improve the state information policy of Ukraine». Policy Brief]. *Nats. In.-t strateh. doslidzhen'* – National Institute for Strategic Studies. www.niss.gov.ua. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/1489/> [in Ukrainian].

10. Lukas, E. *Do hibrydnoi vijny my ne hotovi* [We are not prepared to hybrid war]. *Dialoh. ua. – Dialogue. Ua.* dialogs.org.ua. Retrieved from <http://dialogs.org.ua/ru/periodic/page35975.html> [in Ukrainian].

11. *Na Donbasi sotni tysiach liudej zi spotvorenym spryjnattiam dijsnosti*, – ekspert IS [In Donbass hundreds of thousands of people with a distorted perception of reality, – expert ICs]. *Zakhidna informatsijna korporatsiia – West Informational Corporation.* zik.ua. Retrieved from http://zik.ua/ua/news/2015/03/24/na_donbasi_sotni_tysyach_lyudej_zi_spotvorenym_sprynyattiam_dijsnosti_ekspert_is_575301 [in Ukrainian].

12. Nalyvajko O.: «Davaty vidsich propahandi Kremlia mozhna til'ky pravdoiu» [Nalyvajko O.: «The respond to the Kremlin propaganda can only be true»]. *Uriadovyj kur'ier – Governmental Courier.* comin.kmu.gov.ua. Retrieved from http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printablearticle?art_id=116786 [in Ukrainian].

13. Pomerantsev P.: *Peremoha v informatsijnij vijni mozhlyva lyshe u svidomosti* [Pomerantsev P.: Winning the information war is possible only in the mind]. *MediaSapien – MediaSapien.* osvita.mediasapiens.ua. Retrieved from http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/piter_pomerantsev_peremoga_v_informatsijnyj_vijni_mozhliva_lishe_u_svidomosti/ [in Ukrainian].

14. *Prezydent dav start Suspil'nomu movlenniu* [The President launched the Public Broadcasting]. *Uriadovyj portal – Governmental Courier.* www.president.gov.ua. Retrieved from <http://www.president.gov.ua/news/32626.html> [in Ukrainian].

15. *Prezydent utverdil novuju redakciju Voennoj doktriny* [The President approved the new edition of the Military Doctrine]. *Sajt Prezidenta Rossii – Site of the President of Russia.* www.kremlin.ru. Retrieved from <http://www.kremlin.ru/news/47334> [in Russian].

16. *Putin vede v Ukraini hibrydnu vijnu – heneral Kappen* [Putin is leading a hybrid war in Ukraine – General Kappen]. *Radio Svoboda – Radio Liberty.*

www.radiosvoboda.org. Retrieved from <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25363591.html> [in Ukrainian].

17. Suspil'ne movlennia maie buty nezalezhnym vid vlady i maty nezalezhni dzherela finansuvannia, – Arsenij Yatseniuk na prezentatsii «UA: Suspil'ne movlennia» [Public service broadcasting should be independent of government and have independent sources of funding – Yatsenyuk presentation on «UA: Public Broadcasting»]. *Uriadovyj portal – Government portal*. www.kmu.gov.ua. Retrieved from http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248076847&cat_id=244276429 [in Ukrainian].

18. Khotyn, R. Ukraini protystoiat' 130 tysyach ozbroienykh liudej u hibrydnyj vijni [Against to Ukraine is resisting about 130 thousand armed men in hybrid war]. *Radio Svoboda – Radio Liberty*. www.radiosvoboda.org. Retrieved from <http://www.radiosvoboda.org/content/article/26884092.html> [in Ukrainian].

19. Yak tryvaie zvyčajnyj den' z zhyttia rosijs'koho internet-trolia [As going typical day in the life of the Russian Internet troll]. *Korrespondent.net – Korrespondent.net*. ua.korrespondent.net. Retrieved from <http://ua.korrespondent.net/world/russia/3501205-yak-tryvaie-zvychainyi-den-z-zhyttia-rosiiskoho-internet-trolia> [in Ukrainian].

Oxana Zhelay

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Library and Analytical Work as a Component of Combating anti-Ukrainian Informational Aggression

The article analyzes important factors ensuring national information sovereignty, which, unfortunately, has not been given serious consideration in the development of Ukraine since independence. The examples of theoretical development and practical application of analytical and communication units of SIAS and NLL proved the importance of timely and quality information and analytical support public authorities to make decisions and respond appropriately to threats, particularly information. The experience and achievements SIAS and NLL on the operational performance of information requests through state institutions of synergy library and publishing, information analysis, and distant communication work.

Attention is given to an active process of implementation of information and communication technologies and applications on the basis of the modern library service, so SIAS and NLL serve a wide range of library services customers, including authorities, producing informational, analytical and synthetic, predictive library products, covering a wide range of socially important issues and takes place in the current information counter threats.

Keywords: aggression information, information support state institutions, information-analytical library products, bulletin.

Оксана Желай

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Бібліотечно-аналітична робота як складова системи протидії антиукраїнської інформаційної агресії

В статье анализируются важные факторы обеспечения национального информационного суверенитета, которым до недавнего времени не уделялось серьезного внимания в процессе развития Украины после обретения ею независимости.

На примерах теоретических разработок и практического применения результатов аналитической деятельности подразделений СИАЗ и НЮБ Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского обоснована важность своевременного и качественного информационно-аналитического обеспечения деятельности органов государственной власти по принятию решений и адекватному реагированию на угрозы, в том числе информационные. Освещен опыт и достижения СИАЗ и НЮБ по оперативному выполнению информационных запросов государственных институтов благодаря синергетике библиотечно-издательской, информационно-аналитической, дистантно-коммуникационной работы.

Акцентируется внимание на активизацию процесса внедрения информационно-коммуникационных технологий в библиотечно-аналитическую деятельность и развитие на их основе современного библиотечного сервиса как основы для удовлетворения информационных запросов широкого круга потребителей библиотечных услуг, в частности властных структур, через подготовку информационной, аналитико-синтетической, прогностической библиотечной продукции, охватывающей широкий спектр общественно значимых вопросов и занимающей важное место в системе противодействия информационным угрозам.

Ключевые слова: информационная агрессия, информационное сопровождение государственных институтов, информационно-аналитическая библиотечная продукция, бюллетень.

Тетяна Миськевич,

бібліотекар I категорії аналітично-прогностичного відділу НЮБ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

РОЛЬ І МОЖЛИВОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БІБЛІОТЕК У ПРОЦЕСАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

У статті розглядається проблематика процесу інформаційної соціалізації в сучасному суспільстві, зокрема його окремих груп – дітей та осіб похилого віку; аналізуються роль і можливості вітчизняних бібліотек у формуванні нових моделей соціальних взаємодій.

Ключові слова: інформаційна соціалізація, інформатизація, соціалізуюча функція бібліотеки, інформаційний простір, мережеве суспільство, соціальна адаптація, взаємодія поколінь.

Сучасне суспільство розвивається в умовах інтелектуально-гуманістичних перетворень, що характеризуються якісно новою фазою організації життєдіяльності людства, пов'язаною з глобальною світовою тенденцією інформатизації суспільства. Револьюційна модернізація інформаційно-технологічної бази та привнесені нею кількісно-якісні зрушення привели до істотного збільшення переліку доступних людству джерел інформації, розширення як глобального інформаційного простору, так і особистого інформаційного середовища індивіда. Унаслідок цього еволюціонує саме бачення людиною навколишньої дійсності та формується особливе сприйняття оточуючого світу – сприйняття крізь призму трансформованого інформаційного простору. Разом з тим свідомість сучасної людини визначається динамічною модифікацією процесу мислення, який дослідники характеризують як мозаїчний, кліповий, інтерактивний, потоковий тощо.

Сьогодні неможливо уявити без новітніх інформаційно-комунікативних технологій, під якими насамперед розуміють сукупність програмних, технічних, комп'ютерних і комунікаційних засобів, які надають можливості входження у сучасний інформаційний простір з метою генерування, аналізу, обміну вже існуючої інформації, створення нової та перетворення її на знання. В умовах інформатизації суспільства інформаційно-комунікативні технології стають одним з найважливіших інструментів формування потреб, інтересів, поглядів, ціннісних установок, впливу на світогляд людини в цілому [1, с. 1]. Уже не викликає сумнівів

той факт, що мультимедійні засоби масової інформації та Інтернет відіграють дедалі більшу роль у процесі становлення й розвитку особистості та суспільства. Прояви глобальної інтернетизації сьогодні дають можливість говорити про формування принципово нового середовища міжособистісної взаємодії в суспільстві, так званого мережевого суспільства, становлення якого пов'язане не стільки з домінуванням інформації чи знання, скільки зі зміною напрямку їх використання, у результаті чого провідну роль у житті людей починають відігравати глобальні мережеві структури, що витісняють попередні форми речової залежності [2]. У дослідженнях Н. Лукіної мережеве суспільство характеризується як децентрований спосіб організації структурних зв'язків у суспільстві надсистемним середовищем. На її думку, таке явище спричинить не тільки трансформацію історично сформованої системи соціальної взаємодії, а й приведе до формування нових уявлень про цілісність світової культури [3]. М. Маклюен у своїх працях розглядав концепцію становлення нової соціальної форми під назвою «глобальне село» – мережі взаємопов'язаних індивідів, що виникає під дією технічних засобів комунікації [4]. Важливо, що в мережевому суспільстві діяльність індивіда виходить за межі пошуку, аналізу та передавання інформації – ним також засвоюються зразки специфічних форм поведінки, культурних норм і цінностей, поступово відбувається інтеріоризація кіберсоціального досвіду. Крім того, сучасні комунікаційні технології дають змогу створювати соціальні спільноти з практично будь-якими заданими характеристиками – віковими, освітніми, професійними тощо. Така мережа соціальних спільнот стає новою соціальною реальністю зі своїми особливими рисами, закономірностями існування й розвитку. Соціальне поле, у межах якого взаємодіють індивіди, що входять у ті або інші мережеві спільноти, стає так званою віртуальною реальністю [5].

Активна інтеграція інформаційних технологій у суспільні процеси дає змогу розглядати процес інформатизації в контексті соціологічних процесів. Проблематику соціалізації в сучасному інформаційному середовищі в різних аспектах досліджують у своїх працях О. Войскунський, О. Белінська, В. Горовий, В. Жилкін, О. Кудашкіна, А. Лучинкіна, А. Шадрін, О. Чистяков та ін.⁵ Аналіз наукової літератури показує

⁵ *Войскунский А. Е.* Групповая игровая деятельность в Интернете // Психологический журнал. – 1999. – № 1. – С. 126–132. – Режим доступа: <http://banderus2.pagod.ru/80086.html>; *Белинская Е. П.* Информационная социализация в поликультурном пространстве // Известия Саратовского университета. Новая серия «Акмеология образования. Психология развития». – 2014. – Вып. 3. – С. 203–29. –

актуальність цього питання, його комплексний характер і надає підстави стверджувати, що інформатизація середовища та віртуальний простір перетворилися на потужний фактор соціальних і фізіологічних перетворень сучасної людини. Зокрема, фахівці зазначають, що для сучасного етапу розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій характерне перетворення не тільки окремих психічних процесів (наприклад, анестетичних, мисленнєвих чи перцептивних), а й перетворення особистості в цілому [6]. На масштабність і глибинність процесу трансформації людства в умовах інформаційного простору вказує директор Інституту загальної генетики ім. Н. І. Вавілова Ю. Алтухов, який констатує, що динаміка генофонду диктується не спадковістю, а соціальним процесом. Він є первинним, а структура генофонду змінюється, відповідаючи на зміни в соціумі [7].

Таким чином, у наш час до соціалізації в її класичному розумінні додається процес і результат засвоєння, аналізу та відтворення особистістю певної складової інформаційного досвіду людства – інформаційна соціалізація. Відтак активне використання інформаційно-комунікативних технологій стало необхідним критерієм повноцінного функціонування в умовах трансформації постіндустріального суспільства. Саме тому особливій уваги потребує дослідження проблем інфосоціалізації його окремих груп, а саме сучасних дітей і людей похилого віку – як найбільш вразливих категорій з погляду адаптації до реалій інформаційного середовища.

Режим доступу: <http://akmepsy.sgu.ru/ru/articles/informacionnaya-socializaciya-v-poli-kulturnom-prostranstve>; *Бондаренко С. В.* Социальная система киберпространства как новая социальная общность // Социология Интернета: веб-портал. – Режим доступа: <http://sociology-internet.narod.ru/researches.html>; *Горовий В. М.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – С. 7–107; *Жилкин В. В.* Инфосоциализация в системе гуманитарного образования. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/657139>; *Кудашкина О. З.* Кіберсоціалізація як новий вид соціалізації у віртуальному середовищі // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2011. – № 1. – С. 12–18; *Лучинкина А. І.* Зміни світогляду особистості як результат інтернет-соціалізації // Горизонти образования. – Вип. 2. – Севастополь, 2013. – С. 107–112; *Шадрин А. Е.* Сетевая модель организации. – Режим доступа: <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/d0b0d7d739149c71c32569e500517ce0>; *Чистяков А. В.* Социализация личности в обществе интернет-коммуникаций: социокультурный анализ: дис. ... д-ра социологических наук: спец. 22.00.06 // Рост. гос. пед. ун-т. – Ростов-на-Дону, 2006. – 278 с.

Провідні соціологи дотримуються концепції безперервної соціалізації та стверджують, що цей процес триває протягом усього життя людини. При цьому в сучасному інформаційному просторі існує певна специфіка в соціальній адаптації різних вікових груп. Так, соціалізація старшого покоління відрізняється від соціалізації дітей. Насамперед різниця криється в тому, що соціалізація перших полягає в набутті певних необхідних навичок і спрямована на зміну поведінки в новій ситуації; водночас соціалізація других формує ціннісні орієнтації та пов'язана більшою мірою з мотивацією. Діти й молодь вільно володіють технічними новинками та, як наслідок, мають можливість безперешкодного доступу до інформації. Дорослі люди адаптуються складніше, тоді як людям похилого віку, адаптаційні можливості яких істотно зменшуються, зовсім загрожує маргіналізація [8]. Зважаючи на те, що швидкоплинні зміни майже всіх сфер суспільного життя потребують від літніх людей практично процесу ресоціалізації, вони переживають адаптаційні процеси більш болісно та через свою некомпетентність у сфері засобів сучасної комунікації та технологій фактично приречені на інформаційну нерівність. Більш категоричні дослідники говорять у зв'язку з цим про вияви соціального приниження. Саме тому в ситуації, коли електронні інформаційні ресурси дедалі набувають ознак соціальних ресурсів, проблема інфосоціалізації стає особливо значущою.

Бібліотеки в сучасних реаліях виступають не тільки джерелами можливостей вільного користування інформаційними ресурсами, а й факторами підвищення рівня соціальної інтеграції. Тож у контексті перспектив подальшого наукового дослідження проблем інфосоціалізації як нової складової соціалізації в сучасному суспільстві актуальним є розгляд можливостей трансформації соціалізуючої функції бібліотеки як універсального інформаційно-комунікаційного центру, ролі та можливостей бібліотечного інституту в цьому процесі.

Активізація бібліотечної роботи, пошук шляхів щодо підвищення її ефективності для вирішення актуальних питань суспільного будівництва стає успішною за умови врахування еволюції психологічних і соціально-психічних особливостей нинішнього та майбутнього користувача [9, с. 5–6]. Разом з тим зростаючого значення в бібліотечній роботі набуває сьогодні гуманізація обслуговування. Тому, коли йдеться про нові потреби користувачів похилого віку, бібліотека не може триматися осторонь, залишаючись навіть у змінених соціально-економічних умовах провідним соціальним інститутом, що реалізовує свою діяльність не тільки через формування інформаційно-культурного середовища,

а й через свою безпосередню участь у навчально-просвітницькій роботі. Враховуючи масштаби та швидкість нинішніх інформаційних процесів, важливим завданням постає цілеспрямована розробка постійно діючих програм з інформаційної адаптації людей похилого віку. Слід зазначити, що такі проекти поступово знаходять своє втілення на базі вітчизняних бібліотек: ЦРБ ім. П. Тичини (Київ) організовує курси комп'ютерної грамотності для літніх людей, у Чернігові на базі обласної бібліотеки для юнацтва відбувається навчання пенсіонерів основам користування комп'ютером за програмою «Навчання протягом життя: Університет третього віку», Полтавською обласною універсальною науковою бібліотекою ім. І. П. Котляревського проводиться тренінг «Основи комп'ютерної грамотності. Основи роботи в Інтернеті» тощо. Подібні інфосоціалізуючі програми мають стати одним з важливих напрямів роботи бібліотек із загальної соціалізації. Примітно, що для розвинутих країн програми з різнопланової соціалізації осіб пенсійного віку давно стали звичною практикою. Показово, що Клівлендська бібліотека (США) понад 50 років тому запровадила відділ обслуговування дорослих, де було відкрито Клуб для чоловіків і жінок, кому за 60, який працює під гаслом «Живи довго і отримуй від цього задоволення». Успішна діяльність клубу стала початком для розроблення аналогічних програм по всій країні. Причому програми, що стосувалися людей похилого віку, за своїм обсягом переважали всі інші, що, власне, демонструє усвідомлення американським суспільством важливості приділення уваги проблемам соціалізації цієї категорії населення. Між тим соціологічні дослідження говорять про те, що формування потреби в інформаційно-телекомунікаційних технологіях у нових соціальних груп – важливе соціальне завдання. Від того, чи зможуть широкі верстви суспільства використовувати нові можливості, залежить динаміка процесу модернізації та, зрештою, темпи суспільного прогресу в країні [10].

Як уже зазначалося, інфосоціалізація молодшого покоління має принципово інший характер і потребує відповідного підходу та постановки завдань. Для сучасних учнів і студентів віртуальний інформаційний простір видається цілком природним – доступність, мобільність зв'язку та мультимедійної інформації вони сприймають як належне. З огляду на психовікові особливості молоде покоління краще засвоює нову інформацію, з легкістю опановує всі технічні новинки та інструменти для орієнтації в інформаційному просторі, без труднощів їх використовує. Та розповсюдження особистої комп'ютерної техніки має доволі стихійний характер і далеко не завжди супроводжується відповідним

рівнем інформаційної культури користувача. У такій ситуації стає зрозумілим, що швидкого оволодіння дітьми суто технічними навичками в користуванні виявляється недостатньо, адже, на відміну від старшого покоління, вони не мають достатньо соціального досвіду – тому їхня поведінка у віртуальному просторі нерідко набуває віктимного характеру. У цьому контексті запобігти деструктивному впливу інформаційного середовища на молоде покоління допоможе просвітницька робота з боку дитячих і юнацьких бібліотек, де в рамках роботи з інформаційної соціалізації можуть проводитися всілякого роду заняття з формування важливих навичок з інформаційно-психологічної безпеки у віртуальному просторі та необхідних компетенцій, технологічно грамотного використання та продукування інформації.

Останнім часом центральні дитячі бібліотеки України активізують свою діяльність із формування інформаційної культури підростаючого покоління. Зокрема, у Національній бібліотеці України для дітей у Києві на постійній основі діють навчальні курси «Основи комп'ютерної грамотності» та «Основи інтернет-грамотності»; у Кіровоградській обласній бібліотеці для дітей ім. А. П. Гайдара започатковано подібну програму в рамках програми «Бібліоміст»; у Херсонській обласній бібліотеці для дітей діє проект «Кібершколярик»; Миколаївська обласна бібліотека для дітей упроваджувала довгострокову комплексну програму «Інформаційна культура – кредо сучасної освіти та розвитку особистості учня». Принцип спільного створення інформаційних ресурсів і відкритості доступу до них було покладено в основу проекту «Створення центрів дитячої інтернет-журналістики», партнерами якого стали п'ять бібліотек: Черкаська, Чернігівська, Львівська та Луганська обласні бібліотеки для дітей, Севастопольська ЦМДБ. Головна мета цього проекту – залучити дітей до роботи в інтернет-просторі; навчити працювати з віртуальною інформацією, оцінюючи та аналізуючи її; допомогти дитині розкрити свій творчий потенціал; об'єднати однодумців. На жаль, для бібліотек – у тому числі дитячих, районного рівня, а надто сільських і селищних – першочерговими залишаються проблеми елементарного рівня матеріально-технічного забезпечення, тож про питання належного рівня комп'ютеризації там поки не йдеться, не кажучи вже про можливість проведення програм з інфосоціалізації користувачів.

Варто зауважити, що наш час відзначився появою особливого типу взаємодії старшого та молодшого поколінь – діти набувають невластивої донедавна їм функції навчання старшого покоління, їхнього супроводу або ж посередництва в сучасному світі інформаційних технологій. Певні

аналогії дають змогу зіставляти це явище з феноменом префігуративної культури, який досліджувала М. Мід, пов'язуючи міжпоколінні відносини з темпом суспільного розвитку [11]. У цьому сенсі цікавою та корисною вбачається можливість взаємодії обох поколінь в організованих бібліотеками спеціальних програмах, які б полягали в спільній роботі та обміні досвідом визначених вище груп. Такою особливою формою взаємодії можуть стати практичні заняття, роль викладачів у яких належатиме саме молоді, а учнями виступатимуть представники старшого покоління. Перспективним напрямом роботи видається функціонування публічних комп'ютерних центрів з безкоштовним доступом до існуючих інформаційних мереж і залученням волонтерів для надання консультаційних послуг. Важливо, що волонтерська робота якраз і є однією з важливих форм участі в громадському житті як провідного напрямку соціалізації. При цьому такий досвід буде корисним як літнім людям, так і молоді – соціалізація є процесом двостороннім і в описаному форматі дає змогу актуалізувати міжпоколінні зв'язки та їхній виховний ефект. Водночас створення бібліотеками умов і можливостей для такого роду комунікацій дасть можливість залучити громадян різних вікових груп до процесів взаємодії із сучасними засобами масової інформації.

Таким чином, сучасна бібліотека, здійснюючи соціалізуючу функцію з дотриманням принципу рівності всіх користувачів, незалежно від віку, соціального статусу та інших диференціюючих ознак, сприятиме консолідації суспільства та наданню базового рівня інформації, необхідного для орієнтації в державних і суспільних процесах, адаптації до них [12, с. 125]. Разом з тим запобігання зростанню інформаційного бар'єра між окремими соціальними категоріями громадян, зумовленого технологічним проривом, і задіяння повною мірою переваг епохи глобальної інформатизації для надання ресурсів і додаткових можливостей у самореалізації особистості або в її вихованні означатиме створення необхідних передумов для гармонійного розвитку людини та суспільства в цілому.

Отже, у часи становлення інформаційного суспільства перед вітчизняною бібліотечною системою постає ряд завдань з удосконалення існуючих методів роботи задля створення якісно нової організації інформаційних обмінів і форм соціальної взаємодії, особливо стосовно роботи в напрямі інформаційної соціалізації населення – як ознаки включення бібліотек до процесу суспільної еволюції. З одного боку, перегляд механізмів відтворення соціалізуючої функції бібліотеки диктує час, з іншого – потрібно розглядати бібліотеку як один з важливих елементів інфраструктури керування інформаційними ресурсами

суспільства [13, с. 2], що вже характеризує установу не лише відповідністю запитам і вимогам сьогодення, а й активною позицією в організації шляхів розвитку суспільних процесів, а надто спроможністю завчасного аналізу та прогнозування ймовірних ризиків, можливостей і наслідків прийдешніх змін. Тож перспектива досліджень убачається в подальшому вивченні нових аспектів, пов'язаних з інтеграцією бібліотек у суспільні процеси, зокрема в процес інформатизації суспільства. У цьому контексті надзвичайної важливості в часи стихійного продукування та поширення інформації набуватимуть питання розробки концепції екологізації інформаційного простору як необхідної умови формування культурного надбання національного та всесвітнього значення.

Література

1. *Жилкин В. В.* Инфосоциализация в условиях информатизации сознания личности [Электронный ресурс] / В. В. Жилкин // Актуальные инновационные исследования: наука и практика : Электронное научное издание. – 2009. – Вып. 2. – Режим доступа: http://www.actualresearch.ru/nn/2009_2/Article/culturology/zhilkin.htm. – Загл. с экрана.

2. *Кастельс М.* Становление общества сетевых структур [Электронный ресурс] / М. Кастельс. – Режим доступа: http://iir-mp.narod.ru/books/inozemcev/page_1492.html. – Загл. с экрана.

3. *Лукина Т. Н.* Аксиологический и идеологический статус сетевого общества в информационном социальном пространстве: постановка проблемы [Электронный ресурс] / Т. Н. Лукина, Л. В. Нургалева // Гуманитарная информатика : Открытый междисциплинарный электронный журнал. – Вып. 3 «Социально-гуманитарные проблемы информатизации». – Режим доступа: http://huminf.tsu.ru/e-jurnal/magazine/3/luk_nur.htm. – Загл. с экрана.

4. *Маклюэн Г. М.* Галактика Гутенберга: Сотворение человека печатной культуры / Г. М. Маклюэн. – Киев : Ника-Центр, 2004. – 432 с.

5. *Савельева Т. П.* Сучасне мережеве суспільство: проблеми визначення / Т. П. Савельева // Сучасне суспільство. – 2012. – Вип. 1. – С. 87–92. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/cuc_2012_1_14.pdf. – Назва з екрана.

6. *Войскунский А. Е.* Психологические исследования деятельности человека в результате электронного воздействия / А. Е. Войскунский. – Москва, 2005. – С. 39.

7. *Алтухов Ю. П.* Монолог о генетике / Ю. П. Алтухов // Человек. – 2003. – № 6. – С. 16.

8. *Тадаєва А. В.* Особливості соціалізації людини в сучасному інформаційному просторі [Електронний ресурс] / А. В. Тадаєва. – Режим доступу: [file:///D:/Documents/pestretsova/Downloads/Tmpvd_2013_17\(2\)__38%20\(1\).pdf](file:///D:/Documents/pestretsova/Downloads/Tmpvd_2013_17(2)__38%20(1).pdf). – Назва з екрана.

9. *Горовий В. М.* Бібліотека – погляд у завтра / В. М. Горовий // Бібл. вісн. – 2006. – № 5. – С. 3–7.

10. *Винарик Л. С.* Информатизация в аспекте социальной трансформации общества : монография / Л. С. Винарик ; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2004. – 272 с.

11. *Мид М.* Культура и мир детства / М. Мид. – Москва : Наука, 1988. – 134 с.

12. *Гранчак Т. Ю.* Бібліотека в системі політичної комунікації : дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій: спец. 27.00.03 / Т. Ю. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 439 с.

13. *Горовой В. Н.* Библиотеки как информационные центры постиндустриального общества [Электронный ресурс] / В. Н. Горовой // Библиотеки национальных академий наук: Проблемы функционирования, тенденции развития. – 2005. – № 3. – С. 9–16. – Режим доступа: file:///D:/Documents/pestretsova/Downloads/bnan_2005_3_2.pdf. – Загл. с экрана.

14. *Воронкова В. Г.* Глобальна інформатизація як головна тенденція соціоприродної еволюції людства [Електронний ресурс] / В. Г. Воронкова // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2012. – № 51. – С. 14–26. – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/visnyk_51_14.pdf. – Назва з екрана.

15. *Рижанова А. О.* Люди похилого віку в інформаційному суспільстві: соціально-педагогічний підхід [Електронний ресурс] / А. О. Рижанова // Педагогіка та психологія. – 2011. – Вип. 40 (2). – С. 128–137. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpkhnpu_ped_2011_40\(2\)__23.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpkhnpu_ped_2011_40(2)__23.pdf). – Назва з екрана.

References

1. Zhilkin, V. V. (2009). Infosotsializatsiya v usloviyah informatizatsii soznaniya lichnosti [The infosocialization under informatization's conditions of personal consciousness]. *Elektronnoe nauchnoe izdanie «Aktualnyie innovatsionnyie issledovaniya: nauka i praktika» – Electronic scholarly edition of «Actual innovative research: Science and Practice»*, issue 2. Retrieved from http://www.actualresearch.ru/nn/2009_2/Article/culturology/zhilkin.htm [in Russian].

2. Kastels, M. Stanovlenie obschestva setevyih struktur [The formation the society of network structures]. Retrieved from http://iir-mp.narod.ru/books/inozemcev/page_1492.html [in Russian].

3. Lukina, T. N., Nurgaleeva, L. V. Aksiologicheskii i ideologicheskii status setevogo obschestva v informatsionnom sotsialnom prostranstve: postanovka problemy [The axiological and ideological status of the network Society in information social space: statement of the problem]. *Gumanitarnaya informatika: Otkrytyiy mezhdistsiplinarnyy elektronnyiy zhurnal – Humanitarian Informatics: Open interdisciplinary electronic journal*, issue 3 «Sotsialno-gumanitarnyye problemy informatizatsii» – Social and humanitarian problems of information. Retrieved from http://huminf.tsu.ru/e-jurnal/magazine/3/luk_nur.htm [in Russian].

4. Maklyuen, G. M. (2004). Galaktika Gutenberga: Sotvorenje cheloveka pechatnoy kulturyi [Gutenberg Galaxy: The Creation of Man print culture]. Kiev: Nika-Centr [in Russian].

5. Savelieva, T. P. (2012). Suchasne merezheve suspilstvo: problemy vyznachennia [The modern network society: problems of definition]. *Suchasne suspilstvo – Modern society*, issue 1, 87–92. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/cuc_2012_1_14.pdf [in Ukrainian].

6. Voyskunskiy, A. E. (2005). Psihologicheskie issledovanija dejatel'nosti cheloveka v rezul'tate jelektronnogo vozdejstviya [Psychological studies of human activity as a result of electron impact]. p. 39. Moscow [in Russian].

7. Altuhov, Yu. P. (2003). Monolog o genetike [The monologue about genetics]. *Chelovek – Man*, 6, 16 [in Russian].

8. Tadaieva, A. V. Osoblyvosti sotsializatsii liudyny v suchasnomu informatsiinomu prostori [Features of socialization in the modern information environment]. Retrieved from [file:///D:/Documents/pestretsova/Downloads/Tmpvd_2013_17\(2\)_38%20\(1\).pdf](file:///D:/Documents/pestretsova/Downloads/Tmpvd_2013_17(2)_38%20(1).pdf) [in Ukrainian].

9. Horovyi, V. M. (2006). Biblioteka – pohliad u zavtra [Library – a look at tomorrow]. *Bibliotechiy visnyk – Library Bulletin*, 5, 3–7 [in Ukrainian].

10. Vinarik, L. S. (2004). Informatizatsiya v aspekte sotsialnoy transformatsii obschestva [Informatization in the aspect of society's social transformation]. Donetsk: NAN Ukrainy, In-t jekonomiki prom-sti [in Russian].

11. Mid, M. (1988). Kultura i mir detstva [Culture and the world of childhood]. Moscow [in Russian].

12. Hbranchak, T. Yu. (2012). Biblioteka v systemi politychnoi komunikatsii [Library in the system of political communication]. Doctor's thesis. Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].

13. Gorovoy, V. N. (2005). Biblioteki kak informatsionnyie tsentryi postin-

dustrialnogo obschestva [Libraries as information centers of postindustrial society]. *Biblioteki natsionalnykh akademiy nauk: Problemy funktsionirovaniya, tendentsii razvitiya – Library of the National Academies of Science: Problems of functioning, development trends*, 3, 9–16. Retrieved from file:///D:/Documents/pestretsova/Downloads/bnan_2005_3_2.pdf [in Russian].

14. Voronkova, V. G. (2012). Hlobal'na informatyzatsiia iak holovna tendentsiia sotsioprudnoi evoliutsii liudstva [Global informatization as the main trend of social and natural evolution of humanity]. *Humanitarnyi visnyk ZDIA – Humanitarian Bulletin Zaporozhye State Engineering Academy*, 51, 14–26. Retrieved from http://www.zgia.zp.ua/gazeta/visnyk_51_14.pdf [in Ukrainian].

15. Ryzhanova, A. O. (2011). Liudy pokhyloho viku v informatsijnomu suspil'stvi: sotsial'no-pedahohichnyj pidkhid [Elderly people in the information society: social and pedagogical approach]. *Pedahohika ta psykholohiia – Pedagogy and Psychology*, issue 40 (2), 128–137. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpkhnpu_ped_2011_40\(2\)_23.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpkhnpu_ped_2011_40(2)_23.pdf) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 21.04.2015.

Tetiana Myskevych

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

The Role and Capabilities of National Libraries in the Process of Socialization of Information

The article considers issues of process of informational socialization in modern society, reveals a number of transformation aspects of the social interactions' system nowadays, and related with this perspectives, particularly in the context of library institutions' practice. Proper attention was given to the important issues of adaptation the most vulnerable groups – children and seniors – to the modern media environment, in view of the fact that they have special social needs for the full functioning in the realities of the post-industrial era. Also were analyzed the existing forms of library work, it's potentially possible work's formats towards the formation the people information culture and instilling important skills of orientation in the Modern Information Space.

Keywords: information socialization, informatization, library, socializing function of libraries, information space, network society, social adaptation, interaction of generations.

Татьяна Миськевич

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Роль и возможности отечественных библиотек в процессах информационной социализации

В статье рассматривается процесс информационной социализации в современном обществе, раскрывается ряд аспектов трансформации системы социальных взаимодействий настоящего времени и связанных с этим перспектив, в частности, в контексте деятельности библиотечных учреждений. Уделяется внимание освещению важных вопросов адаптации к современным условиям информационной среды наиболее уязвимых категорий населения – детей и лиц пожилого возраста, социальные потребности которых имеют очевидные особенности, составляя необходимые предпосылки полноценного функционирования в реалиях постиндустриальной эпохи. Проведен анализ существующих форм библиотечной работы, определены потенциально возможные форматы ее организации в направлении формирования информационной культуры населения, а также прививания важных навыков ориентации в современном информационном пространстве.

Ключевые слова: информационная социализация, информатизация, библиотека, социализирующая функция библиотеки, информационное пространство, сетевое общество, социальная адаптация, взаимодействие поколений.

Володимир Удовик,

докторант Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ПРЕЗИДЕНТСЬКІ МУЗЕЇ В КРАЇНАХ СВІТУ: ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ТА ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

У статті висвітлюються питання функціонування президентських музеїв у різних країнах світу, встановлення типових форм організації діяльності цих установ і впливу політичної та історичної традиції на формування музейних фондів. Президентські музеї являють собою інтегрований документальний ресурс як сукупність меморіальних музейних колекцій з архівними та бібліотечними фондами, що дає можливість відтворення періоду правління певного президента та забезпечує доступ до джерельної бази для дослідження його життя і діяльності, визначення його ролі у розвитку країни.

Ключові слова: президент, музей, політична історія, президентська бібліотека.

Інститут президентства – це суспільно-політичне явище, яке відображає не лише діяльність глави держави як вищої посадової особи в країні, а й цілу систему служб, яка забезпечує виконання функцій президента; комплекс нормативних документів, згідно з якими президент здійснює свої повноваження; вибори глави держави. Дослідження інституту президентства неможливо уявити без вивчення та аналізу всієї документальної спадщини, яка накопичилася за часи правління президентів та їх діяльності на політичній арені після залишення найвищої посади.

Від позиції президента на політичному олімпі країни та законодавчого закріплення за ним найважливіших повноважень залежать й кількісні показники документального масиву, який залишається після його діяльності, а також це впливає й на важливість окремого збереження та ґрунтового дослідження. Зокрема, визнання авторитету глави держави в суспільстві визначається побудовою пам'ятників і музейних меморіальних комплексів.

Просвітницька роль музеїв серед населення, на відміну від інших установ, визначається зоровим сприйняттям історичних експонатів та особистих речей президента. Крім того, світова практика організації музейних комплексів у резиденціях президентів або відтворення атмосфери його життя та діяльності у спеціальних приміщеннях дає додаткове

відчуття перенесення у відповідний історичний період. Враховуючи значення музейних установ як закладів збереження та популяризації матеріальної спадщини національної історії, актуальним є здійснення порівняльних досліджень функціонування музейних закладів у різних країнах, з метою пошуку шляхів підвищення ефективності діяльності вітчизняних музейних установ.

Метою цього дослідження є висвітлення особливості функціонування президентських музеїв у різних країнах світу, встановлення типових форм організації діяльності цих установ і впливу політичної та історичної традиції на формування музейних фондів.

Президентські музеї належать до установ історичного профілю, але все ж мають свою специфіку. Вони являють собою інтегрований документальний ресурс, тобто поєднання меморіальних музейних колекцій з архівними та бібліотечними фондами, що дає можливість відтворення періоду правління певного президента та джерельну базу для дослідження його життя і діяльності, а також визначення його ролі у розвитку країни. При цьому форми функціонування президентських музеїв різні, зокрема: президентські бібліотеки-музеї, меморіальні президентські центри, музеї у президентських палацах та адміністраціях, а також окремі колекції в історичних музеях, стосовно яких у ЗМІ вживається термін «президентський музей» (наприклад, Музей білоруської державності в Адміністрації Президента Республіки Білорусь, Музей Президента Туркменістану в Національному музею країни та ін.). У складі їх фондів представлено подарунки главі держави або речі, пов'язані з професійною діяльністю в контексті політичної історії.

Наукові розвідки з вивчення президентських музеїв з'являються, переважно, у контексті дослідження фондів історичних музеїв або діяльності президентських комплексів збереження документальної спадщини, типовими представниками яких є президентські бібліотеки-музеї в США. Ще в 1973 р. Д. О'Ніллі, колишній директор Президентської бібліотеки-музею Ф. Рузвельта, сформулював головні переваги створення окремих президентських бібліотек-музеїв, які попри деякі недоліки (обмеження доступу та малий темп опрацювання документів співробітниками), доводять правильність самої ідеї окремого збереження документальної спадщини президента. За Д. О'Ніллом, документи президентів як єдиний консолідований ресурс опинялася в одному місці при мінімальних втратах; цей комплекс документів ставав юридичною власністю уряду США з відкритим доступом для всіх дослідників на однакових умовах, і, нарешті, наявність музейної експозиції стала необхідною умовою для

популяризації ідеї президентства серед населення [5, с. 501]. Пізніше, Ш. Фосетт, помічник архівіста США з президентських бібліотек, розглядаючи перспективні напрями розвитку президентських документальних комплексів, виділила розвиток музейної та освітньої функцій у підвищенні історичної грамотності населення як одного із стратегічних напрямів діяльності цих установ [12]. Розкриваючи цінність музейних експонатів для візуального сприйняття процесу розвитку політичної історії, дослідники робили спробу компаративного аналізу інституцій різних країн. Так, Д. Пауерс порівняв функціонування президентських музеїв у США та Німеччині, вплив на їхню діяльність політичної історії та ментальності народу [18]. Вітчизняні дослідники приділили цій проблематиці увагу лише в рамках вивчення президентських бібліотек-музеїв США [5]. Отже, питання функціонування президентських музеїв у різних країнах світу, із врахуванням особливостей політичного режиму, національної самосвідомості та архівно-музейної традиції, на сьогодні залишається недостатньо дослідженим і потребує уваги фахівців з різних галузей знань.

У США спадщина президентів перейшла у федеральну власність наприкінці 30-х років ХХ ст. зі створенням Президентської бібліотеки-музею Ф. Рузвельта, фонди якої становили особисті документи та бібліотека президента, матеріали, створені під час його каденції, фотографії тощо. Президент також передав на зберігання до установи свої особисті речі та подарунки, отримані ним під час свого правління. До цієї події музеї президентів перебували у власності їх спадкоємців. Сьогодні президентські бібліотеки-музеї, які входять у структуру Національного архіву та Адміністрації документації США, являють собою комплекс державних і приватних архівних, музейних і бібліотечних фондів, хоча серед назв цих інституцій домінує назва «президентська бібліотека та музей», а на законодавчому рівні для цих установ закріплено єдину назву – «президентська бібліотека». При цьому архівна складова цих закладів є домінуючою, а музейна та бібліотечна – обслуговуюча, яка націлена на задоволення потреб фахівців, читачів і відвідувачів закладу. Крім того, музейні експозиції допомагають формуванню загального уявлення про розвиток держави періоду певного президента.

З-поміж президентських бібліотечних і музейних центрів США привертає увагу активним використанням сучасних інформаційних технологій музей Джорджа Буша-молодшого. Він відкрився у 2013 р. на території Південного методистського університету Техасу, тому в роботі музею переважають інформаційні технології. Так, відвідувачі мають

зможу переглянути більше 35 документальних фільмів, оглянути інтерактивні експозиції, ознайомитись з освітніми програмами та спробувати моделювання ситуації прийняття важливих державних рішень. Загалом бюджет будівництва бібліотеки-музею становив близько 250 млн дол., що зробило цей комплекс найдорожчим серед президентських бібліотек-музеїв. Політика цього музею спрямована на створення об'єктивної картини правління президента, тому в експозиції навіть не оминули й неприємні для Д. Буша події (наприклад, кидання черевиком під час прес-конференції в Іраці у 2008 р.) [6].

У країні також існують й приватні музейні комплекси президентів країни (А. Лінкольна, В. Вільсона, Р. Хейса та ін.). Зокрема Президентську бібліотеку та музей А. Лінкольна було відкрито 19 квітня 2005 р. у Спрінгфілді, штат Іллінойс, США. Про важливість цієї установи для американського суспільства говорить присутність на церемонії відкриття чинного президента Д. Буша, його дружини, майбутнього президента, а на той час сенатора, Б. Обами, а також близько 25 тис. гостей зі всього світу. Будівництво комплексу зайняло в чотири рази більше часу, ніж ішла Громадянська війна в США, провідну роль у якій відіграв А. Лінкольн. Планування майбутнього президентського комплексу розпочалось ще в 1990 р. Поряд з постійними та тимчасовими, інтерактивними та аудіовізуальними виставками в музеї проходять театралізовані вистави, відкриті лекції, присвячені особистості А. Лінкольна та його епосі. Це був перший президентський музейний заклад, який за два роки досяг показника відвідуваності в 1 млн, а на серпень 2012 р. – 3 млн відвідувачів [9].

У США, крім президентських бібліотек-музеїв, з 1965 р. функціонує недержавний Президентський музей і бібліотека лідерів, яка розташована в Одесі, штат Техас, де сталося вбивство президента Д. Кеннеді. Ця установа присвячена діяльності всіх президентів США та їх адміністрацій. У музеї зберігаються документальні матеріали, особисті речі, політичні карикатури президентів, віце-президентів, перших леді, кандидатів у президенти, а також лідерів Конфедеративних Штатів Америки (існувала під час Громадянської війни у США 1861–1865 рр.) [19].

Отже, типова форма організації збереження та популяризації документальної спадщини, зокрема й тривимірної, інституту президентства в США відрізняється створенням окремого комплексу, як правило, на батьківщині президента, бібліотеки та музею зі збереженням архівних документів. Такі установи були створені на честь кожного президента, що перебував при владі, починаючи з Г. Гувера. При цьому основні ідеї

з будівництва та визначення пріоритетних завдань висловлює сам президент, крім деяких винятків (наприклад, Д. Кеннеді).

Багато з країн із президентською формою правління брали за основу досвід організації та функціонування президентських бібліотек-музеїв США для збереження пам'яті про президентів, але в процесі створення враховували національну специфіку. Наприклад, китайський дослідник Ч. Лі, дослідивши історію створення та особливості організації президентських бібліотек-музеїв США, ще в 1991 р. рекомендував створення подібної інституції на Тайвані в структурі Національного архіву [15]. А вже через два десятки років ця ідея була втілена в життя, хоча й не зовсім у початковому вигляді. Так, у серпні 2014 р. був відкритий Меморіал президентської бібліотеки та музею Цзян Цзін-го, шостого президента Республіки Китай (Тайвань), який багато зробив для демократичного розвитку країни. Ця бібліотека-музей стала першою подібною установою на Далекому Сході. За американським зразком, до фондів Меморіалу передані особисті документи та матеріали, література про його життя та діяльність, а також предмети, які уособлюють епоху правління президента Цзян Цзін-го [14].

Водночас російські дослідники тривалий час вважали, що американський досвід збереження спадщини президента не підходить до російських реалій [10, с. 127]. Утім, нещодавно, у 2013 р., у Єкатеринбурзі був відкритий Президентський центр Б. М. Єльцина, інформаційні функції якого подібні до президентських бібліотек-музеїв США. Проте центр є, швидше, не музейною чи бібліотечною установою, а науково-дослідним інститутом з дослідження та популяризації діяльності першого президента РФ.

У Німеччині, на відміну від США, де окремого меморіального комплексу удостоювався кожен президент, починаючи з Г. Гувера, створення музеїв глави держави відбувалося з метою відзначення лише окремих особистостей, які відіграли значну роль у розвитку німецької нації. Ці установи не зберігають офіційні документи та матеріали, які перебувають у Федеральному архіві Німеччини. У країні під федеральною юрисдикцією функціонують п'ять музейних установ, дві з яких – музеї президентів, а інші – канцлерів Німеччини. Заснуванням окремих музеїв уряд Німеччини відзначив таких політичних діячів, як Отто фон Бісмарк, який, крім об'єднання Німеччини, заклав основи соціальної та політичної систем; Ф. Еберт, який став першим демократичним президентом і доклав зусиль до впровадження демократичних цінностей у німецьке суспільство; президент Т. Хейс – моральний авторитет західнонімецького суспільства

та батько німецької конституції 1949 р., К. Аденауер, який доклав зусиль до економічного зростання Західної Німеччини після руйнування в Другій світовій війні, та В. Брандт, який заклав основи взаємовідносин і взаєморозуміння між Сходом і Заходом Німеччини. Експонати цих музеїв через призму особистості лідера країни розкривають саме її політичну історію та розвиток відповідної політичної партії. На відміну від США, у німецьких музеях мало уваги приділено особистому життю політиків, висвітлені лише моменти, які мали безпосередній вплив на політичну або державну діяльність. За висновком Д. Пауерса, це результат впливу німецької ментальності на політичне життя [18].

Першим з німецьких музеїв видатних постатей став меморіальний комплекс Ф. Еберта. Відкритий у травні 1962 р. у невеличкому приміщенні в м. Гейдельберг (батьківщина Ф. Еберта), він був покликаний накопичувати та зберігати документальну спадщину Ф. Еберта та інформаційні ресурси, які б висвітлювали історію Німеччини та її роль на міжнародній арені в період правління першого демократичного президента. Поступово накопичуючи документи та матеріали, завдяки підтримці федерального уряду, приміщення меморіалу розширювалося і досягло на початок 1989 р. (річниця обрання Ф. Еберта президентом) 275 кв. м. Сьогодні меморіал складається з музею, бібліотеки та архіву. Музейні експонати представлені в постійній експозиції «Від керівника до рейхспрезидента (1871–1925)», розташованій у 10 залах. Бібліотека меморіалу нараховує більше 7500 книг і періодичних видань, в архіві зберігаються німецькі газети за період 1878–1945 рр., які висвітлюють не лише діяльність першого президента Німеччини, а й цінні матеріали для дослідження німецьких партійних організацій початку становлення демократичної держави в Німеччині.

Стосовно документальної спадщини французьких президентів, то вона розподілена по окремих інституціях: документи зберігаються в державному архіві, а особисті речі та подарунки – у музейних меморіальних закладах. Один з найбільших – це відкритий у 2008 р. Музей-меморіал Шарля де Голля у селищі Коломбе-ле-Дьоз-Егліз, де був похований цей видатний французький діяч. На церемонії відкриття були присутні президент Франції Н. Саркозі та канцлер Німеччини А. Меркель. Цій події посприяв Фонд Шарля де Голля, який інвестував у проект близько 14,5 млн євро. За задумом фундаторів, музей являє собою найсучасніший освітній та архівний центр. Експозиція складається з кількох частин, які присвячені ключовим подіям у житті французького президента: Друга світова війна, колонізація Алжиру, студентські рухи 1968 р.

Меморіал організовує серію лекцій та семінарів на тему розвитку ЗМІ в епоху цифрових технологій. Музей-меморіал приділяє велику увагу освітній функції – для студентів і школярів проводяться спеціалізовані екскурсії та читання, поширюються мультимедійні матеріали з історії життя та діяльності Шарля де Голля та історії Франції в епоху його правління (у фондах музею зберігається більше 20 год відеоматеріалів). На сайті меморіалу (memorial-charlesdegaulle.fr) виставлена для користувачів частина мультимедійних ресурсів з діяльності як самого музею та віртуальні екскурсії по експозиціях, так і публічні промови де Голля. Наприклад, найбільш відвідуваними є ресурси, пов'язані з участю де Голля в Другій світовій війні [11].

Другий за величиною та кількістю відвідувачів президентський музей Франції – Музей Ж. Ширака, який розташований у муніципалітеті Сарран департаменту Коррез у Франції, вирізняється серед решти тим, що був відкритий у 2000 р. самим Ж. Шираком ще під час першого терміну його перебування на посаді президента країни (1995–2002 рр.). В експозиціях музею виставлено більше 150 подарунків (особистих та офіційних) Ж. Шираку від політичних, громадських і мистецьких діячів Франції та країн світу, а всього у фондах музею понад 5000 тривимірних музейних експонатів і книжкових видань. Музей веде велику роботу з дитячими колективами. Для школярів і студентів влаштовують спеціалізовані виставки (колекція африканських масок, історія писемності, японська каліграфія тощо), до яких готуються лекційні матеріали, брошури та навчальні посібники з проблематики інституту президентства, державотворення, міжнародних відносин: «Франція та Німеччина: 1945–2007. Взаємовідносини?», «Навчальні замітки: владні установи» та ін. [13].

У Казахстані меморіальна та документальна спадщина президента розташована як у музейних, бібліотечних, так і архівних установах. Це Архів президента, Бібліотека першого президента Республіки Казахстан – лідера нації, Музей Першого Президента Республіки Казахстан та інші невеликі інституції. Музей розташований у першій резиденції Н. Назарбаєва в м. Астана і був відкритий для відвідувачів з 2004 р. Головна мета його створення – відображення процесів становлення та розвитку незалежного Казахстану через призму діяльності його першого президента. Оскільки з ім'ям Назарбаєва пов'язані всі головні події країни (незалежність, економічне зростання, світове визнання), то і політична історія в музейних експозиціях розкривається саме через діяльність президента та його особистого життя. Музей більше орієнтований не на висвітлення та реконструювання минулого, а на виховання

патріотизму, підвищення самосвідомості серед населення та формування іміджу держави серед іноземних відвідувачів [7]. З цією метою напрацювання музейних співробітників були включені в освітні електронні курси для молоді, зокрема «Астанатану», «Елбастану», «Школа лідерства», дискусійний клуб «Ақиқат». Фонди музею також використовуються при атестації вчителів історії освітніх закладів столиці Казахстану [8]. На 2014 р. музей відвідало більше 1 млн осіб, ще стільки ж мали змогу переглянути виїзні виставки в регіонах країни [4].

Президентську традицію США, у більшості випадків, наслідували країни Латинської Америки, але інститут президентства тут менш обмежений іншими гілками влади, що стало результатом історичних процесів у XVIII–XIX ст. І хоча президент є лідером нації або каудільо, водночас ці країни не перейняли історичну традицію США зі створення президентських бібліотек-музеїв чи окремих музеїв. У більшості країн президентська документальна спадщина представлена в історичних музеях, центральних державних архівах і бібліотеках. Спроба окремого збереження музейних колекцій президентської влади була здійснена в Аргентині, де функціонував Музей президентів – Каса Росада (Casa Rosada) з 1957 р. Він був розташований у президентському палаці поряд із сучасним Будинком уряду країни в Буенос-Айресі і представляв для відвідувачів історичну ретроспекцію розвитку інституту президентства за період від 1826 до 1976 р. За музейними правилами країни, матеріали президентів виставляли для відвідувачів не менше ніж через 30 років, після того як ті залишили посаду. До складу колекції увійшли портрети та інші зображення президентів, особисті речі, документи, відзнаки під час інавгурації, відеоматеріали тощо. Кожну президентську експозицію вінчало гасло його правління, тобто обрана цитата, яка висвітлює період президентства. Музей, як і весь палац, був оздоблений у рожеві тони. Ця палітра була обрана, як говорять історики, для примирення двох противборчих партій федералістів та унітаристів, які мали відповідно білий та червоний прапори [17]. Про популярність експозицій музею певною мірою свідчили періодичні крадіжки речей президентів (годинники, ручки, жезл тощо) [1]. У 2010 р., напередодні святкування 201-ї річниці Незалежності країни, уся колекція музею увійшла до складу нового сучасного історичного закладу – Музею Двохсотріччя (Museo del Bicentenario), при цьому більшість експонатів залишилися на своїх місцях [2].

Інший приклад – Меморіал Жуселіну Кубічека у Бразилії (<http://www.memorialjk.com.br>). Відкритий у 1981 р. меморіал присвячений засновнику нової столиці країни – Бразиліа. Саме цей факт, а також його

післяпрезидентська діяльність у відстоюванні демократичних цінностей, стали основою побудови меморіалу, у якому глава держави і був похований. У колекціях музею представлені особисті речі, документи, бібліотека президента, відзнаки та нагороди, а також документи, що стосуються розбудови столиці. Останнім часом, діяльність музею спрямована на залучення дитячої та молодіжної аудиторії [16].

В Україні меморіальних президентських музеїв поки ще не створено. Окрема спроба організувати музей першого Президента Л. Кравчука при Українському Народному Посольстві, головою фонду якого є Л. Кравчук, не набула свого розвитку. Разом з тим у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського функціонує науково-дослідний підрозділ Фонд Президентів України, у складі якого є музейна колекція «Подарунки президентам України», яка відображає не лише зовнішньополітичну діяльність президентів, а й ставлення до його особистості громадян України. Музейна колекція є не просто зібранням документів, а свого роду об'ємною панорамою діяльності найвищих керівників України. Серед експонатів у фонді представлені подарунки президентам України з різних куточків світу: США, Великобританія, Італія, Іспанія, Аргентина, Литва, Естонія, Польща, Грузія, Казахстан, Таджикистан, країни Азії та Далекого Сходу тощо. Зазвичай як подарунок виступають предмети, що найбільшою мірою виражають національний колорит країни, або ж є символами міст, організацій, установ тощо. [3]. Водночас поряд з формуванням музейної та архівної колекцій, ФПУ проводить й науково-дослідну роботу з дослідження відображення діяльності президентської влади в Україні в українських і зарубіжних ЗМІ та висвітлення зарубіжного досвіду вирішення актуальних питань державного управління. Крім того, формується бібліотечний фонд друкованих видань з проблематики інституту президентства, державотворення та конституційного процесу в Україні та країнах світу.

Отже, у світі існують різні типові форми створення та функціонування президентських музейних установ, які формуються під впливом таких чинників, як форма державного правління, державний устрій, домінуюча у суспільстві ментальність. Найбільш поширеним у світі є американський досвід створення комплексу президентської бібліотеки-музею, який зберігає всю документальну спадщину кожного з президентів. Організація президентських музеїв у Німеччині мала на меті популяризацію політичної історії та внеску у розвиток демократичного суспільства лише найбільш видатних лідерів держави. У Франції, Казахстані президентські музеї почали формуватись і відкрилися для відвідувачів ще в часи

правління президентів, тому в організації їхньої діяльності домінує представлення ролі певного глави держави в історичних і політичних процесах. Нарешті, країни Латинської Америки репрезентують документальну пам'ять про президентів у контексті представлення всієї історії і виділяють лише найбільш авторитетних у суспільстві лідерів.

Загалом, президентські музеї були й залишаються джерелами пам'яті та пізнання історичної дійсності, а також візуальними уроками минулого. Президентські музеї допомагають у реконструкції політичної історії та сприяють її популяризації та пізнанню широкими верстами населення. І хоча вони не охоплюють увесь історичний процес, але певний період розглядають через життя та діяльність глави держави.

Література

1. В Аргентине ограбили президентский дворец Casa Rosada [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://comments.ua/politics/136662-V-Argentine-ograbili.html>. – Загл. с экрана.

2. В Аргентине появился Музей Двухсотлетия (Museo del Bicentenario) [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.buenolatina.ru/news.php?id=875>. – Загл. с экрана.

3. *Галаган Л.* Музейна колекція Фонду Президентів України / Л. Галаган // *Ми і Президент*. – 2010. – № 14. – С. 90–91.

4. *Кауметова И.* Около 1 миллиона человек посетило Музей Первого Президента за 10 лет [Електронний ресурс] / Индира Кауметова. – Режим доступа: <http://www.strategy2050.kz/ru/news/12349>. – Загл. с экрана.

5. *Левченко Л.* Архіви і архівна справа Сполучених Штатів Америки : історія та організація : [монографія] / Лариса Левченко. – Миколаїв : Іліон, 2013. – 1204 с., С. 501.

6. *Марченко М.* Интерактивные технологии в президентской библиотеке и музее [Електронний ресурс] / Мила Марченко. – Режим доступа: <http://digitalsignage.net.ua/ru/2014/01/interactive-technologies-in-the-presidential-library-and-museum>. – Загл. с экрана.

7. Музеи постсоветского пространства. Интервью с директором Музея Первого Президента Республики Казахстан А. С. Сагынгалы // *Современные проблемы сервиса и туризма*. – 2009. – № 2. – С. 40–45.

8. Музея первый юбилей [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kazpravda.kz/articles/view/muzeya-pervii-ubilei>. – Загл. с экрана.

9. *Савёлова Н.* Time-Spending.com The Abraham Lincoln Presidential Museum (Президентский музей Авраама Линкольна) [Електронний

ресурс] / Наталья Савёлова. – Режим доступа: <http://time-spending.com/places/152363>. – Загл. с экрана.

10. *Старостин Е. В.* Зарубежное архивоведение: проблемы истории, теории и методологии / Е. В. Старостин. – Москва : Русский мир, 1997. – 332 с.

11. Discours de Charles de Gaulle [Electronic resource]. – Mode of access: <http://en.memorial-charlesdegaulle.fr/video.php?ThemaID=11&CatID=15>. – Title from the screen.

12. *Fawcett Sharon K.* Presidential Libraries: A View from the Center / Sharon K. Fawcett // *The Public Historian*. – 2006. – Vol. 28, No. 3. – P. 13–36.

13. Fiches et dossiers pédagogiques [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.museepresidentjchirac.fr/fr/f4_1.php. – Title from the screen.

14. Ground-breaking ceremony of OAC-designed CCK Chi-Hai Cultural Park held in August, 2014 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.officeforarchitecturalculture.com/news.html>. – Title from the screen.

15. *Lee Chang C.* American presidential libraries: A model for establishing presidential libraries in the Republic of China / Chang C. Lee // *Journal of Library and Information Science (USA/Taiwan)*. 1991. – N 17, (2). – P. 36–51.

16. Management and administration [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.memorialjk.com.br/english/?page_id=420. – Title from the screen.

17. Museo [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.casarosada.gov.ar/la-casa-rosada/museo>. – Title from the screen.

18. *Powers John C.* Visiting presidential and chancellor museums: an american perspective [Electronic resource] / John C. Powers. – Mode of access: <http://www.ghi-dc.org/files/publications/inhouse/ipm/033.pdf>. – Title from the screen.

19. The Presidential Museum and Leadership Library [Electronic resource]. – Mode of access: <http://thepresidentialmuseum.org>. – Title from the screen.

References

1. V Argentine ograbili prezidentskij dvorec Casa Rosada [In Argentina, robbed the presidential palace]. comments.ua. Retrieved from <http://comments.ua/politics/136662-V-Argentine-ograbili.html> [in Russian].

2. V Argentine pojavilsja Muzej Dvuhsotletija (Museo del Bicentenario) [In Argentina, there was Museum Bicentennial]. buenolatina.ru. Retrieved from <http://www.buenolatina.ru/news.php?id=875> [in Russian].

3. Halahan, L. (2010). Muzeina kolektsiia Fondu Prezydentiv Ukrainy [Museum Collection Fund Presidents of Ukraine]. *My i Prezydent – We and the President*, 14, 90–91 [in Ukrainian].

4. Kaumetova, I. Okolo 1 miliona chelovek posetilo Muzej Pervogo Prezidenta za 10 let [About 1 million people visit the Museum of the First President for 10 years]. strategy2050.kz. Retrieved from <http://www.strategy2050.kz/ru/news/12349> [in Russian].

5. Levchenko, L. (2013). Arkhivy i arkhivna sprava Spoluchenykh Shtativ Ameriky: istoriia ta orhanizatsiia [Archives and Information Science of the United States of America: History and organization]. Mykolaiv: Ilion [in Ukrainian].

6. Marchenko, M. (2014). Interaktivnye tehnologii v prezidentskoj biblioteke i muzee [Interactive technologies Presidential Library and Museum]. digital signage.net.ua. Retrieved from <http://digitalsignage.net.ua/ru/2014/01/interactive-technologies-in-the-presidential-library-and-museum> [in Russian].

7. Muzei postsovetskogo prostranstva. Interv'ju s direktorom Muzeja Pervogo Prezidenta Respubliki Kazahstan A. S. Sagyngali [Museums of the former Soviet Union. Interview with the director of the Museum of the First President of the Republic of Kazakhstan A. Sagyngali]. (2009). *Sovremennye problemy servisa i turizma – Modern problems of service and tourism* 2, 40–45 [in Russian].

8. Muzeja pervyj jubilej [Museum first anniversary]. kazpravda.kz. Retrieved from <http://www.kazpravda.kz/articles/view/muzeya-pervii-ubilei> [in Russian].

9. Savjolova, N. Time-Spending.com The Abraham Lincoln Presidential Museum. time-spending.com. Retrieved from <http://time-spending.com/places/152363> [in Russian].

10. Starostin, E. V. (1997). Zarubezhnoe arhivovedenie: problemy istorii, teorii i metodologi [Foreign archival: problems of history, theory and methodology]. Moscow: Russkij mir [in Russian].

11. Discours de Charles de Gaulle. memorial-charlesdegaulle.fr. Retrieved from <http://en.memorial-charlesdegaulle.fr/video.php?ThemaID=11&CatID=15>.

12. Fawcett, Sharon K. (2006). Presidential Libraries: A View from the Center. *The Public Historian*, Vol. 28, 3, 13–36.

13. Fiches et dossiers pédagogiques. www.museepresidentjchirac.fr. Retrieved from http://www.museepresidentjchirac.fr/fr/f4_1.php.

14. Ground-breaking ceremony of OAC-designed CCK Chi-Hai Cultural Park held in August, 2014. officeforarchitecturalculture.com. Retrieved from <http://www.officeforarchitecturalculture.com/news.html>.

15. Lee, Chang C. (1991). American presidential libraries: A model for establishing presidential libraries in the Republic of China. *Journal of Library and Information Science (USA/Taiwan)*, Vol. 17, (2), 36–51.

16. Management and administration. memorialjk.com.br. Retrieved from http://www.memorialjk.com.br/english/?page_id=420.

17. Museo. casarosada.gov.ar. Retrieved from <http://www.casarosada.gov.ar/la-casa-rosada/museo>.

18. Powers John C. Visiting presidential and chancellor museums: an american perspective. www.ghi-dc.org. Retrieved from <http://www.ghi-dc.org/files/publications/inhouse/ipm/033.pdf>.

19. The Presidential Museum and Leadership Library. thepresidentialmuseum.org. Retrieved from <http://thepresidentialmuseum.org>.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2015.

Volodymyr Udovyyk

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Presidential Museums Around the World: Features Organization and Forms of Creation

The article highlights the issues of the presidential museums around the world, the establishment of standard forms for these components and the impact of political and historical traditions in the formation of museum collections. Presidential museums are integrated documentary resource as a set of memorial museum collections with archival and library collections, which enables reconstruction of the reign of a certain president and provides access to source-based research for his life and work, to determine its role in the development of the country. This form of operation various presidential museums, such as: presidential libraries-museums, presidential memorial centers, museums in the presidential administration and palaces. Presidential museums contribute to the reconstruction of political history and its popularization and broad knowledge of sections of the population. Although they do not cover the entire historical process, but over a period considering the life and career of President.

Keywords: president, museum, political history, presidential library.

Владимир Удовик

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Президентские музеи в странах мира: особенности создания и формы деятельности

В статье освещаются вопросы функционирования президентских музеев в разных странах мира, установление типовых форм организации деятельности этих учреждений и влияния политической и исторической традиции на формирование музейных фондов. Президентские музеи представляют собой интегрированный

документальний ресурс – сочетание мемориальных музейных коллекций с архивными и библиотечными фондами, что дает возможность воспроизведения периода правления определенного президента и обеспечивает доступ к источниковедческой базе для исследования его жизни и деятельности, а также определения его роли в развитии страны. При этом формы функционирования президентских музеев разные, в частности: президентские библиотеки-музеи, мемориальные президентские центры, музеи в президентских дворцах и администрациях. Президентские музеи способствуют реконструкции политической истории и ее популяризации среди широких слоев населения. И хотя они не охватывают весь исторический процесс, но определенный период рассматривают через жизнь и деятельность главы государства.

Ключевые слова: президент, музей, политическая история, президентская библиотека.

Ольга Пестрецова,

мол. наук. співроб. аналітично-прогностичного відділу НІОБ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ДОСТУП ГРОМАДЯН ДО ОФІЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕК

У статті розглянуто роль і участь бібліотек у процесі організації доступу громадян до правової офіційної інформації, а також окремі аспекти правового інформування в контексті е-урядування. Наведено приклади ефективної діяльності бібліотек у контексті розвитку громадянського суспільства, а саме розглянуто проект зі створення пунктів доступу громадян до інформації органів державної влади в бібліотеках.

Ключові слова: бібліотека, правове інформування, офіційна інформація, е-урядування.

Одним з фундаментальних прав у демократичному суспільстві є доступ до інформації, зокрема й правової, що спрямовано на забезпечення як особистих інтересів людини, тобто її можливість реалізувати свої права і свободи, так і на участь у справах суспільства й держави.

Зростаюча роль інформації, що є важливим чинником суспільного життя, визначає затребуваність і розвиток сучасних інформаційних центрів, у тому числі бібліотечних, діяльність яких спрямована на ефективне задоволення потреб соціально активної частини суспільства в розширенні інформаційного забезпечення. Відтак в умовах розвитку інформаційного суспільства на базі трансформації системи соціальних комунікацій зростає значення бібліотек як сучасних інформаційних центрів акумуляції, збереження й організації використання інформаційних ресурсів. Істотний дослідницький потенціал має проблема участі бібліотек у політико-правовому інформуванні громадян та органів влади. Вона актуалізується, серед іншого, зростаючою потребою в наданні достовірної, повної та своєчасної правової інформації та можливостями бібліотек як агрегаторів необхідних масивів інформації, авторитетних і при цьому демократичних установ. Бібліотеки як інформаційні центри орієнтовані на пошук, акумуляцію, зберігання, організацію та поширення суспільно корисних знань, зокрема й правових, надаючи до них безкоштовний, що досить важливо в нинішніх умовах, доступ.

Теоретичне осмислення широкого напрямку роботи бібліотек з політико-правового інформування відображено як у працях, присвячених різним аспектам функціонування бібліотеки в системі соціальних комунікацій [1, 2, 3, 4, 5, 6], так і в спеціальних дослідженнях системи бібліотечного правового інформування, зокрема в контексті участі бібліотек у політико-правовій комунікації [7]; ролі бібліотек і їх спеціальних інформаційно-аналітичних підрозділів у розвитку е-урядування [8,9] ; бібліотечної діяльності, спрямованої на забезпечення доступу до актуальної правової інформації широким колам користувачів [10, 11, 12].

Один з аспектів практичного досвіду бібліотечної діяльності, спрямованої на задоволення політико-правових запитів користувачів, – аналіз шляхів надання доступу до актуальних та якісних правових знань. Ідеться про різні форми й напрям бібліотечної роботи, серед яких вартим уваги видається створення в структурі бібліотек спеціальних центрів для правового інформування, висвітленню особливостей роботи яких присвячена ця стаття.

Прикладом ефективної діяльності бібліотек у контексті розвитку громадянського суспільства є проект зі створення пунктів доступу громадян до інформації органів державної влади в бібліотеках, започаткований Українською бібліотечною асоціацією (УБА) в червні 2009 р. у рамках гранту Програми сприяння парламенту України за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Через мережу поширюється не лише інформація органів державної влади, а й видання інформаційно-аналітичних підрозділів бібліотек, що є одним з напрямів створення бібліотекою інформаційного середовища правового спрямування, представленого системною сукупністю інформаційно-аналітичних засобів вироблення інформаційних ресурсів та організаційно-методичного забезпечення, орієнтованою на задоволення потреб користувачів в інформаційних послугах і ресурсах правового характеру. УБА співпрацює з Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського (НБУВ), Національною юридичною бібліотекою (НЮБ) НБУВ, Службою інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) НБУВ, Фондом Президентів України (ФПУ) НБУВ, які надають інформацію для поширення.

Досвід співпраці інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ (СІАЗ, НЮБ, ФПУ) та спроби оцінки ефективності роботи пунктів доступу громадян до офіційної інформації, зроблені в спеціальному дослідженні УБА [13], дають змогу зробити висновок про те, що створення спеціально облаштованих комп'ютерних місць у бібліотеках з підключенням

до Інтернету, де користувачі можуть самостійно або за допомогою бібліотекаря отримати доступ до інформації органів влади будь-якого рівня, з відповідними інструкціями-порадами щодо здійснення пошуку інформації, навігаційними ресурсами, бібліографічними списками, є ефективним інструментом участі бібліотек у створенні умов доступності й прозорості рішень влади для громадськості та, відтак – розбудови правового суспільства.

Станом на 2015 р. пункти доступу громадян діють у майже тисячі бібліотек, створюючи мережу пунктів доступу громадян (ПДГ) до офіційної інформації, яка охоплює всі регіони України і надає користувачам можливість отримати інформацію про діяльність органів державної влади (у тому числі з електронних джерел) та дізнатись, яким чином можна долучитися до процесу законотворення та впливати на процес прийняття державних рішень. Основними критеріями відкриття в бібліотеці пункту доступу громадян, і, як наслідок, залучення бібліотеки до мережі ПДГ, є наявність у бібліотеці комп'ютерів з вільним доступом до мережі Інтернет.

П'ять років діяльності мережі дають змогу узагальнити специфіку ПДГ як інформаційного агрегатора і виділити найбільш поширені форми роботи. Крім основного завдання – вільного доступу користувачів бібліотеки до інтернет-ресурсів офіційної інформації, здійснюються також індивідуальні консультації та надаються довідки користувачам щодо джерел і пошуку; здійснюється пошук офіційної інформації на запит користувача – конкретний документ чи підбірку документів за темою. Ці послуги надають понад 80 % усіх бібліотек-учасників. Групові заняття користувачів з методики пошуку офіційної інформації здійснюється переважно публічними бібліотеками – їх проводить лише 35% бібліотек-учасників. Достатньо поширеними є виставки літератури; складання бібліографічних і вебліографічних списків; допомога в складанні та оформленні офіційних документів; розсилка інформації користувачам (представникам влади, ГО та ін.); юридичні консультації від волонтерів; друк і запис інформації на електронні носії тощо [13].

Висловлену раніше тезу про доступність і демократичність як визначальні характеристики бібліотек у системі політико-правового інформування підтверджують висновки про специфіку категорій користувачів мережі ПДГ. Основними користувачами послуг є соціально незахищені прошарки населення – пенсіонери (84%), безробітні – (74,6%), студенти, абітурієнти, люди з обмеженими можливостями тощо – для яких важливе безкоштовне користування. Інша група – бізнес-кола, представники

місцевої влади, юристи, для яких очевидна принципова достовірність і якість офіційної інформації.

Оцінки ефективності діяльності мережі пунктів доступу громадян до офіційної інформації в бібліотеках дали підстави для обґрунтованого висновку – робота пунктів доступу в бібліотеках є органічною для бібліотечної діяльності та бібліотечного обслуговування і спрямована на розбудову демократичного й громадянського суспільства, на конкретну інформаційну допомогу громадянам.

Зазначимо, що функціонування спеціальних пунктів доступу громадян до офіційної інформації можна розглядати в контексті становлення електронного урядування в Україні. Передумовою цього є інформаційно-аналітичне забезпечення органів державної влади та місцевого самоврядування. Треба зауважити, що бібліотечні послуги в цій сфері напряму залежать від стану впровадження процесів е-урядування в державі. Водночас на сьогодні у сфері правового інформування бібліотеками електронні послуги є одним з найбільш перспективних напрямів діяльності. Бібліотека як посередник між владою та суспільством сьогодні може ефективно сприяти залученню громадян до активного використання інформаційної інфраструктури завдяки використанню технологій соціального партнерства, а саме виступаючи об'єднуючим елементом між урядом і громадянським суспільством.

Тут варто звернутися до досвіду бібліотек США, які завжди відігравали важливу роль у забезпеченні вільного та відкритого доступу до світових знань, а також до ресурсів, які забезпечують зв'язок з державними органами на всіх рівнях.

Публічні бібліотеки США використовуються як точки доступу до інформації щодо податків, сервісів і ресурсів із приводу громадянства й імміграції, соціальних послуг, медицини, надзвичайних ситуацій і реагування на стихійні лиха тощо. Вони задовольняють найважливіші потреби населення в е-урядуванні: виступаючи як важливі сполучні ланки між урядовими установами та клієнтами, які потребують допомоги; проводячи навчання основам комп'ютерної та інтернет-грамотності й надаючи доступ до послуг е-урядування; працюючи вечорами й вихідними днями, коли більшість державних установ уже закрито; забезпечуючи безпеку облікових записів електронної пошти та задовольняючи основні потреби при використанні послуг е-урядування; надаючи допомогу в отриманні доступу та використанні веб-сайтів е-урядування; надаючи допомогу в оформленні заявок по безробіттю, заявок на реабілітацію після катастроф та отриманні інших соціальних послуг.

Урядові послуги, ресурси та інформація стають усе більш цифровими, а в деяких випадках – тільки цифровими, тому численні урядові агентства направляють людей, що не мають удома Інтернету, у місцеві публічні бібліотеки для отримання допомоги та доступу до мережі для взаємозв'язку між громадянами та урядом [14].

Нагальність цього процесу визначена необхідністю аналізу сучасних інформаційних потоків, удосконалення організації співробітництва громадських і державних структур в Україні; новими можливостями інформаційних обмінів, удосконаленням інформаційно-аналітичного забезпечення владних структур, усієї системи користувачів електронної інформації, адже високий рівень доступності правової інформації сприяє, серед іншого, становленню масової грамотності в правовій сфері, стимулює розвиток правової держави, а отже, і громадянського суспільства.

Вивчення досвіду створення мережі пунктів доступу громадян до офіційної інформації дає підстави для висновку про необхідність подальшого вдосконалення механізмів трансляції правової інформації бібліотеками. Розширення каналів правового інформування актуалізується не тільки проблемою рівня доступності інформації в суспільстві, а й питаннями вироблення шляхів і методів розширення кола послуг у цій сфері. Отже, критерії оцінки правового інформування, здійснюваного бібліотеками, можна розглядати як у кількісному вимірі, що знаходить свій вираз у частоті пошуку відповідей на свої запитання користувачем, так і в якісному – доступності та швидкості отримання інформації, її якості, достовірності й повноті.

Підсумовуючи все вищезначене, можна говорити про те, що правове інформування сьогодні може розглядатися як окремий змістовний напрям роботи бібліотеки як соціально-комунікаційного центру, оскільки існує сформована суспільна потреба в такій діяльності. Її ефективність залежить від удосконалення внутрішніх і зовнішніх інформаційно-комунікаційних зв'язків бібліотеки, тобто важливу роль тут відіграє налагодження соціального партнерства, що характеризується багаторівневістю, відкритістю, загальнодоступністю та широкомасштабністю. Мова, зокрема, іде про організацію комунікаційних зв'язків окремих осіб і соціальних інституцій (органів державної влади, громадських організацій ті інших структур правової сфери) на різних рівнях – міжнародному, загальнодержавному, регіональному, місцевому тощо.

Література

1. *Давидова І. О.* Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві : монографія / І. О. Давидова. – Харків : ХДАК, 2005. – 295 с.
2. *Давидова І. О.* Соціально-комунікаційна теорія бібліотечної діяльності: становлення та шляхи розвитку / І. Давидова // *Бібл. вісн.* – 2014. – № 6. – С. 8–12.
3. *Ильганаева В. А.* Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / В. А. Ильганаева. – Харьков : КП «Городская типография», 2009. – 392 с.
4. *Слободяник М. С.* Базова модель бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції / М. С. Слободяник // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* – 2009. – № 4. – С. 3–4.
5. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.] / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2011. – 248 с.
6. *Лобузін К.* Технології організації знаньних ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / Катерина Лобузін. – Київ, 2012. – 252 с.
7. *Гранчак Т.* Бібліотека в інформаційному супроводі управління суспільними процесами: політико-комунікаційний аспект : монографія / Тетяна Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 184 с.
8. *Пальчук В.* Бібліотеки в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади : монографія / В. Пальчук ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 314 с.
9. *Галаган Л.* Інформаційний потенціал е-урядування в забезпеченні комунікативних зв'язків органів державної влади з громадськістю / Л. Галаган // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – 2013. – Вип. 36. – С. 56–74.
10. *Іванова М.* Комплексні онлайнві юридичні інформаційні ресурси Національної юридичної бібліотеки / М. Іванова // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – 2013. – Вип. 33. – С. 233–239.
11. *Іванова Н.* Сучасні бібліотечні установи в процесі поширення правових знань / Н. Іванова // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – 2010. – Вип. 26. – С. 81–87.
12. *Половинчак Ю.* Зарубіжний досвід представлення бібліотеками досягнень національної правової думки / Ю. Половинчак // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – 2012. – Вип. 33. – С. 171–178.

13. Оцінка ефективності діяльності Мережі пунктів доступу громадян до офіційної інформації в бібліотеках : матеріали дослідження / авт.-уклад. О. Бруй, О. Бояринова, Я. Сошинська ; Укр. бібл. асоц. ; Прогр. сприяння Парламенту П. – Електрон. вид. – Київ : УБА, 2012. – 89 с.

14. Влада – бібліотека – громада: приєднуємося до електронного урядування : практичний посібник для бібліотек з надання послуг електронного урядування / Центральна бібліотека ім. М. Л. Кропивницького ЦБС для дорослих м. Миколаєва ; уклад. Гич Г. М., Михайловська Т. О., Некипелова О. М., Цуканова А. Є. – Миколаїв : ФОП Швець В. Д., 2013. – 120 с.

References

1. Davydova, I. (2005). Bibliotechnne vyrobnyctvo v informacijnomu suspil'stvi [Library Production in the Information Society]. Kharkiv: HDAK [in Ukrainian].

2. Davydova, I. (2014). Social'no-komunikacijna teoriya bibliotechnoyi diyal'nosti: stanovlennya ta shlyaxy rozvytku [Social and communication theory of library activities: formation and the development]. *Bibliotechniy visnyk – Library Bulletin*, 6, 8–12 [in Ukrainian].

3. Ilganaeva, V. (2009). Sotsialnie kommunikatsii (teoriya, metodologiya, deyatel'nost) [Social communication (theory, methodology, activities)]. Kharkov: KP «Gorodskaya tipografiya» [in Russian].

4. Slobodyanyk, M. (2009). Bazova model' biblioteky yak social'no-komunikacijnoyi insty'tuciyi [The base model of the library as a social and communication institution]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiya – Library science. Dokumentoznavstvo. Informologiya*, 4, 3–4 [in Ukrainian].

5. Onyshhenko, O. S., Dubrovina, L. A., Gorovyj, V. M. et al. (2011). Elektronni informacijni resursy bibliotek u pidnesenni intelektual'nogo i duxovnogo potencialu ukrayins'kogo suspil'stva [Electronic information resources of libraries in raising the intellectual and spiritual potential of Ukrainian society]. NAN Ukrainy, Nacional'na biblioteka Ukrayiny imeni V. I. Vernads'kogo. Kyiv: NBUV [in Ukrainian].

6. Lobuzina, K. (2012). Teknologiyi organizaciyi znannyevykh resursiv u bibliotechno-informacijnij diya'nosti : monografiya [Technologies of organizing the knowledge resources in library and information work]. Kyiv [in Ukrainian].

7. Hrachak, T. (2014). Biblioteka v informacijnomu suprovodi upravlinnya suspil'nymy procesamy: polityko-komunikacijnyj aspekt [The library

in information support of managing social processes: political and communication aspect: monograph]; NAN Ukrayiny, Nacz. b-ka Ukrayiny im. V. I. Vernads'kogo. Kyiv [in Ukrainian].

8. Pal'chuk, V. (2014). Biblioteky v informacijno-analitychnomu zabezpechenni organiv derzhavnoyi vlady [Libraries in the information and analytical support of public authorities]; NAN Ukrayiny, Nacz. b-ka Ukrayiny im. V. I. Vernads'kogo. Kyiv [in Ukrainian].

9. Galagan, L. (2013). Informacijnyj potencial e-uryaduvannya v zabezpechenni komunikatyvnyx zv'yazkiv organiv derzhavnoyi vlady z gromads'kisty [Information potential of e-government in providing communication links of state authority and society]. *Naukovi praci Nacional'noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads'kogo – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, Issue 36, 56–74 [in Ukrainian].

10. Ivanova, M. (2013). Kompleksni onlajnovi yurydychni informacijni resursy Nacional'noyi yurydychnoyi biblioteky [Comprehensive online Resources of Legal Information of National Law Library] *Naukovi praci Nacional'noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads'kogo – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, Issue 33, 233–239 [in Ukrainian].

11. Ivanova, N. (2010). Suchasni bibliotechne ustanovy v procesi poshyrennya pravovyx znan' [Modern library institutions in the dissemination of legal knowledge] *Naukovi praci Nacional'noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads'kogo – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, Issue 26, 81–87 [in Ukrainian].

12. Polovynchak, Yu. (2012). Zarubizhny'j dosvid predstavleniya bibliotekamy dosyagnen' nacional'noyi pravovoyi dumky [Foreign experience of libraries in representing the achievements of the national legal thought] *Naukovi praci Nacional'noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads'kogo – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, Issue 33, 171–178 [in Ukrainian].

13. Ocinka efektyvnosti diyal'nosti Merezhi punktiv dostupu gromadyan do oficijnoyi informaciyi v bibliotekax : materialy doslidzhennya [Evaluation of the effectiveness of the network of points of access to official information in libraries: materials of research]; avt.-uklad. O. Bruj, O. Boyarynova, Ya. Soshyns'ka ; Ukr. bibl. asocz. ; Progr. Spry'yannya Parlamentu II. Elektron. vyd. Kyiv: UBA, 2012.

14. Vlada – biblioteka – gromada: pry'yednuemosya do elektronnoho uryaduvannya: praktychny'j posibnyk dlya bibliotek z nadannya poslug elektronnoho uryaduvannya [State authority – Library – Community: join the e-government: a practical guide for libraries to provide e-government services].

Central'na biblioteka im. M. L. Kropy'vny'cz'kogo CzBS dlya dorosly'x m. Mykolayeva ; uklad. Gy'ch G. M., My'xajlovs'ka T. O., Neku'pelova O. M., Czukanova A. Ye. My'kolayiv: FOP Shvecz' V. D., 2013.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2015.

Olga Pestretsova

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Access for Citizens to Official Information at Practice of Modern Libraries

In this article considers the role and participation of libraries in providing access to the official legal information. Attention is drawn to the some aspects of legal informing in the context of e-government. There is an example of effective activity of libraries in the context of development of civil society in particular, the establishment of points of access to information of public authorities in libraries. This leads to the conclusion about the necessity of further improve the transmission mechanisms of legal information by libraries.

Expanding channels of legal informing characterized not only a problems of availability of information in society, but also the developing ways and means of expanding the range of services in this area. It is noted that the accessibility and democracy is the defining characteristic of libraries in the system of political and legal informing.

Keywords: library, law information, official information, e-government.

Ольга Пестрецова

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Доступ граждан к официальной информации в деятельности современных библиотек

В статье рассматривается роль и участие библиотек в процессе организации доступа граждан к правовой официальной информации, а также отдельные аспекты правового информирования в контексте э-управления. Приводятся примеры эффективной деятельности библиотек в контексте развития гражданского общества, а именно рассмотрен проект по созданию пунктов доступа граждан к информации органов государственной власти в библиотеках, который дает основания для вывода о необходимости дальнейшего совершенствования механизмов трансляции правовой информации библиотеками.

Расширение каналов правового информирования актуализируется не только проблемой уровня доступности информации в обществе, но и вопросами выработки путей и методов расширения спектра услуг в этой сфере. Подчеркивается, что доступность и демократичность являются определяющими характеристиками библиотек в системе политико-правового информирования.

Ключевые слова: библиотека, правовое информирование, официальная информация, э-управление.

Олег Натаров,

мол. наук. співроб. відділу оперативної інформації СІАЗ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ПРАВОВА ОСВІТА НАСЕЛЕННЯ: РОЛЬ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

У статті розглядається роль бібліотек України в здійсненні правової освіти населення, зокрема, розкрито конкурентні переваги бібліотек у цьому процесі. Наведено приклади ефективної діяльності бібліотечних установ різного відомчого підпорядкування у здійсненні правової освіти.

Ключові слова: правова освіта населення, правова інформація, правове інформування, бібліотеки України.

Становлення України як демократичної, правової держави, формування засад громадянського суспільства зумовлюють необхідність підвищення рівня правової культури населення. На державному рівні потребують вирішення питання дальшого розвитку правової свідомості, подолання правового нігілізму та правого інфантилізму, задоволення потреб громадян у одержанні знань про право. Це може бути забезпечено, насамперед, шляхом удосконалення правової освіти населення.

Проблемі правової освіти присвячені праці вчених у різних наукових галузях: філософії, юриспруденції, педагогіці ⁶. При цьому переважно висвітлювалися питання здобуття знань у національній системі освітніх

⁶ Головченко В. Особливості формування правової культури молоді // Право України. – 2004. – № 10. – С. 120–123; Городиський М. І. Правова освіта майбутнього вчителя; ред. М. К. Подберезський; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – К.: Науковий світ, 2001. – 128 с.; Оніщенко Н. Правова освіченість у контексті рівнів правової освіти. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/3413/>; Подберезський М. К. Правова культура майбутнього вчителя (теоретико-методологічний аспект); Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х.: Основа, 1997. – 220 с.; Попад'їна Т. С. Проблема правової освіти в філософії І. О. Ільїна // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. – 2011. – Вип. 1 (2). – С. 67–72; Шефель, С. В. Філософія правової освіти як складник сучасного соціально-гуманітарного знання // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Сер. Філософія, філософія права, політологія, соціологія: зб. наук. пр. / Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Х.: Право, 2011. – № 7. – С. 81–87.

закладів. Водночас сьогодні правова освіта та правове виховання здійснюються не тільки в навчальних закладах, а й за їх межами. Зокрема, активними учасниками правоосвітньої роботи є бібліотечні установи. Адже бібліотека сьогодні – це один із соціальних інститутів, метою якого є залучення особистості до активної участі в громадському житті через забезпечення вільного доступу до джерел правової інформації, широке інформування про правову політику держави та законодавство, розвиток правосвідомості й правової культури, у якому зацікавлене все суспільство.

Отже, метою цієї статі якраз і є висвітлення сучасного стану правоосвітньої роботи в бібліотеках України.

Правова освіта – це процес засвоєння знань про основи держави і права, виховання у громадян поваги до закону, прав людини, небайдужого ставлення до порушень законності і правопорядку. У юридичній науці правову освіту розглядають як необхідний елемент правової культури, умову правової вихованості особи [3, с. 550; 15, с. 521]. О. Скакун прирівнює поняття правової освіти до поняття правого всеобучу, під яким розуміється єдина загальнодержавна система вивчення законодавства, яка охоплює всі верстви населення, усіх державних службовців. Зокрема, правова освіта посадових осіб має на меті не тільки оволодіння мінімумом правових знань, а й ставлення до їх використання: усі управлінські рішення мають відповідати «літері» і «духу» закону. Відповідно, О. Скакун виділяє такі функції правового всеобучу: правова освіта і виховання молоді; правова освіта депутатського корпусу всіх рівнів; правова освіта працівників органів виконавчої влади на місцях; правова освіта працівників органів управління громадських організацій; правова освіта посадових осіб комерційних корпорацій – асоціацій, концернів, міжгалузевих, регіональних та інших об'єднань; правова освіта правопорушників у місцях позбавлення волі та ін.; методичне забезпечення правового всеобучу (підтримання сукупності сучасних принципів, форм, методів і способів правової освіти та інформації, активна участь в їх здійсненні) [15, с. 520–521].

Державна політика України передбачає систему заходів щодо правової освіти громадян як засобу трансляції правової культури, способу орієнтації в соціально-правовому просторі відповідно до норм – правових і етичних – правомірної поведінки, сприяння подоланню таких проявів дефектної правосвідомості як правовий нігілізм, правовий інфантилізм, правовий ідеалізм, правовий дилетантизм і «переродження» правосвідомості.

Насамперед необхідно зазначити, що згідно зі ст. 57 Конституції України кожному гарантується право знати свої права і обов'язки. Закони

та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення в порядку, встановленому законом. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права та обов'язки громадян, не доведені до відома населення в порядку, встановленому законом, є нечинними.

Конституційну норму, що проголошує право кожного знати свої права та обов'язки, у науці конституційного права розглядають у зв'язку з такими загальними засадами Конституції, як принцип правової держави (ст. 1) і верховенство права (ст. 8). Адже в умовах існування правової держави, дії верховенства права правові норми та їх джерела повинні відповідати принципу правової визначеності. Згідно з цим принципом, який відштовхується від ідеї передбачуваності, люди повинні мати змогу планувати свої дії із впевненістю, що знають про їх правові наслідки. Принцип правової визначеності вимагає, зокрема, щоб правові акти заздалегідь оприлюднювалися, діяли на майбутнє (так звана матеріальна доступність права), були ясними, простими, точними, чіткими та несуперечливими (так звана інтелектуальна доступність права). Така передбачуваність збільшує автономію особи щодо держави й зрештою забезпечує її свободу.

Крім того, право знати свої права та обов'язки також розглядають у контексті ч. 2 ст. 34 Конституції України, яка гарантує кожному право вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію. У цьому випадку йдеться про правову інформацію, вільне отримання й поширення якої є вкрай важливим для формування в людей знань про свої права та обов'язки [4, с. 425].

Варто зазначити, що необхідність правової освіти закріплена в чинному законодавстві України. Зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України «Про Програму правової освіти населення України» від 29 травня 1995 р. затверджено Положення про Всеукраїнську міжвідомчу координаційно-методичну раду з правової освіти населення. Рада була утворена для забезпечення взаємодії органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, навчальних закладів і закладів культури, наукових установ, видавництв і видавничих організацій, засобів масової інформації у сфері правової освіти населення, а також надання відповідної методичної допомоги. Серед актуальних питань правової освіти, інформацію про які заслуховує на своїх засіданнях рада, названі результати вивчення стану діяльності з правової освіти населення, аналіз соціологічних досліджень, опитувань громадян, оглядів-конкурсів, стан підготовки викладачів правових дисциплін і видання підручників і посібників з правознавства тощо [9]. З метою підвищення рівня правової

освіти населення, створення належних умов для набуття громадянами правових знань, а також забезпечення їх конституційного права знати свої права і обов'язки указом Президента України від 18 жовтня 2001 р. було затверджено Національну програму правової освіти населення. Програма передбачає далі створення необхідних умов для набуття широкими верствами населення правових знань і навичок у їх застосуванні, забезпечення доступу громадян до джерел правової інформації, а також визначає основні напрями правоосвітньої діяльності та першочергові заходи щодо їх реалізації [8].

Загалом аналіз вітчизняних публікацій з проблем правої освіти, а також ідей та положень, викладених у нормативно-правових актах України з питань освіти, зокрема в законах України «Про освіту» (1991) та «Провищу освіту» (2014), Указах Президента України «Про Національну програму правової освіти населення» (2001), «Про Національну доктрину розвитку освіти» (2002), «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013), постановах Кабінету Міністрів України «Про Державну національну програму «Освіта» («Україна ХХІ ст.»)» (1993), «Про Програму правової освіти населення України» (1995), дає змогу резюмувати, що правову освіту населення становить комплекс інформаційних, навчальних і виховних заходів державних і громадських структур, спрямованих на забезпечення певного обсягу правових знань, умінь і навичок, інформаційного забезпечення, необхідних громадянину для прийняття рішень у питаннях державного та приватного життя, захисту прав і свобод, гарантованих Конституцією України, формування стійких правових знань, переконань, цінностей, потреб і звичок правомірної поведінки. При цьому головною метою правової освіти населення є формування правової культури, подолання правового нігілізму та інших викривлень уявлень про цінність права, задоволення потреб у правовому знанні, заохочення до участі в розбудові держави, профілактика правопорушень, забезпечення вільного та всебічного розвитку особистості.

Правова освіта є складовою частиною системи освіти України. Разом з тим, як уже зазначалося в цій роботі, активними учасниками правоосвітньої роботи є бібліотеки України. Діяльність бібліотечних установ різного відомчого підпорядкування ⁷ спрямована зокрема на підвищення

⁷ Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» визначає такі види бібліотек: 1) за значенням бібліотеки поділяються на: всеукраїнські загальнодержавного значення (національні, державні); республіканські (Автономної Республіки Крим); обласні; міські; районні; селищні; сільські. 2) За змістом бібліотечних фондів бібліотеки є: універсальні; галузеві; міжгалузеві. 3) За призначенням бібліотеки

рівня правової підготовки населення, насамперед учнівської та студентської молоді, громадян, які перебувають на державній службі, обрані народними депутатами України, депутатами місцевих рад, викладачів правових дисциплін і журналістів, які висвітлюють правову тематику; створення належних умов для набуття громадянами знань про свої права, свободи і обов'язки; широке інформування населення про правову політику держави та законодавство; забезпечення вільного доступу громадян до джерел правової інформації; вдосконалення системи правової освіти населення, збереження та розвиток вітчизняних традицій у цій сфері.

При цьому важливими конкурентними перевагами бібліотек є: системність, фундаментальність і науковість, що визначає авторитетність бібліотечних установ, які гарантують користувачу якість свого інформаційного продукту. Інша важлива риса, якою характеризується діяльність бібліотечних установ, це їх незалежність, у силу чого сучасна бібліотека може претендувати на експертний статус. Бібліотеки поступово стають системоутворювальним компонентом соціально-культурної інфраструктури, формуючи навколо себе особливе культурне й інформаційно-комунікативне середовище, і, таким чином, перетворюючись із книгозбірень на центри формування громадської думки [16, с. 66].

Необхідно зазначити, що процеси розбудови України як демократичної держави, її органічне входження у світовий правовий та інформаційний простір обумовили зростання суспільної потреби в ефективному комплектуванні та використанні бібліотечних фондів, організації системи інформування з допомогою сучасних електронних інформаційних технологій. У цих умовах пріоритетного значення закономірно набула сфера правового інформування, від якісної організації якої залежить розвиток принципово нових можливостей для становлення правової держави та громадянського суспільства, удосконалення взаємовідносин між державою, органами влади, самоврядування та суспільством.

Як зазначають дослідники, поширення правових знань бібліотечними установами є системним процесом, з використанням усього асортименту наявних форм інформаційного та аналітичного обслуговування користувачів, орієнтованих відповідно до їхніх специфічних запитів.

поділяються на: публічні (загальнодоступні), у тому числі спеціалізовані для дітей, юнацтва, осіб з фізичними вадами; спеціальні (академії наук, науково-дослідних установ, навчальних закладів, підприємств, установ, організацій). Публічні, спеціальні та спеціалізовані бібліотеки можуть об'єднуватися в централізовані бібліотечні системи.

Вивчення рівня правової поінформованості суспільства дає можливість бібліотечним установам прогнозувати запити на цей вид інформації та працювати на упередження. Визначають такі основні напрями бібліотечної політики у сфері здійснення правового інформування українського суспільства: модернізація бібліотечних послуг у сфері правового інформування – розробка моделей електронного правового інформування; розвиток програм підтримки правової культури, підвищення рівня правової обізнаності користувачів бібліотек; підготовка й реалізація програм щодо розширення фондів правової інформації, зокрема в електронному вигляді; забезпечення доступу населення до соціально значущої правової інформації шляхом упровадження на базі загальнодоступних бібліотек повсюдного доступу до інформаційно-правових баз інформації; розвиток інфраструктури бібліотечної справи, розширення учасників великих корпоративних проєктів у сфері правового інформування; розвиток міжнародної бібліотечної співпраці, участь у міжнародних бібліотечних і культурних проєктах у сфері правового інформування, у тому числі на основі нових форм і методів професійної бібліотечної діяльності; сприяння ефективному функціонуванню системи безперервної інформаційно-правової підтримки малозахищених верств населення України.

У забезпеченні такого доступу фахівці радять спиратися на наявну бібліотечну мережу. Адже основним завданням бібліотек є реалізація права користувача на одержання оперативної та повної інформації, доступ до ресурсів не тільки в бібліотеці, а й за її межами. Крім традиційного міжбібліотечного абонементу, значна кількість бібліотек сьогодні активно використовує у своїй діяльності необмежені ресурси Інтернету, значно підвищивши таким чином інформаційну повноту обслуговування й надаючи читачам інформацію у більш зручній формі порівняно із традиційними [6, с. 92].

У контексті нашої теми доцільно розглянути приклади правоосвітньої роботи в бібліотеках України. Провідними інформаційними центрами зі збереження й розвитку інформаційних фондів національного значення є національні бібліотеки ⁸. Вони володіють потужними фондами вітчизняних і найважливіших науково значущих зарубіжних документів

⁸ Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника НАН України, Національна парламентська бібліотека України, Національна історична бібліотека України, Національна наукова медична бібліотека України, Національна бібліотека України для дітей, Одеська національна наукова бібліотека ім. М. Горького,

і здійснюють міжнародне співробітництво у формуванні та використанні світових бібліотечних ресурсів, задовольняють найрізноманітніші потреби суспільства у сфері права, сприяють розвитку юридичної науки, правової освіти, формуванню правової культури населення. Крім того, перевагою національних бібліотек у сфері правового інформування є те, що, маючи доступ до великих масивів інформації, вони здатні вдосконалювати свої навігаційні характеристики та надавати довідково-консультативні послуги. Саме в умовах національних бібліотек стає можливим ефективне розв'язання проблеми структуризації інформації з метою забезпечення дії принципу «кожному користувачу – потрібну йому інформацію» [2, с. 31].

Найбільшою бібліотекою України, головним науково-інформаційним центром держави, що входить до найбільших національних бібліотек світу, є Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (НБУВ). Обсяг фондів НБУВ – близько 15 млн одиниць зберігання. Щорічно до фондів надходять 160–180 тис. документів (книг, журналів, газет тощо). Бібліотека комплектується всіма українськими виданнями, отримує примірник дисертацій, які захищаються на території України, веде міжнародний книгообмін з понад 1500 науковими закладами та бібліотеками 80 країн світу. До бібліотеки як депозитарію документів і матеріалів ООН в Україні надсилаються публікації цієї організації та її спеціалізованих установ. З 1998 р. здійснюється цілеспрямоване комплектування електронними документами.

Мережеві інформаційні ресурси бібліотеки містять: зібрання «Наукова періодика України» (0,5 млн статей з 1,7 тис. журналів), електронні тексти (80 тис. документів, з них 60 тис. авторефератів дисертацій), аналітичні матеріали (4 тис. бюлетенів оперативної інформації та інформаційно-аналітичних оглядів), каталоги та картотеки (3,5 млн бібліографічних записів і 5 млн зображень карток генерального алфавітного каталогу); реферативну базу даних «Україніка наукова» (400 тис. записів). В інтранет-середовищі міститься 700 тис. публікацій. Пошуковий апарат Бібліотеки має у своєму складі систему бібліотечних каталогів та картотек і фонд довідково-бібліографічних видань обсягом 200 тис. примірників. Цей фонд містить документи нормативного характеру (закони, укази, постанови тощо), енциклопедії, тлумачні словники, довідники, бібліографічні посібники [13].

Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН України.

Особливою категорією абонентів НБУВ є інформаційні служби органів державної влади, серед яких Верховна Рада України, Адміністрація Президента України і Кабінет Міністрів України. Тут варто зазначити, що сьогодні, розвиваючись як сучасні суспільні інформаційні центри, бібліотеки мають можливість забезпечувати опосередкований зв'язок між громадськістю й органами державної влади. Інформація пов'язує між собою державу та громадянське суспільство, постає одним з дійових засобів налагодження взаємозв'язку між особистістю та державою. Управління суспільством з боку державних органів завжди обумовлює їхню інформованість про відповідні процеси та явища. Як зазначають фахівці, «зростає значення бібліотечних установ в інформаційному супроводі державних владних інститутів, суспільства в цілому обумовлено тим, що саме в бібліотеках протягом останнього десятиріччя спостерігалось найбільш помітне вдосконалення методів керування інформацією, введення її в активний обіг. Досвід провідних бібліотечних установ показує важливу їхню роль у забезпеченні відкритості й доступності інформації про діяльність державних владних структур, а отже, і до нормативно-правових матеріалів» [6, с. 91]. Як приклад цьому твердженню слугує діяльність у сфері правового інформування, яку здійснюють структурні підрозділи НБУВ: Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ), Національна юридична бібліотека (НЮБ), Фонд Президентів України (ФПУ). Зокрема, НЮБ забезпечує акумуляцію документально-інформаційних ресурсів (книжок, документів та інших носіїв інформації), які містять правову інформацію (сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення, їх профілактику і боротьбу з ними тощо). Основними завданнями бібліотеки є: забезпечення правовою інформацією працівників органів державної влади, спеціалістів-правників, науковців, студентів, представників дипломатичного корпусу і міжнародних неурядових організацій та поширення правових знань серед населення; надання довідково-консультаційної допомоги; систематизація та аналіз матеріалів, які містять правову інформацію [7].

Провідним державним культурним, освітнім, науково-інформаційним закладом є Національна парламентська бібліотека України (НПБУ). Це загальнодоступна установа з універсальними за змістом фондами, яка обслуговує найширші верстви населення. У контексті нашої теми становить інтерес діяльність Центру правової інформації (ЦПІ) НПБУ, який було створено з метою розширення вільного доступу громадян

до інформації правового характеру та удосконалення процесів обслуговування користувачів ресурсами з права на основі використання як традиційних, так і нових бібліотечно-інформаційних технологій. При цьому для забезпечення оптимізації обслуговування користувачів у Центрі було проведено локальне дослідження «Бібліотека і правова інформація: користувач, ресурси, послуги», під час якого вивчалися споживачі правової інформації та їхні запити, інформаційні ресурси НПБУ, зокрема електронні, бібліотечні послуги. Сьогодні у відкритому доступі користувачі мають можливість ознайомитися з новими виданнями правового змісту: нормативно-правовими документами (кодексами, законами, постановами тощо); науковими коментарями та монографіями; довідковою та науково-популярною літературою; періодичними виданнями за останні два роки. Також надається доступ до електронних інформаційних ресурсів зазначеної тематики. Пріоритетним напрямом діяльності ЦП є надання користувачам довідково-інформаційних послуг. Так, для інформування відвідувачів створено картотеки, готуються виставки нових надходжень документів. Для надання безоплатної юридичної допомоги населенню при ЦП НПБУ спільно зі Всеукраїнською спеціальною колегією з питань боротьби з корупцією та організованою злочинністю відкрита Громадська приймальня. Відвідувачам надаються консультації, роз'яснення з правових питань, допомога в складанні документів правового характеру (звернень, окремих процесуальних документів) [5, 14].

Важливу роль у забезпеченні правового всеобучу народних депутатів України, їхніх помічників-консультантів, працівників Апарату українського парламенту відіграє спеціальна Бібліотека Верховної Ради України (БВРУ). Бібліотека забезпечує формування, зберігання та ефективне використання бібліотечного фонду як упорядкованого зібрання документів з питань права та парламентаризму, політики та економіки, науки, освіти, культури та інших питань функціонування та розвитку українського суспільства та інших країн світу. На 1 січня 2015 р. парламентський бібліотечний фонд становив близько 68 тис. документів.

Паперовий фонд БВРУ складається з двох типів бібліотечних документів:

1. Офіційні видання – документи про результати діяльності парламенту та інших інститутів влади:

– стенографічні звіти сесій Верховної Ради УРСР; Бюлетені сесій Верховної Ради України; Відомості Верховної Ради України; «Голос України»: газета Верховної Ради України; «Віче»: теоретичний і громадсько-політичний журнал;

– звіти про роботу парламентських комітетів; матеріали парламентських слухань;

– систематичне зібрання актів чинного законодавства України, Росії, Білорусі та інших країн СНД; колекція текстів конституцій країн світу;

– переклади нормативно-правових актів та аналітико-правові документи країн світу.

2. Інші видання, необхідні для здійснення конституційних повноважень парламенту (книжкові, газетні та журнальні, що становлять профіль комплектування документного фонду БВРУ). Для зручності користування найбільш популярні видання цього блоку об'єднані у спеціальні Бібліотечні колекції:

– авторські праці народних депутатів України, політиків і державних діячів – дарунки бібліотеці від їх авторів;

– видання Інституту законодавства, Парламентського видавництва, Рахункової палати та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;

– видання парламентів країн світу;

– видання Державного комітету статистики України, індекси моніторингу соціологічних опитувань, вітчизняні і зарубіжні універсальні та галузеві енциклопедії, енциклопедичні словники тощо;

– видання Національної української академії державного управління при Президенті України, Національного інституту стратегічних досліджень при Адміністрації Президента України, Національного інституту проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки та оборони України;

– монографічні видання інститутів НАН України (держави і права ім. В. М. Корецького, соціології, філософії, економіки, економічного прогнозування, економіки промисловості, світової економіки і міжнародних відносин, національних відносин і політології, регіональних досліджень, історії України, українознавства ім. І. Крип'якевича, народознавства і української мови);

– видання зарубіжних інформаційних центрів і програм в Україні (Програми сприяння парламентам України, Бюро інформації Ради Європи, Ресурсно-інформаційного центру Британської Ради, Центру інформаційних ресурсів Посольства США, Центру інформації та документації НАТО та ін.).

Електронний ресурс БВРУ становлять документи на CD-ROM і близько 36 тис. документів, які мають електронну копію.

Основними видами бібліотечних послуг БВРУ є надання можливості замовляти книги через мережу Інтернет; надання документів

на паперових та інших носіях інформації з фондів БВРУ та з фондів бібліотек інших систем і відомств України; складання тематичних добірок документів; виконання бібліотечних довідок з питань порядку дня засідань сесії, комітетів і фракцій та з інших питань, що безпосередньо належать до діяльності Верховної Ради України; здійснення інформаційно-бібліографічного пошуку з використанням паперових та електронних (у тому числі Інтернет) вітчизняних і зарубіжних бібліотечних ресурсів; підготовка бібліографічних покажчиків до законопроектів та з проблем парламентської діяльності; підготовка щотижневих оглядів публікацій в центральній пресі, пов'язаних з діяльністю Голови Верховної Ради України; підготовка щоденних анованих оглядів центральної преси; підготовка регулярних повнотекстових «Оглядів регіональної преси»; підготовка щомісячних випусків «Парламентського довідника знаменних і пам'ятних дат»; інформування про нові надходження документів до фондів бібліотеки; допомога користувачам у виборі відповідних інформаційно-пошукових засобів; проведення екскурсій для відвідувачів Верховної Ради України з історії і сьогодення українського парламентаризму, архітектури сесійного будинку Верховної Ради України; читачам пропонуються віртуальні виставки нових надходжень до бібліотеки Верховної Ради України та віртуальні виставки, які присвячено знаменним датам, ювілеям, окремим темам, визначним подіям вітчизняної та світової історії, науки і культури.

Важливо звернути увагу та те, що партнерами БВРУ, зокрема, виступають Національна парламентська бібліотека України (головний партнер), Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, державні наукові та галузеві бібліотеки, спеціалізовані бібліотеки; республіканська (АРК) та обласні універсальні наукові бібліотеки [10].

Важливою частиною освітнього, наукового та культурного простору є спеціальні бібліотеки вищих навчальних закладів (ВНЗ). Як зауважує І. Беззуб, більшість стратегічних завдань, які стоять перед ВНЗ, тісно пов'язані з діяльністю бібліотеки як важливої ланки наукового й навчального процесів: бібліотека є тією творчою лабораторією, від ресурсів і послуг якої багато в чому залежить якість і зміст студентської освіти [1, с. 524]. У свою чергу, від рівня правової освіти, від ступеня оволодіння знаннями, отриманими юридичною наукою, передусім студентами вищих навчальних закладів юридичного профілю безпосередньо залежить правова культура всіх представників юридичної професії. Можна констатувати, що останнім часом відбулися значні позитивні зрушення в бібліотечно-інформаційному забезпеченні юридичної освіти

і науки, зокрема, створено веб-портали та сайти у провідних бібліотеках вищих навчальних закладів, формується повноцінний галузевий інформаційний ресурс, електронні каталоги, повнотекстові бази, електронні бібліотеки.

Одним з найавторитетніших провідних навчальних закладів України є підпорядкований Національній академії наук України Київський університет права. Наукова бібліотека Київського університету права НАН України – сучасний інформаційний, навчальний та науково-дослідний центр університету.

Бібліотечний фонд становить 150 тис. примірників, серед яких найбільш широко представлена література з національного та міжнародного права, дисциплін соціально-гуманітарного циклу, зокрема, підручники та навчальні посібники, монографії та наукові збірники, теоретичні та науково-практичні журнали. Бібліотечні фонди поповнюються вітчизняними періодичними виданнями з питань правознавства, правничими часописами США, а також юридичними періодичними виданнями Польщі, Угорщини, Словаччини, Болгарії, Молдови, Грузії, Румунії, Сербії тощо.

Діяльність Наукової бібліотеки КУП НАНУ як інформаційного та соціокультурного підрозділу, що втілює загальну стратегію розвитку університету, орієнтується на науково-інформаційне забезпечення освітнього процесу та науково-дослідної роботи, глибоку інтеграцію освіти і науки, формування інформаційної культури користувачів, допомоги в оволодінні знаннями, вміннями та навичками використання інформаційно-бібліотечних технологій у студентському житті та професії юриста.

Бібліотека активно впроваджує інформаційні технології. Автоматизовані робочі місця для користувачів і вільний WI-FI у читальному залі значно розширюють можливості студентів в отриманні інформації. Ведеться систематична робота з наповнення та оновлення контенту «Електронної бібліотеки студента-правника», електронний каталог бібліотеки постійно поповнюється бібліографічними записами та надає вичерпну інформацію про бібліотечні інформаційні ресурси.

Також привертає до себе увагу єдина в Україні бібліотека-депозитарій Всесвітньої організації інтелектуальної власності, створена в університеті в рамках програми BOIB «WIPO Publication Depository Library Program», покликана сприяти більш глибокому ознайомленню студентів і науковців Київського університету права, фахівців України в галузі інтелектуальної власності з багатоплановою діяльністю BOIB, питаннями правового

регулювання та захисту інтелектуальної власності, організацією інтелектуальної власності [11].

Організацію цілеспрямованої роботи з правової освіти серед різних верств населення здійснюють республіканські та обласні універсальні наукові бібліотеки, спеціалізовані бібліотеки для дітей та юнацтва, публічні бібліотеки міст і районів. Основними напрямками правоосвітньої роботи в цих бібліотеках є: забезпечення вільного доступу громадян до джерел правової інформації; проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед користувачів різних вікових категорій, створенні належних умов для набуття ними знань про свої права і обов'язки; пошук нових форм і методів правової освіти широких верств населення. При цьому варто відзначити широку співпрацю згаданих бібліотек щодо поширення правових знань серед населення з іншими установами та організаціями, місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування, засобами масової інформації. Так, наприклад, у партнерстві з Головним управлінням юстиції в Миколаївській області на базі відділу документів з гуманітарних наук Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки (ОУНБ) ім. О. Гмирьова було засновано Університет правових знань. Завдання університету полягають у залученні різних категорій населення до популяризації правової культури через просвітницьку діяльність; сприянні розумінню основ конституційного, виборчого, трудового, шлюбно-сімейного та інших галузей права; наданні юридичної допомоги з усіх напрямів правового характеру; забезпеченні реалізації права громадян на отримання інформації в будь-якому її вигляді. До послуг користувачів – відкритий доступ до правової інформації: законодавчих матеріалів виконавчих органів влади України; нормативно-правових актів; наукових коментарів і монографій; довідкових видань з правових питань: словників, енциклопедій, довідників; періодичних видань правового змісту [12].

Стосовно спеціалізованих бібліотек для дітей і юнацтва також варто відзначити, що правоосвітня робота в них тісно пов'язана з правовиховною. Нагадаємо, що правове виховання – це цілеспрямований постійний вплив на людину з метою формування у неї правової культури та активної правомірної поведінки [15, с. 516]. Правовиховна та правоосвітня діяльність бібліотек, що обслуговують дітей та юнацтво, базується на різноплановому підході, популяризації правової літератури та різноманітності її форм, вираженому поєднанні індивідуальної роботи, наочної популяризації книг і творчих акцій правової тематики, а також передбачає обов'язкову співпрацю з навчальними закладами, правоохо-

ронними органами, ЗМІ та громадськими. Досвід роботи спеціалізованих бібліотек для дітей і юнацтва показує, що основними завданнями правового виховання молоді є: профілактика правопорушень серед підлітків і молоді засобами бібліотечного впливу; надання інформаційної підтримки молодим користувачам, що потрапили в зону юридичного, соціального або особистісного конфлікту; формування у молоді відношення нетерпимості до протиправних вчинків.

Таким чином, проведене дослідження дало змогу зробити такі висновки. По-перше, здійснення правової освіти є одним із пріоритетних напрямів діяльності бібліотек України, що динамічно розвивається та тісно пов'язаний із забезпеченням вільного доступу до правової інформації. При цьому важливими конкурентними перевагами бібліотек у процесі здійснення правової освіти є:

– доступність бібліотечних установ. Бібліотечна система України містить розгалужену мережу бібліотек різних видів, які здатні задовольнити інформаційні, науково-дослідні, освітні, культурні та інші потреби різних категорій користувачів (учнівської та студентської молоді, державних службовців, викладачів правових дисциплін, правозахисників тощо). Крім того, з часу отримання бібліотеками доступу до Інтернет за наявності розгалуженої внутрішньобібліотечної локальної мережі розпочалися масштабні перетворення, пов'язані з включенням світових інформаційних масивів у систему обслуговування читачів. Можливості Інтернету дають змогу поповнити інформаційний потенціал бібліотек поряд із традиційними джерелами (книги, періодичні видання) джерелами глобальної інформаційної мережі Інтернет.

– системність, фундаментальність і науковість, що визначає авторитетність бібліотечних установ, які гарантують користувачу якість свого інформаційного продукту. Маючи доступ до великих масивів інформації, бібліотеки здатні вдосконалювати свої навігаційні характеристики і надавати довідково-консультативні послуги. В умовах наукових бібліотек стає можливим ефективне розв'язання проблеми структуризації інформації з метою забезпечення дії принципу «кожному користувачу – потрібну йому інформацію».

– незалежність, у силу чого сучасна бібліотека може претендувати на експертний статус. Бібліотеки поступово стають системоутворювальним компонентом соціально-культурної інфраструктури, формуючи навколо себе особливе культурне й інформаційно-комунікативне середовище, і, таким чином, перетворюючись із книгозбірень на центри формування громадської думки.

По-друге, розбудова України як демократичної держави, її органічне входження у світовий правовий та інформаційний простір обумовили зростання суспільної потреби в ефективному комплектуванні та використанні бібліотечних фондів, організації системи інформування з допомогою сучасних електронних інформаційних технологій. У цих умовах пріоритетного значення закономірно набула сфера правового інформування. Використовуючи весь асортимент наявних форм інформаційного та аналітичного обслуговування користувачів, бібліотеки України беруть активну участь у поширенні правових знань.

По-третє, здійснення правоосвітньої роботи в різних видах бібліотек має свою специфіку. Ключову роль у здійсненні правової освіти населення відіграють провідні національні бібліотеки України. На сьогодні саме національні бібліотеки, які мають доступ до великих масивів інформації, здійснюють міжнародне співробітництво у формуванні та використанні світових бібліотечних ресурсів у сфері права, забезпечують відкритість й доступність інформації про діяльність державних владних структур, можуть задовольнити найрізноманітніші потреби суспільства у сфері права, забезпечити здійснення правової освіти найширших верств населення. Правоосвітня робота в спеціальних бібліотеках вищих навчальних закладів спрямована насамперед на підвищення рівня правової підготовки студентів, забезпечення доступу до правової інформації викладачів правових дисциплін. У свою чергу, організація роботи з правової освіти в ОУНБ, публічних бібліотеках міст і районів спрямована насамперед на забезпечення вільного доступу до джерел правової інформації користувачів різних вікових категорій, створення належних умов для набуття ними знань про свої права і обов'язки; пошук нових форм і методів правової освіти широких верств населення. Особливістю спеціалізованих бібліотек для дітей і юнацтва є поєднання правоосвітньої роботи з правовиховною.

На нашу думку, важливими питаннями подальшого вдосконалення правової освіти в бібліотеках України є: удосконалення системи бібліотечного обслуговування населення у сфері правового інформування, у тому числі з використанням актуальних електронних технологій; залучення працівників бібліотек до сприяння вирішенню таких завдань, як ліквідація правової необізнаності, боротьба із проявами правового нігілізму та іншими видами дефектної правосвідомості в суспільстві, профілактики правопорушень; розвиток співпраці бібліотечних установ з органами державної влади, органами місцевого самоврядування,

навчальними закладами та науковими установами, ЗМІ, громадськими організаціями.

Література

1. *Беззуб І.* Кооперація – універсальний механізм співпраці бібліотек ВНЗ / І. Беззуб // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – 2013. – Вип. 36. – С. 524–539.

2. *Гранчак Т.* Роль інформаційно-аналітичних структур наукових бібліотек України в сучасному демократичному процесі / Т. Гранчак // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – 2008. – Вип. 21. – С. 24–35.

3. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Харків. : Право, 2011. – 584 с.;

4. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секр.), Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Харків : Право, 2011. – 1128 с.

5. *Круліковська О.* Центр правової інформації НПУ / О. Круліковська // *Бібл. планета.* – 2011. – № 1. – С. 7.

6. Національні інформаційні ресурси як інтегративний чинник вітчизняного соціокультурного середовища : [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горovий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 355 с.

7. Про затвердження Положення про Національну юридичну бібліотеку: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2000 р. № 173 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/173-2000-п>. – Назва з екрана.

8. Про Національну програму правової освіти населення. Указ Президента України від 18 жовтня 2001 р. № 992/2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>. – Назва з екрана.

9. Про Програму правової освіти населення України. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 травня 1995 р. № 366 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/366-95-п>. – Назва з екрана.

10. Сайт Бібліотеки Верховної Ради України [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <http://lib.rada.gov.ua/static/about/wellcome.html>. – Назва з екрана.

11. Сайт Київського університету права НАН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kul.kiev.ua/biblioteka/pro-biblioteku.html>. – Назва з екрана.

12. Сайт Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. О. Гмирьова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reglibrary.mk.ua/index.php/chitatski-obednannya/universitet-pravovikh-znan>. – Назва з екрану.

13. Сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/node/125/>. – Назва з екрану.

14. Сайт Національної парламентської бібліотеки України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nplu.org/article.php?id=34>. – Назва з екрана.

15. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун ; пер. з рос. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.

16. Тенденції впливу глобального інформаційного середовища на соціокультурну сферу України / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 224 с.

References

1. Bezzub, I. (2013). Kooperatsiia – universal'nyj mekhanizm spivpratsi bibliotek VNZ [Cooperation – a universal mechanism of cooperation between university libraries]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 36, 525–539 [in Ukrainian].

2. Hranchak, T. (2008). Rol' informatsijno-analitychnykh struktur naukovykh bibliotek Ukrainy v suchasnomu demokratychnomu protsesi [The role of information-analytical structures of Research Libraries Ukraine in today's democratic process]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 21, 24–35 [in Ukrainian].

3. Tsvik, M. V., Petryshyn, O. V., Avramenko, L. V. et al. (2011). Zahal'na teoriia derzhavy i prava [General theory of state and law]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

4. Tatsij, V. Ya., Petryshyn, O. V., Barabash, Yu. H. et al. (2011). Konstytutsiia Ukrainy. Naukovo-praktychnyj komentar [The Constitution

of Ukraine. Research and practice comment]. Kharkiv: Nats. akad. prav. nauk Ukrainy [in Ukrainian].

5. Krulikovs'ka, O. (2011). Tsentr pravovoi informatsii NPBU [Center of legal information of the NPLU]. *Bibliotchna planeta – Library planet*, issue 1, 7 [in Ukrainian].

6. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., Popyk, V. I. et al. (2014). Natsional'ni informatsijni resursy iak intehtatyvnyj chynnyk vitchyznianoho sotsiokul'turnoho seredovyscha [National information resources as a factor of integration of national socio-cultural environment] Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [in Ukrainian].

7. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Natsional'nu iurydychnu biblioteku: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 31 sichnia 2000 № 173 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the National Law Library»]. (2000). Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/173-2000-п> [in Ukrainian].

8. Pro Natsional'nu prohramu pravovoi osvity naselennia. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 18 zhovtnia 2001 r. № 992/2001. [Decree of the President of Ukraine «On National program of legal education of the population»]. (2001). Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/992/2001> [in Ukrainian].

9. Pro Prohramu pravovoi osvity naselennia Ukrainy. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 travnia 1995 r. № 366 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Program of legal education of the population»]. (1995). Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/366-95-п> [in Ukrainian].

10. Sait Biblioteky Verkhovnoi Rady Ukrainy [The site of the Verkhovna Rada Library]. lib.rada.gov.ua. Retrieved from <http://lib.rada.gov.ua/static/about/wellcome.html/> [in Ukrainian].

11. Sajt Kyivs'koho universytetu prava NAN Ukrainy [The site of the Kyiv University of Law of NASU]. [en.kul.kiev.ua](http://kul.kiev.ua). Retrieved from <http://kul.kiev.ua/biblioteka/pro-biblioteku.html> [in Ukrainian].

12. Sajt Mykolaivs'koi oblasnoi universal'noi naukovoï biblioteky im. O. Hmyr'ova [The site of the Mykolaiv Gmirev Regional Universal Scientific Library]. [reglibrary.mk.ua](http://www.reglibrary.mk.ua). Retrieved from <http://www.reglibrary.mk.ua/index.php/chitatski-obednannya/universitet-pravovikh-znan> [in Ukrainian].

13. Sait Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [The site of the National Vernadsky Library of Ukraine]. [nbuv.gov.ua](http://www.nbu.gov.ua). Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/node/125/> [in Ukrainian].

14. Sait Natsionalnoi parlamentskoi biblioteky Ukrainy [The site of the

National Parliamentary Library of Ukraine]. nplu.org. Retrieved from <http://nplu.org/article.php?id=34/> [in Ukrainian].

15. Skakun, O. F. (2001). *Teoriia derzhavy i prava* [Theory of state and law]. Kharkiv: Konsum [in Ukrainian].

16. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., Popyk, V. I. et al. (2013). *Tendentsii vplyvu hlobal'noho informatsijnoho seredovyscha na sotsiokul'turnu sferu Ukrainy* [Trends influence global information environment in the sphere of sociocultural Ukraine] Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [in Ukrainian].

Oleg Natarov

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Legal Education of the Population: the Role of Libraries in Ukraine

The article discusses the role of libraries in Ukraine in the implementation of the legal education of the population, in particular, reveals the main competitive advantages of library facilities in this process. Attention is drawn to the fact that in the context of Ukraine developing as a democratic state, its entry into the global legal and information space, priority was acquired by the sphere of legal awareness. Accordingly, there were determined the basic directions of library policy in the implementation of the legal awareness of the Ukrainian society.

The effective activities on the implementation of legal education work by libraries in Ukraine are considered on definite examples. Attention is drawn to the fact that in this process different types of libraries have their own specifics.

The article also addresses the issue of further improvement of legal education in the libraries of Ukraine.

Keywords: legal education of the population, legal information, legal awareness, libraries of Ukraine.

Олег Натаров

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Правовое образование населения: роль библиотек Украины

В статье рассматривается роль библиотек Украины в осуществлении правового образования населения, в частности, раскрываются основные конкурентные преимущества в этом процессе библиотечных учреждений. Акцентируется внимание на том, что в условиях развития Украины как демократического государства, ее вхождения в мировое правовое и информационное пространство, приоритетное значение приобрела сфера правового информирования. Соответственно, выделены основные направления библиотечной политики в сфере осуществления правового информирования украинского общества.

На конкретных примерах рассматривается эффективная деятельность библиотек Украины в осуществлении правообразовательной работы. Обращается внимание, что в этом процессе различные виды библиотек имеют свою специфику.

В статье также рассматривается вопрос дальнейшего совершенствования правового образования в библиотеках Украины.

Ключевые слова: правовое образование населения, правовая информация, правовое информирование, библиотеки Украины.

Юлія Шлапак,

провід. ред. відділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів НЮБ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ЕЛЕКТРОННИЙ ПІДРУЧНИК ЯК ІНСТРУМЕНТ РОБОТИ З ІНФОРМАЦІЄЮ: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

У статті представлено аналіз реалізації електронним підручником основних функцій підручника – інформаційної, розвиваючої, закріплення та самоконтролю, у функціональному аспекті розглянуто переваги та недоліки електронного підручника порівняно з традиційним.

Ключові слова: ДСТУ, електронний підручник, друкований (паперовий) підручник, функції підручника, інформаційна функція, розвиваюча функція, функції закріплення та самоконтролю.

Швидкі темпи продукування та поширення інформації, що спостерігаються останні десятиліття з винайденням і розвитком комп'ютерних технологій, викликають появу нових підходів до навчального процесу. Сприйняття реципієнтом нової інформації у дедалі зростаючих обсягах істотно ускладнюється. Це спричиняє пошук нових форм систематизації й подання інформації. Укладені в минулому підручники та посібники швидкими темпами застарівають. На допомогу сучасному навчальному процесу прийшов новий вид навчальної літератури – електронне навчальне видання, яке стрімко розвивається та завойовує дедалі ширшу аудиторію.

Останнім часом питанням упровадження в навчальний процес електронних технологій, зокрема й різним аспектам організації та використання електронних навчальних посібників і підручників, приділялася наукова увага таких дослідників, як В. Волинський, О. Гриценчук, І. Кузбит, В. Мадзігон [4].

Водночас аналіз функцій електронного навчального підручника наразі залишився поза межами їхніх наукових розвідок. Разом з тим саме специфіка функціонування електронного навчального підручника має визначати його ефективність у навчальному процесі порівняно з традиційною книгою. Пропонована робота має на меті заповнити вказану наукову лаку.

Відповідно до затвердженого у 2012 р. Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України Наказу № 1060 «Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси», електронний підручник – електронне навчальне видання із систематизованим викладом дисципліни (її розділу, частини), що відповідає навчальній програмі.

Щодо друкованого (паперового підручника), то ДСТУ 3017–95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення» визначає його як навчальне видання із систематизованим викладом дисципліни (її розділу, частини), що відповідає навчальній програмі та офіційно затверджене як таке.

З визначень бачимо, що електронний навчальний підручник і друкований (паперовий) – практично одне й те ж саме. Відмінним є лише носій інформації – паперовий або електронний. Підручник має відповідати сучасному рівню науки, забезпечувати потреби національного виховання, зв'язок теорії з практикою. Він має бути написаним простою й доступною мовою, чітко формулювати визначення, правила, закони, ідеї, містити ілюстрації, схеми, малюнки, виділяти шрифтом важливий матеріал. Не менш істотним є і його художнє оформлення. Сучасний підручник є носієм інформації, створюється з урахуванням вікових і соціальних потреб потенційних читачів.

Водночас у контексті трансформації завдань освіти – мета «вивчення» змінюється метою «навчити читися» – підручник перестає бути навчальною книгою для закріплення матеріалу, який був повідомлений викладачем. Зростає його освітня, виховна й розвиваюча роль, яку раніше на себе брав останній.

Функції шкільного підручника реалізуються через усі його структурні компоненти. Зміна функцій підручника приводить до зміни його структури та появи інноваційних моделей підручників – електронний підручник, технологічний підручник, підручник фіксованого формату, багаторівневий підручник.

Досить докладно свого часу подав класифікацію функцій паперового (друкованого) підручника Д. Зуєв [10]. Серед функцій підручника він виділяв: інформаційну, систематизуючу, розвивально-виховну, трансформаційну, функцію закріплення й самоконтролю, інтегруючу, координуючу, навчальну.

Інформаційна функція. Підручник забезпечує тих, хто навчається, необхідною й достатньою інформацією з певного предмета. Ця функція реалізується за допомогою вербального та символічного викладу, а також ілюстрацій (лексика, факти, закони, методологічні й оціночні знання).

Це – фіксація предметного змісту освіти і видів діяльності, які повинні бути сформовані при вивченні навчальних предметів, з визначенням обов'язкового обсягу (дози) інформації. Формування інформаційної функції підручника в процесі його створення передбачає насамперед високий науковий рівень навчального матеріалу.

Інформаційна функція розрахована на досягнення в процесі навчання так званого освітянського освітнього ефекту – зсуву в навченості тих, хто навчається, на основі якого можуть відбутися зрушення в їхньому розвитку і вихованості.

Реалізація інформаційної функції електронним підручником, зокрема, полягає в інформуванні стосовно наявних понять і визначень; наданні відомостей про навчальний предмет за допомогою тексту, малюнків, схем, таблиць, аудіо- і відеофрагментів тощо; у висвітленні особливостей об'єктів і явищ, що вивчаються, їхніх параметрів; у наявності прикладів, правил тощо [11].

Нині підручник перестає бути навчальною книгою для закріплення матеріалу, який був повідомлений вчителем на уроці чи викладачем на лекції. Головне – підручник є джерелом навчальної інформації. Організація інформаційного (текстового, довідкового, ілюстративного тощо) матеріалу в електронному підручнику визначає спосіб дій з поданими в ньому матеріалами, а значить, характер умінь і навичок, які формуються, і через них – якість придбаних знань. Електронний підручник розроблений у текстовому процесорі MS Word, що значно полегшує сприйняття підручника та дає змогу працювати з необхідною інформацією (копіювати, друкувати, поширювати). Електронний підручник має забезпечити розгорнуте та всебічне оволодіння предметом за рахунок легкого і швидкого доступу до потрібних фрагментів інформації [що відсутнє в друкованому (паперовому) підручнику]. Для розширення інформаційного поля використовуються перехресні посилання та навігація по електронному підручнику. Принцип навігації полягає в тому, що кожний модуль повинен бути зв'язаний гіпертекстовими посиланнями з іншими модулями так, щоб у користувача був вибір переходу до будь-якого іншого модуля. Такий принцип не виключає, а навіть припускає наявність рекомендованих переходів, що реалізують послідовне вивчення курсу.

Перехресні посилання служать для більшої інформативності. Перехресні посилання – найважливіша складова довідкового апарату, без якого не обходиться жодне велике видання. Перехресні посилання являють собою покажчики на елементи публікації. Вони служать для створення

інформаційних зв'язків між різними сторінками чи розділами документа [2]. Наприклад, у статті про китоподібних електронного підручника із зоології можна знайти рекомендації читати про голубих китів у певному розділі. Перехресні посилання можуть вказувати на такі елементи, як назви, закладки, назви та нумеровані абзаци.

Перехресні посилання друкованих документів знайшли свій розвиток у концепції електронного розподіленого гіпертексту.

Система гіперпосилань по елементах підручника, що забезпечує практично миттєве знаходження потрібного фрагмента тексту, а також гіперпосилання на інші електронні підручники, довідники та необхідні інформаційні ресурси Інтернету.

Гіпертекстом називається набір документів, пов'язаних системою перехресних посилань – гіперзв'язків, які дають змогу користувачеві швидко переміщатися з однієї частини документа в іншу або виконувати задані керуючі інструкції. Структура навіть найскладнішого друкованого тексту з розвинутою системою розділів і рубрик являє собою ланцюжок. Гіперзв'язки дають можливість забезпечити документи більш розвинутою, нелінійною структурою, що спричиняє значні зміни законів композиції таких видань і способів спілкування з ними. Гіперзв'язки розмивають межі документа. При реалізації в Інтернеті документ – це вже не сто сторінок, об'єднаних загальною обкладинкою.

Концепція перехресних зв'язків не нова. За цим принципом побудовані, зокрема, бібліотечні каталоги й рубрикатори, довідковий апарат складних технічних видань тощо, але повністю розкрити свій потенціал вони змогли тільки на основі нових технічних рішень – в електронних публікаціях.

Гіперпосилання складається з двох частин. Перша, видима, частина називається покажчиком або (рідше) – активною областю (зоною). Це – публічна складова посилання, яка показує, що це місце гіпертекстового документа є не просто написом або малюнком, а являє гіпертекстову команду [2].

Друга складова, прихована від безпосереднього спостереження, називається адресною частиною посилання, або просто адресою (URL, адресою URL). К्लання на покажчику завантажує в програму перегляду документ, розташований за цією адресою, або виконує пов'язану з ним гіпертекстову команду [2].

Активні області посилань повинні бути помітні для спостерігача. У більшій частині програм перегляду текстові покажчики виділяються синім кольором і підкресленням, графічні розташовують у рамку синього кольору. Ці установки приймаються за замовчуванням і, якщо не впису-

ються в загальний стиль оформлення документа, можуть бути змінені користувачем.

Ще одним індикатором активної області посилання є покажчик: при наведенні на покажчик посилання він приймає форму «вказати на предмет» [2].

Однак, варто зазначити, що значна кількість перехресних посилань, іноді по два-три в одному реченні, ускладнює прочитання й аналіз. Розуміння одного терміна може потребувати ознайомлення з десятком визначень і статей, що його закріплюють, які, у свою чергу, теж можуть містити посилання на інші джерела. Оскільки статті посилаються одна на одну й написане в одній статті потім використовується як доведене та ключове поняття в іншій, непогодження хоча б з одним з цих понять може ставити під сумнів прийняття інформації інших статей. Як наслідок ще більше ускладнюється аналіз інформації. Тому треба уникати надмірної кількості перехресних посилань.

Застосування електронного підручника скорочує час на пошук інформаційного характеру, з'являється більше часу для самостійної (дослідницької) роботи, а також зменшується час контролю знань (він проводиться автоматично, за допомогою комп'ютера).

Електронний підручник також має можливість дати факультативно частково прослухати джерело. Наприклад, електронний засіб навчального призначення «Біологія. 11 клас» (авт. О. Козленко, Г. Синеока), електронний мультимедійний підручник російською мовою «Биология. 10 класс» [7] містять дикторський текст (20 хв). У свою чергу, в електронному мультимедійному підручнику «Хімія. 10 клас» [8] подаються динамічні ілюстрації, відеофрагменти, комп'ютерні інтерактивні анімації фізико-хімічних процесів.

Перевага педагогічного програмного засобу «Хімія, 10–11 клас», розробленого згідно з чинною навчальною програмою з хімії для загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженою Міністерством освіти і науки України, полягає в унаочненні важких для сприйняття понять електронної та просторової будови молекул органічних сполук та їхніх реакцій. Зокрема, тут зображено в динаміці електронні ефекти в молекулах, гібридизації електронів, взаємного впливу атомів, механізмів реакцій, структурної, просторової ізомерії; візуально виділено такі істотні ознаки об'єктів, як хімічні зв'язки, функціональні групи, реакційні центри молекул; змодельовано не лише будови молекул, а й хімічні процеси; поетапно утворено назви органічних речовин за систематичною номенклатурою [13].

Усе це значно збагачує інформаційну функцію електронного підручника та робить сприйняття інформації користувачем більш комплексним.

Розвивально-виховна функція сприяє розвитку перцептивних, мнемічних, розумових, мовленнєвих та інших здібностей учнів; забезпечує формування світогляду, моральних, естетичних та інших якостей особистості; передбачає духовно-ціннісний вплив змісту підручника на того, хто навчається. Виховна функція передбачає формування світогляду, моральних, трудових, естетичних, етичних уявлень, поглядів, переконань, систему ідеалів. Виховна функція витікає із самого змісту й методів навчання, специфіки організації спілкування вчителя з дітьми. Об'єктивно навчання не може не виховувати певних поглядів і переконань.

Розвивальна функція передбачає, крім формування знань і спеціальних умінь, здійснення спеціальної роботи із загального розвитку тих, хто навчається, їхнього мислення, волі, емоцій, навчальних інтересів і здібностей. Наприклад, для інтенсивного розвитку мислення в процесі навчання необхідно забезпечити викладання на високому рівні утруднення, у швидкому темпі, забезпечити усвідомлення учнями своїх навчальних дій.

Основні функції між собою взаємопов'язані і реалізуються на практиці комплексом завдань уроку (освіти, виховання й розвитку); змістом діяльності вчителя/викладача й учнів/студентів; різноманітністю методів, форм і засобів навчання; оцінкою-аналізом під час контролю всіх результатів навчання.

Свого часу К. Ушинський, а пізніше В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі, Д. Ельконін відзначали, що навчання за своєю сутністю є розвитком для дитини, а початкова школа має розвинути в молодшого школяра вміння мислити, спостерігати, аналізувати, виділяти головне, робити висновки тощо.

Розвивальна функція реалізується шляхом:

1. Впливу змісту матеріалу на мотивацію тих, хто навчається, навчальної діяльності, розвиток інтересу до предмета.
2. Розвитку пізнавальних здібностей учнів, спонукання їх до творчої діяльності, логічного мислення.
3. Впливу навчального матеріалу на емоційну сферу особистості.
4. Формування в учнів практичних умінь і навичок [12].

Сучасний підручник як дидактичний засіб навчання має відповідати віковим особливостям та інтелектуальним можливостям того, хто навчається (учня, студента). Розвивальна функція шкільної книги полягає в тому, що вона має пропонувати навчальні вправи та ситуації, які спонукають до логічного мислення, аналізу, міркування, пошукових форм

діяльності, сприяти виробленню вміння вчитися самостійно, узагальнювати й інтегрувати знання тощо. Підручник має бути універсальним засобом навчання, який вільно інтегрується в загальний освітній процес, організований учителем.

Розвивальна функція підручника полягає в розвитку пізнавальних здібностей учнів, спонуканні їх до творчої діяльності, логічного мислення. Наприклад, у навчальних програмах, пояснювальних записках до них подаються рекомендації для вчителя щодо роботи над розвитком логічного мислення дитини, активізації її пізнавальної діяльності.

Електронний підручник, розвиваючи пам'ять, мислення, уяву через систему вправ, інформаційно-довідкового матеріалу сприяє формуванню всебічно розвиненій особистості фахівця.

Створюються умови для стимулювання пізнавального інтересу, формування пізнавальної активності; стимулювання бажання поглибити знання, покращити результати навчання, завдяки забезпеченню індивідуальної допомоги, рекомендацій за результатами тестування. Використання гіпермедійних можливостей сучасних комп'ютерних технологій дає змогу поєднати підручник з дослідницькою лабораторією, зробити того, хто навчається, активним учасником процесу навчання – отже, стимулювати його пізнавальну діяльність. Використання гіпертексту, анімації, звуку, графіки тощо носить цілеспрямований характер – для активізації зорової та емоційної пам'яті, для розвитку пізнавального інтересу, підвищення мотивації навчання. Щоб дійсно досягти успіхів у стимулюванні пізнавального інтересу, формуванні пізнавальної активності, під час використання гіпертексту, анімації, звуку, графіки тощо потрібно враховувати особливості пізнавальних механізмів: оптимальний обсяг (зоровий ряд з великої кількості слайдів, кадрів викликає перевтому, відволікає від суті явища, що вивчається не повинно бути зайвих кадрів, що ілюструють другорядні поняття у темі); доступність (обов'язковим є врахування вікових особливостей і рівня підготовки «глядачів», необхідно забезпечити розуміння сенсу кожного слова, речення, поняття, опираючись на знання і досвід слухачів, використовувати образні порівняння); науковість (яскраві картинки не повинні суперечити науковим фактам, неприпустимо досягати яскравості зміною масштабів зображень, усупереч науковій достовірності) [1]; різноманіття форм (бажано зводити текстову інформацію до мінімуму, замінюючи її графічним представленням – логічними схемами, діаграмами, моделями тощо); цікавість (варто включати відеофрагмент, але без шкоди науковому змісту, комічні сюжети, персонажів, що створює позитивний емоційний

настрій, сприяє засвоєнню матеріалу та більш тривалому запам'ятовуванню); краса й естетичність (важливу роль відіграють поєднання кольорів, стриманість, доречність в оформленні слайдів, музичний супровід); динамічність (необхідно підібрати оптимальний для сприйняття темп зміни слайдів).

Щодо звукового супроводу електронного підручника, варто брати до уваги комфортність сприйняття звукової інформації, максимальну розбірливість мови при мінімальному рівні звуку, відповідність звукової інформації стійким звуковим асоціаціям, ступінь засміченості звукового супроводу, оптимальність темпу звукового супроводу. Наприклад, працюючи з електронним навчально-методичним комплектом «Природознавство 4 клас (по старій програмі)» [9], учень одночасно споглядає та слухає нову інформацію, за рахунок чого ефективність засвоєння навчального матеріалу збільшується мінімум удвічі.

Зрозуміло, що в заохоченні до поглиблення знань, покращенні результатів навчання має перевагу електронний підручник, на відміну від друкованого (паперового). Паперовий підручник не містить анімації, динамічних зображень, не можна створити звукових ефектів тощо, що не надто стимулює фахівця до пізнавальної діяльності. Наприклад, електронний мультимедійний підручник «Віртуальна хімічна лабораторія. 10 клас» [6] є чи не єдиним способом виконання хімічного досліду з візуалізацією хімічних і фізичних процесів.

Активізувати учнів до роботи на уроці допомагають цікаві творчі завдання (для дітей, наприклад, складання казки за поданим початком, читання слів із пропущеними літерами, римованих віршів на певну тему, розгадування ребусів, кросвордів; складання анаграми), самостійні роботи з проблемними та пошуковими елементами (творчі роботи над задачами, тестові завдання, словотворчі вправи) тощо. Набагато цікавішим виконання цих завдань буде в електронному підручнику, оскільки, виконуючи завдання, можна «спостерігати» анімацію, чути звуки тощо. Іноді укладачі електронних підручників дають можливість самим фахівцям створювати динамічні картинки, якісь відеоролики, підбирати самостійно звуки, що значно підсилює інтерес до вивчення матеріалу – особливо у школярів. Ці завдання спрямовані на зацікавлення, зокрема молодших школярів, процесом навчання, на розширення здобутих знань, їх використання на практиці й пошук нової інформації. В «Електронному атласі з історії України. 5 клас» [5] наявний ігровий момент, який полягає в можливості самостійно відтворити карту або малюнок, складаючи зображення із фрагментів (подібно до п'ятнашок або пазлів).

У мультимедійному підручнику «English for you. 5–6 клас» [14] той, хто користується підручником, зможе роздрукувати диплом з результатами своєї успішності після виконання різноманітних тестових завдань, які містяться наприкінці кожного тематичного розділу. Це буде додатковим стимулом вивчати матеріал – особливо для школярів.

Будучи носієм певного, обов'язкового навчального матеріалу, підручник покликаний всіляко полегшувати учню засвоєння та закріплення цього матеріалу, допомагати йому самостійно заповнювати прогалини в знаннях й уміннях. Звідси такі традиційні функції підручника, як **функції закріплення та самоконтролю**. Підручник надає можливості повторного вивчення матеріалу, формування в того, хто навчається, міцних знань, може служити фундаментом у разі їх подальшого заглиблення в процес самоосвіти. Ці функції націлені на забезпечення міцного засвоєння знань, умінь і навичок, що досягається організацією повторень, використанням дидактично обґрунтованої системи завдань і вправ, ознайомленням з конкретними способами самоконтролю тощо.

Повна реалізація функцій закріплення знань і самоконтролю, так само як і функції самоосвіти, прямо й безпосередньо пов'язана з тими компонентами підручника, які покликані забезпечити послідовне формування умінь працювати, у тому числі насамперед працювати з навчальною книгою.

Для закріплення знань і самоконтролю в електронному підручнику часто беруться тести. Зовні, це – найпростіша форма електронного підручника. Основну складність становить підбір і формулювання питань, а також інтерпретація відповідей на питання. Вдалиий тест дає змогу одержати об'єктивну картину знань, умінь і навичок, якими володіє фахівець у певній предметній області.

Часто використовуються контрольні запитання у формі тестів для з'ясування, як глибоко фахівець засвоїв навчальний матеріал. Використовуються різнорівневі задачі до кожної теми; тести й задачі до кожного з розділів і курсу загалом. Цікавим, зокрема, для молодшої та середньої школи є кросворди, ребуси. Часто для закріплення матеріалу створюються невеличкі ролики, де казкові герої разом з дитиною повторюють вивчене. Потім у формі гри цей казковий герой вже перевіряє знання безпосередньо дитини. Якщо завдання виконано правильно – дитині надається щось на зразок заохочувального призу. Наприклад, грає пісня, надається для перегляду невеличкий мультфільм тощо. У процесі розробки електронного підручника не треба обмежуватися проектуванням його навчальних функцій на основі наведених вище означень,

а слід враховувати всі напрацювання теорії та практики традиційного підручникотворення.

Говорячи про функції електронного підручника, необхідно зазначити, що він створює сприятливі умови для формування умінь і навичок самостійної пізнавальної діяльності студентів з навчальною інформацією.

Варто підкреслити, що електронний підручник у жодному разі не втрачає традиційних функцій підручника, а лише поглиблює та доповнює їх. Електронний підручник покликаний не замінити друкований (паперовий), а доповнити його за рахунок подання навчального матеріалу в іншому вигляді – за допомогою акцентів на ключових поняттях, тез та опорних схем, використання інтерактивних завдань, великої кількості мультимедійного ілюстративного матеріалу, що може використовуватися як при фронтальній роботі з використанням мультимедійного проектора, так і для самостійної роботи з навчальним матеріалом, узагальнення, повторення тощо; також додаткових матеріалів, файлів-заготовок і шаблонів для виконання практичних завдань.

Використовуючи електронні підручники в навчальному процесі, можна забезпечити розвиток творчого, інтуїтивного мислення [3]; естетичне виховання за рахунок використання можливостей символічних об'єктів і графіки (схеми, діаграми, таблиці, малюнки), мультимедіа; розвиток комунікативних здібностей; формування умінь обирати та приймати ідеальне рішення; формування інформаційної обізнаності та інформаційної цивілізованості.

Електронні підручники не тільки сприяють навчанню студентів, що само по собі є значущим, а й відкривають перед студентами можливості використання інформаційних технологій.

Література

1. *Блажко Л.* Особливості розроблення електронного підручника // *StattiOnline*. Бібліотека наукових статей. – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/106/19326-osoblivosti-rozroblennya-elektronnoho-pidruchnika.html>. – Назва з екрана.
2. *Божко А. Н.* Подготовка сложных документов в FrameMaker Москва / А. Н. Божко. – Москва : ДМК Пресс, 2012. – 738 с.
3. *Вембер В. П.* Методичні основи проектування та використання електронного підручника з інформатики для загальноосвітньої школи : автореф. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 – теорія і методика навчання (інформатика) / В. П. Вембер ; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2008. – 20 с.

4. *Волинський В.* Інформаційні функції, роль і призначення електронних підручників / Волинський В. П., Красовський О. С. // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. – Вип. 10. – Київ : Ін-т педагогіки НАПН України, 2010. – С. 113–120; *Гриценчук О.* Електронний підручник і його роль у процесі інформатизації освіти / О. О. Гриценчук // Інформаційні технології і засоби навчання. – Київ : Ін-т засобів навчання АПН України, 2005. – С. 255–261; *Кузбит І.* Створення та використання електронних посібників у навчальному процесі / І. М. Кузбит // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2009. – № 1. – С. 18–20; *Мадзігон В.* Дидактичні вимоги до електронних підручників / В. М. Мадзігон // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. – Вип. 10. – Київ : Ін-т педагогіки НАПН України, 2010. – С. 4–7.

5. Електронний атлас з історії України. 5 клас // Вікі КДПУ. – Режим доступу: <http://wiki.kspu.kr.ua/index.php>. – Назва з екрана.

6. Електронний мультимедійний підручник «Віртуальна хімічна лабораторія. 10 клас» // Електронні засоби навчання : веб-портал. – Режим доступу: <http://www.znanius.com/4302.html>. – Назва з екрана.

7. Електронний мультимедійний підручник російською мовою «Биология. 10 класс» // Електронні засоби навчання : веб-портал. – Режим доступу: <http://www.znanius.com/4748.html>. – Назва з екрана.

8. Електронний мультимедійний підручник «Хімія. 10 клас» // Електронні засоби навчання : веб-портал. – Режим доступу: <http://www.znanius.com/4301.html>. – Назва з екрана.

9. Електронний навчально-методичний комплект «Природознавство. 4 клас (по старій програмі)» // Українська програма : сайт інтернет-магазину. – Режим доступу: <http://www.ukrprog.com/index.php?productID=1649>. – Назва з екрана.

10. *Зуев Д. Д.* Школьный учебник / Д. Д. Зуев. – Москва : Педагогика, 1983. – 240 с.

11. *Костина Е. В.* Использование электронного учебника для развития навыков аудирования на уроках английского языка / Костина Е. В., Русяева Е. С. // Российская академия естествознания. – Режим доступа: <http://www.scienceforum.ru/2013/10/2700>. – Загл. с екрана.

12. *Сахно О.* Реалізація розвивальної функції підручника в навчанні учнів початкової школи / О. Сахно ; Ін-т педагогіки НАПН України. – Режим доступу: <https://e21bbda5afb3321d63309aafcf31e6d9f976b328.googledrive.com>. – Назва з екрана.

13. Хімія. 10–11 клас // Українська програма : сайт інтернет-магазину. – Режим доступу: <http://www.ukrprog.com/index.php?productID=438>. – Назва з екрана.

14. English for you. 5–6 клас // Українська програма : сайт інтернет-магазину. – Режим доступу: <http://www.ukrprog.com/index.php?productID=1385>. – Назва з екрана.

References

1. Blazhko, L. Osoblyvosti rozroblennia elektronnoho pidruchnyka [Peculiarities of the development of the electronic textbook]. StattiOnline. Biblioteka naukovykh statei – StattiOnline. Library of scientific articles. Retrieved from <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/106/19326-osoblyvosti-rozroblennya-elektronnoho-pidruchnika.html> [in Ukrainian].

2. Bozhko, A. N. (2012). Podgotovka slozhnykh dokumentov v FrameMaker [Prepare complex documents in FrameMaker]. Moscow: DMK Press [in Russian].

3. Vember, V. P. (2008). Metodychni osnovy proektuvannia ta vykorystannia elektronnoho pidruchnyka z informatyky dlia zahalnoosvitnoi shkoly [Methodical bases of designing and using electronic textbook for secondary schools]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova [in Ukrainian].

4. Volynskiy, V. (2010). Informatsiini funktsii, rol i pryznachennia elektronnykh pidruchnykiv [Information function, role and purpose of e-books]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka: zb. nauk. pr.* – Problems of modern textbook: collection of scientific works, issue 10, 113–120. Kyiv: In-t pedahohiky NAPN Ukrainy [in Ukrainian]; Hrytsenchuk, O. (2005). Elektronnyi pidruchnyk i yoho rol u protsesi informatyzatsii osvity [An electronic textbook and his role are in the process of informatization of education]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information technologies and facilities of studies*, 255–261. Kyiv: In-t zasobiv navchannia APN Ukrainy [in Ukrainian]; Kuzbyt, I. (2009). Stvorennia ta vykorystannia elektronnykh posibnykiv u navchalnomu protsesi [Creation and use of electronic manuals are in an educational process]. *Kompiuter u shkoli ta simi – A computer is at school and family*, 1, 18–20 [in Ukrainian]; Madzhon, V. (2010). Dydaktychni vymohy do elektronnykh pidruchnykiv [Didactics requirements are to the electronic textbooks]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka: zb. nauk. pr.* – Problems of modern textbook: collection of scientific works, issue 10, 4–7. Kyiv: In-t pedahohiky NAPN Ukrainy [in Ukrainian].

5. Elektronnyi atlas z istorii Ukrainy. 5 klas [An electronic atlas is from history of Ukraine. 5 class]. Viki KDPU–Wiki Kirovohrad state pedagogical university. Retrieved from <http://wiki.kspu.kr.ua/index.php> [in Ukrainian].

6. Elektronnyi multymediinyi pidruchnyk «Virtualna khimichna laboratoriiia. 10 klas» [An electronic multimedia textbook is the «Virtual chemical laboratory. 10 class»]. Elektronni zasoby navchannia – Electronic facilities of studies : veb-portal. Retrieved from <http://www.znanius.com/4302.html> [in Ukrainian].

7. Elektronnyi multymediinyi pidruchnyk rosiiskoïu movoïu «Byolohyia. 10 klass» [Electronic multimedia textbook by Russian of «Биология. 10 класс»]. Elektronni zasoby navchannia – Electronic facilities of studies. Retrieved from <http://www.znanius.com/4748.html> [in Ukrainian].

8. Elektronnyi multymediinyi pidruchnyk «Khimiiia. 10 klas» [An electronic multimedia textbook is «Chemistry. 10 class»]. Elektronni zasoby navchannia – Electronic facilities of studies. Retrieved from <http://www.znanius.com/4301.html> [in Ukrainian].

9. Elektronnyi navchalno-metodychnyi komplet «Pryrodoznavstvo 4 klas (po starii prohrami)» [Electronic learning kit «Natural. Class 4 (old)»]. Ukrainska prohrama: sait internet-mahazynu – Ukrainian programme: website of the online store. Retrieved from <http://www.ukrprog.com/index.php?productID=1649> [in Ukrainian].

10. Zuev, D. D. (1983). Shkol'nyj uchebnik [School textbook]. Moscow: Pedagogika [in Russian].

11. Kostina, E. V., Rusjaeva, E. S. Ispol'zovanie jelektronnoho uchebnika dlja razvitija navykov audirovanija na urokah anglijskogo jazyka [Use of electronic textbook for development of skills of listening comprehension on the lessons of English Rossijskaja akademija estestvoznaniija – *Russian academy of natural science*. Retrieved from <http://www.scienceforum.ru/2013/10/2700> [in Russian].

12. Sakhno, O. Realizatsiia rozvyvalnoi funksii pidruchnyka v navchanni uchniv pochatkovoï shkoly [Realization of developing function of textbook is in the studies of students of initial school]. Retrieved from https://e21bbda5afb3321d63309aaefc31e6d9f976b328.googleusercontent.com/host/0By2IQy15OsECd19ZX0k3TEVZd0U/2_69.pdf [in Ukrainian].

13. Khimiiia 10–11 klas [Chemistry. 10–11 class]. Ukrainska prohrama: sait internet-mahazynu – Ukrainian programme: website of the online store. Retrieved from <http://www.ukrprog.com/index.php?productID=438> [in Ukrainian].

14. English for you. 5–6 klas [English for you. 5–6 class]. Ukrainska prohrama: sait internet-mahazynu – Ukrainian programme: website of the online store. Retrieved from <http://www.ukrprog.com/index.php?productID=438> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.05.2015.

Yuliya Shlapak

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Functions of Electronic and Printed (Paper) Textbooks

The article presents an attempt of comparative analysis of several major features of the textbook – the printing and paper, as in recent years with the rapid development of computer technology is developing quite rapidly this type of academic publications as an electronic textbook.

Electronic textbook does not come to replace printed and has its complement. He does not lose the traditional functions of a textbook, but only deepens and complements them. If we talk about the functions of the electronic textbook, noting that it creates favorable conditions for the formation of skills of independent cognitive activity obuschayuschihsiya with educational information.

Keywords: Standard, electronic textbook, printed (paper) textbook, function textbook, information function, developing function, secure and self-control function.

Юлия Шлапак

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Функции электронного и печатного (бумажного) учебников

В статье представлен анализ реализации электронным учебником основных функций учебника – информационной, развивающей, закрепления и самоконтроля, в функциональном аспекте рассмотрены преимущества и недостатки электронного учебника в сравнении с традиционным.

Отмечено, что электронный учебник не приходит на замену печатного, а является его дополнением. Электронный учебник не теряет традиционных функций учебника, а лишь углубляет и дополняет их. Обоснованы преимущества электронного учебника в создании благоприятных условий для формирования умений и навыков самостоятельной познавательной деятельности обучающихся с учебной информацией.

Ключевые слова: ГОСТ, электронный учебник, печатный (бумажный) учебник, функции учебника, информационная функция, развивающая функция, функции закрепления и самоконтроля.

Андрій Блажкевич,

канд. іст. наук, наук. співроб. аналітично-прогностичного відділу НЮБ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ЕЛЕКТРОННІ ЮРИДИЧНІ БІБЛІОТЕКИ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Стаття присвячена висвітленню електронних юридичних бібліотек як інформаційних ресурсів правової проблематики національного інформаційного простору, організації Національною юридичною бібліотекою Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського представлення в електронному форматі власних інформаційних ресурсів, зокрема інтернет-путівника юридичними ресурсами України.

Ключові слова: електронні юридичні бібліотеки, правова культура громадян, веб-сайт.

У сучасному українському національному просторі спостерігається тенденція до збільшення кількості електронних юридичних бібліотек, покликаних сприяти формуванню та підвищенню рівня правової культури громадян.

Правова культура суспільства – це різновид і невід’ємна частина загальної культури, що становить систему духовних і матеріальних цінностей у правовій сфері, збережених, накопичених і розвинутих суспільством завдяки постійному вдосконаленню заходів інформаційного, просвітницько-освітнього характеру з урахуванням загальнолюдських правових цінностей.

Питання, пов’язані з формуванням правової культури населення, наданням доступу до електронних інформаційних ресурсів правової проблематики, технологією організації комплексних бібліотечних юридичних інформаційних ресурсів, електронними колекціями, збереженням рідкісних юридичних видань шляхом формування електронної бібліотеки тощо розглядаються такими науковцями, як В. Горвий, В. Попик, Л. Чуприна, М. Іванова, І. Павлуша, В. Пальчук, А. Блажкевич, І. Шульга, В. Семесько та ін., які акцентують увагу на науково-практичних засадах акумуляції в бібліотеках різновидової, у тому числі правової, електронної інформації, особливостях надання доступу до правової інформації громадянам України, основних принципах побудови та складових бібліотечних юридичних ресурсів.

Мета нашого дослідження – висвітлення інтернет-ресурсів юридичної проблематики, які можуть використовуватись як інструмент у процесі формування та підвищення правової культури громадян, та їх представлення бібліотеками.

Бібліотеки найбільш доступні установи, які володіють певними документно-інформаційними ресурсами з питань права та зобов'язані забезпечувати реалізацію права людини на інформацію. У цьому аспекті примітною є спрямована на формування правової культури громадян України діяльність Національної юридичної бібліотеки Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського НАН України.

Національна юридична бібліотека (далі – НЮБ) керується Конституцією України [12], законами України, актами Президента України [19, 20] та Кабінету Міністрів України [16], іншими нормативно-правовими актами, наказами Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.

НЮБ – структурний підрозділ Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, яка забезпечує акумуляцію та ефективне використання документально-інформаційних ресурсів на всіх видах носіїв, що містять правову інформацію, а також інші ресурси інформації, суміжні за своєю змістовною основою з правовими, які сприяють удосконаленню правотворчої діяльності в Україні, вивченню громадської думки про ефективність правотворення, суспільні потреби в його вдосконаленні, перспективи його розвитку в контексті суспільної еволюції [15].

Пріоритетними напрямками діяльності НЮБ є сприяння утвердженню й розвитку національної правової традиції, розширення доступу до правових інформаційних ресурсів усім категоріям громадян, ефективне використання цих ресурсів у практиці суспільного життя з метою розвитку демократичних основ державного управління та демократизації українського суспільства.

Серед замовників інформаційно-аналітичної продукції НЮБ – вищі та регіональні управлінські структури, наукові установи, громадські організації. Так, зокрема, НЮБ видає бюлетень оперативних матеріалів на базі аналізу правової електронної інформації «Громадська думка про правотворення», який висвітлює актуальні питання законотворення, виходить раз на два тижні з 2011 р. [5].

Також НЮБ спільно з Українським союзом промисловців і підприємців та за сприяння Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) НБУВ з 2008 р. видає інформаційно-аналітичний бюлетень «Безпека підприємництва» (додаток до журналу

«Україна: події, факти, коментарі»), періодичність виходу бюлетеня – щомісячно [1].

На сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського представлено також такі електронні інформаційні ресурси НЮБ, як: «Влада для громадян» (юридичні роз'яснення), «Юридичні консультації» (відповіді фахівця), «Україніка політична» (конституції, вибори народних депутатів, резонансні публікації), «Конституційне правосуддя в країнах СНД і Балтії» (понад 70 дайджестів офіційних матеріалів і публікацій у періодичних виданнях (2009–2011 рр.)), «Інтернет-путівник по юридичних ресурсах України» (бази даних нормативних актів, сайти юридичних академічних установ і вищих навчальних закладів тощо) [14].

Основні завдання НЮБ – це акумуляція в бібліотечних фондах правової інформації на всіх видах носіїв; забезпечення ефективного доступу до документного, наукового, інформаційно-аналітичного ресурсу правової та необхідної в реалізації правових відносин суміжної з нею іншої інформації; сприяння вдосконаленню комплектування фондів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського новою правовою інформацією; організація представлення інформаційних ресурсів, що відображають національну правову традицію; здійснення навігаторських функцій в інтересах замовників по вітчизняних ресурсах правової інформації та відповідних ресурсах інтернет-інформації; сприяння реалізації національно-освітніх і науково-популярних програм у сфері правового забезпечення розвитку суспільства.

Таким чином, НЮБ проводить системну роботу з надання правової інформації в контексті забезпечення сучасних потреб громадянського суспільства.

Великим попитом для правознавців та юристів користуються юридичні інформаційні ресурси Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – НБУВ) [23–30]. На веб-сайті можна знайти літературу з юридичних наук із фонду НБУВ. Юристам і правознавцям, зокрема, пропонуються: електронний каталог НБУВ (література з юридичних наук із фонду НБУВ (пошук за ключовими словами, авторами, роками видання, назвами та рубрикаторм, надходження включно з 1993 по 2014 р.)); наукова електронна бібліотека (повнотекстова колекція літератури юридичної тематики – кодекси, наукові видання, монографії, довідники, енциклопедії, словники, підручники, методичні посібники, пошук за якими відбувається за ключовими словами, авторами, роками видання, назвами та рубрикаторм, надходження з 2010 р.); реферативна інформація (реферативна база даних підтримується Інститутом проблем

реєстрації інформації НАН України та НБУВ); автореферати дисертацій (можна скачати повні тексти авторефератів); також на веб-сайті пропонується розділ інтернет-навігатора «Органи державної влади»; електронні колекції (можна читати книгу повністю або переглянути її зміст чи прочитати анотацію); інформаційно-аналітичні матеріали (за списком видань, а також за поточний рік – повні тексти), інформаційні ресурси Інтернет (анотований тематичний навігатор українськими ресурсами Інтернет для юристів (пошук за ключовими словами та назвами ресурсів).

Розглянемо детальніше юридичні інформаційні ресурси інтернет-сервизища, представлені в інтернет-путівнику на порталі НБУВ.

Так, зокрема, на веб-сайті «Юридичні послуги Online» [21] можна знайти багато юридичної інформації як для юристів, так і для всіх, хто цікавиться українським законодавством, або хоче розв'язати якусь юридичну проблему. Сайт складається з чотирьох розділів: Послуги для громадян. – Послуги для бізнесу. – Послуги для юристів. – Різне.

Перший розділ «Послуги для громадян» містить юридичні послуги та юридичну інформацію, які будуть цікаві в першу чергу звичайним громадянам. У нього входять юридична консультація, відповіді на запитання громадян з різних галузей права України, послуги зі складання позовів і заяв, а також корисні юридичні поради та консультації юриста.

Цей розділ буде цікавий усім громадянам, яким потрібна юридична консультація або юридична допомога. Послуги та консультації надаються тільки щодо українського законодавства.

Особливо в цьому розділі необхідно зазначити «Каталог юристів України», за допомогою якого можна знайти хорошого юриста біля місця свого проживання, та навчальний курс «Сам собі юрист», за допомогою якого можливо використовувати всі тонкощі та недосконалості законів на свою користь.

У другому розділі «Послуги для бізнесу» представлено юридичні послуги та інформація, які будуть актуальні для малого та середнього бізнесу. Оскільки тут зібрані юридичні матеріали та консультації, що стосуються бізнесу в Україні, то вони будуть цікаві не тільки підприємцям, а й працівникам фірм. Також тут можна знайти безкоштовні книги по бізнесу, зразки договорів та інших необхідних документів.

У третьому розділі «Послуги для юристів» міститься велика кількість інформації, яка буде корисна як практикуючим юристам, так і тим, хто тільки вивчає юриспруденцію. Тут можна знайти юридичні статті та юридичні реферати, юридичний словник, рішення судів, безкоштовно

прочитати книги та підручники по праву, а також усі кодекси України. Також тут можна отримати свій власний e-mail та сайт.

У четвертому розділі зібрана різна інформація, яка хоч безпосередньо і не пов'язана з юриспруденцією, проте буде корисною та цікавою. Сюди належать сторінки присвячені розсилкам сайту, засіданням Верховної Ради, новинам, юридичний форум тощо.

«Бібліотека юриста Преміум» [2] – це найбільша в Україні електронна юридична бібліотека, яка містить понад 800 електронних примірників українських навчальних посібників і монографій з усіх галузей права. У цьому розділі в електронному вигляді представлено науково-практичні коментарі до всіх кодексів України, навчальні посібники, монографії юридичної тематики 2008–2011 рр. видання виключно українських авторів.

На веб-сайті «Правознавець» [6] широко подано юридичну літературу та періодику з різних галузей права, а також електронні підручники, монографії з теорії, історії та всіх галузей права України та зарубіжних країн.

Правовий портал України «LEX» [17] забезпечує підготовку майбутніх спеціалістів у галузі права навчальними матеріалами, а також актуальною аналітичною інформацією. Правовий портал «LEX» буде корисним практикуючим юристам, студентам і викладачам вищих юридичних навчальних закладів.

Правовий портал «LEX» пропонує такі юридичні сервіси: безкоштовна електронна юридична бібліотека, яка складається з навчальних матеріалів, коментованих видань, з якими можна ознайомитися на веб-сайті в режимі онлайн, або скопіювати безкоштовно; законодавство онлайн – підбірка законодавчих актів в актуальній версії; зразки позовних заяв, які також можна скопіювати безкоштовно, а також багато інших процесуальних юридичних документів; коментоване законодавство – коментарі до кодексів України, які підготовлені провідними спеціалістами в галузі права; доступ до єдиного реєстру судових рішень України; юридична допомога в режимі онлайн – спеціалісти в галузі права ресурсу завжди готові допомогти у вирішенні будь-яких юридичних спорів і проведенні будь-яких правових процедур; наукові обговорення по галузях права з метою запобігання прогалина у законодавстві та для написання доповідей, курсових, дипломних і дисертаційних робіт; аналітика, новини. Щоденно на правовому порталі «LEX» публікуються нові матеріали.

На інформаційно-юридичному порталі «Zakon.at.ua» [10] можна знайти більшість юридичних матеріалів, які потрібні юристам України

безкоштовно. Розділ «Правова база України» надає повнотекстові кодекси та коментарі до них. Юридична література налічує близько 300 підручників і посібників. Представлені також зразки документів. Також на порталі можна замовити або знайти додаткову інформацію через форум, завантажити свій файл на сайт, повідомити новини або додати замітку.

Юридичний портал «Юриспруденція on-line» [22] – це некомерційний інформаційно-правовий проект, перша в Україні приватна ініціатива науковців і практикуючих юристів, метою якої є сприяння розвитку юридичної науки та практики, поширення правової інформації, популяризація української правової думки та юридичної практики як минулого, так і сучасного серед усіх, хто цікавиться проблемами юриспруденції на основі нових інформаційних технологій.

Таким чином, створений та представлений на порталі НБУВ навігатор інтернет-ресурсами юридичної проблематики дає змогу студентам-правознавцям, юристам та іншим користувачам зорієнтуватися в інформації правового характеру.

Питання формування баз даних правової інформації та надання до них доступу в контексті сприяння підвищенню рівня правової культури громадян – серед пріоритетів й інших бібліотек України: національних, спеціальних, навчально-наукових, бібліотек вищих навчальних закладів, як-от: Національної парламентської бібліотеки України, бібліотеки Академії суддів України, бібліотеки Національного університету «Юридична академія України ім. Я. Мудрого», наукової бібліотеки Національного університету «Одеська юридична академія», науково-навчальної бібліотеки Київського університету права НАН України та ін. [3].

Отже, підбиваючи підсумки, зазначимо, що створені бібліотеками електронні ресурси юридичної проблематики формують специфічний сегмент національного інформаційного простору, який покликаний забезпечити необхідне інформаційне підґрунтя в процесі формування та підвищення правової культури громадян, їх обізнаності у потоці правової інформації.

Література

1. Безпека підприємництва. Інформаційно-аналітичний бюлетень. Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=27&Itemid=189. – Назва з екрана.

2. Бібліотека юриста «Преміум» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studrada.com.ua/premium>. – Назва з екрана.

3. *Блажкевич А.* Вплив правової інформації бібліотек на рівень правової культури громадян у контексті сучасного розвитку українського суспільства / А. Блажкевич // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. – Київ, 2012. – Вип. 33. – С. 200–210.

4. *Гончаренко О. М.* Права людини в Україні : навч. посіб. / О. М. Гончаренко. – Київ : Знання, 2008. – 208 с.

5. Громадська думка про правотворення. Бюлетень оперативних матеріалів на базі аналізу правової електронної інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=30&Itemid=271. – Назва з екрана.

6. Електронна бібліотека юридичної літератури «Правознавець» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/>. – Назва з екрана.

7. Електронні інформаційні ресурси інформаційно-аналітичних підрозділів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=17&Itemid=269. – Назва з екрана.

8. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [Електронний ресурс] // Відом. Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – ст. 102. – Режим доступу: http://www.mns.gov.ua/content/zakon_537.html?PrintVersion. – Назва з екрана.

9. Інформаційно-аналітичні підрозділи Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=348. – Назва з екрана.

10. Інформаційно-юридичний портал «Zakon.at.ua» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.at.ua/>. – Назва з екрана.

11. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні / Ю. С. Шемшученко, Н. І. Карпачова [та ін.]; за ред. Ю. С. Шемшученко; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ : Юрид. думка, 2008. – 252 с.

12. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%20k/96-%20vr>. – Назва з екрана.

13. Круглий стіл «Електронні інформаційні ресурси в системі сучасних соціальних комунікацій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ippi.org.ua/kruglii-stil-%C2%ABelektronni-informatsiini-resursi-v-sistemi-suchasnikh-sotsialnikh-komunikatsii%C2%BB>. – Назва з екрана.

14. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>. – Назва з екрана.

15. Національна юридична бібліотека Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=32&Itemid=310. – Назва з екрана.

16. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Національну юридичну бібліотеку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/173-2000-п>. – Назва з екрана.

17. Правовой портал Украины «LEX» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr-pravo.at.ua/>. – Назва з екрана.

18. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства : [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 250 с.

19. Указ Президента України «Про Національну програму правової освіти населення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>. – Назва з екрана.

20. Указ Президента України «Про Національну юридичну бібліотеку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/921/99/>. – Назва з екрана.

21. Юридические услуги Online [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yurist-online.com/>. – Загл. с екрана.

22. Юридичний портал «Юриспруденція on-line» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lawyer.org.ua>. – Назва з екрана.

23. Юристам – автореферати дисертацій – простий пошук (архів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe?C21 COM=F&I21 DBN=ARD&P21 DBN=ARD&S21 FMT=&S21 ALL=&Z21 ID=. – Назва з екрана.

24. Юристам – електронний каталог НБУВ – простий пошук (архів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe?C21 COM=F&I21 DBN=EC&P21 DBN=EC-&S21 FMT=&S21 ALL=&Z21 ID=. – Назва з екрана.

25. Юристам – електронні колекції – простий пошук (архів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe?C21 COM=F&I21 DBN=ELIB&P21 DBN=ELIB&S21 FMT=&S21 ALL=&Z21 ID=. – Назва з екрана.

26. Юристам – інформаційні ресурси Інтернет – пошук за словником [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ir>

bis_low/cgiirbis_64.exe?C21 COM=T&I21 DBN=WEBL_EX&P21 DBN=WEBL&T21 TRM=%D0%95&S21 FMT=fullwebr&Z21 ID=&T21 PRF=T=&T21 CNR=20&S21 CNR=20&S21 REF=10. – Назва з екрана.

27. Юристам – інформаційні ресурси Інтернет – простий пошук (архів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe?C21 COM=F&I21 DBN=WEBL&P21 DBN=WEBL&S21 FMT=&S21 ALL=&Z21 ID=. – Назва з екрана.

28. Юристам – інформаційно-аналітичні матеріали – простий пошук (архів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe?C21 COM=F&I21 DBN=ULIB&P21 DBN=ULIB&S21 FMT=&S21 ALL=&Z21 ID=. – Назва з екрана.

29. Юристам – наукова електронна бібліотека – простий пошук (архів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe?C21 COM=F&I21 DBN=VFEIR&P21 DBN=VFEIR&S21 FMT=&S21 ALL=&Z21 ID=. – Назва з екрана.

30. Юристам – реферативна інформація – простий пошук (архів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe?C21 COM=F&I21 DBN=REF&P21 DBN=REF&S21 FMT=&S21 ALL=&Z21 ID=. – Назва з екрана.

References

1. Bezpeka pidpriumnystva. Informatsijno-analitychnyj biuletен'. Dodatok do zhurnalu «Ukraina: podii, fakty, komentari» [Security business. Information-analytical bulletin. Appendix to the magazine «Ukraine: events, facts, comments»]. nbuviap.gov.ua. Retrieved from http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=27&Itemid=189 [in Ukrainian].

2. Biblioteka iurysta «Premium» [Library Associate «Premium»]. studrada.com.ua. Retrieved from <http://studrada.com.ua/premium> [in Ukrainian].

3. Blazhkevych, A. L. (2012). Vplyv pravovoi informatsii bibliotek na riven' pravovoi kul'tury hromadian u konteksti suchasnoho rozvytku ukrains'koho suspil'stva [Effect of legal information at libraries level of legal culture of citizens in the context of modern development of Ukrainian society]. *Naukovi pratsi Natsional'noi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernads'koho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 33, 200–210 [in Ukrainian].

4. Honcharenko, O. M. (2008). Prava liudyny v Ukraini: navch. posib. [Human Rights in Ukraine: teach. guidances.]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

5. Hromads'ka dumka pro pravotvorennia. Biuletен' operatyvnykh materialiv na bazi analizu pravovoi elektronnoi informatsii [Public opinion on lawmaking. Bulletin of the available materials based on legal analysis of electronic information]. nbuviap.gov.ua. Retrieved from http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=30&Itemid=271 [in Ukrainian].

6. Elektronna biblioteka iurydychnoi literatury «Pravoznavets'» [Electronic library of legal literature «lawyer»]. www.pravoznavec.com.ua. Retrieved from <http://www.pravoznavec.com.ua/> [in Ukrainian].

7. Elektronni informatsijni resursy informatsijno-analitychnykh pidrozdiliv Natsional'noi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [Electronic information resources information and analytical units of the National Library of Ukraine. Vernadsky]. nbuviap.gov.ua. Retrieved from http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=17&Itemid=269 [in Ukrainian].

8. Zakon Ukrainy «Pro Osnovni zasady rozvytku informatsijnoho suspil'stva v Ukraini na 2007–2015 roky» [Law of Ukraine «On the Basic Principles of Information Society in Ukraine in 2007–2015»]. Vidomosti Verkhovnoi Rady –Ukrainy Supreme Council of Ukraine, 12, p. 102. www.mns.gov.ua. Retrieved from http://www.mns.gov.ua/content/zakon_537.html?PrintVersion [in Ukrainian].

9. Informatsijno-analitychni pidrozdily Natsional'noi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [Information-analytical units of the National Library of Ukraine. Vernadsky]. nbuviap.gov.ua. Retrieved from http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=348 [in Ukrainian].

10. Informatsijno-iurydychnyj portal «Zakon.at.ua» [Information and Legal Portal «Zakon.at.ua»]. zakon.at.ua. Retrieved from <http://zakon.at.ua/> [in Ukrainian].

11. Shemshuchenko, Yu. S., & Karpachova, N. I. at al. (2008). Konstytutsijni prava, svobody i obov'язky liudyny i hromadianyna v Ukraini [Constitutional rights, freedoms and duties of man and citizen in Ukraine]. Kyiv: Yurydychna dumka [in Ukrainian].

12. Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine]. zakon2.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%2F96-%D0%B2> [in Ukrainian].

13. Kruhlyj stil «Elektronni informatsijni resursy v systemi suchasnykh sotsial'nykh komunikatsij» [Round Table «Electronic information resources in the system of modern social communications»]. ippi.org.ua. Retrieved from <http://ippi.org.ua/kruglii-stil-%C2%ABelektronni-informatsiini-resursi-v-sistemi-suchasnikh-sotsialnikh-komunikatsii%C2%BB> [in Ukrainian].

14. Natsional'na biblioteka Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [National Library of Ukraine Vernadsky]. nbuv.gov.ua. Retrieved from <http://www.nbuv.gov.ua/> [in Ukrainian].

15. Natsional'na iurydychna biblioteka Natsional'noi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [National Law Library National Library of Ukraine Vernadsky]. nbuviap.gov.ua. Retrieved from http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=32&Itemid=310 [in Ukrainian].

16. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Natsional'nu iurydychnu biblioteku» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the National Law Library»]. zakon2.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/173-2000-п> [in Ukrainian].

17. Pravovoj portal Ukrainy «LEX» [Legal Portal of Ukraine «LEX»]. ukr-pravo.at.ua. Retrieved from <http://ukr-pravo.at.ua/> [in Russian].

18. Onyschenko, O. S., Horovyj, V. M., & Popyk, V. I. (2013). Sotsial'ni merezhi iak chynnyk rozvytku hromadians'koho suspil'stva [Social media as a factor in the development of civil society]. NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernads'koho – National Academy of Sciences of Ukraine, Nat. b-ka Ukraine. Vernadsky. Kyiv [in Ukrainian].

19. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro Natsional'nu prohramu pravovoi osvity naselennia» [Decree of the President of Ukraine «On National program of legal education of the population»]. zakon4.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/992/2001> [in Ukrainian].

20. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro Natsional'nu iurydychnu biblioteku» [Decree of the President of Ukraine «On National Law Library»]. zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/921/99/> [in Ukrainian].

21. Juridicheskie uslugi Online [Legal services Online]. www.yurist-online.com. Retrieved from <http://www.yurist-online.com/> [in Russian].

22. Yurydychnyj portal «Yurysprudentsiia on-line» [Legal portal «Law online»]. www.lawyer.org.ua. Retrieved from <http://www.lawyer.org.ua> [in Ukrainian].

23. Yurystam – avtoreferaty dysertatsij – prostyj poshuk (arkhiv) [Lawyers – abstracts of dissertations – simple search (Archive)]. irbis-nbuv.gov.ua. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21FMT=&S21ALL=&Z21ID= [in Ukrainian].

24. Yurystam – elektronnyj kataloh NBUV – prostyj poshuk (arkhiv) [Lawyers – electronic catalog NBUV – simple search (Archive)]. irbis-nbuv.

gov.ua. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe?C21 COM=F&I21 DBN=EC&P21 DBN=EC&S21 FMT=&S21 ALL=&Z21 ID= [in Ukrainian].

25. Yurystam – elektronni kolektsii – prostyj poshuk (arkhiv) [Lawyers – electronic collection – simple search (Archive)]. irbis-nbuv.gov.ua. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe?C21 COM=F&I21 DBN=ELIB&P21 DBN=ELIB&S21 FMT=&S21 ALL=&Z21 ID= [in Ukrainian].

26. Yurystam – informatsijni resursy Internet – poshuk za slovnykom [Lawyers – Internet resources – search dictionary]. irbis-nbuv.gov.ua. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe?C21 COM=T&I21 DBN=WEBL_EX&P21 DBN=WEBL&T21 TRM=%D0%95&S21 FMT=fullwebr&Z21 ID=&T21 PRF=T=&T21 CNR=20&S21 CNR=20&S21 REF=10 [in Ukrainian].

27. Yurystam – informatsijni resursy Internet – prostyj poshuk (arkhiv) [Lawyers – Internet resources – simple search (Archive)]. irbis-nbuv.gov.ua. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe?C21 COM=F&I21 DBN=WEBL&P21 DBN=WEBL&S21 FMT=&S21 ALL=&Z21 ID= [in Ukrainian].

28. Yurystam – informatsijno-analitychni materialy – prostyj poshuk (arkhiv) [Lawyers – information and analytical materials – simple search (Archive)]. irbis-nbuv.gov.ua. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe?C21 COM=F&I21 DBN=ULIB&P21 DBN=ULIB&S21 FMT=&S21 ALL=&Z21 ID= [in Ukrainian].

29. Yurystam – naukova elektronna biblioteka – prostyj poshuk (arkhiv) [Lawyers – Scientific Electronic Library – simple search (Archive)]. irbis-nbuv.gov.ua. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe?C21 COM=F&I21 DBN=VFEIR&P21 DBN=VFEIR&S21 FMT=&S21 ALL=&Z21 ID= [in Ukrainian].

30. Yurystam – referatyvna informatsiia – prostyj poshuk (arkhiv) [Lawyers – summary information – simple search (Archive)]. irbis-nbuv.gov.ua. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe?C21 COM=F&I21 DBN=REF&P21 DBN=REF&S21 FMT=&S21 ALL=&Z21 ID= [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.05.2015.

Andrej Blazhkevych

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Electronic Legal Library as a Part of the National Information Space

In the modern Ukrainian national space tendency to increase the number of electronic law library designed to promote and improve the legal culture of citizens.

Libraries are available most institutions have certain document-information resources on the right and obligation to ensure realization of the human right to information. This remarkable aspect is aimed at creating legal awareness of citizens of Ukraine. The National Law Library Vernadsky National Library of Ukraine National Academy of Sciences of Ukraine.

National Law Library provides accumulation and effective use of documentary information resources in all kinds of media containing legal information and other resources information related by their substantive legal basis from which, in turn, contribute to the improvement of law-making in Ukraine, study opinion on the effectiveness of law-making, social needs improvement, the prospects for its development in the context of social evolution.

High demand for lawyers and lawyers use legal information resources of the National Library of Ukraine. Vernadsky. On the website you can find a lot of literature on Legal Sciences of the Library.

A library electronic resources legal issues become an effective tool in shaping and improving the legal culture of citizens, their awareness of the flow of legal information.

Keywords: electronic legal libraries, legal culture of citizens, web site.

Андрей Блажкевич

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Электронные юридические библиотеки как составляющая национального информационного пространства

В современном украинском национальном пространстве наблюдается тенденция к увеличению количества электронных юридических библиотек, призванных способствовать формированию и повышению уровня правовой культуры граждан.

Библиотеки наиболее доступные учреждения, которые обладают определенными документо-информационными ресурсами по вопросам права и обязаны обеспечивать реализацию права человека на информацию. В этом аспекте примечательно направлена на формирование правовой культуры граждан Украины деятельность Национальной юридической библиотеки Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского НАН Украины.

Национальная юридическая библиотека обеспечивает аккумуляцию и эффективное использование документально-информационных ресурсов на всех видах

носителей, содержащих правовую информацию, а также другие ресурсы информации, смежные по своей содержательной основе с правовыми, которые, в свою очередь, способствуют совершенствованию правотворческой деятельности в Украине, изучению общественного мнения об эффективности правотворчества, общественные потребности в его совершенствовании, перспективы его развития в контексте общественной эволюции.

Большим спросом для правоведов и юристов пользуются юридические информационные ресурсы Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского.

Созданные библиотеками электронные ресурсы юридической проблематики становятся эффективным инструментом в процессе формирования и правовой культуры граждан, их осведомленности в потоке правовой информации.

Ключевые слова: электронные юридические библиотеки, правовая культура граждан, веб-сайт.

Розділ II

**ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ АСПЕКТИ
РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ СФЕРИ**

Наталія Іванова,

канд. іст. наук, зав. аналітично-прогностичного відділу
НЮБ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

У статті досліджено організаційні та правові питання організації інформаційної безпеки держави в контексті розвитку глобалізації, посилення негативних інформаційних впливів на національні інформаційні ресурси.

Ключові слова: інформаційний простір, інформаційна безпека, інформаційна політика, національна безпека.

Виважена та збалансована політика держави в інформаційній сфері, у процесі як розвитку національного інформаційного простору, так і протистояння негативним інформаційним впливам повинна мати комплексний характер і містити внутрішні та зовнішні елементи політико-правового, економічного й технологічного змісту. Держава, будучи гарантом забезпечення та реалізації життєво важливих інтересів особи та суспільства в інформаційній сфері, формування на їхній основі національних і державних інтересів, реалізує загальнонаціональну політику щодо забезпечення інформаційної безпеки, що є платформою подальшого розвитку та інтегруючою основою життєдіяльності практично будь-якого суспільства в сучасному глобалізованому світі.

Стрімкий розвиток інформаційних процесів у суспільстві, ситуація, що склалася в українському та світовому інформаційному просторі, і необхідність реагування на негативні аспекти її проявів актуалізують питання формування виваженої державної інформаційної політики на основі системних наукових досліджень явищ, що відбуваються в інформаційній сфері. Актуальність, зокрема, обумовлена новими інформаційними викликами, які постали в процесі глобалізації. Особливої ваги для України сьогодні набули проблеми пошуку та теоретичного осмислення нових форм інформаційного протистояння.

Розробкою питань формування державної інформаційної політики займаються О. Гриценко, Н. Грицяк, В. Шкляр та ін. Проблемам інформаційної безпеки присвячені праці Д. Дубова [2, 3, 4], В. Горового [7], В. Цимбалюка, Г. Перепелиці, В. Гавловського. Питання присвячені

темі зовнішніх інформаційних впливів у контексті забезпечення інформаційних аспектів національної безпеки держави розглядалися в дослідженнях В. Бондаренка, О. Литвиненка, Г. Почепцова [5, 6] та ін. Значне місце проблематика питань інформації, процесу інформатизації, функціонування інформаційного суспільства та перспектив його розвитку займає в роботах західних дослідників, серед яких С. Джонсон, М. Кастельс, А. Тоффлер.

У період проходження етапу свого включення в процес загальної інформатизації суспільства і світового інформаційного ринку для Української держави інформаційний фактор виступив як важливий чинник у загальному державотворчому процесі. Також він набув надзвичайно важливого значення в представленні та відстоюванні інтересів держави.

Закон України «Про основи національної безпеки України», прийнята нещодавно нова Концепція національної безпеки визначають основні реальні та потенційні загрози національній безпеці України, серед яких сьогодні знайшли свій прояв посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав; спроби втручання у внутрішні справи України, намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації [1]. Щодо основних напрямів державної політики з питань національної безпеки, то в інформаційній сфері вони визначені Законом як забезпечення інформаційного суверенітету України; удосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, упровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну; вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України тощо.

Забезпечуючи відображення інтересів суспільного розвитку, сучасна, незалежна, суверенна держава здійснює організацію протистояння зовнішнім загрозам для національних інформаційних ресурсів, у тому числі інформаційним агресіям та інформаційним війнам проти неї, і водночас гарантує надання доступу до інформації всім категоріям громадян і соціальним структурам у системі суспільної організації. Баланс між цими двома функціями досягається за рахунок того, що державне регулювання у сфері інформації здійснюється тільки через нормативно-правові акти.

Сьогодні ж діяльність Української держави щодо сприяння національному інформаційному виробництву, підвищенню ефективності використання інформаційних ресурсів, зростанню, таким чином, інформаційного потенціалу суспільства ускладнена необхідністю спрямовувати політику інформаційної безпеки на пошук механізму реагування на конкретну загрозу. Усі можливі й мінливі загрози в цій сфері здатні змінювати зміст і динаміку проявів, а правове регулювання потребує стабільності [9]. Ситуація, таким чином, диктує необхідність спрямовувати політику інформаційної безпеки на створення безпечних умов функціонування національної інформаційної сфери, за яких вона буде несприйнятливою до можливих негативних впливів, зокрема на ефективну систему захисту від інформаційної агресії з урахуванням усіх існуючих варіантів нападу. Водночас, на думку Г. Почепцова, є потреба аналізувати точки вразливості інформаційного та смислового поля України для того, щоб намагатися вплинути на формування захисту саме в цих точках, а не вибудовувати його взагалі [6].

Посилення потребує й координація зусиль державного та приватного секторів для ефективного використання наявних інформаційних ресурсів. Крім того, така координація дає можливість ефективно реагувати на негативні інформаційні впливи та працювати над виявленням й оцінкою інформаційних загроз для національного інформаційного простору. Взаємодія суб'єктів інформаційної сфери сьогодні, серед іншого, спрямована на вирішення глобальних соціальних завдань і відбувається у формі соціального (політичного, економічного, корпоративного тощо) партнерства. Ефективність такої взаємодії може бути підвищена за умови консолідації учасників навколо першочергових цілей за рахунок відповідного законодавчого забезпечення, створення правових та економічних стимулів і високого рівня відповідальності суб'єктів інформаційної сфери в процесі реалізації актуальних завдань.

Питанням загальнодержавного рівня нині є організація безпеки системи національних інформаційних ресурсів, оскільки вона є багаторівневим явищем, на стан і розвиток якої мають безпосередній вплив зовнішні і внутрішні чинники, серед яких, зокрема, і рівень інформаційно-комунікаційного розвитку країни. Безпосередній вплив на цей фактор здійснює існуючий стан інформаційної інфраструктури, що являє собою систему організаційних складових, які забезпечують функціонування й розвиток інформаційного простору та засобів інформаційної взаємодії і є основою інформаційного безпекового середовища країни. Ідеться, серед іншого, про сукупність інформаційних ресурсів, засобів збору, виробництва,

накопичення, обробки, збереження та поширення інформації й системи нормативно-правового та економічного забезпечення.

Захист національних інтересів в інформаційній сфері пов'язаний насамперед з організацією роботи з прогнозування розвитку ситуації в інформаційному просторі з урахуванням нових реалій, які демонструють можливість використання в умовах міждержавних конфліктів інформаційної зброї, що стала сьогодні невід'ємною складовою в будь-якому геополітичному протиборстві, що у своїй основі має комунікативні процеси. Як зазначає Б. Кормич, завдяки «інформаційній зброї» як неодмінній компоненті всіх війн відбувається максимальне зближення понять «війна» як системи насильницьких політичних впливів і «бойові дії» з поняттям «воєнна безпека», унаслідок чого змінюється характер збройних конфліктів сучасності [8].

В умовах інформаційних війн особливого значення набуває діяльність національних засобів масової інформації, оскільки в демократичному суспільстві серед основних функцій ЗМІ є не тільки контроль за владою та тиск на владу, а і встановлення взаємовідносин та довіри між владою й суспільством, адже ці взаємовідносини відображаються в інформаційній сфері, яка охоплює і впливає на всі сфери життєдіяльності.

Водночас засоби масової інформації, за умов сучасного інформаційного суспільства, мають значні можливості з маніпулювання інформацією про діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, що робить їх одним з найнебезпечніших суб'єктів ведення інформаційної війни, але за умов існування електронного урядування можна значно зменшити вплив засобів масової інформації на свідомість громадян [10].

У процесі реалізації заходів інформаційної безпеки вкрай важливим є акцент не тільки на політичній складовій, яка часто стає домінуючою. Задля того щоб Україна в майбутньому змогла виграти інформаційну війну, у державі повинна розпочатися заміна смислових пріоритетів: підтримка мистецтва, духовно-моральних цінностей, культури, освіти, розвитку ІТ-технологій [11]. Тут також важливо відзначити необхідність ефективної організації використання в інтересах національного розвитку інформаційних ресурсів загальноцивілізаційного значення та здійснення національного внеску в розвиток цих ресурсів, у тому числі лобіювання інтересів вітчизняної науки для представлення своїх інноваційних продуктів на міжнародних інформаційних ринках, оскільки міжнародна спільнота сприймає державу крізь призму активності економіки та науки, цінностей і культури.

Отже, крізь призму світу інформаційного. І тут особливого значення набувають якісні показники, а не лише обсяг інформації та інтенсивність її обігу та обміну нею. Забезпечення зростання активності України в міжнародному інформаційному просторі безпосередньо пов'язане з реалізацією програм наповнення українського сегмента міжнародного інформаційного простору якісною, суспільно значущою інформацією всіх суб'єктів інформаційних відносин.

Основоположним питанням у процесі здійснення державної політики у сфері інформаційної безпеки є постійне вдосконалення правової бази, що спрямована на стимулювання всіх важелів розвитку інформаційного потенціалу нації та держави. Це пов'язано з тим, що проблеми інформаційної сфери еволюційні, спричинені постійним розвитком процесу інформатизації. Масштаби інформатизації, її темпи посилюють потреби соціуму в її регулюванні. Повнота правового регулювання, у свою чергу, може бути досягнута тільки в тому випадку, якщо сукупність правових норм у сфері інформації перекриватиме весь спектр взаємозв'язків сфери інформаційних правовідносин стосовно всіх можливих об'єктів і суб'єктів, що функціонують в інформаційній сфері.

Також окремої уваги законодавця потребує розв'язання проблем інформаційної сфери, розв'язання яких перебуває в соціальній площині. Важливим тут є наукове обґрунтування основних шляхів і напрямів реалізації концептуальних положень інформаційної безпеки держави. Постійної уваги потребує проблема оптимізації та розвитку системи сучасних інформаційних комунікацій, інформаційно-аналітичних центрів, центрів збереження та організації використання суспільно значущих інформаційних ресурсів.

Таким чином, створення ефективної, чутливої до динаміки розвитку ситуації в інформаційній сфері, системи організаційно-правових заходів забезпечення інформаційної безпеки держави дасть змогу вийти на якісно новий рівень забезпечення суспільного розвитку, еволюції правової держави та громадянського суспільства.

Література

1. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>. – Назва з екрана.

2. Дубов Д. В. Зрушення сфер геополітичного протиборства: від географічної експансії до конструювання інформаційно-кібернетичних

просторів / Д. В. Дубов // Стратегіч. пріоритети. – 2014. – № 1. – С. 106–115.

3. *Дубов Д. В.* Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва : монографія / Д. В. Дубов; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Київ : НІСД, 2014. – 326 с.

4. Інформаційні технології як фактор суспільних перетворень в Україні : зб. аналіт. доп. / [Ожеван М. А., Гнатюк С. Л., Ісакова Т. О. ; за заг. ред. Д. В. Дубова] ; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Київ : НІСД, 2011. – 92 с.

5. *Почепцов Г. Г.* Теория коммуникации [Электронный ресурс] / Г. Г. Почепцов. – Москва : Рефл-бук ; Киев : Ваклер, 2001. – 656 с. – Режим доступа: <http://www.nir.ru/socio/articles/poch.htm>. – Загл. с экрана.

6. *Почепцов Г. Г.* Смыслові та інформаційні війни: пошук відмінностей [Електронний ресурс] / Г. Г. Почепцов. – Режим доступа: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/16366>. – Назва. з екрана.

7. *Горовий В. М.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія / В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – 356 с.

8. *Кормич Б. А.* Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України / Б. А. Кормич ; Одеська національна юридична академія. – Одеса : Юрид. літ-ра, 2003. – 471 с.

9. *Кормич Б. А.* Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / Б. А. Кормич. – Харків, 2004. – 44 с.

10. *Абакумов В. М.* Суб'єкти інформаційних війн: поняття та види / В. М. Абакумов // Форум права. – 2009. – № 2. – С. 6–12. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2009_2_3.pdf. – Назва з екрана.

11. *Пелін А. В.* Смысловая зброя в умовах інформаційних війн [Електронний ресурс] / А. В. Пелін. – Режим доступа: <http://a-pelininfo/?go=pub&item=101>. – Назва з екрана.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro osnovy natsional'noi bezpeky Ukrainy» vid 19.06.2003 r. № 964–IV [The law of Ukraine «On fundamentals of national security of Ukraine» from 19.06.2003 year]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964–15> [in Ukrainian].

2. Dubov, D. V. (2014). Zrushennia sfer heopolitychnoho protyborstva: vid heorafichnoi ekspansii do konstruiuvannia informatsijno-kibernetichnykh

prostoriv [The shift of geopolitical confrontation areas: from the geographic expansion to design information and cyberspace], 1, 106–115 [in Ukrainian].

3. Dubov, D. V. (2014). Kiberprostir yak novyy vymir heopolitychnoho supernytstva [Cyberspace as a new dimension of geopolitical rivalry]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].

4. Ozhevan, M. A., Hnatyuk, S. L., Isakova, T. O. (2011). Informatsijni tekhnolohii iak faktor suspil'nykh peretvoren' v Ukraini [Information technology as a factor of social change in Ukraine]. D. V. Dubov (Ed.). Kyiv, NISD [in Ukrainian].

5. Pocheptsov, G. G. (2001). Teoriia komunikatsii [Communication theory]. Moscow: Refl-buk. Kiev: Vakler. Retrieved from <http://www.nir.ru/socio/articles/poch.htm>. [in Russian].

6. Pocheptsov, H. H. Smyslovi ta informatsiyini viyny: poshuk vidminnostey [Semantic and information wars: searching differences]. Retrieved from <http://osvita.mediasapiens.ua/material/16366> [in Ukrainian].

7. Horovyv, V. M. (2010). Sotsial'ni informatsiyini komunikatsii, iak napovnennia i resurs [Social information communications, their content and resource]. Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].

8. Kormych, B. A. (2003). Orhanizatsiyno-pravovi zasady polityky informatsiyanoi bezpeky Ukrainy [The organizational principles of information security policy Ukraine]. Odesa: Yuryd. lit-ra [in Ukrainian].

9. Kormych, B. A. (2004). Orhanizatsiyno-pravovi osnovy polityky informatsiyanoi bezpeky Ukrainy [The organizational and legal framework of information security policy Ukraine]. Kharkiv [in Ukrainian].

10. Abakumov, V. M. (2009). Sub'iekty informatsijnykh vijn: poniattia ta vydy [Subjects information wars: the concept and types]. *Forum prava – The law forum*, 2, 6–12. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2009_2_3.pdf [in Ukrainian].

11. Pelin, A. V. Smyslova zbroia v umovakh informatsijnykh viyn [Semantic weapons in conditions of information warfare]. Retrieved from <http://a-pelin.info/?go=pub&item=101> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.06. 2015.

Natalia Ivanova

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

The Development of the National Information Space: Current Issues

The article is devoted to organizational and legal issues of information security of the state in the context of globalization and increasing negative impacts on national information resources. Attention is given to the activities of the state to promote national production of information, improve the efficiency of the using of information resources, improve the legal framework aimed at promoting development of the information potential of all the levers of state and nation building.

It addresses the need to strengthen the coordination of efforts of public and private sectors for effective use of information resources. It is noted that the efficiency of interaction of the information sector can be increased, subject to the consolidation of the participants around the important purposes, with the relevant legislative support, the creation of legal and economic incentives and a high level of responsibility of the subjects of the information sector in the implementation of the urgent tasks.

Keywords: information space, information security, information policy, national security.

Наталья Иванова

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

**Развитие национального информационного пространства:
современные вызовы**

В статье рассмотрены организационные и правовые вопросы обеспечения информационной безопасности государства в контексте глобализации и усиления негативных информационных воздействий на национальные информационные ресурсы. Уделено внимание вопросам деятельности государства по содействию национальному информационному производству, повышению эффективности использования информационных ресурсов, совершенствованию правовой базы, направленной на стимулирование всех рычагов развития информационного потенциала нации и государства. Затронут вопрос о необходимости усиления координации усилий государственного и частного секторов для эффективного использования имеющихся информационных ресурсов. Отмечается, что эффективность взаимодействия субъектов информационной сферы может быть повышена при условии консолидации участников вокруг первоочередных целей за счет соответствующего законодательного обеспечения, создания правовых и экономических стимулов и высокого уровня ответственности субъектов информационной сферы в процессе реализации актуальных задач.

Ключевые слова: информационное пространство, информационная безопасность, информационная политика, национальная безопасность.

Ірина Соколова,

мол. наук. співроб. відділу політологічного аналізу СІАЗ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНИХ ЗМІ ЯК СЕГМЕНТА УКРАЇНСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

У статті розглянуто розвиток регіональних ЗМІ як сегмента українського інформаційного середовища, використання цього ресурсу в роботі бібліотек. Особливу увагу приділено новим формам роботи з електронними періодичними виданнями.

Ключові слова: регіональні ЗМІ, інтернет-ЗМІ, електронна періодика, рекомендаційна бібліографія, бібліотечне обслуговування.

Інформаційне середовище є відображенням зовнішнього світу та служить джерелом інформації і знань для людини, невід'ємною умовою існування людського суспільства. Держава вибудовує свій єдиний національний інформаційний простір, який не тільки відображає всі процеси її життєдіяльності, але й виступає засобом управління та впливу на суспільство. При цьому пріоритетними є питання інформаційної політики та вироблення власної моделі відносин, контролю й ступеню сприяння розвитку суспільних інформаційних інститутів, які працюють над створенням, поширенням і зберіганням інформації. Законом України «Про Національну програму інформатизації» визначено комплекс програм і завдань щодо пріоритетних напрямів реалізації державної політики в цій сфері, велика увага приділяється впровадженню новітніх інформаційних, комп'ютерних і телекомунікаційних технологій.

В Україні, як і в усьому світі, інформаційний простір значно розширився і набув нових властивостей після того, як лівова частка інформаційних потоків перемістилася в Інтернет. Комп'ютерні технології створили умови для появи поряд із друкованими виданнями додаткової площини функціонування інформаційних масивів у мережі і викликали до життя велику кількість нових електронних форм текстової інформації: електронні ЗМІ та книги, електронні архіви, сайти владних структур, установ і підприємств тощо. Поява нових технологій відбилася на всіх процесах створення, оформлення та передачі інформації. Ознакою і перевагою електронного середовища стали: стрімке прискорення руху

інформаційних потоків, подолання географічної обмеженості, наявність нових сервісів, полегшення доступу до інформації для користувача та здешевлення підготовки книжкових і періодичних видань.

Ці процеси мали безпосередній вплив на розвиток і функціонування ЗМІ. Із середини 90-х років відбувся розподіл монолітного друкованого масиву ЗМІ на електронний та паперовий сегменти, змінилися підходи до питання власності на ЗМІ, видовий і кількісний склад масиву видань. Електронні ЗМІ набули нових властивостей, яких була позбавлена друкована періодика. При підготовці інформаційних матеріалів інтернет-ЗМІ дедалі частіше буває задіяний мультимедіа-ресурс, відбувається доповнення публікації аудіо- або відеоматеріалами. Більш швидкими темпами електронні технології використовувалися в індустрії створення центральних періодичних видань, але за нинішніх умов і регіональна українська періодика становить досить потужний ресурс у електронному інформаційному просторі.

Регіональна періодична преса, яка набула нових рис і нового вигляду, представлена як друкованими газетами та журналами, так і електронними версіями цих видань, а також сайтами, які не мають друкованого аналога.

Нові умови циркулювання інформаційних потоків виводять на інший рівень роботу бібліотеки як інституту, на який покладено суспільну функцію акумулювання, зберігання й надання читачеві інформаційних джерел. На сьогодні бібліотека, крім традиційних форм роботи з друкованими виданнями, активно працює в електронному інформаційному просторі, розширює межі охоплення джерел, здійснює через мережу роботу з читачем. Очевидно, що такі форми роботи можливі лише на базі комп'ютеризованих бібліотек, які становлять у цілому незначну частину від загальної кількості. Так, на кінець 2013 р. комп'ютерами було обладнано близько 2 тис. публічних бібліотек, що становить дев'яту частину в бібліотечній мережі [1]. Згідно з результатами загальнодержавного дослідження «Вивчення стану забезпечення міського населення України публічними бібліотеками» (2013–2014 рр.), яке було проведене Національною парламентською бібліотекою України, до Інтернет підключено 54,7 % (1,92 тис.) міських публічних бібліотек [2]. Зауважимо, що сільські бібліотеки значно поступаються міським у технічному оснащенні.

Вихід бібліотеки в Інтернет зробив можливою роботу бібліотекаря з великою кількістю електронних джерел і, зокрема, із сучасною періодикою в усій її багатоманітності. При цьому не втрачає ваги важливість роботи бібліотекаря з виданнями, які присвячені суспільному розвитку та історії свого регіону. «Ніхто і ніде у світі не зможе краще нас висвітлити

та акумулювати інформацію про книги, друковані твори, історичні та сучасні особистості, які мають відношення до території, де ми знаходимось», – стверджує О. Волохін, який працює над створенням електронного зібрання Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д. Чижевського [3]. Продовжуючи цю думку, додамо, що бібліотека найкраще володіє інформацією про періодичні й продовжувані видання свого регіону або місцевості, працює з цими виданнями, створює інформаційні бази даних краєзнавчого характеру, картотеки статей, надає довідки читачам, здійснює функцію рекомендаційної бібліографії.

У цьому дослідженні було поставлено за мету виявити тенденції, що відбуваються в інформаційному сегменті української регіональної періодики, розглянути використання регіональних ЗМІ в роботі бібліотек, звернувши увагу на нові форми бібліотечного обслуговування та інформування в умовах сьогодення. У зв'язку з цим було поставлено завдання розглянути, як робота з електронними періодичними виданнями розкривається на сайтах бібліотечних закладів.

Робота бібліотек з періодикою і функціонування регіональних ЗМІ є предметом уваги багатьох дослідників. Окремі проблеми комплектування фондів публічних бібліотек регіональною пресою та обслуговування читачів періодичними виданнями розглядаються в публікаціях О. Мастіпан, Т. Вилегжаніної, Т. Богущ та ін. Інформація про роботу з періодикою міститься на сайтах бібліотек. Використання регіонального інтернет-ресурсу в роботі інформаційних служб бібліотек і особливості регіональних ЗМІ розглядають у своїх публікаціях Н. Вітушко, О. Коночкіна, І. Терещенко, Г. Покровська. Ґрунтовний аналіз становлення, розвитку й функціонування в Україні електронних текстових засобів масової інформації міститься в монографії дослідниці М. Чабаненко. Функціонування та стан сучасної регіональної преси вивчаються в публікаціях О. Чекмишева, М. Карася, Н. Романович, А. Левченко, О. Довженко. Також матеріал для аналізу містять статистичні збірники, результати соціологічних досліджень, моніторингу регіональної преси та роботи бібліотек.

Періодичні видання становлять найбільш мобільну та оновлювану частину бібліотечного фонду, звертаючись до якої читач дізнається про останні події, що відбуваються в суспільстві. «Газети постійно відбирають соціально значущу для сучасників інформацію, щодня оприлюднюють відомості про найважливіші події, явища, політичні процеси сучасної історії. Повідомлення газет є безпосереднім синхронним відображенням

дійсності... Очевидно, функція, яку газетна періодика виконує в історичній діяльності, визначає її можливість як історичного джерела: через відображення окремих рис і властивостей об'єктів дійсності давати уявлення про них у цілому», – зазначає історик, дослідник українського пресознавства Г. Рудий [4].

Регіональна періодика становить досить істотний масив друкованої продукції і займає своє достойне місце за тією роллю, яка їй відведена в суспільстві. Виступаючи як підсистема ЗМІ держави, регіональна преса має свою сферу розповсюдження, обслуговує інформаційні потреби тієї читацької аудиторії, яка проживає, переважно, у регіонах. У регіональних виданнях основна увага приділяється місцевим проблемам, при висвітленні загальнонаціональних подій інформація пропускається через призму регіональних інтересів. Регіональну інформацію можна представити «як сукупність локальної, що володіє актуальністю в конкретному соціальному просторі і середовищі інформації, що циркулює в межах одного регіонального ринку» [5]. Регіональні ЗМІ є важливим інструментом формування й підтримання локальної ідентичності, належності до даної місцевості. Преса здійснює свій вплив на формування громадської думки і може відігравати як позитивну, так і негативну роль, адже через публікації журналісти мають змогу сприяти створенню системи ефективних відносин у суспільстві, пропагуючи терпимість, толерантність, взаємоповагу, підтримувати соціальну рівновагу, або, навпаки, підсилювати соціальну напруженість у регіоні через формування почуття неприязні і, навіть, ненависті до різних соціальних груп та інститутів, роздмухування міжетнічних і міжконфесійних конфліктів.

Через регіональні ЗМІ політики, ключові особи регіону звертаються до громадян. Порядок звернення до громадян посадовців і провідних фахівців органів управління та висвітлення інформації про державну політику та її особливості на місцевому рівні засобами регіональних ЗМІ обґрунтовано та закріплено Законом України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації». «Діяльність місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування висвітлюється в друкованих засобах масової інформації регіональної та місцевої сфери розповсюдження на умовах, визначених у договорах між цими органами і редакціями зазначених друкованих засобів масової інформації», зазначається в законі [6].

Українська періодика становить доволі потужний інформаційний масив. Згідно з даними, які наводить Книжкова палата України, у 2013 р.

в Україні друком вийшло 2,3 тис. газет та 2,4 тис. журналів. Аналіз динаміки кількісних коливань друкованих ЗМІ показує, що з 1991 р. їхня кількість значно збільшилась (див. таблицю). Значний сегмент у складі друкованих ЗМІ становлять регіональні видання, зокрема, станом на 2013 р., у загальному масиві газетних видань центральна періодика становила 10,5 % (324 назви), регіональні видання – 71,3 % (1595 назв) [7]. Проте загальний річний тираж центральних і регіональних газет майже однаковий: відповідно 1,62 млрд і 1,39 млрд пр. Отже, можна зробити висновок, що регіональна преса розрахована на менший попит та меншу читацьку аудиторію, ніж центральна, що й обумовлює значно менший наклад її видання.

Таблиця

Випуск періодичних видань у 1991–2013 рр.*

	1991	1995	2000	2010	2013
Газети**	1909	1923	2667	2347	2270
Журнали	161	324	757	1810	2415

* *Друк України (2013): стат. зб. – К., 2014. – С. 51, 143.*

** *До кількості назв газет включено додатки, які можуть розповсюджуватись як з основним виданням, так і без нього.*

Регіональна газетно-журнальна періодика дуже різноманітна, її можна типологізувати за рядом критеріїв, зокрема за ознакою власності (бюджетна, комерційна), цільовим призначенням (громадсько-політичні, партійні, виробничо-практичні, рекламно-інформаційні видання тощо), сферою розповсюдження та рівнем охоплення аудиторії (обласні, районні, міські, низові), читацькою адресою (для жінок, молоді, дітей тощо), мовною ознакою тощо.

Стосовно мовної ситуації в друкованих ЗМІ простежується тенденція до збільшення відсотка періодики, яка виходить українською мовою. Водночас, згідно з даними Книжкової палати, з року в рік збільшується кількість видань різними мовами. Відповідно до запитів читачів періодичні видання почали виходити німецькою, польською, румунською, кримсько-татарською та іншими мовами. Характерною відмінністю сучасної періодики України щодо початку 1990-х років є поява двомовних і багатомовних періодичних видань, які нині становлять значну частину її загального масиву. У цих виданнях поряд з українською матеріали

подаються англійською, російською, молдавською, польською, угорською, болгарською мовами тощо.

Соціологи компанії «ГФК Україна», які поставили на меті дослідження споживачьких симпатій на національному та регіональних ринках ЗМІ, стверджують, що регіональна преса не конкурує з центральною. «Якщо людина читає національну пресу, з великою ймовірністю вона читатиме також регіональні видання», – зазначається в дослідженні. На нашу думку, це пояснюється ще й тим, що ці типи видань виконують дещо різні функції в інформуванні населення, подають різну інформацію, займають різні ніші. Водночас читачі зазначають, що недостатня об'єктивність, достовірність та вичерпність інформації – найслабші характеристики ринку регіональних періодичних видань. Респонденти соціологічного дослідження як причину нечитання регіональної преси відмічають «брак цікавої інформації» [8].

Розглядаючи вади регіональної преси, фахівці відмічають ті складнощі, з якими стикаються журналісти й редакції регіональних ЗМІ. Скрутні умови, у які поставлені редакції, позначаються на недостатньому кадровому забезпеченні. Наслідком цього є те, що журналісти «розпиляються» і не мають змоги готувати ґрунтовні матеріали, досконально вивчивши проблематику. Іншими словами, «регіональна преса або сайт це абсолютно унікальна кухня, у якій зазвичай працює троє з реально необхідних 15 працівників», – розповідає журналістка А. Дзюбак, яка досліджувала питання якості регіональних ЗМІ. Редакціям регіональної періодики бракує якісних журналістів, вузькогалузевих фахівців, а це позначається на якості публікацій [9].

Скрута, у якій опинилася друкована періодика з поглибленням процесів економічної кризи в Україні, нагадала про дискусію, яка точиться щодо формату текстових ЗМІ майбутнього: про скорочення/знищення сегмента друкованих ЗМІ та переходу їх в електронний простір. На нашу думку, друкована періодика, у тому числі й регіональна, має своє майбутнє і свого читача, але на сьогодні редакції українських друкованих періодичних видань б'ють на сполох, зазначаючи, що значні фінансові труднощі значно ускладнили підготовку видань. Редактори газет Чернігівщини під час чергового засідання громадської організації «Асоціація регіональних ЗМІ», яке проходило в березні 2015 р., акцентують на тому, що «незначна (а інколи і повністю відсутня) бюджетна підтримка, скорочення доходів від реклами, стрімке зростання вартості паперу, поліграфії та послуг з розповсюдження газет ставлять місцеві видання під загрозу закриття». Знецінення гривні призвело до підвищення ціни паперу

в кілька разів, унаслідок чого його вартість стає практично недоступною для газет. Також журналісти заявляють, що негативний вплив на фінансову спроможність місцевих ЗМІ справляє застосування адмінресурсу, що проявляється в скороченні коштів місцевими органами влади на періодичну пресу для висвітлення їхньої діяльності, як це передбачено українським законодавством [10].

Економічні негаразди порівняно менше торкнулися роботи електронних періодичних видань, які набувають усе більшої популярності в українського читача. Ступінь комп'ютеризації українського суспільства свідчить про відкриття доступу більшій кількості українських громадян до електронного ресурсу, у тому числі й до електронних ЗМІ. За повідомленням прес-служби Інтернет-асоціації України з посиланням на дані соціологічного дослідження агентства InMind, на початку 2015 р. вдома доступ до Інтернету мали 57 % українців, а 21,1 млн осіб становили інтернет-користувачі, які виходять у мережі раз на місяць і частіше. Отже, дедалі більше наших співгромадян набувають навички роботи в електронному просторі, за допомогою якого спілкуються, отримують інформацію, навчаються, здійснюють бізнес-проекти, знайомляться з текстовими матеріалами тощо [11].

Дослідники говорять про надзвичайну рухливість електронного простору та значні складнощі у визначенні обсягів масиву електронних ЗМІ. При цьому спостерігається тенденція до загального збільшення електронних ЗМІ. Перевагою електронних ЗМІ є те, що значна кількість текстових джерел відкривається безкоштовно, є можливість отримувати оперативну інформацію в режимі онлайн. Значно менше зусиль витрачається на з'ясування питань, які виникають у процесі читання: використання гіперпосилань і можливостей пошукового апарату Інтернету дає змогу отримати додаткову інформацію, лишаючись на місці. Працюючи в мережі, користувачі мають змогу використовувати лінки, закладки, електронний зв'язок з редакцією, лишати коментарі після публікації тощо. Інтернет наблизив інформацію про розвиток регіонів до читача, подолавши географічну обмеженість розповсюдження друкованої регіональної преси, відкрив цей ресурс, раніше доступний тільки жителям певної місцевості, для широкого загалу.

Сучасний бібліотекар працює і надає допомогу читачеві в роботі як з друкованими, так і з електронними джерелами через сайт та безпосередньо в бібліотеці. У читачів користуються попитом друковані газети й журнали, які систематично мають надходити за підпискою до бібліотечного фонду. Водночас бібліотекарі констатують, що несприятлива

ситуація з фінансуванням бібліотек стає причиною великих складнощів у здійсненні річної підписки періодичних видань. Так, протягом 2014 р. повністю було відсутнє фінансування на поповнення бібліотечних фондів новими, запитуваними виданнями в усіх публічних бібліотеках Києва. Книжкові й періодичні видання, які надійшли минулого року до фондів київських бібліотек, – виключно «результат роботи по залученню додаткових джерел комплектування», а це 115 тис. пр. документів, з яких 16,2 тис. періодичних видань [12, с. 5].

Нові форми роботи в електронному середовищі охоплюють усі ланки бібліотечної діяльності. Це насамперед створення бібліотеками власних сайтів з метою інформування читача про свою установу, надання доступу до електронного каталогу бібліотеки та електронних колекцій літератури, розповідь про електронні виставки й бібліотечні заходи, зворотний зв'язок із читачем, нарешті, взаємодія з іншими закладами в системі бібліотечної мережі й методичний супровід.

Читач поступово привчається до того, що бібліотечний сайт – це додаткова можливість комунікації із закладом, зручний сервіс, який дає змогу отримати потрібну інформацію або долучитися до електронних колекцій літератури. У 2014 р. віртуальні відвідування сайтів публічних бібліотек м. Києва становили 1,3 млн, при цьому показник фізичних відвідувань становив 3,7 млн. Показник віртуальних візитів свідчить про те, що така форма комунікації впевнено стверджується в українському суспільстві, а сторінки бібліотечних сайтів користуються попитом в українського читача й стають частиною активно використовуваного інформаційного простору [12, с. 4].

Зауважимо, що з електронними джерелами читач також може ознайомитися, працюючи в інтернет-центрах, які відкриваються в бібліотеках. Велика кількість їх почала працювати завдяки Міжнародній програмі «Бібліоміст», яка здійснювалася в Україні з 2009 р. Інформація про роботу інтернет-центрів міститься на сайтах бібліотечних установ. Наприклад, Бережанська центральна районна бібліотека ім. Т. Шевченка Тернопільської області повідомляє про те, що в її інтернет-центрі для користувачів працює сім робочих комп'ютерів, доступ до Інтернету надається безкоштовно в порядку загальної черги, а кваліфіковані фахівці здійснюють консультації щодо основ роботи та особливостей пошуку інформації в мережі Інтернет [13].

Бібліотекарі розповідають про перший досвід роботи таких центрів, зазначаючи, що цей новий сервіс бібліотечного обслуговування значно розширив коло читачів. «Багато читачів вперше сіли за комп'ютер у нашому

Інтернет-центрі. Для таких користувачів обов'язково надаються консультації. І вони приходять до нас знову і знову», – повідомляється на сайті Королівської селищної бібліотеки-філії для дорослих Закарпатської області. Зазначається, що питання, з якими звертаються відвідувачі інтернет-центру, різноманітні: від типових, простих до найскладніших, серед них є і «перегляд політичних та економічних новин» – пошук інформації з електронних ЗМІ [14].

Працюючи з періодичними виданнями, бібліотекарі влаштовують виставки, у тому числі й електронні, складають рекомендаційні бібліографічні і вебліографічні списки джерел, здійснюють друковані та електронні добірки фактографічного матеріалу, створюють картотеки статей. Наприклад, на сайті Публічної бібліотека ім. Л. Українки м. Києва розміщено добірку фактографічної інформації про столицю «Київ на сторінках періодики». Тут подається інформація про Генеральний план розвитку міста, суспільно-політичне й культурне життя, міські цільові програми, статистичні дані тощо [15].

Прикладом електронного списку регіональної періодики може служити рубрика «Краєзнавчі видання» із сайту Вінницької обласної універсальної бібліотеки. Список містить шість журналів і 13 газет. Усі видання в списку мають вигляд гіпертексту й дають змогу перейти безпосередньо до видання [16]. Рекомендаційний список електронних ЗМІ пропонує читачам і Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека. На сайті розміщено список центральних і регіональних ЗМІ [17].

Пошук друкованих періодичних і книжкових джерел читач має можливість здійснювати через електронний каталог, до якого відкривається доступ через бібліотечні сайти. Водночас не поодинокі випадки, коли через сайт важко знайти рекомендаційні списки електронної періодики, у тому числі й регіональної. Кожен бібліотечний сайт – неповторний, укладачі створюють їх творчо, рубрики та підрубрики, які представляють подібний ресурс, на різних сайтах мають різну назву, але відсутність уніфікації ускладнює пошук необхідної інформації. На наш погляд, уніфікація базового рубрикатора бібліотечного сайту, простота назв, максимальна відповідність назви рубрики змісту розміщеного в ній матеріалу – шлях до поліпшення бібліотечного обслуговування та інформування населення. Поряд із цим навіть за наявності списків електронних ЗМІ на сайтах деяких бібліотек вони потребують доопрацювання, уточнень і перевірки, оскільки містять невідповідні до рубрики видання.

Значна праця вкладається співробітниками Закарпатської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Ф. Потоушняка у створення

краєзнавчого бібліографічного покажчика на базі джерел періодичних видань. Інформація про публікації з регіональних ЗМІ становить переважну більшість матеріалів видання. Бібліографічний покажчик «Закарпаття на сторінках преси» виходить чотири рази на рік, усі випуски за період з 2003 р. доступні для читача на бібліотечному сайті [18].

Газети й журнали інформують населення про основні новини та події, які відбуваються, водночас моніторинг великого масиву ЗМІ дає змогу зібрати цінний матеріал, який може служити справі розкриття тенденцій або загальних процесів суспільно-політичного та економічного розвитку суспільства, здійснювати уточнення й деталізацію подій, розглядати процеси в динаміці, проаналізувати вплив публікацій ЗМІ на формування громадської думки, виявити різні підходи у висвітленні подій тощо. Проблему виявлення й наближення до користувача необхідної інформації з великих документальних масивів розв'язують інформаційно-аналітичні структури.

Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського має великий досвід роботи з документальними масивами та щодо виконання тематичних інформаційних запитів. Фахівці СІАЗ готують огляди оперативної інформації про події в політичному, соціально-економічному, науковому житті. Основним джерелом проведення аналізу інформаційного пошуку служби є українські ЗМІ, у тому числі й регіональна періодика, яка більш детально й повно розкриває суспільні процеси, що відбуваються в регіонах. Починаючи з опрацювання інформації друкованих газет у середині 1990-х років, і в тому числі унікального за своєю повнотою на той час зібрання регіональної преси, яка надходила за підпискою до фонду бібліотеки, на сьогодні служба майже повністю здійснює підготовку своїх матеріалів, використовуючи електронний ресурс. Хронологія матеріалів, які обробляються при підготовці бюлетенів СІАЗ, переважно обмежується останніми подіями.

Фахівці служби створили список електронних джерел, який містить сайти, що подають загальну інформацію про події в країні, регіональні, зарубіжні сайти, що дає можливість ефективно й оперативно здійснювати пошук. Загалом наприкінці 2014 р. список сайтів, які було введено в робочі процеси СІАЗ, містив 862 позиції. Джерельна база, яка використовується при підготовці синтезованого інформаційного продукту СІАЗ, постійно оновлюється, перевіряється та розширюється. Щодо сегмента регіональних ЗМІ, які входять до джерельної бази СІАЗ, у 2011 р. моніторинг здійснювався на базі 307 регіональних веб-ресурсів, на кінець

2013 р. – 394, на кінець 2014 р. – 466. Регіональні веб-ресурси задіяні при підготовці багатьох тематичних бюлетенів, які готуються силами СІАЗ. Безпосередньо тематиці регіонального розвитку присвячене електронне щоденне видання «Регіони сьогодні», матеріали якого дають змогу дізнатися про політичну, економічну й соціальну ситуацію та основні події в усіх областях України. Інформаційно-аналітичні видання СІАЗ відкриті читачам на сайті НБУВ. Станом на середину травня 2015 р. бюлетень виставлявся на сайті лише чотири місяці, проте протягом місяця до електронного бюлетеня «Регіони сьогодні» вже зверталися в середньому близько 600 читачів. Така відвідуваність при відсутності штучної «розкрутки» популярності видання говорить про затребуваність ресурсу українським читачем.

Водночас забезпечення доступу до електронних джерел – лише одна ланка роботи бібліотек. У контексті розгляду питання забезпечення періодичною пресою виникає питання збереження електронної інформації, яка з Інтернету постійно видаляється, а також доступу до архівів випусків попередніх років, що відкриті для користування в Інтернеті з обмеженнями або закриті. Фахівці СІАЗ регулярно ведуть роботу зі створення такої бази даних матеріалів ЗМІ за тематикою випусків.

Отже, періодичні видання є важливою складовою інформаційного простору, основна функція яких полягає в інформуванні населення про найважливіші події, явища, політичні процеси сучасної історії. Розподіл періодики на друкований і електронний сегменти, поява нових технічних можливостей Інтернету, які використовуються також і бібліотечними установами, створює додаткові можливості, полегшує доступ до ЗМІ й наближує інформацію до читача.

Умовою повноцінного задоволення читацького попиту на друковані періодичні видання, у тому числі й регіональні, є здійснення необхідного фінансування бібліотечних установ та надання можливості проведення щорічної підписки в достатньому обсязі. Поява додаткового джерела інформації у вигляді Інтернету не знімає з бібліотеки сфери роботи з цим ресурсом і не зменшує її значення в суспільстві. Позитивний досвід останніх років та процес комп'ютеризації бібліотечної мережі – запорука більш успішної роботи. Бібліотека з появою електронного середовища опановує нові форми роботи, які мають на меті краще розкрити свій фонд і допомогти в пошуку інформації. Читачі в електронному просторі активніше використовують сервіс бібліотечного сайту, електронного каталогу, рекомендаційних електронних списків і електронних покажчиків літератури. На сайтах бібліотек має бути рубрика, яка направляє читача

до електронної періодики. Якісний рівень ресурсу, викладеного на бібліотечному сайті, – важливий критерій, який обумовлює відвідуваність і популярність сайту, тому, зокрема, дуже важливо відповідально ставитися до складання рекомендаційних веббібліографічних списків електронної періодики та інтернет-ЗМІ. Цілком очевидно, що читачі через Інтернет можуть самостійно здійснювати пошук інформації, але за бібліотекарем лишається важлива функція навігатора та консультанта як у бібліотечних фондах друкованих видань, так і в електронному просторі: у цифрових базах бібліотек, електронних бібліотеках, в Інтернеті.

Література

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» (щодо підтримки інформатизації публічних бібліотек). 2.12.2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=49218. – Назва з екрана.
2. Соціологічні дослідження в бібліотеках: інформ.-аналіт. бюл. Вип. 44–45 / уклад. Т. Богуш ; М-во культури України, Нац. парлам. б-ка України. – Київ, 2014. – С. 13, 39.
3. *Волохін О.* Електронні ресурси сучасної регіональної бібліотеки / *О. Волохін* ; Кіровогр. ОУНБ ім. Д. І. Чижевського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.kr.ua/conference/volokhin.html>. – Назва з екрана.
4. *Рудий Г.* Періодика України 1917–1940 рр. як історичне джерело / *Г. Рудий* // *Бібл. вісн.* – 2008. – № 1. – С. 30.
5. *Пургин Ю.* Функционирование медиахолдинга в условиях трансформации регионального информационного рынка [Электронный ресурс] / *Ю. Пургин.* – Режим доступа: <http://elar.ufrfu.ru/bitstream/10995/3771/2/urgu0892.s.pdf>. – Загл. с экрана.
6. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації : Закон України від 23.09.1997 р. № 539/97-вр [Електронний ресурс] // *Відом. Верховної Ради.* – 1997. – № 49. – Ст. 299. – Режим доступу: <http://www.snrc.gov.ua/nuclear/uk/publish/1>. – Назва з екрана.
7. *Друк України (2013)* : стат. зб. – К., 2014. – С. 51, 143.
8. Регіональні ЗМІ в Україні: 2005–2007 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mediabusiness.com.ua/content/view/11239/54/lang.ru>. – Назва з екрана.
9. *Дзюбак А.* Регіональні ЗМІ: як не продатися і не вмерти

з голоду? (інфографіка) [Електронний ресурс] / А. Дзюбак // Гречка : інформаційний портал Кіровоградщини. – 2014. – 28.05. – Режим доступу: <http://gre4ka.info/suspilstvo/10845-rehionalni-zmi-iak-ne-prodat-tsia-i-ne-vmerty-z-holodu-infohrafika>. – Назва з екрана.

10. Редактори газет Чернігівщини: преса поставлена на грань виживання [Електронний ресурс] // Сайт Асоціації регіональних засобів масової інформації. – 2015. – 10.03. . – Режим доступу: <http://arzmi.org/redaktor-y-hazet-chernihivschyny-presya-postavlena-na-hran-vyzhyvannya>. – Назва з екрана.

11. Дані досліджень інтернет-аудиторії України за I квартал 2015 р. [Електронний ресурс] // Сайт Інтернет Асоціації України. – Режим доступу: http://www.inau.org.ua/analytics_vuq.phtml. – Назва з екрана.

12. Про діяльність публічних бібліотек м. Києва за 2014 рік [Електронний ресурс] / уклад. О. Романюк, О. Рабій ; департамент культури виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації), Публ. б-ка ім. Л. Українки м. Києва. – Київ, 2015. – 47 с. – Режим доступу: http://lukl.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=254:2012-01-25-09-45-39&catid=1:pagedir&Itemid=2. – Назва з екрана.

13. Інтернет-центр [Електронний ресурс] / Сайт Бережанської центральної районної б-ки ім. Т. Шевченка Тернопільської обл. – Режим доступу: <http://lib.ber.te.ua/leap/index.cgi?index=12>. – Назва з екрана.

14. Інтернет-центр [Електронний ресурс] / Сайт Королівської селищ. б-ки-філії для дорослих Закарпатської обл. – Режим доступу: http://korolevo.blogspot.com/p/blog-page_14.html. – Назва з екрана.

15. Київ на сторінках періодики [Електронний ресурс] // Сайт публічної б-ки ім. Л. Українки м. Києва. – Режим доступу: http://lukl.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=55:2012-01-30-11-03-43&catid=8:2012-01-29-14-01-16&Itemid=6. – Назва з екрана.

16. Краєзнавчі видання [Електронний ресурс] // Сайт Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва. – Режим доступу: <http://www.library.vn.ua/links/cvidan.html>. – Назва з екрана.

17. Преса в Інтернет [Електронний ресурс] // Сайт Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського. – Режим доступу: <http://library.kr.ua/libworld/gazet.html>. – Назва з екрана.

18. Закарпаття на сторінках преси [Електронний ресурс] // Сайт Закарпатської ОУНБ ім. Ф. Потушняка. – Режим доступу: <http://ounb.uz.ua/zakpres>. – Назва з екрана.

References

1. Poyasnyuval'na zapyska do proektu Zakonu Ukrainy «Pro vnesennya zmin do Byudzhethnoho kodeksu Ukrainy» (shchodo pidtrymky informaty-zatsiyi publichnykh bibliotek). 2.12.2013. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=49218 [in Ukrainian].
2. Bohush, T. (Ed.) (2014) Sotsiolohichni doslidzhennya v bibliotekakh: Issue 44–45. M-vo kul'tury Ukrainy, Nats. parlam. b-ka Ukrainy. – Kyiv, p.13, 39 [in Ukrainian].
3. Volokhin, O. Elektronni resursy suchasnoyi rehional'noyi biblioteky. Kirovohrads'ka OUNB im. D. I. Chyzhevs'koho. Retrieved from <http://library.kr.ua/conference/volokhin.html> [in Ukrainian].
4. Rudyy, H. (2008). Periodyka Ukrainy 1917–1940 rr. yak istorychne dzherelo. Biblioteknyy visnyk – Library Bulletin, 1, p. 30 [in Ukrainian].
5. Purgin, Ju. (2011). Funkcionirovanie mediaholdinga v uslovijah transformacii regional'nogo informacionnogo rynku. Retrieved from <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/3771/2/urgu0892.s.pdf> [in Russian].
6. Pro porjadok vysvitleniya diyal'nosti orhaniv derzhavnoyi vlady ta orhaniv mistsevoho samovryaduvannya v Ukraini zasobamy masovoyi informatsiyi: Zakon Ukrainy vid 23.09. 1997 № 539/97-vr. Vidomosti Verkhovnoyi Rady [Lists of Verkhovna Rada], 49, 299. Retrieved from http://www.snrc.gov.ua/nuclear/uk/publish/article/42978;jsessionid=7_B113_DFFC_EA202_D80515504_FDDCA27_D7?mustWords=%D1%94%D0%BA%D1%82%D0%B8&searchPublishing=1 [in Ukrainian].
7. Druk Ukrainy – 2013. (2014). Statystychnyy zbirnyk. Kyiv, p. 51, 143 [in Ukrainian].
8. Rehional'ni ZMI v Ukraini: 2005–2007 rr. (2008). Retrieved from <http://www.mediabusiness.com.ua/content/view/11239/54/lang,ru> [in Ukrainian].
9. Dzyubak, A. (2014). Rehional'ni ZMI: yak ne prodatsyia i ne vmerty zholodu?(infohrafika). Retrieved from <http://gre4ka.info/suspilstvo/10845-rehionalni-zmi-iak-ne-prodatsyia-i-ne-vmerty-z-holodu-infohrafika> [in Ukrainian].
10. Redaktory hazet Chernihivshchyny: presa postavlena na hran' vyzhvannya. (2015). Retrieved from <http://arzmi.org/redaktory-hazet-chernihivshchyny-presa-postavlena-na-hran-vyzhivannya> [in Ukrainian].
11. Dani doslidzen' internet-audytoriyi Ukrainy za I kvartal 2015 r. (2015). Retrieved from http://www.inau.org.ua/analytics_vuq.phtml [in Ukrainian].
12. Romanyuk, O., Rabi, O. (Eds.) (2015). Pro diyal'nist' publichnykh bibliotek m. Kyyeva za 2014 rik., Publ. b-ka im. L. Ukrainky m. Kyyeva. – Kyiv, 47. Retrieved from http://luki.kiev.ua/index.php?option=com_

content&view=article&id=254:2012-01-25-09-4539&catid=1:pagedir&Itemid=2 [in Ukrainian].

13. Internet-tseentr. Sajt Berezhanskoji centraljnoji rajonnoji biblioteky im. T. Shevchenka Ternopiljskoji oblasti [T. Shevchenko Central District Library of Berezhany]. Retrieved from <http://lib.ber.te.ua/leap/index.cgi?index=12> [in Ukrainian].

14. Internet-tseentr.Sajt Korolivs'koji selyshchnoji biblioteky-filiy dlya doroslyh Zakarpatskoji oblasti [Korolivska selyschnyia Branch Library Adult]. Retrieved from http://korolevo.blogspot.com/p/blog-page_14.html [in Ukrainian].

15. Kyiv na storinkakh periodyky. Sajt publichoji biblioteky im. L. Ukrajinky m. Kyjeva [L. Ukrajinka Public Library of Kyiv]. Retrieved from http://lukl.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=55:2012-01-30-11-03-43&catid=8:2012-01-29-14-01-16&Itemid=6 [in Ukrainian].

16. Krayeznavchi vydannya. Sajt Vinnyts'koji oblasnoji universaljnoji naukoivoji biblioteky im. K. A. Timiryazyeva [K. A. Timiryazyev Regional Universal Scientific Library of Vinnytsa]. Retrieved from <http://www.library.vn.ua/links/cvidan.html> [in Ukrainian].

17. Presa v Internet. Sajt Kirovohrads'koji oblasnoji universaljnoji naukoivoji biblioteky im. D. I. Chyzhevs'koho [D. I. Chyzhevsky Regional Universal Scientific Library of Kirovohrad]. Retrieved from <http://library.kr.ua/libworld/gazet.html> [in Ukrainian].

18. Zakarpattya na storinkakh presy. Sajt Zakarpats'koji oblasnoji universaljnoji naukoivoji biblioteky im. F. Potushnyaka [F. Potushnyak Zakarpatska Regional Universal Scientific Library]. Retrieved from <http://ounb.uz.ua/zakpres> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.05.2015.

Yrina Sokolova

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Development of Regional Media as a Segment of the Ukrainian Information Space

The article explores issues of Ukrainian information space that rise due to the split of text mass media into printed and electronic segments. The emergence of e-periodicals has led to the development of new forms of library services and information using the library service sites and online centers that opened at libraries. The publication focuses on the work of libraries with regional media.

Libraries have the best information on periodicals in their region or locality. They work with these publications, create databases and paper files, provide references to the readers, fulfill the function of recommendation bibliography. The V. I. Vernadsky National Library of Ukraine service of information and analytical support of the authorities (SIAZ) has extensive experience in identification and serving relevant information from massive document repositories. The service produces numerous topical bulletins. One of them is daily «Regions today» that highlights key events and processes in all regions of Ukraine. It's readers have access to the bulletin via the website of National Library of Ukraine. The regional segment of electronic media that are included in the SIAZ primary sources database approaches 0.5 thousand sources. An analysis of the websites of public libraries has found that in order to improve library services and public awareness it is necessary to include recommendatory lists of regional media in library web sites. Unification and simplification of the rubricator layout of library sites should lead to optimization of the use of the resource.

Keywords: regional media, online media, electronic periodicals, reference bibliography, library services.

Ирина Соколова

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Развитие региональных СМИ как сегмента украинского информационного пространства

В статье поднимаются вопросы развития украинского информационного пространства в связи с разделением текстовых СМИ на печатный и электронный сегменты. Появление электронной периодики привело к развитию новых форм библиотечного обслуживания и информирования с использованием сервиса библиотечных сайтов и интернет-центров, которые открываются при библиотеках. В публикации сделан акцент на работе библиотек с региональными СМИ.

Библиотека лучше всего владеет информацией о периодических изданиях своего региона, работает с этими изданиями, создает информационные базы данных краеведческого характера, картотеки статей, предоставляет справки читателям, осуществляет функцию рекомендательной библиографии. Большой опыт работы по выявлению и приближению к пользователю необходимой информации из больших документальных массивов имеет Служба информационно-аналитического обеспечения органов власти Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского (СИАЗ). Служба готовит ряд тематических бюллетеней, в том числе и ежедневный тематический выпуск «Регионы сегодня», который освещает процессы и основные события, происходящие во всех областях Украины. Читатели имеют доступ к бюллетеню через сайт НБУВ, при этом сегмент

электронных региональных СМИ, которые входят в базу источников СИАЗ, приближается к 0,5 тыс. изданий. Анализ сайтов публичных библиотек выявил, что для улучшения библиотечного обслуживания и информирования населения необходимо размещение на сайтах библиотек рекомендательных вебблиографических списков региональных СМИ, также оптимизации пользования ресурсом могут способствовать простота и унификация базового макета рубрикатора библиотечных сайтов.

Ключевые слова: региональные СМИ, интернет-СМИ, электронная периодика, рекомендательная библиография, библиотечное обслуживание.

Тетяна Дубас,

завідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів НЮБ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

РОЗВИТОК ВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ І ВДОСКОНАЛЕННЯ ЯКІСНИХ АСПЕКТІВ ЦЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена висвітленню видавничої діяльності наукових бібліотек, підготовці монографічної та іншої продукції, спрямованої на популяризацію фондів сучасних бібліотек, аналізу нових масивів електронної інформації з точки зору використання їх в інтересах суспільного розвитку. Розкрито шляхи вдосконалення цієї діяльності в національному інформаційному просторі.

Ключові слова: наукові бібліотеки, видавнича діяльність, видавнича комунікація, комп'ютерні технології, соціальні комунікації.

Складовою частиною наповнення соціальних комунікацій є видавнича діяльність. Певним аспектам видавничої діяльності та соціальних комунікацій присвячено наукові праці В. Горового [1], І. Давидової [2], Г. Ковальчук [3], В. Різуна [4], М. Слободяника [5], Г. Почепцова [6], Г. Швецової-Водки [7] та інших науковців.

Вважаючи окремим напрямом інформаційно-комунікативної діяльності бібліотек видавничу діяльність, О. Ісаєнко зазначає, що, «крім підготовки й випуску різноманітних рекомендаційних, науково-допоміжних та реєстраційних бібліографічних покажчиків та іншої довідково-бібліографічної продукції, важливе місце в роботі бібліотек посідає самостійна (чи у співпраці з іншою інституцією) підготовка і випуск фахової періодики, на сторінках якої вміщуються та аналізуються нормативні документи з бібліотечної справи, подаються методичні поради і рекомендації щодо функціонування бібліотек, розкривається історія бібліотечної та книжкової справи, оприлюднюються матеріали різноманітних досліджень тощо» [8].

Як наголошує Ю. Бондар, «попри масив досліджень, констатуємо, що власне видавнича комунікація як унікальна та самодостатня підсистема соціальних комунікацій, її генеза та практика застосування залишаються поза полем спеціального наукового аналізу» [9]. За його визначенням, «видавнича комунікація – це встановлення комунікаційних зв'язків

з допомогою друкованої (книжкові, аркушеві видання тощо) та іншої видавничої продукції <...> поширення й використання видавничої продукції у процесі комунікаційної діяльності» [9].

У нинішній системі соціальних комунікацій відбувається активний пошук нових моделей розвитку бібліотеки як соціально-комунікаційної структури, зокрема розроблено концептуальні положення розвитку наукової бібліотеки, запропоновано системно-функціональну модель бібліотеки, що інтегрує взаємовплив бібліотечних функцій, структури, технологій [10].

Бібліотеки відіграють важливу роль у формуванні інформаційного аспекту соціального комунікування [11]. Сучасна наукова бібліотека посідає важливе місце в соціокультурному просторі держави, трансформує та розвиває свою роль у системі соціальних комунікацій.

Будучи одним із провідних виробників і постачальників інформаційних послуг, наукова бібліотека активніше розвиває власну видавничу діяльність.

Водночас попри те, що видавнича діяльність наукової бібліотеки становить значний інтерес для сучасної науки, оскільки матеріали науково-дослідних розробок – основа статей, доповідей на конференціях, монографій, – це питання залишається недостатньо дослідженим у вітчизняному бібліотекознавстві.

Отже, мета статті – через розкриття особливостей трансформації наукових бібліотек на сучасному етапі визначити основні тенденції розвитку видавничої діяльності бібліотечних інституцій у системі соціальних комунікацій.

У наш час трансформація видавничої діяльності відбувається в умовах інтенсивного розвитку інформаційно-комунікаційних та комп'ютерних технологій. Розглянемо на прикладі ряду наукових бібліотек академічних та вищих навчальних закладів динаміку її розвитку.

Зазначимо, що 105 бібліотек становлять бібліотечну мережу Національної академії наук України (НАН України), це, зокрема, 103 бібліотеки науково-дослідних установ НАН України та Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського і Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. Бібліотеки НАН України орієнтовані на першочергове задоволення професійних інформаційних потреб учених, фахівців господарчого комплексу, діячів культури і мистецтва, а також забезпечення аналітичною інформацією органів законодавчої, виконавчої та судової влади, урядових структур [12]. Крім того, існує мережа наукових бібліотек вищих навчальних закладів України (ВНЗ). Як зазначає І. Беззуб, «сучасна

бібліотека ВНЗ під впливом інформаційних технологій переживає процес трансформації. Сьогодні бібліотека ВНЗ в Україні – не просто сховище навчальних матеріалів, це відкрита комунікаційно-комунікативна система, яка бере участь у педагогічно-виховному, міжкультурному, міжбібліотечному обміні, а також в обміні з внутрішніми структурами ВНЗ (кафедрами, музеями, побутовими службами, громадськими організаціями) та іншими громадськими закладами (школами, технікумами, видавництвами)» [13].

Згідно з Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, затвердженою Указом Президента України № 344/2013 від 25.06.2013 р., серед стратегічних напрямів державної політики у сфері освіти – удосконалення бібліотечного та інформаційно-ресурсного забезпечення освіти і науки [14]. Так, наукові бібліотеки вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів забезпечують інформацією навчально-виховний процес та науково-дослідну роботу професорсько-викладацького складу, докторантів, аспірантів і студентів даного ВНЗ. Фонди цих книгозбірень є багатогалузевими, основну частину їх становлять: документи педагогіко-психологічного спрямування та із суміжних галузей знань (історико-правового, народознавчого та ін.), дисертації, захищені в цьому навчальному закладі, автореферати дисертацій, навчальна література та наукові видання, книги з методики викладання навчальних предметів у навчальних закладах, вітчизняні та іноземні фахові періодичні видання тощо [15].

Розвиток науки й освіти в сучасному суспільстві, основаному на знаннях, неможливий без діяльності університетів, більшість стратегічних завдань сучасного університету тісно пов'язані з діяльністю його наукової бібліотеки. Наукові бібліотеки вищих навчальних закладів України – це інформаційна основа освітнього й науково-дослідного процесів, творча лабораторія, від ресурсів і послуг якої багато в чому залежить якість навчання та наукових досліджень [16].

Так, у **Науково-технічній бібліотеці ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»** (НТБ НТУУ «КПІ») видається ряд періодичних видань, тематична спрямованість яких відповідає основним напрямам роботи його структурних підрозділів. Електронний архів наукових та освітніх матеріалів НТУУ «КПІ» – ЕЛАКРІ – накопичує, зберігає, розповсюджує та забезпечує довготривалий, постійний і надійний доступ через Інтернет до наукових та освітніх матеріалів професорсько-викладацького складу,

співробітників, студентів, аспірантів і докторантів НТУУ «КПІ». Переважна більшість матеріалів перебуває у відкритому доступі. Станом на квітень 2015 р. в архіві представлено 6414 випусків наукових видань університету.

Форма подання інформації на веб-сайті бібліотеки показує доступність до джерел інформації в соціальному комунікаційному процесі з метою задоволення комунікаційних потреб користувачів. На сайті бібліотеки НТУУ «КПІ» (<http://library.kpi.ua/>) у розділі «Традиційні ресурси» подана інформація про наукові видання НТУУ «КПІ»: рік заснування; тематика; періодичність; мова видання; архів друкованих номерів у фонді НТБ; сайт видання; архів повних текстів на сайті видання; архів повних текстів у розділі «Наукова періодика України» на сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського; інформація для авторів. Представлено 32 найменування випусків збірників наукових праць (періодичність випуску різна – від одного до чотирьох разів на рік); науково-технічних збірників (періодичність – два рази на рік); наукових журналів (періодичність – чотири рази на рік). Корисною є інформація на сайті бібліотеки НТУУ «КПІ», наприклад у рубриці «Редакціям наукових видань НТУУ “КПІ”», таких розділів: Рекомендації науковим видавництвам; Перелік наукових баз даних (бібліографічних, реферативних, повнотекстових та ін.); Основні вимоги до включення наукових журналів та збірників до баз даних; Транслітерація кирилиці латиницею; Передача матеріалів до НТБ: інструкції; Нормативно-правові документи.

Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» – навчально-допоміжний, інформаційний, науковий, культурно-освітній структурний підрозділ університету, що забезпечує швидкий і зручний доступ до всіх ресурсів, перебуває в центрі академічного та дослідницького процесів у НаУКМА, активно провадить сучасну видавничу діяльність [20]. У розділі «Наші видання» представлено видання НаУКМА з 1995 по 2015 р.: в основному це бібліографічні покажчики, що вийшли друком у Видавничому домі «Києво-Могилянська академія»⁹, а також посібники авторства науковців університету, матеріали досліджень, що видані сторонніми видавництвами.

⁹ Видавничий дім «Києво-Могилянська академія» (<http://publish-ukma.kiev.ua/>) – дочірнє підприємство НаУКМА, широко відомий в Україні підготовкою та друком високоякісної друкованої продукції (книг, брошур тощо), виробництво якої здійснюється на власній поліграфічній базі, виготовленням палітурок та брошуванням книг інших видавництв, підготовкою макетів книжкових видань та іншої поліграфічної продукції.

На сайті також представлено наукові видання НаУКМА, бібліографічний опис статей яких доступний через електронний каталог бібліотеки. Магістеріум – науковий фаховий збірник НаУКМА, у якому кожна магістерська програма періодично звітує про свої наукові досягнення; містить дослідницькі статті, студії і розвідки магістрантів та їхніх викладачів. Наукові записки НаУКМА – наукове фахове видання НаУКМА, що публікує статті з усіх галузей знань. Виходить у 14 тематичних серіях. Збірку включено ВАК України до «Переліку наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук». Kyiv-Mohyla Humanities Journal – англomовний рецензований електронний журнал у галузі гуманітарних наук. Тематично часопис охоплює три напрями: історія, літературознавство та філософія Центральної та Східної Європи. Для того щоб переглядати ці ресурси, треба зайти в систему як користувач. У Звіті про роботу Наукової бібліотеки НаУКМА у 2014 р. у розділі «Електронні видання «Наукові записки НаУКМА» та «Магістеріум» зазначено, що підготовлено всього 271 том (214 – «Наукових записок» та 57 «Магістеріуму»). З них представлено: у каталозі НБ НаУКМА – 100 % – на сайтах видань (<http://mag.ukma.edu.ua/> та <http://nz.ukma.edu.ua/>) – 100 % – в eKMAIR – 15 % (рішення про розміщення поточних номерів прийняте у 2013 р.); на порталі «Наукова періодика» НБУВ ім. Вернадського – 100 % (на новому порталі – 20 %, він розпочав роботу у вересні 2013 р.) [21].

Відділ інформаційних технологій **Наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. І. Франка**, розвиваючи свою видавничу діяльність, займається підготовкою до друку видань бібліотеки (комп'ютерний набір, редагування, верстка, сканування та обробка фотоілюстративного матеріалу). Усього налічується 83 видання. Серійні видання: «Вісник Львівського університету. Серія «Книгознавство. бібліотекознавство та інформаційні технології», «Біобібліографія вчених ЛНУ», «Українська біобібліографія. Нова серія», «Дрібненька бібліотека», серія Doctor Honoris Causa, «Каталоги книгозбірні», «Мемуари і документи». Видання поза серіями: чотирьохтомника «Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження»; «Якимович Б. З. Іван Франко – видавець: Книгознавчі та джерелознавчі аспекти»; «Якубик М. Словник термінів мистецтва: французько-український, українсько-французький»; здійснено репринтне відтворення видань: «Галицькі приповідки і загадки зібрані Григорієм Ількевичем», 1841 р.; «Іван Франко. З вершин і низин», 1893 р.; «Русалка Дністровая», 1837 р. На сайті Наукової

бібліотеки Львівського національного університету ім. І. Франка в розділі «Видання бібліотеки» (http://library.lnu.edu.ua/bibl/index.php?option=com_content&view=category&id=54&Itemid=133) представлено PDF файли біобібліографічних покажчиків у серії «Біобібліографія вчених університету» за 1996 та 1998 р.; у серії «Українська біобібліографія. Нова серія» з 1999 по 2011 р.; у серії Doctor Honoris Causa з 2001 по 2008 р.; у серії «Каталоги книгозбірні» – каталоги книжкових видань 2001 та 2006 р.; у серії «Дрібненька бібліотека» з 2000 по 2007 р.; у серії «Мемуари і документи» – 2001, 2002, 2003, 2005 р. Також представлені видання поза серіями.

Наукова бібліотека Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича випускає «Науковий вісник Чернівецького університету» (http://www.library.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/02_infras/04_elib/02_visnyk). На сайті бібліотеки представлено архів випусків від дня заснування вісника з 1996 по 2014 р.; «Науковий вісник Чернівецького університету. Біологія (Біологічні системи)» – з 2009 по 2012 р.; «Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія: Комп'ютерні системи та компоненти», випуск 2010 р.; «Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія: Математика», випуск 2011 р.

Останнім часом активно розвиває видавничу діяльність **Наукова бібліотека Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова**. Як зазначає М. Подрезова, «бібліотека починає ініціювати запровадження багатьох нових напрямків діяльності. Найважливішими з них в галузі формування Науковою бібліотекою принципово нової інформаційно-технологічної інфраструктури науки є перенесення науково-видавничої діяльності університету до сфери власної відповідальності бібліотеки; поширення бібліотечних процесів на масиви первинних наукових даних та результатів науково-дослідної діяльності вчених університету, організація сайтів періодичних видань ОНУ та інтеграція їх в наукометричні бази» [23].

Забезпечує редакційну підготовку наукових видань (як друківаних, так і електронних версій) Науково-редакційний сектор, який виконує функцію координаційного центру та співпрацює з Видавничим центром «Одеський національний університет». Використовуючи для повноцінного науково-видавничого е-середовища програмний пакет Open Journal System (OJS)¹⁰, бібліотека створила персональний сайт періодичного

¹⁰ OJS – це система управління веб-сайтом наукових журналів. OJS забезпечує

видання «Вісник ОНУ. Серія: Бібліотекознавство. Бібліографознавство. Книгознавство», який після виходу з друку журналу у видавництві «Одеський національний університет» наповнюється інформацією про реферування й індексування видання, наявність його в національних і міжнародних базах.

Як наголошує директор Наукової бібліотеки Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова М. Подрезова, одним з видів інформаційно-аналітичного продукту є нова модель науково-видавничої діяльності «розвиток бібліотеки як видавця наукової літератури» [23]. Наукова бібліотека реалізує видавничу діяльність у трьох напрямках: підтримка інфраструктури публікацій нових випусків періодичного видання «Вісник ОНУ. Серія: Бібліотекознавство. Бібліографознавство. Книгознавство» (з 2007 р.); підтримка публікацій нових серійних видань; паралельно з новими виданнями ведеться робота з оцифрування й публікації архівних випусків видань. Станом на квітень 2015 р. видано сім монографій; 115 випусків «Вісника ОНУ. Серія: Бібліотекознавство. Бібліографознавство. Книгознавство»; три випуски матеріалів конференцій; два інформаційні видання; два енциклопедичні словники; два біографічні словники (у 4-х томах); 14 бібліографічних покажчиків; збірник наукових праць. У 2014 р. засновано електронне видання Biblio-Collegium – міні-журнал, у якому розміщуються матеріали щорічної Звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу й наукових працівників Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова секції «Бібліотечно-бібліографічна справа» [25].

Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна (ЦНБ) (<http://www-library.univer.kharkov.ua/ukr/>), одна з найстаріших і великих книгозбірень України, що заснована 1804 р., є освітнім, інформаційним та культурно-просвітницьким підрозділом університету. Сучасні напрями роботи бібліотеки, у тому числі і її видавничої діяльності: наукова робота з проблематики бібліотекознавства й бібліографознавства; укладання й випуск бібліографічних покажчиків і методичних посібників; надання повнотекстових

веб-орієнтований супровід усіх аспектів виробництва та використання журналів: загальний менеджмент сайту журналу; адміністрування редакційних процесів (подання рукопису, рецензування, редагування, публікація); цифрове архівування змісту; індексування журналу; експорт у зовнішні бази даних; адміністрування друківаних та електронних передплат; агрегація даних про цитованість опублікованих об'єктів; система сповіщень читачів, автоматизація редакційної кореспонденції [24].

версій в електронному каталозі. Інформаційне обслуговування є одним з головних напрямів діяльності бібліотеки, зазначено на сайті бібліотеки. ЦНБ постійно веде роботу з удосконалення інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів шляхом використання як традиційних, так і сучасних інформаційних технологій. У контексті розвитку видавничої діяльності, як зазначено в п. 3. пп. 3.1.8 та 3.4 Положення про Центральну наукову бібліотеку, «бібліотека укладає і готує до видання бібліографічні покажчики, списки літератури, створює електронні бази даних на допомогу науковій і навчально-виховній роботі Університету, виконує всі види бібліотечних довідок, організовує книжкові виставки тощо... Забезпечує функціонування репозитарію Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (далі – eKhNUIR) – електронного архіву, що накопичує документи наукового, освітнього та методичного призначення, створені працівниками будь-якого структурного підрозділу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, аспірантами чи студентами університету, а також надає до них постійний безкоштовний повнотекстовий доступ через Інтернет» [26]. У процесі соціальних комунікацій Центральна наукова бібліотека одночасно впроваджує нові бібліотечно-інформаційні технології. На сервері бібліотеки зберігаються повнотекстові версії навчальних і навчально-методичних матеріалів, частина з яких підготовлена викладачами університету, оцифровуються унікальні видання.

За словами Т. Колесникової, яка, проаналізувавши сучасний стан і темпи розвитку бібліотек ВНЗ України, запропонувала діяльнісні доміанти, які зможуть визначати стратегію розвитку бібліотек вищих шкіл Української держави, «інтенсивний розвиток нових моделей наукового спілкування і публікацій потребують від бібліотек вищої школи або активної участі, або відходу на периферію інформаційної діяльності. Ця діяльнісна доміанта, яка проявилась у результаті інноваційного розвитку бібліотек сфери вищої освіти України та світу, є другим напрямком у реалізації концепції “Відповідальність за збереження та поширення результатів наукової діяльності вчених інституцій”. Вона пов’язана зі створенням нової функціональної моделі поведінки – “Бібліотека як видавець/співвидавець наукових електронних видань”» [18].

Як зауважує науковець, на сьогодні лише окремі бібліотеки вищів України роблять кроки в цьому напрямі. Це бібліотечні установи таких вищих навчальних закладів, як Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна (ДНУЗТ), Національний авіаційний університет (НАУ), Кременчуцький

національний університет ім. М. Остроградського (КрНУ), Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» та Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», які активно працюють у напрямі співвидавництва та підтримки сайтів періодичних видань на платформі «Відкриті журнальні системи» (OJS). Саме ці бібліотеки, на думку Т. Колесникової, замкнули на собі повний цикл циркуляції наукових публікацій у межах інформаційного ландшафту ВНЗ та змінили комунікаційні відносини, додавши в комунікаційне середовище нову постійну ланку «автор – бібліотекар» [18].

Створений у 1974 р. відділ наукового редагування та видавничої справи **Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника** здійснює редакційно-видавничу підготовку та організовує випуск друкованих видань бібліотеки: збірників наукових статей, бібліографічних покажчиків, каталогів, монографій, науково-методичних матеріалів, а також документів, що регламентують діяльність бібліотеки. Тематика видань – книгознавство та бібліографія, бібліотечна справа, історія, археологія, музикознавство, літературознавство та мовознавство, архівознавство, мистецтвознавство, видавнича справа, педагогіка та ін. Відділ має на збереженні по два обов'язкові примірники кожного видання, випущеного бібліотекою, починаючи з 1940 р. [17].

Виходять друком щорічники: «Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника» (збірник наукових праць) та «Збірник праць Науково-дослідного центру періодики». ЛННБУ ім. В. Стефаника утвердила себе як одна з провідних установ у галузі досліджень з книгознавства, бібліотекознавства та історії книги й періодики XVIII – поч. XX ст., укладає багатотомні науково-довідкові видання, численні біобібліографічні покажчики, випускає за своїм профілем монографії та науково-популярні дослідження.

На сайті бібліотеки (<http://www.lsl.lviv.ua/editions.htm>) у розділі «Наші видання» представлено друковані видання, що вийшли друком у 1995–2012 рр. Анотований покажчик з 1995 по 2012 р. дає інформацію щодо кожного із зазначених років, так, наприклад, у 2012 р. вийшли друком: чотири бібліографічні покажчики; п'ять монографій; два збірники наукових праць; один біобібліографічний нарис; історико-бібліографічне та біобібліографічне дослідження. З повними текстами видань: «Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника: збірник наукових праць»; Анотований бібліографічний покажчик літератури з проблем бібліотекознавства, бібліографознавства та книго-

знавства (випуски з 2009 по 2014 р.) можна ознайомитися в розділі «Електронні ресурси» → «Повнотекстові матеріали».

Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (НБУВ), яка має унікальне зібрання джерел інформації, що охоплює книги, журнали, продовжувані видання, карти, ноти, образотворчі матеріали, рукописи, стародруки, газети, документи на нетрадиційних носіях інформації (обсяг фондів близько 15 млн од. зберігання), провадить потужну видавничу діяльність. НБУВ видає фахові періодичні видання (три журнали та шість збірників наукових праць); монографії; збірники документів і матеріалів, бібліографічні, довідкові, науково-інформаційні видання, науково-методичні видання. Наприклад, 2014 р. на видавничо-поліграфічній базі НБУВ та інших установ було видано 11 колективних та індивідуальних монографій, один збірник документів і матеріалів, сім збірників наукових праць, 10 бібліографічних, довідкових, науково-інформаційних видань, одне науково-методичне видання; шість номерів науково-теоретичного й практичного журналу «Бібліотечний вісник», 24 номери Українського реферативного журналу «Джерело», 23 випуски інформаційно-аналітичного журналу «Україна: події, факти, коментарі». Позитивних зрушень досягнула НБУВ у змістовому наповненні електронних інформаційних ресурсів. Зокрема, розгорнуто новий інформаційний ресурс – спеціальний веб-сайт науково-дослідних підрозділів НБУВ для поширення оперативної науково-аналітичної політологічної та юридичної інформації (<http://nbuviar.gov.ua/>). Інформаційно-аналітичні бюлетені, підготовлені науково-дослідними підрозділами НБУВ, в електронному та друкованому вигляді розповсюджуються у 903 бібліотеки України через Мережу пунктів доступу громадян до офіційної інформації та надходять до органів вищої державної влади, дипломатичних представництв України, облдержадміністрацій, навчальних закладів, у президентські бібліотеки за кордоном.

2015 р. науково-видавничу діяльність НБУВ презентовано на V Міжнародному фестивалі «Книжковий Арсенал». 24 квітня 2015 р. НБУВ уперше взяла участь у V Міжнародному фестивалі «Книжковий Арсенал». Науково-видавничу діяльність НБУВ презентував член-кореспондент НАН України В. Попик, генеральний директор НБУВ, доктор історичних наук. Розповівши про пріоритети видавничої роботи й детально розглянувши значну кількість бібліографічних і біографічних посібників, монографій, інформаційно-аналітичних збірників, друкованих каталогів, збірників статей, В. Попик, зокрема, наголосив і на посиленні співпраці бібліотеки з видавництвами [27].

Слід зазначити, що збільшенню використання вітчизняними науковцями світових інформаційних ресурсів для науково-дослідної роботи, результати якої публікуються в наукових виданнях, сприяє та відкриває можливості для розширення представлення українських наукових журналів у міжнародних базах здійснення НБУВ передплати доступу до електронних науково-інформаційних продуктів найбільших світових постачальників інформації – компаній EBSCO, Elsevier та IET для науково-дослідних установ НАН України.

На якості підготовки наукових видань НБУВ наголошував, зокрема, В. Попик, у своїх розпорядженнях неодноразово акцентувавши на цьому важливому питанні увагу. За результатами науково-дослідних робіт наукових співробітників НБУВ обґрунтовано доцільність надання бази даних «Україніка наукова» можливостей проведення науко-, інформі-бібліометричних досліджень, а також входження в міжнародні інформаційні бази. Розроблено та впроваджено методичні й технологічні підходи, спрямовані на підвищення ефективності використання електронних інформаційних технологій у забезпеченні доступу до вітчизняних та зарубіжних ресурсів за допомогою розвитку відповідних бібліотечних технологій, активізацію участі сучасних наукових бібліотек у соціальних інформаційних комунікаціях, а відтак і розвитку видавничої діяльності.

У Постанові Президії Національної академії наук України від І5.01.2014 р. № 2 «Про заходи із забезпечення централізованого доступу до зарубіжних баз наукової інформації та представлення періодичних видань НАН України у провідних наукометричних базах» зазначено, що «розвиток інформаційного забезпечення фундаментальних і прикладних досліджень установ НАН України, а також представлення їхніх розробок у світовому науково-інформаційному просторі мають важливе значення для підвищення ефективності вітчизняної академічної науки, більш тісної її інтеграції до європейського і світового наукового співтовариства» [19, с. 93]. З метою забезпечення у 2014 р. та наступних роках... представлення періодичних видань НАН України у наукометричних базах Президія НАН України постановила доручити Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського разом з Видавничим домом «Академперіодика» НАН України за підтримки Інформаційно-бібліотечної (академік НАН України О. Онищенко) та Науково-видавничої (академік НАН України Я. Яцків) рад НАН України забезпечити систематичне проведення практичних семінарів для науковців установ НАН України, редакційних колегій періодичних видань та бібліотечно-інформаційних підрозділів установ НАН України з питань використання

зарубіжних баз даних наукової інформації та представлення українських наукових видань у провідних світових базах наукометричної інформації за участю спеціалістів корпорацій Elsevier, EBSCO, Springer та ін. ...Опрацювати із зарубіжними компаніями питання щодо включення українських наукових видань до провідних баз наукометричної інформації, насамперед Scopus, «Російський індекс наукового цитування» та ініціювати звернення до Департаменту атестації кадрів МОН України з метою узгодження вимог МОН України з вимогами міжнародних баз даних з питання оформлення пристатейних списків літератури в наукових фахових періодичних виданнях [19, с. 95–96].

У Розпорядженні Президії Національної академії наук України від 12.03.2013 р. № 161 «Щодо визначення переліку нормативних видань та словників української мови, які рекомендуються для використання при підготовці та виданні колективних, індивідуальних праць, наукових збірників та періодики НАН України», зокрема, ідеться про те, що «українська літературна мова сьогодні має достатньо сформовану стильову диференціацію, перевірену багаторічною практикою стійку правописну, лексичну та термінологічну норми. Прагнучи підтримувати високий рівень культури наукового мовлення в Україні, Президія НАН України рекомендує при підготовці та виданні колективних, індивідуальних праць наукових збірників та періодики установами НАН України неухильно дотримуватися вимог чинного “Українського правопису”, нормативних тлумачних та термінологічних словників, а також спиратися на досягнення українського наукового мовлення, реалізованого у кращих зразках наукових текстів відомих учених. З цією метою рекомендувати перелік нормативних видань та словників української мови, доцільних для використання при підготовці та виданні колективних, індивідуальних праць, наукових збірників, періодики НАН України згідно з додатком та рекомендувати редколегіям, редакційним радам, авторам видань НАН України у разі виникнення спірних орфографічних, лексико-граматичних та термінологічних питань звертатися за консультаціями до Інституту української мови НАН України, Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Українського мовно-інформаційного фонду НАН України. Інституту української мови НАН України, Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України та Українському мовно-інформаційному фонду НАН України надавати консультативну допомогу з питань наукового стилю, дотримання норм у мовокористуванні редакційним колегіям, редакційним радам, авторам з наукових установ НАН України» [19, с. 99–100].

На III Міжнародній науково-практичній конференції «Наукова комунікація в цифрову епоху» (10–12 березня 2015 р.), організованій Науковою бібліотекою Національного університету «Києво-Могилянська академія», Державним фондом фундаментальних досліджень, Науковою бібліотекою ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського, Інститутом післядипломної освіти НАКККіМ, Українською бібліотечною асоціацією, Громадською організацією «Українське Фулбрайтівське коло», питанням формування ефективних наукових комунікацій, а саме інформаційно-комунікаційним засобам наукового видання присвятила свій виступ Я. Чепуренко, доцент кафедри управління, інформаційно-аналітичної діяльності та євроінтеграції Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (також викладає дисципліну «Наукові видання»), зазначивши, що якість наукових видань (як складової наукових комунікацій) залежить від вироблення державних стандартів щодо наукових видань, формування кадрового потенціалу редакцій (підготовки наукових редакторів), менеджменту наукових видань [22].

Отже, у контексті вищезазначеного доходимо висновку, що видавнича діяльність наукових бібліотек відіграє особливу роль у інформаційному житті сучасного наукового суспільства, адже суб'єкти видавничої справи – наукові академічні й освітні установи – є виробниками та розповсюджувачами видавничої продукції, що відбиває науковий доробок науковців України. Досвід наукових бібліотек НАН України та вищих навчальних закладів показує, що вектор їхньої видавничої діяльності спрямований на подальший розвиток видавничих процесів, впровадження сучасних інформаційних технологій, поліпшення якості наукових видань. Водночас треба інтенсифікувати роботу наукових бібліотек на подальший розвиток співпраці з видавництвами, поліграфічними підприємствами. Також продовжувати залучення в бібліотечний фонд електронних носіїв інформації та як результат інтенсифікації розвитку сучасної реклами про наукові видання. Аналізуючи сучасні тенденції видавничої діяльності наукових бібліотек, слід зазначити, що видавнича система зазнає помітної трансформації, створюються умови для представлення наукових видань у міжнародних наукометричних базах, популяризації наукових досліджень.

Література

1. *Горовий В.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / В. Горовий ; наук. ред. Л. А. Дубровіна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – 360 с.
2. *Давидова І. О.* Сучасна бібліотека як система виробництва інформаційних продуктів та послуг / І. О. Давидова // Вісн. Книжк. палати. – 2005. – № 4. – С. 18–20.
3. *Ковальчук Г. І.* Видавнича діяльність Українського наукового інституту книгознавства (УНІК) [Електронний ресурс] / Галина Ковальчук // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Відділ стародруків та рідкісних видань : портал. – Електрон. дані та прогр. – Київ, [2012]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/fond/vsd/show/show_004/books/00/index.html. – Назва з екрана.
4. *Різун В. В.* Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій / В. В. Різун // Світ соціальних комунікацій : наук. журн. [голов. ред. О. М. Холод]. – Т. 2. – Київ : КиМУ, ДонНУ, 2011. – С. 7–11.
5. *Слободяник М. С.* Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій : монографія / М. С. Слободяник ; відп. ред. О. С. Онищенко. – Київ, 1995. – 268 с.
6. *Почепцов Г. Г.* Теорія комунікації. – Київ : Видавничий центр «Київський університет», 1999. – 308 с.
7. *Швецова-Водка Г. М.* Документ і книга в системі соціальних комунікацій : [монографія] / Г. М. Швецова-Водка. – Рівне : РДГУ, 2001. – 437 с.
8. *Ісаєнко О. О.* Розвиток інноваційних складових технологій інформаційного обслуговування в провідних бібліотеках України / О. О. Ісаєнко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформація. – 2009. – № 2. – С. 47–48.
9. *Бондар Ю.* Видавнича комунікація: до питання інституалізації / Юрій Бондар // Вісн. Книжк. палати. – 2014. – № 10. – С. 3–5.
10. *Слободяник М. С.* Базова модель бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції / М. С. Слободяник // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2009. – № 4. – С. 5–7; *Він же.* Системно-функціональна модель бібліотеки / М. С. Слободяник // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества : 10-я Юбил. междунар. конф. «Крым 2003» : тр. конф. – Москва, 2003. – Т. 2. – С. 759–760.
11. *Кунанець Н. Е.* Особливості дослідження бібліотек в контексті соціальних комунікацій / Н. Е. Кунанець, С. А. Лупенко // Проблеми

розвитку інформаційного суспільства : матеріали III міжнар. форуму, Київ, 20–23 листоп. 2012 р. / Укр. ін-т наук.-техн. і екон. інформ., Асоціація Інформатіо-Консорціум. – Київ : УкрІНТЕІ, 2012. – Ч. 2. – С. 121–124.

12. Бібліотеки Національної академії наук України : довідник / НАН України ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад.: А. А. Свобода, Н. І. Смаглова, Г. І. Солоіденко, Т. Л. Кулаковська, Н. І. Малолетова ; О. С. Онищенко (наук. ред.). – Київ, 1996. – 110 с.

13. *Беззуб І.* Бібліотека вищого навчального закладу у формуванні інформаційної культури студента / Ірина Беззуб // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2012. – Вип. 33. – С. 94–105.

14. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. – Назва з екрана.

15. Положення про мережу освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України : Спільний наказ Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України від 30.05.2003 р. № 334/31 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://udpu.org.ua/files/biblioteka/Zagdoc/Polmerosv.pdf>. – Назва з екрана.

16. *Абакумова В. І.* Ресурси ВНЗ України з інформаційно-бібліотечного забезпечення сфери культури та мистецтва [Електронний ресурс] / В. І. Абакумова, Н. К. Литвиненко // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – 2013. – Вип. 41. – С. 221–227. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/hak_2013_41_29.pdf. – Назва з екрана.

17. Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника : веб-сайт. – Режим доступу: http://www.lsl.lviv.ua/red_vyd.htm. – Назва з екрана.

18. *Колесникова Т. О.* Стратегія розвитку бібліотек вищих шкіл України на 2013–2015 рр.: бачення професіонала / Т. О. Колесникова // Вісн. Львів. ун-ту. Серія «Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології». – 2013. – № 8. – С. 142–148. – Режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua/handle/123456789/1915>. – Назва з екрана.

19. Робота бібліотек науково-дослідних установ Національної академії наук України в 2013 році: інформаційно-аналітичний огляд / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; авт.: О. В. Полякова, Н. І. Смаглова, О. Л. Сокур, Г. І. Солоіденко ; відп. ред. Г. І. Солоіденко, Н. В. Стрішенець. – Київ, 2013. – Вип. 19. – 220 с.

20. Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилян-

ська академія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.library.ukma.edu.ua/index.php?id=547>. – Назва з екрана.

21. *Ярошенко Т.* Звіт про роботу Наукової бібліотеки НаУКМА у 2014 р. [Електронний ресурс] / Тетяна Ярошенко. – 2015. – 18.02. – Режим доступу: <http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/handle/123456789/4024>. – Назва з екрана.

22. Розпочалася III Міжнародна науково-практична конференція «Наукова комунікація в цифрову епоху» [Електронний ресурс] / прес-служба НБУВ. – 2015. – 10.03. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/2028>. – Назва з екрана.

23. *Подрезова М. О.* Стратегія розвитку наукової бібліотеки в умовах інформатизації суспільства [Електронний ресурс] / М. О. Подрезова // Вісн. Одес. нац. ун-ту. – Т. 19, Вип. 1 (11). – С. 11–31. – (Серія «Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство»). – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2014. – Режим доступу: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/5618>. – Назва з екрана.

24. *Соловяненко Д. В.* Наукометричні показники та бази даних. Про видавничу систему Open Journal Systems (OJS) [Електронний ресурс] / Д. В. Соловяненко // Readera. – Режим доступу: <http://www.readera.org/book/naukometryechni-pokaznyekye-ta-bazye-danyekh-pro-vyedadnyechu-syestemu-open-10181264.html>. – Назва з екрана.

25. Електронне видання Наукової бібліотеки Одеського Національного університету імені І. І. Мечникова Biblio-Колегіум : веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minilib.onu.edu.ua/index.php/main>. – Назва з екрана.

26. Положення про Центральну наукову бібліотеку. Затверджено: Наказ № 0305–1/ 077 від 12.04.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.univer.kharkov.ua/ua/structure/library>. – Назва з екрана.

27. Науково-видавничу діяльність НБУВ презентовано на V Міжнародному фестивалі «Книжковий Арсенал» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/2133>. – Назва з екрана.

References

1. Horovy, V. (2010). Sotsial'ni informatsijni komunikatsii, ikh napovnenia i resurs [Social informative communications, their filling and resource]. Kyiv [in Ukrainian].

2. Davydova, I. O. (2005). Suchasna biblioteka iak systema vyrobnytstva informatsijnykh produktiv ta posluh [Modern library as system of production

of informative foods and services]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Announcer of the Book chamber*, 4, 18–20 [in Ukrainian].

3. Kovalchuk, H. I. (2012). Vydavnycha diialnist Ukrainskoho naukovoïho instytutu knyhoznavstva (UNIK). Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. Viddil starodrukiv ta ridkisnykh vydan: portal. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/fond/vsd/show/show_004/books/00/index.html [in Ukrainian].

4. Rizun, V. V. (2011). Nacherky do metodolohii doslidzhen sotsialnykh komunikatsii. *Svit sotsialnykh komunikatsii: nauk. zhurn.* [holov. red. O. M. Kholod]. Vol. 2. Kyiv: KyMU, DonNU. pp. 7–11 [in Ukrainian].

5. Slobodianyuk, M. S. (1995). Naukova biblioteka: evoliutsiia struktury i funktsii. vidp. red. O. S. Onyshchenko. Kyiv [in Ukrainian].

6. Pocheptsov, H. H. (1999). Teoriia komunikatsii. Kyiv: Vydavnychiy tsentr «Kyivskiy universytet» [in Ukrainian].

7. Shvetsova-Vodka, H. M. (2001). Dokument i knyha v systemi sotsialnykh komunikatsii. Rivne: RDHU [in Ukrainian].

8. Isaienko, O. O. (2009). Rozvytok innovatsiinykh skladovykh tekhnolohii informatsiinoïho obsluhovuvannia v providnykh bibliotekakh Ukrainy. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informatsiia – Library science. Scientific discipline of documentation. Information*, 2, 47–48 [in Ukrainian].

9. Bondar, Yu. (2014). Vydavnycha komunikatsiia: do pytannia instytualizatsii. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Announcer of the Book chamber*, 10, 3–5 [in Ukrainian].

10. Slobodianyuk, M. S. (2009). Bazova model biblioteki yak sotsialno-komunikatsiinoï instytutsii. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library science. Scientific discipline of documentation. Informolohiia*, 4, 5–7; Slobodianyuk, M. S. (2003). Systemno-funktsionalnaia model byblyoteki. Byblyoteki y assotsyatsyy v meniaiushchetsia myre: novye tekhnolohyy y novye formy sotrudnychestva: 10-ya Yubyl. mezhdunar. konf. «Krym 2003»: tr. konf. Moscow, 2, 759–760 [in Ukrainian].

11. Kunanets, N. E., Lupenko, S. A. (2012). Osoblyvosti doslidzhennia bibliotek v konteksti sotsialnykh komunikatsii. Problemy rozvytku informatsiinoïho suspilstva: materialy III mizhnar. forumu, Kyiv, 20–23 lystop. 2012 r. Ukr. in-t nauk.-tekhn. i ekon. inform., Asotsiatsiia Informatio-Konsortsium. Kyiv: UkrINTEI. Ch. 2, 121–124 [in Ukrainian].

12. Biblioteki Hatsionalnoi akademii nauk Ukrainy: dovidnyk. HAH Ukrainy; Nats. b- ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho; uklad.: A. A. Svoboda,

H. I. Smahlova, H. I. Soloidenko, T. L. Kulakovska, H. I. Malolietova, O. S. Onyshchenko (nauk. red.). Kyiv, 1996. [in Ukrainian]

13. Bezzub, I. (2012). Biblioteka vyshchoho navchalnoho zakladu u formuvanni informatsiinoi kultury studenta. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*. Issue. 33, 94–105 [in Ukrainian].

14. Pro Natsionalnu stratehiuu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25 chervnia 2013 roku № 344/2013. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> [in Ukrainian].

15. Polozhennia pro merezhu osvitianskykh bibliotek Ministerstva osvity i nauky Ukrainy ta Akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy: Spilnyi nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy ta Akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy vid 30.05.2003 r. № 334/31. Retrieved from <http://udpu.org.ua/files/biblioteka/Zagdoc/Polmerosv.pdf> [in Ukrainian].

16. Abakumova, V. I., Lytvynenko, N. K. (2013). Resursy VNZ Ukrainy z informatsiino-bibliotekhnogo zabezpechennia sfery kultury ta mystetstva. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*. Issue. 41, 221–227. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/hak_2013_41_29.pdf [in Ukrainian].

17. Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka: veb-sait. Retrieved from http://www.lsl.lviv.ua/red_vyd.htm [in Ukrainian].

18. Kolesnykova, T. O. (2013). Stratehiia rozvytku bibliotek vyshchykh shkil Ukrainy na 2013–2015 rr.: bachennia profesionala. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii «Knyhoznavstvo, bibliotekoznavstvo ta informat-siini tekhnologii»*, 8, 142–148. Retrieved from <http://eadnurt.diit.edu.ua/handle/123456789/1915> [in Ukrainian].

19. Poliakova, O. V., Smahlova, N. I., Sokur, O. L., Soloidenko, H. I. (2013). Robota bibliotek naukovo-doslidnykh ustanov Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy v 2013 rotsi: informatsiino-analitychnyi ohliad. *Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*. Kyiv. Issue. 19 [in Ukrainian].

20. Naukova biblioteka Natsionalnoho universytetu «Kyievo-Mohylianska akademiia». Retrieved from <http://www.library.ukma.edu.ua/index.php?id=547> [in Ukrainian].

21. Yaroshenko, T. (2015). Zvit pro robotu Naukovoї biblioteki NaUKMA u 2014 r. Retrieved from <http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/handle/123456789/4024> [in Ukrainian].

22. Rozpochalasia III Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Naukova komunikatsiia v tsyfrovu epokhu». Pres-sluzhba NBUV. (2015). Retrieved from <http://www.nbuv.gov.ua/node/2028> [in Ukrainian].

23. Podrezova, M. O. (2014). Stratehiia rozvytku naukovoї biblioteki

v umovakh informatyzatsii suspilstva. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu*. Vol. 19, Issue 1 (11), 11–31. (Seriiia «Bibliotekoznavstvo, bibliohrafoznnavstvo, knyhoznnavstvo»). Odeskyi natsionalnyi universytet imeni I. I. Mechnykova. Retrieved from <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/5618> [in Ukrainian].

24. Solovianenko, D. V. Naukometrychni pokaznyky ta bazy danykh. Pro vydavnychu systemu Open Journal Systems (OJS). *Readera*. Retrieved from <http://www.readera.org/book/naukometrychni-pokaznyekye-ta-bazye-danyekh-pro-vyedavnyechu-syystemu-open-10181264.html> [in Ukrainian].

25. Elektronne vydannia Naukovoï biblioteki Odeskoho Natsionalnoho universytetu imeni I. I. Mechnykova Biblio-Kolehium: veb-sait. Retrieved from <http://minilib.onu.edu.ua/index.php/main> [in Ukrainian].

26. Polozhennia pro Tsentralnu naukovu biblioteku. Zatverdzheno: Nakaz № 0305–1/ 077 vid 12.04.2012 r. Retrieved from <http://www.univer.kharkov.ua/ua/structure/library> [in Ukrainian].

27. Naukovo-vydavnychu diialnist NBUV prezentovano na V Mizhnarodnomu festyvali «Knyzhkovyi Arsenal». Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/node/2133> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.04.2015.

Tatiana Dubas

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Development of Publishing Activity of Scientific Library and Perfection of Quality Aspects of this Activity

Development of publishing activity of scientific libraries is lighted up in the article, preparation monographic and to other products sent to popularization of funds of modern libraries, analysis of new arrays of electronic information from the point of view of the use of them in interests community development. The ways of perfection of this activity are exposed in national informative space. Experience of publishing activity of scientific libraries of the National academy of sciences of Ukraine and scientific libraries of higher educational establishments of Ukraine is analysed. The role of scientific libraries of higher educational establishments of Ukraine is shown as of communication open system in a cross-cultural, inter-library exchange.

The specific of transformation of publishing activity is exposed on the modern stage of development. Attention is accented on that presently transformation of publishing activity takes place in the conditions of intensive development of informatively-communication and computer technologies.

Expediency of grant to the database of «Ukrainika is reasonable scientific»

possibilities of included in international scientometric informative bases. It is indicated that subscription on access to electronic scientifically-informative foods of world companies opens possibilities for expansion of presentation of the Ukrainian scientific magazines in international informative bases.

Keywords: scientific libraries, publishing activity, publishing communication, computer technologies, social communications.

Татьяна Дубас

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Развитие издательской деятельности научной библиотеки и совершенствование качественных аспектов этой деятельности

В статье освещено развитие издательской деятельности научных библиотек, подготовка монографической и другой продукции, направленной на популяризацию фондов современных библиотек, анализ новых массивов электронной информации с точки зрения использования их в интересах общественного развития. Раскрыты пути совершенствования этой деятельности в национальном информационном пространстве.

Проанализирован опыт издательской деятельности научных библиотек Национальной академии наук Украины и научных библиотек высших учебных заведений Украины. Показана роль научных библиотек высших учебных заведений Украины как открытой коммуникационной системы в межкультурном, межбиблиотечном обмене.

Раскрыта специфика трансформации издательской деятельности на современном этапе развития. Акцентируется внимание на том, что в настоящее время трансформация издательской деятельности происходит в условиях интенсивного развития информационно-коммуникационных и компьютерных технологий.

Обоснована целесообразность предоставления базе данных «Украиника научная» возможностей вхождения в международные наукометрические информационные базы. Указано, что подписка на доступ к электронным научно-информационным продуктам мировых компаний открывает возможности для расширения представления украинских научных журналов в международных информационных базах.

Ключевые слова: научные библиотеки, издательская деятельность, издательская коммуникация, компьютерные технологии, социальные коммуникации.

Олег Ворошилов,

канд. іст. наук, ст. наук. співроб. відділу політологічного аналізу СІАЗ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

КООПЕРАЦІЯ БІБЛІОТЕЧНИХ УСТАНОВ ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті обґрунтовується теза, що в сучасних умовах кооперація в роботі бібліотек є одним з основних напрямів підвищення ефективності їхньої діяльності. Висвітлюється як світовий, так і вітчизняний досвід функціонування коопераційних об'єднань бібліотечних закладів, аналізуються основні напрями роботи в цій галузі та їхні організаційні форми.

Ключові слова: асоціації бібліотек, бібліотечна кооперація, бібліотечний консорціум, інтеграція інформаційних ресурсів, корпоративна діяльність бібліотек.

Для сучасного суспільства інформація є необхідною умовою будь-якої діяльності, вона стає найважливішим стратегічним ресурсом. Зростання обсягів інформації викликає необхідність якісного її перетворення й супроводжується значними змінами в усіх сферах людської діяльності, зокрема в бібліотечній.

Інформатизація надає додаткові можливості бібліотечним установам та істотно трансформує традиційні бібліотечні процеси. Бібліотеки як невід'ємна частина розвитку культури, науки й освіти нині перетворюються з книгосховищ на сучасні інформаційні центри. Сьогодні майбутні бібліотеки фахівці пов'язують не так із володінням фондом, як із введенням його в обіг, виробленням і поширенням інформації.

Водночас кожна окрема бібліотека, навіть крупна наукова, не володіє фондом, здатним задовольнити всі інформаційні потреби своїх користувачів (крім іншого, бібліотечні ресурси, як правило, розподілені за галузевими й територіальними принципами). Тому виникає завдання інтеграції бібліотечними установами глобальних інформаційних ресурсів загалом і розподілених бібліотечних ресурсів зокрема.

Якщо проаналізувати еволюцію співробітництва бібліотек, то можна сказати, що сьогодні жодна з них не може функціонувати ізольовано. Бібліотеки можуть ефективно виконувати свої функції тільки на основі кооперації, а інтенсивний розвиток технологій останніх років дає можливість кооперації ресурсів та обслуговування в небачених масштабах. Вона

може здійснюватися, зокрема, за такими напрямками: розвиток фондів; збереження документних ресурсів; надання доступу до документних ресурсів; бібліографічне обслуговування; корпоративна каталогізація тощо [1, с. 4].

Лише об'єднавшись, бібліотеки отримують можливість обміну бібліографічними й повнотекстовими БД, що ліквідує прогалини в комплектуванні, які виникли з причин недостатнього фінансування. Крім того, зникне дублювання в бібліотечно-бібліографічній діяльності, надмірність у комплектуванні фондів, буде економитися час на пошук видання в тій чи іншій бібліотеці [2, с. 172].

Чи не найперспективнішим шляхом вирішення цього питання є корпоративна (часто використовується також термін «кооперативна») діяльність бібліотек. Бібліотечною корпорацією (кооперацією) зазвичай називають об'єднання декількох бібліотек для реалізації спільних цілей і завдань, насамперед пов'язаних зі створенням і комплексним використанням інформаційних ресурсів. Функціонування бібліотек у рамках корпорацій передбачає наявність тісних професійних зв'язків між учасниками, обов'язкове виконання єдиних правил і норм, узгодження рішень та дій, направлених на кінцевий результат [3, с. 92].

Накопичений досвід щодо створення, розвитку корпоративних проєктів і практики побудови взаємодії бібліотек на сучасному етапі найповніше представлений у працях таких зарубіжних і вітчизняних бібліотекознавців, як Я. Шрайберг, Ф. Воройський, Н. Соколова, О. Ліндемман, І. Давидова, Т. Ярошенко та ін.

Метою цієї публікації є обґрунтування тези про те, що в сучасних умовах бібліотеки можуть ефективно виконувати свої функції тільки на основі кооперації, висвітливши при цьому як світовий, так і вітчизняний досвід функціонування коопераційних об'єднань бібліотечних установ.

Основними цілями кооперативної співпраці бібліотечних закладів, на переконання фахівців, є:

- спільне створення бібліографічних описів документів і поповнення різноманітних баз даних (БД);
- сприяння якісному інформаційному забезпеченню користувачів бібліотек;
- модернізація керування бібліотечними ресурсами при опрацюванні документів;
- оперативне використання інформаційних ресурсів віддалених бібліотек через Інтернет.

У цілому, ідеться про збільшення обсягу відповідного бібліотечного обслуговування шляхом взаємної доступності інформаційних ресурсів.

Можна також зазначити, що кооперація на основі спільного використання документних фондів, крім іншого, сприяє економії витрат на комплектування й зберігання. Так, якщо певне видання є в одній бібліотеці, то інші учасники об'єднання можуть не підписуватися на нові й списати частину наявних примірників цього видання. В умовах скорочення ресурсного забезпечення процесів комплектування й зберігання фондів використання цього напряму кооперації сприяє збереженню рівня якості бібліотечно-інформаційних послуг за параметром відповідності складу первинних інформаційних ресурсів інформаційним запитам користувача. Якщо ж обсяг ресурсного забезпечення стійкий або збільшується, то рівень вказаного параметра може зростати за умови, що бібліотеки направлятимуть зекономлені кошти на розширення асортименту видань.

Цей напрям кооперації в бібліотечній галузі прийняв такі організаційні форми:

- міжбібліотечний абонемент (МБА);
- об'єднання на основі спеціалізації фондів за частотою їх використання, що припускає створення та спільну експлуатацію репозитарних сховищ;
- об'єднання бібліотек на основі спеціалізації фондів за тематичним або галузевим критерієм (розподілена бібліотека) [4, с. 51].

Найбільший розвиток в останнє десятиліття отримав напрям, що має своєю метою створення та спільне використання корпоративних бібліографічних інформаційних ресурсів – зведених каталогів. Ця мета ставиться як основна всіма відомими корпораціями й колективними проектами бібліотек. Зведений каталог стає засобом інформування користувачів кожної бібліотеки про видання, наявні у фондах інших учасників об'єднання; стійка динаміка підвищення цін на видання (як на книги, так і на періодіку) протягом декількох років стала причиною скорочення комплектування сучасними дорогими виданнями, тому бібліотеки-учасниці намагаються надати читачеві можливість знайти книгу в будь-якій бібліотеці, якщо її немає за місцем звернення.

Також слід зазначити, що процес зміни друковано-документної технології на файлову відкриває нові можливості більш якісного й менш працездатного обслуговування користувачів, спричиняє комплекс проблем, які через обмеженість коштів і обсягів обслуговування не можуть бути розв'язані окремою бібліотекою. Тільки створення в межах бібліотечної

системи кооперативних об'єднань здатне, на наш погляд, забезпечити повноцінне й продуктивне використання файлової технології. При цьому для розв'язання кожної конкретної проблеми може бути застосована особлива форма кооперації.

Так, кооперація на основі спільного створення та використання повнотекстових файлових інформаційних ресурсів є способом розв'язання проблем недостатності представлених на ринку цифрових текстових інформаційних ресурсів для поточного комплектування бібліотеки та необхідності оцифровки частини придбаних друкованих видань. Її ідея полягає в централізованому придбанні творів у єдиному примірнику, формуванні за їхньою допомогою однієї великої повнотекстової бази даних і комплектуванні абсолютно ідентичними копіями необмеженої кількості бібліотек. При цьому загальні витрати розподіляться між усіма бібліотеками – учасниками об'єднання, а навантаження на фінансові ресурси буде зведено до мінімуму. Для реалізації механізму кооперованого формування інформаційних ресурсів бібліотеками на сьогодні є всі базові умови.

Фахівці зазначають, що найбільш повна інтеграція фондів і, відповідно, найбільший позитивний ефект досягаються при кооперації у формі розподіленої бібліотеки. Зіставлення позитивного ефекту, вираженого в економії витрат за рахунок списання зайвих дублетних екземплярів, виключення дублювання при комплектуванні й негативного економічного ефекту, вираженого у витратах на реорганізацію, визначає ефективність такої форми кооперації. Якщо зекономлені за рахунок скорочення дублювання кошти будуть спрямовані на розширення номенклатури видань у кожній спеціалізованій бібліотеці, то це неминуче приведе до підвищення рівня відповідності складу первинних інформаційних ресурсів інформаційним запитам користувачів [4, с. 62–65, 81].

Слід зазначити, що кооперування в діяльності бібліотечних установ – не самоціль, а природна необхідність, без якої повноцінний розвиток бібліотек не є можливим.

Процес кооперування здійснюється, як правило, не за вказівкою центру, а з ініціативи безпосередньо бібліотек. Він може охоплювати окремі регіони країни й носити міжрегіональний характер, а може охоплювати і всю країну та навіть виходити за межі державних кордонів. Так, активно здійснюється кооперування на загальноєвропейському рівні. Ця ініціатива виходить від Європейської ліги дослідних бібліотек, що об'єднує понад 200 національних, університетських, бібліотек ВНЗ і найбільших бібліотек. У результаті реальністю стали обмін

бібліографічними та документальними відомостями між бібліотеками, практично здійснюється необмежений доступ до бібліотек і їхніх фондів тощо.

Аналогічні процеси відбуваються і в Україні.

Водночас слід зазначити, що вітчизняні професійні об'єднання істотно відрізняються від бібліотечних об'єднань західних країн, які мають вікову історію, відповідну матеріально-технічну базу, визнання суспільства та високий професіоналізм. Так, наприклад, Американська бібліотечна асоціація (ALA), створена у 1876 р., – світовий лідер у галузі розвитку, рекламування й удосконалення бібліотечних та інформаційних служб, бібліотечної професії. Вона визначає сучасну бібліотечну політику в країні.

Українські бібліотекарі сьогодні детально вивчають зарубіжний досвід, аналізують та оцінюють бібліотечні проекти, репрезентують свої документні колекції на міжнародному рівні, налагоджують професійні контакти зі світовим бібліотечним товариством.

Водночас з послабленням субординаційних обмежень вітчизняні бібліотеки всіх типів, рангів, масштабів зуміли встановити широкі й різноманітні міжнародні зв'язки, вступити в міжнародні вузькоспеціальні асоціації (як, наприклад, Міжнародна асоціація морських бібліотек) та отримати від них дійову допомогу в задоволенні інформаційних запитів своїх користувачів.

В Україні діють Міжнародна асоціація користувачів і розробників електронних бібліотек і нових інформаційних технологій (ЕБШТ) та Міжнародний бібліотечний, інформаційний й аналітичний центр. Під егідою Асоціації ЕБНІТ в Українській державі реалізується ряд корпоративних проектів тощо.

Також дедалі більшого розвитку набувають об'єднання бібліотек, які мають назву корпоративних бібліотечних мереж. Побудова корпоративної інформаційної мережі може здійснюватися на основі розподіленого збереження ресурсів і доступу до них з використанням єдиних протоколів обміну, а також централізованого збереження, що передбачає збір і розміщення ресурсів на одному із серверів корпорації.

Загалом світовий досвід визначив тенденції розвитку бібліотек: від ізольованості – до кооперації, від кооперації – до консорціумів. Більше того, досить часто бібліотеки одночасно є членами декількох консорціумів. Консорціуми – добровільні неприбуткові об'єднання бібліотек для спільного створення, використання, збереження та розповсюдження електронних інформаційних ресурсів.

З'явившись у 60-х роках минулого століття, передусім у США та Західній Європі, консорціуми були покликані забезпечити спільне використання інтегрованих бібліотечних систем, кооперативний розвиток колекцій, придбання й використання електронних ресурсів (електронних журналів, баз даних тощо) та підвищення кваліфікації персоналу. Особливого поширення консорціуми набули з кінця 1980-х років з огляду на впровадження новітніх інформаційних технологій і необхідність кооперації в цілому, мінімізації зусиль кожної окремо взятої бібліотеки.

Наразі у світі працюють такі великі консорціуми, як Консорціум університетських дослідних бібліотек Великої Британії (Consortium of University Research Libraries, CURL, <http://www.curl.ac.uk>), Консорціум дослідних бібліотек Вашингтона (Washington Research Library Consortium, <http://www.wrlc.org>), Консорціум академічних бібліотек Швейцарії (Consortium of Swiss Academic Libraries, <http://lib.consortium.ch>), Естонський бібліотечний мережевий консорціум NET, <http://www.elnet.ee>), Вірменський консорціум бібліотек (ELCA, www.elca.am), Болгарський інформаційний консорціум (www.bic.bg) та ін. [5, с. 51].

В Україні впровадженням корпоративних проєктів займаються національні та державні бібліотеки, зокрема Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, Національна парламентська бібліотека України.

Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського в рамках організації та формування електронних інформаційних ресурсів бере участь у декількох корпоративних проєктах.

Одним з них є проєкт створення національної системи реферування української наукової літератури, який було започатковано 1998 р. Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України та Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського. У рамках проєкту здійснюється формування загальнодержавної реферативної бази даних і видання галузевих серій Українського реферативного журналу. Цей проєкт здійснюється у співробітництві з Національною науковою медичною бібліотекою України та бібліотекою Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова.

Серед корпоративних проєктів НБУВ слід також назвати створення загальноакадемічного порталу наукової періодики. Проєкт започатковано згідно з Постановою президії Національної академії наук України від 05.04.2006 р. № 96 «Про організацію мережевого інформаційного забезпечення наукових досліджень». Місія проєкту – активізація науково-інформаційної діяльності в Україні як різновиду наукової праці; мета – концентроване представлення відомостей про новітні результати

теоретичної та прикладної діяльності установ НАН України; практична спрямованість – зміцнення інформаційної бази для підтримки інноваційної діяльності та супроводження процесу суспільних реформ у державі; основний напрям розвитку – включення інформаційних ресурсів порталу в міжнародну систему наукових електронних комунікацій [6, с. 11].

Особливістю ж розвитку українських бібліотечних корпоративних об'єднань можна назвати регіональну взаємодію бібліотечних установ різних типів і форм власності в регіонах. Наприклад, у Харкові під керівництвом ХДНБ ім. В. Г. Короленка та Асоціації сучасних інформаційних бібліотечних технологій (АСІБТ) об'єдналися 18 бібліотек для спільного створення зведеного електронного каталогу періодичних видань, що надходять до цих установ [7, с. 21–25].

Крім того, 2004 р. на Рівненщині розпочато роботу зі створення власної моделі корпоративної каталогізації – регіональної корпоративної бібліотечної інформаційної системи (РКБІС). Головні завдання, які ставляться перед корпоративним об'єднанням, – упровадження системи організаційної, технічної та технологічної взаємодії бібліотек-учасниць; створення інформаційної мережі бібліотек регіону, формування кожною бібліотекою-учасницею локальних електронних каталогів на базі АБІС ІРБІС; забезпечення корпоративної обробки періодичних видань з метою уникнення дублювання процесів їх обробки; зменшення витрат на кадрові ресурси й технічні засоби; створення зведеного електронного каталогу (ЕК) і забезпечення доступу до нього через мережу Інтернет [8, с. 2–4].

Цікавим є досвід у цій галузі бібліотеки Харківського національного університету внутрішніх справ, Центрального українського кооперативного каталогу (ЦУКК), що реалізується з ініціативи Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського, Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка та Асоціації сучасних інформаційних бібліотечних технологій (АСІБТ), Донецької обласної універсальної наукової бібліотеки, корпоративної медичних бібліотек, Корпоративної мережі бібліотек Маріуполя тощо.

У цілому ж досвід спільної роботи українських бібліотек різних регіонів наочно показує високу результативність і перспективність корпоративного підходу до вирішення питань взаємодії бібліотек різного рівня та створення ними єдиного регіонального інформаційного простору.

Водночас слід зауважити, що українські бібліотеки в питаннях кооперації розвиваються ще досить повільно. Така організація діяльності бібліотечних установ зумовлена тим, що вони – особливо це стосується бібліо-

тек наукових установ і вищих навчальних закладів України – не завжди мають необхідний потенціал для створення корпоративних об'єднань: автоматизовані робочі місця, наявність комп'ютерної та копіювальної техніки, доступу до Інтернету, високий рівень кадрового забезпечення.

Загалом же саме кооперація бібліотек дає змогу здійснити принцип, вироблений міжнародним бібліотечним співтовариством, – «доступ до фондів, замість володіння». Крім того, як демонструє світова практика, кооперація дає можливість істотно збільшити спектр доступної інформації з одночасним зниженням власних витрат кожного учасника об'єднання або угоди, зекономити час на науково-технічну обробку документів, уникнути дублювання, покращити оперативність і якість обслуговування користувачів тощо.

Подальша кооперація бібліотек повинна стати важливим стратегічним напрямом розвитку національних інформаційних ресурсів, що сприятиме створенню єдиного інформаційного простору України та подальшій її інтеграції у світове інформаційне співтовариство.

Література

1. *Вилегжаніна Т.* Кооперація бібліотек: проблеми і переваги / Т. Вилегжаніна // *Бібл. планета.* – 2006. – № 1. – С. 4.

2. *Чернявська Л.* Кооперація інформаційних ресурсів бібліотечних закладів як фактор удосконалення інформатизації суспільства / Л. Чернявська // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – Київ, 2007. – Вип. 19. – С. 172.

3. *Самчук Л.* Кооперативна взаємодія освітянських бібліотек України: шляхи становлення / Л. Самчук // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – Київ, 2011. – Вип. 31. – С. 92.

4. *Басамыгина И. Н.* Кооперация библиотек / И. Н. Басамыгина, А. А. Трофименко. – Москва : Либерия-Библинформ, 2007. – 96 с.

5. *Половинчак Ю.* Бібліотечні консорціуми – перспектива XXI ст.: світовий досвід та вітчизняні реалії / Ю. Половинчак // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – Київ, 2011. – Вип. 30. – С. 51–61.

6. *Корнілова Є.* Корпоративні технології у наукових бібліотеках / Є. Корнілова // *Бібл. вісн.* – 2007. – № 4. – С. 7–12.

7. *Шемаєва Г. В.* Електронні ресурси бібліотек України в інформаційному забезпеченні науки: стан та перспективи розвитку / Г. В. Шемаєва // *Бібл. планета.* – 2006. – № 4. – С. 21–25.

8. Щербак Р. Регіональна корпоративна бібліотечна інформаційна система / Р. Щербак // Бібл. форум України. – 2007. – № 2. – С. 2–4.

References

1. Vylehzhaniina, T. (2006). Kooperatsiia bibliotek: problemy i perevahy [Libraries cooperation: challenges and benefits]. *Bibliotchna Planeta – Library planet*, 1, 4 [in Ukrainian].

2. Cherniavska, L. (2007). Kooperatsiia informatsiinykh resursiv biblioteknykh zakladiv yak faktor udoskonalennia informatyzatsii suspilstva [Cooperation information resources library institutions as a factor of development of Informatization of society]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 19, 172. Kyiv [in Ukrainian].

3. Samchuk, L. (2011). Kooperativna vzaiemodiia osvitiianskykh bibliotek Ukrainy: shliakhy stanovlennia [Cooperative interaction of educational libraries in Ukraine: ways of formation]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 31, 92. Kyiv [in Ukrainian].

4. Basamygina, I. N., Trofimenko, A. A. (2007). Kooperatsiia bibliotek [The library Corporation]. Moscow: Libereia-Bibinform [in Russian].

5. Polovynchak, Iu. (2011). Bibliotchni konsortsiumy – perspektyva XXI stolittia: svitovy dosvid ta vitchyzniani realii [Library consortia – the prospect of the XXI century: international experience and Russian realities]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 30, 51. Kyiv [in Ukrainian].

6. Kornilova, Ie. (2007). Korporativni tekhnolohii u naukovykh bibliotekakh [Electronic resources of libraries in the information support of science: status and prospects]. *Bibliotchnyi visnyk – Library Bulletin*, 4, 11 [in Ukrainian].

7. Shemaieva, H. V. (2006). Elektronni resursy bibliotek Ukrainy v informatsiynomu zabezpechenni nauky: stan ta perspektyvy rozvytku [Electronic resources of libraries in the information support of science: status and prospects]. *Bibliotchna planeta – Library planet*, 4, 21–25 [in Ukrainian].

8. Shcherbak, R. (2007). Rehionalna korporativna bibliotchna informatsiina sistema [Regional corporate library information system]. *Bibliotchnyi forum Ukrainy – Library forum of Ukraine*, 2, 2–4 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.06.2015.

Oleg Voroshilov

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Cooperation Library Facilities as a Means of Optimize their Activities

In this article it is justified the thesis about the cooperation in activities of libraries in modern conditions which is one of the main directions of efficiency rise, it is proved that only cooperating of libraries allows to put through the principle made by international library community – «access to the funds instead of ownership».

Emphasizes natural necessity of library cooperation without which a full development of libraries is impossible now. It is determined the main objectives of cooperative collaboration of libraries, aimed at increase library service users by mutual accessibility of information resources. It is speaking about home and world experience of cooperative associations of libraries functioning. It is provided specific examples proving that national professional associations not the same as associations in western countries. It is also analyzed the main areas of work in this field and their organizational forms.

Keywords: Association of libraries, library cooperation, library consortium, integration of information resources, and corporate libraries.

Олег Ворошилов

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Кооперация библиотечных учреждений как средство оптимизации их деятельности

В статье обосновывается тезис, что в современных условиях кооперация в работе библиотек является одним из основных направлений повышения эффективности их деятельности, доказывается, что именно кооперирование библиотек позволяет осуществить принцип, выработанный международным библиотечным сообществом, – «доступ к фондам, вместо владения».

Подчеркивается, что кооперирование в деятельности библиотечных учреждений – не самоцель, а естественная необходимость, без которой полноценное развитие библиотек в настоящее время невозможно. Определяются основные цели кооперативного сотрудничества библиотечных учреждений, направленные на увеличение объема библиотечного обслуживания пользователей путем взаимной доступности информационных ресурсов.

Освещается как мировой, так и отечественный опыт функционирования кооперационных объединений библиотечных учреждений. При этом приводятся конкретные примеры, которые свидетельствуют, что отечественные профессиональные объединения существенно отличаются от библиотечных объединений западных стран. Также анализируются основные направления работы библиотечных учреждений в данной области и их организационные формы.

Ключевые слова: ассоциации библиотек, библиотечная кооперация, библиотечный консорциум, интеграция информационных ресурсов, корпоративная деятельность библиотек.

Олена Пастушенко,

канд. філол. наук, голов. спеціаліст департаменту атестації кадрів
МОН України

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПЕРСОНІФІКАЦІЇ ВЧЕНОГО В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ІНТЕРНЕТ

Розкривається значення веб-сторінки вчених як складової міжнародних систем наукової інформації, які представляють в організованому інтерфейсі наукові публікації – джерела наукометричного, біографічного та бібліографічного аналізу, що дає можливість ученому вирішувати питання створення власного іміджу в науковому просторі. Розкривається зміст структурних блоків, що характеризують персональні відомості про вченого і, завдяки семантичним зв'язкам, відомості про його наукові зв'язки та його наукову школу. Розглянуто персональні сторінки на сайтах офіційних установ, показано недоліки представлення персональної інформації вчених у мережі.

Ключові слова: веб-сторінки вчених, персональні профілі вчених, бібліографічна ідентифікації наукових шкіл, бібліометричні методи.

Глобалізація інформаційного суспільства ставить перед розвитком наукового знання ряд нових вимог, які обумовлюють швидке просування нових ідей, включення актуального знання в розвиток соціальної та економічної сфери суспільства. Однією з таких вимог є підвищення достовірності та можливість верифікації здобутого знання. Це стає дедалі актуальнішим у зв'язку із заповненням простору Інтернету не лише науковим, а й «навколонауковим» знанням, яке подається науковому співтовариству і всім допитливим аматорам у науці.

Уміння орієнтуватися в науковій вірогідності знання не завжди властиво студентам, молодим ученим, які навчаються або працюють дистанційно, а також тим, хто хоче отримати знання з глобальної мережі. На жаль, таке буває і з досвідченими вченими, які, як правило, не завжди мають час на аналіз і співставлення інформації, що вкрай складно в умовах сучасного постійного стрімкого розвитку науки, швидких процесів нарощування та змін діапазону наукових напрямів.

Для розв'язання проблем отримання вірогідного наукового знання суспільство опрацювало різні механізми, у тому числі створило розвинуту систему атестації і кваліфікації, що має на меті оцінку наукового

рівня вченого та ефективності його праць. У багатьох країнах це визначає й можливість отримання грантів і наукової роботи.

Важливим кваліфікаційним механізмом доведення наукової значущості доробку вчених, довіри до отриманих ними результатів є наявність дисертаційних робіт, учнів, монографій і постійних публікацій у різних і бажано профільних наукових журналах, рейтингових за імпаکت-фактором, наукометричних системах, створення наукової школи вченого або причетність до цієї школи, а також участь у різних проектах, програмах, наукових конференціях, що засвідчує затребуваність ученого.

Найважливіше значення в системі вищої кваліфікації мають дисертаційні праці. У таких працях, де має бути опрацьоване попереднє знання в галузі предмета дослідження та отримане нове знання, доведено його вірогідність, відбувається також нарощування знання та механізмів розв'язання проблем, що постійно виникають у суспільстві з його розвитком. Безумовно, при оцінюванні наукового внеску вченого не можна абсолютизувати цю систему, однак поки вона ще єдина, спеціально спрямована на забезпечення довіри до наукового результату.

Хоча ця система сьогодні стає суворішою, виникають нові умови та обмеження, вона дуже критикується провідними вченими, які спостерігають виникнення нових механізмів, як обходити вимоги самостійності, новизни, завершеності дослідження, а також відповідності експертних оцінок і висновків щодо реального внеску вченого.

Інше питання – забезпечення вільного доступу до наукової творчої спадщини вченого та його школи, що формує високий ступінь довіри до авторитету вченого та підтримує його та його учнів. У цьому аспекті, завдяки інформаційним технологіям, відкриваються нові можливості підвищення статусу та довіри до результатів його наукових досліджень. У цих умовах і виникає таке явище, як формування персональних веб-сторінок у глобальній мережі, що дає можливість поширювати інформацію не лише у своїй країні, а й за її межами, у світовому науковому співтоваристві.

Сьогодні персональної інформації вчених в Інтернеті стає дедалі більше – на персональних сторінках і сайтах офіційних установ, що з успіхом може використовуватися в системі кваліфікаційних оцінок наукового статусу вченого та ефективності його досліджень, розвитку його наукової школи або напряду в науці, якщо на сайтах, як зазначалося, існує достатньо інформації для об'єктивного аналізу.

Веб-сторінки вченого найяскравіше показують розвиток і персоніфікацію знання сьогодні, представляють не лише імідж ученого, а й служать

джерелом аналізу прогнозування розвитку науки, передових технологій і напрямів. Відбувається розвиток різних форм, обсягів і методів представлення інформації. Аналіз і класифікація сторінок, структура, інформаційне наповнення, засоби наукометричного та бібліометричного аналізу та інші питання вже декілька років аналізуються вченими, зокрема Т. Поліловою та Л. Савенковою [1], які доводять, що персональні сторінки вчених стали невід'ємним компонентом наукового інтернет-середовища, розглядають питання організації та підтримки сайтів і сторінок учених, інформаційне наповнення тощо; О. Єжовим [2], В. Здановською [3], які розглядають питання бібліометричного аналізу та класифікації персональної сторінки вченого в мережі Інтернет як наукового джерела.

Персональні веб-сторінки вчених стали також важливою складовою міжнародних систем наукової інформації, які представляють в організованому інтерфейсі наукові публікації, зокрема значні наукові інтернет-сервіси ResearchID, ORCID, Google Scholar Citations, Microsoft Academic Search, Соціонет, що надають можливість введення та ідентифікації персональної інформації за принципами технологій інтерактивного обміну даними Веб 2.0. Самостійне формування спільнотою вчених наукових онлайн-мереж привело до появи концепції та відповідного терміна Research 2.0 [4].

Як зазначають фахівці в галузі укладання контрольованих точок доступу до персональної інформації І. Антоненко, Ф. Бурдон (F. Bourdon), О. Яценко, найбільш розробленими та поширеними форматами представлення інформації про особу є бібліотечні авторитетні файли (UNIMARC/Authorities), на що треба звернути увагу під час розбудови веб-сторінки та сайту [5].

Отже, сайти та веб-сторінки вчених є значним джерелом біографічної та бібліографічної інформації, вони дають можливість представити міжнародній науковій спільноті відомості про свою діяльність та ідеї у вигляді опублікованих і неопублікованих наукових праць, що дає можливість ученому вирішувати питання створення власного іміджу в науковому просторі.

Професійно структурована та заповнена за встановленими принципами сторінка дає змогу значно підвищити рівень кваліфікаційних оцінок під час проведення наукової експертизи доробку вченого, що сьогодні – у період обговорення методик оцінювання наукового доробку вченого та ефективності досліджень наукових установ, зокрема гуманітарних – є важливим питанням розвитку української науки. Тим значущішим є це питання щодо об'єктивних оцінок змісту наукового доробку вченого, а також вивчення наукових шкіл.

Учені, які сьогодні розуміють значущість системи цитування, самі прагнуть до глибокого представлення результатів своєї наукової діяльності та їх постійного розвитку. Додаються бібліографічні відомості, цифрові копії публікацій, реферати, анотації праць, посилання на електронні публікації в Інтернеті (або пропонують отримати тексти окремих статей електронною поштою), гіперпосилання на галузеві сайти або на сайти інших науковців, звукові файли з інтерв'ю, тексти лекцій, рецензій, відгуків.

Одним з різновидів персоналізацій наук є створення таких сторінок на сайтах офіційних установ, які пов'язані з діяльністю вченого. Важливим атрибутом сторінок на сайтах офіційних установ є посилання до повнотекстових ресурсів інституційних репозитаріїв. Це дає змогу збільшити помітність ученого в науковому просторі, підвищити показники цитованості його робіт. Наявність повних текстів публікацій ученого дає змогу за цитуваннями прослідкувати коло вчених, які активно використовують матеріали проведених досліджень, приналежність їх до актуальних наукових розробок і певної наукової школи.

У цілому, загальна схема метаданих «Персони» включає такі основні структурні блоки: ім'я, дата та місце народження (для історичних персоналій – дата й місце смерті), стаття, поточна діяльність, інтереси, попередній досвід, ключові слова, фотографія, резюме, учений ступінь, учене звання, проекти (заплановані, поточні, завершені), заходи (конференції, семінари тощо), результати діяльності (розробки, інша наукова продукція), електронні документи (публікації, видання, веб-сторінки та цифрові ресурси) [6].

Однак не завжди вчені приділяють увагу електронній публікації своїх дисертацій у цифровому вигляді, посилаючись зазвичай на те, що інформація дисертацій швидко застаріває та надалі розвивається в наступних працях автора, до того ж за вимогами кваліфікаційних правил її основні здобутки мають бути опубліковані до захисту дисертації. Але значення авторефератів дисертації для наукометричного аналізу наукового середовища та прогнозування науки авторами не завжди усвідомлюється.

Останнім часом відбувається підсилення значення веб-сторінок у науковому інтернет-просторі, оскільки адреси персональних веб-сторінок стали необхідним атрибутом метаданих, які повідомляються зовнішнім бібліографічним системам при розміщенні статті на сайті. Тому ця сторінка стала ключовим елементом споруджуваної інтернет-інфраструктури науки й маркером інформації про вченого та його наукові праці при експертному аналізі й підрахунку кількості цитувань, дослідженні наукових шкіл [7].

Для держави, яка прагне завоювати інформаційний простір науки, дуже важливим є бажання взяти на себе формування зведених систем персональної інформації про вчених-дослідників, що допомагає сформувати уявлення про національну науку та здобутки наукових установ і співтовариств. Приклади таких зведених систем уже існують у багатьох країнах, у тому числі і в Росії («Учені Росії») та Білорусі («Учені Білорусі»), де ці системи було створено шляхом інтеграції веб-сторінки в пошуковий документний апарат наукових бібліотек. Ці системи можуть містити й різну іншу інформацію, яка розширює уявлення про особистість ученого, зокрема в авторитетному файлі «Учені Білорусі», що підтримується Національною бібліотекою Білорусі. Там міститься не лише детальна анкета вченого, що надає вичерпну інформацію про персоналію дослідника, а й, крім звичайних даних біографічного та бібліографічного характеру, характерних для біографічних систем, містяться відомості, наприклад, про наукові династії: про наявність родичів, які мають учені ступені та вчені звання, їхні анкетні дані; додається інша значуща інформація; контактні телефони тощо. Зібрана в авторитетному файлі, розгалужена й семантично пов'язана інформація надає вичерпні відомості про наукові колективи, наукові династії, публікаційну активність учених тощо [8].

У контексті дослідження наукових шкіл офіційні сайти наукових установ дають можливість комплексно визначити персоналії вчених-лідерів (докторів наук), які є засновниками наукових напрямів (програм), навколо яких формується науково-творче об'єднання декількох поколінь учених. Характерними ознаками такої наукової школи є також наявність сталих традицій, сформованих у науковому колективі, згуртованість навколо успішного розв'язання соціально й професійно значущої наукової проблеми, ефективність функціонування школи. Свідченням цьому є якість і кількість фундаментальних та прикладних наукових досліджень, підготовлених і захищених докторських та кандидатських дисертацій, опублікованих монографій, підручників, навчальних посібників, методичних розробок, наукових фахових статей тощо.

Однією з важливих переваг офіційних сайтів є можливість аналізу розвитку інтегрованих гуманітарних спеціальностей, таких, що, наприклад, мають особливості формування й розвитку, відмінні від наукових шкіл у природних, точних і прикладних науках. Суспільство та людина постійно змінюються, трансформуються, тому об'єкт і предмет гуманітарних та суспільних досліджень може бути «розмитим», коригуватися, мати віддалений результат та ефективність. Творчі досягнення науки

мають індивідуальний характер, визначають одночасно багатовекторність наукової школи, її інтеграційні тенденції тощо. Тому інструментарій виявлення наукових шкіл соціогуманітарного профілю включає бібліографічні та бібліометричні методи аналізу цілого спектра публікацій, серед яких Т. Захарчук визначає найбільш інформативні: інформація про наукову школу в публікаціях представників професійної спільноти, професійних енциклопедіях і довідниках; інформація в публікаціях представників наукової школи відомостей про зв'язок зі школою та її склад; співавторство публікацій; взаємне цитування публікацій; наукове керівництво дисертаційними дослідженнями; подяки та посвячення в наукових виданнях [9].

О. Пенькова в роботі «Наукометричні і бібліометричні дослідження в бібліотечній та бібліографічній теорії і практиці» найбільш перспективними методами бібліометричного аналізу документально-інформаційного потоку (ДІП) у бібліотечній практиці вважає комплексний кваліметричний аналіз, який не лише використовує насамперед статистичний метод, метод підрахунку кількості публікацій і метод цитування, а й зазначає важливість аналізу дисертаційних досліджень на виявлення персональних зв'язків учитель – учень та аналіз перехресних посилань між фахівцями певної галузі досліджень [10].

Необхідним елементом метаданих персональних веб-сторінок учених мають бути також інші форми активності вченого, зокрема членство в редакційних колегіях журналів (назви журналів), пов'язані науковими зв'язками особи (наукові керівники, опоненти, редактори, рецензенти, учні, співавтори, професійні колеги), представники наукової династії, список усіх публікацій вченого та публікації про його життя і творчість із зазначенням посилань до електронних версій документів.

Персональні дані кола осіб, пов'язаних науковими зв'язками, слід доповнити інформацією про місце роботи, фахову спеціалізацію, назви дисертаційних досліджень та авторефератів, участь у спільних відомчих і міжвідомчих проектах. Зазначення членства в редакційних колегіях журналів дасть змогу виявити коло фахової періодики, яка може бути об'єктом дослідження для виявлення творчих наукових колективів. Наявність повних текстів публікацій дасть змогу дослідити коло цитованих авторів, перейти до текстів їхніх публікацій, побудувати семантичну мережу взаємних цитувань.

На персональних сторінках учених слід також зазначати інформацію про інтернет-адреси особових профілів у науково-інформаційних системах (ResearcherID, Google Scholar Citations, Microsoft Academic

Search), що дасть змогу дослідити мережу цитування вченого, встановити зв'язки між ученими певного напрямку досліджень.

Важливість бібліометричного аналізу діяльності вченого підкреслюють дослідники С. Сен, О. Кобелев. Проведення такого аналізу дає можливість для оцінки рівня, продуктивності наукової діяльності, розсіювання публікацій, цитованості, різнобічності інтересів, різноманітних видів соціального та інтелектуального впливу вченого, ролі окремих осіб у створенні організаційних структур тощо. Повний біобібліометричний аналіз має охоплювати: а) перелік усіх біографічних даних у хронологічному порядку; б) повну бібліографію публікацій особи; в) повну бібліографію матеріалів про її життя і діяльність; г) повний перелік матеріалів, цитованих або використаних ученим у його працях; г) повний перелік посилань на праці вченого, наведених іншими авторами [11].

Значно зростають можливості наукометричного методу «контент-аналіз», який полягає у зведенні розглянутого тексту до обмеженого набору певних елементів (слів або словосполучень), які потім піддаються підрахунку та аналізу. Важливим також є контент-аналіз тезаурусу, який також широко застосовується в теорії та практиці інформаційного пошуку на базі змістового аналізу термінів для відбору серед публікацій текстів, релевантних запиту [12].

Отже, повнота представлення та оцінки персонального внеску вченого залежить від багатьох складових. Оскільки у світовому науковому середовищі поширеними методами є бібліометричні, статистичні за природою, найголовнішим принципом є залучення широкої джерельної бази для проведення бібліографічної ідентифікації особистого внеску та розвитку наукових шкіл. Самі вчені мають бути зацікавленими в представленні таких важливих джерел, як автореферати дисертацій, наукові праці, які підлягають насамперед бібліометричному аналізу.

Разом з тим учені зі світовим іменем радять експертам не оцінювати рейтинг вченого і вагомість його наукових результатів лише за індексами цитування та участі в журналах з високим імпаکت-фактором, відзначають неповноту та однобічність представлення такої інформації. Так, у збірнику перекладів статей про бібліометрику відомих світових учених – математиків, статистиків і біологів, що містять критичну оцінку широко поширених тепер бібліометричних методів оцінки наукової діяльності, «Гра в цифирь, або Як тепер оцінюють працю вченого» автори показують, до яких невірних висновків може призводити використання таких чисельних показників, як імпакт-фактор та індекс цитованості. Основне місце в збірнику займає звіт «Статистики цитування»,

підготовлений за ініціативи Міжнародного математичного союзу [13]. Персональний внесок ученого має бути оцінений комплексно, у тому числі й за іншими критеріями. У цьому допомагають персональні сайти і веб-сторінки, до побудови інформаційного наповнення яких слід ставитися відповідально й наповнювати змістовною інформацією, що багатогранно характеризує вченого. До аналізу залучаються і відомості проаналізованих у наукометричних системах персональних профілів учених.

Слід зазначити, що, незважаючи на розуміння важливості самопрезентації науковців у мережових соціальних комунікаціях, персоніфіковані сторінки та персональні веб-сайти вчених мають ряд недоліків щодо повноти подання інформації.

Насамперед на персональній сторінці наукового співробітника повинна акумулюватися інформація про результати його наукової діяльності (відомості про публікації, звіти, патенти тощо). Частина таких відомостей може бути представлена у формі відповідних звернень до бібліографічних баз. Збережені в системі дані повинні бути доступні ззовні (експертам, колегам, бібліографуючим установам тощо). Такий підхід забезпечує еволюційний розвиток наукового простору «знизу – вгору», а існуючі технології Інтернету дають змогу реалізувати цей підхід уже сьогодні.

Одним з перспективних способів подання відомостей про наукові результати автора на його персональній сторінці є апарат мікроформатів, зокрема мікродані. Апарат мікроформатів дає змогу перетворити сайт в об'єкт для автоматичної семантичної обробки. Метадані веб-сторінок, представлені мікроформатами, стають доступними для краулерів (роботів) будь-якого наукового проекту, що збирають інформацію в узгодженому форматі. Прикладом таких мікроданих для персональної інформації є пропозиції проекту Schema.org, де, зокрема, пропонується свій склад персональних даних. На жаль, цей склад орієнтований на пересічного користувача, а не на вченого. Наприклад, канонізованими є позиції для відомостей про близьких родичів, але не передбачена позиція для основних публікацій [14].

Ще однією вадою представлення персональної інформації вчених у мережі є множинність персональних сторінок, розміщених на різних сайтах. Головною проблемою тут є необхідність постійної підтримки в актуальному стані багатьох особових сторінок на різних сайтах. Це кропітка та трудомістка робота, яку необхідно здійснювати кожного разу під час зміни наукового ступеня, посади, виходу нових публікацій тощо. Для розв'язання цієї проблеми необхідно виробити канонізовані стандарти представлення персональних даних науковця, які могли б

постачатися через обмінні формати в будь-які науково-інформаційні та наукометричні системи.

З метою прогнозування розвитку нових наукових напрямів і виявлення перспективних творчих наукових колективів, за основу побудови моделі розвитку наукової галузі слід покласти принцип персонального (особового) групування документів: бібліографічна та інша фактографічна інформація повинна концентруватися навколо особи науковця. Науковий аналіз інформації потребує її уніфікації та відбору в межах поставленого завдання, моделювання структури досліджуваного об'єкта та його атрибутів.

Створення такого біобібліографічного інформаційного ресурсу дасть змогу акумулювати необхідну інформацію не лише для оцінювання особистості вченого, а й для визначення етапів розвитку наукової галузі, її сучасного стану та формування перспективних напрямів.

Упровадження в діяльність наукових установ таких організаційних інструментів сприятиме визначенню системних параметрів оцінки стану та ефективності роботи творчих колективів і наукових шкіл. Сьогодні дослідження та оцінювання таких параметрів проводиться в значній частині епізодично та безсистемно. Динамічне наповнення інформаційного масиву новими актуальними даними дасть змогу проведення постійного моніторингу показників діяльності окремих учених і наукових колективів, приймати аргументовані та перспективні рішення в галузі організації науки, підтримки перспективних наукових напрямів досліджень, раціональному розподілі коштів і грантів у галузі соціогуманітарних досліджень.

Література

1. *Полилова Т. А.* Персональные веб-страницы в научном сообществе [Электронный ресурс] / Т. А. Полилова // III Междунар. конф. «Научный сервис в сети Интернет: эксафлопсное будущее» (19–20 сентября 2011 г., г. Новороссийск). – 2011. – С. 476–479. – Режим доступа: <http://agora.guru.ru/abrau2011/pdf/476.pdf>. – Загл. с экрана; *Савенкова Л. В.* Персональні сайти вчених у інформаційному середовищі університетської бібліотеки / Л. В. Савенкова // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Сер. «Бібліотекознавство. Бібліографознавство. Книгознавство». – 2014. – Т. 19. – Вип. 1. – С. 153–160.

2. *Ежов А. Н.* Персонализованные страницы ученых-гуманитариев: библиометрический анализ, типизация, перспективы использования : дис. ... канд. пед. наук : спец. 05.35.03 / А. Н. Ежов. – Санкт-Петербург, 2006. – 251 с.

3. *Здановська В.* Персональні сторінки науковців як джерело біобібліографічної інформації / В. Здановська // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – Київ, 2010. – Вип. 27. – С. 31–35.

4. *Ullmann T. D.* Components of a Research 2.0 Infrastructure / T. D. Ullmann [et al.] // *Sustaining TEL: From Innovation to Learning and Practice. 5 th European Conference on Technology Enhanced Learning, EC-TEL 2010, Barcelona, Spain, September 28 – October 1, 2010.* – Berlin, Heidelberg : Springer-Verlag Heidelberg, 2010. – P. 590–595; *Tacke O.* Open Science 2.0: How Research and Education can benefit from Open Innovation and Web 2.0. / O. Tacke // *On Collective Intelligence.* – Berlin : Springer Berlin Heidelberg, 2011. – P. 37–48.

5. *Антоненко И. П.* Авторитетные записи и функциональный подход к их созданию / И. П. Антоненко // *Библиотеки нац. акад. наук: проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб.* – Киев, 2006. – Вып. 4. – С. 197–211; *Bourdon F.* Name Authority Control in an International Context and the Role of the National Bibliographic Agency / F. Bourdon // *International Cataloguing and Bibliographic Control.* – 1994. – Vol. 23, № 4. – P. 71–77; *Яценко О. М.* Використання формалізованих методів при укладанні текстів для веб-сайта «Український національний біографічний архів» / О. М. Яценко // *Укр. біографістика : зб. наук. пр.* – Київ, 2012. – Вип. 9. – С. 215–230.

6. *Бездушный А. А.* Схемы метадаанных ЕНИП: практика применения OWL в ЕНИП / А. А. Бездушный, А. Н. Бездушный, В. А. Серебряков // *Информационное обеспечение науки: новые технологии (ред. Н. Е. Калёнов).* – Москва, 2005. – С. 155–182; *OWL Web Ontology Language Overview. W3 C Recommendation 10 February 2004 [Electronic resource].* – Mode of access: <http://www.w3.org/TR/owl-features>. – Title from the screen.

7. *Горбунов-Посадов М. М.* Персональная веб-страница ученого [Электронный ресурс] / М. М. Горбунов-Посадов. – Москва : ИПИМ им. М. В. Келдыша, 2011. – Режим доступа: <http://keldysh.ru/gorbunov/person.htm>. – Загл. с экрана.

8. База данных «Ученые Беларуси» [Электронный ресурс] // Интернет-портал Национальной библиотеки Беларуси. – Режим доступа: http://unicat.nlb.by/scient/auth_e.html. – Загл. с экрана.

9. *Захарчук Т. В.* Научные школы в библиографоведении: особенности формирования / Т. В. Захарчук // *Научно-техническая информация. Сер. 1. Организация и методика информационной работы.* – 2011. – № 1. – С. 19–25; *Шейко В. М.* Харківська бібліотечна наукова школа: історико-генетичний вимір / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарченко, А. А. Соляник //

Вісн. Харк. держ. акад. культури. – 2011. – Вип. 34. – С. 56–73; *Захарчук Т. В.* Библиографическая идентификация состава и признаков научной школы / Т. В. Захарчук // Социология науки и технологий. – 2013. – № 4. – С. 103–119.

10. *Пенькова О. В.* Наукометрические и библиометрические исследования в библиотечной и библиографической теории и практике : дис. ... канд. пед. наук / О. В. Пенькова. – Краснодар, 2002. – 305 с.

11. *Сен С.* Биобиблиометрия: понятие и применение для анализа продуктивности учёных / С. Сен, Ш. К. Ган // Междунар. форум по информ. и документации. – 1990. – Т. 15. – № 3. – С. 13–20; *Кобелев О. М.* Бібліометричний аналіз розвитку українського бібліотекознавства в 1970–1990-ті рр. : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 07.00.08 / Кобелев Олександр Миколайович ; Харк. держ. акад. культури. – Харків, 2001. – 20 с.

12. *Хайтун С. Д.* Наукометрия: Состояние и перспективы / С. Д. Хайтун. – Москва : Наука, 1983. – 344 с.

13. *Воверене О. И.* Идентификация научных школ в библиотековедении, библиографоведении и информатике // Науч. и техн. б-ки СССР / О. И. Воверене, О. П. Вилькина, Д. А. Рингайтите. – 1989. – № 2. – С. 11–18; *Зайченко Н. Я.* Выявление приоритетных направлений развития науки путем анализа научных публикаций, прореферированных в УРЖ «Джерело» на протяжении 1999–2002 гг. / Н. Я. Зайченко // Библиотеки нац. акад. наук: Проблемы функционирования, тенденции развития. – Вып. 2. – Киев, 2003. – с. 49–59; *Литвинова Л.* Дисертація як інформаційне, наукознавче та документознавче джерело (на прикладі спец. 07.00.08 – «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство») / Л. Литвинова // Бібл. вісн. – 2010. – № 4. – С. 59–62; *Черняк А. Я.* Зеркало развития науки // Сов. библиография. – 1981. – № 6. – С. 65–68.

14. Person: A person (alive, dead, undead, or fictional) [Electronic resource] // Schema.org. – Mode of access: <http://schema.org/Person>. – Title from the screen.

References

1. Polilova, T. A. (2011). Personal'nye veb-stranicy v auchnom soobshhestve [Personal web pages in the scientific community]. *III Mezhdunar. konf. «Nauchnyj servis v seti Internet: jekzaflopsnoe budushhee» (19–20 sentjabrja 2011 g., g. Novorossiysk) – Proceedings of the 3 rd International Conference «Scientific service on the Internet: ekzaflopsnoe Future» (19–20 September 2011, Novorossiysk)*. Retrieved from <http://agora.guru.ru/abrau2011/pdf/476>.

pdf [in Russian]; Savenkova, L. V. (2014). Personalni saity vchenykh u informatsiinomu seredovyshechi universytetskoï biblioteki [Personal sites scholars in the information environment of the University Library]. *Visnyk Odes. nats. un-tu. Ser. «Bibliotekoznavstvo. Bibliohrafoznnavstvo. Knyhoznnavstvo» – Bulletin of the Odessa National University. Ser. «Library.Bibliography.Book science»*, Vol. 19, issue 1, 153–160 [in Ukrainian].

2. Ezhov, A. N. (2006). Personalizirovannye stranicy uchenyh-gumanitariyev: bibliometricheskij analiz, tipizacija, perspektivy ispol'zovanija: dis. . kand. ped. nauk: spec. 05.35.03 [Personalized pages humanities scholars: bibliometric analysis, typing, use prospects: Candidate's thesis]. Saint Petersburg [in Russian].

3. Zdanovska, V. (2010). Personalni storinky naukovtsiv yak dzherelo biobibliohrafichnoi informatsii [Personal pages scientists as a source of Bibliographic information]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 27, 31–35 [in Ukrainian].

4. Ullmann, T. D. (2010). Components of a Research 2.0 Infrastructure. *Sustaining TEL: From Innovation to Learning and Practice. 5 th European Conference on Technology Enhanced Learning, EC-TEL 2010, Barcelona, Spain, September 28–October 1, 2010*. (pp. 590–595). Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag Heidelberg [in English]; Tacke, O. (2011). Open Science 2.0: How Research and Education can benefit from Open Innovation and Web 2.0. *On Collective Intelligence*. (pp. 37–48). Berlin: Springer Berlin Heidelberg [in English].

5. Antonenko, I. P. (2006). Avtoritetnye zapisi i funkcional'nyj podhod k ih sozdaniju [Authority records and functional approach to their creation]. *Biblioteki nac. akad. nauk: problemy funkcionirovanija, tendencii razvitija: nauch.-prakt. i teoret. sb. – Library of the National Academies of Science: Problems of operation, development trends: scientific and practical and theoretical collection*, issue 4, 197–211 [in Russian]; Bourdon, F. (1994). Name Authority Control in an International Context and the Role of the National Bibliographic Agency. *International Cataloguing and Bibliographic Control*, Vol. 23, 4, 71–77 [in English]; Yatsenko, O. M. (2012). Vykorystannia formalizovanykh metodiv pry ukladanni tekstiv dlia veb-saita «Ukrainskyi natsionalnyi biohrafichniy arkhiv» [Using formal methods at the conclusion of texts for web site «Ukrainian National biographical archive»]. *Ukr. biohrafistyka: zb. nauk. pr. – Ukrainian biographical: Collected Works*, issue 9, 215–230. Kiev [in Ukrainian].

6. Bezdushnyj, A. A., Bezdushnyj, A. N., Serebrjakov, V. A. (2005). Shemy metadannyh ENIP: praktika primenenija OWL v ENIP [Metadata

schema IDEAS: Practical Applications in OWL IDEAS]. *Informacionnoe obespechenie nauki: novye tehnologii – Information support of science: new technology*. N. E. Kaljonov (Ed.), 155–182 [in Russian]; OWL Web Ontology Language Overview. W3 C Recommendation 10 February 2004. Retrieved from <http://www.w3.org/TR/owl-features> [in English].

7. Gorbunov-Posadov, M. M. (2011). Personal'naja veb-stranica uchenogo [Personal web page scientist]. Moscow: IPM im. M. V. Keldysha. Retrieved from <http://keldysh.ru/gorbunov/person.htm> [in Russian].

8. Baza dannyh «Uchenye Belarusi» [Database «Scientists of Belarus»]. *Internet-portal Nacional'noj biblioteki Belarusi – Internet-portal of National library of Belarus*. Retrieved from http://unicat.nlb.by/scient/auth_e.html [in Russian].

9. Zaharchuk, T. V. (2011). Nauchnye shkoly v bibliografovedenii: osobnosti formirovaniya [Scientific schools in Bibliography: features of formation]. *Nauchno-tehnicheskaja informacija. Ser. 1. Organizacija i metodika informacionnoj raboty – Scientific and technical information. Ser. 1. Organization and methods of information work*, 1, 19–25 [in Russian]; Sheiko, V. M., Kushnarenko, N. M., Solianyk, A. A. (2011). Kharkivska biblioteczna naukova shkola: istoryko-henetychnyi vymir [Kharkiv scientific school library, historical and genetic dimension]. *Visnyk Khark. derzh. akad. Kultury – Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture*, 34, 56–73 [in Ukrainian]; Zaharchuk, T. V. (2013). Bibliograficheskaja identifikacija sostava i priznakov nauchnoj shkoly [Bibliographic identification of signs and scientific school]. *Sociologija nauki i tehnologij – Sociology of Science and Technology*, 4, 103–119 [in Russian].

10. Pen'kova, O. V. (2002). Naukometricheskie i bibliometricheskie issledovaniya v bibliotecznoj i bibliograficheskoy teorii i praktike: dis. ... kand. ped. nauk [Scientometric and bibliometric research in library and bibliographic theory and practice: Candidate's thesis]. Krasnodar [in Russian].

11. Sen, S., Gan, Sh. K. (1990). Biobibliometrija: ponjatie i primenenie dlja analiza produktivnosti uchjonyh [Biobibliometriya: concept and application for the analysis of productivity of scientists]. *Mezhdunar. forum po inform. i dokumentacii – International Forum on Information and Documentation*, Vol. 15, 3, 13–20 [in Russian]; Kobieliiev, O. M. (2001). Bibliometrychnyi analiz rozvytku ukraïnskoho bibliotekoznavstva v 1970–1990-ti rr.: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: spets. 07.00.08 [Bibliometric analysis of the Ukrainian library in 1970–1990 years: Extended abstract of candidate's thesis]. Kharkiv [in Ukrainian].

12. Hajtun, S. D. (1983). Naukometrija: Sostojanie i perspektivy [Scientometrics: Status and Prospects]. Moscow: Nauka [in Russian].

13. Voverene, O. I., Vil'kina, O. P., Ringajtite, D. A. (1989). Identifikacija nauchnyh shkool v bibliotekovedenii, bibliografovedenii i informatike [Identification of scientific schools of library and information science]. *Nauch. i tehn. b-ki SSSR – Scientific and Technical Library of the USSR*, 2, 11–18 [in Russian]; Zajchenko, N. Ja. (2003). Vyjavlenie prioritetnyh napravlenij razvitija nauki putem analiza nauchnyh publikacij, proferirovannyh v URZh «Dzherelo» na protjazhenii 1999–2002 gg. [Identification of priority directions of science by analyzing scientific publications, abstracts of the Ukrainian reference journal «Dzherelo» for 1999–2002 years]. *Biblioteki nac. akad. nauk: Problemy funkcionirovanija, tendencii razvitija – Library of the National Academies of Science: Problems of functioning, development trends*, issue 2, 49–59. Kiev [in Russian]; Lytvynova, L. (2010). Dysertatsiia yak informatsiine, naukoznavche ta dokumentoznavche dzherelo (na prykladi spets. 07.00.08 – «Knyhoznavstvo, bibliotekoznavstvo, bibliografoznavstvo») [Thesis as information, and naukovedcheskih dokumentoznavche source (for example, specialty 07.00.08 – «Book Science, Library, Bibliography»)]. *Bibliotechyi visnyk – Library Bulletin*, 4, 59–62 [in Ukrainian]; Chernjak, A. Ja. (1981). Zerkalo razvitija nauki [Mirror development of science]. *Sov. Bibliografija – Sovetskaya bibliography*, 6, 65–68 [in Russian].
14. Person: A person (alive, dead, undead, or fictional). *Schema.org*. Retrieved from <http://schema.org/Person> [in English].

Стаття надійшла до редакції 06.03.2015.

Olena Pastushenko

Department of attestation of shots of MOH of Ukraine

Development of Personification of Scientists in the Information Internet Environment

The significance of a personal web page as a component of international scientific information systems, an organized interface of scientific publications – sources of scientometric, biographical and bibliographical analysis, allows the scientist to solve the problem of creating their own brand in the scientific area. Indicated are the content of building blocks that reveal personal information about a scientist and, thanks to the semantic relations – information about the scientific ties and his scientific school. Considered personal pages on the website of official institutions, shows shortcomings scientists presenting personal information on the web.

Keywords: web pages scientists, bibliographic identification of scientific schools, bibliometric methods.

Елена Пастушенко

департамент аттестации кадров МОН Украины

Развитие системы персонификации ученого в информационной среде Интернет

Раскрывается значение веб-страницы ученых как составляющей международных систем научной информации, которые представляют в организованном интерфейсе научные публикации – источники наукометрического, биографического и библиографического анализа, что позволяет ученому решать вопрос создания собственного имиджа в научном пространстве. Раскрывается содержание структурных блоков, что характеризуют персональные сведения об ученом и, благодаря семантическим связям, сведения о его научных связях и его научной школе. Рассмотрены персональные страницы на сайтах официальных учреждений, показано недостатки представления персональной информации ученых в сети.

Ключевые слова: веб-страницы ученых, библиографическая идентификация научных школ, библиометрические методы.

Ліна Чернявська,

мол. наук. співроб. відділу технологій електронної обробки інформації НЮБ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

СТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті проаналізований досвід створення гендерних інформаційних ресурсів на базі як традиційних бібліотек, так і центрів гендерних досліджень. Досліджена діяльність як зарубіжних, так і вітчизняних бібліотек із створення гендерних інформаційних ресурсів. Звертається увага на актуальність співпраці в цій сфері бібліотек з недержавними жіночими організаціями.

Ключові слова: гендер, інформаційний бібліотечний ресурс, бази даних, віртуальна бібліотека, комунікативні стратегії бібліотек.

Поняття «гендер» означає комплексне поєднання соціально-культурних відносин, стосунків і процесів, які відображають відмінності в поведінці, ментальних і емоційних характеристиках між чоловіком і жінкою.

Звертаючи увагу на важливість та актуальність гендерної проблеми, Україна як правова демократична держава взяла на себе зобов'язання законодавчо гарантувати та забезпечити на практиці рівні права та можливості для громадян у всіх сферах життєдіяльності, незалежно від їхньої статі. Проте даються взнаки певні труднощі. Так, у 2013 р. із затримкою майже в три роки була затверджена Державна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року. Відсутність протягом трьох років Державної соціальної цільової програми сприяння утвердження гендерної рівності та реалізація адміністративної реформи 2010 р. виявилися руйнівними для виконання Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок». В органах виконавчої влади зник інститут радників з прав людини та гендерних питань, відсутня координація діяльності між різними відомствами в цій сфері на національному та місцевому рівнях, не відстежувалися факти дискримінації тощо. Крім того, істотною проблемою стала відсутність науково-методичного та аналітичного забезпечення. Раніше працював Державний інститут сім'ї та молоді,

Державний центр соціальних служб сім'ї та молоді. Методичне забезпечення сьогодні здійснюють фактично громадські та міжнародні організації або різноманітні академічні структури, які прямо не спеціалізуються на зазначеній проблематиці, чого недостатньо.

Показником міждисциплінарності гендерної проблеми є аналіз змісту курсів з гендерної проблематики в співставленні з дисциплінарною локалізацією. Аналіз показує, що зміст гендерних курсів, які викладаються, тяжіє до соціокультурних дисциплін – 25 %, педагогіки – 22,4 %, політичних наук – 14,3 %. 10,2 % від загальної кількості таких курсів за змістом локалізуються в полі психологічних наук, 8,7 % – філософії, 2,6 % – мовознавчих наук. Найменше представлені такі дисципліни, як журналістика, економічні науки, правові науки та культурологія. Науково-методичні праці з гендерної проблематики видано у 102 вищих навчальних закладах, зокрема, найбільше у Донецькій області – 12 і Харківській області – вісім. При вищих навчальних закладах у дев'яти регіонах та областях України діють 12 освітніх і дослідних гендерних центрів, а саме в АРК, Вінницькій, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Луганській, Сумській, Харківській області та у м. Київ. Отже, на сьогодні вже чітко окреслені систематизовані наукові знання з питань гендеру, спрямовані на пізнання суб'єктів чоловіка і жінки, їхньої ролі, характеристики зв'язків. У такому становленні гендеру як наукового напрямку сприяє його інституалізація в системі науки. У вищих навчальних закладах (ВНЗ) систематично проводиться конкурс студентських та аспірантських наукових робіт з проблеми гендеру, видаються навчальні посібники, як-от «Основи теорії гендеру», «Гендер і ми». У ряді ВНЗ створені та діють гендерні студії (НАУКМА й інші ВНЗ). Розроблено та постійно діють авторські програми [1].

Характеризуючи сьогоднішній стан гендерних досліджень в українському суспільстві, німецький соціолог А. Лангеноль констатує, що в академічному світі гендерні дослідження не являють собою організованого на державному рівні академічного простору чи впорядкованого дискурсу, але існують на периферії класичних академічних установ, університетів і академій наук, будучи локалізовані у відносно незалежних дослідних інститутах, які часто-густо один з одним пов'язані більш щільно, ніж з національним науковим співтовариством. З одного боку, це дає змогу гендерним дослідженням уникнути дисциплінарної стандартизації й необхідності дотримуватися єдиної точки зору, з іншого – змушує їх орієнтуватися на пострадянські умови, спільні для країн, у яких вони проводяться. Крім того, сьогоднішній стан гендерних досліджень більше

викликає занепокоєння, ніж оптимізм. Так, з одного боку, гендерні дослідження не мають достатньої науковості та академізму. З іншого боку, позначається наявність гендерних стереотипів у суспільстві. У цих умовах об'єктивність гендерних досліджень, що була досягнута науковим шляхом, повинна бути переведена на мову «пропаганди» з метою трансформації суспільної свідомості – для цього необхідно в першу чергу знайти ефективні комунікативні стратегії (і бібліотеки тут можуть відігравати важливу роль). Багато науковців говорять про важливість включення гендерних досліджень у систему вищої освіти [2].

Питання інформаційного забезпечення гендерних досліджень і забезпечення інформаційними матеріалами жінок-читачів потребує особливого розгляду. У багатьох країнах світу ця інформація концентрується в спеціальних жіночих бібліотеках, архівах і документаційно-інформаційних центрах. Питання їх створення та оптимізації роботи досліджували К. Вілле й А. Феннеш [3]. Питання створення гендерної бібліографії у формі єдиного інформаційно-пошукового ресурсу на теренах СНД досліджували Н. Пушкарьова, А. Малашкін [4].

У межах цієї публікації передбачається проаналізувати питання створення гендерних інформаційних ресурсів на базі як традиційних бібліотек, так і центрів гендерних досліджень.

Досвід країн, що значно просунулися на шляху до гендерного паритету в суспільстві (Швеція, Норвегія, Фінляндія, Данія, Нідерланди), цікавий у плані організації там гендерних досліджень і діяльності гендерно-орієнтованих бібліотек.

У Європі найкращий досвід у вирішенні гендерного питання має Швеція. У цій країні представники чоловічої та жіночої статі рівномірно представлені в будь-якій сфері науки, мистецтва, промисловості. Навіть у політиці чоловіки й жінки почувають себе рівноправно. У цьому контексті примітно, що саме у Швеції найвищий рівень жіночої зайнятості (79 %).

У Швеції гендерними дослідженнями займаються кілька університетів. Їх координує Секретаріат з гендерних досліджень (<http://www.genus.se/>), головна мета якого – посилення впливу наукових досліджень і знань, пов'язаних з темою гендеру й гендерної рівності в академічних колах і суспільстві в цілому. Секретаріат є підрозділом Університету Гетеборга. Серед замовників досліджень – шведський уряд, Рада міністрів північних країн і Європейського соціального фонду.

Гетеборзька університетська бібліотека містить у собі KvinnSam – Національний бібліотечний ресурс з гендерних дослідженнях, що містить

також ресурси з жіночої та чоловічої історії [6]. Архів з жіночої історії був заснований як приватна ініціатива в 1958 р. За час свого 50-річного існування KvinnSam перетворився в одну з найбільш повних бібліотек з гендерних досліджень у країнах Північної Європи. Важливою частиною її діяльності є співробітництво з іншими установами й організаціями як усередині, так і за межами Швеції, наприклад Секретаріатом із шведських гендерних досліджень. KvinnSam є невід'ємною частиною мережі NING – інформаційної мережі з гендерних досліджень у Скандинавських країнах. KvinnSam є також членом Європейської мережі WINE (Жіночої інформаційної мережі Європи). Автоматизований каталог бібліотеки містить посилання на книги, статті, нариси, глави в книгах, звіти тощо, включаючи 1970-ті роки, і бібліотека постійно перебуває в процесі додавання більш давніх матеріалів. Бібліотечний ресурс KvinnSam [6] містить у собі:

- базу даних з гендерних досліджень GREDA, що містить інформацію про шведських учених, які займаються гендерними дослідженнями. GREDA корисна для журналістів, організаторів конференцій, представників зацікавленої громадськості, науковців і інших осіб, які хочуть знайти інформацію та увійти в контакт із гендерними дослідниками;

- базу даних Jmda, що надає поради з підбору літератури з гендерної проблематики та гендерної рівності в більш широкому значенні цього терміна. Її завданням є надання допомоги тим, хто працює з темою гендерної рівності – практикам і консультантам в організаціях і органах влади. Jmda містить посилання (включаючи повнотекстові) на урядові комісії, докторські дисертації, звіти, законодавчі положення тощо;

- базу даних GENA – базу кандидатських дисертацій з жіночих, чоловічих і гендерних досліджень у Швеції, починаючи з 1960 р.;

- ряд історичних порталів, що розповідають про боротьбу шведських жінок за виборче право, за право на вищу освіту, право на працю, участь жінок у світових асоціаціях, вплив жіночих організацій Швеції на соціальне й культурне життя, про жіночі періодичні видання (починаючи з кінця XIX ст.);

- базу даних FRAGEN, яка містить тексти другої хвилі фемінізму. Тут представлені книги, статті й брошури з 29 європейських країн, усі вони в повнотекстовому варіанті;

- базу з історії скандинавської жіночої літератури, що містить статті понад 800 авторів із країн Північної Європи;

- європейську базу даних з гендерної рівності EIGE, що містить понад 240 тис. посилань на ресурси з гендерного насильства, з питань

гендеру й засобів масової інформації, гендеру й зміни клімату, чоловіків і гендерної рівності, проблематики гендеру в балансі праці й особистого життя.

Міжнародний інститут соціальної історії [7] (МІСІ) (Амстердам, Нідерланди) представляє огляд проєктів з жіночої й гендерної історії і є однією з найбільших у світі документальних і науково-дослідних установ у галузі соціальної історії в цілому й історії робочого руху зокрема. Жіночі ролі в громадських рухах описані МІСІ в архівних і рукописних колекціях. Основними цілями віртуальної бібліотеки МІСІ є створення переліку світових установ і організацій, які займаються дослідженнями жіночої історії, пошук архівних та бібліотечних колекцій, а також надання посилань на інтернет-ресурси з історії жіночого руху. Є список журналів з жіночих досліджень і колекції посилань, корисних як відправна точка для пошуку в Інтернеті матеріалів з жіночих досліджень у цілому. База даних ViVa містить бібліографію з жіночої та гендерної історії в журналах з історичних і жіночих досліджень. База даних ViVa містить бібліографічні записи, що описують понад 12 тис. статей, опублікованих між 1975 і 2009 р. Вони представлені онлайн у вільному доступі.

При Австрійській національній бібліотеці з 1992 р. діє жіночий інформаційно-документаційний центр «Аріадна» [8], який надає інформацію про наявну в Національній бібліотеці літературу з історії жіночого руху 1848–1918 рр.; дискурси й документи (в електронному вигляді) про історію австрійського жіночого руху кінця австро-угорської монархії; жіночого руху 1918–1938 рр.; проєкт з австрійського жіночого руху в співробітництві з Інститутом сучасної історії університету Відня; жіночі літературні твори; твори з фантастики австрійських жінок-письменниць; проєкт «Жінки голосують!»; інтернет-виставку, присвячену 85-річчю права голосу жінок в Австрії; проєкт «Шерше ля фам», а також жіночі окремі бібліографії до 1918 р. (з електронними документами).

В Австрії у 1992 р. виникла організація ФРІДА (FRIDA) – жіноча інформаційно-документаційна робоча співдружність Австрії. Її цілями є допомога в обміні досвідом між жіночими бібліотеками й архівами й документаційно-інформаційними центрами Австрії, у розвитку нових жіночих інформаційно-документаційних проєктів у всіх федеральних землях, а також привернення уваги інших галузевих органів науково-технічної інформації до жіночого питання й інформування жінок. У 1995 р. були здійснені два великі проєкти – «Біографія» (Biographi) і «Тезаурус» (Tesauro). Проєкт «Тезаурус» фінансувався Ювілейним фондом і Федеральним міністерством освіти й мистецтва з 1994 по 1995 р. Викорис-

товуючи цей тезаурус, можна швидко, легко й коректно з жіночої точки зору індексувати документи. Розробниці створили унікальний словник, що відображає смислові зв'язки між уживаними й необхідними для дослідження жіночої проблематики термінами й поняттями. Він містить 2993 слова, з яких 612 не є ключовими, а 637 – синоніми. Велика увага була приділена адекватному відображенню австрійської специфіки. У проєкті «Біографія» переслідувалися практичні (виявити біографічні джерела, що стосуються жінок, у фондах бібліотек і архівів Відня) й теоретичні цілі (оптимізація методики біографування, встановлення прогалів, перекручувань у написаних біографіях жінок, а також вплив філософії, психології й соціології на цей процес, крім того, особливостей складання біографій жінок творчих професій – архітекторів, дизайнерів, письменниць тощо) [3].

3 бібліотек США, які спеціалізуються на жіночих дослідженнях, хотілося б виділити бібліотеку Вісконсінського університету в Мадісоні й Саллі Бінгем центр з жіночої історії й культури.

Бібліотека Вісконсінського університету в Мадісоні [9] з жіночих й етнонаціональних досліджень містить понад 2,3 млн джерел у галузі американської історії. Колекція з майже 10 тис. газет, починаючи з XVIII ст., є другою за обсягом у країні після Бібліотеки Конгресу.

Саллі Бінгем центр з жіночої історії й культури (Sallie Bingham Center for Women's History & Culture) Університету Дюка [10] (приватний дослідний університет, розташований у м. Дарем, Північна Кароліна, США) акумулює матеріали, у тому числі рідкісні книги й рукописи, що відображають громадське й приватне життя жінок протягом усієї історії, і робить ці матеріали доступними для дослідників з усього світу.

Ще одним корисним ресурсом є Віртуальна бібліотека жіночої історії [11]. Основними цілями цієї віртуальної бібліотеки є надання переліку установ і організацій, які займаються дослідженнями з жіночої історії, місцеперебування архівних і бібліотечних фондів, надання посилань на інтернет-ресурси з жіночої історії. Крім того, бібліотека надає перелік журналів з жіночих досліджень і кілька посилань на колекції, що можуть бути корисними як відправна точка для пошуку в Інтернеті матеріалів з жіночих і гендерних досліджень. Останнє оновлення даних бібліотеки – лютий 2013 р. Ресурс містить дані про архіви й бібліотеки Австралії, Австрії, Бельгії, Канади, Китаю, Данії, Франції, Німеччини, Греції, Ісландії, Ірландії, Італії, Латинської Америки, Люксембургу, Близького Сходу, Нідерландів, Іспанії, Швеції, Швейцарії, Туреччини, Великої Британії, Сполучених Штатів Америки та інших країн.

В Україні жіночих бібліотек такого рівня поки що немає, хоча багато бібліотек, зокрема бібліотеки ВНЗ та публічні, роблять певні кроки на шляху створення національного інформаційного ресурсу з гендерної проблематики.

Так, у 2001 р. в Україні почав роботу проект «Інформаційна підтримка впровадження гендерної освіти в Україні» за сприяння Канадського агентства міжнародного розвитку, Посольства Канади в Україні й Канадсько-українського гендерного фонду [12]. Реалізація проекту здійснювалася на базі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», у 2002 р. ідея проекту була підтримана багатьма вищими навчальними закладами України, у тому числі й Таврійським національним університетом ім. В. І. Вернадського. Завданнями проекту стали: формування віртуальної гендерної бібліотеки шляхом об'єднання в єдине електронне сховище книг, монографій, журналів, документів, публікацій, інтернет-ресурсів з гендерної проблематики; систематизація й поширення інформації з гендерної тематики; сприяння інформаційному та науково-методичному забезпеченню процесу впровадження гендерної компоненти в систему вищої освіти України.

Веб-ресурси проекту представлені, зокрема, віртуальною бібліотекою з гендерної проблематики, що містить розділи із законодавчих актів уряду України, інших країн, документів міжнародних організацій. У ній також представлені монографії, наукові статті й інтернет-ресурси, а також науково-методичні матеріали. Крім того, є банк даних про фахівців і організації, діяльність яких пов'язана з проблемами гендерної освіти в Україні. Цей ресурс складається з електронного банку даних про фахівців і організації, що займаються гендерною проблематикою. Серед публікацій проекту – видання практичного посібника з використання інформаційних технологій для гендерних досліджень і гендерних освітніх програм.

На компакт-диску «Світові Інтернет-ресурси з гендерної тематики» зібрано понад 1000 посилань на спеціалізовані веб-ресурси. Дайджест проекту містить вибрані публікації віртуальної гендерної бібліотеки. Партнерські інституції проекту: академічні установи (вищі навчальні заклади України); державні установи (Державний комітет України у справах сім'ї та молоді; Міністерство освіти й науки України); громадські організації України; міжнародні організації (Канадсько-український гендерний фонд, Канадське агентство міжнародного розвитку, Міжнародний фонд «Відродження», Гендерне бюро ПРООН

в Україні). Одним з основних досягнень проекту можна вважати мультимедійну розробку навчальних модулів за курсом «Впровадження гендерної освіти в Україні»: «Сучасні інформаційні й комунікаційні технології, їхнє використання для поширення й обміну інформацією з гендерної проблематики», «Інтернет-технології пошуку, збору, обробки й поширення інформації з гендерної проблематики» і «Світові Інтернет-ресурси з гендерної проблематики».

Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. П. Котляревського створила рекомендаційний бібліографічний покажчик «Гендерні відносини суспільства: сучасний вимір» присвячений висвітленню таких понять, як «гендер», «гендерна рівність», і «гендерні відносини» у різних сферах життєдіяльності [13]. До покажчика включено книги, що вийшли друком у 2003–2010 рр., та статті з журналів і газет за 2005–2010 рр. Добір літератури завершено у вересні 2010 р. Матеріали покажчика (175 позицій) систематизовано за розділами: нормативно-правове регулювання та державний механізм забезпечення гендерної рівності в Україні та світі; політичний та соціальний аспекти гендеру в сучасному суспільстві; проблеми розвитку інституту сім'ї та шлюбних відносин: гендерний аналіз; гендерні відносини в освіті, науці, культурі, літературі; забезпечення гендерної рівності на Полтавщині; інтернет-ресурси з проблем гендерних відносин. Матеріали анотовано. Допоміжний апарат бібліографічного покажчика – іменний покажчик (прізвища авторів, укладачів) і зміст. Матеріал, зібраний у цьому покажчику, буде корисним широкому колу громадськості: студентам, бібліотечним працівникам, працівникам органів державної влади й усім, хто цікавиться питаннями гендерних відносин, забезпеченням гендерної рівності в суспільно-політичній сфері.

Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка видала методично-бібліографічні матеріали «На шляху гендерної рівності» [14]. Видання пропонує матеріали з питання забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя і має на меті допомогти бібліотекам області в організації просвітницьких та інформаційних заходів цього напрямку, зокрема визначити коло тем і засобів їх висвітлення для різних категорій користувачів. У тексті зазначається, що гендерні питання є предметом міждисциплінарного вивчення і містять історичний, філософський, правознавчий, соціологічний, політологічний, психологічний, літературознавчий, мовознавчий аспекти тощо, тож логічним буде залучення цілого масиву бібліотечних документів з різних галузей знань. Висвітлення потребують такі аспекти

гендерної проблематики: законодавство у сфері гендеру; історичний аспект проблеми; гендерна політика в Україні; гендерні ролі та стереотипи; фемінізм як попередник гендеру; історія жіночих рухів; гендерна асиметрія у політиці; нерівність чоловіків і жінок на ринку праці; проблеми гендерного насильства та дискримінації; гендерні відносини в родині; гендер і ЗМІ; роль гендерної освіти у вирішенні проблем рівності статей; гендер і культура; гендерні проблеми регіону тощо. Розробники методично-бібліографічних матеріалів звертають увагу на важливість інформування тих категорій, від яких залежить упровадження гендерних підходів у всіх сферах життя – політиків, працівників держустанов, науковців, освітян, керівників підприємств різного рівня тощо, ознайомлення їх з новинками та результатами гендерних досліджень. На жаль, зазначають вони, кількість документів з гендерних питань у більшості бібліотек незначна, тож найважливішим помічником має стати мережа Інтернет, де ці матеріали представлені досить широко. Ідеться насамперед про такі ресурси: портал «Всі рівні» [15]; сайт Музею історії жіноцтва, історії жіночого та гендерного руху [16]; віртуальна версія цього ж музею [17]; гендерна бібліотека [18].

Відділ довідково-бібліографічної та інформаційної роботи Публічної бібліотеки ім. Лесі Українки для дорослих м. Києва підготував бібліографічний список, присвячений висвітленню правових аспектів гендерних відносин в Україні [19]. При складанні списку, який налічує 88 джерел, було використано документи з електронних каталогів Публічної бібліотеки ім. Лесі Українки для дорослих м. Києва, Національної парламентської бібліотеки України, Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського, наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія», Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича, бібліотеки Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана, Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. П. Котляревського. До списку включено книги та публікації з періодичних видань, що вийшли друком у 1999–2012 рр. Добір документів завершено в січні 2014 р. Нормативні документи подано за офіційними виданнями: збірником «Офіційний вісник України», газетами «Урядовий кур'єр», «Голос України» в логічній послідовності (закони України, Укази Президента, постанови Кабінету Міністрів України). Матеріал, зібраний у цьому списку, буде корисним широкому колу громадськості: студентам, бібліотечним працівникам, працівникам органів державної влади й усім, хто цікавиться питаннями гендерних відносин, забезпеченням гендерної рівності в суспільно-політичній сфері.

Навчально-науковий інститут історії і філософії Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького створив Центр гендерних досліджень, який сьогодні працює за двома напрямками: як громадська організація та як університетська програма [20]. Серед доробків центру є бібліографічний покажчик «Гендерні студії у фондах наукових бібліотек м. Черкас», перша частина якого вийшла в 2007 р., друга – у 2012 р. Метою цього видання насамперед є популяризація гендерних досліджень серед науковців і студентів, а також допомога в підготовці нових матеріалів з гендерної проблематики.

У Запоріжжі в жовтні 2013 р. на базі Запорізької обласної бібліотеки для юнацтва створена наукова проблемна група «Гендерні студії в літературознавстві» [21]. Адже бібліотека – це територія спілкування, де зручно залучити коло молодих читачів до дискусивного визначення гендерної ідентичності; обговорення проблемних питань методології в культурології та літературознавстві; гендерного аналізу сучасної української літератури та культурної ситуації у країні; здійснення синтетичного дослідження естетичних тенденцій. За результатами обговорень будуть видані методичні матеріали.

Наукова бібліотека Запорізького національного університету підготувала бібліографічний покажчик публікацій з фонду наукової бібліотеки ЗНУ, присвячених проблемі гендерного виміру суспільства, до якого ввійшли статті з періодичних видань, наукових збірників, розділи підручників для ВНЗ, автореферати дисертацій, книги [22]. Покажчик складається з окремих розділів: гендерний соціум, гендерна політика, гендерне равенство, гендерні аспекти шлюбно-сімейних стосунків. Один з розділів – Електронні ресурси інтернет-сайтів, де розміщено цікаві публікації, дослідження, віртуальні виставки. Покажчик створено на базі електронного каталогу за період 2000–2013 р. станом на 18.04.2013, (579 дж.) місце зберігання джерел – фонди та електронні колекції наукової бібліотеки ЗНУ.

Харківський центр гендерних досліджень [23] на своєму сайті представив бібліографію робіт з гендерних досліджень (понад 1500 позицій) російською та українською мовами (укладач – к. ф. н. О. Луценко) за рубриками: Методологія гендерних досліджень, Феміністська теорія, Гендерна проблематика в економічній теорії, Гендерна проблематика в історичних науках, Гендерна проблематика в психології, Гендерна проблематика в антропології, Гендерна проблематика в літературі, Гендерна проблематика в мовознавстві, Гендерна проблематика в праві: права жінок, Гендерна проблематика в етиці, Гендерні

проблеми й сім'я, Гендерна політика в соціальних рухах: теорія й практика сучасного фемінізму, Гендер і націоналізм, Гендерна проблематика мас-медіа й реклами, Гендерна експертиза, література з гендерних аспектів природничих наук, Спецкурси з гендерної проблематики. Також видавничу програму ХЦГД (директор С. Жеребкін), що існує з 1994 р. й містить у собі публікацію наукової й освітньої літератури з гендерних досліджень (навчальні посібники, переклади робіт провідних західних авторів, матеріали вітчизняних досліджень з гендерного питання) у країнах колишнього СРСР. У 1996 р. ХЦГД підготував і опублікував перший у СНД підручник з гендерних досліджень «Теорія й історія фемінізму». З 1997 р. у рамках видавничої програми ХЦГД видаються періодичні видання з гендерних досліджень: академічний журнал «Гендерные исследования» (видається два рази на рік) і журнал «Новий образ. Український феміністський журнал» (українською, російською та англійською мовами). У 2001 р. ХЦГД разом з видавництвом «Алетейя» (Санкт-Петербург) заснував книжкові серії «Феміністська колекція» і «Гендерні дослідження». Крім того, ХЦГД знайомить читачів з мережевими ресурсами з гендерних досліджень у колишньому СРСР.

У 2012 р. створено Всеукраїнську мережу центрів гендерної освіти (гендерних центрів) у вищих навчальних закладах [24]. У 2014 р. її перейменовано у Всеукраїнську мережу осередків гендерної освіти (ОГО) у ВНЗ. Серед основних напрямів її діяльності – організація діяльності бібліотек з гендерної тематики: поповнення, систематизація, зберігання, облік друкованих матеріалів (методична література, періодика, буклети, плакати тощо); систематизація та організація використання фото-, відео-, аудіоматеріалів, матеріалів на електронних носіях; створення та поповнення інформаційної бази даних.

Усвідомлюючи значний потенціал бібліотек як державних структур з потужним потенціалом, що в змозі впливати на розвиток громадянського суспільства, зокрема в плані просування ідей гендерної рівності, жіночі недержавні організації виступають з ініціативою створення інформаційної жіночої мережі на базі бібліотек. Однією з таких громадських інституцій, що започаткували співпрацю з бібліотеками, є Міжнародний фонд захисту і сприяння розвитку бібліотек України (Фонд захисту бібліотек). Серед завдань фонду – створення інформаційних центрів на базі існуючих бібліотек і об'єднання їх в єдину інформаційну мережу, зокрема мережу для співпраці жіночих громадських організацій. Фонд провів соціологічні дослідження, зокрема про становище жіноцтва в Україні. Впроваджується проект «Всеукраїнський центр жіночих ініціатив, інфор-

мації та гендерної рівності». У його рамках починають працювати інформаційно-консультаційні центри на базі обласних бібліотек, створюються тематичні бази даних. Налагоджена співпраця з багатьма університетами світу, бібліотеками США, Канади, інших зарубіжних країн [25].

Можливості бібліотек у сприянні вирішенню гендерних питань достатньо широкі. Успішно працюють в обласних і районних, а подекуди навіть у сільських бібліотеках сімейні та жіночі клуби, інформаційні та консультаційні центри для жінок, кабінети психологічної допомоги. У приміщеннях бібліотек проводяться тренінги для жінок-лідерів, семінари та тематичні заняття для жінок з обмеженими фізичними можливостями, лекції із запобігання торгівлі жінками та дітьми, і пропаганди гендерних знань.

Бібліотека – це унікальне місце, куди всім відкрито доступ, де можна організувати виставку правової чи феміністської літератури, провести відповідний культурно-просвітницький захід або започаткувати заняття постійно діючого тематичного семінару з домашньої економіки.

У Сумській області, де активно діє громадський науковий гендерний центр, нині створюється перша в Україні гендерна інформаційно-просвітницька мережа на базі бібліотек. Бібліотеки можуть бути не лише прекрасними просвітницькими та інформаційно-сервісними осередками для жіночих громадських організацій і жінок, які поки що не знайшли себе у громадській праці, а й уже сьогодні стають незамінними посередниками між недержавними жіночими організаціями (НЖО) і широкими колами громадян: для отримання підтримки громадських ініціатив, поширення та збору необхідної інформації, залучення якомога більшої кількості волонтерів для виконання широкомасштабних проектів і програм.

У бібліотеках, які активно співпрацюють з НЖО, створюються власні громадські об'єднання: відділення всеукраїнських, міжнародних, чи регіональних організацій або жіночі інформаційно-консультативні центри та служби. Набувши права юридичної особи, ці громадські структури дають можливість бібліотекам стати ініціаторами програм і проектів, отримувати гранти, залучати позабюджетні кошти на зміцнення інформаційної бази, поступово формувати реальний центр інформації, громадських ініціатив, інноваційних технологій.

Прикладом саме такого центру є Обласна інформаційна жіноча служба, створена при Кіровоградській обласній науковій бібліотеці у 1996 р. Досвід успішної роботи цього громадського осередку широко відомий і в Україні, і за її межами. Інформаційна служба – один з найактивніших членів Жіночого консорціуму ННД-США, лідер багатьох проектів для

жінок області, учасник всеукраїнських жіночих програм, колективний член Фонду захисту бібліотек, ініціатор спільних проєктів для жінок, які здійснюються, зокрема, спільно з обласним управлінням у справах сім'ї та молоді та Державним комітетом у справах сім'ї та молоді.

До речі, інформаційні центри в бібліотеках створюються у рамках спільних програм (бібліотека + жіноча громадська організація). Так, за ініціативи Міжнародної організації «Жіноча громада» у багатьох бібліотеках була реалізована трирічна програма для жінок «Жінка – ти є світло правди і добра», якою передбачається створення консультативно-інформаційного центру для жінок з базами даних із соціальної, правової, освітньої та іншої інформації. Нині хоча термін реалізації програми закінчився, але бібліотеки продовжують працювати з цією категорією читачів.

На часі стоїть питання лобювання інноваційних підходів до організації діяльності бібліотек, які б сприяли перетворенню вчорашніх книгозбірень у сучасні інформаційні центри, де гендерні проблеми та жіночі ініціативи будуть у центрі уваги.

З іншого боку, український експерт з гендерних питань М. Дмитрієва акцентує увагу на актуальності співпраці громадських діячів і науковців з гендерних питань з бібліотеками, оскільки останнім часом в Україні книжки з гендерної тематики (не говорячи вже про феміністську) з'являлися в українському науковому просторі рідко і вкрай несистемно – і це стосується як перекладних (які робилися тільки і виключно в межах видавничих грантів), так і вітчизняних робіт. Знайти їх у книгарнях чи бібліотеках, купити у видавців, знайти в Інтернеті – складно. В українських вишах ентузіастки й ентузіасти гендерної просвіти читають курси з гендерної проблематики, однак зазвичай це лише спецкурси чи частини ширших курсів. Як констатує М. Дмитрієва, в Україні є чимало дослідниць міжнародного рівня, однак вони не об'єднані в рамках якоїсь асоціації чи іншої організації, котра б могла діяти як експертне співтовариство.

Як констатує експерт, в Україні стан гендерних досліджень характеризується:

- відсутністю тривалої традиції та історичної тягlosti цієї дисципліни;
- відсутністю програм ВНЗ з фахової підготовки за цим профілем;
- браком написаних зрозумілою мовою підручників, які б ґрунтувалися, серед іншого, і на матеріалах українських досліджень;
- катастрофічною недостатністю системного корпусу перекладених базових текстів з феміністської теорії та методології, а також гендерних досліджень у різних галузях, спираючись на які, можна було б працювати з вітчизняним матеріалом;

- відсутністю профільного наукового журналу, матеріали до якого

добиралися б за принципом peer review (експертної оцінки), як працюють практично всі поважні західні наукові журнали (журнал Харківського центру гендерних досліджень «Гендерные исследования», хоча часом і друкє матеріали про українські реалії, на суто українську аудиторію аж ніяк не орієнтований);

- відсутністю надійної мережі зв'язків наукової спільноти, у межах якої можна було б визначити авторитетних експертів;
- розмитістю критеріїв для оцінювання праць «про гендер»;
- непослідовністю розуміння принципового зв'язку між феміністською ідеологією (яка, власне, і уможливило перегляд позитивістського, а по суті, андроцентричного світогляду) та гендерними дослідженнями [26].

Отже, спрямовуючи зусилля на розв'язання окреслених вище проблем, експертне співтовариство може сприяти перетворенню гендерних досліджень в Україні на поважну наукову дисципліну, яка надаватиме дані для оцінювання прогресу Української держави на шляху до гендерної рівності.

У сучасних умовах в Україні виявилось актуальним започаткування нової теми у вітчизняних гендерних дослідженнях, яка пов'язана з висвітленням гендерного фактора в переживанні й досвіді війни. Зокрема, на це спрямований проект «Донбаські студії», який розпочато за підтримки Фонду ім. Генріха Белля в Україні. Гендерні дослідження проекту «Донбаські студії» мають намір розкрити ключові гендерні питання, які виникали на початку формування індустріалізації на Донбасі; виявити роль гендерного фактора у формуванні так званої «індустріальної» людини й створення проекту «Донбас»; описати «жіночий» досвід війни; активізувати експертні українське й міжнародні середовища навколо гендерної тематики в індустріальному й пост-індустріальному суспільствах; актуалізувати гендерну тему серед громадськості за допомогою створення публічних дискусій та проведення презентацій з дослідниками. Результатом роботи стане збірник авторських дослідницьких текстів і перекладної літератури [27].

Таким чином, можна констатувати, що останнім часом гендерний підхід почав упроваджуватися в усі сфери життєдіяльності суспільства. На сьогодні в Україні вже сформувалося академічне співтовариство, яке займається гендерною проблематикою; розроблені методи дослідження й навчання, накопичений базовий потенціал у галузі академічних досліджень і навчальних матеріалів, створюється навчальна й дослідницька база (науково-дослідна, методична й навчальна література). Наразі обговорюється введення гендерної тематики в освітній стандарт.

Жіночими громадськими організаціями, дослідними й аналітичними центрами зібрані великі колекції книг, документів і матеріалів, до яких зацікавлені користувачі поки що не мають широкого доступу. Гендерні дослідження й фемінологія вже читаються як спецкурси у ВНЗ і, отже, мають потребу у своїх освітніх матеріалах, методичних посібниках, оригінальних, а часто й у раритетних текстах. Тож співпраця всіх зацікавлених сторін у справі просування держави Україна до гендерної рівності з бібліотеками набуває дедалі більшої актуальності.

Література

1. Права людини в Україні 2013. Узагальнена доповідь правозахисних організацій [Електронний ресурс] // Українська Гельсінська спілка з прав людини. – Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/index.php?r=1.4.1.10>. – Назва з екрана.

2. Лангеноль А. «Гендер» в постсоветских условиях: эпистемология травмы (пер. с англ. Дмитрия Тимофеева) [Электронный ресурс] // Русский журнал. – 2014. – № 2 (126). – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nlo/2014/126/51-pr.html>. – Загл. с экрана.

3. Ястребова Е. М. Женские библиотеки, архивы, органы информации и документации Австрии [Электронный ресурс] // Библиотечное обслуживание пользователей информации : сб. науч. тр. ГПНТБ России / Гос. публич. науч.-техн. б-ка России. – Москва : [б. и.], 1996. – 78 с. – С. 59–77. – Режим доступа: http://www.gpntb.ru/win/elbib/trud1/bopi_9-6_09.html. – Загл. с экрана.

4. Малашкин А. В. Складывание научного направления «Женская и гендерная история России» и перспективы единого поискового ресурса [Электронный ресурс] / А. В. Малашкин, Н. Л. Пушкарева // Социальная история : электрон. науч. журн. – 2013. – № 1. – С. 14–21. – Режим доступа: <http://www.icshes.ru/elektronnyjnauchnyj-zhurnal-sotsialnaya-istoriya/soderzhanie-vypuskov/statidownload/47/474/18>. – Загл. с экрана.

5. The Site of Gothenburg University Library [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ub.gu.se/kvinn/>. – Title from the screen.

6. KvinnSam – from private initiative to National resource library for gender studies [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.ub.gu.se/kvinn/KvinnSam_14_eng.ppt. – Title from the screen.

7. The Site of International Institute of Social History [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.iisg.nl/womhist/>. – Title from the screen.

8. The Site of Austrian National Library [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.onb.ac.at/ev/ariadne>. – Title from the screen.
9. The Site of UW – Madison Libraries [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.library.wisc.edu/>. – Title from the screen.
10. The Site of Sallie Bingham Center for Women's History & Culture [Electronic resource]. – Mode of access: <http://library.duke.edu/rubenstein/ingham/>. – Title from the screen.
11. The Site of WWW Virtual Library Women's History [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.iisg.nl/w3/vlwomenshistory/>. – Title from the screen.
12. Семиколенова Е. И. Информационные технологии для гендерных исследований и гендерных образовательных программ. Опыт Украины [Электронный ресурс] / Е. И. Семиколенова, А. Г. Шилина // Таврический нац. ун-т им. В. И. Вернадского. – Режим доступа: http://elib.crimea.edu/index.php?option=com_content&task=view&id=207. – Загл. с экрана.
13. Гендерні відносини суспільства: сучасний вимір: Рекомендаційний бібліографічний покажчик [Електронний ресурс] // Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. П. Котляревського. – Режим доступу: http://library.pl.ua/nashi_vidannja/inshi_vidannja/genderni_vidnosini_suspilstva. – Назва з екрана.
14. На шляху гендерної рівності: Методично-бібліографічні матеріали [Електронний ресурс] / ОУНБ ім. В. Г. Короленка ; підгот. О. Рижасєва ; відп. за вип. О. Сльозка. – Чернігів, 2010. – 22 с. – Режим доступу: http://libkor.com.ua/php/metod_mat_files/Genderna_rivnistb.pdf. – Назва з екрана.
15. Сайт Женского информационного журнала [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vsirivni.com.ua/>. – Загл. с экрана.
16. Сайт Музею історії жіноцтва, історії жіночого та гендерного руху [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gender.at.ua/>. – Назва з екрана.
17. Сайт віртуальної версії Музею історії жіноцтва, історії жіночого та гендерного руху [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gender-museum.com/>. – Назва з екрана.
18. Сайт Гендерной библиотеки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://library.gender-ehu.org/>. – Загл. с экрана.
19. Правове регулювання гендерних відносин в Україні: Бібліографічний список [Електронний ресурс] // Публічна бібліотека ім. Лесі Українки для дорослих м. Києва. – 2014. – Режим доступу: <http://lucl.kiev.ua/images/stories/Downloads/roz788.doc>. – Назва з екрана.
20. Гендерні студії у фондах наукових бібліотек м. Черкас:

бібліогр. покажч. : [у 2 ч.] [Електронний ресурс] / Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, Наук. б-ка, Наук. т-во істориків-аграрників ; уклад. Ю. В. Ватрушкіна. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2007. – Ч. 1. – 2007. – 179 с. – Режим доступу: <http://histfilos.cdu..> – Назва з екрана.

21. Наукова проблемна група «Гендерні студії в літературознавстві» у Запоріжжі [Електронний ресурс]. – 2013. – 6.10. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/>. – Назва з екрана.

22. Гендерні виміри сучасного суспільства : бібліогр. покажч. [Електронний ресурс]. / уклад. О. М. Агоян, відп. за вип. В. О. Герасимова ; ДВНЗ «Запорізький національний університет» МОН України. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – 46 с. – Режим доступу: <http://library.znu.edu.ua/novini/28-03-2014/bib-pokazhch-gender-2014.pdf?v=1395996779>. – Назва з екрана.

23. Сайт Харьковского центра гендерных исследований [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gender.univer.kharkov.ua/RUSSIAN/about.htm>. – Загл. с экрана.

24. Концепція діяльності Всеукраїнської мережі осередків гендерної освіти [Електронний ресурс] // Всеукраїнська мережа осередків гендерної освіти у ВНЗ. – 2014. – Режим доступу: <http://gendercenter.sumdu.edu.ua/index.php/works/94-2014-07-08-12-11-09>. – Назва з екрана.

25. Створення інформаційної жіночої мережі на базі бібліотек [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.kr.ua/women.html/stizhmnbpb.html>. – Назва з екрана.

26. Експертне коло [Електронний ресурс] // Гендерний інформаційно-аналітичний центр «КРОНА». – Режим доступу: <http://krona.org.ua/ekspertne-kolo.html>. – Назва з екрана.

27. Донбасские студии начинают Гендерные исследования [Электронний ресурс] // ИЗОЛЯЦИЯ. – 2015. – Режим доступа: <http://izolyatsia.org/ru/project/gender-studies>. – Загл. с экрана.

References

1. Prava liudyny v Ukraini 2013. Uzahalnena dopovid pravozakhysnykh orhanizatsii [Human rights in Ukraine 2013. Human rights organizations' report]. *helsinki.org.ua*. Retrieved from <http://helsinki.org.ua/index.php?r=1.4.1.10> [in Ukrainian].

2. Langenol', A. (2014). «Gender» v postsovetskih uslovijah: jepistemologija travmy (per. s angl. Dmitrija Timofeeva) [«Gender» in the post-Soviet conditions: epistemology injury (trans. from English. Dmitry Timofeev)]. – *Russian*

journal, 2 (126). *magazines.russ.ru*. Retrieved from <http://magazines.russ.ru/nlo/2014/126/5 1-pr.html> [in Russian].

3. Jastrebova, E. M. (1996). *Zhenskie biblioteki, arhivy, organy informacii i dokumentacii Avstrii* [Women's libraries, archives, information and documentation bodies of Austria]. Moscow: Russian National Public Library, 57–79. *gpntb.ru*. Retrieved from http://www.gpntb.ru/win/elbib/trud1/bopi_96_09.html [in Russian].

4. Malashkin, A. V., Pushkareva, N. L. (2013). *Skladyvanie nauchnogo napravlenija «Zhenskaja i gendernaja istorija Rossii» i perspektivy edinogo poiskovogo resursa* [Folding the scientific direction «Women's and Gender History of Russia» and the prospects for a single search resource]. *Social history. Electronic scientific journal*, 1, 14–21. *icshes.ru*. Retrieved from <http://www.icshes.ru/elektronnyj-nauchnyj-zhurnal-sotsialnaya-istoriya/soderzhanie-vypuskov/stati/download/47/474/18> [in Russian].

5. Site of Gothenburg University Library. *ub.gu.se*. Retrieved from <http://www.ub.gu.se/kvinn/> [in English].

6. KvinnSam – from private initiative to National resource library for gender studies. *ub.gu.se*. Retrieved from http://www.ub.gu.se/kvinn/KvinnSam_14_eng.ppt [in English].

7. Site of International Institute of Social History. *socialhistory.org*. Retrieved from <http://www.iisg.nl/womhist/> [in English].

8. Site of Austrian National Library. *onb.ac.at*. Retrieved from <http://www.onb.ac.at/ev/ariadne> [in English].

9. Site of UW–Madison Libraries. *library.wisc.edu*. Retrieved from <http://www.library.wisc.edu/> [in English].

10. Site of Sallie Bingham Center for Women's History & Culture. *library.duke.edu*. Retrieved from <http://library.duke.edu/rubenstein/ingham/> [in English].

11. Site of WWW Virtual Library Women's History. *socialhistory.org/en*. Retrieved from <http://www.iisg.nl/w3/vlwomenshistory/> [in English].

12. Semikolenova, E. I., Shilina, A. G. *Informacionnye tehnologii dlja gendernyh issledovanij i gendernyh obrazovatel'nyh programm. Opyt Ukrainy* [Information technology for gender studies and gender education programs. Ukrainian experience]. *elib.crimea.edu*. Retrieved from http://elib.crimea.edu/index.php?option=com_content&task=view&id=207 [in Russian].

13. *Henderni vidnosyny suspilstva: suchasnyi vymir: Rekomendatsiinyi bibliografichnyi pokazhchyk* [Gender relations Society: Dimension: Reference bibliography]. *library.pl.ua*. Retrieved from http://library.pl.ua/nashi_vidannja/inshi_vidannja/genderni_vidnosini_suspilstva [in Ukrainian].

14. Slozka, O., & Ryzhaieva, O. (2010). Na shliakhu hendernoї rivnosti: Metodychno-bibliohrafichni materialy [Towards Gender Equality: Methodological and bibliographical materials]. *libkor.com.ua*. Retrieved from http://libkor.com.ua/php/metod_mat_files/Genderna_rivnistb.pdf [in Ukrainian].
15. Sajt Zhenskogo informacionnogo zhurnala [Site of Women's Information Magazine]. *vsirivni.com.ua*. Retrieved from <http://vsirivni.com.ua/> [in Ukrainian].
16. Sait Muzeiu istorii zhinotstva, istorii zhinochoho ta hendernoho rukhu [Site of History Museum of women, women's history and gender movement]. *gender.at.ua*. Retrieved from <http://gender.at.ua/> [in Ukrainian].
17. Sait virtualnoi versii Muzeiu istorii zhinotstva, istorii zhinochoho ta hendernoho rukhu [Site is a virtual version of the Museum of History of women, women's history and gender movement]. *gendermuseum.com*. Retrieved from <http://gendermuseum.com/> [in Ukrainian].
18. Sajt Gendernoj biblioteki [Site of Gender library]. *library.gender-ehu.org*. Retrieved from <http://library.gender-ehu.org/hms/home.php?publiclogin=1> [in Russian].
19. Pravove rehuliuвання hendernykh vidnosyn v Ukraini: Bibliohrafichnyi spysok [Rights of gender relations in Ukraine: Bibliographic list]. (2014). *lucl.kiev.ua*. Retrieved from <http://lucl.kiev.ua/images/stories/Downloads/roz788.doc> [in Ukrainian].
20. Vatrushkina, V. (2007). Henderni studii u fondakh naukovykh bibliotek m. Cherkas: bibliohr. pokazhch [Gender Studies in scientific libraries m. Cherkasy: Ref. pokazhch]. Cherkasy: ChNU. *histfilos.cdu.edu.ua*. Retrieved from <http://histfilos.cdu.edu.ua/?q> [in Ukrainian].
21. Naukova problemna hrupa «Genderni studii v literaturoznavstvi» u Zaporizhzi [The scientific problem group «Gender studies in literary criticism» in Zaporozhye]. (2013). *slideshare.net/d_annett*. Retrieved from http://www.slideshare.net/d_annett/ss-26910322#14270391805301&fbinitialized [in Ukrainian].
22. Ahoian, O. M., & Herasymova, V. O. (2014). Henderni vymiry suchasnoho suspilstva : bibliohr. pokazhch. [Gender dimensions of modern society: Ref. pokazhch.]. Zaporizhzhia: ZNU. *library.znu.edu.ua*. Retrieved from <http://library.znu.edu.ua/novini/28-03-2014/bib-pokazhch-gender-2014.pdf?v=1395996779> [in Ukrainian].
23. Sajt Har'kovskogo centra gendernykh issledovaniy [Site of Kharkov Center for Gender Studies]. *gender.univer.kharkov.ua*. Retrieved from <http://www.gender.univer.kharkov.ua/RUSSIAN/about.htm> [in Russian].
24. Kontseptsiiia diialnosti Vseukrainskoi merezhi osередkiv hendernoї

osvity [The concept of the All-Ukrainian Network of gender education centers]. (2014). *gendercenter.sumdu.edu.ua*. Retrieved from <http://gender-center.sumdu.edu.ua/index.php/works/94-2014-07-08-12-11-09> http://gender.at.ua/_ld/2/216____.doc [in Ukrainian].

25. Stvorennia informatsiinoi zhinochoi merezhi na bazi bibliotek [Creation of an information network based on women's libraries]. *library.kr.ua*. Retrieved from <http://library.kr.ua/women.html/stizhmnbpb.html> [in Ukrainian].

26. Ekspertne kolo [Expert circle]. *krona.org.ua*. Retrieved from <http://krona.org.ua/ekspertne-kolo.html> [in Ukrainian].

27. Donbasskie studii nachinajut Gendernye issledovanija [Donbass studios begin Gender Studies]. (2015). *izolyatsia.org/ru*. Retrieved from <http://izolyatsia.org/ru/project/gender-studies> [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 12.03.2015.

Lina Chernjavskaia

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

The Creation of Information Resources for Scientific Support for Gender Studies

The article analyzes the experience of creating gender-based information resource libraries. Investigated the activities of both foreign and domestic libraries in this direction. The aspects of the optimization of such work, the need for coordination with government agencies, research dealing with gender studies and non-governmental organizations. Draws attention to the need for the exchange of experience between women's libraries, archives and documentation and information center for women's and gender history.

Keywords: gender, information library resources, databases, virtual library, communication strategies libraries.

Лина Чернявская

Национальная библиотека Украины им. В. И. Вернадского

Создание информационных ресурсов для научного обеспечения гендерных исследований

В статье проанализирован опыт создания гендерного информационного ресурса на базе библиотек. Исследована деятельность как зарубежных, так и отечественных библиотек в этом направлении.

Рассматриваются аспекты оптимизации такой работы, необходимости ее координации с правительственными структурами, учеными, занимающимися гендерными исследованиями и негосударственными общественными организа-

циями. Обращается внимание на необходимость обмена опытом между женскими библиотеками, архивами и документационно-информационными центрами по женской и гендерной истории.

Ключевые слова: гендер, информационный библиотечный ресурс, базы данных, виртуальная библиотека, коммуникативные стратегии библиотек.

Сергій Кулицький,

канд. екон. наук, доцент, ст. наук. співроб. відділу політологічного аналізу СІАЗ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК – СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ АНАЛІТИКИ

У статті обґрунтовується необхідність наукового супроводу аналітичної діяльності національної бібліотеки у сфері економіки. Досліджуються його напрями та механізми реалізації. На конкретних прикладах показано, що науковий супровід стосується когнітивних й організаційних аспектів аналітичної діяльності.

Ключові слова: аналітична діяльність (робота), аналітичний продукт, інформація, комунікація, наукова рефлексія, науковий супровід аналітичної роботи, національна бібліотека, прагматичний інформаційний шум.

Ефективний розвиток національної економіки можливий лише за умов її належного інформаційно-аналітичного забезпечення, включаючи відповідне забезпечення її державного регулювання, особливо в нинішній надзвичайно складній ситуації. Адже багато проблем, що постають перед українською економікою на сучасному етапі її розвитку, не можуть бути ефективно розв'язані шляхом простої екстраполяції минулого досвіду (навіть якщо це власний вітчизняний досвід), оскільки цей досвід не дає однозначної конкретної відповіді на запити сьогодення. Вирішення цих завдань потребує нестандартних підходів. Останні можуть бути сформовані лише на основі критичного аналізу вітчизняної та іноземної практики та формування оцінок й рекомендацій, які б враховували об'єктивні закономірності розвитку суспільства, тобто мали під собою реальну наукову основу. Тобто побудова ймовірних сценаріїв економічного розвитку на перспективу потребує належного науково-теоретичного й науково-методичного обґрунтування.

Інформаційно-ресурсним полем для відповідної аналітичної діяльності виступає інформаційний простір економіки, що являє собою складну відкриту систему соціальних комунікацій (у широкому їх розумінні), у процесі функціонування й розвитку якої суб'єкти економіки (економічні агенти) задовольняють свої інформаційні потреби, необхідні для забезпечення їхньої життєдіяльності. Утім, як наголошують деякі

вчені, комунікації служать не лише засобом передачі інформації, а й засобом впливу адресанта на відповідну аудиторію [1, с. 45]. З іншого боку, «зміст аналітичної роботи полягає у приведенні розрізаних відомостей у логічно обґрунтовану систему залежностей (просторово-часових, причинно-наслідкових та ін.), що дають змогу дати правильну оцінку як усієї сукупності фактів, так і кожного з них зокрема» [2, с. 60]. А інформаційно-аналітичне забезпечення управлінської діяльності здійснюється з метою синтезу прогностичних моделей і прогнозів змін ситуації в системі, що сформована сукупністю суб'єкта та об'єкта управління [3, с. 204–205]. І тут знову на порядку денному постає питання належного наукового супроводу інформаційно-аналітичної діяльності. Свою наукову й прикладну «нішу» в означених процесах посідає й інформаційно-аналітична діяльність національної бібліотеки.

Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек – відносно новий напрям їхньої роботи, який в Україні почав розвиватися з набуттям державної незалежності. Тому на сьогодні проблема наукового супроводу аналітичної діяльності у сфері економіки на основі ресурсів національної бібліотеки досліджена порівняно слабо й, по суті, фрагментарно. Так, окремі питання інформаційного забезпечення економіки розглядаються деякими фахівцями з бібліотекознавства (В. Брежнева, В. Мінкіна, Н. Струкова) [4, 5]. Водночас дуже мало фахівців з питань бізнесу та економіки приділяють увагу бібліотекам як постачальникам інформації для зазначених сфер життєдіяльності суспільства (А. Доронін, В. Зартарьян, Ч. Хант) [6, 7]. У ряді робіт О. Пархоменка на прикладі науково-технічної інформації подається теоретичне обґрунтування інформаційно-аналітичної діяльності саме як наукової, що пов'язує між собою сфери фундаментальної та прикладної науки. Однак механізми цих зв'язків у практичному плані не розглянуто [8]. Деякі ж інші фахівці з науково-технічної аналітики розглядають національні, обласні, спеціалізовані й універсальні бібліотеки як інституції, що створюють інформаційну інфраструктуру інноваційної діяльності в Україні [9]. Однак це питання висвітлено ними на декларативному, а не на процедурному рівні.

Отже, можливості бібліотек у сфері науково-аналітичного супроводу розвитку української економіки на сьогодні вивчені недостатньо. Усе зазначене вище обумовлює актуальність дослідження проблеми, якій присвячена ця робота. Тому її мета полягає в дослідженні напрямів й механізмів наукового супроводу аналітичної діяльності національної бібліотеки у сфері економіки, насамперед української.

Наука може виконувати свої функції з вироблення об'єктивних, системно організованих і обґрунтованих знань про світ лише на основі адекватного відображення відповідних об'єктів дослідження. Причому складні об'єкти, до яких належить й національна економіка, мають ієрархічну будову й можуть бути ефективно досліджені лише на основі системного підходу. На цих постулатах, власне, і ґрунтується теорія відображення. Однак у суспільстві, де діють мислячі суб'єкти, що мають власні інтереси, питання практичного застосування постулатів теорії відображення, як наукової основи відповідної аналітичної діяльності, набуває своєї специфіки.

Комунікативна природа інформаційного простору, на якій наголошувалося вище, впливає на характер інформаційної діяльності, спрямованої на задоволення інформаційних потреб економічних агентів. У попередніх дослідженнях було доведено, що комунікативний підхід більш продуктивний для дослідження реальної інформаційної діяльності суб'єктів економіки, ніж просто тлумачення цього виду діяльності в категоріях теорії відображення [10]. Наприклад, відомий американський дослідник конкуренції М. Портер у рамках запропонованої ним теорії конкуренції сформулював поняття ринкових сигналів. Ринковий сигнал – це «будь-яка дія конкурента, що прямо чи опосередковано свідчить про його наміри, мотиви, цілі або внутрішню ситуацію... Ринкові сигнали є непрямим способом комунікації на ринку». При цьому він наголошує, що нормальним явищем у поведінці учасників ринку є блеф, що являє собою «сигнали, призначені для введення в оману інших фірм з метою одержання власної вигоди» [11, с. 90–91].

Отже, якщо оцінювати умови аналітичної роботи з позицій саме комунікативного підходу до інформаційно-аналітичної діяльності, то слід враховувати, що при підготовці відповідних інформаційних продуктів аналітику доведеться не лише досліджувати неупереджені факти з метою виявлення об'єктивних закономірностей та тенденцій розвитку певних соціально-економічних явищ та процесів, а й долати наслідки викривлення відомостей, зібраних для підготовки цих документів. Причому зазначене викривлення інформації може мати як свідомий (унаслідок, наприклад, спеціальних інформаційно-психологічних операцій), так і несвідомий характер.

Тому, виходячи з визначення суті науки як такої, можна окреслити такі когнітивні (пізнавальні) аспекти наукового супроводу аналітичної діяльності у сфері української економіки на основі ресурсів національної бібліотеки. Вони полягають у такому:

- теоретично-методичне забезпечення аналізу системних явищ і процесів транзитивної (перехідної) економіки;
- теоретично-методичне забезпечення аналізу конкретних економічних проблем;
- наукова рефлексія аналітичної діяльності у сфері економіки.

При цьому результатом наукового супроводу процесу підготовки конкретних аналітичних продуктів з економічної проблематики на основі ресурсів національної бібліотеки є не лише окремі наукові продукти, а й належний якісний рівень підготовлюваних аналітичних продуктів як таких. Тобто присутність наукових знань у відповідних аналітичних продуктах у цьому випадку має латентний характер. Результати ж дослідження практичного досвіду наукового супроводу процесу підготовки конкретних аналітичних продуктів з економічної проблематики самі по собі можуть систематизуватись й узагальнюватись окремо, як науково-методичні матеріали з інформаційно-аналітичної діяльності. Коротко зупинимось на зазначених вище функціях наукового супроводу аналітичної діяльності у сфері економіки.

Системний аналіз складних економічних об'єктів передбачає їх певну ієрархію. Тому цілком закономірно, що й виконання замовлень на аналітичні матеріали, що надходять до бібліотечних інформаційно-аналітичних структур, зокрема до Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, так само потребує адекватної ієрархії в організації наукового супроводу цього процесу. Тобто при визначенні (формулюванні) проблеми та її дослідженні застосовується принцип «від загального до окремого». З одного боку, це означає, що відповідним чином може бути поділена тематика замовлень на підготовку аналітичних матеріалів з економічної проблематики. А з іншого – у процесі підготовки конкретних аналітичних матеріалів, функції їх теоретично-методичного забезпечення виконує дослідження системних явищ і процесів транзитивної (перехідної) економіки, процедура якого безпосередньо не висвітлюється в представленій замовникові редакції виконаної аналітичної роботи.

Для розв'язання подібних проблем американські фахівці зі стратегічної розвідки ще в середині минулого століття запропонували підхід до процедури підготовки аналітичних документів як до процесу творчого мислення, що відображає, по суті, змістовно-аналітичний аспект інформаційної діяльності. Причому потреба у творчому мисленні виникає, насамперед, при вирішенні нестандартних завдань, що потребують

відповідного підходу до свого розв'язання. Адже дослідник повинен уже на ранніх стадіях своєї роботи, а саме вже на етапі збору необхідної інформації, побудувати робочу гіпотезу стосовно найважливіших чинників, що діють у досліджуваній ним сфері. Прийнята на початку робоча гіпотеза буде виконувати функції своєрідного орієнтира у всій організації інтелектуального процесу, аж доки аналіз об'єкта дослідження не дасть змогу побудувати нову, досконалішу гіпотезу [12, с. 130–133].

Зазначене має безпосередній стосунок до теоретично-методичного забезпечення аналізу системних явищ і процесів української економіки, яка за своєю природою має перехідний (транзитивний) характер. Так, при аналізі макроекономічних проблем в Україні необхідно враховувати не лише сучасний стан і перспективи розвитку відповідного міжнародного середовища (наприклад, світові ринки товарів, грошей та капіталів, європейський та інші міжнародні ринки газу, умови та правила міжнародної торгівлі тощо), а й розуміти закономірності розвитку світової економіки та місце, що посідає в ній українська економіка. Тобто, по суті, ідеться про парадигму сучасної економічної науки як про систему фундаментальних теорій, уявлень та понять, на основі яких здійснюється постановка проблеми дослідження й готується відповідний аналітичний матеріал.

Таким чином, розвиток фінансово-економічної ситуації в Україні може бути ефективно прогнозований лише на підставі адекватних уявлень про механізми функціонування та розвитку світової економіки. Як підкреслив, наприклад, відомий фінансист Д. Сорос, «ми всі є елементами світової капіталістичної системи, яка характеризується не лише вільною торгівлею, а й, що важливіше, вільним рухом капіталу... Систему можна розглядати як гігантську систему циркуляції, яка всмоктує капітал з фінансових ринків та інституцій в центрі і перепомповує його на периферію – прямо, у формі кредитів і портфельних інвестицій, або непрямо, через мультинаціональні корпорації», причому «країни конкурують з метою залучення та утримання капіталу, а створення привабливих для капіталу умов переважає за значенням інші соціальні цілі» [13, с. 11]. Д. Сорос також наголошує, що «взаємини між центром та периферією також нерівноправні», а «збої у глобальній капіталістичній системі непропорційно більше впливають на периферію, ніж на центр» [13, с. 123, 144].

Водночас у світовій капіталістичній системі існує доволі чітка циклічна залежність між динамікою технологічних революцій та функціонуванням фінансового капіталу. Однак зазначена залежність стосується насамперед «центру» світової капіталістичної системи. Економіка країн,

що перебувають на її периферії, до якої належить й Україна, функціонує за законами навздоганяючого розвитку [14]. Тому, мабуть, саме з таких позицій треба оцінювати тезу доктора економічних наук С. Корабліна про те, що «при сформованих структурних пріоритетах довгостроковий тренд на девальвацію гривні збережеться, незалежно від характеру монетарної політики. Навіть якщо вона буде бездоганною та поєднуватиметься з ідеально збалансованим бюджетом, курс гривні невблаганно падатиме щодо інших, більш благополучних валют. Просто тому, що темпи зростання української економіки залишатимуться нижчими від загальносвітових: за час життя гривні реальний ВВП України зріс на 53 %, а світовий – на 100 %» [15].

Наведені вище міркування спираються на ґрунтовну й велику за обсягом інформації доказову базу (що відображено у відповідних посиланнях до цієї роботи) та служать теоретично-методичною основою для підготовки аналітичних робіт з відповідної тематики. Але в матеріалах, що надаються замовникові, їхня суть у разі необхідності буде виражена хіба що кількома реченнями. Однак це ані скільки не зменшує визначальної ролі фундаментальних наукових джерел інформації в роботі аналітика.

З позицій системного підходу галузеві (секторальні) економічні процеси в Україні повинні розглядатись як проекція загальних закономірностей розвитку національної економіки, що має, як зазначалося вище, транзитивний (перехідний) характер на конкретні умови функціонування тієї чи тієї галузі (сектору) економіки. У цьому випадку теоретично-методичні джерела для підготовки відповідного аналітичного матеріалу як загального, так і галузевого плану, як правило, також залишаються, так би мовити, «поза кадром». Утім, їхнє науково-практичне значення від того не зменшується.

Наприклад, саме на основі аналізу джерел з теоретичної економіки загального й галузевого характеру доволі легко й цілком логічно можна пояснити, по суті, діаметрально протилежне ставлення Європейського Союзу до російських газотранспортних проєктів «Північний потік» і «Південний потік». Якщо реалізація проєкту «Північний потік» сприяла безперерйним поставкам російського газу до Європейського Союзу за одночасного підтримання конкуренції на його газовому ринку, то реалізація проєкту «Південний потік» – ні, оскільки зміцнювала позиції російського «Газпрому» на європейському газовому ринку.

У випадку наукової рефлексії аналітичної діяльності у сфері економіки, як такої, об'єктом дослідження стає сам процес аналітичної роботи.

А її метою – подолання негативного впливу механізмів імовірного свідомого та несвідомого викривлення інформації при підготовці відповідних аналітичних продуктів. Зазначені продукти повинні на належному науково-практичному рівні об'єктивно відображати соціально-економічну реальність і визначати ймовірні перспективи їхнього розвитку. Тому рефлексія аналітичної діяльності передбачає: оцінку механізмів коректного сприйняття, як такого, змісту повідомлень; оцінку джерел інформації та контроль коректності внутрішніх комунікацій, пов'язаних з підготовкою аналітичного матеріалу. По суті, ідеться про наукову організацію інформаційно-аналітичної роботи.

Розглядаючи проблему коректного сприйняття інформації, треба звернути увагу на соціально-психологічні механізми цього процесу. Адже, наприклад, при подачі інформації нерідко експлуатується стереотип авторитету, коли акцент робиться на титулах відправника інформації (автора публікації, повідомлення тощо), а його висловлювання часто подаються як аксіоми, без їхнього критичного аналізу. У таких випадках експерти радять з'ясовувати ступінь компетентності (професіоналізму) джерела інформації саме з того питання, яке обговорюється [16, с. 202–214]. Психологічні питання інформаційно-аналітичної роботи заслуговують на окреме дослідження. У контексті ж теми цієї роботи ми звертаємо на них увагу як на один з аспектів наукового супроводу аналітичної діяльності у сфері економіки.

Для запобігання використанню недостовірних відомостей при підготовці аналітичних документів треба враховувати причини, характер та механізми їх імовірного викривлення в різних джерелах. Ідеться, в основному, не про відверту фальсифікацію, яка відносно легше виявляється фахівцями, а про часткове спотворення інформації. Об'єктом такого рефлексивного аналізу, насамперед, стають різні типи друкованих, електронних видань (наукових, ділових, громадсько-політичних тощо) та статистичних джерел. Базову роль у цьому процесі відіграватиме цільова функція відповідного джерела інформації, оскільки саме вона визначає освітні, професійні й інші характеристики аудиторії цього джерела та справляє вирішальний вплив на інтереси відправників повідомлень (комунікаторів), а отже, і на ймовірні механізми та ступінь викривлення відомостей з того чи того джерела інформації.

Так, цільова функція наукових видань полягає в об'єктивній подачі інформації про стан, закономірності та перспективи розвитку певних об'єктів, що й визначає відповідні інтереси відправників інформації. Певне викривлення інформації в цьому випадку все-таки ймовірно. Його

механізми та ступінь пов'язані з впливом наукових шкіл, до яких фактично належить чи тяжіє відправник інформації, панівними для певного суспільства та (чи) певної соціальної групи настановами та стереотипами, індивідуальними характеристиками автора, випадковими похибками тощо. Важливо підкреслити, що тут імовірні механізми викривлення інформації мають переважно ненавмисний характер. Відповідно, і ступінь викривлення суті інформації в наукових виданнях, як правило, значно менший, ніж в інших типах видань. Оцінювання достовірності представлених повідомлень здійснюється на основі законів логіки, методології певної галузі наукових знань і, якщо це дає змогу зробити представлений матеріал, із застосуванням математичного апарату.

Цільова функція ділових й інших аналітичних видань полягає в наданні своїм читачам як популярної, так і фахової інформації з питань економіки й бізнесу. При цьому інтереси засновників, власників видань, їхня інформаційна політика прямо чи опосередковано обумовлюється їхніми комерційними цілями. Тому в інформаційних матеріалах таких видань у пострадянських суспільствах країнах вагоме значення може належати любіюванню особистих, групових чи корпоративних інтересів певних юридичних і фізичних осіб, виконанню певних PR-функцій. Як правило, у цих виданнях цілеспрямоване викривлення інформації, коли воно має місце, здійснюється з урахуванням високого освітнього рівня та критичного способу мислення їхньої читацької аудиторії. Відносно частіше в них викривлення інформації відбувається за рахунок замовчування якихось істотних характеристик процесів та явищ. При цьому акценти повідомлень нерідко робляться на інших, іноді другорядних їхніх аспектах проблем, що аналізуються. Використовуються також різні форми напівблефу тощо. Кваліфіковані журналісти та редактори ділових й аналітичних видань у разі потреби враховують притаманні їхній читацькій аудиторії настанови та стереотипи. Застосовуються й інші «тонкі» прийоми викривлення інформації.

Звичайно, ідеться лише про часткове спотворення достовірності повідомлень, яке має місце в зазначених виданнях й відбувається насамперед при недостатньо кваліфікованому засвоєнні їхнього змісту. Причому, попри певне застосування маніпулятивних технологій, у ділових й аналітичних виданнях міститься доволі багато корисної концептуальної інформації, не говорячи вже про величезний масив різноманітних фактів соціально-економічного змісту та неупереджених і кваліфікованих коментарів до них. Механізми оцінювання достовірності інформації з ділових й аналітичних видань базуються на законах логіки, які в разі наявності

відповідних кількісних показників можна поєднувати з методами статистичного аналізу.

Цільова функція громадсько-політичних видань служити засобами масової інформації чи навіть комунікації в суспільстві визначає соціальні характеристики їхньої аудиторії: соціально-групові, вікові, професійні, освітні тощо. Тому більша частина їхнього обсягу заповнена повідомленням фактів, а значно менша – аналізом подій. При цьому не треба плутати аналіз фактів і коментарі подій. У першому випадку розглядаються причинно-наслідкові зв'язки, і на цій підставі здійснюється оцінка й (чи) прогноз явищ та процесів. У другому випадку ми переважно маємо справу із судженнями про події, включаючи емоційне ставлення до них автора. Щоправда, рівень оцінки та прогнози явищ і процесів у громадсько-політичних виданнях відповідають середньому освітньому рівню їхньої аудиторії, а отже, їхній професійний рівень нижчий, ніж в аналітичних та ділових виданнях, не говорячи вже про наукові. Ступінь достовірності статистичної інформації залежить від способу її збирання (звичайно, - за умов добросовісного його здійснення). Чим більше процедур обробки зазнає інформація на шляху від першоджерела, що в статистичній формі описує певне явище, до споживача, тим більше потенційні можливості для викривлення кінцевої інформації. У цьому плані ймовірність викривлення вторинної статистичної інформації завжди вища, ніж первинної. Ступінь достовірності інформації також залежить і від механізму отримання первинних даних. Наприклад, достовірність інформації, отриманої в результаті суцільного обстеження вище, ніж вибіркового. Адже до викривлення інформації може спричинити саме механізм подальшої екстраполяції результатів вибіркового обстеження. Цей чинник обов'язково повинен враховуватись у процесі організації інформаційної діяльності зацікавлених осіб.

Таким чином, в інформаційно-аналітичному процесі наукові видання будуть забезпечувати його теоретично-методичну основу, ділові та аналітичні видання – концептуальну й фактичну інформацію, а громадсько-політичні видання та статистичні джерела – переважно фактичну інформацію. При цьому одночасне використання інформації з різних джерел поліпшує оцінку її достовірності.

Поряд із змістовними важливе значення мають ще й організаційні аспекти наукового супроводу аналітичної діяльності національної бібліотеки у сфері економіки. По суті, ідеться про наукову організацію інформаційно-аналітичної роботи. Специфіка зазначеного наукового супроводу (яка водночас відображає конкурентні переваги національної бібліотеки порівняно з іншими інформаційними посередниками) полягає

у використанні переваг колективної роботи з інформацією порівняно з роботою суто індивідуальною. Таким чином відповідний аналітичний продукт стає втіленням суспільного поділу праці на рівні відповідного трудового колективу. Однак колективне, за своєю природою, виготовлення конкретного аналітичного продукту (навіть якщо за його підготовку відповідає окремих аналітик) має як позитивні, так і негативні сторони. Для ефективного використання позитивного потенціалу колективної інформаційно-аналітичної роботи, за одночасного усунення її можливих негативних наслідків, і потрібна відповідна наукова організація праці.

Саме колективна форма інформаційно-аналітичної роботи дає можливість ефективно поєднувати процеси спеціалізації та кооперації праці при підготовці відповідного аналітичного продукту. Це, наприклад, дає змогу успішно розв'язувати дилему між достовірністю інформації та своєчасністю її подачі. Своєчасність отримання інформації багато в чому визначає її цінність для користувача взагалі. Значення своєчасного подання інформації особам, що приймають рішення, може бути настільки великим, що заради нього буде варто навіть дещо поступитися достовірністю повідомлень [17, с. 76]. Звичайно, ідеться не про суттєву зміну змісту повідомлення, а лише про певне зниження ступеня його точності. Оскільки достовірність інформації визначається її здатністю відображати відповідні об'єкти з належним ступенем точності. Таким чином, розв'язання дилеми «достовірність (теза) – своєчасність (антитеза)» полягає в «синтезі» цієї суперечності (інформація для органів управління), перетворенні його на триаду.

Утім, одним з негативних наслідків колективної інформаційно-аналітичної роботи є прагматичний інформаційний шум – змісту повідомлення або його частини, що не становить інтересу для користувача. Стандартним методом пошуку інформації в електронному середовищі (кіберпросторі) є метод «ключових слів». Однак пошук у комп'ютерній мережі лише за одним ключовим словом (словосполученням) без урахування контексту повідомлень дає багато прагматичного інформаційного шуму. Тому представлення переліку ключових слів та словосполучень для пошуку необхідних повідомлень – як системи понять, пов'язаних між собою відповідними змістовними й хронологічними відносинами, спрямоване на скорочення обсягів потенційного прагматичного інформаційного шуму на етапі пошуку й збору відомостей, потрібних для підготовки замовленого аналітичного продукту. Наприклад, при підготовці аналітичної записки, у якій оцінювалися перспективи будівництва магістрального газопроводу «Турецький потік», анонсованого на вищому

державному рівні Росії, як ключове словосполучення для пошуку необхідної інформації було задано не лише назву зазначеного газопроводу, а ряд понять, які давали змогу розглянути доволі широкий спектр питань, пов'язаних з перспективами цього будівництва. До зазначеного переліку було включено такі поняття, як газопровід «Південний потік»; газопровід «Сила Сибіру»; обсяги споживання газу у Європейському Союзі; країни-постачальники газу до Європейського Союзу, включаючи постачальників скрапленого природного газу (СПГ); перспективи поставок російського газу до Китаю; виробництво СПГ у Росії; фінансовий стан «Газпрому» та ще ряд ключових словосполучень. Наведений набір ключових словосполучень для пошуку інформації був пов'язаний із задекларованими російською стороною намірами в разі відмови європейців від «Турецького потоку» переорієнтувати відповідні обсяги поставок свого газу на інші міжнародні ринки [18]. Причому регулярні внутрішні групові комунікації між аналітиками та працівниками, що здійснюють пошук і збір основної частини відомостей для підготовки аналітичних продуктів, дають можливість зменшити на цьому етапі обсяги накопичення потенційного прагматичного інформаційного шуму та підвищити ефективність інформаційно-аналітичної роботи в цілому.

Отже, науковий супровід аналітичної діяльності у сфері економіки на основі ресурсів національної бібліотеки має когнітивні (пізнавальні) та організаційні аспекти. Проведені дослідження засвідчили, що в аналітичній роботі ці аспекти пов'язані через наукову рефлексію аналітичної діяльності. Різні типи джерел інформації виконують різні функції в процесі підготовки відповідних аналітичних продуктів. Причому перевірки інформації на достовірність при підготовці аналітичних матеріалів з економічної проблематики, поряд з логічним аналізом, сприяє можливість використання в цій сфері статистичних методів. Виняткове значення для підвищення якості аналітичних продуктів мають внутрішні комунікації в колективі фахівців з інформаційно-аналітичної діяльності.

Література

1. *Почепцов Г. Г.* Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – Москва : Рефл-бук, Київ : Ваклер, 2001. – 656 с.
2. *Кузнецов И. Н.* Учебник по информационно-аналитической работе / И. Н. Кузнецов. – Москва : Яуза, 2001. – 320 с.
3. *Курносое Ю. В.* Аналитика: методология, технология и организация

информационно-аналитической работы / Ю. В. Курнос, П. Ю. Конопов. – Москва : РУСАКИ, 2004. – 512 с.

4. *Брежнева В. В.* Информационное обслуживание: продукты и услуги, предоставляемые библиотеками и службами информации предприятий / В. В. Брежнева, В. А. Минкина. – Санкт-Петербург : Профессия, 2004. – 304 с.

5. *Струкова Н. Л.* Информационно-библиотечное обслуживание новых экономических структур / Н. Л. Струкова // Библиотечное обслуживание в изменившейся системе экономических отношений : сб. науч. тр. / ГПНТБ СО РАН, Новосибирск, 1995. – 151 с.

6. *Доронин А. И.* Бизнес-разведка / А. И. Доронин. – Москва : Ось-89, 2003. – 384 с.

7. *Хант Ч.* Разведка на службе вашего предприятия / Ч. Хант, В. Заргарьян. – Киев : Укрзакордонвизасервис, 1992. – 160 с.

8. *Пархоменко В. Д.* Інформаційна аналітика у сфері науково-технічної діяльності / В. Д. Пархоменко, О. В. Пархоменко. – Київ : УкрІНТЕІ, 2006. – 226 с., *Пархоменко О. В.* Інформаційна аналітика як напрям наукового дослідження / Пархоменко О. В. // Науково-технічна інформація. – 2006. – № 3. – С. 11–13; *Пархоменко О. В.* Інформація і знання: теоретичні основи / *Пархоменко О. В.* – Хмельницький : ХМЦНІІ, 2012. – 272 с.

9. *Березняк Н. В.* Підходи до формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики / Н. В. Березняк, Т. К. Кваша, Г. В. Новіцька // Науково-технічна інформація. – 2014. – № 2. – С. 3–10.

10. *Кулицький С.* Наукова бібліотека у комунікативній системі української економіки / С. Кулицький // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – Вип. 26. – С. 45–57.

11. *Портер М. Е.* Стратегія конкуренції. Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / М. Е. Портер. – Київ : Основи, 1997. – 390 с.

12. *Плэтт В.* Стратегическая разведка. Основные принципы / В. Плэтт. – Москва : Форум, 1997. – 376 с.

13. *Сорос Д.* Криза глобального капіталізму: (Відкрите суспільство під загрозою) / Д. Сорос. – Київ : Основи, 1999. – 259 с.

14. *Перес К.* Технологические революции и финансовый капитал. Динамика пузырей и периодов процветания / К. Перес. – Москва : Дело, 2013. – 232 с.

15. *Кораблін С.* Яка економіка, такий і курс / С. Кораблін // Дзеркало тижня. – 2015. – № 12. – С. 8.

16. Чалдини Р. Психология влияния / Р. Чалдини. – Санкт-Петербург : Питер, 1999. – 272 с.

17. Якокка Л. Карьера менеджера / Л. Якокка. – Москва : Прогресс, 1991. – 384 с.

18. Мирзаян Г. Ультиматум Европе: Россия закрывает Украину [Электронный ресурс] / Г. Мирзаян // Expert Online. – 2015. – 15 янв. – Режим доступа: <http://expert.ru/2015/01/15/mezhdu-turtsiej-i-ukrainoj>. – Загл. с экрана.

References

1. Pochepcov, G. G. (2001). Teorija kommunikacii [Theory of communication]. Moscow: Refl-buk, Kyiv: Vakler [in Russian].

2. Kuznesov, I. N. (2001). Uchebnik po informacionno-analiticheskoj rabote [The textbook on it is information-analytical work]. Moscow: Jauza [in Russian].

3. Kurnosov, Ju. V. & Konotopov, P. Ju. (2004). Analitika: metodologija, tehnologija i organizacija informacionno-analiticheskoj raboty [Analytics: methodology, technology and organization of information and analytical work]. Moscow: RUSAKI [in Russian].

4. Brezhneva, V. V. & Minkina, V. A. (2004). Informacionnoe obsluzhivanie : produkty i uslugi, predostavljajemye bibliotekami i sluzhbami informacii predprijatij [Information service: products and the services provided by libraries and services of information of the enterprises]. Saint Petersburg: Professija [in Russian].

5. Strukova, N. L. (1995). Informacionno-bibliotechnoe obsluzhivanie novyh jekonomicheskikh struktur. *Bibliotechnoe obsluzhivanie v izmenivshejsja sisteme ekonomicheskikh otnoshenij – Library service in the changed system of the economic relations*. GPNTB SO RAN. Novosibirsk [in Russian].

6. Doronin, A. I. (2003). Biznes-razvedka [Competitive intelligence]. Moscow: Os'-89 [in Russian].

7. Hant, Ch. & Zartar'jan, V. (1992). Razvedka na sluzhbe vashego predprijatija [Intelligence in the service of your company]. Kyiv: Ukrzakordonviza-servis [in Russian].

8. Parhomenko, V. D., Parhomenko, O. V. (2006). Informacijna analytika u sferi naukovno-tehnicnoi' dijal'nosti [Information analytics in the sphere of scientific and technical activity]. Kyiv: UkrINTEI [in Ukrainian]; Parhomenko, O. V. (2006). Informacijna analytika jak naprjam naukovogo doslidzhennja [Information analytics as direction of scientific research] Naukovno-

tehnichna informacija [Scientific technical information], no. 3, 11–13 [in Ukrainian]; Parhomenko, O. V. (2012). Informacija i znannja: teoretychni osnovy [Information and knowledge: theoretical bases] Hmel'nyč'kyj: HmCNII [in Ukrainian].

9. Bereznyak, N. V., Kvasha, T. K., Novic'ka, G. V. (2014). Pidhody do formuvannja systemy informacijno-analitychnogo zabezpečennja realizacii' derzhavnoi' innovacijnoi' polityky [Approaches to formation of system of information and analytical ensuring realization of the state innovative policy]. *Naukovo-tehnichna informacija – Scientific technical information*, 2, 3–10 [in Ukrainian].

10. Kulyč'kyj, S. (2010). Naukova biblioteka u komunikatyvnij systemi ukrai'ns'koi' ekonomiky [Scientific Library in communicative system Ukrainian economy]. *Naukovi praci Nacional'noi' biblioteki Ukrai'ny im. V. I. Vernads'kogo – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 26, 45–57 [in Ukrainian].

11. Porter, M. E. (1997). Competitive strategy. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].

12. Platt, W. (1997). Strategic Intelligence production: Basic principles. Moscow: Forum [in Russian].

13. Soros, G. (1999). The crisis of global capitalism. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].

14. Carlota, P. (2013). Technological revolutions and financial capital. Moscow: Delo [in Russian].

15. Korablin, S. (2015). Jaka ekonomika, takyj i kurs [What's economy, and this foreign exchange]. *Dzerkalo tyhnja – Mirror of the week*, 12, 8 [in Ukrainian].

16. Cialdini, R. B. (1999). Influence. Science and practice. Saint Petersburg: Piter [in Russian].

17. Jakokka, L. (1991). Manager's career. Москва: Progres [in Russian].

18. Mirzajan, G. (2015). Ul'timatum Evrope: Rossiya zakryvaet Ukrainu [Ultimatum to Europe: Russia closes Ukraine]. Expert Online, 15 Jan. Retrieved from <http://expert.ru/2015/01/15/mezhdu-turtsiej-i-ukrainoj> [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 17.04.2015.

Serhii Kulytskyi

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Information-Analytical Activity of Libraries - Component Development Economic Analysts

The necessity of scientific support for analytical work of the National Library in the

economy is substantiated in this article. Its direction and implementation mechanisms are researched. On concrete examples show that scientific support include cognitive and organizational aspects of the analytical work. Cognitive aspects of analytical work include theoretical and methodological support of the study of systemic and sectors issues of transitional economy and scientific reflection of analytical activities. Scientific reflection aimed at obtaining reliable information for the analysis of the economy and is linked to the scientific organization of analytical work. It is shown how the organization of internal communications in the information-analytical unit provides effective analysis products.

Keywords: analytical activity (work), analytical product, information, communication, scientific reflection, scientific support for analytical activity (work), national library, pragmatic information noise.

Сергей Кулицкий

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Информационно-аналитическая деятельность библиотек - составляющая развития экономической аналитики

В статье обосновывается необходимость научного сопровождения аналитической деятельности национальной библиотеки в сфере экономики. Исследуются её направления и механизмы реализации. На конкретных примерах показано, что научное сопровождение касается когнитивных и организационных аспектов аналитической деятельности. Когнитивные аспекты аналитической работы включают теоретическую и методическую поддержку исследования системных и секторальных проблем переходной экономики и научную рефлексию аналитической деятельности. Научная рефлексия направлена на получение достоверной информации для анализа экономики и связана с научной организацией аналитической работы. Показано, как организация внутренних коммуникаций в информационно-аналитическом подразделении обеспечивает эффективную подготовку аналитических продуктов.

Ключевые слова: аналитическая деятельность (работа), аналитический продукт, информация, коммуникация, научная рефлексия, научное сопровождение аналитической работы, национальная библиотека, прагматический информационный шум.

Олександр Жабін,

наук. співроб. відділу бібліометрії та наукометрії СІАЗ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ТЕХНОЛОГІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В БІБЛІОТЕЦІ: ВІД БІБЛІОГРАФУВАННЯ ДО НАУКОМЕТРІЇ

Проаналізовано процеси створення і впровадження наукоємних технологій у бібліотечну сферу. Виокремлено етапи трансформаційних змін у бібліотечно-інформаційній діяльності – від бібліографування до наукометрії. Розглянуто бібліотеку як науково-аналітичний заклад в умовах переходу до суспільства знань.

Ключові слова: бібліографування, бібліометрія, бібліотека, наукоємні технології, наукометрія, реферування, суспільство знань, функції бібліотек.

XX ст. характерне повсюдним включенням науки в систему продуктивних сил. На цьому тлі в другій половині століття сформувалася особлива категорія технологій, галузей промисловості і виробів, які отримали назву наукоємних, або високотехнологічних. Треба зазначити, що терміни та поняття, які стосуються наукоємних технологій, галузей і виробів, ще не устоялися. Вони не стандартизовані, як не стандартизовані методики визначення такого показника, що пояснюється тим, що безпосередньо процес інтеграції науки з виробництвом за історичними мірками почався не так давно. Так, одне з тлумачень наукоємності – це один з показників, що характеризує технологію і відображає ступінь її зв'язку з науковими дослідженнями та розробками. Якщо раніше, на початку 1990-х років, до наукоємних галузей відносили виробництво комп'ютерів та електронних засобів комунікацій, то на початку XXI ст. до них стали відносити й освітню сферу.

Сучасне суспільство зазвичай трактується як постіндустріальне, що робить перші кроки на шляху до суспільства знань. Сутність вимог такого суспільства до всіх інституцій – спрямування своєї діяльності на знаннево-орієнтовані технології [9]. Щодо бібліотек, така постановка проблеми потребує визначення стратегічним напрямом їхнього розвитку створення і впровадження наукоємних технологій. Тому заслуговують на увагу для узагальнення процесу трансформації традиційних бібліотек у сучасні інформаційні центри дослідження, що проводяться академіком НАН України О. Онищенко [14] і вченими Національної бібліо-

теки України ім. В. І. Вернадського (далі – НБУВ) В. Горовим [2, 3], Т. Павлушою [22], Т. Гранчак [4], Л. Костенком [9, 10, 11, 22], Є. Копаневою [8], Т. Симоненко [17, 18] та ін. Однак недостатня увага, що приділяється теоретичним і прикладним аспектам розробки та впровадження таких технологій, є однією з причин відставання бібліотечно-інформаційної діяльності від динамічних трансформацій у системі соціальних комунікацій [20]. Бібліотеки в процесі визначення напрямів свого розвитку сьогодні досить часто змушені використовувати «метод проб і помилок».

Відповідно до методології системного аналізу для створення наукової бази трансформації бібліотечної сфери насамперед потрібно розглянути сутність вимог суспільства до науково-інформаційного забезпечення свого розвитку [9]. На цій основі слід визначити концептуальні основи інноваційних технологій обробки документальних ресурсів, тобто базової ідеології та системи поглядів щодо місії таких технологій [13], їхніх функціональних складових і структур для практичної реалізації.

Мета статті – аналіз етапів впровадження та розвитку наукоємних технологій у бібліотеці в умовах переходу до суспільства знань і визначення основних завдань, що потребують розв'язання для подальшої її трансформації в системоутворюючий елемент наукових комунікацій.

Спрямованість на наукоємні технології в бібліотеках існувала завжди. Їхнім класичним прикладом є процес створення бібліографічної інформації [6], який започатковано ще в античні часи (показово, що саме слово «бібліографія» давньогрецького походження). Однак формування бібліографії як узагальнюючої науки про книгу слід віднести приблизно до періоду XVII–XVIII ст.

Глибока теоретична проробка, чітке визначення об'єкта й предмета бібліографознавства, методології та базових категорій, а також значна практика каталогізації призвели до того, що бібліографічна діяльність стала вважатися рутинною. Однак це процес наукової обробки документів, який полягає в аналітико-синтетичній переробці первинної документної інформації у вторинну бібліографічну, тому його, безперечно, слід вважати першим етапом наукоємних технологій [9, 13].

Однак слід зазначити, що остаточно він сформувався при освоєнні комп'ютерно-телекомунікаційних технологій бібліотечними установами, адже саме тоді з'явилася можливість не тільки створення електронних каталогів і надання бібліографічної інформації віддаленим користувачам, а й настали сприятливі умови щодо впровадження технологій реферування інформації.

Сьогодні в Україні практично всі загальнодержавні та обласні універсальні наукові бібліотеки, а також значна кількість університетських мають електронні каталоги та бібліографічні бази даних. Зокрема, НБУВ формує електронний каталог поточних надходжень з 1994 р., а з 1997 р. надає його ресурси користувачам мережі Інтернет [5]. За участі фахівців НБУВ запропонований і проект інтеграції вторинних ресурсів бібліотек шляхом організації всеукраїнського бібліографічного діалогу на основі віртуальної бібліографічної лабораторії [15]. Можна стверджувати, що в цій сфері бібліотеки продемонстрували феномен перетворення одного з ортодоксально-стабільних суспільних інститутів в центр інформатизації [13].

На відміну від електронних каталогів, процес формування реферативної інформації є нетрадиційним для бібліотек, тому здійснюється, як правило, у спеціально створених інформаційних центрах. Така ситуація виникла або внаслідок недооцінки бібліотеками ролі наукоємних технологій, або при недостатньому фінансуванні та відсутності належного штату фахівців. Тому позитивно слід оцінити досвід України зі створення національної системи реферування наукової літератури двома провідними науково-інформаційними центрами держави – НБУВ та Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України [13, 19, 21]. Результати цієї спільної взаємодії можна розглядати як інтеграційну основу наукової інфосфери України. Реферування публікацій у рамках інтегрованого з процесом каталогізації як поглибленої аналітико-синтетичної обробки документної інформації це саме ті перспективні інформаційні продукти та технології, яких потребує користувач від сучасної бібліотеки [11].

Якщо бібліографування та реферування можна вважати першим етапом наукоємних технологій у бібліотеці, то другим слід розглядати формування фондів повнотекстових електронних ресурсів [6]. Наприкінці ХХ ст. зібрання таких ресурсів іменувалися електронними (віртуальними, мережевими, онлайнними, цифровими) бібліотеками [22]. З часом частота вживання подібних словосполучень почала зменшуватися, натомість з'явився термін «репозитарій», тобто сховище, де зберігаються й підтримуються будь-які дані (документи разом з історією їхньої зміни та інша службова інформація) у вигляді файлів, що доступні для подальшого поширення мережею. Це не уточнення назви, а кардинальна зміна – насамперед у парадигмі соціальних комунікацій і нормативно-правовій сфері бібліотечно-інформаційної діяльності, що має забезпечити знаходження нового балансу інтересів усіх учасників системи комуні-

кацій. Формування такої парадигми здійснюється в рамках концепції «Ініціативи відкритих архівів» [7]. Зазначимо, що термін «архіви» в цій назві вживається в більш специфічному сенсі, ніж традиційно прийнято в архівній справі. Під «архівом» тут розуміються джерела інформації, що перебувають у відкритому мережевому доступі.

Зібрання повнотекстових електронних ресурсів, які створені в рамках «Ініціативи відкритих архівів», отримали назву інституціональних (тематичних) репозитаріїв. Їхня принципова відмінність від електронних бібліотек полягає в тому, що такі репозитарії являють собою інтегроване науково-видавниче та бібліотечно-інформаційне середовище. У світі станом на початок 2015 р. існує понад 3,9 тис. таких репозитаріїв, з них в Україні – 75 [23]. Серед останніх найбільшим зібранням з вільним доступом до повнотекстових ресурсів є «Наукова періодика України», що формується НБУВ з 2008 р. [17, 18].

Однак створення численних зібрань репозитаріїв, архівів та інших повнотекстових електронних колекцій породжують проблему у їх об'єднанні в єдиний науково-інформаційний простір. Виникнення такої проблеми обумовлено відсутністю в Україні єдиної інформаційної політики щодо правил формування та забезпечення ефективного використання науково-інформаційних ресурсів. Розв'язання цієї проблеми вбачається у створенні єдиної точки доступу до науково-інформаційних ресурсів провідних академічних та університетських бібліотек на базі спеціалізованого проблемно-орієнтованого пошукового середовища від провідних виробників відповідного програмного забезпечення.

Крім власних ресурсів, НБУВ надає в рамках передплати доступ до зовнішніх джерел інформації. Для цього у 2006 р. у бібліотеці створено систему корпоративного доступу до мережевих ресурсів провідних світових постачальників наукової інформації (Elsevier, EBSCO, Scopus та ін.). Багатофункціональна комерційна платформа Scopus (або Web of Science) ще й надає можливість проведення комплексних наукометричних досліджень [8]. Функціональні можливості системи забезпечують централізоване надання повного спектра онлайн-сервісів в інтранет/екстранет-мережах бібліотеки та децентралізований доступ до визначеного ліцензійними угодами кола джерел інформації з установ НАН України [13]. Однак в останні роки, в умовах політичної та фінансової нестабільності в Україні, при проведенні євроінтеграційних реформ доцільно запровадити загальнодержавну систему передплати щодо електронних ресурсів провідних світових постачальників наукової інформації.

Якщо формування репозитаріїв та організацію корпоративного доступу до підписних ресурсів можна вважати другим етапом наукоємних технологій у бібліотеці, то третім є підготовка оглядово-аналітичних і прогностичних матеріалів – насамперед для органів державної влади та органів місцевого самоврядування [13]. На сьогодні в науковців уже не викликає сумнівів той факт, що ефективність державного управління значною мірою залежить від належного використання змістовних інформаційно-інтелектуальних ресурсів, що передбачає якісно новий рівень технологічної організації роботи з інформаційними масивами. Відповідно до прояву цієї тенденції відбувається переосмислення значення бібліотечних установ у системі сучасної інформаційної діяльності, змушуючи їх до збільшення прогностичної складової в інформаційно-аналітичному забезпеченні інформаційних запитів органів державної влади усіх рівнів [16].

Найбільших успіхів у реалізації такого етапу досягнуто Бібліотекою Конгресу США (Library of Congress), заснованою у 1800 р. [6], яка спочатку орієнтувалася на інформаційну підтримку діяльності вищого законодавчого органу держави. Сьогодні ця наукова установа обслуговує ще й дослідні установи, приватні фірми та освітню сферу. Однак першочерговим завданням бібліотеки та головним пріоритетом залишається інформаційна підтримка законодавчого процесу держави й науково-інформаційне обслуговування членів Конгресу США, які й створили в її структурі в 1914 р. спеціальну Дослідну службу (Congressional Research Service) [4]. Для цього її штат укомплектовано фахівцями різних напрямів, готових допомогти конгресменам різноманітними аналітичними довідками, консультаціями або підбором інформаційного матеріалу для доповідей.

Певні результати з інформаційної підтримки діяльності управлінських структур досягнуті також й українськими бібліотеками. У НБУВ, наприклад, створено Службу інформаційно-аналітичного забезпечення (далі – СІАЗ) органів державної влади всіх рівнів (Адміністрації Президента України, апарату Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, територіальних органів міністерств і відомств України тощо). Напрацьований протягом останніх двох десятиліть досвід СІАЗ в інформаційно-дослідній роботі сприяє продукуванню аналітичної інформації шляхом аналізу змісту інформаційних ресурсів про стан і тенденції розвитку суспільних процесів на основі застосування передових методів моніторингу та збільшення її прогностичної складової. Це один із стратегічних напрямів подальшого розвитку діяльності сучасних інформаційно-бібліотечних

центрів, у яких синтезується інформація та забезпечується введення її в суспільний обіг [2, 16]. На сьогодні більшість обласних універсальних наукових бібліотек теж мають підрозділи з підготовки відповідних аналітичних матеріалів для обласних і міських державних адміністрацій. Але спочатку діяльність і становлення вищезгаданих підрозділів розгорталася шляхом розвитку традиційних форм та методів інформаційного обслуговування, що включало пріоритетне довідково-бібліографічне обслуговування, адресне поточне інформування про надходження документів, зміст яких може сприяти оптимізації управлінських рішень, електронну доставку документів тощо. Упровадження наукоємних технологій зумовлює появу в бібліотеки сутнісних функцій інформаційно-аналітичної служби та дослідного центру. Сьогодні починається створення соціальних інформаційних баз [3], освоєння геоінформаційних (обробка географічно координованої інформації) технологій для надання користувачам геопросторової інформації в зручному для них вигляді (карти, атласи, діаграми, графіки тощо) [9, 22].

Наступний, четвертий етап упровадження наукоємних технологій став можливим завдяки наявності в бібліотеці повнотекстових електронних ресурсів, значних обчислювальних потужностей і розробці та застосуванню спеціалізованого програмного забезпечення для проведення математично-статистичних методів інформаційного аналізу. Ідеться про комплекс взаємодоповнюючих бібліо-, інфо- та наукометричних досліджень для виявлення кількісних закономірностей у бібліотечно-бібліографічній діяльності та процесах наукової комунікації з метою оптимізації науково-інформаційної сфери суспільства в цілому. Такі дослідження в НБУВ були розпочаті у 2009 р. і на першому етапі були спрямовані на отримання показників, що характеризують рівень представленості української науки в бібліометричній базі даних Scopus [10]. Надалі в НБУВ були розроблені концептуальні основи побудови інформаційно-аналітичної системи «Бібліометрика української науки», що забезпечує надання суспільству цілісної картини стану вітчизняного наукового середовища, представлення його галузевої, регіональної та відомчої структури. Система являє собою наукометричну надбудову над наявними в середовищі Google Scholar профілями вітчизняних суб'єктів та об'єктів інформаційних комунікацій (учених, журналів, наукових колективів). Програмний інструментарій системи забезпечує статистичну обробку даних з бібліометричних профілів для одержання широкого спектра аналітичних матеріалів щодо наукового потенціалу України, а геоінформаційна складова створеної надбудови забезпечує наочно-просторове

наведення даних, отриманих на основі процедур накопичення та аналітичної обробки бібліометричної інформації спеціалізованим алгоритмічно-програмним інструментарієм, тобто поєднує модельне зображення території зі статистичною інформацією. Геоінформаційний модуль системи дає змогу працювати не тільки з картами та атрибутами об'єктів на них, а й з різними типами документів (текстовими, графічними, мультимедійними), робити складні запити до бази даних і візуалізувати їхні результати [1].

Інтегрований технологічний цикл, що передбачає бібліографування, реферування, формування повнотекстових електронних зібрань, підготовку інформаційно-аналітичних і прогностичних матеріалів, проведення бібліо-, інфо- та наукометричних досліджень, є передумовою, необхідною для досягнення головного результату науково-інформаційної діяльності бібліотеки XXI ст. – виділення зі сховищ даних нових знань, які в явному вигляді в них не містяться [9]. Проблематика екстракції знань тісно пов'язана з роботами в галузі штучного інтелекту, під яким зазвичай розуміється семантична машина, що імітує розумову діяльність людини. Однак глобалізм обіцянок упродовж декількох десятиліть при незначних кінцевих результатах призвели до ситуації, коли серйозні вчені стали уникати використання терміна «штучний інтелект». Менш глобальна та більш чітко сформульована проблематика екстракції знань є реалістичною хоча б тому, що передбачає використання апробованих евристичних методик статистичного аналізу великих масивів інформації та виявлення систематичних зв'язків і латентних закономірностей у текстових матеріалах [9]. Приклад розв'язання такого завдання розглянуто в праці О. Кузнецова «Информометрические исследования докладов конференций Крым» [12], де було проведено частотний аналіз термінів у матеріалах конференцій «Крим-2005» і «Крим-2010». Результат аналізу дав можливість отримати несподіваний висновок: у доповідях 2010 р. бібліотечні фахівці порушують питання щодо необхідності підвищення рівня загальної грамотності користувачів.

Наостанок слід констатувати, що тільки в одній з бібліотек України – Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського – впроваджені в технологічний цикл обробки документальних масивів усі вищеписані наукоємні технології, і нагадати, що концепцію трансформації бібліотеки в загальнодержавний науково-інформаційний комплекс було розроблено в 1990-х роках О. Онищенко – засновником вітчизняної школи інформаційного бібліотекознавства, який досліджує роль бібліотек як універсальних інформаційних центрів [4].

Таким чином, в умовах переходу від індустріального суспільства до суспільства знань бібліотека повинна освоїти інтегрований технологічний цикл, що містить наукоємні процеси обробки документальних масивів, починаючи з бібліографування й закінчуючи отриманням бібліографічних показників і намаганням вийти на екстракцію зі сховищ даних нових знань. Це – визначальна ідеологема її розвитку й одночасно неодмінна умова існування, інакше у XXI ст. бібліотека стане музеєм книги [8].

Для своєї затребуваності та стабільного розвитку бібліотека проходила різні технологічні трансформації в бібліотечно-інформаційній діяльності відповідно до тих змін, що відбувалися в суспільстві, однак настають ті часи, коли вона сама повинна прогнозувати на базі накопичених знань майбутні зміни у світі.

Висновки. На тлі вдосконалення традиційних форм обслуговування подальший розвиток бібліотек у функціональному плані здійснюється в напрямі створення інтегрованих із зовнішнім середовищем наукоємних технологій, що передбачають бібліографування, реферування, накопичення повнотекстових електронних зібрань, підготовку інформаційно-аналітичних і прогностичних матеріалів, проведення бібліометричних і наукометричних досліджень як бази для екстракції з інформаційних масивів нових знань. Такі функціональні трансформації здійснено, зокрема, у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського, де впроваджено в технологічний цикл обробки документальних масивів усі вищеписані наукоємні технології, що надають їй статусу системоутворюючого елементу наукових комунікацій.

До завдань, що потребують розв'язання, слід віднести створення систем корпоративної каталогізації, авторитетних/нормативних файлів і лінгвістичних онтологій, гармонізованих з понятійно-категоріальним апаратом світових наукових комунікацій. Потрібно також створити єдину точку доступу до науково-інформаційних ресурсів провідних академічних та університетських бібліотек і загальнодержавну систему передплати щодо електронних ресурсів провідних світових постачальників наукової інформації.

Подальший розвиток бібліометричних технологій і наукометричних систем має здійснюватися в рамках міжнародних проектів за сприяння наукової ради з наукознавства при МААН, Міжнародного комітету славістів і шляхом входження до рамкової програми ЄС «Горизонт-2020».

Окремим завданням є розробка інтелектуальних засобів обробки масивів електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів для виділення

нових знань, які в явному вигляді в них не містяться. До вирішення цього завдання слід залучити фахівців з побудови систем штучного інтелекту.

Загалом, бібліотека в суспільстві знань повинна стати не тільки інтеграційним соціальним інститутом, з виконанням свої традиційних функцій, а трансформуватися в науково-інформаційне ядро системи соціальних комунікацій, стати каталізатором прогресу цивілізації та повністю перейти на виробництво інформаційних товарів і послуг на базі інноваційних інформаційних технологій.

Література

1. *Костенко Л. І.* Бібліометрика української науки: інформаційно-аналітична система / Л. І. Костенко, О. І. Жабін, О. Ю. Кузнєцов, Є. А. Кухарчук, Т. В. Симоненко // Бібл. вісн. – 2014. – № 4. – С. 8–12.

2. *Горовий В.* СІАЗ: нова структура Бібліотеки / В. Горовий // Бібл. вісн. – 1998. – № 5. – С. 50–52.

3. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства : [монографія] / В. М. Горовий. – Київ, 2005. – 297 с.

4. *Гранчак Т.* Бібліотека в інформаційному супроводі управління суспільними процесами: політико-комунікаційний аспект : монографія / Тетяна Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 184 с.

5. *Жабін О. І.* Web-сервер Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / О. І. Жабін // Проблеми вдосконалення каталогів наукових бібліотек : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 14–17 жовтня 1997 р.). – Київ, 1997. – С. 76–77.

6. *Копанєва В. О.* Бібліотека в системі наукової електронної комунікації / В. О. Копанєва // Бібл. вісн. – 2007. – № 5. – С. 3–10.

7. *Копанєва В. О.* Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету : [монографія] / В. О. Копанєва. – Київ, 2009. – 198 с.

8. *Копанєва Є. О.* Наукометричні технології в електронній бібліотеці : автореф. ... канд. наук із соціальних комунікацій : спец. 27.00.03 / Є. О. Копанєва ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 16 с.

9. *Костенко Л. Й.* Бібліотека суспільства знань: концептуальна модель / Л. Й. Костенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 1. – С. 23–28.

10. *Костенко Л.* Бібліотека та наукометрія: світовий досвід, українська

перспектива / Л. Костенко, Д. Соловяненко // Бібл. вісн. – 2009. – № 6. – С. 29–32.

11. *Костенко Л. Й.* Реферативна база даних «Україніка наукова»: стан, перспективи використання / Л. Й. Костенко // Сучасний стан та перспективи наукового реферування : матеріали міжнар. семінару-практикуму (Київ, 29 травня 2009 р.). – Київ : ННЦ ІАЕ, 2009. – С. 53–57.

12. *Кузнецов А. Ю.* Информометрические исследования докладов конференций Крым [Электронный ресурс] / А. Ю. Кузнецов // Б-ки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : 18-я Междунар. конф. «Крым-2011». – Москва, 2011. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM).

13. *Костенко Л. И.* Наукоемкие технологии в библиотеке / Л. И. Костенко, А. И. Жабин, Е. А. Копанева, Т. В. Симоненко // Б-ки нац. акад. наук: проб. функционирования, тенденции развития. – 2013. – Вып. 11. – С. 70–81.

14. *Онищенко А. С.* Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского как многопрофильный научно-исследовательский центр / А. С. Онищенко, В. Г. Попроцкая // Б-ки нац. акад. наук: проб. функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб. / редкол.: А. С. Онищенко (пред.) [и др.]. – Киев, 2003. – Вып. 2. – С. 15–39.

15. *Онищенко А. С.* Организация всеукраинского библиографического диалога на основе виртуальной библиографической лаборатории / А. С. Онищенко, В. А. Широков, Л. И. Костенко, А. М. Костышин // Б-ки нац. акад. наук: пробл. функционирования, тенденции развития. – Киев, 2005. – Вып. 3. – С. 5–8.

16. *Пальчук В.* Бібліотеки в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади : монографія / В. Пальчук ; наук. ред. В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 314 с.

17. *Симоненко Т. В.* Когнітивний напрям розвитку інформаційно-бібліотечних систем / Т. В. Симоненко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: Проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20–22 травня 2008 р.). – Київ, 2008. – С. 19–20.

18. *Симоненко Т.* Репозитарій «Наукова періодика України»: шлях оброблення електронних версій / Т. Симоненко // Бібл. вісн. – 2012. – № 3. – С. 32–36.

19. *Сорока М. Б.* Національна система реферування української наукової літератури : [монографія] / М. Б. Сорока. – Київ, 2002. – 209 с.

20. Степанов В. К. Библиотека в системе цифровых коммуникаций: стратегия выживания [Электронный ресурс] / В. К. Степанов // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : тр. Междунар. конф. «Крым-2012» (Судак, Украина, 4–8 июня 2012 г.). – Электрон. дан. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2012/disk/144.pdf>. – Загл. с экрана.

21. Петров В. В. Формирование баз данных реферативной информации – путь к оперативному обмену результатами научных исследований / В. В. Петров, А. А. Крючин, Л. И. Костенко, Н. Н. Минина, Н. Я. Зайченко // Б-ки нац. акад. наук: пробл. функционирования, тенденции развития. – 2010. – Вып. 8. – С. 103–109.

22. Чекмарьов А. О. Національна система електронних бібліотек / А. О. Чекмарьов, Л. Й. Костенко, Т. П. Павлуша. – Київ, 1998. – 50 с.

23. The Directory of Open Access Repositories [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.andoar.org/find.php?format=charts>. – Title from the screen. – Date of Access: 7.01.2015.

References

1. Kostenko, L. I., Zhabin, A. I., Kuznietsov, O. Iu., Kukharchuk, Ie. A., Symonenko, T. V. (2014). Bibliometryka ukrainskoi nauky: informatsiino-analitychna systema [Bibliometric ukrainian science: information and analytics system]. *Bibliotechyi visnyk – Library Bulletin*, 4, 8–12 [in Ukrainian].

2. Gorovyi, V. (1998). SIAZ: nova struktura Biblioteky [SIAP: the new structure Libraries]. *Bibliotechyi visnyk – Library Bulletin*, 5, 50–52 [in Ukrainian].

3. Gorovyi, V. M. (2005). Osoblyvosti rozvytku sotsialnykh informatsiinykh baz suchasnoho ukrainskoho suspilstva [Features of social databases of contemporary Ukrainian society]. Kyiv [in Ukrainian].

4. Hranchak, T. (2014). Biblioteka v informatsiinomu suprovodi upravlinnia suspilnymy protsesamy: polityko-komunikatsiinyi aspekt [Library in the information support of public process: political-communication aspect]. Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].

5. Zhabin, O. I. (1997). Web-server Natsionalnoi biblioteky Ukrainy of V. I. Vernadskoho [The Web server of the Vernadsky National Library of Ukraine]. *Problemy vdoskonalennia katalogiv naukovykh bibliotek: Materialy Mizhnar. nauk. konf. (Kyiv, 14–17 zhovtnia 1997 r.) – Problems of improving the catalogues of academic libraries: proceedings of the international. sciences. conf. (Kyiv, 14–17 October 1997, 76–77. Kyiv [in Ukrainian].*

6. Kopanieva, V. O. (2007). Biblioteka v systemi naukovoï elektronnoï komunikatsii [Library in the system of scientific electronic communication]. *Bibliotechyi visnyk – Library Bulletin*, 5, 3–10 [in Ukrainian].

7. Kopanieva, V. O. (2009). Biblioteka yak tsentr zberezhennia informat-siinykh resursiv Internetu [Library as center of maintenance of informative resources of the Internet]. Kyiv [in Ukrainian].

8. Kopanieva, Ie. O. (2013). Naukometrychni tekhnolohii v elektronniï bibliotetsi [Scientometric technology in the digital library]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].

9. Kostenko, L. I. (2006). Biblioteka suspilstva znan: kontseptualna model [Library of the knowledge society: conceptual model]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library science. Documentation. Informolohiia*, 1, 23–28. Kyiv [in Ukrainian].

10. Kostenko, L. (2009). Biblioteka ta naukometriia: svitovyï dosvid, ukraïnska perspektyva [Library and scientometrics: a global experience, Ukrainian perspective]. *Bibliotechyi visnyk – Library Bulletin*, 6, 29–32 [in Ukrainian].

11. Kostenko, L. I. (2009). Referatyvna baza danykh «Ukrainika naukova»: stan, perspektyvy vykorystannia [Abstracts database «Ucrainica scientific»: state and prospects]. *Suchasnyi stan ta perspektyvy naukovoho referuvannia: materialy mizhnar. seminaru-praktykumu (Kyiv, 29 travnia 2009 r.) – Current state and prospects of scientific abstracting: materials intern. workshop-practice (Kyiv, May 29, 2009)*, 53–57, Kyiv: NNTs IAE [in Ukrainian].

12. Kuznetsov, A. Iu. (2011). Ynformometrycheskye yssledovanyia dokladov konferentsyi Krym [Informometrics research reports Crimea Conference]. Byblyoteky y ynformatsyonnye resursi v sovremennom myre nauky, kultury, obrazovanyia y byznesa: 18-ia Mezhdunar. konf. «Krym-2011» [Libraries and Information resources in the modern world of science, culture, education and business: 18 th Intern. conf. «Crimea-2011»]. Moscow [in Russian].

13. Kostenko, L. Y., Zhabyin, A. Y., Kopaneva, E. A., Symonenko, T. V. (2013). Naukoemkye tekhnolohyy v byblyoteke [High technology in the library]. *Biblioteki nacional'nyh akademij nauk: problemy funkcionirovaniia, tendentsii razvitiia – Libraries of national academies of sciences: problems of functioning, progress trends*, 11, 70–81 [in Russian].

14. Onyshchenko, A. S., Poprotskaia, V. H. (2003). Natsyonalnaia byblyoteka Ukrainy ymeny V. Y. Vernadskoho kak mnohoprofylnyi nauchno-ysledovatelskyi tsentr [National library of Ukraine named after V. I. Vernadsky as a multidisciplinary research centre]. *Byblyoteky natsyonalnykh akademyi*

nauk: problem funktsyonyrovaniya, tendentsyy rozvytyia: nauch.-prakt. y teoret. sb. – Library of the national academies of science: problems in the functioning, development trends : nauch.-practical. and teoret. coll., 2, 15–39 Kiev [in Russian].

15. Onyshchenko, A. S., Shyrokov, V. A., Kostenko, L. Y., Kostyshyn, A. M. (2005). Orhanyzatsiia vseukraynskoho byblyohrafycheskoho dyaloha na osnove vyrtualnoi byblyohrafycheskoi laboratoryy [The bibliographic organization of all-Ukrainian dialogue on the basis of virtual bibliographic lab]. *B-ki nac. akad. nauk: probl. funkcionirovaniya, tendencii rozvitija – Libraries of national academies of sciences: problems of functioning, progress trends, 3*. Kiev [in Russian].

16. Palchuk, V. (2014). Biblioteky v informatsijno-analitychnomu zabezpechenni orhaniv derzhavnoi vlady [Libraries in the information-analytical support of Government power]. Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].

17. Symonenko, T. V. (2008). Kohnityvnyi napriam rozvytku informat-siino-biblioteknykh system [Cognitive development direction of library information systems]. *Dokumentoznavstvo. Bibliotekoznavstvo. Informatsiina diialnist: Problemy nauky, osvity, praktyky: zb. materialiv V Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 20–22 travnia 2008 r.) – Documentation. Library. Information activity: problems of science, education and practice: the materials of the V Intern. sciences.-practical. conf. (Kyiv, 20–22 May, 2008)*, 19–20. Kyiv [in Ukrainian].

18. Symonenko, T. (2012). Repozytarii «Naukova periodyka Ukrainy»: shliakh obrobлення elektronnykh versii [Repository «Scientific periodicals of Ukraine»: the way of processing electronic versions]. *Biblioteknyi visnyk – Library Bulletin, 3*, 32–36 [in Ukrainian].

19. Soroka, M. B. (2002). Natsionalna sistema referuvannya ukrainskoi naukovoï literatury [National system abstracting ukrainian of scientific literature]. Kyiv [in Ukrainian].

20. Stepanov, V. K. (2012). Byblyoteka v systeme tsyfrovyykh kommunikatsiy: stratehiya vyzhyvaniya [Library in the digital communication system: the strategy of survival]. *Byblyoteky y ynformatsyonnie resurs v sovremennom myre nauky, kultury, obrazovaniya y byznesa: tr. Mezhdunar. konf. «Krym-2012» (Sudak, Ukraina, 4–8 iyunja 2012 g.) – Library and information resources in the modern world of science, culture, education and business: Intern. conf. «Crimea-2012» (Sudak, Ukraine, 4–8 June, 2012)*. Retrieved from <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2012/disk/144.pdf> [in Russian].

21. Petrov, V. V., Kriuchyn, A. A., Kostenko, L. Y., Mynyna, N. N.,

Zaichenko, N. Ia. (2010). *Formyrovanye baz dannykh referatyvnoi ynformatsyy – put k operatyvnomu obmenu rezultatamy nauchnykh yssledovanyi [Formation abstracts databases of information – the path to the rapid exchange of results of scientific research]. B-ki nac. akad. nauk: probl. funkcionirovanija, tendencii razvitija – Libraries of national academies of sciences: problems of functioning, progress trends*, 8, 103–109. Kiev [in Russian].

22. Chekmar'ov, A. O., Kostenko, L. I., Pavlusha, T. P. (1998). *Natsionalna systema elektronnykh bibliotek [The national system of electronic libraries]. Kyiv [in Ukrainian].*

23. *The Directory of Open Access Repositories*. (7 January, 2015). Retrieved from <http://www.opendoar.org/find.php?format=charts> [in English].

Стаття надійшла до редакції 30.04.2015.

Alexandr Zhabin

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Technological Transformation in the Library: from Bibliographication to Scientometrics

The article is devoted to the development of high technologies in the library in the transition to the knowledge society.

This article analyzes the stages of development of high technologies in library and information activities – from bibliographing to science metrics. Main tasks of how to transform science metrics into a system-forming element of scientific communication are determined.

For thousands years libraries were collecting, processing and distributing documents in order to satisfy information needs of users, and always could find an adequate responses to the challenges of a changing society. But today, in the age of the formation of a «digital environment», the library sphere goes through a special period – a gradual shift away of publishers from traditional paper carriers. This crisis requires urgent solutions to adapt the library to the requirements of this «paperless environment». Therefore, reviewed stages of transformational changes in the functioning of the library institutions by implementation of high technologies on VNLU example are topical because they point not only the way to overcome the crisis, but also how to output them to a new, more qualitative and dominant level in the social communications system.

The survey gives conclusions regarding the gradual development of high technologies by major libraries of Ukraine. The study notes about need of implementation of elements of intellectual processing means of arrays of electronic library and information resources in order to pick out of new knowledge that is not contained in them in explicit kind.

Keywords: bibliographication, bibliometric, library, knowledge-intensive technologies, scientometrics, abstracting, knowledge society, function libraries.

Александр Жабин

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Технологические трансформации в библиотеке: от библиографирования к наукометрии

Статья посвящена развитию наукоемких технологий в библиотеке в условиях перехода к обществу знаний.

В данной статье проведен анализ этапов развития наукоемких технологий в библиотечно-информационной деятельности – от библиографирования до наукометрии и определены основные задачи, требующие решения для трансформации ее в системообразующий элемент научных коммуникаций.

Библиотеки существуют не одно тысячелетие, осуществляя сбор, обработку и распространение документов для удовлетворения информационных потребностей пользователей, и всегда находили адекватные ответы на вызовы меняющегося общества. Однако сегодня, в век формирования «цифровой среды», библиотечная сфера переживает особый период – постепенный отход издателей от традиционных бумажных носителей информации, основы ее фондов. Эта кризисная ситуация требует срочных решений по адаптации библиотек к требованиям этой «безбумажной среды». Поэтому рассмотренные этапы трансформационных изменений в функционировании библиотечных учреждений, на примере НБУВ, при внедрении наукоемких технологий и являются бесспорно актуальными, потому что указывают путь не только для преодоления кризисных явлений, но и вывода их на новый, более качественный и доминантный уровень в системе социальных коммуникаций.

Сделаны выводы относительно постепенного освоения рассмотренных в статье наукоемких технологий ведущими библиотеками Украины. Отмечена необходимость внедрения элементов интеллектуальных средств обработки массивов электронных библиотечно-информационных ресурсов для возможности выделения новых знаний, которые в явном виде в них не содержатся.

Ключевые слова: библиографирование, библиометрия, библиотека, наукоемкие технологии, наукометрия, реферирование, общество знаний, функции библиотек.

Оксана Сандул,

мол. наук. співроб. відділу наукового формування національних реферативних ресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ МАСИВУ НАУКОВИХ ДОКУМЕНТІВ З АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ПОЛІТИКИ ТА ПОЛІТИЧНИХ НАУК, ВІДОБРАЖЕНИХ У РБД «УКРАЇНІКА НАУКОВА»

Проаналізовано публікації з питань політики та політичних наук за період 2003–2013 рр., представлені в реферативній базі даних «Україніка наукова». Розкрито особливості видового розподілу та динаміки надходження досліджуваних джерел. Виявлено основні напрями розвитку дослідницької роботи в цій сфері.

Ключові слова: політика, політичні науки, бібліометричний аналіз, наукові публікації, реферативна інформація, реферативна база даних «Україніка наукова».

Виборовши в результаті драматичних подій 2014 р. своє право на інтеграцію у спільноту європейських народів, Україна сьогодні стоїть перед необхідністю докорінної трансформації власного суспільно-політичного устрою. За цих умов, як ніколи, зростає суспільний запит на розвиток політичних наук. Обґрунтованим вважається, що стан політичної науки – вірний показник стану самої політики. Загалом, наука про політику – це наука про політичне життя суспільства, політичні відносини, явища та політичні процеси, закономірності їхніх розвитку та дії [1]. Простежити сучасний стан досліджень у сфері політичних наук дає змогу, зокрема, і бібліометричний аналіз ресурсів наукових бібліотек. Тим більше що за умов, коли інформація і комунікація стають стратегічним ресурсом і системотвірним фактором соціально-політичної реальності, набуває актуальності всебічне вивчення й використання можливостей бібліотеки як інституту, для якого інформаційно-комунікативна діяльність є сутнісною характеристикою [2, с. 38]. Використання у цьому дослідженні методів саме бібліометрії вбачається доцільним, оскільки вони спрямовані не тільки на одержання інформації з певної проблеми, а і на виявлення, головним чином, довгострокових тенденцій, пов'язаних зі стратегічним моніторингом розвитку певної науки [5].

Термін «бібліометрія» був введений до наукового обігу у 1969 р. А. Прічардом. Він запропонував замінити «бібліометрією» термін

«статистична бібліографія», що періодично використовувався в літературі з 1923 р., коли його використав Є. Халм як заголовок двох спеціальних лекцій в Університеті Кембриджа. А. Прічард визначив бібліометрію як застосування математики й статистичних методів до аналізу процесів опублікованої інформації за допомогою підрахунку й дослідження різних аспектів цієї інформації. Цей термін одержав швидке визнання [5, 8].

Значний внесок у розробку сучасної теорії та практики бібліометрії зробили такі вітчизняні вчені, як Б. Кияк, Л. Костенко, І. Матяш, О. Кобелєв.

Сьогодні термін «бібліометрія» має декілька визначень. На думку Н. Зайченко, найбільш вдалим є таке: бібліометрія – це наукова дисципліна, що займається вивченням документів на основі кількісного аналізу первинних і вторинних джерел інформації за допомогою різних формалізованих методів з метою одержання даних про ефективність наукових сфер і прогнозування їхнього розвитку [3, с. 338].

Ряд сучасних учених наголошує на доцільності використання у бібліометрії методів кількісного аналізу саме вторинних джерел інформації. Оскільки за допомогою баз даних, зокрема реферативних, інформація може бути організована в зручному для пошуку й обробки вигляді [6, 7].

Серед вторинних джерел інформації найбільш розповсюдженим є реферат. Цінність реферату обумовлена такими його властивостями, як найбільша інформативність у розкритті змісту першоджерела; зручність для тривалого зберігання у фондах довідково-інформаційних служб та інформаційно-пошукових систем; можливість у деяких випадках замінити першоджерело (коли необхідна користувачеві інформація стосується не основної теми роботи, а суміжних питань, або первинний документ недоступний) [4].

Метою дослідження є вивчення інформаційних ресурсів з актуальних проблем політики та політичних наук, що містяться в загальнодержавній реферативній базі даних (РБД) «Україніка наукова» (а відповідно й Українському реферативному журналі «Джерело», що видається на її основі), у яких наведено реферативну інформацію про наукові видання й окремі публікації, зокрема монографії, підручники для ВНЗ, матеріали конференцій, автореферати дисертацій, статті з періодичних і продовжуваних видань тощо.

Станом на 2.12.2014 р. загальна кількість записів у зазначеній РБД – 536 901, з питань політики та політичних наук – 10 334 джерела (що становить лише 2 % загального масиву прореферованих публікацій). Об'єктом дослідження вибрано масив даних за період 2003–2013 рр. Дані

за 2014 р. не взято до розгляду, оскільки публікації за цей рік ще надходять до Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) і активно поповнюють РБД «Україніка наукова». Необхідно зазначити, що до реферативної служби продовжують надходити публікації і за попередні роки.

Таблиця

**Динаміка поповнення загальнодержавної
РБД «Україніка наукова» реферативними джерелами
з питань політики та політичних наук за період 2003–2013 рр.**

Рік	Книги	Автореф. дисертацій	Статті з періодичних видань	Усього
2003	177	99	376	652
2004	186	144	313	643
2005	213	130	518	861
2006	217	148	674	1039
2007	205	176	552	933
2008	246	177	448	871
2009	197	198	387	782
2010	210	204	369	783
2011	242	236	360	838
2012	204	170	208	582
2013	151	184	120	455
Усього	2248	1866	4325	8439

Наведені в таблиці цифри (див. таблицю) демонструють стале збільшення кількості дисертаційних досліджень із вказаної проблематики, зокрема кількість захищених дисертацій у 2011 р. порівняно з 2003 р. зросла більше ніж удвічі.

Також можна констатувати, що внаслідок активізації політичної ситуації в Україні у 2004 р. помітно зросла кількість наукових досліджень у цій сфері і відповідно публікацій, про що говорять записи у РБД «Україніка наукова» за 2006 р. – 1039 джерел (максимальне значення за досліджуваний період), після чого динаміка їх надходження почала уповільнюватися. Видовий розподіл джерел з означеної нами теми виглядає таким чином (рис. 1).

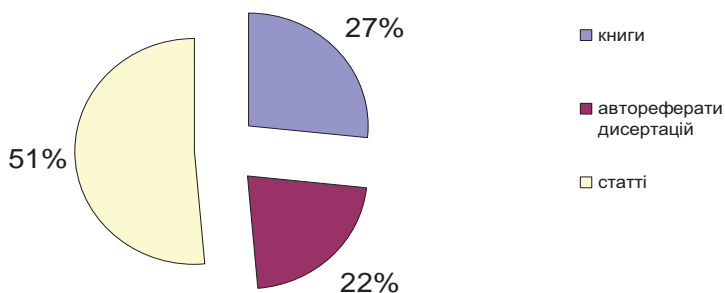

Рис. 1. Видовий розподіл наукових публікацій з питань політики та політичних наук у РБД «Україніка наукова»

З діаграми видно, що основним видом документів, який забезпечує зростання кількості прореферованих наукових публікацій, є статті з періодичних і продовжуваних видань – 51% (4325 записів), другу позицію посідають книги – 27% (2248 записів), найменший відсоток припадає на автореферати дисертацій – 22% (1866 записів).

Результати тематичного аналізу обраного масиву документів показують, що 42,53% досліджуваних джерел присвячені теорії політики та теоретичній політології; 15,84% – зовнішній політиці та міжнародним відносинам, дипломатії; 13% – внутрішній політиці; 11,77% – національним відносинам і політиці, національно-визвольному руху; 6,89% – історії політичних учень; 5,25% – політичним партіям; 4,3% – суспільно-політичним організаціям, лише 0,42% – проблемам політики та сучасного політичного становища.

На підставі більш детального аналізу інформаційного масиву РБД «Україніка наукова» з трьох основних напрямів досліджень у вказаній сфері (а саме теорії політики та теоретичної політології; зовнішньої політики та міжнародних відносин, дипломатії; внутрішньої політики) за період 2003–2013 рр. встановлено, що вони мали певні періоди підйому та спаду (рис. 2).

Наведена діаграма також (як і дані, подані в таблиці) ілюструє, що максимальні значення публікацій з питань теоретичної політології мали місце в 2006 р., що, вочевидь, було обумовлено підйомом суспільно-політичної активності в період після помаранчевої революції та пов'язаним з цим поживаленням у політологічному середовищі.

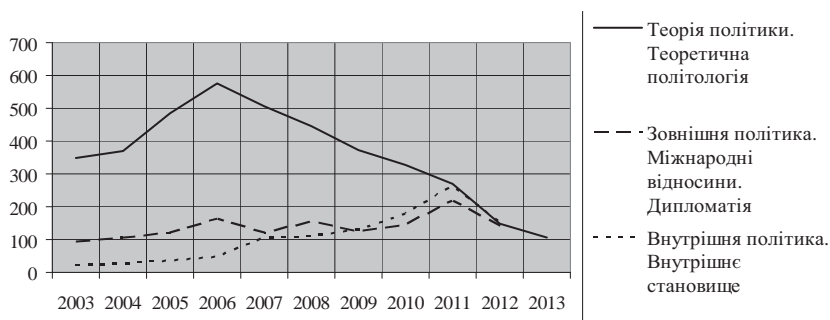

Рис. 2. Динаміка надходження до РБД «Україніка наукова» публікацій з основних напрямів досліджень у сфері політики та політичних наук

У свою чергу, кількість публікацій з проблем зовнішньої та внутрішньої політики повільно зростала й досягла максимуму у 2011 р., але періоди зростання активізації досліджень (за всіма вказаними темами) були нетривалими та після них спостерігався спад.

За результатами аналізу наукових джерел, відображених у РБД «Україніка наукова», можна констатувати, що найбільш активно здійснювали наукові дослідження та видавничу діяльність у сфері політики такі наукові установи, як Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України (понад 600 наукових публікацій цього інституту за період 2003–2013 рр. представлені в РБД), Національна академія державного управління при Президентові України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Національний інститут

проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки та оборони України, Львівський національний університет ім. І. Франка, Український незалежний центр політичних досліджень, Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України.

Зокрема, Інститутом політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України підготовлено до друку шеститомне видання «Політична історія України. XX ст.». У Національному центрі з питань євроатлантичної інтеграції України під редакцією В. Горбуліна здійснювався регулярний випуск науково-інформаційного збірника «Актуальні проблеми формування та реалізації державної політики України на євроатлантичному векторі». Понад 100 наукових дисертаційних робіт з політичних проблем захищено в зазначений період в Інституті світової економіки та міжнародних відносин НАН України, з них 10 – на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук, зокрема це дисертаційні дослідження С. Федуняка «Політичний вимір системи безпеки євроатлантичного простору і нових незалежних держав», Л. Чекаленко «Зовнішньополітичні механізми забезпечення національної безпеки України», І. Піляєва «Демократизаційний вимір євроінтеграції: рольові функції та системні впливи Ради Європи».

РБД «Україніка наукова» містить реферативну інформацію про понад 1300 монографічних досліджень з політичної тематики, здійснених і опублікованих ученими протягом 2003–2013 рр. Значна кількість публікацій присвячена питанням стратегічного планування у сфері державного управління, забезпечення національної безпеки держави, особливостям формування зовнішньої політики держави за умов глобалізації, проблемам формування національної самосвідомості. Увага приділялась етнічним суперечностям і конфліктам у сучасній Україні, пропаганді як інформаційно-психологічній складовій політичних процесів, геополітичним доктринам і підходам.

На основі аналізу потоків наукових документів з питань політики, що надходять до НБУВ і відображаються в РБД, можна простежити активну дослідницьку роботу в період 2003–2013 рр. таких учених, як Л. Кочубей, К. Вітман, Ю. Ганжуров, А. Кіссе, В. Котигоренко, В. Вакулич, В. Войналович, А. Романюк, Н. Ротар. За тематичним змістом основними питаннями досліджень науковців були політико-правові засади етнонаціональної політики постсоціалістичних країн, виборчі технології, особливості формування громадської думки під час виборчого процесу засобами масової інформації. Дослідники також аналізували деструктивні аспекти феномена етнічності в політиці, територіальні

практики управління етнічними конфліктами, парламентські конфлікти в політичній комунікації. Увага приділялась формам участі населення у політичних процесах, ролі релігійного чинника у процесах націєта державотворення в сучасній Україні, інформаційним імперативам антитероризму. Вивчали системні трансформації політичних режимів посткомуністичних країн.

На підставі моніторингу масиву публікацій з періодичних і продовжуваних видань, відображених у РБД «Україніка наукова», можна констатувати, що найбільш активно проблеми політики та політичних наук на своїх шпальтах висвітлюють такі часописи, як «Політичний менеджмент», «Сучасна українська політика», «Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку», «Держава та регіони», «Держава і право», «Наукові записки НАУКМА» (серія «Політика»).

Необхідно також зазначити, що до 2006 р. Книжковою палатою України видавався щомісячний реферативний журнал «Політика. Політичні науки», започаткований у листопаді 1997 р. з метою задоволення підвищеного інтересу до політичного життя держави та суспільства, створення умов оперативного доступу до відповідних джерел інформації. На наш погляд, цей ресурс і на сьогодні залишається цікавим джерелом ретроспективної реферативної інформації з політичних проблем.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що в період 2003–2013 рр. в Україні здійснено значну кількість наукових досліджень у сфері політики та політичних наук, результати яких реферативно представлені в РБД «Україніка наукова». Найбільш активно вітчизняні науковці досліджували питання теорії політики, теоретичної політології, зовнішньої та внутрішньої політики, міжнародних відносин, дипломатії. Найменша кількість досліджень присвячена проблемам сучасного політичного становища (лише 0,42% від загальної кількості досліджуваних джерел). Результати бібліометричного аналізу показують стале збільшення кількості дисертаційних досліджень із вказаної проблематики (кількість захищених дисертацій у 2011 р. порівняно з 2003 р. зросла більше, ніж удвічі). Водночас необхідно зазначити, що періоди зростання активізації досліджень були нетривалими й після них спостерігався спад (про що говорять результати вивчення динаміки надходження наукових джерел до НБУВ). Тому, на наш погляд, є підстави стверджувати, що сучасний стан досліджень у галузі політичних наук ще недостатньо відповідає ступеню актуальності цієї проблематики в суспільстві.

Важливим завданням є залучення якомога більшої кількості науковців до розробки політичної теорії та практики з метою глибокого

реформування суспільно-політичної системи України та приведення її до стандартів ЄС.

На нашу думку, активізувати процес наукових досліджень у сфері політичних наук можна, серед іншого, шляхом істотного розширення кола періодичних видань з цієї проблематики, що реферуються в РБД «Україніка наукова». Також убачається доцільним проводити більш активну пропаганду достатньо потужного масиву інформаційних ресурсів НБУВ з метою їх подальшого використання вітчизняними науковцями.

Література

1. *Горлач М. І.* Політологія: наука про політику : підручник / М. І. Горлач, В. Г. Кремень. – Київ : Центр учб. літ., 2009. – 840 с.
2. *Гранчак Т.* Становлення бібліотеки як суб'єкта політичної комунікації / Т. Гранчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2013. – Вип. 36. – С. 38–55.
3. *Зайченко Н. Я.* Бібліометрика у реферативній базі даних «Україніка наукова» / Н. Я. Зайченко // Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів: матеріали міжнар. наук. конф., 8–10 жовт. 2013 р., Київ. – Київ, 2013. – С. 338–340.
4. *Захарова В. І.* Основи інформаційно-аналітичної діяльності : навч. посіб. / В. І. Захарова, Л. Я. Філіпова. – Київ : Центр учб. літ., 2013. – 336 с.
5. Наукова періодика України та бібліометричні дослідження : [монографія] / Л. Й. Костенко, О. І. Жабін, Є. О. Копанєва, Т. В. Симоненко; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 212 с.
6. *Пенькова О. В.* Наукометрические и библиометрические исследования в библиотечной и библиографической теории и практике : автореф. дис. ... канд. пед. наук / О. В. Пенькова. – Краснодар, 2002. – 15 с.
7. *Редькина Н. С.* Изучение результативности региональных научных исследований библиометрическими методами (на примере геологических наук) : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Н. С. Редькина. – Новосибирск, 2004. – 22 с.
8. *Prichard A.* Bibliometrics: A bibliography and index (1874–1959) / A. Prichard, G. Witting. – Watford : Allm Books, 1981. – 160 p.

References

1. Horlach, M. I. (2009). *Politolohiia: nauka pro polityku* [Political science: the science of politics]. Kyiv: Tsentr uchb. l-ry [in Ukrainian].
2. Hranchak, T. (2013). Stanovlennia biblioteky yak subiekta politychnoi komunikatsii [The formation of the library as a subject of political communication]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 36, 38–55 [in Ukrainian].
3. Zaichenko, N. Ya. (2013). Bibliometryka u referatyvnii bazi danykh «Ukrainika naukova» [Bibliometrics in the abstract database «Ukrayinika naukova»]. *Adaptatsiia zavdan i funksiï naukovoï biblioteky do vymoh rozvytku tsyfrovyykh informatsiinykh resursiv: materialy mizhnar. nauk. konf., 8–10 zhovt. 2013 r., Kyiv* [The adaptation of the tasks and functions of academic libraries with the requirements of digital information resources. Materials of the International Scientific Conference] Kyiv, pp. 338–340 [in Ukrainian].
4. Zakharova, V. I. (2013). *Osnovy informatsiino-analitychnoi diialnosti* [The fundamentals of information and analytical works]. Kyiv: Tsentr uchb. l-ry [in Ukrainian].
5. Kostenko, L. Y., Zhabin, O. I., Kopanieva, Ye. O., & Symonenko, T. V. (2014). *Naukova periodyka Ukrainy ta bibliometrychni doslidzhennia* [Scientific periodicals of Ukraine and bibliometric study]. Kyiv [in Ukrainian].
6. Pen'kova, O. V. (2002). *Naukometricheskie i bibliometricheskie issledovaniia v bibliotechnoj i bibliograficheskoi teorii i praktike* [Scientometrics and bibliometrics research in the library and bibliographic theory and practice]. Extended abstract of candidate's thesis. Krasnodar [in Russian].
7. Red'kina, N. S. (2004). *Izuchenie rezul'tativnosti regional'nyh nauchnyh issledovaniy bibliometricheskimi metodami (na primere geologicheskikh nauk)* [A study of the effectiveness of regional research bibliometric methods (the example of Geological Sciences)]. Extended abstract of candidate's thesis. Novosibirsk [in Russian].
8. Prichard, A., & Witting, G. (1981). *Bibliometrics: A bibliography and index (1874–1959)*. Watford: Allm Books [in English].

Стаття надійшла до редакції 16.02.2015.

Oksana Sandul

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Bibliometric Analysis Array of Scientific Documents on Current Political Issues and Political Sciences, Represented in the National Abstract Database «Ukrayinika Naukova»

The publications on issues of politics and political sciences for the period of 2003–2013, were represented in abstract database «Ukrayinika naukova». The peculiarities of type distribution and dynamics of coming of the studied sources were disclosed. The main directions and tendencies of research activity in this sphere were found. The attention was paid to the problems of development of bibliometric studies, as well as to possibilities and advantages of abstract sources use during their realization. The circle of national periodical and continued publications, reflected in the abstract sources of National Library of Ukraine by Vernadskyi, which the most actively highlight the problems of politics and political sciences in their columns.

Keywords: politics, political sciences, bibliometric analysis, scientific publications, abstract information, abstract database «Ukrayinika naukova».

Оксана Сандул

Национальная библиотека Украины им. В. И. Вернадского

Библиометрический анализ массива научных документов по актуальным проблемам политики и политических наук, отраженных в РБД «Украиника науковая»

Проанализированы публикации по вопросам политики и политических наук за период 2003–2013 гг., представленные в реферативной базе данных «Украиника науковая». Раскрыты особенности видового распределения и динамики поступления исследуемых источников. Выявлены основные направления научной работы в этой сфере. Уделено внимание проблемам развития библиометрических исследований, а также возможностям и преимуществам использования именно реферативных источников при их проведении. Определен круг отечественных периодических и продолжающихся изданий, отраженных в реферативных ресурсах Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского, которые наиболее активно освещают на своих страницах проблемы политики и политических наук.

Ключевые слова: политика, политические науки, библиометрический анализ, научные публикации, реферативная информация, реферативная база данных «Украиника науковая».

Валерія Струнгар,

аспірант Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

БІБЛІОТЕЧНІ ПРОЕКТИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА ЯК ДЖЕРЕЛА БІБЛІОТЕКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Стаття присвячена відпрацюванню критеріїв дослідження соціальних медіа як джерельної бази бібліотекознавчих наукових рефлексій. Зроблено спробу формування комплексу маркерів бібліотекознавчих досліджень у соціальних медіа. Дослідження передбачає аналіз можливостей соціальних медіа, використання яких визначає специфіку застосування бібліотеками мережових інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: бібліотечні проекти, соціальні медіа, сторінки соціальних мереж, представлення, конвергентність, наповненість, інтенсивність зворотного зв'язку, інтерактивність, аудиторія соціальних медіа.

Стрімкий прогрес у сфері поширення та розвитку соціальних медіа стає дедалі вагомішим чинником впливу на суспільство. З початку створення соціальні медіа зазнали істотних змін і на сьогодні відіграють роль конгломерату різноманітних сервісів і ресурсів. Динамічне зростання нових медіа приваблює широкі верстви населення незалежно від віку, освіти та соціального статусу; формує науковий, політичний та інші сегменти простору соціальних медіа. Відтак соціальні медіа є об'єктом досліджень у різних галузях, зокрема і бібліотекознавчих.

Інтерактивні медіа вже достатньо глибоко інтегровані в бібліотечну роботу; бібліотечна аудиторія соціальних медіа, як користувачка, так і професійна, збільшується доволі активно. Це зумовлює необхідність аналізу та оцінювання динаміки, напрямів, тенденцій та перспектив цих процесів. Такі переваги соціальних медіа, як оперативність, доступність, інтерактивність і потужність масивів інформації зумовлюють цінність їх як джерела бібліотекознавчих досліджень: як прикладних інструментів вимірювання ефективності, оцінювання якості бібліотечної діяльності, так і теоретичних узагальнень у галузі інфології.

Особливості використання соціальних медіа в роботі бібліотек досліджуються як у загальнотеоретичному зрізі [1, 3, 5], так і в практичній площині [4]. Зокрема, бібліотечні проекти опинились у сфері уваги Т. Ярошенко [7], О. Мар'їної [2], Н. Тарасенко [6]. Однак аналіз

бібліотечних проєктів у соціальних медіа як джерельної бази бібліотекознавчих досліджень лишається спорадичним. При цьому наявні емпіричні матеріали дають змогу виходити на теоретичні узагальнення, що і актуалізує це дослідження. Тому метою статті є виявлення критеріїв дослідження соціальних медіа як джерельної бази бібліотекознавчих наукових рефлексій, формування комплексу маркерів бібліотекознавчих досліджень у соціальних медіа. Це дослідження передбачає аналіз можливостей соціальних медіа, використання яких визначає специфіку застосування бібліотеками мережевих інформаційно-комунікаційних технологій.

Алгоритм роботи із соціальними медіа як джерелом бібліотекознавчих досліджень передбачає на підготовчому етапі формування вибірки сторінок бібліотек, що підлягають вивченню. Принципи вибірки визначатимуть сформовані завдання зрізу, тому перелік об'єктів може бути різним: найбільш популярні та розроблені сторінки в соціальній мережі; представленість найбільших бібліотек, незалежно від їх активності в соціальних мережах, регіональна вибірка тощо.

Для того щоб виявити загальні тенденції, які характеризують підходи до створення бібліотечних сторінок у соціальній мережі, необхідно провести загальний огляд сторінок. Як показники можна обрати складові елементи динамічної платформи та її основні характеристики і функції. Таким чином, обрані сторінки аналізуватимуться за критеріями: **представлення, конвергентності, змістовності, інтенсивності зворотного зв'язку**. Необхідно враховувати можливість похибки та загальну приблизність показників соціальних медіа, що зумовлена їхньою мінливістю, динамічністю, реактивністю, гібридністю та інтерактивністю, відтак принципову неможливість абсолютно точних розрахунків.

Перший критерій – **представлення бібліотеки на сторінці** соціальної мережі, тобто рівень надання інформації про неї. Тут показовими будуть назва сторінки – чи відповідає ім'я офіційній назві бібліотеки, чи пропонується неформальна назва сторінки; чи завантажені аватар ¹¹ і обкладинка сторінки (рис. 1).

Важливим елементом представлення бібліотеки в соціальній мережі є опис сторінки. Наскільки детальним і вичерпним він є, визначається за представленими нижче позиціями: чи висвітлено інформацію про

¹¹ Аватар – це графічне представлення, яке використовується для персоналізації користувачів у таких реактивних і гібридних платформах, як соціальні медіа (соціальні мережі, форуми, блоги, мікроблоги, віртуальні лабораторії, бібліотечні проєкти, сервіси спецконтенту).

бібліотеку або сторінку в соціальній мережі; чи відображено рік заснування; чи наявна локація бібліотеки; чи надається гіперпосилання на офіційний сайт, що спонукатиме користувачів переходити на ресурс бібліотеки; як описана інформація про сторінку бібліотеки – від контактів до розширеного опису, включно із визначенням місії сторінки соціальної мережі як окремого пункту в описі.

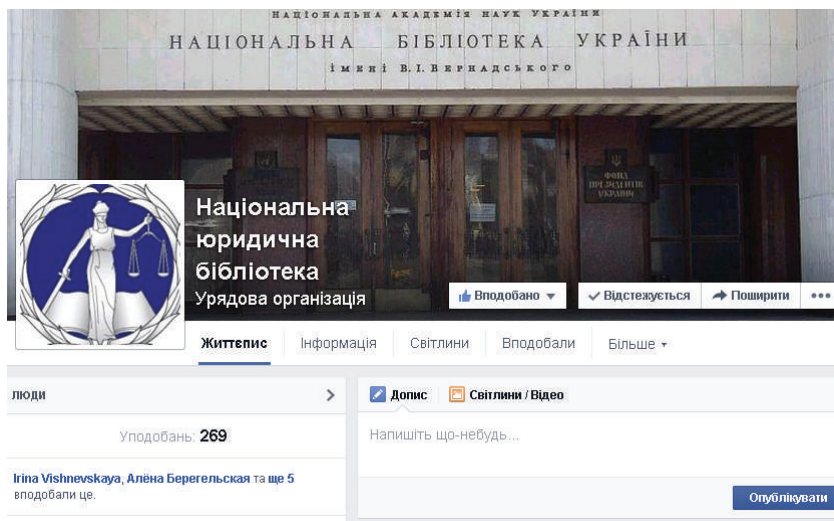

Рис. 1. Аватар і обкладинка сторінки Національної юридичної бібліотеки Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського в соціальній мережі Facebook

Джерело: <https://www.facebook.com/nllofua>

Загальний огляд сторінок бібліотечних проектів, які представлені в соціальних мережах, надасть уявлення про те, якими правилами та політикою керується бібліотека при їх створенні та функціонуванні. Так, в описі сторінки Національної юридичної бібліотеки (НЮБ) Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) зазначається рік заснування НЮБ – 2001, контактні дані (адреса, телефон, електронна пошта), режим роботи, висвітлюються її функції та завдання, надається гіперпосилання на сайт, де представлена офіційна сторінка НЮБ – Центр досліджень соціальних комунікацій (<http://nbuviar.gov.ua/>) та інформація про «власників» сторінки – адміністратор і співробітник НЮБ.

Інший критерій – **конвергентність**¹², дає змогу виявити, як представлені бібліотеки в мережі: однією чи декількома спорідненими сторінками. У цьому випадку оцінюється зв'язаність бібліотечних сторінок, що передбачає визначення такої групи показників: наявність зв'язків з іншими соціальними медіа; оригінальність кожної сторінки чи, навпаки, дублювання інформації; присутність дочірніх сторінок.

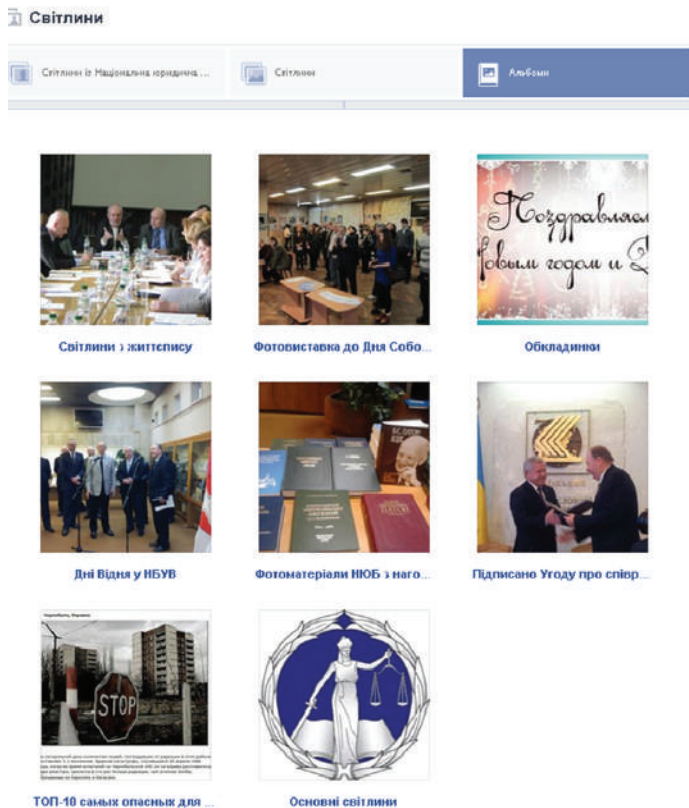

Рис. 2. «Змістовність» сторінки Національної юридичної бібліотеки НБУВ у соціальній мережі Facebook

Джерело: <https://www.facebook.com/nllofua>

¹² Конвергентність – процес інтеграції соціальних медіа, який супроводжується дублюванням контенту та створенням альтернативних медіа-платформ.

Наступний критерій – **змістовність** бібліотечної сторінки в соціальній мережі (рис. 2), що визначається інформативним наповненням контенту. Доцільним вважаємо визначення таких показників: представлення мультимедійного та текстового контенту, їх співвідношення. Важливими критеріями можуть бути такі: чи наявна галерея та як вона представлена (чи зазначені назви, описи, гіперпосилання в описах, тип гіперпосилання за джерелом, до якого воно веде); чи представлено аудіо- та відеозаписи. Аналіз текстового контенту передбачає дослідження постів і коментарів. Специфіка соціальних мереж дає змогу використовувати, а отже, і досліджувати, контент різного рівня інтерактивності – постів з можливістю (чи без такої опції) коментування, створення подій, опитувань тощо.

Важливим показником аналізу бібліотечної сторінки може бути інтенсивність зворотного зв'язку з користувачами, що визначається рядом критеріїв: кількістю уподобань (Likes) сторінки та вподобань сторінкою бібліотеки (інших публікацій, коментарів, акаунтів); наявність рейтингу сторінки ¹³, який графічно представлений у вигляді п'ятикутної зірки (рис. 3).

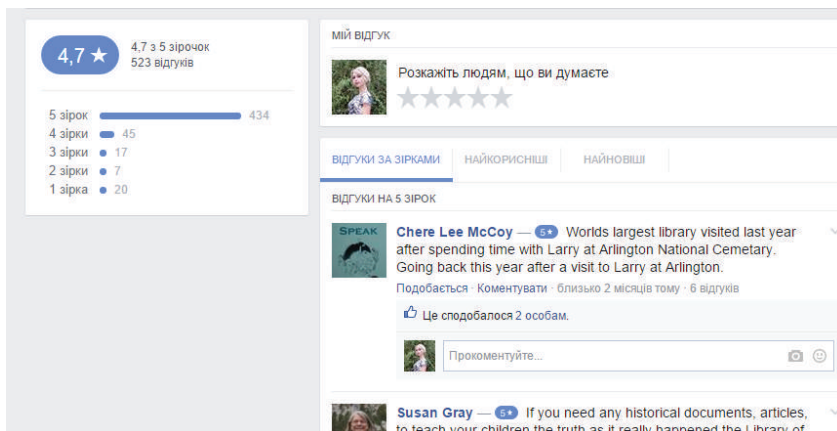

Рис. 3. Рейтинг сторінки Бібліотеки Конгресу в соціальній мережі Facebook

Джерело: <https://www.facebook.com/libraryofcongress?sk=reviews>

¹³ Рейтинг сторінки – система оцінювання, яка дає можливість аналізувати ефективність бібліотечних проектів у соціальних мережах за допомогою відгуків і коментарів.

Наступним етапом дослідження бібліотечної сторінки в соціальних медіа є виявлення специфічних особливостей використання соціальної мережі в професійній діяльності бібліотек. У такому напрямі аналіз бібліотечних сторінок передбачає дослідження за двома напрямками: **публікованого контенту** та **інтерактивності**. **Публікація (post)** – це основний елемент контенту сторінки бібліотечного проекту, який можна досліджувати за допомогою загального та контекстного аналізу. Загальний аналіз публікації передбачає визначення таких показників: авторство (бібліотека, бібліотечний працівник, користувач, колеги, науковці, політики, організації). За потреби, можна проаналізувати, чи використовується можливість «позначати» людей та інші організації, ідеться про опцію, що дає змогу через гіперпосилання пов'язувати повідомлення з іншими сторінками.

За типом публікації можна виокремити: загальний текстовий контент, мультимедійний контент (фотографії, відео, аудіо), лінки (гіперпосилання на власні, спільні та національні бібліотечні продукти й послуги, традиційні засоби масової інформації, інші посилання), такі специфічні тексти, як опитування чи події. Також піддається аналізу частота оновлення сторінки та періодичність, що дасть змогу прослідкувати зв'язок цих показників з інтерактивністю та загальною популярністю сторінки.

Важливими показниками загального аналізу публікації на сторінці бібліотеки є тематична спрямованість і спрямованість за аудиторією. Наприклад, публікації можна поділити за тематичною спрямованістю на бібліотечні, наукові, літературні, мистецькі, суспільні чи сформувати інший рубрикатор, виходячи з мети дослідження. За аудиторією всі публікації можна поділити на три рівня інформаційної спрямованості: для користувачів, їх комплекс формує систему контенту «бібліотека – користувач»; для широкого кола працівників бібліотечної галузі, яка створює систему «бібліотека – бібліотекар»; нарешті, актуальні матеріали для обох аудиторій. Відповідно, за цими критеріями можна систематизувати анонси подій, новини, релізи, інтерв'ю, «цікавинки» бібліотечної діяльності, нові надходження, експозиції виставок, семінари, продукти та послуги бібліотеки, ресурси, електронні репозитарії, конференції, доповіді, дискусії, книжкові рекомендації (художньої та наукової літератури), рецензії, довідкову інформацію тощо.

Визначальною в загальному аналізі публікації є інформаційно-комунікаційна складова: інформування – надання безпосередньої інформації «з перших рук»; посередництва – надання інформації через інше джерело та цитування; продукування – формування актуальних подій, новин,

завантаження світлин, аудіо та відео; акумуляції – збирання інформації для подальшого використання, наприклад, за допомогою опитування задля отримання необхідної інформації; комунікативності – здійснення обміну коментарів, створення діалогу та вираження емоції; сприяння – створення нового знання в результаті обговорення, надання комунікативної платформи.

Контекстний аналіз публікації передбачає її характеристику за визначеними показниками: чи відкрита проблема для обговорення; чи присутня критика (різка, доброзичлива); резонансність; вибір стилю публікації (літературного, офіційного, розмовного, наукового, публіцистичного, іронічного, змішаного); представлення типу лексики: літературної, сленгової, використання спеціального інтернет-жаргону та емотиконів (смайликів), використання іноземної мови.

Важливим складовим елементом мережі є *інтерактивність*, що характеризує ступінь взаємодії бібліотеки в соціальній мережі з користувачами. Критеріями можуть виступати вподобання (Likes), поширення (репости, ретвіти, інші форми інтеракції залежно від мережі) та коментарі. *Коментарі* є найбільш інтерактивними, а тому перспективними для аналізу елементами контенту сторінки бібліотечного проекту. Пропонуємо аналізувати коментарі за такими показниками: кількість до окремої публікації як похідний показник середньої кількості; авторство [користувач, бібліотека, бібліотечний працівник та ін. (науковці, політики, організації)]; тип (текст, фотографії, лінки, відео, аудіо, різне); тематика (загальна інформація, вираження емоцій та почуттів, вираження думок і роздумів, оцінка дійсності в цілому, оцінка окремих сторін дійсності, реакція на репліку іншого користувача, інформаційний шум, деструктивні коментарі у випадку відсутності модерації); спрямованість (монолог, діалог, змішана, форма чітко не визначається) і тематична або ситуаційна зв'язаність (не зв'язані, кожний представляє окремий текст; зв'язані, які утворюють тематичний дискурс); вид (конструктивні, особисті); кількість вподобань (Likes), що дає змогу виявити, які коментарі користуються найбільшою підтримкою; інформаційно-комунікаційні функції коментарів (інформування, посередництва, продукування, акумуляції, комунікативності, сприяння); тональність (позитивна, негативна, нейтральна).

Незважаючи на певні обмеження з огляду на суб'єктивність, окремі критерії дають змогу виміряти показники, що характеризують інтенсивність та ефективність використання бібліотекою соціальної мережі, серед яких слід виділити такі: *охоплення аудиторії* (кількість підписників сторінки, друзів підписників, користувачів, які відписалися від сторінки;

перегляди сторінки), *активність аудиторії* (кількість уподобань, коментарів, шейрів або перепостів; співвідношення кількості вподобань і/або перепостів до загальної кількості постів; співвідношення кількості вподобань, коментарів і шейрів до загальної кількості учасників спільноти) та *популярність окремої публікації* (кількість: вподобань, репостів, коментарів).

Отримані результати дають змогу порівняти, як використовують контент соціальної мережі в різних бібліотечних проектах, виявити основні тенденції в роботі з демократичними платформами. Наведені критерії не можуть вважатися вичерпними, оскільки є робочим інструментом і залежать від мети й завдань досліджень. Крім того, суб'єктивність, адаптивність, динамічність соціальних медіа як інформаційного феномена, визначає високий рівень лабільності показників у контексті досліджень, тобто, запропоновані критерії актуалізуватимуться чи втрачатимуть пізнавальну цінність залежно від дослідницької ситуації.

Отже, систематизовані в статті критерії дослідження соціальних медіа як джерельної бази бібліотекознавчих наукових рефлексій дають змогу формувати комплекс маркерів бібліотекознавчих досліджень у соціальних медіа, що потребують подальшої апробації на практиці та уточнення під час наступних досліджень і наукових дискусій з окресленого питання.

Література

1. Булахова Г. Бібліотеки в соціальних мережах та блогосфері як засіб рекламування / Г. Булахова // Наук. пр. Нац. б-ки ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – Вип. 36. – С. 192–200.

2. Мар'їна О. Ю. Використання краудсорсинг-технологій у діяльності зарубіжних бібліотек / О. Ю. Мар'їна // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – 2013. – Вип. 41. – С. 212–221.

3. Половинчак Ю. М. Особливості функціонування української блогосфери / Ю. М. Половинчак // Science and Education a New Dimension, Humanities and Social Sciences. – 2015. – № III (7), Issue 42. – Р. 99–102.

4. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства : [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горюхов, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 250 с.

5. Струнгар А. В. Комунікації в бібліотечному просторі: синергетичний аспект / А. В. Струнгар // Вісн. Кн. палати. – 2013. – № 2. – С. 19–21.

6. Тарасенко Н. Розкриття бібліотечних фондів засобами соціальних

мереж як фактор наповнення інформаційного простору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuviap.gov.ua/images/naukprazi/39.pdf>. – Назва з екрана.

7. Ярошенко Т. О. Технології Веб 2.0 для бібліотек і користувачів: нові можливості розвитку бібліотечного середовища : посіб. для бібліотекарів за прогр. підвищ. кваліфікації / Т. О. Ярошенко, Т. О. Якушко. – Укр. бібл. асоц., Нац. академія керівних кадрів культури і мистецтв, Центр безперервн. інформ.-бібл. освіти, Головний тренінгов. центр для бібліотекарів. – Київ : Самміт-книга, 2013. – 106 с.

References

1. Bulakhova, H. (2013). Biblioteky v sotsialnykh merezhakh ta blohosferi yak zasib reklamuvannya [Libraries in social networks and the blogosphere as a means of advertising]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 36, 192–200. Kyiv [in Ukrainian].

2. Marina, O. Yu. (2013). Vykorystannia kraudsorsynh-tekhnologii u diialnosti zarubizhnykh bibliotek [Using Crowdsourcing technologies in the work of foreign libraries]. *Visnyk Kharkivs'koi derzhavnoi akademii kul'tury – Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture*, 41, 212–221 [in Ukrainian].

3. Polovynchak, Yu. M. (2015). Osoblyvosti funktsionuvannya ukrainskoi blohosfery [Features of functioning of Ukrainian blogosphere]. *Science and Education a New Dimension, Humanities and Social Sciences*, 7, issue 42, 99–102 [in Ukrainian].

4. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., & Popyk V. I. (2013). Sotsialni merezhi yak chynnyk rozvytku hromadianskoho suspilstva [Social media as a factor in the development of civil society]. Kyiv [in Ukrainian].

5. Strunhar, A. V. (2013). Komunikatsii v bibliotechnomu prostori: synerhetychnyi aspekt [Communication in the library space: synergistic aspect]. *Visnyk knyzhkovoi palaty – Bulletin of the Book Chamber*, 2, 19–21 [in Ukrainian].

6. Tarasenko, N. Rozkryttia bibliotechnykh fondiv zasobamy sotsialnykh merezh yak faktor napovnennia informatsiinoho prostoru [Disclosure of library collections by means of social networks as a factor in filling the information space]. nbuviap.gov.ua. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/images/naukprazi/39.pdf> [in Ukrainian].

7. Yaroshenko, T. O., & Yakushko, T. O. (2013). Tekhnologii Veb 2.0 dlia bibliotek i korystuvachiv: novi mozhlyvosti rozvytku bibliotechnoho seredovyscha [The

Web 2.0 technologies for libraries and users: new opportunities of development of the library environment]. Kyiv: Sammit-knyha [in Ukrainian].

Valeria Strungar

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Library Projects in Social Media as Sources the Library of Researches

The article deals with working out the criteria for the study of social media as a source of the library scientific reflections. As a source of the library researches provides the algorithm of work with social media at a preparatory stage of formation of selection of pages of the libraries which are subject to studying. To reveal the general tendencies which characterize approaches to creation of library pages on a social network it is necessary to carry out the general review of pages. Thus, the chosen pages will be analyzed by criteria: representation, convergence, fullness, intensity of feedback. Attempt of formation of a complex of markers the library of researches in the social media is made. In such direction the analysis of library pages assumes research on two directions: the published content and interactivity. The study is provides for analysis of the possibilities of social media which use defines specifics of application of network information and communication technologies by libraries.

Keywords: library projects, social media, social network pages, representation, convergence, fullness, the intensity of the feedback, interactivity, publications, comments, social media audience.

Валерия Струнгар

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Библиотечные проекты в социальных медиа как источники библиотекведческих исследований

Статья посвящена отработке критериев исследования социальных медиа как базы библиотекведческих научных рефлексий. Алгоритм работы с социальными медиа как источником библиотекведческих исследований предусматривает на подготовительном этапе формирования выборки страниц библиотек, подлежащих изучению. Для того чтобы выявить общие тенденции, которые характеризуют подходы к созданию библиотечных страниц в социальной сети, необходимо провести общий обзор страниц. Таким образом, избранные страницы будут анализироваться по критериям: представленности, конвергентности, наполненности, интенсивности обратной связи. Сделана попытка формирования комплекса маркеров библиотекведческих исследований в социальных медиа. В таком направлении анализ библиотечных страниц предполагает исследование по двум направлениям: публикуемого контента и интерактивности. Исследование предполагает анализ возможностей социальных медиа,

использование которых определяет специфику применения библиотеками сетевых информационно-коммуникационных технологий.

Ключевые слова: библиотечные проекты, социальные медиа, страницы социальных сетей, представление, конвергентность, наполненность, интенсивность обратной связи, интерактивность, аудитория социальных медиа.

Єлизавета Кухарчук,

канд. наук із соц. комунікацій, мол. наук. співроб. відділу бібліометрії і наукометрії СІАЗ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ПРЕДСТАВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ В НАУКОМЕТРИЧНІЙ НАДБУДОВІ SCIVAL КОРПОРАЦІЇ ELSEVIER

У статті розглянуто наукометричну надбудову SciVal та її функціональні можливості. Досліджено стан представлення української науки та констатовано недостатню наявність даних для об'єктивної статистичної картини її стану.

Ключові слова: бібліометрія, наукометрія, наукометричні бази даних, оцінювання наукової діяльності, SciVal, Scopus.

Питання використання наукометричних та експертних методів при оцінюванні ефективності та результативності науково-дослідницької діяльності як окремих учених, наукових колективів, установ, окремих напрямів дослідження, так і наукового середовища країни в цілому є важливим й актуальним напрямом сучасних наукометричних досліджень. Це обумовлено зростанням популярності бібліометричних показників (особливо таких, як кількість цитувань, індекс Гірша тощо) та можливістю доступу до наукометричних систем і бібліометричних баз даних, які автоматично розраховують такі показники. Проведення наукометричних досліджень надають можливість покращувати наукову діяльність, коригувати її зміст і виявляти перспективні напрями науки. Незважаючи на те що різні аспекти використання бібліометричних показників для оцінювання результатів наукової діяльності висвітлюються як зарубіжними (Е. Гарфілд [4], Д. Гірш [5], В. Маркусова [7]), так і вітчизняними дослідниками (Л. Костенко, Т. Симоненко [1], Д. Соловяненко [3] та ін.), ще не встановлені чіткі критерії оцінок, що базуються на бібліометричних показниках. Найбільш престижними є мультидисциплінарні бази даних Web of Science корпорації Thomson Reuters [10] та Scopus корпорації Elsevier [9]. Вони розробили спеціальні аналітичні надбудови над своїми базами даних для оцінювання роботи окремих наукових колективів і стратегічного планування науки – InCites [6] і SciVal [8]. Завдяки цьому відбулася трансформація згаданих бібліометричних баз у наукометричні системи.

У листопаді 2014 р. Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського було надано тестовий доступ до інноваційного аналітичного інструменту SciVal [8], що являє собою інтегрований ресурс попередніх розробок SciVal Spotlight and SciVal Strata корпорації Elsevier. На думку розробників, його основними завданнями мають стати оцінювання результатів науково-дослідницької діяльності в організаціях в усіх галузях. На основі аналізу даних, які беруться із системи Scopus, організація може оптимізувати фінансування досліджень, визначити дослідні пріоритети й стратегії, приймати раціональні рішення при виборі персоналу та партнерів при реалізації наукових проектів. SciVal допомагає організації ідентифікувати й оцінити свої поточні сили і визначити перспективну стратегію свого розвитку, проводити пошук потенційних партнерів для співпраці серед 4600 світових організацій, аналізувати профіль установи за публікаційною активністю та компетенціями, проводити порівняння з конкурентами за предметними галузями у світовому масштабі.

Метою статті є аналіз представлення української науки в аналітичній надбудові SciVal, що базується на ресурсах бібліометричної бази даних Scopus.

Аналітичний інструмент корпорації Elsevier SciVal складається з трьох блоків:

1. Overview – узагальнений огляд дослідницької діяльності та публікаційної активності вчених, організації або країни. Цей блок надає також показники інноваційної діяльності, академічного та міжнародного співробітництва.

2. Benchmarking – порівняння вчених, установ і країн на основі ряду різноманітних бібліометричних показників. Можливість оцінити сильні й слабкі сторони організації за допомогою індивідуального вибору дослідницьких груп, показників і предметних галузей для порівняння.

3. Collaboration – аналізує наявне міжнародне співробітництво наукової установи чи університету та виявляє потенційних партнерів для подальшої діяльності на основі взаємопов'язаних досліджень. Цей модуль призначений в основному для наукових установ та університетів. Усі дані можуть бути відфільтровані за конкретною предметною галуззю.

У першому модулі Overview представлена узагальнена інформація стосовно показників публікаційної активності країни, кількості вчених та організації. Уся інформація про країну поділена на шість блоків.

У блоці Institutions подано перелік установ, що афілійовані з Україною. В аналітичній надбудові SciVal українських організацій представлено

лише 14 (табл. 1). Слід зазначити, що в наукометричній базі даних Scopus представлено 60 установ НАНУ, 120 ВНЗ, дев'ять установ НАМН, дві НААН.

Таблиця 1

Українські установи в аналітичній надбудові SciVal

№	Назва установи	Кількість публікацій	Кількість авторів	Цитування
1.	Національна академія наук України (без уточнення установи)	21 658	13 788	58 916
2.	Київський національний університет ім. Т. Шевченка	4146	2729	8935
3.	Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна	2222	1395	4307
4.	Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут» НАНУ	1992	1395	12324
5.	Львівський національний університет ім. І. Франка	1788	1343	3568
6.	Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»	1739	1545	1365
7.	Національний університет «Львівська політехніка»	1406	1226	1188
8.	Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича	768	506	1399
9.	Харківський національний університет радіоелектроніки	639	579	448
10.	Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова	629	455	1508
11.	Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	628	568	876

12.	Донецький національний університет	444	361	374
13.	Ужгородський національний університет	349	262	681
14.	Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна	47	42	39

Джерело: SciVal Suite (www.scival.com/)

У блоці Summary подається загальна інформація про публікаційну активність країни. Наведено, зокрема, такі дані за 2009–2013 рр. щодо України: кількість публікацій – 46,896 тис. (зростання за 2009–2013 рр. на 35 %) (табл. 2); цитування – 109,017 тис.; кількість авторів – 39,359 тис. (зростання за 2009–2013 рр. на 34 %); публікації у співавторстві з іноземними організаціями – 38,1%.

У блоці Publication наводиться розподіл статей за роками, галузями знань, періодичними виданнями та наведено список топ-5 високоцитованих українських статей. Дані відображаються у вигляді графіків, кругової діаграми та таблиці. При представленні даних про розподіл публікацій за галузями знань і за журналами у вигляді таблиці є можливість детального перегляду даних по кожній позиції.

Таблиця 2

Розподіл українських публікацій за роками за даними аналітичної надбудови SciVal

Рік	2009	2010	2011	2012	2013
Кількість публікацій	7004	7426	8100	9232	9463

Джерело: SciVal Suite (www.scival.com)

У табл. 2 наведено розподіл українських публікацій за роками за даними аналітичної надбудови SciVal.

Аналіз даних, наведених у таблиці, констатує збільшення українських публікацій у базі Scopus.

На рис. 1 представлено розподіл українських статей за галузями знань за даними аналітичної надбудови SciVal, з якого видно, що переважають публікації з фізики та астрономії (23 %), з технічних наук (15,7 %) та матеріалознавства (14,1 %).

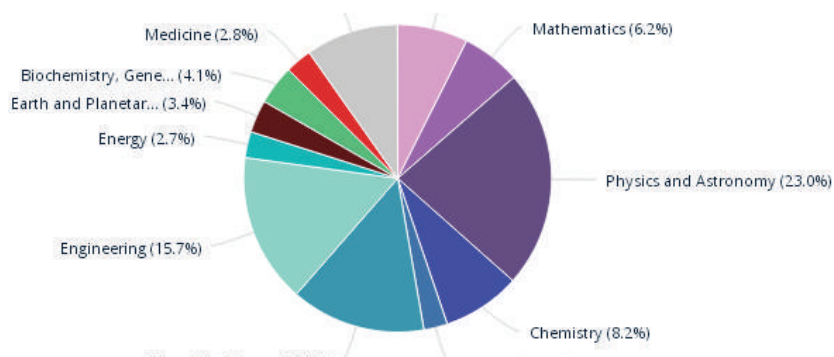

Рис. 1. Розподіл статей за галузями знань за даними аналітичної надбудови SciVal
Джерело: SciVal Suite (www.scival.com)

Блок Citation надає дані щодо показників цитування (розподіл цитування за роками, нормований показник цитування на одну статтю тощо) (див. табл. 3).

У блоці Authors наведено топ-100 найпродуктивніших авторів за 2009–2013 рр., показники цитування та індекс Гірша. У табл. 4 представлено 10 учених з найбільшою кількістю публікацій і наведено дані про них зі Scival та Scopus для порівняння. Упорядкування вчених у таблиці проведено за кількістю публікацій.

Таблиця 3

**Розподіл показників цитування за роками
за даними аналітичної надбудови SciVal**

Рік	2009	2010	2011	2012	2013	2009–2013
Кількість цитувань	27 550	24 750	27 272	20 209	8198	107 979

Блок Competencies – найголовніший та найінформативніший для адміністрації установи чи держави при аналізі та плануванні наукової діяльності установи, оскільки надає інформацію про інноваційні та перспективні напрями діяльності. Базуючись на аналізі співцитування та техніці візуалізації, SciVal створює унікальну графічну карту або «колесо науки», яке ілюструє продуктивність організації з усіх наукових дисциплін за певний проміжок часу в рамках конкретної галузі. На підставі такого аналізу всього масиву публікацій у Scopus виділяється 84 тис. кластерів, що відображають найбільш активні галузі знання, які активно розвиваються групою вчених, які створюють віртуальний науковий колектив. Для наочності відокремлені кластери об'єднано в 554 дисципліни. На рис. 2 представлено SciVal-карту української науки.

Для створення карти науки групуються сильні кластери та виділяються авторитетні компетенції (DC – distinctive competencies), у яких країна чи організація є лідером, і перспективні компетенції (EC – emerging competencies).

Критеріями результативності наукової установи є:

- кількість кластерів (напрямів), за якими здійснюються дослідження міжнародного значення;
- кількість авторитетних (міжнародне лідерство в науковому напрямі) кластерів;
- кількість перспективних (інноваційних) кластерів.

Кластери (компетенції) представлені на «колесі науки» у вигляді невеликих кіл. Колір визначає конкретну предметну галузь з 27.

Розташування залежить від предметної галузі кластера статей у цій компетенції. Кола, зміщені до центра, показують мультидисциплінарні дослідження. Діаметр кола залежить від частки українських публікацій з певної наукової дисципліни порівняно з міжнародним рівнем. Українські

Таблиця 4

**Найбільш продуктивні українські автори
за даними аналітичної надбудови SciVal та бібліометричної
бази Scopus**

№	П р і з в и щ е вченого	SciVal (2009–2013)			Scopus (1996–2013)		
		Кіль-кість публікацій	Цитування	Н-індекс	Кіль- кість публі- кацій	Цитування	Н-індекс
1.	Левчук Л. Г.	273	6619	40	311	8607	40
2.	Пугач В. М.	205	2368	27	269	3108	27
3.	Охріменко О. Ю.	198	2306	25	215	8607	26
4.	Шишкін О. В.	197	737	31	583	4056	31
5.	Шаповал І. І.	192	2335	25	218	2759	26
6.	Довбня А. М.	191	2298	25	205	2718	26
7.	Ранюк Ю. М.	185	2297	25	198	2476	26
8.	Кандибей С.	182	1928	23	196	2103	24
9.	Яковенко В. М.	179	2285	25	185	2699	26
10.	Шевченко О.	173	157	25	175	2323	25

Джерело: SciVal Suite (www.scival.com/) та Scopus (www.scopus.com)

публікації представлено за такими галузями: математика, фізика та астрономія, хімія, матеріалознавство, інженерна справа, енергетика та комп'ютерні науки.

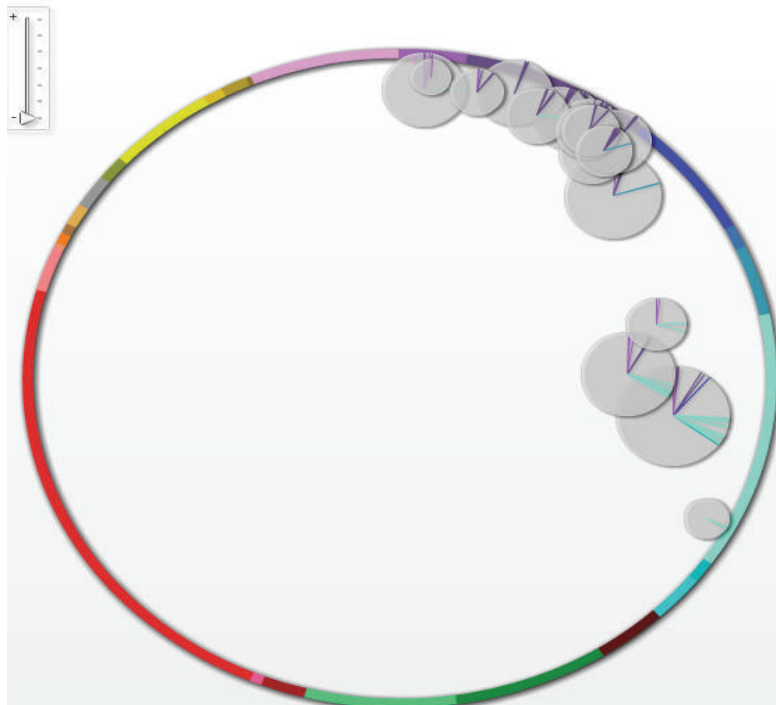

Рис. 2. SciVal-карта української науки («колесо науки») за даними аналітичної надбудови SciVal
Джерело: SciVal Suite (www.scival.com)

Карта науки може бути створена як для країни, так і для конкретної організації чи регіону. Чим більше публікацій потрапляє до високоцитованих у сформованих кластерах, тим більше «компетенцій» виділяється для країни. Оскільки цей метод являє собою більше якісний, ніж кількісний аналіз масиву публікацій, то результат залежить виключно від наявності публікацій у базі даних Scopus.

Визначаючи ступінь розвинутості кожної тематичної галузі, керівництво організації може оцінити актуальність статей, опублікованих

її вченими, визначити їх частку та позиції порівняно з конкурентами в цих галузях. Крім того, інструмент оцінює процеси росту й падіння кількості статей і всього ринку за останні п'ять років, визначаючи середній показник для кожного з них за дворічною шкалою. Інструмент також визначає актуальність проведених досліджень, обчислюючи коефіцієнт відповідності новітнім стандартам шляхом аналізу давності цитування в опублікованих виданнях. Таким чином, у SciVal створюється точніша й адекватна картина результатів дослідної роботи в університетах, наукових установах та країні.

Другим способом візуалізації даних про публікаційну активність країни є матричне подання виділених «компетенцій», при якому враховуються також тенденції розвитку відповідних кластерів публікацій: збільшення частки статей організації відносно зміни кількості статей у світі з певної тематики. Таким чином можливо оцінити перспективність напрямів досліджень, що є надзвичайно важливим для стратегічного планування науки в цілому.

На рис. 3 представлена карта науки України у вигляді матриці, яка дає змогу оцінити інвестиційну складову її наукових програм. Кожне коло є компетенцією для України: чим більше діаметр кола, тим більше статей у ній. Кольорові лінії в колах являють собою предметні галузі та дисципліни публікаційних груп у межах компетенції. Кластери, що над горизонтальною віссю, ідентифікують галузі досліджень, за якими наростає активність публікації в усьому світі. Кластери, що праворуч від вертикальної осі, ідентифікують галузі досліджень, за якими ця організація має помітну частку статей (у межах цієї компетенції) від світового публікаційного потоку. Таким чином, перспективними для наукового росту та інвестиційно привабливими насамперед вважаються кластери, що у верхньому правому сегменті. По карті країни також можна визначити, у яких галузях відбувається зростання або відставання її частки в глобальному дослідному процесі.

Як видно з рис. 3, лише у двох кластерах, що динамічно розвиваються в усьому світі, «Атомна та молекулярна фізика і оптика» та «Електронні, оптичні та магнітні матеріали» вітчизняні вчені представлені значною часткою публікацій. Ще в чотирьох кластерах Україна входить до світових лідерів за кількістю публікацій, проте інтерес до цих напрямів у глобальному професійному співтоваристві зменшується. Ще одна компетенція «Ядерна фізика та фізика високих енергій» представлена невеликою кількістю статей, але належить до перспективних наукових напрямів.

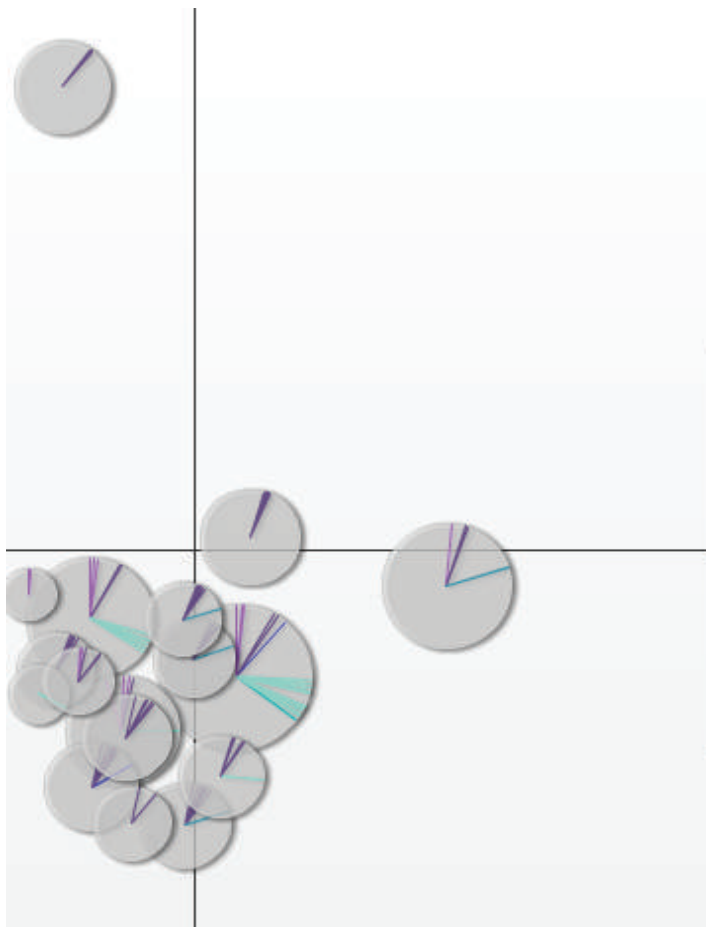

Рис. 3. Матрична карта української науки за даними аналітичної надбудови SciVal
Джерело: SciVal Suite (www.scival.com)

Модуль Benchmarking дає змогу легко оцінити продуктивність досліджень порівняно з іншими країнами, регіонами чи установами. Для порівняння різних об'єктів і суб'єктів наукових комунікацій є доступними 15 різних метрик, серед яких:

- кількість публікацій;
- кількість періодичних видань, у яких є статті країни чи організації;

- категорії журналів;
- кількість цитувань;
- середній показник цитування на статтю;
- міжнародне співробітництво;
- академічне співробітництво;
- індекс Гірша тощо.

Порівняння можна здійснювати одночасно за трьома показниками. Також доступні різні варіанти представлення даних – графічне або табличне (на рис. 4 наведено фрагмент представлення даних у вигляді таблиці). Усі показники з цього модуля включено до Snowball Metrics [8], що є стандартним набором бібліометричних показників, які були визначені вищими навчальними закладами ряду країн світу для прийняття стратегічних рішень шляхом порівняння результатів науково-дослідницької діяльності організації з іншими організаціями.

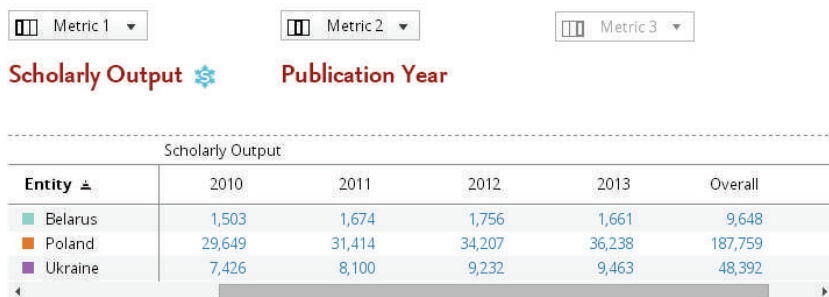

Рис. 4. Фрагмент представлення даних про кількість публікацій у вигляді таблиці за даними аналітичної надбудови SciVal
Джерело: SciVal Suite (www.scival.com)

Висновок. Розглянута наукометрична надбудова SciVal має широкі функціональні можливості, що робить її корисною для планування та аналізу наукової діяльності як окремої організації, так і країни. Пропонуючи широкий спектр загальноприйнятих у галузі наукометрії показників, SciVal дає змогу керівництву отримати всебічну оцінку наукової ефективності установи чи країни та наочно представити отримані аналітичні дані.

Однак сьогодні в SciVal представлена незначна частина українських учених, журналів та установ, уже наявних у системі Scopus. Тому використання SciVal для аналізу стану вітчизняної науки не може надати

об'єктивної в статистичному аспекті картини її стану. Доцільно здійснювати моніторинг поповнення даних SciVal наявними в Scopus записами й після досягнення певного представницького рівня порушити питання про використання розглянутої аналітичної надбудови в наукометричних дослідженнях.

Література

1. *Костенко Л.* Бібліометрика української науки: інформаційно-аналітична система / Л. Костенко, О. Жабін, О. Кузнецов, Є. Кухарчук, Т. Симоненко // *Бібл. вісн.* – 2014. – № 4. – С. 8–12.
2. *Писляков В. В.* Методи оцінки научного знання по показателям цитування / В. В. Писляков // *Социологический журн.* – 2007. – № 7. – С. 128–140.
3. *Соловяненко Д.* Політика індексації видань у наукометричних базах даних Web of Science та SciVerse Scopus / Д. Соловяненко // *Бібл. вісн.* – 2012. – № 1. – С. 6–21.
4. Garfield E. Citation indexes to science: a new dimension in documentation through association of ideas / E. Garfield // *Science.* – 1955. – Vol. 122. – N. 3159. – P. 108–111.
5. Hirsch J. E. An index to quantify an individual's scientific research output // *Proc. OftheNationalAcad.Sci. USA.* – 2005. – Vol. 102, N. 46. – P. 16569–16572.
6. InCites [Electronic resource]. – Mode of access: <http://researchanalytics.thomsonreuters.com/incites>. – Title from the screen. – Date of apply: 14.04.2015.
7. *Markusova V.* Trends in Russian research output in post-soviet era / V. Markusova, M. Jansz, A. Libkind, I. Libkind, A. Varshavsky // *Scientometrics.* – 2009. – Vol. 2. – Issue 279. – P. 249–260.
8. SciVal [Electronic resource]. – Mode of access: <http://elsevierscience.ru/products/scivalspotlight>. – Title from the screen. – Date of apply: 17.04.2015.
9. Scopus [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.scopus.com>. – Title from the screen. – Date of apply: 14.04.2015.
10. Web of Science [Electronic resource]. – Mode of access: http://thomsonreuters.com/products_services/science/science_products/a-z/web_of_science. – Title from the screen. – Date of apply: 21.04.2015.

Reference

1. Kostenko, L. I., Zhabin, A. I., Kuznietsov, O. Iu., Kukharchuk, Ye. A., Symonenko T. V. (2014). Bibliometryka ukrainskoi nauky: informatsiino-analitychna systema [Bibliometric ukrainian science: information and analytics system]. *Biblioteknyi visnyk – Library Bulletin*, 4, 8–12 [in Ukrainian].
2. Pislakov, V. V. (2007). *Metody ocenki nauchnogo znaniia po pokazateliam citirovaniia [Methods of Assessment of Scientific Knowledge by Citation Indices]*. *Sociologicheskij zhurnal – Sociological Journal*, 7, 128–140 [in Russian].
3. Solovianenko D. (2012). Polityka indeksatsii vydan u naukometrychnykh bazakh danykh Web of Science ta SciVerse Scopus [Politics indexed publications in scientometric databases Web of Science and SciVerse Scopus]. *Biblioteknyi visnyk – Library Bulletin*, 1, 6–21 [in Ukrainian].
4. Garfield, E. (1955). *Citation Indexes to Science: a New Dimension in Documentation through Association of Ideas*. *Science*, vol. 122, no. 3159, 108–111 [in English].
5. Hirsch, J. E. (2005). *An Index to Quantify an Individual's Scientific Research Output*. *Proc. of the National Acad. Sci. USA*, vol. 102, no. 46, 16569–16572) [in English].
6. InCites. Retrieved from <http://researchanalytics.thomsonreuters.com/incites> [in English].
7. Markusova, V., Jansz, M., Libkind, A., Libkind, I. (2009). *Varshavsky A. Trends in Russian Research Output in Post-Soviet Era*. *Scientometrics*, vol. 2, no. 279, 249–260 [in English].
8. SciVal. Retrieved from <http://elsevierscience.ru/products/scivalspotlight> [in English].
9. Scopus. Retrieved from <http://www.scopus.com> [in English].
10. Web of Science. Retrieved from http://thomsonreuters.com/products_services/science/science_products/a-z/web_of_science [in English].

Стаття надійшла до редакції 05.05.2015.

Yelizaveta Kukharchuk

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Presentation of Ukrainian Science in Scientometric Superstructure SciVal Elsevier Corporation

The article analyzes the state of representation of the Ukrainian science in scientometric superstructure SciVal Corporation Elsevier.

The given analytical tool is based on the data of Scopus and has rich functionality which makes it useful for planning and analysis of scientific activity of a separate organization and a country. Offering a wide range of indicators which are generally accepted in the field of scientometrics, the superstructure SciVal allows administration of the institution to obtain a comprehensive assessment of scientific activity of an individual organization or a country, to identify promising trends and to visualize the analytical data which have been received. However nowadays there is incomplete information on the national science in SciVal, in comparison with the existing one in the Scopus system. Therefore, the use of scientometric superstructure SciVal for analyzing the state of national science, can not provide an objective picture of its condition in the statistical aspect. It seems appropriate to monitor the replenishment of data in the SciVal with the data represented in Scopus, and to raise the question about the use of the considered analytical superstructure in scientometric studies after having reached a certain executive level.

Keywords: bibliometric, scientometrics, scientometric database, estimation of scientific activity, SciVal, Scopus.

Елизавета Кухарчук

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Представление украинской науки в наукометрической надстройке SciVal корпорации Elsevier

Статья посвящена анализу состояния представления украинской науки в наукометрической надстройке SciVal корпорации Elsevier.

Данный аналитический инструмент базируется на данных системы Scopus и имеет широкие функциональные возможности, делает ее полезной для планирования и анализа научной деятельности как отдельной организации, так и страны.

Предлагая широкий спектр общепринятых в сфере наукометрии показателей, надстройка SciVal позволяет администрации учреждения получить всестороннюю оценку научной деятельности отдельной организации или страны, выявить перспективные направления и наглядно представить полученные аналитические данные. Однако на сегодняшний день в SciVal имеется неполная информация об отечественной науке по сравнению с уже существующей в системе Scopus. Поэтому использование наукометрической надстройки SciVal для анализа состояния отечественной науки не может предоставить объективного в статистическом аспекте картины ее состояния. Представляется целесообразным осуществлять мониторинг пополнения данных SciVal имеющимися в Scopus записями и после достижения определенного представительского уровня, поставить вопрос об использовании рассматриваемой аналитической надстройки в наукометрических исследованиях.

Ключевые слова: библиометрия, наукометрия, наукометрические базы данных, оценка научной деятельности, SciVal, Scopus.

Галина Булахова,

мол. наук. співроб. відділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів НЮБ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

РЕКЛАМА ПРОДУКТІВ І ПОСЛУГ БІБЛІОТЕК НА БІБЛІОТЕЧНОМУ ВЕБ-САЙТІ

У статті розглянуто особливості бібліотечної реклами через веб-сайт. Досліджується специфіка реклами в електронному середовищі. За результатами аналізу веб-сайтів семи національних бібліотек України охарактеризовано напрями прямої реклами, просування продуктів і послуг, маркетингові та іміджеві стратегії як складову бібліотечної комунікації.

Ключові слова: реклама, бібліотечний веб-сайт, комунікація, послуги, імідж, маркетинг, національні бібліотеки.

Бібліотечний веб-сайт є важливим інструментом інформаційного комплексу бібліотек. Відображаючи роботу бібліотеки в мережі Інтернет, з її електронними ресурсами та послугами, створюючи виняткову можливість розширювати свою діяльність, презентувати установу та її здобутки, охоплюючи дедалі більшу кількість користувачів, веб-сайт набуває особливої актуальності як складова формування образу та іміджу сучасної бібліотеки.

Дослідженням у сфері рекламної діяльності бібліотек приділено увагу вітчизняними авторами Г. Гордукаловою, С. Матліною, І. Міхною, Є. Ястребовою в контексті теорії, методики й практики бібліотечного маркетингу та реклами. Питання щодо просування бібліотечних послуг і продуктів порушувалися в роботах з маркетингу таких вітчизняних авторів, як О. Антонова, О. Водолазська, Л. Герасимова, В. Ключева та ін. О. Борисова у монографії «Бібліотечно-бібліографічна реклама» розглядає бібліотечну рекламу з термінологічної, історичної та вузько-професійної точки зору.

Водночас недостатньо дослідженими залишається специфіка реклами в електронному середовищі, яке характеризується мультимедійністю, гіпертекстуальністю, інтерактивністю, високою адаптивністю та рядом інших характеристик, що дає можливість виокремлювати бібліотечний інтернет-дискурс та актуалізує спеціальні дослідження реклами продуктів і послуг бібліотек у онлайн-середовищі, зокрема, через бібліотечний

сайт як комплексний інформаційний продукт і простір комунікації, що до всього ж відзначається інтерактивними характеристиками.

Відповідно, специфіка веб-сайту як комплексного бібліотечного продукту дає змогу реалізовувати активну інтернет-комунікацію, спрямовану, зокрема, і на вирішення рекламних завдань: публікацію різноманітного контенту – текстових, аудіо-, відеоматеріалів (відео-ролики анімаційні, ігрові та документальні), представляти віртуальні виставки, формувати бази корисних інтернет-ресурсів, виконувати віртуальні довідки, організовувати онлайн-конференції, інтерактивні форуми і тощо. Важливо враховувати також і можливості розгорнути маркетингову діяльність: вивчати запити, пропонувати та просувати продукти й послуги, залучати користувачів до суспільнокорисної діяльності, формувати імідж установ.

З метою виокремлення відповідних форм роботи, проаналізуємо сайти українських бібліотек, що мають статус національних. У вибірку було включено сайти семи бібліотек, наповненість інтернет-сторінок яких було проаналізовано за березень – квітень 2015 р.: Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua>), Національної парламентської бібліотеки України (<http://www.nplu.org/>), Національної наукової медичної бібліотеки України (<http://www.library.gov.ua/>), Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника (<http://www.lsl.lviv.ua/>), Національної бібліотеки України для дітей (<http://www.chl.kiev.ua/>), Одеської національної наукової бібліотеки ім. М. Горького (<http://www.odnb.odessa.ua/>), Національної історичної бібліотеки України (<http://www.nibu.kiev.u/>). Виявлення напрямів рекламування і PR бібліотек через сайти та їх систематизація здійснювалося за такими маркерами: формування іміджу, залучення читачів, просування продуктів, розкриття фондів.

Узагальнюючи проведені дослідження, можна виділити найбільш поширені форми роботи, присутні в іміджевих стратегіях національних бібліотек, повідомлення про які розмішувалося на сайтах.

Пряма бібліотечна реклама реалізується через, наприклад, акції. Аналізований емпіричний матеріал дає змогу говорити про те, що національними бібліотеками проводяться рекламні акції (латин. *actio*) – дії, спрямовані на досягнення якої-небудь мети, де одночасно використовувалися різні, але об'єднані між собою засоби реклами. Так наприклад, на головній сторінці веб-сайту Національної парламентської бібліотеки України була проведена акція «Березневий подарунок», де безкоштовно надавалося оформлення реєстраційних документів користувачам

бібліотеки, які народилися у березні. Можна стверджувати, що цей вид акції є прямою рекламою бібліотеки, спрямованою на розширення кола читачів. Вивчення сайту бібліотеки показує, що такі акції є системними.

До прямої реклами наближена діяльність із розкриття фондів і просування продуктів і послуг національними бібліотеками, зокрема, через виставки, презентації видань тощо. Однією з найбільш поширених форм такої діяльності бібліотек є розміщення на сайті інформації про нові надходження книжок, журналів, фотокаталогів книг і періодики, унікальних текстових каталогів видань, колекцій аудіокниг і фільмів; новинки книговидавництва; книжкові ярмарки.

На сьогодні популярною формою розкриття фондів і зацікавлення читачів бібліотеки є виставкова діяльність. Основна мета виставки – інформаційне обслуговування, реклама бібліотеки та її інформаційних послуг. Існують реальні та віртуальні (онлайніві, електронні) виставки. Доволі часто на сайті розміщуються повідомлення про проведення в бібліотеках виставок. Наведемо, наприклад, деякі форми сучасних виставок: виставка-реклама, виставка-роздум, експрес-виставка, виставка-діалог, виставка-інсталяція, виставка-досьє, виставка-імпульс, виставка-діорама, книжкова виставка, виставка-пошук, виставка-вернісаж, виставка-полеміка, виставка-бенефіс читача, авторська виставка тощо.

Найбільш сучасними та актуальними в бібліотечній діяльності є віртуальні виставки – це новий інформаційний продукт бібліотеки, вона компактна, містка і є актуальним провідником у великому потоці інформації. Віртуальні виставки можуть бути створені як доповнення до реальних експозицій. Особливістю віртуальної виставки є те, що це – умовно не обмежений у часі та просторі захід, котрий реалізується за рахунок інтернет-ресурсів, у межах якого бібліотека має можливість розмістити текстову інформацію, відеозображення експонатів, що розкривають зміст виставки [1].

На сайті Національної наукової медичної бібліотеки України представлені віртуальні книжкові виставки польських видавництв з різних проблем медицини польською та англійською мовами. Національна бібліотека ім. В. І. Вернадського (квітень – травень 2015 р.) пропонує розгорнуту тематичну виставку «Ефективність роботи наукової бібліотеки в сучасному інформаційному середовищі». На виставці представлено 49 найменувань фахових документів: монографії, наукові праці, підручники, навчальні посібники та статті з періодичних видань.

Поряд із рекламою і просуванням продуктів важливе місце у маркетингових стратегіях бібліотек займає дослідження читацьких запитів

та інтересів; відгуків про роботу бібліотек. Із поширенням інтернет-технологій цей напрям роботи набув нових якісних рис: поширені різні опитування, що проводяться на сайтах; форуми, коли користувачі мають можливість коментувати інформацію, розміщену на сайті, інші форми зворотного зв'язку через веб-сайт. Наприклад, на сайті Національної бібліотеки України для дітей відбувається онлайн-опитування «Ми – українці», кожного місяця запитання-тести для користувачів-дітей оновлюються. На веб-сайті Національної наукової медичної бібліотеки України запрошують на Форум працівників медичних бібліотек (<http://medlibforum.at.ua>) для обговорення актуальних питань.

Загалом, розглядаючи веб-сторінку бібліотеки з точки зору стратегії просування установи, у кожній із форм роботи (комунікації через бібліотечний сайт) можна виокремити реалізацію декількох завдань. По-перше, це основні завдання (розкриття фондів, професійна комунікація), по-друге, допоміжні, а саме реалізація іміджевої стратегії у плані комунікації з користувачами. Відповідно, покращенню іміджу бібліотеки сприяє різновекторна комунікація: бібліотекар – бібліотекар, бібліотекар – читач, читач – читач, під час якої можуть реалізовуватись іміджеві стратегії, це, зокрема, конференції, форуми, академічні, краєзнавчі читання, круглі столи, семінари, вебінари, дні науки, дні аспіранта та ін. Бібліотеки, звісно, як і інші наукові установи розміщують на сайтах оголошення про конференції, часто дають повідомлення про онлайн-реєстрацію на конференцію, пропонують обговорення матеріалів через форуми на сайтах. У першу чергу вони створюються для обміну інформацією, обговорення актуальних питань певної тематики, водночас із професійною комунікацією сприяючи підтвердженню іміджу бібліотек як науково-інформаційних центрів, «фабрик думок».

Безпосередньо випускають національні бібліотеки й методичні, методико-бібліографічні, наукові матеріали які, продукуювані бібліотеками і представлені на їхніх сайтах, сприяють як професійній комунікації, так і іміджу бібліотеки як наукової установи. У наукових виданнях відображено результати соціологічних досліджень, доповіді та виступи на конференціях, семінарах та інші аналітичні матеріали. Ця видавнича продукція користується великим попитом серед науковців, викладачів, аспірантів та ін.

На сайті Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського наукова робота представлена в науково-теоретичному та практичному журналі «Бібліотечний вісник», де порушуються актуальні питання каталогізації та предметизації інформаційних ресурсів, формування бібліографічних

продуктів, бібліотечної реклами тощо. Також на сайті Центру досліджень соціальних комунікацій Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (<http://nbuviar.gov.ua>) представлені наукові роботи в «Збірниках Наукових праць і Колективних монографіях». Висвітлюються актуальні питання бібліотечної діяльності в умовах поширення електронних технологій, механізми підвищення ефективності використання інформаційних ресурсів бібліотек і посилення їхнього суспільного впливу, окреслюються тенденції розвитку бібліотечних структур як сучасних інформаційно-комунікаційних комплексів, розкривається специфіка й нові можливості комунікацій бібліотек і соціальних медіа.

Висвітлення суспільно значущих подій формують образ бібліотеки не лише як інформаційного, а й культурного та громадського центру. Різні конкурси, фестивалі, що через сайт об'єднують користувачів бібліотек, сприяють як їх професійній та особистій реалізації, так і реалізації бібліотеки як комунікаційного й креативного центру.

Окремо є сенс виділити участь бібліотек у висвітленні громадського життя та інформаційному забезпеченні відзначення пам'ятних дат. Наприклад, до 200-річчя з дня народження Т. Шевченка (1814–1861) бібліотеками були проведені виставки на сайті Національної парламентської бібліотеки України, було розміщено електронну колекцію «Тарас Шевченко».

Львівська Національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника представила розгорнуту книжкову експозицію, присвячену написанню вірша-послання «Заповіт» («Як умру, то поховайте»). З нагоди 70-річчя Перемоги над нацизмом у Європі та 70-ї річниці завершення Другої світової війни перемоги над фашизмом Національна парламентська бібліотека України підготувала віртуальну книжкову виставку «До 70-ї річниці Перемоги над нацизмом у Європі: український вимір». Документи, представлені в експозиції, розглядають причини виникнення Другої світової війни, відтворюють широкую панораму подій від початку війни в 1939 р. до капітуляції Німеччини, внесок України у досягнення перемоги над нацистською Німеччиною. Відділ газетних фондів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського запрошує відвідати виставку «Воєнні газети (1941–1945 рр.) у фондах газетного відділу НБУВ», приурочену до 70-річчя Перемоги над нацизмом у Європі у Другій світовій війні. На виставці представлені газети радянської Червоної армії, видання ОУН-УПА та «Русской освободительной армии» генерала Власова. Національна дитяча бібліотека України пропонує експозицію

виставки-інсталяції «Командуючі Українськими фронтами» з колекції Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років». Національна історична бібліотека України в Залі історії зарубіжних країн відкрила книжкову виставку «Віхи пам'яті та слави», присвячену Дню пам'яті та примирення та 70-й річниці Перемоги над нацизмом.

З погляду екологічної проблеми на веб-сайті Національної історичної бібліотеки України (<http://www.nibu.kiev.u/>) експонується композиція книжкової виставки (електронна презентація) «Мій біль – Чорнобиль», присвячена 29-й річниці від дня Чорнобильської трагедії. На сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського до Всесвітнього дня книги та авторського права підготовлена книжкова виставка «Діаспора – дітям».

На веб-сайті Національної історичної бібліотеки України – книжкова виставка до Всесвітнього дня книги та авторського права¹⁴, бібліотека брала участь в акції «Книга під відкритим небом», яка відбулася в рамках проекту «Запроси книгу у своє життя».

Актуальним на веб-сайтах національних бібліотек простежується збір і систематизація публікацій суспільно значущої інформації, що відображає події АТО, Революції гідності, інших важливих для суспільства подій (див. рисунок).

Наприклад, на веб-сайті Національної історичної бібліотеки України у рубриці «Історичка на пульсі подій» розміщуються матеріали щодо подій на Сході України.

У контексті особливо затребуваного сьогодні в українському суспільстві громадянського активізму і волонтерської роботи бібліотеки беруть участь у ініційованій Міністерством культури України для підтримки бойового духу та патріотичного виховання українських військовослужбовців Всеукраїнській акції «Бібліотека українського воєни». Усі бажаючі на заклик бібліотек можуть приносити до місць збору книги, які приймаються та перед-

¹⁴ У 1995 р. Генеральна конференція ЮНЕСКО обрала цю дату з огляду на її символічність для світової літератури. Адже саме цього дня 1616 р. померли Сервантес і де ля Вега, народилися М. Дрюон і В. Набоков. Традиція святкування Дня книги народилася в Каталонії, де 23 квітня на День Юрія традиційно дарували троянду за кожну куплену книжку. Нині Всесвітній день книги й авторського права святкують у 190 країнах світу.

аються до бібліотек військових частин Збройних сил України. Координатором акції виступає Національна парламентська бібліотека України разом з обласними універсальними науковими бібліотеками.

Поряд із забезпеченням бійців літературою бібліотека виконує роль суспільно-культурного та інформаційного центру, тим самим набуває додаткової громадянської ролі, встановлюючи зв'язок зі своїми читачами (реальними та потенціальними) і однозначно формуючи імідж сучасного активного центру громадянської ініціативи.

Цей напрям роботи хоч і не є прямою іміджевою діяльністю, але активізує роль бібліотек як важливих авторитетних, активних учасників політичної комунікації, підкреслюючи тим самим їхню суспільну роль, що знаходить відображення і у іміджі.

Сприяють підвищенню престижу бібліотек широке висвітлення закордонних візитів, зустрічей, інформація про партнерство із закордонними колегами. Наприклад, на сайті Національної наукової медичної бібліотеки повідомлялося про візит представників EBSCO Publishing Т. Горецької та Л. Червінського до Національної наукової медичної бібліотеки України. Під час візиту було обговорено шляхи подальшої співпраці. На сьогодні ННМБУ передплачує та надає доступ користувачам до 13 баз даних від EBSCO, у яких розміщено понад 10 тис. наукових рецензованих журналів. На сайті Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника повідомлялося про 50-ті ювілейні Осолінські зустрічі на тему: «Системна трансформація Польщі. Особистий досвід прем'єр-міністра і посла».

Також на сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського повідомлялося про відвідування на засадах професійного співтовариства Надзвичайного і Повноважного Посла Республіки Македонія в Україні Й. В. пан Столе Змейкоскі, де обговорювалися актуальні питання українсько-македонської співпраці в галузі науки, культури, книжкового обміну, співпраці між Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського та Національною і університетською бібліотекою ім. Св. Климента Охридського, Національною академією наук України та Македонською академією наук і мистецтв.

Таким чином, можна зазначити, що проведені акції в національних бібліотеках мали різну спрямованість, але головним їхнім завданням можна вважати зміцнення і розширення зв'язків між бібліотекою та читачем за межами інформаційного забезпечення, підвищення ролі бібліотек у суспільному житті. Акції, які проводяться в бібліотеках, можна класифікувати на декілька видів: благодійні, на підтримку читання, рекламні.

Підсумовуючи, варто зазначити, що ідея реклами на веб-сайті – один з найбільш ефективних, зручних методів доведення до користувачів інформації про можливості бібліотеки, її потенціал, ініціювання, обговорення та поширення інформації, комунікативний засіб формування її іміджу та рекламних послуг.

Література

1. *Бистрова І. Ф.* Реклама діяльності наукової бібліотеки ВНЗ: стратегія, роль та сучасні засоби впровадження [Електронний ресурс] / І. Ф. Бистрова // Сучасні тенденції розвитку бібліотеки в структурі інформаційного забезпечення навчального процесу і наукової діяльності ВНЗ: мат. наук.-практ. конф. (29 жовтня 2014 року). – Чернігів. – С. 67. – Режим доступу: <http://library1.stu.cn.ua/wp-content/documents/conferensiy.pdf>. – Назва з екрана.
2. Сайт Національної парламентської бібліотеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nplu.org/>. – Назва з екрана.
3. Сайт Національної наукової медичної бібліотеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.library.gov.ua/>. – Назва з екрана.
4. Сайт Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lsl.lviv.ua/>. – Назва з екрана.
5. Сайт Національної бібліотеки України для дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/>. – Назва з екрана.
6. Сайт Одеської національної наукової бібліотеки ім. М. Горького [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.odnb.odessa.ua/>. – Назва з екрана.
7. Сайт Національної історичної бібліотеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nibu.kiev.ua/>. – Назва з екрана.
8. Сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/>. – Назва з екрана.
9. Сайт Центру досліджень соціальних комунікацій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua>. – Назва з екрана.

References

1. Bystrova, I. F. (2014). Reklama diial'nosti naukovoï biblioteky VNZ: stratehiia, rol' ta suchasni zasoby vprovadzheniia [Advertising Research Library of Universities: strategy, role and modern means of implementation]. Modern trends in libraries in the information structure of the educational process and scientific activity Universities: naukovopraktychna konferentsiia (24 zhovtnia 2014 roku) – Scientific Conference (24 October 2014). Chernihiv [in Ukrainian].
2. Sajt Natsional'noi parlaments'koi biblioteky Ukrainy [Site of the National Parliamentary Library of Ukraine]. nplu.org. Retrieved from <http://nplu.org/> [in Ukrainian].
3. Sajt Natsional'noi naukovoï medychnoi biblioteky Ukrainy [Site of the National Scientific Medical Library of Ukraine]. library.gov.ua. Retrieved from <http://www.library.gov.ua/> [in Ukrainian].
4. Sajt L'vivs'koi natsional'noi naukovoï biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka [Site of the Lviv National Scientific Library of Ukraine named after V. Stefanik]. lsl.lviv.ua. Retrieved from <http://www.lsl.lviv.ua/> [in Ukrainian].
5. Sajt Natsional'noi biblioteky Ukrainy dlia ditej [Site of the National Library of Ukraine for Children]. chl.kiev.ua. Retrieved from <http://www.chl.kiev.ua/> [in Ukrainian].
6. Sajt Odes'koi natsional'noi naukovoï biblioteky im. M. Hor'koho [Site of the Odessa National Academic Library of Gorky]. odnb.odessa.ua. Retrieved from <http://www.odnb.odessa.ua/> [in Ukrainian].
7. Sajt Natsional'noi istorychnoi biblioteky Ukrainy [Site of the National History Library of Ukraine]. nibu.kiev.ua. Retrieved from <http://www.nibu.kiev.ua/> [in Ukrainian].
8. Sajt Natsional'noi biblioteky imeni V. I. Vernads'koho [Site of the National Library of Vernadsky]. nbuv.gov.ua. Retrieved from <http://www.nbuv.gov.ua/> [in Ukrainian].
9. Sajt Tsentru doslidzhen' sotsial'nykh komunikatsij Natsional'noi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernads'koho [Site of the Center for Studies of Social Communications Vernadsky National Library of Ukraine]. nbuviap.gov.ua. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/> [in Ukrainian].

Galina Bulakhova

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Advertising Products and Services of Libraries on the Library Website

The most important form of promotion of library services and products library is a library listing. Advertising library – is its image in the information space, which serves to promote library activities, in particular – its information function.

The article reveals peculiarities of advertising through the library website. The specificity of advertising in an electronic environment based on analysis of the web sites of seven national libraries of Ukraine. Directions of direct advertising, promotion of products and services, marketing and branding strategy as a component library communications.

Keywords: Advertising, library website, communication, service, image, marketing, national libraries.

Галина Булахова

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Реклама продуктов и услуг библиотек на библиотечном сайте

Важнейшей формой продвижения библиотечных услуг и продуктов библиотек является библиотечная реклама. Реклама на сайте библиотеки – это ее имидж в информационном пространстве, которое служит для продвижения библиотечной деятельности, прежде всего ее информационной функции.

В статье раскрыты особенности библиотечной рекламы через веб-сайт. Исследуется специфика рекламы в электронной среде по результатам анализа веб-сайтов семи национальных библиотек Украины. Рассматриваются направления прямой рекламы, продвижения продуктов и услуг, маркетинговые и имиджевые стратегии как составляющую библиотечной коммуникации.

Ключевые слова: реклама, библиотечный сайт, коммуникация, услуги, имидж, маркетинг, национальные библиотеки.

Оксана Федоренко,

ред. I категорії відділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів НЮБ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙ- НИХ ТЕХНОЛОГІЙ У БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано сучасний стан, проблеми та перспективи впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотеках України. Обґрунтовується, що бібліотека повинна зазнати докорінних змін під впливом поширення інформаційних технологій.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, бібліотека, Інтернет, інформатизація, комп'ютеризація, електронні ресурси.

Запровадження у діяльність бібліотек України інформаційно-комунікаційних технологій є вимогою часу. На сьогодні без використання інформаційно-комунікаційних засобів неможливо забезпечити рівний доступ усіх громадян до фондів будь-якої бібліотеки. Інформатизація суспільства потребує відповідного технологічного забезпечення бібліотек України. Уже давно минули ті часи, коли користувачі ходили до бібліотеки лише з наміром узяти книгу додому чи покористуватися бібліотечним друкованим фондом у її стінах. Проте й наявність комп'ютерів з підключенням до мережі Інтернет також не видається достатнім. На нашу думку, проблему потрібно розв'язувати в самому її зародку. Уся справа в тому, що більшість працівників бібліотек (особливо провінційних) починали працювати ще в тих умовах, коли їхніми основними робочими інструментами були картотеки, заповнені чорнильними ручками, і формуляри. Таких людей важко навчити користуватися гаджетами, які значно спрощують процедуру пошуку потрібного матеріалу. У сучасних умовах розвитку суспільства виникає потреба у фахівцях, які готові до ефективної праці у сфері інформаційних технологій. Адже керування колекцією електронних ресурсів бібліотеки потребує чіткої організації, вироблення чіткого алгоритму щодо їх відбору, каталогізації, популяризації, аналізу статистики використання, дотримання авторських прав на інтелектуальну інформацію.

Бібліотечні установи, які вже набули статусу аналітично-дослідних організацій, мають містити ресурси, які представлені в цифровому

форматі. Також має бути оперативний доступ до потрібної інформації як вітчизняних, так і світових електронних колекцій. Суспільна цінність цієї інформації залежить від ступеня її загальнодоступності. Ще в 1996 р. у заяві ІФЛА [7] на секції з комплектування та розвитку колекцій було сказано, що саме бібліотекам належить перевага в забезпеченні доступу до електронної інформації. Згідно з нею користувачам бібліотек також надається можливість читати, прослуховувати, переглядати та копіювати в дозволених межах у бібліотеці чи в режимі віддаленого доступу наявні матеріали, навіть якщо ті захищені авторським правом. Щодо останнього зазначається, що тимчасове зберігання копій матеріалів, захищених авторським правом у системі електронної доставки документів, не вважається порушенням авторських прав.

Інноваційність бібліотечного інформаційного виробництва, яке пов'язане з використанням комп'ютерних технологій, можливостей Інтернету, на сьогодні не має своєї наукової комірки в теоретичних розробках, однак є предметом уважного вивчення та узагальнення. Проблемам формування інформаційно-комунікаційних технологій на рівні бібліотек присвячені роботи таких учених, як В. Горюхов [2], Н. Аксьонова [1], В. Медведєва, К. Лобузіна [3], Л. Присяжна, В. Бондаренко, Н. Самохіна [8], Г. Шемаєва [9], Т. Ярошенко [10]. У своїх працях дослідники підкреслюють високий потенціал бібліотечних установ у наданні можливості українській науковій спільноті вирішувати найважливіші питання розвитку інформаційних технологій та досліджень, створення середовища високошвидкісного обміну інформацією, організації доступу до світових електронних бібліотек, баз даних, наукових та освітніх порталів, дистанційних серверів.

На рівні держави для вирішення цього питання прийнято ряд документів, які визначають необхідність «забезпечення вільного доступу населення до телекомунікаційних послуг, зокрема до мережі Інтернет, ІКТ та інформаційних ресурсів» [5], «вільного отримання та поширення інформації, крім обмежень, встановлених законом» [4].

Актуальність проблеми впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотеках зумовлена такими розбіжностями:

- між підвищенням вимог до якості професійної діяльності працівників бібліотеки в галузі інформаційних технологій та невідповідністю бібліотечних кадрів;

- між існуючими теоретичними передумовами інформатизації бібліотечної діяльності та недостатньою розробленістю науково-методичних і практичних аспектів підвищення кваліфікації бібліотекарів із проблеми

інформаційних технологій навчання та інформатизації керування бібліотечною установою.

Інформаційно-технічне, інформаційно-комунікаційне забезпечення бібліотек, так само як і його дослідження, дуже важливі, адже бібліотеки є своєрідним провідником між інформаційним простором і користувачами. Тому треба з відповідальністю ставитися до інформаційного наповнення сайту бібліотеки, його формату, управління, оновлення, зручності користування. Створюючи бібліотечне інформаційне середовище потрібно надавати доступ як до вітчизняних, так і світових електронних ресурсів. Жваві віртуальні тематичні дискусії та конференції з актуальних питань сприяють встановленню контактів із зарубіжними колегами. Тому в цій статті зробимо спробу проаналізувати сучасний стан і проблеми впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотеках України. Крім того, інформаційно-аналітична обробка ресурсів має бути відповідно структурована, враховуючи класифікацію наук, типів і видів електронних ресурсів. Потрібно сформувати комплекс власних електронних наукових ресурсів у вигляді електронних бібліотек, репозитаріїв, розподілених банків знань і баз даних, електронних журналів та електронних копій друкованих електронних видань [1]. Використання сучасною бібліотекою електронних інформаційних ресурсів, з метою інформаційно-комунікаційної взаємодії, зумовлюється швидким їх пошуком і компактністю зберігання. Такі ресурси актуалізуються за короткий проміжок часу, на них не використовується папір та немає інших поліграфічних витрат.

Зазвичай найбільшим попитом серед відвідувачів бібліотечних сайтів користуються періодичні видання (містять якомога актуальнішу інформацію); окремі статті й препринт; монографії; науково-дослідні звіти; автореферати та дисертації; матеріали конференцій. Проте, на нашу думку, не менш важливим є розміщення на сайтах бібліотек художньої літератури, сканів періодики (особливо тієї, яка вже не виходить друком). Так, нещодавно Центр досліджень визвольного руху виклав оцифровані копії газет часів Української революції 1917–1920 рр. [6]. У вільний доступ виклали 365 випусків періодичних видань тих років. Раніше вони зберігалися в Державному архіві Сумської області. За словами історика, члена вченої ради Центру досліджень визвольного руху Г. Івануценка, оцифровували передусім газети. Вони були найбільш затребуваними в читальній залі сумського архіву та псувалися від частого використання. Для багатьох дослідників «входження в тему» починається саме з газет, тому вони найбільше нищаться, особливо давні. З кожним роком читати їх стає все складніше. І вже зовсім великої шкоди завдає їм постійне

ксерокопіювання – від нагріву осипається друкарська фарба, ламається папір, пояснив Г. Іванущенко. Історик додав, що найбільш цінною для дослідження українського визвольного руху 1917–1920 рр. є періодика, яка видавалася в Києві, Ромнах, Сумах, але розповсюджувалася по всій території України. До цифрового архіву потрапили номери видань «Наше життя», «Сумской Вѣстникъ», «Державний Вісник», «Залізничний дзвін», «Вісник Українського військового генерального комітету», «Український голос», «Вісник Генерального Секретаріату УНР», «Земля и воля», «Рідне слово», «Боротьба» та ін. Цей приклад мають узяти на озброєння чимало бібліотек, адже навіть за наявності стародруків у бібліотечних фондах на руки такий матеріал видають неохоче. Про сканування чи ксерокопію навіть не йдеться. Тому питання переведення такого типу матеріалу в цифрову форму стоїть доволі гостро, адже бібліотека тим і відрізняється від інших соціальних інститутів (архівів, музеїв, фондів тощо), що вона надає доступ професійно опрацьованих і збережених масивів інформації.

Не останню роль для ефективної інформаційної комунікації відіграє сам вигляд сайту бібліотеки. До основних критеріїв забезпечення організаційно-технічної підтримки в наданні зручного доступу до інформації належать:

- адаптація сайту під різні веб-браузери;
- відображення стилів;
- програмування;
- перевантаження веб-сторінок «важкими елементами»;
- зручна навігація;
- ненав'язливий дизайн;
- безпроблемне і швидке входження на сайт з будь-якої пошукової системи;
- швидкий та якісний пошук необхідної інформації;
- вільний доступ до електронних бібліотечних продуктів і наукових інтернет-ресурсів [1].

Крім забезпечення доступу до наявних ресурсів, бібліотеки мають надавати можливість користуватися інформацією в онлайн-режимі передплатених ресурсів провідних інформаційних установ світу (наприклад, колекції Access to Research for Development and Science, ARDI, яка містить понад 200 науково-технічних журналів провідних світових видавництв; електронних ресурсів Institute of Physics Publishing, міститься понад 400 тис. повнотекстових статей із 70 періодичних видань у галузі фізики, механіки, астрономії, біофізики, геофізики, атомної фізики, хімії, математики, обчислювальної техніки).

Зростання ролі й значення інформації перетворює її на прибутковий комерційний ресурс. Це спричинило появу великої кількості комерційних структур, які фактично виконують функції бібліотек щодо забезпечення користувачів необхідною інформацією. Для більшого комфорту електронні повнотекстові документи надсилаються на особисті комп'ютери замовників у будь-який час. Цим займаються інформаційні агентства, інформаційні портали, інформаційні сайти, бази даних тощо. Тут доречною є ідея створення при бібліотечних установах спеціальних інформаційних служб. Такі служби могли б оперативно обслуговувати запити сфери науки, виробництва та управління, послуговуючись електронними технологіями. Отже, бібліотечним установам є з ким конкурувати у сфері інформаційно-комунікативних технологій. Тому сучасним бібліотекам у своїй діяльності необхідно звернути увагу не на роботу з друкованими документами, а з інформацією, оскільки саме вона відповідає вимогам сучасного інформаційного суспільства. Однак не слід вважати, що друковані видання повністю втратили своє значення. Вони продовжують бути актуальними в науковій, освітній діяльності, а також у дозвіллі – там, де оперативна складова втрачає свій первинний сенс.

Як уже згадувалося, для якісного провадження інформаційно-комунікаційних технологій зростає необхідність в удосконаленні роботи бібліотек, у забезпеченні їх кваліфікованими працівниками. Саме бібліотечні працівники виступають посередниками між виробниками й користувачами інформації, між існуючим у суспільстві інформаційним ресурсом і соціальними структурами, що базуються на ньому [2]. Співробітники бібліотек мають здійснювати інформаційно-бібліографічне обслуговування користувачів, уміло використовувати інформаційно-пошукову мову, технічні можливості автоматизованих систем: вони мають створювати електронні каталоги, проектувати документальні та фактографічні бази даних.

Не можна не звернути уваги на такий тип користувачів, як віддалені користувачі. Щодо них повинні бути свої методи використання інформаційно-комунікаційних технологій – організація віддаленого консультування користувачів через електронну пошту, ICQ, створення електронної бібліотеки, яка б надавала читачам доступ до повнотекстових баз даних, передплачених бібліотекою. Дуже вичерпно це питання у своєму дослідженні «Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності» розглянула К. Лобузінна. Зокрема, у своїй роботі вона констатує, що на сьогодні до системи обслуговування віддалених користувачів належать переосмислені на сучасній технологічній основі такі традиційні бібліотечні послуги:

- інформування про бібліотеку, її послуги через сайт, включно з описом фондів і колекцій, про віртуальні виставки;
- доступ до електронного каталогу як основного бібліографічного ресурсу;
- забезпечення доступу віддалених користувачів до електронних ресурсів власної генерації бібліотеки (локальні бібліографічні БД, бібліографічні покажчики й списки, фактографічні дані, повнотекстові ресурси, що становлять електронні колекції бібліотеки);
- електронна доставка документів (УДД);
- довідково-бібліографічне обслуговування віддалених користувачів [3].

Отже, впровадження та вмiле використання інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотеках України має на меті формування, зберігання електронних інформаційних ресурсів, створення рівних можливостей усім категоріям користувачів працювати з електронним фондом, надання інтерактивних послуг. Увесь цей комплекс дій сприяє відкритому доступу до всесвітніх наукових, освітянських, художньо-культурних електронних ресурсів. Уся діяльність бібліотек має бути спрямована на те, щоб зробити свої послуги затребуваними й конкурентоспроможними порівняно з тими послугами, які надають комерційні структури. Подальше впровадження та поліпшення інформаційно-комунікаційних технологій приведе до створення нових методів роботи з електронними масивами інформації, що неминуче зумовить позитивні зміни в усіх структурних ланках сучасної бібліотеки.

Література

1. Аксьонова Н. Вільний доступ до електронних ресурсів бібліотек / Н. Аксьонова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2013. – Вип. 346. – С. 461–468.
2. Горовой В. Н. Библиотеки как информационные центры постиндустриального общества [Электронный ресурс] / В. Н. Горовой // Б-ки нац. акад. наук: пробл. функционирования, тенденции развития. – Электрон. данные (1 файл). – Киев, 2005. – Вып. 3. – Режим доступа: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21 COM=2&I21 DBN=UJRN&P21 DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bnan_2005_3_2.pdf. – Загл. с экрана.
3. Лобузiна К. Технологiї органiзацiї знаннєвих ресурсiв у бiблiотечно-iнформацiйнiй дiяльностi : монографiя / Катерина Лобузiна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 375 с.

4. Про доступ до публічної інформації : Закон України [Електронний ресурс] // Відом. Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>. – Назва з екрана.

5. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України [Електронний ресурс] // Відом. Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/537-16>. – Назва з екрана.

6. Сайт електронного архіву українського визвольного руху [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://avr.org.ua/index.php/ROZDILY_RES?idUpCat=647. – Назва з екрана.

7. Сайт української бібліотечної асоціації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ula.org.ua/ua>. – Назва з екрана.

8. Самохіна Н. Формування наукової електронної бібліотеки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Н. Самохіна / Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2012. – Вип. 34. – С. 13–16.

9. Шемаєва Г. В. Перспективні напрями електронних інформаційних ресурсів бібліотек / Г. В. Шемаєва // Бібл. вісн. – 2012. – № 3. – С. 3–7.

10. Ярошенко Т. О. Відкритий доступ – шлях до присутності України у світовій науковій спільноті / Т. О. Ярошенко // Вищ. шк. – 2011. – № 3. – С. 47–51.

11. Ярошенко Т. Колекція ресурсів вільного доступу – складова сучасного бібліотечного фонду / Т. Ярошенко // Бібл. форум України. – 2011. – № 1. – С. 49–51.

References

1. Aks'onova, N. (2013). Vil'nyj dostup do elektronnykh resursiv bibliotek [Free access to electron resources]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 36, 461–468. Kyiv [in Ukrainian].

2. Gorovoj, V. N. (2005). Biblioteki kak informacionnye centry postindustrial'nogo obshhestva [Lidraries as information centres of postindustrial society]. *B-ki nac. akad. nauk: probl. funkcionirovaniya, tendencii razvitija – The libraries of National Science Academy: problems in function, tendencies of development*, issue 3. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21 COM=2&I21 DBN=UJRN&P21

DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bnan_2005_3_2.pdf [in Russian].

3. Lobuzina, K. (2012). *Tekhnolohii orhanizatsii znannievvykh resursiv u bibliotekno-informatsijnij diial'nosti* [Technologies of organisation educational resources in information activity of the library]. Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].

4. Pro dostup do publichnoi informatsii: Zakon Ukrainy [About accesse to public information / The Law of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – News from Supreme Soviet of Ukraine*, 32, article 314. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> [in Ukrainian].

5. Pro osnovni zasady rozvytku informatsijnoho suspil'stva v Ukraini na 2007–2015 roky: Zakon Ukrainy [Main points of development of information society in Ukraine in 2007–2015. The Low of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [News from Supreme Soviet of Ukraine]*, 12. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/537-16> [in Ukrainian].

6. Sajt elektronnoho arkhivu ukrains'koho vyzvol'noho rukhu [Site of electron archive of Ukrainian liberation movement]. avr.org.ua. Retrieved from http://avr.org.ua/index.php/ROZDILY_RES?idUpCat=647 [in Ukrainian].

7. Sajt ukrains'koi biblioteknoi asotsiatsii [Site of Ukrainian Library Association]. ula.org.ua. Retrieved from <http://ula.org.ua/ua> [in Ukrainian].

8. Samokhina, N. (2012). Formuvannia naukovoï elektronnoi biblioteky Natsional'noi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernads'koho [Formation of scientific electron library of National Library of Ukraine by Vernadsky]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 34, 13–16. Kyiv [in Ukrainian].

9. Shemaieva, H. V. (2012). Perspektyvni napriamy elektronnykh informatsijnnykh resursiv bibliotek [Long-term directions of electron information resources of libraries]. *Biblioteknyi visnyk – Library Bulletin*, 3, 3–7 [in Ukrainian].

10. Yaroshenko, T. O. (2011). Vidkrytyj dostup – shliakh do prysutnosti Ukrainy u svitovij naukovij spil'noti [Free accesse is a way of Ukrainian present in wrld science association]. *Vysch. shk.*, 3. (pp. 47–51) [in Ukrainian].

11. Yaroshenko, T. (2011). Kolektsiia resursiv vil'noho dostupu – skladova suchasnoho biblioteknoho fondu [Collection of resources of free accesse as a part of modern library fund]. *Biblioteknyi forum Ukrainy – Library forum of Ukraine*, 1, 49–51 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.04.2015.

Oxana Fedorenko

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Using of Information-Communicative Technologies in Ukrainian Libraries

Using of information-communicative technologies in the activity of libraries in Ukraine is really a demand of modern life. Nowadays it is impossible to provide the equal access of all citizens in the funds of any library without information-communicate means. For using such kind of technologies it is necessary to have suitable technological maintenance of Ukrainian libraries. Libraries, which have already got the status of analytical – research establishment, have to possess digital resources.

It is necessary to fill seriously the information site of the library, do carefully its formats, control, renewing and ensure the convenience of its using. Making information environment of the library it is necessary provide an access to both native and world information resources.

Besides providing an access to resources, libraries also have to provide the possibility to use information on-line from payed resources of leading information establishment of the world.

For qualitative using of information-communicative technologies it is very important to improve the work of libraries and to have there high qualified workers. They are mediators between producers and users of information. The people who work at the library have to provide information-bibliography service of users, use skillfully information-search language, technical possibilities of automation system.

All library's activity has to be directed to make its services widely using and competitive comparing with services which are provided by commercial structures. Further introducing and improving of information-communicative technologies will lead to creation of new methods of work with electron massives and to will make positive changes in all structure section of modern library.

Keywords: information-communicative, technologies, library, the Internet, informatisation, computerization, electron resources.

Оксана Федоренко

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Внедрение информационно-коммуникационных технологий в библиотеках Украины

Введение в деятельность библиотек Украины информационно-коммуникационных технологий является требованием времени. На сегодняшний день без использования информационно-коммуникационных средств невозможно обеспечить равный доступ всех граждан к фондам любой библиотеки. Информатизация общества требует соответствующего технологического обеспечения библиотек Украины. Библиотечные учреждения, которые уже получили статус

аналитическо-исследовательских организаций, должны содержать ресурсы, которые представлены в цифровом формате.

Необходимо с ответственностью относиться к информационному наполнению сайта библиотеки, его формата, управления, обновления, удобства пользования. Создавая библиотечную информационную среду, нужно предоставлять доступ как к отечественным, так и мировым электронным ресурсам.

Помимо обеспечения доступа к имеющимся ресурсам, библиотеки должны предоставлять возможность пользоваться информацией в онлайн-режиме в предоплаченных ресурсах ведущих информационных учреждений мира.

Для качественного производства информационно-коммуникационных технологий растет необходимость в усовершенствовании работы библиотек, в обеспечении их квалифицированными работниками. Именно библиотечные работники выступают посредниками между производителями и пользователями информации. Сотрудники библиотек должны осуществлять информационно-библиографическое обслуживание пользователей, умело использовать информационно-поисковый язык, технические возможности автоматизированных систем.

Вся деятельность библиотек должна быть направлена на то, чтобы сделать свои услуги востребованными и конкурентоспособными по сравнению с теми услугами, которые предоставляют коммерческие структуры. Дальнейшее внедрение и улучшение информационно-коммуникационных технологий приведет к созданию новых методов работы с электронными массивами современной библиотеки.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, библиотека, Интернет, информатизация, компьютеризация, электронные ресурсы.

Сергій Полтавець,

канд. політ. наук, ст. наук. співроб. відділу обслуговування інформаційними ресурсами НЮБ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ПРОБЛЕМА РОЗШИРЕННЯ ДОСТУПУ ДО НАУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СУЧАСНОМУ «КОЗАЦЬКОМУ» ДИСКУРСІ

Розглядаються можливі шляхи розширення відкритого доступу фахівців та всіх зацікавлених осіб до першоджерел та іншої наукової інформації у різноманітних форматах: друкованої книги, її відсканованої чи електронної версії, репринтного видання. Акцентується увага на перевагах соціальної комунікації в рамках сучасного «козацького» дискурсу.

Ключові слова: дискурс, першоджерела, друкована книга.

Розширення наукової бази в будь-якій сфері досліджень завжди було та залишається одним з найголовніших завдань науковців. «Розростання» кола джерел дає можливість досліднику висловлювати нові гіпотези, тобто вчений має змогу «сформулювати одну з можливих відповідей на питання, що виникло в ході дослідження; одне з можливих розв'язань проблеми» [1, с. 103] та вибудовувати новітні концепції. Ми не випадково акцентували увагу на дефініції поняття «гіпотеза», бо, з нашої точки зору, саме в процесі наукових дискусій на «козацьку проблематику» виникали та продовжують з'являтися величезна кількість альтернативних підходів до, здавалося б, уже давно «розв'язаних» наукових проблем.

Звісно, у працях дослідників, які представляють різні галузі наукового знання, оцінки одного й того самого історичного факту чи політичного процесу будуть різнитися доволі серйозно. Величезний, якщо не визначальний вплив, у такому випадку, матимуть такі критерії: час, коли було здійснене дослідження, представником якої наукової школи чи напряму є вчений, наскільки широким було коло використовуваних джерел у дослідженні цікавого для нього аспекту в загальній «козацькій» проблематиці. Отже, особистість дослідника, місце, час, причини, що спонукали вченого до написання роботи – ось ті головні, визначальні характеристики, які мають цікавити нас при зануренні в проблему ролі та місця наукової інформації у процесі розгортання «козацького» дискурсу насамперед на вітчизняних наукових теренах.

Варто також враховувати те, який зміст ми вкладаємо в поняття «дискурс». Не ставлячи собі за мету описати наявну в середовищі лінгвістів типологію цього поняття, усе ж зазначимо, що для нас ближчим є підхід, який передбачає застосування «дискурсу» в значенні, тотожному з «міркуванням як послідовним рядом суджень щодо якогось питання, де з попередніх суджень неодмінно випливають наступні, внаслідок чого дістають відповідь на поставлене в міркуванні питання» [2, с. 387].

Серйозним імпульсом для подальшого створення вітчизняного наукового продукту на «козацьку тематику» став для українських учених Акт проголошення Незалежності України наприкінці ХХ ст. Знову для нас стали актуальними питання, сформульовані М. Грушевським у його роботі «Хто такі українці і чого вони хочуть»: «...Спільні завдання народні об'єднали Україну в сей великий час від верху до споду, згуртувались всі її класи і партії. Треба, щоб ся єдність, організованість пройшла в кожний куток, в кожне село, в кожну хату. Тоді наша Україна переживе щасливо сей не тільки великий, але і грізний мент, і закріпить ті великі здобутки, котрих прагнемо: волю і незайманість нашого краю, добро і права трудящих мас, нашого народу і тих народностей, які живуть з нами разом на нашій землі...» [3, с. 9–10]. Визначаючи найголовніші завдання національних еліт та перешкоди на цьому шляху, зрозуміло, що М. Грушевський робив такі висновки, враховуючи державотворчий досвід попередніх поколінь, перш за все, звісно, мова про перемоги та прорахунки, допущені в часи розбудови Української козацької держави.

Саме навколо цих перемог та прорахунків і формується «дискурсивне поле як ідейний тематичний каркас усього дискурсу...» [4, с. 271] з козацької тематики серед науковців: істориків, політологів, юристів, соціологів та інших фахівців-суспільствознавців. Власне, переважна більшість дискусій, від часу створення козацьких літописів до сьогоднішніх публікацій на сторінках періодичних, продовжуваних видань, монографій, охоплює величезне коло різноманітних проблем, так чи інакше пов'язаних з державотворенням, розбудовою політичних інститутів, функціонуванням і взаємодією різних гілок влади, формуванням політичної свідомості та культури на територіях гетьманської України. Написання будь-якої козакознавчої наукової розвідки, незалежно від її обсягу в умовно-друкованих аркушах, потребує від автора залучення різноманітних джерел, до того ж слід врахувати, що використати навіть половину з них технічно неможливо, оскільки навіть за досить приблизними підрахунками можемо говорити про близько 5 тис. джерел та наукових праць, присвячених козацькій тематиці, які містяться в систематичному каталозі

Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського НАН України. З іншого боку, здавалося б, така кількість робіт надає досліднику можливість доволі «легко» відшукати той аспект загальної проблеми, на який не звернули достатньої уваги його попередники. Разом з тим розмаїття думок, поглядів та підходів створює складність іншого порядку: базуючись на доволі обмеженому колі першоджерел, науковці досить часто обирають предметом дискурсу не стільки безпосередній зміст автентичного тексту, наприклад гетьманського універсалу, а обговорюють кілька разів ретрансльовані думки авторитетних учених, натомість забуваючи про саме першоджерело. Поза сумнівом, створити щось нове в гуманітарних науках, не звертаючись до створених відомими дослідниками робіт, неможливо та й недоцільно.

Чи не найголовнішою перешкодою на цьому шляху постає відсутність відкритого доступу до першоджерел, саме тому подолання цієї проблеми в різноманітних формах – друкованої книги, її відсканованої чи електронної версії, репринтного видання, стає чи не найголовнішим завданням різноманітних наукових установ, у тому числі й бібліотек. Нинішній стан справ у цій царині не вирізняється позитивною динамікою. Величезна кількість наукової літератури, яка використовується вченими при написанні нових монографій, часто доступна для них лише в залах бібліотеки чи архіву. Крім того, у сьогоденній Україні, з огляду на ряд об'єктивних (відсутність достатнього фінансування, зношеність основних фондів тощо) та суб'єктивних (елементарне невиконання видавництвами та авторами робіт положення про «обов'язковий примірник», малі накладі видань) факторів, створюється ситуація, коли навіть національні бібліотеки не мають згадуваного вище «обов'язкового примірника книжки». У контексті заявленої нами теми видається необхідним створення насамперед архівами та бібліотеками електронних копій тих видань, до яких у дослідників доступ обмежено стінами цих установ.

Якщо ми говоримо про першоджерела козацької доби, то рівень їх представлення в режимі онлайн-доступу, наприклад на сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, на жаль, досить низький. У відкритому доступі присутні електронні версії таких документів козацького періоду, як «Постановленіе от его Царского величества з Войском Запорозким року 1659»; праці І. Гізеля «Мир с Богом чоловіку»; «Вибрані твори»; дві роботи Лазаря Барановича «Меч духовный» та «Трубы на дни нарочитыя». Варто зауважити, що останні чотири зі згаданих праць мають релігійний характер, а згадки про політичні події

того часу в них доволі спорадичні. Багато в чому подібною є ситуація з можливістю ознайомлення з повнотекстовими версіями документів і на офіційному сайті Центрального державного історичного архіву України (ЦДІАК України), м. Київ. Інформація про нові наукові монографічні дослідження на сайті ЦДІАК України обмежена лише бібліографічним описом книги та обсягом короткої анотації про її змістовну частину. Водночас, як видно навіть з назв: «Ревізія Чернігівського полку 1732 року»; «Межигірська старовина: нариси з історії Києво-Межигірського в ім'я Преображення Господнього чоловічого монастиря в XVI–XVIII ст.х»; «Пакти і Конституції» Української козацької держави (до 300-річчя укладення); «Сметные книги города Чугуева 1692–1695 гг.»; «Батурын: сторінки історії. Збірник документів і матеріалів»; «Петро Калнишевський та його доба. Збірник документів та матеріалів»; «Універсали Павла Полуботка (1722–1723)»; «Національно-визвольна війна в Україні. 1648–1657. Збірник за документами актових книг», від розміщення повнотекстових електронних версій перелічених вище документів та матеріалів у вираші були б не тільки вчені, а й сам державний архів, оскільки в такий спосіб він (архів) збільшив би кількість відвідувань свого сайту та підняв його рейтинг у мережі Інтернет.

Натомість на офіційному сайті Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України розміщено електронну версію корпусу документів «Архів Коша Нової Запорозької Січі. Корпус документів. 1734–1775», який складається з «Опису справ Архіву Коша Нової Запорозької Січі» та окремих п'яти томів «Архіву Коша Нової Запорозької Січі», у яких містяться документи, що висвітлюють відносини запорожців із Кримом, Польщею та Військом Донським, Кримським ханством, взаємин Запорожжя з гетьманською Україною, листування Коша з гетьманом К. Розумовським і паланковою старшиною, біографічні відомості про запорожців, їхню службу в куренях і походах, листування з приводу розшуку на Запорожжі російських селян-утікачів та дезертирів і багато інших різноманітних першоджерел. Крім того, на сайті Інституту української археографії присутня електронна версія найвідомішої праці академіка М. Грушевського 11-томної «Історія України-Руси» та «Універсали українських гетьманів. Матеріали до українського дипломатарію». До речі, останній зі згаданих корпус документів, а саме «Універсали українських гетьманів...», розміщений також на сайті Інституту історії України НАН України. Порівняно з проаналізованими вище сайтами інших державних установ, сайт академічного Інституту історії значно виграє в багатьох аспектах. На ньому, наприклад, розміщено

електронні версії першоджерел та наукових монографій, розташованих за хронологічним принципом під загальною назвою «е-Джерела: електронний корпус публікацій документів і пам'яток». Наукова література, у якій розкриваються різноманітні аспекти складних та багатогранних процесів, що протікали на українських землях в козацьку добу, сконцентрована в розділі «Ранній новий час». Загальна кількість розміщених першоджерел та монографій становить 120 електронних повнотекстових копій.

Інший підрозділ Електронної бібліотеки називається «е-Бібліотека праць співробітників Інституту», містить 440 видань, збережених, як правило, у PDF-форматі. Щонайменше третя частина від загальної кількості представлених тут монографій є складовою сучасного козацького дискурсу. Як бачимо, справа розміщення на сайті наукової установи електронних повнотекстових версій збірок документів та наукових праць не така вже й складна.

Роль наукової інформації зростає в рази у випадку, якщо її доступність стане її найголовнішою складовою. Уже сьогодні ми спостерігаємо переваги відкритого доступу до фондів різноманітних вітчизняних та зарубіжних наукових установ. Розширення можливостей для здійснення соціальної комунікації, у тому числі й наукової, дає змогу розглядати будь-яку наукову проблему, у нашому випадку йдеться про «міркування про козацтво», з таких позицій, які ще два десятиліття тому здавалися неможливими. У рамках сучасного козацького дискурсу нормою стала така тематика наукових робіт, яка в радянський час служила б що найменше причиною для тривалих партійних і політичних дискусій та відповідних «оргвисновок». Так, наприклад, події Української національної революції середини XVII ст. розглядаються вітчизняними вченими як складова європейської політичної кризи. Саме тому, характеризуючи зовнішню політику українського гетьмана в середині та другій половині 1656 р., український історик Я. Федорук наголошує: «Не викликає сумніву той факт, що питання точно окресленого українсько-польського кордону набирало для тогочасної зовнішньої політики Богдана Хмельницького першорядної ваги... У взаєминах з Юрієм II Ракоцієм і Карлом X Густавом вимога встановити кордон по р. Віслу також була тим головним пунктом, від якого Богдан Хмельницький узалежнював укладення договорів із цими правителями» [5, с. 455]. Натомість у 2011 р. до чергової річниці Берестецької битви було організовано спільну українсько-польську наукову конференцію в Луцьку. Попри почасти кардинально протилежні підходи та полярні оцінки, які отримала ця історична

подія в історіографіях двох народів, сам факт її успішного проведення є важливим свідченням того, що науковці різних країн намагаються відшукати в історичних подіях та першоджерелах спільні, об'єднуючі, знакові для обох народів фактори. Сучасні польські історики значно об'єктивніше говорять про результати Берестечка. Так, наприклад, відомий польський дослідник М. Нагельський пише: «Наприкінці 1651 року наслідки берестецької баталії були дуже скромними. Ян Казимир справедливо вважав, що гетьмани пішли на занадто великі поступки Б. Хмельницькому. Через незалежну політику козацького ватажка, 20-тисячний реєстр запорізького війська надалі становив загрозу для Речі Посполитою» [6, с. 27].

Крім того, у контексті сучасних інформаційних воєн, зокрема такої їх складової, як «війни пам'ятей», актуальність наукових, об'єктивних рефлексій зростає в рази. Доволі часто нестача об'єктивної наукової інформації в інтернет-мережі провокує ситуації, за яких «саме спеціалізовані сайти чи рубрики популярних видань можна назвати серед майданчиків для розгортання “війн пам'яті” чи навіть інформаційної агресії проти України (таке потрактування видається цілком виправданим з огляду на незначну чи навіть повну відсутність інформаційної протидії нав'язуваному наративу), у якій “битви за минуле” відіграють провідну роль» [7, с. 254]. А відтак зусилля наукових установ, спрямовані на розширення доступу до джерельної та наукової інформації козацького дискурсу, не просто зберігають нагальність, а й актуалізуються сучасними тенденціями розвитку вітчизняного інформаційного простору. При цьому, як стверджують вітчизняні фахівці, «ідеться не лише про формування належних інформаційних інфраструктур, необхідних для протистояння цілеспрямованим інформаційним операціям, а й, у значно ширшому плані, про наявність належного національного інформаційного потенціалу для нейтралізації тих численних інформаційних впливів на уми й серця громадян, які мають латентний, неяскраво окреслений характер, але об'єктивно загрожують деформуванням загальних ментальних, світоглядних установок, соціальних і культурних орієнтацій співвітчизників» [8, с. 44]. До сьогодні Українська держава в сегменті інформаційних воєн програє російським агресорам. Як бачимо, наше головне завдання популяризувати, робити доступнішою і таким чином реалізовувати та нарощувати наявну наукову інформацію через створення нового продукту у вигляді монографій та інших фахових публікацій. Тобто постійно аргументовано доводити, що «Донеччина та Луганщина – землі козацькі» [9].

Література

1. Гіпотеза // Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – 2-ге вид. переробл. і доповн. – Київ : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
2. Міркування // Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – 2-ге вид. переробл. і доповн. – Київ : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
3. *Грушевський М.* Хто такі українці і чого вони хочуть / Михайло Грушевський. – Київ : Т-во «Знання» України, 1991. – 240 с.
4. *Гнатюк А. В.* Семантичні зв'язки між термінами «Дискурсивний простір – потік – поле – оточення» / А. В. Гнатюк // Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2012. – Т. 25 (64). – № 1, Ч. 1. – С. 270–275.
5. *Федорук Я. О.* Віленський договір 1656 року: Східноєвропейська криза і Україна у середині XVII ст. / Я. О. Федорук. – Київ : Києво-Могилянська академія, 2011. – 623 с. – 80 с. іл.
6. *Нагельський М.* Битва під Берестечком (28–30 червня 1651 року) / Берестечко в історії Польщі і України / М. Нагельський ; ред. Тадеуш Кшонстек ; пер. з пол. мови Алекси Романюк, Олександр Скидан, Світлана Стельмашук. – Vipart, 2013. – 293 с.
7. *Половинчак Ю.* Інтернет-дискурс національної пам'яті / Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання : матеріали міжнар. наук-практ. конф., м. Київ, 7–9 квіт. 2015 р., Нац. авіац. ун-т / Ю. Половинчак / редкол. Тюрменко І. І. [та ін.]. – Київ : Талком, 2015. – С. 253–256.
8. Національний інформаційний комплекс і його роль у глобальному інформаційному просторі : [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 218 с.
9. *Чухліб Т. В.* Донеччина та Луганщина – козацькі землі України (XVI–XVIII ст.) / Т. В. Чухліб ; відп. ред. В. Смолій ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ : Ін-т історії України, 2014. – 105 с. – (Студії з регіональної історії. Степова Україна).

References

1. Hypoteza [Hypothesis] *Filosofskiyi slovnyk [Philosophical Dictionary]* (1986). V. I. Shynkaruk (Ed.). Kyiv: Holov. red. URE. [in Ukrainian].
2. Mirkuvannia [Considerations] *Filosofskiyi slovnyk [Philosophical Dictionary]* (1986). V. I. Shynkaruk (Ed.). Kyiv: Holov. red. URE. [in Ukrainian].

3. Hrushevsky, M. (1991). Who are the Ukrainians and What do They Want. Kyiv: T-vo «Znannia» Ukrainy [in Ukrainian].

4. Hnatiuk, A.V. (2012). Semantic links between terms «Discursive Area – Stream – Field – Environment». *Scientific notes of Taurida National University named after V. I. Vernadsky. Series of «Philology. Social Communication» – Scientific messages of the Таврического national university the name of V. I. Vernadsky. Series are «Philology. Social communications»*. Vol. 25 (64). No. 1, Part 1, 270–275 [in Ukrainian].

5. Fedoruk, Y.O. (2011). Vilna agreement of 1656: Eastern European crisis and Ukraine in the middle of the XVII century. Kyiv: Kyievo-Mohylianska Akademiia [in Ukrainian].

6. Miroslav, N. (2013). Battle of Berestechko (28–30 June 1651). Berestechko in the history of Poland and Ukraine. Tadeusz Kshonstek [Ed.]. Transl. from Pol. language by Aliieks Romanyuk, Alexander Skidan, Svitlana Stelmashchuk. Vipart [in Ukrainian].

7. Polovynchak, Y. (2015). Online Discourse of National Memory. Historical and cultural heritage, preservation, access, usage: materials of Intern. Science and practical. conf., Kyiv city, 7–9 April 2015, National Aviation University. Tyurmenko I. I. et al. [Eds.]. Kyiv: Talkom, pp. 253–256 [in Ukrainian].

8. Onyshchenko, O. S., Gorovoy, V. M., Popyk, V. I. et al. (2014). National Information Complex and its Role in the Global Information Space; NAN of Ukraine, National Library of Ukraine of V. I. Vernadsky. Kyiv [in Ukrainian].

9. Chukhlib, T. V. (2014). Donetsk and Lugansk regions – Ukrainian Cossack Lands (XVI–XVIII centuries.); NAN of Ukraine. Institute of History of Ukraine. Kyiv: Institute of History of Ukraine. (Studies of regional history. Stepova Ukraine) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11.06.2015.

Sergey Poltavets

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Problem of Expanding Access to Scientific Information in a Modern «Cossack» Discourse

Vast majority of discussions since the creation of the Cossack chronicles until today publications in periodicals, prolonged publications and monographs are covering a huge range of different problems, one way or another connected with state, building of political institutions, functioning and interaction of different branches of government, the formation of political consciousness and culture at the territory of Hetman Ukraine. The most important obstacle in this field is the absence of public access to original

sources. Therefore, solving this problem in a variety of forms, such as, scanned form, electronic version of printed book or reprint edition, is perhaps the most important task of the various academic institutions including libraries. Current state of affairs in this field is not characterized by positive dynamics. A huge amount of scientific literature, used by scientists when writing new monographs, is often available only in the halls of libraries or in archives. The role of scientific information will increase in times if its availability becomes its major component. Expansion of opportunities for realization of social communication, including scientific one, will allow solving any scientific problem, in this case the «arguments about the Cossacks», from such positions that were impossible 2 decades ago. The efforts of scientific institutions, that aimed to improve access to sources and scientific information within the framework of contemporary Cossack discourse, are not only retaining urgency but are updating with modern trends of development of the national information space.

Keywords: Scientific Information, «Cossack» Discourse, Hetman.

Сергей Полтавец

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Проблема расширения доступа к научной информации в рамках современного «казацкого» дискурса

Рассматриваются возможные пути расширения открытого доступа специалистов и других заинтересованных лиц к первоисточникам и другой научной информации в различных форматах: печатной книги, ее отсканированной или электронной версии, репринтного издания. Указывается на острую необходимость создания прежде всего архивами и библиотеками электронных копий тех изданий, доступ к которым у исследователей ограничен.

Утверждается, что роль научной информации возрастет в разы в случае, если ее доступность станет ее главной составляющей. Расширение возможностей для осуществления социальной коммуникации позволяет рассматривать любую научную проблему, применяя новые методологические подходы. Акцентируется внимание на преимуществах социальной коммуникации в рамках современного «казацкого» дискурса.

Ключевые слова: дискурс, первоисточники, печатная книга, открытый доступ, история казачества.

Андрій Берегельський,

мол. наук. співроб. відділу обслуговування інформаційними ресурсами НЮБ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Юлія Половинчак,

канд. іст. наук, ст. наук. співроб., заввідділу обслуговування інформаційними
ресурсами НЮБ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

АНАЛІЗ НОВИНИХ ПОТОКІВ У ДОСЛІДЖЕННІ ВІТЧИЗНЯНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПОЛЯ

Стаття присвячена розгляду інфографіки як аналітичного продукту, дослідженню якісного та кількісного моніторингу вітчизняних і зарубіжних новин, виявленню тенденцій висвітлення окремих тем в українському інформаційному просторі, специфіки аналізу інформації соціальних мереж та реалізації результатів відповідних досліджень у графічному вигляді на прикладі інформаційно-аналітичних проектів інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ.

Ключові слова: національні бібліотеки, інформаційний ресурс, новини, інфографіка, візуальна журналістика, інформаційно-аналітичні служби.

Сьогодні одним з найбільш актуальних завдань інформаційно-аналітичних центрів різного спрямування – як бізнесових, так і політологічних, екологічних та інших – є обробка й аналіз великих обсягів структурованих і неструктурованих даних. Очевидно, що зростання інформації, а в епоху цифрових технологій цей процес відбувається в експонентному режимі, актуалізує проблему оптимальних методів роботи з нею. Способи фіксації та збереження необхідної інформації, виділення головного, виявлення взаємозв'язків і тенденцій, оптимізація операцій з інформацією (можливість переходити на різні рівні деталізації даних, додавати нові параметри, змінювати вигляд), гнучкі форми подання результатів аналізу в разі підвищують зручність роботи з даними та спрощують їх інтерпретацію. Тому сучасні методи візуалізації даних стають не просто затребуваним інструментом представлення та інтерпретації інформації, а еволюціонують до систем підтримки прийняття рішень. Графічне зображення – один з найефективніших інструментів у цій галузі. Його, очевидно, досить складно назвати характерним лише для сучасної доби, проте технічні можливості інформаційної епохи дають можливість говорити про принципово новий етап використання

інфографічних проєктів, що в ситуації надлишку інформації є продуктивним прийомом структуризації потоків даних і максимально зрозумілого й наочного донесення інформації до аудиторії.

Відповідно, на часі не лише активне використання на практиці, а й методологічне та теоретичне осмислення інфографіки як напряму аналітики, журналістики й нового явища інформаційного простору. Щодо практичного використання, то сьогодні існують інтернет-видання, що спеціалізуються виключно чи переважно на візуальному представленні інформації – інфографіці: *infographer* (<http://infographer.ru>), «Инфографика» (<http://infographicsmag.ru>), *Vectorboom* (<http://ru.vectorboom.com>), *Tuts+* (<http://tutsplus.com>). Такі проєкти, як *Тексти.org.ua* (<http://texty.org.ua>), «Слово і Діло» (<http://www.slovoidilo.ua>), *Infolight.org.ua* (<http://infolight.org.ua>), використовують візуалізацію даних як у своїх статтях, так і у вигляді окремих інформаційно-аналітичних робіт. Відповідно, і дослідження впровадження аналітики даних та інфографіки, як у практичній площині [1, 2, 3, 4], так і на рівні теоретичних узагальнень [5, 6, 7; 8, с. 440], проводяться сьогодні досить активно, утім переважно в контексті такого нового напряму медіадосліджень, як «журналістика даних», тоді як аналіз новинних потоків як методу аналітичного опрацювання та ширше – способу соціокультурної комунікації залишається недостатньо розробленим у науковому дискурсі.

Отже, із зростанням кількості даних, що потребують аналізу, інформації, яку необхідно узагальнити, зростає роль схематичного або графічного представлення цієї інформації. Відповідно, для позначення візуального подання інформації, знань або даних у зручному для сприйняття вигляді використовується поняття «інфографіка». Під цим терміном, як правило, розуміють будь-яке поєднання графіки й тексту від найпростіших варіантів – діаграм, карт, таблиць, логічних схем до складних блоків візуальної та текстової інформації, що може містити комбінації фотографій, текстових блоків, таблиць, діаграм, реконструкцію подій, пояснюючі схеми і бути представленою у вигляді коміксів, карикатур, емблем, ілюстрацій тощо. Фактично в сучасній інфографіці використовується будь-який образ чи схематичне позначення, що може ефективно передавати комплексну інформацію та забезпечувати оптимальне її сприйняття. Інфографіка як спосіб осмислення і подання інформації включає сьогодні декілька напрямів: «журналістика даних» (*open data journalists*, *дата-журналістика*) – як галузь журналістики, що використовує для надання інформації доступні бази даних і через сучасні

інструменти візуалізації створює максимально наочний інформаційний продукт; «візуальна аналітика» – як інформаційно-аналітична діяльність, спрямована на створення візуальних моделей структурованих і слабо структурованих даних, виявлення через візуалізацію динаміки, тенденцій процесів, відображених в інформації.

Візуальна аналітика видається перспективною при виявленні та співставленні різнопланової інформації – офіційної, новинної, масивів даних соціальних медіа тощо. Можна виокремити різні підходи до відбору й структурування інформації, що залежатимуть від завдань, поставлених перед дослідником. Так, дослідження, результатом яких є створення інфографічного аналітичного продукту, здійснювані співробітниками аналітичних підрозділів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, спрямовані на моніторинг та опрацювання зростаючих інформаційних потоків, аналіз і виявлення тенденцій новинного інформаційного поля, відстеження особливостей та динаміки найактуальніших повідомлень у ЗМІ.

Вибір методик роботи залежить від поставлених перед аналітиками завдань, як і способи графічної подачі, на які впливають також характер та кількість даних. Зокрема, ефективним з точки зору дослідження головних тенденцій та динаміки змін в інформаційному просторі у вітчизняних чи іноземних ЗМІ є аналіз новинних потоків за генетичним принципом, що передбачає максимально вичерпний відбір новин за походженням – українських ЗМІ, регіональних, зарубіжної новинної україніки; офіційних, продукованих певною політичною силою, окремим виданням чи журналістом тощо.

Інформаційно-аналітичними службами НБУВ здійснюється постійний моніторинг сайтів новин з метою визначення найбільш актуальних питань суспільно-політичного життя України, дослідження та порівняння їх висвітлення у повідомленнях центральних і регіональних електронних ЗМІ. Результатом є проект «Інформаційні акценти»¹⁵, що представляє візуалізацію результатів аналізу резонансних повідомлень за підсумками місяця. Систематизований і проаналізований матеріал зводиться до кількох основних діаграм: загальна картина резонансних повідомлень за місяць (див. рис. 1–2); оціночний розподіл – виявлення

¹⁵ Повнотекстові проекти представлено на сайті Центру досліджень соціальних комунікацій (<http://nbuviar.gov.ua>) у рубриці «Візуальна аналітика» (http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=76&Itemid=387).

висвітлення новин у позитивному/негативному ключі чи нейтрально (див.рис. 3) з основних суспільно-політичних та економічних тем за місяць; середньодобовий показник резонансних тем за місяць.

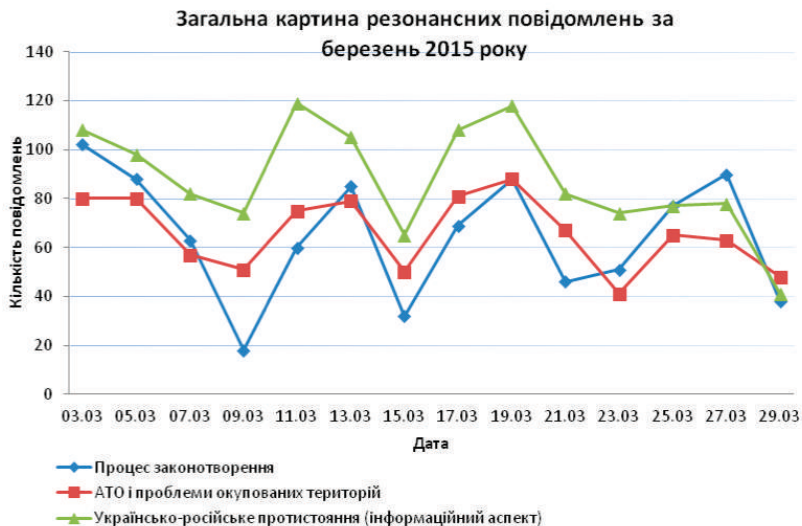

Рис. 1. Загальна картина резонансних повідомлень за березень 2015 р.

Оскільки аналізований продукт щомісячний, щоденний моніторинг і систематизація новин за цей період дає близько 30 точок по кожній з досліджуваних тем і підтем. Це досить багато, що робить картину занадто «густою» і знижує показовість основних тенденцій. Для полегшення сприйняття як готової таблиці з даними, так і графіків доцільно об'єднати сумарну кількість повідомлень за кожні наступні два дні – точок виходить вдвічі менше, але картина від цього «не страждає», тенденція зберігається. Водночас, говорячи про подібні усереднення, потрібно бути досить обережним: при зменшенні кількості точок більше ніж удвічі діаграма може бути істотно спотворена і, у результаті, не вірно інтерпретована кінцевим користувачем або замовником. Так само потрібно бути обачним з масштабом та початковою точкою відліку на графіках.

Щодо оціночного розподілу, аналізується сумарна кількість повідомлень основних тематичних блоків за місяць (рис. 3), що дає змогу виявити особливості висвітлення актуальних ключових проблем і, відповідно, коригувати інформаційну політику.

Рис. 2. Динаміка висвітлення особливостей законотворчого процесу у березні 2015 р.

Оцінний розподіл основних суспільно-політичних та економічних проблем за березень 2015 року

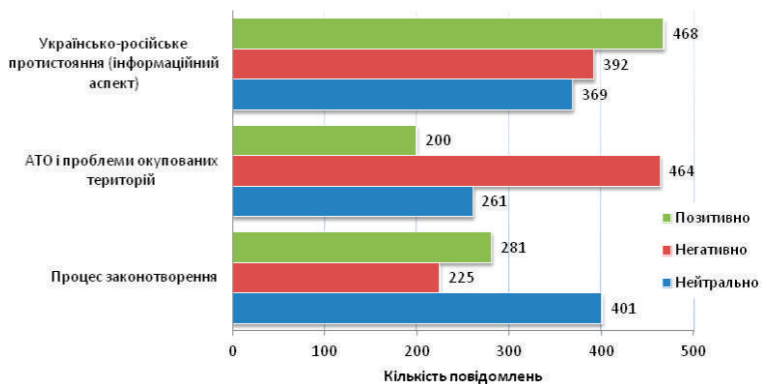

Рис. 3. Особливості оцінкового розподілу висвітлення резонансних тем у березні 2015 р.

Розглянутий вище проект «Інформаційні акценти» є прикладом генетичного (відбір здійснюється за походженням – українських потоків новин) підходу до аналізу новинної інформації. Іншим підходом можна назвати тематичний, коли об'єктом аналізу є вся наявна, незалежно від походження, інформація з тієї чи іншої теми. Прикладом такого проекту може бути проект «Проблеми окупованих територій», що, зокрема, включає й аналіз основних тенденцій висвітлення кримського питання в ЗМІ. Однойменною рубрикою проекту представляє інфографічний продукт за результатами щомісячного виявлення, систематизації й аналізу висвітлення проблематики окупованого Криму як в українських, так і в російських ЗМІ. Відповідно, проект дає змогу виявити як загальні тенденції (рис. 4), так і специфіку української та російської подачі матеріалів (рис. 5–6).

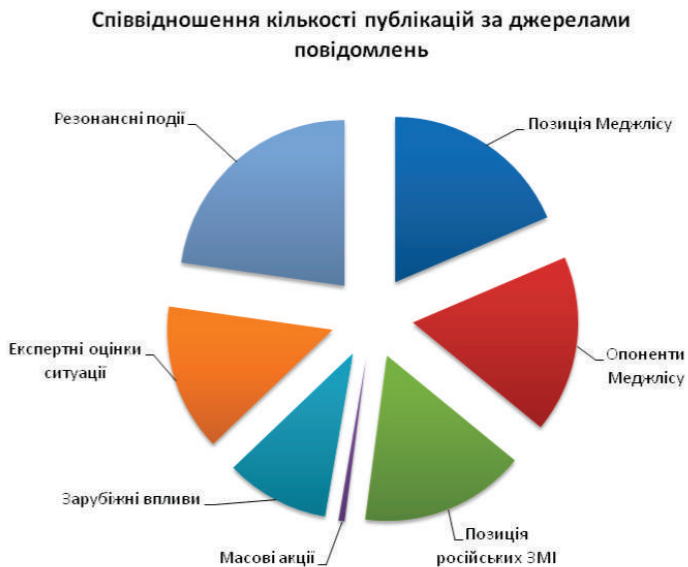

Рис. 4. Основні тенденції висвітлення кримського питання в ЗМІ (квітень, 2015 р.)

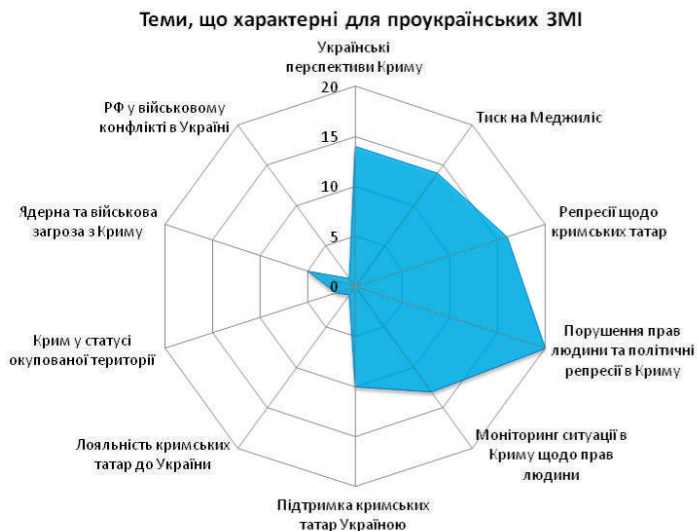

Рис. 5–6. Основні тенденції висвітлення кримського питання в українських та російських ЗМІ (квітень, 2015 р.)

Крім тематичного підходу, що передбачає постійний моніторинг тієї чи іншої теми, можна виділити проблемний, що видається доцільним у випадку, коли є необхідність виявити тенденції висвітлення не протяжних у часі процесів, а окремих подій, явищ чи ситуацій, що не передбачає дослідження динамічних аспектів. Як приклад наведемо візуалізацію дискурсивного аналізу обговорення у соціальній мережі Facebook проблем, що турбують жителів Волинської області. Приводом для обговорення, за результатами якого було здійснено відбір емпіричного матеріалу, став пост популярного українського блогера, політика й політехнолога В. Чепиноги (Vitalii Chepynoga), де він повідомляв, що його під час виборчої парламентської кампанії 2015 р. «закріпили за Волинською областю по виборам. Чи область за мною, хто його зна, як правильно», та зізнавався у тому, що знає про регіон переважно за матеріалом, представленим в електронній енциклопедії «Вікіпедія». У наступному пості автор звертався до читачів із проханням вказати на «локальні проблеми» регіону.

Рис. 7. Пост В. Чепиноги від 6 жовтня
(www.facebook.com/vitalii.chepynoga/posts)

Незважаючи на іронічний тон звернення (рис. 7), автор за добу отримав понад 600 відгуків, причому з досить високим рівнем конструктивну – 77 % (рис. 8). На так званий інформаційний шум – неінформативні відгуки припало менше чверті коментарів, при цьому негативні серед них практично відсутні – 10 іронічно-скептичних коментарів та 19 на сторонні теми; решта 114, віднесених до неінформативних, – підтримка, поради, уточнення, жарти.

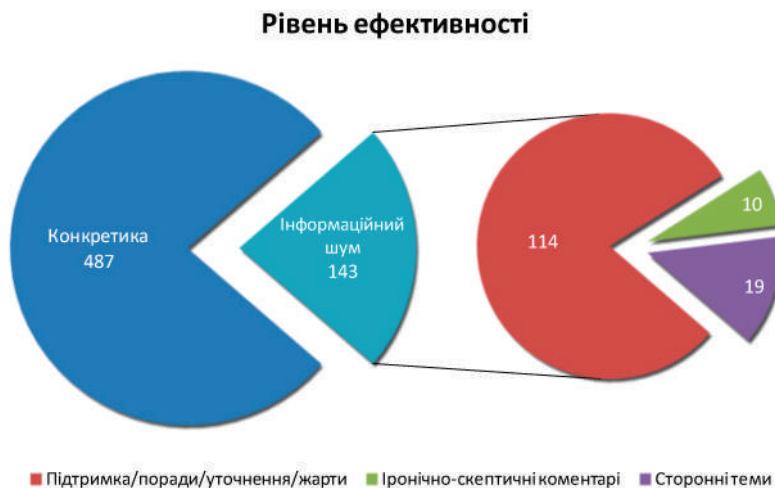

Рис. 8. Рівень ефективності Facebook-опитування В. Чепиноги

Незважаючи на те що опитування, подібні аналізованому, не можна вважати релевантними, використання їх для отримання робочих даних видається цілком виправданим з огляду на такі серйозні переваги, як оперативність (отримано до 500 відгуків за добу, що можуть вважатися експертними завдяки добровільності наданої інформації і включеності респондентів у обговорювану проблему) та доступність – хоч і наближені, але результати отримані без жодних капіталовкладень, лише внаслідок конвертації соціального капіталу ініціатора опитування.

Результати аналізу наданих відповідей було візуалізовано у вигляді деревовидної діаграми, що дало змогу з'єднати близькі й дотичні аспекти обговорюваної проблеми (рис. 9).

Подібний проблемний підхід у візуальній аналітиці досить ефективний при аналізі даних соціальних мереж, особливо тоді, коли йдеться про резонансні питання, обговорювані на різних майданчиках, що передбачає значно більші потоки інформації, ніж у випадку, описаному вище, а також обмеженість вибірки (при аналізі даних соціальних медіа використовується або автоматичний відбір, що істотно знижує релевантність результатів, або ручний, що, відповідно, виключає можливість вичерпного відбору).

Рис. 9. Результати Facebook-опитування щодо проблем, що турбують

Загалом, кожен з описаних підходів – генетичний, тематичний чи проблемний – застосовується залежно від мети дослідження, результати якого мають бути візуалізовані, від специфіки аналізованого матеріалу та запитів кінцевого споживача.

Література

1. Инфографика в современных российских журналах [Электронный ресурс] // Молодой учёный : издательство. – Режим доступа: <http://www.moluch.ru/conf/phil/archive/25/989>. – Загл. с экрана.
2. Все, что Вы должны знать, если хотите развивать инфографику на газетном сайте [Электронный ресурс] // Mediascope.ru. – 2013. – 6.12. – Режим доступа: <http://www.mediascope.ru/node/1435>. – Загл. с экрана.
3. Мультимедиа и визуальная журналистика [Электронный ресурс] // Deutsche Welle. – 2013. – 1.09. – Режим доступа: <http://onmedia.dw-akademie.de/russian/?p=5615>. – Загл. с экрана.

4. *Bounegru L.* The Data Journalism Handbook / [L. Bounegru, J. Gray, L. Chambers] ; under tot. editing. L. Bounegru. – USA, NY : O'Reilly Media, 2011. – p. 242.

5. *Лосева Н.* Конвергенция и жанры мультимедиа / Н. Лосева // Журналистика и конвергенция: почему и как традиционные СМИ превращаются в мультимедийные / под ред. А. Г. Качкаевой. – Москва, 2010. – С. 129–135.

6. *Bounegru L.* The Data Journalism Handbook / [L. Bounegru, J. Gray, L. Chambers] ; under tot. editing. L. Bounegru. – USA, NY : O'Reilly Media, 2011. – p. 242.

7. *Смирнова Е. А.* Инфографика в системе журналистских жанров / Е. А. Смирнова // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 8: Литературоведение. Журналистика. – Вып. № 11. – 2012. – С. 92–95.

8. *Березельський А.* Візуальне представлення інформації та роль сучасних бібліотек у створенні та зберіганні інфографічних продуктів [Електронний ресурс] / А. Березельський // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2014. – Вип. 39. – 429 с.

References

1. Infografika v sovremennyh rossijskikh zhurnalah [Infographics in modern Russian journals]. Molodojuchjonyj: izdatel'stvo [Youngscientist: publisher]. Retrieved from <http://shhshhshh.moluch.ru/conf/phil/archive/25/989> [in Russian].

2. Vse, chto Vy dolzhny znat', esli hotite razvivat' infografiku na gazetnom sajte [All that You should know if you want to develop an infographic on newspaper website]. (2013, 6 December). Mediascope.ru. Retrieved from <http://shhshhshh.mediascope.ru/node/1435> [in Russian].

3. Mul'timedia i vizual'naja zhurnalistika [Multimedia and visual journalism] (2013, 1 September). Deutsche Welle. Retrieved from <http://onmedia.dshh-akademie.de/russian/?p=5615> [in Russian].

4. Bounegru, L., Gray, J., Chambers, L. (2011). The Data Journalism Handbook. (p. 242). USA, NY: O'Reilly Media [in English].

5. Loseva, N. (2010). Konvergencija i zhanry mul'timedia [Convergence and multimedia genres]. Zhurnalistika i konvergencija: pochemu i kak tradicijnye SMI prevrashhajutsja v mul'timedijnye [Journalism and convergence: why and how traditional media are transformed into multimedia]. (pp. 129–135). A. G. Kachkaeva (Ed.). Moscow [in Russian].

6. Bounegru, L., Gray, J., Chambers, L. (2011). *The Data Journalism Handbook*. (p. 242). USA, NY: O'Reilly Media [in English].

7. Smirnova, E. A. (2012). Infografika v sisteme zhurnalistskikh zhanrov [Infographics in the system of journalistic genres]. *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta*. Seriya 8: Literaturovedenie. Zhurnalistika – *Bulletin of Volgograd state University*. Ser. 8: The Literary Criticism. Journalism, issue 11, 92–95 [in Russian].

8. Berehel's'kyi, A. (2014). Vizual'ne predstavlennia informatsii ta rol' suchasnykh bibliotek u stvorenni ta zberihanni infografichnykh produktiv [A visual representation of information and the role of modern libraries in the creation and storage of products infographic]. *Nauk. pr. Nats. b-ky Ukrainy im. V. I. Vernads'koho* [Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine], issue 39. (p. 440). Kiev: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho, Asots. b-k Ukrainy [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.06.2015.

Yuliia Polovynchak

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Andrii Beregelsky

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

An Analysis of News Streams in Research of the Home Informative Field

The article is devoted to consideration of infographics as a product of news, to research of quality and quantitative monitoring of home news at the time of active information war, and its realization in a graphic look on the example of creation of the information-analytical edition «Information Accents».

The role of information and analytical services NBUV in definition of the most topical issues of social-political life of Ukraine, in research of tendencies and perspectives is shown during implementation of continuous monitoring of the sites of news.

The methods of structurization of data were considered given and additional receptions of graphic serve of information for the improvement of her perception end-user, the search of accessible instruments of visualization and educational information generators that will help constantly to promote the professional level of workers of modern MASS–MEDIA is carried out. Main problems, that is related to manipulation of data, methods of serve of information and other aspects that present a danger in the process of creation of infographic product.

Keywords: national libraries, information resource, news, the Internet-based technologies, infographics, visual journalism, research and information services.

Юлія Половинчак

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Андрей Берегельский

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Анализ новостных потоков в исследовании отечественного информационного поля

Статья посвящена рассмотрению инфографики в качестве новостного продукта, исследованию качественного и количественного мониторинга отечественных новостей во времена активной информационной войны, его реализации в графическом виде на примере создания информационно-аналитического издания «Информационные акценты».

Показана роль информационно-аналитических служб НБУВ в определении наиболее актуальных вопросов общественно-политической жизни Украины, в исследовании тенденций и проблематики во время осуществления постоянного мониторинга сайтов новостей.

Были рассмотрены способы структуризации данных и дополнительные приемы графической подачи информации для улучшения ее восприятия конечным потребителем, осуществлен поиск доступных инструментов визуализации и источников учебной информации, которые помогут постоянно повышать профессиональный уровень работников современных СМИ. Главные проблемы, которые связаны с манипуляцией данных, способами подачи информации и другими аспектами, которые представляют опасность в процессе создания инфографического продукта.

Ключевые слова: национальные библиотеки, информационный ресурс, новости, инфографика, визуальная журналистика, информационно-аналитические службы.

Розділ III

БІБЛІОТЕКА

В ЕЛЕКТРОННОМУ СЕРЕДОВИЩІ:

РЕСУРСИ, СЕРВІСИ, ТЕХНОЛОГІЇ

Майя Іванова,

заввідділу баз даних правової інформації НЮБ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ТЕМАТИКИ У ФОНДАХ НЮБ НБУВ

У статті обґрунтовується роль бібліотечно-інформаційних ресурсів у забезпеченні інформаційного супроводу конституційного процесу та процесу реформування правової сфери. Акцентується увага на створених підрозділами Національної юридичної бібліотеки Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НЮБ НБУВ) електронних інформаційних ресурсах конституційно-правової тематики, характеризується зміст оцифрованих ретроспективних конституцій країн світу, які зберігаються в цифровій бібліотеці НЮБ НБУВ.

Ключові слова: електронні інформаційні ресурси, цифрові бібліотечні фонди, юридична бібліотека, конституційна реформа, збереження бібліотечних фондів.

Актуальність дослідження обумовлена стрімкістю розвитку політичних процесів у державі, необхідністю підвищення політико-правової культури населення та інформування суспільства в Україні стосовно перебігу конституційного процесу, який наразі триває, шляхом створення інтегрованих баз даних і знань, національних електронних інформаційних ресурсів конституційно-правової тематики.

Політичні процеси в державі говорять про те, що питання внесення змін до Конституції залишаються однією з головних тем політичних дискусій в Україні. Конституційна реформа повинна забезпечити розбудову України як незалежної європейської демократичної держави, здійснюватись, виходячи не з політичних, а з конституційно-правових позицій. Суспільство очікує на модернізацію державної влади на основі оновлення чинної Конституції України, удосконалення судової системи, приведення Основного закону у відповідність до міжнародних та європейських актів, закріплення принципу пріоритету норм міжнародного права перед нормами національного законодавства, посилення гарантій законності та правопорядку в державі.

Мета дослідження – презентувати електронні інформаційні ресурси конституційно-правової тематики Національної юридичної бібліотеки,

які є складовою фонду Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.

Конституційний процес в Україні розпочався з проголошення Декларації про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. та прийняття 28.06.1996 р. Конституції України, окремі положення якої не відповідали міжнародно-правовим стандартам [1, с. 19–20], і триває до сьогодні.

4.03.2014 р. була створена Тимчасова спеціальна комісія Верховної Ради України з питань підготовки законопроекту про внесення змін до Конституції України [2]. Указом Президента України від 5.03.2015 р. створено Конституційну Комісію як спеціальний допоміжний орган при Президентові України з метою напрацювання узгоджених пропозицій щодо змін до Конституції України, сприяння досягненню громадського та політичного консенсусу [3]. Відповідно до Указу Президента України від 5.03.2015 р. основними завданнями Конституційної Комісії є: 1) узагальнення практики виконання норм Конституції України, пропозицій щодо її вдосконалення з урахуванням сучасних викликів і потреб суспільства; 2) напрацювання узгоджених пропозицій щодо проведення конституційної реформи в Україні; 3) забезпечення широкого громадського та професійного обговорення пропозицій щодо проведення конституційної реформи в Україні за участю провідних фахівців у галузі конституційного та інших галузей права, у сфері суспільно-політичних наук, громадських діячів, представників громадських об'єднань і міжнародних організацій; 4) підготовка за результатами широкого громадського та професійного обговорення законопроекту (законопроектів) щодо внесення змін до Конституції України; 5) сприяння налагодженню ефективного механізму взаємодії державних органів, інститутів громадянського суспільства та міжнародних організацій з питань підготовки та реалізації конституційної реформи в Україні; 6) забезпечення інформування громадськості про роботу з підготовки пропозицій щодо проведення конституційної реформи, її реалізації.

Президент України П. Порошенко Указом від 31.03.2015 р. № 190/2015 затвердив персональний склад Конституційної Комісії, до якої увійшли депутати парламентських фракцій, Голова Верховної Ради, заступник Голови Верховної Ради, три колишні Президенти України, міністр юстиції, представник Адміністрації Президента, відомі українські науковці у сфері права, практикуючі адвокати, судді Конституційного Суду у відставці, суддя Європейського суду з прав людини у відставці, голова Ради суддів України, представники асоціацій органів місцевого самоврядування, представник меджлісу кримськотатарського

народу, представники громадських організацій тощо. Очолив комісію Голова Верховної Ради України В. Гройсман.

Діяльність НБУВ щодо інформаційного забезпечення конституційної реформи проводиться відповідно до Основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр. [4]. Завданнями бібліотеки в цьому контексті є забезпечення створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів, що передбачає: гідну інформаційну ідентифікацію України у глобальному інтернет-просторі; відповідність електронних інформаційних ресурсів стандартам і технічним регламентам, загальнодержавним, галузевим і локальним класифікаторам і довідникам; забезпечення доступу до інформаційних ресурсів органів державної влади, органів місцевого самоврядування, населення із застосуванням мережі Інтернет; створення необхідної технічної та технологічної інфраструктури, електронних інформаційних ресурсів з визначенням вимоги щодо обов'язкового зберігання в єдиному електронному форматі результатів наукової діяльності та забезпечення вільного доступу до результатів наукових досліджень; збереження в електронному вигляді рідкісних даних, що зберігаються на носіях, які можуть зіпсуватися чи зруйнуватися, із визначенням умов їх збереження.

Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням затвердив Стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні до 2020 року [5], у якій зазначив, що в сучасному світі конкурентоспроможність держав підвищується насамперед у результаті розвитку науки та інновацій. Стратегією передбачається прискорення розвитку національної системи наукової цифрової інформації шляхом створення цифрових ресурсів та електронних баз даних; забезпечення процесів переведення в електронну форму документів бібліотечних та архівних фондів; підвищення ефективності використання, доступу до них.

Громадяни повинні мати широкий доступ до інформації та знань, насамперед до публічної інформації. Відкрита інформація є основою дієвого та прозорого процесу прийняття рішень, а також умовою для розвитку демократичного суспільства. Реалізація державної політики повинна сприяти розширенню можливостей отримання інформації для всіх верств населення, створенню інформаційного наповнення та якісного контенту. Політика забезпечення доступу до інформації та знань спрямована на підтримку інституціональних зусиль з нарощення потенціалу, надання доступу до суспільно необхідної інформації, у тому числі з використанням Інтернету, створення та впровадження єдиної інформаційної системи надбань документальної спадщини.

Питання створення електронних інформаційних ресурсів не є новим у сучасному українському суспільстві, до нього зверталися такі вітчизняні науковці, як О. Онищенко, В. Попик, В. Горвий, Л. Дубровіна, Т. Гранчак, К. Лобузін, Н. Іванова, Ю. Половинчак та ін.

Так, Т. Гранчак вказує на те, що діяльність національної бібліотеки в аспекті створення електронних інформаційних ресурсів мала б бути спрямованою на розвиток саме української нації, українського національного інформаційного простору. Відсутність узгоджених з потребами зміцнення національного інформаційного суверенітету чітких засад діяльності національних бібліотечних установ стає перешкодою в роботі з формування інформаційного простору, введення в широкий суспільний обіг інформації, яка сприяла б вихованню патріотичних почуттів, поваги до Української держави, її історії та державних символів, зміцненню національної самосвідомості [6, с. 36].

Академік НАН України О. Онищенко звертає увагу на перехід бібліотек до такої діяльності, де зростає роль синтетичних, аналітичних прогностичних баз знань [7, с. 6–9]. Як показує сучасна бібліотечна практика, і в тому числі досвід НБУВ, нові технології дають змогу вирішити важливі завдання відповідно до запитів сучасного суспільства: сформулювати принципово нові інформаційні ресурси бібліотек, забезпечити збереження інтелектуальної та духовної пам'яті народу, спадкоємність державотворчих, національних і культурних процесів у суспільстві [8, с. 4–5].

Доктор наук, професор В. Горвий, досліджуючи роль бібліотек у сьогоденні, відзначає, що бібліотеки – це в першу чергу велика ресурсна інформаційна база, бібліотечні технології ефективного опрацювання та представлення знань [9].

За висновком Ю. Половинчак, бібліотеки поступово стають системоутворювальним компонентом соціально-культурної інфраструктури, формуючи навколо себе особливе культурне й інформаційно-комунікативне середовище [10, с. 59].

Зі свого боку доктор наук К. Лобузін наголошує, що діяльність бібліотек трансформується від традиційного інформаційного сховища (архіву друкованих та електронних інформаційних ресурсів) до інформаційного центру, у якому експерти й технічні засоби сприяють користувачам в організації навігації та пошуку інформаційних ресурсів, виробляючи вторинно-документальну продукцію (бібліографічні матеріали та бази даних) з метою надання довідкових і навігаційних послуг споживачам інформації [11, с. 35, 39]. Виходячи з окреслених підходів і тенденцій, одним з напрямів інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ стала

діяльність щодо систематизації інформаційних ресурсів, пов'язаних з конституційним процесом в Україні.

Так, у відділі баз даних правової інформації НЮБ НБУВ створений інтегрований інформаційний ресурс «Конституційний процес в Україні» із сучасним пошуковим апаратом, який надає користувачам доступ до електронних інформаційних джерел [12, с. 312]. Цей ресурс представлений у сукупності баз даних: «Конституційна Асамблея. Персоналії» – об'єктографічна, гіпертекстова база даних, яка об'єднує 95 біографій членів Конституційної Асамблеї, серед яких переважна більшість учених-правників; «Конституційна Асамблея. Наукові праці» – бібліографічна, відсильна база даних, яка нараховує 2282 бібліографічних записів наукових праць членів Конституційної Асамблеї.

Як зазначає член-кореспондент НАН України В. Попик, упорядкування баз даних про науковців важливе й цікаве нині тим, що дає можливість оцінити діяльність кожного з них на тлі розвитку наукових інституцій, дослідницьких напрямів і шкіл [13, с. 352–355].

Формування системи електронних інформаційних юридичних ресурсів у відділі баз даних правової інформації НЮБ відбувалося спільно з центром ресурсів і технологій НБУВ. Вирішувалися питання впровадження сучасних технологічних рішень на платформі САБ «ІРБІС-64», пристосування програмно-технологічного забезпечення баз даних до специфіки різних об'єктів юридичної інформації.

Також у відділі баз даних правової інформації ведеться повнотекстова, реферативна база даних «Цифрова бібліотека правової тематики», яка представляє собою зібрання рукописів, стародруків, довідкових видань, з неодмінним дотриманням авторського права.

Створення цифрових бібліотек на основі ґрунтовних бібліотечних технологій сприяє глобалізації світового інформаційного співтовариства, відкриваючи принципово нові умови доступу до віддалених інформаційних ресурсів і забезпечуючи рівні права користувачів на отримання необхідної інформації. Цифрова бібліотека представляє собою інтернет-колекції цифрових об'єктів, гарантованої якості, які створено та якими керують відповідно до міжнародно-прийнятих бібліотечних принципів формування фондів і надання доступу користувачам до інформаційних ресурсів [11, с. 138–139].

Станом на 1.04.2015 р. «Цифрова бібліотека правової тематики» нараховує 200 оцифрованих ретроспективних джерел з фондів НБУВ. До рубрики «Конституційне право» можна віднести 47 джерел, серед яких тексти конституцій різних країн світу, опубліковані переважно

на початку ХХ ст., наукові праці вчених – фахівців з конституційного права, які творили наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Зокрема, у цифрових фондах НБУВ зберігається копія українською мовою Конституції Пилипа Орлика, яка вважається першою українською конституцією (Annexe. Texteukrainien 1710 году, апреля 5. Договор и постановление между Гетманом Орликом и воском Запорожским в 1710 году: PactedeBender. – 8 с.), а також книжкова пам'ятка, яка містить «Козацькі вольності Війська Запорозького (кодекс законів козацької держави)» (Постановление от его Царского величества з Войском Запорожским року 1659, 1660. – 26 арк.).

Серед документів конституційно-правового характеру – праця Р. Лемберка, який досліджував процес розвитку конституції Франції і наводить тексти французьких конституцій різних епох (Законодательные акты Франции. Декларация прав человека и гражданина: Конституция 1791, 1793, 1848, 1875 годов / пер. с предисл. Р. Лемберк, 1905. – 128 с.). Бельгійська конституція 1831 р. – одна з найстаріших конституцій в цифровому виді, які представлені у фондах НБУВ – та її історичний нарис, у якому відображені умови виникнення основного закону Бельгії (Бельгийская конституция, 7 февраля 1831 года / пер. с фр. А. и В. Харитоновых. – Ростов-на-Дону: Донская речь, 1905. – 39 с.). Також «Федеральная Конституция Швейцарского Союза» від 29 травня 1874 р. (Конституция Швейцарии: Переводъ текстовъ Швейцарской Конституции Избирательнаго закона / под редакцией с предисловием и примечаниями В. Водовозова. – С. Пб.: Типо-Литография «Герольдъ», 1905. – 94 с.).

Колекція містить восьмитомне видання з текстами конституцій країн світу та з передмовою до кожного тому, видане друком у Києві у 1905 р. (Тексты конституцій: в 8 ч. / Київ: Издательство газеты «Киевские отклики», 1905. – Ч. I. Прусская конституция. – 28 с.; Ч. II. Испанская конституция. – 32 с.; Ч. III. Германская конституция. – 42 с.; Ч. IV. Португальская конституция. – 50 с.; Ч. V. Итальянская конституция. – 175 с.; Ч. VI. Французская конституция. – 43 с.).

У 1935–1936 рр. у СРСР під редакцією Ю. Ключникова опубліковано чотирьохтомне видання «Конституции буржуазных стран». Перший том містить тексти конституцій провідних світових держав і західних сусідів СРСР (Конституции буржуазных стран: в 4 т. – М.; Л.: Соцэкгиз. – 1935–1936 / Т. I. Великие державы и западные соседи СССР. – 336 с.). До другого тому увійшли конституції всіх середніх і малих європейських країн (Конституции буржуазных стран: в 4 т. – М.; Л.: Соцэкгиз. –

1935–1936 / Т. II. Средние и малые европейские страны. – 664 с.). Третій том видання містить тексти конституцій, документи та вступні статті, що стосуються держав Азії (за винятком Індії), Аравійського півострова та Африки (Конституции буржуазных стран: в 4 т. – М.; Л.: Соцэкгиз. – 1935–1936 / Т. III. Государства Азии, Аравийского полуострова, Африки. – 384 с.). У четвертому – містяться документи та вступні статті, що стосуються Британської імперії (Британська імперія, Домініони, Індія) та Філіппін (Конституции буржуазных стран: в 4 т. – М.; Л.: Соцэкгиз. – 1935–1936. / Т. IV. Британская империя, Доминионы, Индия, Филиппины. – 371 с.). Вступні статті до конституції кожної країни містять орієнтовні історичні дані та дають стислі пояснення по суті текстів. Автори намагалися за допомогою стислих історичних відомостей про кожен з конституцій полегшити читачеві розуміння умов їх виникнення та сил, що призводять до їх зміни.

У збірці «Конституції буржуазних країн», вміщено конституції США, Англії, Франції, Чехословаччини, Іспанії, Німеччини, Італії, Польщі, Румунії, Австрії та Японії (Конституції буржуазних країн: Конституції великих держав і західних сусідів СРСР. – Київ: Видавництво ЦВК УСРР «Радянське будівництво і право», 1936. – 382 с.). Ці документи показують систему організації влади в зазначених державах. До конституції кожної країни подано вступну статтю, яка полегшує читачеві розуміння умов виникнення та основ цієї конституції.

Окремо необхідно звернути увагу на одну з перших конституцій мусульманської держави. Перша конституція Ірану була написана та затверджена в двох текстах у 1906 та 1907 р., унаслідок конституційної революції 1905 р. Перший текст, затверджений в 1906 р., складався з 51 статті та містив п'ять глав, де перші чотири глави проголошують створення «Маджліс-і шаура-йі міллі» (Збори національної ради), визначають основні права та обов'язки маджлісу, принципи його роботи; п'ята глава передбачає створення верхньої палати парламенту – сенату. Другий текст, або «Доповнення до Основного закону», був затверджений в 1907 р. та складався з 10 глав. Обидва тексти містять 158 статей та протягом наступних 72 років, до Ісламської революції 1979 р., служили головним джерелом основних прав в Ірані (Персидская конституция. Обе хартии, содержащие основные законы, утверждённые покойным Мозафферед-Дин шахом и ныне царствующим Мохаммед-Али-шахом / пер. с персид. М. С. Шахтахинского. – СПб., 1908. – 38 с.).

Пізніше, у 1926 р., вийшов збірник російських перекладів конституцій таких держав: Єгипет, Туреччина, Персія, Афганістан, Індія,

Китай, Монголія, Японія. Усі тексти супроводжуються історичним вступом, де пояснюються передумови виникнення конституцій (Дурденевский В. Н. Конституции Востока: Египет, Турция, Персия и др. / В. Н. Дурденевский. – Л.: ГИЗ, 1926. – 180 с.).

Вивчаючи історію конституційного процесу, можна звернути увагу на двотомний «Сборник действующих конституционных актов», виданий у 1905 р., що представлений в цифровій бібліотеці НБУВ. Збірник знайомить читачів з основами західноєвропейського конституційного ладу. Перший том присвячений конституційній монархії та представлений такими державами, як Австрія, Англія, Баварія, Баден, Бельгія, Болгарія, Угорщина, Греція, Данія, Іспанія, Італія, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Пруссія, Румунія, Саксонія, Сербія, Швеція, Японія (Современныя конституции: сборник действующих конституционных актов / пер. под ред. и со вступительными очерками пр.-доц. В. М. Гессена и доц. Бар. Б. Э. Нольде. – СПб.: Издание юридического книжного склада «Право». – Т. I. Конституционныя монархii. – 1905. – 596 с.); другий – республікам і федеративним (союзним) державам і представлений такими державами, як Австралія, Австро-Угорщина, Аргентина, Бразилія, Німеччина, Канада, Мексика, Сполучені Штати Північної Америки, Швейцарія, Республіка Аппенцель, Берн, Гамбург, Гларус, Женева, Пенсільванія, Франція, Росія, Персія, Чорногорія (Современныя конституции: сборник действующих конституционных актов / пер. под ред. и со вступительными очерками пр.-доц. В. М. Гессена и доц. Бар. Б. Э. Нольде. – СПб.: Издание юридического книжного склада «Право». – Т. II Федерациии республики. – 1907. – 653 с.). Передмова до цієї ґрунтовної праці є актуальною для сьогодення України. Автори зазначають, що «знайомство широкого кола громадськості з основами західноєвропейського конституційного устрою є найпершою необхідністю історичного моменту, що переживає Росія, яка стоїть на порозі конституційної реформи. Які б не були шляхи здійснення такої реформи, без проникливої участі громадських сил, без творчої їх роботи, реформа не може бути здійснена. Не піддається сумніву, що творча робота у сфері державного будівництва потребує в першу чергу проникливого знайомства з даними політичного досвіду західноєвропейських країн. Таке знайомство набувається поглибленим вивченням першоджерел конституційного права – тексту західноєвропейських держав».

Французькою мовою представлена Конституція Чехословацької Республіки із вступом (*La constitution de la Republique Tchecoslovaque avec introduction.* – 1920. – 48 с.) та англійською – текст конституції Сполучених Штатів Америки з офіційними поправками, внесеними станом

на 1939 р. (The constitution of the U.S. at the end of the hundre fifty years. – 1939. – 72 с.).

У Цифровій бібліотеці НБУВ зберігається збірка «Конституционная хартия 1815 г.» (Конституционная хартия 1815 года и некоторые другие акты бывшего Царства Польского (1814–1881). – СПб., 1907. – 148 с. – (Библиотека окраин России, № 5), у вступі до якої професор Санкт-петербурзького університету М. Сергієвський зазначає: «Въ настоящемъ № 5 «Библиотеки окраинъ Россіи» собраны тѣ изъ наиболѣе существенныхъ актовъ, касающихся бывшаго Царства Польскаго, за время 1814–1881 годовъ, которые освѣщаютъ три главные момента или періода въ исторіи положенія Польши въ составъ Россійскаго государства: первый – учреждение Царства, какъ отдѣльнаго союзнаго государственнаго организма; второй – уничтоженіе, вслѣдствіе возстанія 1830 года, третій – возстаные 1863 года и, какъ результатъ его; постепенное объединеніе съ прочими частями Имперіи. Среди печатаемыхъ документовъ видное мѣсто занимаетъ «Конституціонная Хартія» 1815 года». У збірку ввійшли «Конституционная хартия 1815 года и некоторые другие акты бывшего Царства Польского (1814–1881)». У книзі містяться такі документи: I. Указ Варшавскому Генерал-Губернатору 1 февраля 1814 года, II. Манифест 9 мая 1815 года, III. Указ 6 июня 1815 года о форме Титула, IV. Трактат с Австрией 21 апреля (3 мая) 1815 года, V. Трактат с Пруссией 21 апреля (3 мая) 1815 года, VI. Трактат с королем саксонским 6 (18) мая 1815 года, VII. Акт Венского Конгресса 28 мая (9 июня) 1815 года, VIII. Конституционная хартия Царства Польского 15(27) ноября 1815 года, Русский текст(перевод), Б. Французский текст (подлинник), В. Польский текст, IX. Манифест 12 декабря 1830 года, о возмущении в Варшаве, X. Манифест 25 января 1831 года, о вступлении войск для усмирения мятежников, XI. Манифест 25 января 1831 года, о прекращении военных действий, XII. Манифест 25 января 1831 года, о прощении тем, кто возвратился к долгу, XIII. Манифест 14 февраля 1832 года, о новом порядке образования и управления Царства Польского, XIV. Манифест 31 марта (12 апреля) 1863 года, о восстании в Царстве Польском, XV. Указ 19 февраля (2 марта) 1864 года, об устройстве крестьян Царства Польского, XVI. Указ от того же числа, об устройстве сельских гимн в Царстве Польском, XVII. Указ от того же числа, о ликвидации комиссии Царства Польского, XVIII. Указ от того же числа, о введении Судебных Уставов, XIX. Указ 29 мая 1881 года, об упразднении Комитета по делам Царства Польского».

Отже, варто зазначити, що роль електронних інформаційних ресурсів у широкому значенні цього терміна стрімко зростає. Зростаюче значення

електронних інформаційних ресурсів юридичної тематики в задоволенні інформаційних потреб правників обумовлює вироблення сучасної стратегії оцифрування фондів бібліотек. Ця стратегія має передбачити як урахування конкретних запитів користувачів, необхідно бачити свого користувача, прогнозувати еволюцію його запитів, так і бути відображенням загальнокультурного процесу розвитку національного суспільства.

Здійснюючи формування електронних інформаційних ресурсів конституційно-правової тематики, оцифрування ретроспективних документів, бібліотека сприяє активному впровадженню принципу демократизму в державі, піднятті національної свідомості, вихованню відповідального ставлення правників до своїх обов'язків, високого рівня розвитку гуманітарної складової національного суспільства, духовних та інтелектуальних цінностей, інформації та знань про Україну.

Література

1. Шемшученко Ю. С. Конституційний процес у незалежній Україні / Ю. С. Шемшученко // Право України. – 2014. – № 7. – С. 19–24.

2. Про утворення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань підготовки законопроекту про внесення змін до Конституції України: Постанова Верховної Ради України від 04.03.2014 р. № 849-VII // Відом. Верховної Ради України. – 2014. – № 13. – С. 868. – ст. 234.

3. Про Конституційну Комісію: Указ Президента України від 03.03.2015 р. № 119/2015 // Уряд. кур'єр. – 2015. – 5.03. – № 41.

4. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 09.01.2007 р. № 537-V // Відом. Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – ст. 102.

5. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: Розпорядження Кабінет Міністрів України від 15 травн. 2013 р. № 386-р // Офіц. вісн. України – 2013 р. – № 44. – С. 79. – ст. 1581.

6. Гранчак Т. Формування бібліотеками національного інформаційного простору в контексті реалізації державної інформаційної політики / Т. Гранчак // Наук. пр. нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 26–42.

7. Онищенко О. С. Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського – 80 років : здобутки і перспективи / О. С. Онищенко // Бібл. вісн. – 1999. – № 1. – С. 6–9.

8. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2011. – 235 с.

9. *Горовий В. М.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія / В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2010. – 230 с.

10. *Половинчак Ю.* Бібліотечні об'єднання як чинник формування єдиного бібліотечного простору / Ю. Половинчак // *Наук. пр. нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України.* – Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 58–68.

11. *Лобузін К.* Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / К. Лобузін ; відп. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 252 с.

12. *Іванова М.* Розвиток дистантного обслуговування користувачів та формування юридичних електронних інформаційних ресурсів у Національній юридичній бібліотеці НБУВ / М. Іванова // *Наук. пр. нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України.* – Київ, 2013. – Вип. 38. – С. 304–316.

13. *Попик В. І.* Новітні напрацювання у справі формування вітчизняних ресурсів біографічної інформації / В. І. Попик // *Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору : матеріали між нар. наук. конф. (Київ, 21–23 жовт. 2014 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, асоц. б-к України, рада б-к та інформ. центрів – членів МААН.* – Київ, 2014. – 544 с.

References

1. Shemshuchenko, Yu. S. (2014). *Konstytutsijnyj protses u nezalezhnij Ukraini* [The constitutional process in independent Ukraine]. *Pravo Ukrainy – The law of Ukraine*, 7, 19–24 [in Ukrainian].

2. Pro utvorennia Tymchasovoi spetsial'noi komisii Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan' pidhotovky zakonoproektu pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 04.03.2014 r. № 849-VII [About formation Temporary Special Commission of the Verkhovna Rada of Ukraine on the introduction of the amendments to the Constitution

of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine Decree of 04.03.2014 № 849–VII]. (2014). *Vidomosti Verkhovnoi Radi Ukraini – Lists of Verkhovna Rada of Ukraine*, 686, 234 [in Ukrainian].

3. Pro Konstytutsijnju Komisiuu: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 03.03.2015 r. № 119/2015 [About the Constitutional Commission: Order of the President of Ukraine of 03.03.2015 № 119/2015]. (2015). *Uryadoviy kurier – Governmental courier*, 41 [in Ukrainian].

4. Pro Osnovni zasady rozvytku informatsijnoho suspil'stva v Ukraini na 2007–2015 roky: Zakon Ukrainy vid 09.01.2007 r. № 537–V [About Basic Principles of Information Society in Ukraine in 2007–2015: Law of Ukraine of 09.01.2007 № 537-V]. (2007). *Vidomosti Verkhovnoi Radi Ukraini – Lists of Verkhovna Rada of Ukraine*, 12, 102 [in Ukrainian].

5. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku informatsijnoho suspil'stva v Ukraini: Rozporiadzhennia Kabinet Ministriv Ukrainy vid 15 travnia 2013 r. № 386–r [On approval of the Strategy for Information Society Development in Ukraine: Cabinet of Ministers of Ukraine dated 15 May 2013 № 386-p]. (2013). *Ofitsiyniy visnyk Ukraini – Official announcer of Ukraine*, 44, 79, 1581 [in Ukrainian].

6. Hranchak, T. (2014). Formuvannia bibliotekamy natsional'noho informatsijnoho prostoru v konteksti realizatsii derzhavnoi informatsijnoi polityky [National Library of the information space in the context of state information policy]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 39, 26–42 [in Ukrainian].

7. Onyschenko, O. S. (1999). Natsional'nij bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernads'koho – 80 rokiv : zdotuky i perspektyvy [V. I. Vernadsky National Library of Ukraine – 80 years: achievements and prospects]. *Bibliotekhnij visnyk – Library announcer*, 1, 6–9 [in Ukrainian].

8. Onyschenko, O. S., Dubrovina, L. A., Horovyj, V. M. et al. (2011). Elektronni informatsijni resursy bibliotek u pidnesenni intelektual'noho i dukhovnoho potentsialu ukrains'koho suspil'stva [Electronic information resources of libraries in the rise of intellectual and spiritual potential of Ukrainian society]. Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].

9. Horovyj, V. M. (2010). Sotsial'ni informatsijni komunikatsii, ikh napovnennia i resurs [Social information communication, their content and resource]. Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].

10. Polovynchak, Yu. (2014). Bibliotekhnij ob'iednannia iak chynnyk formuvannia iedyndoho bibliotekhnogo prostoru [Library Association as a factor in the

formation of a single library space]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 39, 58–68 [in Ukrainian].

11. Lobuzina, K. (2012). *Tekhnolohii orhanizatsii znannievyykh resursiv u bibliotekno-informatsijnij diial'nosti [Technology organization of knowledge resources in library and information work]*. Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].

12. Ivanova, M. (2013). Rozvytok dystantnoho obsluhovuvannya korystuvachiv ta formuvannya iurydychnykh elektronnykh informatsijnykh resursiv u Natsional'nij iurydychnij bibliotetsi NBUV [Development of the distance service users and legal formation of Electronic Resources in National Law Library NBUV]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 38, 304–306 [in Ukrainian].

13. Popyk, V. I. (2014). Novitni napratsiuвання u spravi formuvannya vitchyznianskykh resursiv biohrafichnoi informatsii [The latest developments in the case of formation of national resources biographical information]. Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].

Maya Ivanova

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Electronic Information Resources Constitutional Proveu Subjects in the Funds National Law Libraries the Vernadsky National Library of Ukraine

In the article the modern tendencies of constitutional changes are specified in Ukraine, electronic informative resources are reflected to the constitutionally-legal subjects.

In the article naznachayutsya slouching tendenz constituting for change in Ukraine, dobrata the article describes the current trends of the constitutional changes in Ukraine, impact of electronic information resources constitutional law topics. The content of digitized historic constitutions of the countries of the world, which are stored in the digital library NOOB the Vernadsky National Library of Ukraine.

The role of the National Law Library of Vernadsky National Library of Ukraine as information and communication center for the formation of public electronic information resources, providing of remote access users using Internet technologies, the preservation of electronically rare documents constitutional proveu subjects.

Keywords: electronic information resources, library collections, law library, constitutional reform, preservation of library collections.

Майя Иванова

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

**Электронные информационные ресурсы
конституционно-правовой тематики в фондах НЮБ НБУВ**

В статье указываются современные тенденции конституционных изменений в Украине, отражаются электронные информационные ресурсы конституционно-правовой тематики. Раскрывается содержание оцифрованных ретроспективных конституций стран мира, которые хранятся в цифровой библиотеке НЮБ НБУВ.

Обосновывается роль НЮБ НБУВ как информационно-коммуникационного центра формирования общедоступных электронных информационных ресурсов, обеспечение дистанционного доступа пользователей с использованием интернет-технологий, сохранение в электронном виде редких документов конституционно-правовой тематики.

Ключевые слова: электронные информационные ресурсы, библиотечные фонды, юридическая библиотека, конституционная реформа, сохранение библиотечных фондов.

Олена Постельжук,

канд. наук із соц. комунікацій, доц.

Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

«ВІРТУАЛЬНА ДОВІДКОВА СЛУЖБА» ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАДОВОЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ КОРИСТУВАЧІВ

У статті проаналізовано досвід створення віртуальних довідкових служб обласних універсальних наукових бібліотек України. Охарактеризовано шляхи задоволення інформаційних потреб користувачів за допомогою служби «віртуальна довідка».

Ключові слова: віртуальна довідка, віртуальна довідкова служба, веб-сайт, інформаційно-аналітична діяльність бібліотек, обласна універсальна наукова бібліотека.

Інтернет-середовище має вагомий вплив на сучасних користувачів бібліотек, адже значна їх частина надає перевагу «віртуальному» спілкуванню та швидкому доступу до інформації. Інтернет-технології впливають на роботу бібліотек, зокрема на традиційні форми її інформаційної діяльності. Зокрема, традиційне довідково-бібліографічне обслуговування перетворилося в електронному середовищі на «віртуальні довідки» і «віртуальні довідкові служби», які призначені для якісного та швидкого задоволення інформаційних запитів користувачів. Тому одним з найважливіших для користувачів розділів на веб-сайтах бібліотек є розділ «Віртуальна довідкова служба», що передбачає підготовку інформаційно-довідкової продукції і є продуктом інформаційно-аналітичної діяльності бібліотеки.

У науковій літературі, на шпальтах фахових періодичних видань достатньо широко висвітлено теоретико-методологічні аспекти довідково-бібліографічного обслуговування в мережі Інтернет. Значний внесок у дослідження довідково-бібліографічного обслуговування користувачів наукових бібліотек здійснила Т. Добко в ряді наукових праць і особливо в монографії [4]. Вагомі наукові дослідження терміносистеми й особливостей практичної реалізації довідково-бібліографічного обслуговування в інтернет-середовищі у діяльності бібліотек різного рівня здійснили О. Жабко [5], Ю. Нещерет [10], В. Степанов [13], О. Ісаєнко [7],

З. Романуха [11] та ін. Це не вичерпний перелік імен науковців, які в тій чи іншій мірі досліджували питання довідково-бібліографічного обслуговування в бібліотеках за допомогою мережі Інтернет. Висвітлення специфіки організації та методики віртуального довідково-бібліографічного обслуговування в обласних універсальних наукових бібліотеках (далі ОУНБ) України подано в працях Г. Швецової-Водки [17], Л. Трачук [14–15], І. Рибянцевої [12], А. Шалиганової [16] та ін. Проте повного аналізу послуги віртуальної довідкової служби ОУНБ України не проводилося.

Мета статті – проаналізувати особливості функціонування довідково-бібліографічних служб на сайтах ОУНБ як інструменту задоволення інформаційних потреб користувачів засобами інформаційно-аналітичної діяльності.

Результати дослідження ґрунтуються на аналізі змісту веб-сайтів обласних універсальних наукових бібліотек України на предмет здійснення довідково-бібліографічного обслуговування користувачів за допомогою віртуальних довідкових служб.

Як зазначає О. Кушнарєнко, основними організаційними формами довідково-бібліографічного обслуговування в Інтернеті є:

а) онлайн-довідковий «стіл» для задоволення запитів користувачів за допомогою e-mail, телефону, поштового зв'язку, шляхом копіювання документів і довідок;

б) електронна центральна довідково-бібліографічна служба, спрямована на випередження запитів або оперативного характеру, об'єднана єдиною локальною, регіональною, національною чи світовою комп'ютерною мережею з виходом в Інтернет. Кожна з цих форм має власну технологію створення й використання [8].

Спробуємо проаналізувати, які види віртуального довідково-бібліографічного обслуговування (далі ДБО) використовують ОУНБ України на власних веб-сайтах для задоволення інформаційних потреб користувачів.

Згідно з проведеним аналізом станом на 11.02.2015 р. послугу довідково-бібліографічної служби «Віртуальна довідка» надають 23 сайти ОУНБ, що становить 85,8 % бібліотек. Лише працівники Львівської ОУНБ не представили на веб-сайті цю послугу. На сайті Одеської ОУНБ розділ створений, проте не працює.

Варто зазначити, що віртуальні довідки виконуються в режимі онлайн провідними бібліографами бібліотек. Вважаємо, що надання довідок становить значну частину інформаційно-аналітичної діяльності (далі ІАД)

бібліографів, оскільки інформація відбирається ними не лише з власних бібліотечних фондів і каталогів, а й з мережі Інтернет і каталогів бібліотек, які беруть участь в «Об'єднаній віртуальній довідковій службі».

Кожна довідково-бібліографічна служба перед початком роботи з «Віртуальною довідкою» рекомендує ознайомитися з правилами користування та лімітом запитань. Таким чином надається попередня консультація користувачам, як здійснити швидкий, якісний пошук самостійно. Консультація допомагає користувачам задавати коректні запити та отримувати якомога повніші відповіді, а також уникнути прикрих інцидентів, що можуть бути пов'язані із не ознайомленням про особливості надання довідково-бібліографічної інформації.

Наприклад, Волинська, Житомирська та Луганська ОУНБ на веб-сайтах не виконують запити, що пов'язані з добором літератури для наукових, дипломних, курсових робіт, рефератів. Також не здійснюють пошук самих наукових, дипломних, курсових робіт, рефератів. Не приймаються запити, що потребують глибокого наукового пошуку та підключення додаткових джерел інформації, відсутніх у бібліотеці [2, 6, 9].

Відмова бібліотекарів у складанні зазначених вище тематичних списків літератури ґрунтується на тому, що пошук і підбір літератури – це невід'ємна частина наукової роботи студентів і науковців. Вважається, що бібліотекарі можуть запропонувати лише рекомендаційні списки літератури до конкретної сформульованої теми, а не до повноцінної наукової роботи, адже науковцеві краще знати, яку саме інформацію він шукає. Тим паче, бібліотекар може бути далеко не компетентний у поставлених інформаційних запитах користувачів, а обрати ту літературу, яка є «під рукою» і, на його думку, може відповідати запиту.

Але питання, надавати чи не надавати списки літератури для написання наукових робіт, залишається дискусійним і потребує подальших досліджень, практичних розробок, фінансової підтримки. Ми не підтримуємо рішення бібліотек не надавати списки рекомендованої літератури для написання наукових, дипломних, курсових робіт і рефератів. Адже віртуальними довідками можуть користуватися не лише мешканці міста, що можуть самі прийти в бібліотеку, а й віддалені користувачі з будь-якого куточка України, які або не можуть знайти необхідної літератури у своїх регіональних бібліотеках, або її недостатньо для написання наукової праці. Дуже важливо допомогти читачам подолати ті труднощі, які заважають їм повноцінно виконати наукову роботу чи навчальне завдання.

На нашу думку, найбільша цінність «Віртуальної довідки» – це надання можливості віддаленому користувачеві отримати релевантну відповідь

на запит. Кожна бібліотека може мати у своєму фонді різну літературу (рідкісну, цінну, старі видання чи найновіші), якої немає в іншій книгозбірні такого типу. Тому надання якомога повнішої відповіді на різноманітні запити користувачів (звісно, у зрозумілій, коректній формі подачі) є важливою ділянкою ІАД бібліотек.

Власне діяльність «Віртуальної довідки» побудована у двох варіантах. Перший полягає в тому, що бібліографи просять, перш ніж задавати нове запитання, переглянути архів виконаних довідок. Ми вважаємо створення «Архіву виконаних довідок» доцільним, оскільки це зменшить навантаження на бібліографів і систему, допоможе уникнути непотрібного дублювання. В архіві можна здійснити пошук за текстом питання, текстом відповіді, а також темою запиту.

Наприклад, «Віртуальна довідка» Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського функціонує за принципом пошукового вікна, куди можна ввести ключові слова, за якими програма здійснює пошук в архіві виконаних запитів і надає відповідь. Пошук в архіві довідок можна здійснювати й вручну, шляхом перегляду масиву запитів, сформованого в хронологічному порядку по місяцях, роках (починаючи з листопада 2009 р.). Крім того, можна задати нове запитання, заповнивши форму для надсилання запитання. Для цього потрібно лише вказати ім'я, електронну пошту та запитання. Інша бібліотека – Запорізька ОУНБ – станом на 11.02.2015 р. вміщувала у власному архіві понад 3863 довідок; цілком можливо, що в такому архіві вже є відповіді на запитання, що цікавлять чергового користувача. Пошук у цьому архіві виконаних довідок можна здійснювати за допомогою таких підрозділів: «Простий пошук», «Розширений пошук», «Пошук за номером запитання», а також переглядаючи тематичні розділи архіву. У підрозділі «Простий пошук» варто ввести лише ключове слово та вибрати тематичний розділ з автоматичного списку. «Розширений пошук» передбачає введення в пошукові віконечка детальнішої інформації, такої, як: запитання, відповідь, ім'я, дата й тематичний розділ. Проте можна не вказувати всі запропоновані пошуковою системою складові, а лише ті, які користувач вважає за необхідне. Наприклад: ключове слово, хронологічне обмеження та тематичний розділ. Так, користувач отримає відповіді на виконані в минулому запити, що містяться в архіві виконаних довідок. У розділі «Пошук за номером запитання» необхідно ввести номер запитання та задати пошук, проте потрібно знати цей номер, адже навмання не вдасться знайти необхідну інформацію.

Другий варіант отримання читачами списків рекомендованої літератури чи довідкової інформації полягає в оформленні нового запитання.

Ця послуга має певні особливості, які притаманні різним бібліотекам. Щоби задати нове запитання, деякі книгозбірні пропонують заповнити форму, у яку необхідно ввести ім'я користувача, адресу e-mail, місто, сформульований запит, галузь знань (розділ, тему) та секретний код, щоб надіслати запит. Вважаємо, що цей перелік містить лише мінімум відомостей, потрібних бібліографу для того, щоб якісно відповісти на запитання.

Формулювання запиту є вкрай важливим, але це не залежить від бібліографа, а читач не завжди може адекватно відобразити власну інформаційну потребу. Тому перелік відомостей, які повинен надати читач, варто було б доповнити визначенням мети запиту та категорії користувача інформації (школяр, студент, аспірант, службовець, підприємець тощо). Відповідні категорії можна передбачити вже у формі подання запиту. Це надасть змогу працівникові бібліотеки якомога повніше й влучніше задовольнити інформаційні потреби абонентів.

Важливі практичні напрацювання в діяльності віртуальних довідкових служб мають Донецька, Кіровоградська та Сумська ОУНБ, оскільки пошук відповіді на поставлене користувачем запитання здійснюється в каталогах бібліотек, які беруть участь у «Об'єднаній віртуальній довідковій службі», і серед ресурсів мережі Інтернет.

Український корпоративний проект «Об'єднана віртуальна довідкова служба» виник у березні 2005 р. на базі «Віртуальної бібліографічної довідки» Національної бібліотеки України для дітей. З березня 2005 р. «Об'єднана віртуальна довідкова служба» стала корпоративним проектом, який за короткий період часу об'єднав кілька бібліотек ЦБС та обласного значення [15, с. 29].

Ця служба дає змогу пришвидшити процес пошуку необхідної інформації за допомогою тематичних розділів, що виділені за галузями знань, пошуковим віконцем для знаходження серед виконаних запитів, а також за підрозділом «Нове запитання». Щоб задати нове запитання, програма просить ознайомитися з «Правилами пошуку». Кількість запитів з тієї чи іншої галузі зазначається в дужках навпроти тематичного розділу. Крім того, читачам надається можливість здійснити пошук у бібліотечних каталогах, на пошукових серверах або звернутися до довідкових служб інших бібліотек. Відповіді на поставлені запитання можна шукати також в «Архіві виконаних довідок» у відповідному розділі. Деякі книгозбірні надсилають повідомлення про відповідь на вказану у формі електронну пошту (таку послугу пропонують своїм користувачам бібліографи Волинської та Луганської ОУНБ). Зазвичай, відповіді на поставлені

запитання виконуються протягом одного-трьох днів, залежно від можливостей бібліотеки.

Варто зазначити, що на сайті Луганської ОУНБ у мирний час активно функціонувала служба «Корпоративна віртуальна довідка». Ця служба є корпоративним проектом за участю найбільших бібліотек Луганська, що функціонує з 2007 р., а саме: Луганська обласна універсальна наукова бібліотека ім. М. Горького (координатор проекту), Луганська обласна бібліотека для юнацтва, Наукова бібліотека Луганського національного аграрного університету та Наукова бібліотека Луганського східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Претендентом на звання найкращого веб-сайту зі створення та функціонування віртуальної довідкової служби вважаємо сайт Херсонської ОУНБ. Перевага їхньої ІАД над іншими бібліотечними веб-сайтами полягає у створенні «Віртуальної довідкової служби» як на основному сайті бібліотеки, так і на суб-сайті інформаційно-бібліографічного відділу, який є частиною бібліотечного порталу Херсонської ОУНБ.

На особливу увагу заслуговує суб-сайт інформаційно-бібліографічного відділу цієї бібліотеки, що є повноцінним і самостійним, адже надає відомості про відділ, презентує власні видання. Створені блоги та інформативні розділи пропонують методичні матеріали, консультації, пов'язані з бібліографічною діяльністю, державні стандарти на бібліографічний опис тощо. Відвідувачі зможуть отримати корисну інформацію щодо складання та оформлення списків літератури до наукових робіт, а карта сайту розкриває все багатство його інформаційного наповнення. У розділі «Наші публікації» можна переглянути повні тексти бібліографічних покажчиків, тематичні списки літератури, статті співробітників відділу в періодиці тощо. Ці відомості можуть стати в нагоді для практикуючих бібліографів, науковців, викладачів, студентів і всіх тих, кому корисна й цікава інформація такого змісту.

Зокрема, блог Л. Віжічаніної «Записки бібліографіні» призначений для всіх тих, хто прагне знайти цікаву і корисну інформацію з літератури та історії, найсвіжіші новини літературного життя з усіх куточків світу. Відвідавши блог, можна знайти цікаві розповіді про проведені працівниками бібліотеки тренінги серед шкіл регіону, що знайомлять з новинками літератури та іншими важливими подіями культурного життя.

Суб-сайт «Віртуальний бібліограф» створений настільки цікаво й всебічно наповнений різноманітною інформацією, що важко відірватися. У ньому вміщено повнотекстові відомості, що зацікавлять бібліотекарів і пересічних користувачів.

Створення та наповнення розділу «Віртуальна довідка» вважаємо різновидом ІАД, оскільки надіслані запитання настільки різноманітні, що потребують індивідуальних підходів до пошуку різноманітної інформації, її узагальнення у вигляді тематичних бібліографічних списків і консультацій, тобто створення нових інформаційних продуктів і надання релевантної відповіді. Відповіді можуть створюватися у формі списку рекомендованої літератури, фактографічної довідки або іншого інформаційно-аналітичного продукту.

Яскравим прикладом є запитання, що надійшло до «Віртуальної довідкової служби» Херсонської ОУНБ із Росії: «Интересует информация, была ли церковь в селе Эмануиловка (Карга), которое в настоящее время называется с. Приморское, Скадовского района, Херсонской области. Интересует информация, к какому приходу относилась, дата основания и кто основал. Когда разрушена, куда переданы метрики, состав прихожан и количество. И если возможно, то ссылки на источники, упоминающие данную церковь. Либо ближайшие церкви к указанному населенному пункту» [1].

Відповідь бібліографів на це запитання містила часткову відмову, оскільки література, у якій можна було б знайти відповідь на поставлене запитання, у бібліотеці відсутня. Проте бібліограф намагався надати всіляку можливу інформацію, яка б служила додатковим поштовхом у дослідженні. Загалом відповідь була сформована у вигляді інформаційно-аналітичного продукту, оскільки містила певні відомості, що були результатом аналітичної обробки масиву інформації, посилання на електронні джерела, де можна знайти часткові відповіді на запитання. Важливим елементом є й надання порад, до яких організацій краще звернутися за допомогою в отриманні повноцінної відповіді.

Аргументуючи інформаційно-аналітичний характер довідково-бібліографічного обслуговування, наведемо свідчення науковців НБУВ: «Під час формування відповіді на віртуальні запити користувачів бібліотекар НБУВ має можливість скористатися електронним каталогом та іншими довідковими базами даних, паралельно поповнюючи інтернет-навігатор найбільш цікавими та цінними веб-ресурсами, які зустрілися йому в процесі пошуку інформації в Інтернеті [3, с. 132]». Це ще раз доводить, що надання відповідей через «віртуальну довідкову службу» є ІАД бібліотекарів, яка потребує глибокого аналітико-синтетичного опрацювання значного масиву інформації (традиційних, електронних та інтернет-ресурсів), перетворення їх у належну форму та, при змозі, наповнення актуальною інформацією з мережі Інтернет.

Загалом служба «Віртуальна довідка» на сайтах обласних універсальних наукових бібліотек представлена доволі добре, адже відповіді є релевантними запитам користувачів і надаються швидко.

Література

1. Віртуальна довідка [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Херсонської ОУНБ ім. О. Гончара. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.lib.kherson.ua/vss.htm>. – Дата доступу: 11.02.2015. – Назва з екрана.

2. Волинська обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Пчілки [Електронний ресурс] : [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://ounb.lutsk.ua>. – Дата доступу: 11.02.2015. – Назва з екрана.

3. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2011. – 248 с.

4. *Добко Т. В.* Довідково-бібліографічна діяльність наукових бібліотек Національної академії наук України : становлення та розвиток (XX ст. – перше десятиліття XXI ст.) / Т. В. Добко ; відп. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2013. – 374 с.

5. *Жабко Е. Д.* Справочно-библиографическое обслуживание в электронной среде: теория и практика : монография / Е. Д. Жабко ; Рос. нац. б-ка. – Санкт-Петербург, 2006. – 387 с.

6. Житомирська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олега Ольжича [Електронний ресурс] : [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.lib.zt.ua>. – Дата доступу: 11.02.2015. – Назва з екрана.

7. *Ісаєнко О. О.* Інноваційні бібліотечні технології інформаційного обслуговування : монографія / О. О. Ісаєнко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2011. – 157 с.

8. *Кушнарєнко О. Н.* Веб-сайт библиотеки как средство оптимизации справочно-библиографического обслуживания [Электронный ресурс] / О. Н. Кушнарєнко. – Текст. данные. – Режим доступа: http://libconfs.narod.ru/2002/7/s/s7_p4.htm. – Дата доступа: 11.02.2015. – Загл. с экрана.

9. Луганська державна обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. М. Горького [Електронний ресурс] : [веб-сайт]. – Режим доступу: www.library.lg.ua. – Дата доступу: 11.02.2015. – Назва з екрана.

10. *Нещєрет М. Ю.* Виртуальная справочная служба Российской

государственной библиотеки: предварительные итоги работы / М. Нещерет // Библиотекосведение. – 2010. – № 1. – С. 45–48.

11. *Романуха З.* Віртуальне довідково-бібліографічне обслуговування у провідних університетських бібліотеках західного регіону України / Зоя Романуха // Вісн. Книжк. палати. – 2013. – № 7. – С. 30–32.

12. *Рыбьянцева И. П.* Особенности работы виртуальной справочной службы Луганской областной универсальной научной библиотеки им. А. М. Горького [Электронный ресурс] / И. П. Рыбьянцева. – Текст. данные. – Режим доступа: www.library.ru/help/theory/rybyanceva_sudak05.php. – Дата доступа: 11.02.2015. – Загл. с экрана.

13. *Степанов В. К.* Библиографическое обслуживание в эпоху цифровых коммуникаций / В. К. Степанов // Библиография. – 2007. – № 2. – С. 22–41.

14. *Трачук Л.* Віртуальне довідково-бібліографічне обслуговування в українських бібліотеках / Людмила Трачук // Вісн. Книжк. палати. – 2006. – № 8. – С. 16–18.

15. *Трачук Л.* Довідково-бібліографічне обслуговування віддалених користувачів: досвід українських бібліотек / Людмила Трачук // Звітна наук. конф. викладачів, аспірантів, співроб. і студ. РДГУ, 20–22 квіт. 2006 р. Секція «Актуал. пробл. бібліотекознавства і бібліогр.» / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне : РДГУ, 2006. – С. 28–33.

16. *Шалиганова А.* Віртуальна довідкова служба в публічних бібліотеках України: напрями розвитку / А. Шалиганова // Бібл. форум України. – 2006. – № 2. – С. 16–18.

17. *Швецова-Водка Г. Н.* Технология виртуального справочно-библиографического обслуживания [Электронный ресурс] / Г. Н. Швецова-Водка. – Текст. данные. – Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/Articles/KultNar/knp100/pdf/100_t2/knp100_t2_27-36.pdf. – Дата доступа: 11.02.2015. – Загл. с экрана.

References

1. Virtualna dovidka [Virtual Reference]. Ofitsiyni sait Khersonskoi OUNB imeni O. Honchara. Retrieved from <http://www.lib.kherson.ua/vss.htm> [in Ukrainian].

2. Volynska oblasna universalna naukova biblioteka imeni O. Pchilky [Volyn regional universal scientific Library of the name of O. Pchilka]. ounb.lutsk.ua. Retrieved from <http://ounb.lutsk.ua> [in Ukrainian].

3. Onyshchenko, O. S., Dubrovina, L. A., Horovyi, V. M. et al. (2011).

Elektronni informatsiini resursy bibliotek u pidnesenni intelektualnoho i dukhovnoho potentsialu ukrainskoho suspilstva [Electronic informative resources of libraries in presentation of intellectual and spiritual potential of Ukrainian society]. Kyiv: NAN Ukraine, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [in Ukrainian].

4. Dobko, T. V. (2013). Dovidkovo-bibliohrafichna diialnist naukovykh bibliotek Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy : stanovlennia ta rozvytok (XX st. – pershe desiatyllittia XXI st.) [Reference activity of scientific libraries of the National Academy of Sciences of Ukraine: formation and development (XX century – the first decade of the XXI century)] O. S. Onyshchenko (Ed.). Kyiv: NAN Ukraine, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [in Ukrainian].

5. Zhabko, E. D. (2006). Spravochno-bibliograficheskoe obsluzhivanie v elektronnoj srede: teorija i praktika [Reference and bibliographic services in the electronic environment: theory and practice]. St. Petersburg: Ros. nac. b-ka. [in Russian].

6. Zhytomyrska oblasna universalna naukova biblioteka imeni Oleha Olzhycha [Zhytomyr regional universal scientific library of the name of Oleha Olzhycha]. lib.zt.ua. Retrieved from <http://www.lib.zt.ua> [in Ukrainian].

7. Isaienko, O. O. (2011). Innovatsiini bibliotechni tekhnolohii informatsiinoho obsluhovuvannia [Innovative technology library information service]. Kyiv: NAN Ukraine, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [in Ukrainian].

8. Kushnarenko, O. N. Veb-sajt biblioteki kak sredstvo optimizatsii spravochno-bibliograficheskogo obsluzhivaniia [Library web site as mean of optimization of certificate-bibliographic service]. libconfs.narod.ru. Retrieved from http://libconfs.narod.ru/2002/7/s/s7_p4.htm [in Russian].

9. Luhanska derzhavna oblasna universalna naukova biblioteka imeni O. M. Horkoho [Luhansk state regional universal scientific library of the name of O. Gorki]. library.lg.ua. Retrieved from www.library.lg.ua [in Ukrainian].

10. Neshheret, M. (2010). Virtual'naja spravochnaja sluzhba Rossijskoj gosudarstvennoj biblioteki: predvaritel'nye itogi raboty [Virtual Reference Service of the Russian State Library: preliminary results]. *Bibliotekovedenie – Librarianship*, 1, 45–48 [in Russian].

11. Romanukha, Z. (2013). Virtualne dovidkovo-bibliohrafichne obsluhovuvannia u providnykh universytetskykh bibliotekakh zakhidnoho rehionu Ukrainy [Virtual Reference Services in major university libraries in Western Ukraine]. *Visnyk Knyzhkovej palaty – Announcer of the Book Chamber*, 7, 30–32 [in Ukrainian].

12. Rybjanceva, I. P. Osobennosti raboty virtual'noj spravochnoj sluzhby Luganskoj oblastnoj universal'noj nauchnoj biblioteki im. A. M. Gor'kogo

[Features of work of virtual reference service of Luhansk regional universal scientific library the name of A. M. Gorki]. library.ru. Retrieved from www.library.ru/help/theory/rybyanceva_sudak05.php [in Russian].

13. Stepanov, V. K. (2007). Bibliograficheskoe obsluzhivanie v jepohu cifrovyyh kommunikacij [Bibliographic service in the era of digital communications]. *Bibliografija – Bibliography*, 2, 22–41 [in Russian].

14. Trachuk, L. (2006). Virtualne dovidkovo-bibliohrafichne obsluhovuvannia v ukrainskykh bibliotekakh [Virtual Reference Services in Ukrainian libraries]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Announcer of the Book Chamber*, 8, 16–18 [in Ukrainian].

15. Trachuk, L. (2006). Dovidkovo-bibliohrafichne obsluhovuvannia viddalenykh korystuvachiv: dosvid ukrainskykh bibliotek [Bibliographical reference service of remote users: experience of the Ukrainian libraries]. Proceedings from Zvitna nauk. konf. vykladachiv, aspirantiv, spivrob. i stud. RDHU, 20–22 kvit. 2006 r. Sektsiia «Aktual. probl. bibliotekoznavstva i bibliohr.» – Account scientific conference of teachers, post-graduate students, workers and students of Rivne state humanitarian university (Ukraine, Rivne, April 20–22, 2006). (pp. 28–33). Rivne : Rivnen. derzh. humanit. un-t [in Ukrainian].

16. Shalyhanova, A. (2006). Virtualna dovidkova sluzhba v publichnykh bibliotekakh Ukrainy: napriamy rozvytku [Virtual reference service of public libraries in Ukraine: development trends]. *Bibliotechnyi forum Ukraine – Library Forum of Ukraine*, 2, 16–18 [in Ukrainian].

17. Shvecova-Vodka, G. N. Tehnologija virtual'nogo spravochno-bibliograficheskogo obsluzhivaniia [Technology of virtual bibliographical reference service]. nbuv.gov.ua. Retrieved from http://www.nbuv.gov.ua/Articles/KultNar/knp100/pdf/100_t2/knp100_t2_27-36.pdf [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 17.02.2015.

Olena Postelzhuk

Open International University of Human Development «Ukraine»

Virtual Reference Services as a Tool to Satisfy the Information Needs of Users

In the article experience of creation and feature of functioning of bibliographic reference services on the web sites of regional universal scientific libraries of Ukraine as a tool to meet the information needs of users by information analytical activity are analysed. Research is executed by the analysis of the content of web sites of libraries for the purpose implementation Reference Services users by means of virtual reference services.

Problem areas in satisfaction of information needs of users by means of «virtual reference service» are described. Illegality of limitations in relation to the reception of queries of users, which touch scientific and educational activity, is determined. The value of archive of the made reference on the initial stage of information retrieval is found out. The list of information, which a reader must give at registration of query, is offered. Experience of the «Corporate virtual certificate» and some libraries, that can instance high-quality organization of virtual certificate service, is reflected.

Keywords: virtual reference, virtual reference service, web site, information-analytical activity of libraries, regional universal scientific library.

Елена Постельжук

Открытый международный университет развития человека «Украина»

Виртуальная справочная служба как инструмент для удовлетворения информационных потребностей пользователей

В статье проанализирован опыт создания и особенности функционирования справочно-библиографических служб на сайтах областных универсальных научных библиотек Украины как инструмента удовлетворения информационных потребностей пользователей средствами информационно-аналитической деятельности. Исследование выполнено путем анализа содержания веб-сайтов библиотек на предмет осуществления справочно-библиографического обслуживания пользователей с помощью виртуальных справочных служб.

Охарактеризованы проблемные участки в удовлетворении информационных потребностей пользователей с помощью «виртуальной справочной службы». Указано на неправомерность ограничений приема запросов пользователей, касающихся научной и учебной деятельности. Выяснено значение архива выполненных справок на первоначальном этапе поиска информации. Предложен перечень сведений, которые должен предоставить читатель при оформлении запроса. Отражен опыт «Корпоративной виртуальной справки» и отдельных библиотек, который может быть образцом качественной организации виртуальной справочной службы.

Ключевые слова: виртуальная справка, виртуальная справочная служба, веб-сайт, информационно-аналитическая деятельность библиотек, областная универсальная научная библиотека.

Вікторія Бондаренко,

канд. наук із соц. комунікацій, наук. співроб. відділу політологічного аналізу
СІАЗ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ВІРТУАЛЬНІ ВИСТАВКИ ЯК ДИСТАНТНА БІБЛІОТЕЧНА ПОСЛУГА

Стаття присвячена розгляду віртуальної виставки як дистантної бібліотечної послуги. Досліджено характерні риси та особливості віртуальної бібліотечної виставки, аналізуються підходи та вимоги щодо її організації. Розкрито суть і специфіку технологічного аспекту функціонування. Визначено значення віртуальної виставки як інструменту представлення та збереження бібліотеками культурних надбань та нових актуальних видань.

Ключові слова: віртуальна виставка, дистантне обслуговування, дистантний користувач, бібліотека, інформаційні технології, Україна.

Послуги, реалізовані бібліотеками в електронному середовищі й адресовані широкому колу віддалених користувачів, можуть і повинні розвиватися і в змістовному плані, і в плані застосування нових технологій. Зростання популярності Інтернету та інтенсивне впровадження нових інформаційних та комунікаційних технологій у бібліотечну практику висувають нові вимоги до бібліотекарів, змушуючи їх повному поглянути на свою професію та традиційні бібліотечні функції. У цьому контексті важливе місце в структурі бібліотечно-інформаційної діяльності займає виставкова робота, що є засобом розкриття інформаційних ресурсів книгозбірні, її візитною карткою, відображаючи стиль бібліотеки і творчі можливості персоналу.

У сучасних умовах віртуальна бібліотечна виставка стає ефективним інструментом не тільки надання доступу до інформаційних ресурсів з різної тематики, а й ефективним засобом інформування дистантних користувачів про нові надходження. Варіативність інструментів виконання, наявність численних сервісів з багатим функціональним набором, видова багатоманітність в організації віртуальних виставок сприяє розвитку творчості, збагаченню досвіду бібліотечного персоналу і визначає такі притаманні віртуальній бібліотечній виставці риси, як актуальність, динамізм, оперативність. Отже, віртуальна бібліотечна виставка є новим, багатофункціональним інформаційним ресурсом,

що надає широкому колу користувачів можливість підвищити ефективність пошуку інформації, розширити коло необхідних матеріалів (тексти, графіка, аудіо, відео та ін.), отримати комплексне уявлення з проблеми, якій присвячена виставка, а також сприяти розвитку особистості й підвищенню культурного рівня.

Виставка передбачає презентацію видань в інтернет-середовищі, що розкриває їх зміст, а також доступ до матеріалів бібліографічного, фактографічного, енциклопедичного характеру, що існують в електронному вигляді і доступні через мережу Інтернет.

Дослідженням віртуальних виставок займалися І. Торлін, Н. Збаровська, М. Алфьоров, Л. Ткачук, Л. Кудря, Т. Дупляк, Т. Ткаченко та інші дослідники. Так, Н. Збаровська під віртуальною виставкою розуміє електронну виставку у форматі PowerPoint – електронної презентації. Автор пропонує таку виставку при відповідному звуковому оформленні і наявності мультимедійного проєктора застосовувати як ілюстративний матеріал на таких комплексних заходах, як літературні вечори, дні інформації. Можна її використовувати і в роздрукованому вигляді як ілюстрований рекомендаційний бібліографічний покажчик. До переваг створення віртуальних виставок як форми бібліотечного обслуговування вона відносить: можливість індивідуальної самостійної роботи читача з поданими матеріалами, нетрадиційну подачу матеріалу, наочність, структурування матеріалу [1, с. 46].

І. Торлін описує досвід організації віртуальної виставки на сайті Національної бібліотеки України для дітей, яка пропонує користувачам оцифровані видання, що представляють творчість видатних українських і російських художників-ілюстраторів. Після вибору потрібного видання користувач може побачити в зменшеному вигляді всі його сторінки і скласти про нього попереднє враження. Кожне зображення пов'язане гіперпосиланням зі сторінкою, де його можна детальніше роздивитись і прочитати. Зображення представлено в jpg-форматі [2, с. 850].

Разом з тим, виходячи з постійного розвитку сервісів та у зв'язку з більш широким впровадженням даного виду дистантної послуги в бібліотечну діяльність, виробленням певних стандартів з питань функціонування віртуальної бібліотечної виставки на сучасному етапі, з урахуванням наявного на сьогодні досвіду, питання функціонування віртуальної бібліотечної виставки даного виду дистантного обслуговування потребує наукового узагальнення. Отже, метою статті є висвітлення особливостей організації віртуальних бібліотечних виставок, визначення їхнього місця в системі дистантного обслуговування користувачів бібліотеки.

На сьогодні у фаховій літературі найбільш поширеним є визначення віртуальної книжкової виставки як публічної демонстрації в мережі Інтернет за допомогою засобів веб-технологій віртуальних образів спеціально підібраних і систематизованих творів друку та інших носіїв інформації, а також загальнодоступних електронних ресурсів, рекомендованих дистантним користувачам бібліотеки для огляду, ознайомлення та використання.

Віртуальна виставка дає змогу бібліотекареві привернути увагу читача до додаткових інформаційних джерел, наявних у мережі, запропонувати скористатися іншими сервісними послугами бібліотеки, комплексно висвітлити визначену для розкриття через виставку тему. Таким чином віртуальна бібліотечна виставка, будучи мобільною, компактною, змістовною, виступає в ролі провідника у загальному потоці інформації.

Варто зазначити, що перші віртуальні виставки були мистецькими, розміщувалися на сайтах арт-галерей, музеїв, мистецьких організацій і повністю відповідали поняттю «виставка», основною специфічною рисою (і перевагою) якої є показ самих творів (друку, мистецьких тощо), що дає можливість користувачу безпосередньо ознайомитись із ними, а якщо йдеться про книжкову виставку, то негайно отримати конкретне видання для читання. В Інтернеті функціонують також віртуальні виставки бізнесового спрямування (презентують товари та послуги, подають їхню детальну характеристику), поліграфічні виставки (представлені сучасні досягнення поліграфії та технологій друку) тощо [3, с. 37].

На сьогодні вже існують різні моделі віртуальних виставок, серед яких: фотовиставки; бібліобанер; виставки з аудіосупроводом, виставки-«листівки» за окремим невеликим літературним твором; виставки-«ілюстрації» з «багатим» мультимедійним контентом, у тому числі аудіо- та відеорядом; розгорнуті виставки – з розділами, цитатами, ілюстраціями, текстом, відео- та аудіоматеріалами; тематичні виставки; книжкові виставки – «Стрічка часу»; виставки – вікторини, презентації, казки, подорожі, кросворди, питання, цитати, хроніки та ін. [4].

Автори віртуальних виставок використовують різноманітні підходи до їх організації: від традиційного, консервативного – зображення обкладинок книг і анотацій видань у форматі документа Ms. Word, до анімаційного. На виставках останнього типу представлений різноманітний ілюстративний, аудіо- та відеоматеріал, бібліографічні списки за темою. Використання серед інших засобів можливості веб-дизайну – наступний крок у розвитку концепції віртуальних виставок.

Фахівці зазначають, що віртуальні виставки перестають дублювати традиційні книжкові, що демонструються в бібліотеці, і створюються спеціально для надання в інтерактивній формі з використанням усіх переваг інтернет-середовища. Такі виставки робляться як міні-сайти, де велика увага приділяється не тільки традиційним бібліотечним прийомам розкриття інформації про книгу, а й широко використовуються можливості віртуального простору з залучення додаткових видів інформації (наприклад оцифровані витяги з книги, рецензії, відгуки, інтерактивні посилання).

Використання в бібліотечній практиці віртуальних виставок дає змогу розв'язати ряд проблем, які неможливо вирішити традиційними методами. Це, зокрема: забезпечення збереженості документів; оперативність організації виставки та можливість постійного її поповнення новими документами; представлення документів у потрібній кількості назв; необмеженість терміну експонування документів; можливість перегляду змісту окремих документів, зокрема збірників наукових праць, та ілюстрацій; розкриття змісту представленого видання за допомогою анотації; представлення документів, які відсутні у фондах цієї бібліотеки, але мають певне значення для розкриття заданої теми; можливість дистанційного перегляду виставки без відвідування бібліотеки в будь-який час (24 години на добу, 7 днів на тиждень) [5].

Також до переваг віртуальних виставок як форми бібліотечного обслуговування можна віднести: можливість індивідуальної самостійної роботи користувача з поданими матеріалами; нетрадиційну подачу інформаційних ресурсів; наочність; структурування матеріалу.

Отже, користувачі послугою віртуальної виставки можуть отримати повну інформацію за темою, що їх цікавить, без поспіху, часових або географічних обмежень і витрат, супутніх традиційним виставкам, наочно ознайомитися з інформаційним ресурсом та одержати іншу додаткову інформацію, що, у свою чергу, безумовно, сприяє зверненню користувачів до ресурсів бібліотеки, більш активному відвідуванню її сайту.

У книзі «Виставкова діяльність публічних бібліотек» Н. Збаровської приведено алгоритм підготовки до організації віртуальних книжкових виставок. Зокрема, дослідниця виділяє такі етапи в підготовці віртуальної виставки:

I. Розробка моделі віртуальної книжкової виставки (вибір теми віртуальної виставки; аналіз необхідного матеріалу; підбір необхідних книг та ілюстрацій; розробка схеми виставки).

II. Технічна підготовка проекту (сканування ілюстрацій, підготовка текстових матеріалів).

III. Оформлення робіт у форматі PowerPoint (створення слайдів; використання анімаційних елементів) [6, с. 123].

Таким чином, основними елементами, що становлять віртуальну виставку, є зоровий ряд і текст. Утім, за бажанням можна додати і звук – багато сервісів надають таку можливість. Тим більше, що за бажанням користувача цю функцію можна вимкнути.

Водночас процес створення віртуальної інформаційно-книжкової виставки вимагає високої професійної підготовки бібліотекарів, участі співробітників суміжних відділів (автоматизації), серйозної матеріально-технічної бази самої бібліотеки, інформаційної грамотності користувачів. Попередньо пишеться сценарій, здійснюється підбір книг, розробляється стилістика виставки, визначаються герої, їхні образи, продумується послідовність і комбінація рухів персонажів, кількість анімаційних заставок.

В елементах дизайну віртуальної виставки враховуються пропорції, колористичні та інші особливості документів, що експонуються. Графічні засоби експозиції можуть також відтворювати деякі елементи видань, спрощуючи зорове орієнтування в структурі віртуальної бібліотечної виставки. Музичний супровід відтворює систему естетичних асоціацій, пов'язаних зі світом звуків, характерних для тієї чи іншої теми виставки.

Використання інноваційних комп'ютерних технологій у виставковій діяльності бібліотек сьогодні означає, як правило, графічне оформлення заголовків, цитат та ілюстрацій (програми Print Shop Deluxe, CoreDRAW та ін.). Утім, мультимедійні технології дають змогу значно розширити межі представлення інформації, створювати різноманітні інформаційні продукти.

На сьогодні існують й певні рекомендації щодо розташування текстової інформації на екрані. Ці рекомендації передбачають розташування підказок та довідкових повідомлень у верхній частині екрана і використання різноманітних ефектів для виділення елементів або фрагментів тексту.

Досвід роботи зі створення віртуальних виставок у програмі PowerPoint дає змогу запропонувати кілька рекомендацій з анімаційного оформлення текстів: при використанні в текстових фрагментах анімаційних ефектів необхідно враховувати, що віртуальна бібліотечна виставка може бути реалізована у двох режимах: довільної демонстрації і демонстрації, яка регулюється користувачем. Ці режими передбачають різний час перегляду. Поява тексту за принципом «друкарської машинки» – за літерами – уповільнює час перегляду виставки, та якщо текст достатньо великий,

втомлює зір. При використанні традиційних (статичних) малюнків і фотографій важливо вірно вибрати масштаб зображення та вдало використати палітру кольорів. При цьому, якщо графічне зображення представляється на екрані разом з текстом, рекомендується залишати екран порожнім; розмір деталей повинен відповідати можливостям екрана та людського зору.

Крім програми PowerPoint існує достатньо велика кількість різноманітних графічних редакторів, що можуть використовуватися при створенні віртуальних бібліотечних виставок. Частина з них є прикладними програмами в складі Windows (Paint), компонентом текстового редактора Word (WbrdArt) або спеціальними програмами для створення й обробки зображень (Microsoft Picture-It, Paint Shop Pro, PictureMan, CorelDRAW та ін.).

Розглянемо специфічні можливості деяких з таких програм, які дають змогу працювати з графічними файлами.

1. Paint Shop Pro 7.0 – програма надає можливість створення графічних файлів з використанням різноманітних інструментів: щіточок, крейди, олівців, пер, маркерів, пульверизаторів та ін. Для кожного інструмента існує можливість установки параметра: товщина лінії, ступінь прозорості тощо.

Крім того, програма забезпечує роботу з фотографіями: редактор фотозображень дає змогу перетворити фотографію в гравюру, ескіз олівцем, мозаїку, тиснення тощо. У програмі можна створювати анімації, відтворювати файли у вигляді «віртуального альбому» чи галереї. Інтерфейс програми – англійською мовою.

2. PhotoImpact 7 – програма надає можливість роботи з фотографіями, створення веб-сторінок і графічних файлів. Для роботи з векторною графікою існує набір інструментів і бібліотека образів. Мова інтерфейсу – англійська.

3. CorelDRAW – програмний комплекс. У комплект поставки CorelDRAW входить бібліотека образів (понад 40 тис. картинок, 1000 фотографій, 1000 шрифтів і 450 спеціальних шаблонів). Основними графічними інструментами служать звичайні геометричні фігури та лінії. За допомогою цього редактора можна створити заголовки, логотипи й рекламні тексти. Програма підтримує не тільки стандартну заливку об'єкта, а й заливку з перетіканнями кольору, складною узорчатою текстурою. Мова інтерфейсу програми: у версії CorelDRAW 8 – російська, CorelDRAW 10 – англійська.

4. PictureMan Painter 2.0 – Програма пропонує три рівні складності: від новичка до професіонала. Містить набір інструментів залежно від рівня

складності, фільтри й спецефекти. Дає можливість працювати з готовими зображеннями. Мова інтерфейсу – російська.

5. «Весела каліграфія» – програма є електронним підручником малювання для малюків, однак може використовуватися і як графічний редактор для оформлення в дитячих бібліотеках. Великі можливості роботи зі шрифтами: для оформлення букв передбачені різні орнаменти, заповнення, аплікативні форми [7].

Характерною для інтернет-середовища властивістю є постійний розвиток сервісів, що обумовлює і постійне урізноманітнення форм роботи зі створення віртуальних бібліотечних виставок та їхніх видів.

На сьогодні ефективними та перспективними в бібліотечній практиці є використання в процесі створення віртуальних виставок таких сервісів як: Calameo, Maps.google, Slideshare, PhotoPeach, Prezi, Dipity, Popplet, Playcast, Myebook, Glogster, BannerSnack, Sharesnack, Empress, ZooBurst.

Calaméo – це сервіс для миттєвого створення інтерактивних публікацій в Інтернеті, що дає змогу створювати інтерактивний електронний документ для читання з комп'ютера. Сервіс також цікавий можливістю миттєвого створення книжкової полиці, яка оригінально виглядає на сторінці.

Гео-ресурс **Maps.google** дає можливість створювати віртуальні виставки-подорожі. Зокрема, дає змогу поєднувати місця, пов'язані з іменами письменників чи подорожами їхніх літературних персонажів. Для створення віртуальної виставки необхідно позначити міткою потрібне місце на карті. У вікні над міткою можна додавати пояснювальний текст, відео або фото тощо. Готову виставку-подорож можна редагувати і змінювати. Сервіс дає можливість працювати над картою колективно.

Також віртуальну виставку-подорож можна створити за допомогою сервісу **Slideshare**. Це сервіс цифрової публікації, який дає змогу транслювати віртуальні виставки у вигляді слайд-шоу. Для цього необхідно зареєструватися на сайті, завантажити готову презентацію у форматі PowerPoint. Після цього вона буде доступна для перегляду в мережі Інтернет на Slideshare чи на сторінці іншого сайту або блогу. Slideshare дає можливість ділитися опублікованою презентацією в соціальних мережах Facebook, Twitter та ін.

Віртуальну фото-виставку допоможе створити сервіс **PhotoPeach**, який призначений для створення простих та яскравих фото-виставок. Він дає змогу завантажувати з комп'ютера або іншого сайту достатню кількість зображень обкладинок книг та представляти виставку у двох варіантах: у вигляді фотокаруселі і слайд-шоу.

Сервіс **Prezi**, призначений для створення медіа-презентацій. Інструменти Prezi дають можливість «наближати» й «віддаляти» слайди, створюючи «трюхмірний ефект». Цей сервіс можна використовувати для підготовки виставки-презентації, невеликих оглядів тощо. При цьому матеріал можна згорнути в одну картинку, і, збільшивши той чи інший слайд, зробити акцент на певному тексті, слові, зображенні.

Створити віртуальну виставку-«стрічка часу» дає можливість сервіс **Dipity**, який призначений для створення хронологічних стрічок або стрічок подій, так званих (Timeline). Dipity технологія дає змогу оформлювати інтерактивні персональні книжкові виставки та тематичні книжкові експозиції в хронологічному аспекті. Таку виставку можна доповнювати ілюстраціями, відеоматеріалами, посиланнями, картою, а переглядати створене можна в трьох режимах на вибір. Сервіс передбачає можливість колективної роботи над проектом.

Сервіс **Popplet** дає змогу творювати розгорнуті виставки з розділами, цитатами, ілюстраціями тощо. Технологія дає можливість використовувати під час підготовки виставки відео- та аудіоматеріали, тексти. Крім того, цей сервіс є зручним для організації колективної роботи, а також для залучення читачів до створення виставки.

Сервіс **Playcast** призначений для створення інтерактивних віртуальних листівок. Може бути корисним і в підготовці віртуальної виставки у вигляді плейкасту, який поєднує зображення, відео, звук. Особливо цікавою така виставка буде для дитячої аудиторії.

Сервіс **Myebook** призначений для створення своєрідних мультимедійних «книг», компілюючи інформацію з різних джерел. Інформація може бути самого різного роду: текст, фото, аудіо, відео, або комбінація всіх згаданих типів файлів. За допомогою сервісу Myebook можна створювати свої власні електронні книги, збираючи разом сотні типів необхідних файлів, включаючи PDF, DOC, TXT серед інших. Цікаво, що сервіс може самостійно знаходити і збирати файли з ресурсів, де зареєстрований даний користувач. Приміром, Myebook може забирати інформацію з Facebook, Flickr, 23, Bebo, Photobucket, and Picasa, так само як і десятків інших.

Нескладну і яскраву книжкову фотовиставку або «бібліобанер» можна створити за допомогою сервісу **BannerSnack**. У банер, крім картинок, можна вставляти відео та редагувати в будь-який час.

Сервіс **Sharesnack** дає змогу створити озвучену виставку за творчістю одного письменника або за певною темою. Створюється продукт простим способом: у пропонувану форму вставляються посилання на відео з YouTube.

Сервіс *Empress* дає можливість створення виставки-ілюстрації. Для створення презентацій ресурс пропонує спеціальний редактор *Empressr Composer*, що має зручний інтерфейс. Проте недоліком ресурсу є відсутність підтримки кирилиці.

ZooBurst – сервіс, що дає змогу створювати 3 D книги. Може використовуватися при створенні виставки-казки. Для вставки картинок використовується бібліотека *Clip Art*, проте можна завантажувати і свої картинки [8].

Підсумовуючи, варто зазначити, що використання такої дистантної форми обслуговування як віртуальна виставка в бібліотечній діяльності дає змогу вирішити важливі завдання відповідно до запитів сучасного суспільства. Зокрема істотно вдосконалити якість інформаційного обслуговування користувачів, ширше розкрити інформаційні ресурси бібліотек, надати доступ до наявного у їх фондах великого ресурсу культурних, духовно-ціннісних надбань попередніх поколінь українського народу, що є надійним орієнтиром у вітчизняному інформаційному виробництві, в утвердженні суспільних ідеалів, консолідації українського суспільства, збереженні його національної ідентичності й самобутності.

У сучасних умовах віртуальна бібліотечна виставка стає ефективним інструментом забезпечення доступу до інформації дистантного користувача. Проведення бібліотеками віртуальних виставок, які ознайомлюють користувачів із книжковими колекціями національних історично-культурних пам'яток, художніми, музичними, відеоколекціями бібліотеки, оцифрованою рукописною спадщиною, не лише сприяє підвищенню освітньо-культурного рівня громадськості, наступності національної свідомості, а й представленню України в глобальному інформаційному просторі.

Література

1. *Збаровская Н. В.* Виртуальные помощники: информ. технологии / Н. В. Збаровская // Библиотека. – 2003. – № 10. – С. 45–47.
2. *Торлин И. Г.* Виртуальная экспозиция на сайте Государственной библиотеки для детей / И. Г. Торлин // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества : тр. Десятой юбилейн. Междунар. конф. «Крым-2003». – Москва : ГПНТБ России, 2003. – Т. 2. – С. 849–851.
3. *Ткачук Л.* Віртуальна виставка: нова послуга бібліотеки / Л. Ткачук // Вісн. Книжк. палати. – 2007. – С. 36–38.
4. «Віртуальний простір книжкової виставки» – «професіонали інфор-

маційних ресурсів» інформаційний дайджест Центральна районна бібліотека ім. П. Тичини [Електронний ресурс]. – Київ, 2012. – Режим доступу: http://ru.calameo.com/books/002248968_b3_e8210_b8_b84. – Назва з екрана.

5. Книжкова виставка: сучасні тенденції [Електронний ресурс] // Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека імені О. М. Горького : веб-сайт. – Електрон. дані та прогр. – Режим доступу: <http://www.zounb.zp.ua/node/620>. – Назва з екрана.

6. Збаровская Н. В. Выставочная деятельность публичных библиотек / Н. В. Збаровская. – Санкт-Петербург : Профессия, 2004. – 224 с. – (Серия «Библиотека»).

7. Практичне керівництво по проведенню електронних виставок у бібліотеці [Електронний ресурс] // Дніпропетровська обласна науково-медична бібліотека : веб-сайт. – Електрон. дані та прогр. – Режим доступу: <http://medlib.dp.gov.ua%85.pdf>. – Назва з екрана.

8. Віртуальна виставка [Електронний ресурс] // Технології створення інформаційних продуктів та послуг : веб-сайт. – Електрон. дані та прогр. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/hdakbsk/tehinfpr/virtualnavistavka>. – Назва з екрана.

References

1. Zbarovskaya, N. V. (2003). Virtualnye pomoshchniki: inform. Tekhnologii [Virtual Assistants: Inform. technology]. *Biblioteka. – Library*, 10, 45–47 [in Russian].

2. Torlin, I. G. (2003). Virtualnaya ekspozitsiya na sayte Gosudarstvennoy biblioteki dlya detey [Virtual exhibition at the site of State Library for Children] Biblioteki i assotsiatsii v menyayushchemsya mire: novye tekhnologii i novye formy sotrudnichestva : tr. Desyatoy yubileyn. Mezhdunar. konf. «Krym-2003». Moskva : GPNTB Rossii – Libraries and associations are in the changing world: new technologies and new forms of collaboration: labours of the Tenth anniversary international conference of «Krym–2003» T. 2. pp. 849–851 [in Russian].

3. Tkachuk, L. (2007). Virtual'na vystavka: nova posluha biblioteky [Virtual exhibition: new library service]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty – Announcer of Book Chamber*, 36–38 [in Ukrainian].

4. «Virtual'nyy prostir knyzhkovoyi vystavky» – «profesionaly informatsiynykh resursiv» (2012). [«Virtual book exhibition space» – «professional information resources»] informatsiyny daydzhest Tsentral'na rayonna

biblioteka im. P. Tychny. Kyiv. Retrieved from <http://ru.calameo.com/books/002248968b3e8210b8b84>. [in Ukrainian].

5. Knyzhkova vystavka: suchasni tendentsiyi [Book Exhibition: current trends] Zaporiz'ka oblasna universal'na naukova biblioteka imeni O. M. Hor'koho. Retrieved from <http://www.zounb.zp.ua/node/620>. [in Ukrainian].

6. Zbarovskaya, N. V. (2004). Vystavochnaya deyatel'nost' publichnykh bibliotek [Exhibition activities of public libraries]. Sankt-Peterburg : Professiya. (Seriya «Biblioteka») [in Russian].

7. Praktychne kerivnytstvo po provedennyu elektronnykh vystavok u bibliotetsi [Practical guidance on conducting electronic exhibitions in the library] Dnipropetrovs'ka oblasna nauko-medychna biblioteka. Retrieved from <http://medlib.dp.gov.ua%85.pdf>. [in Ukrainian].

8. Virtual'na vystavka [Virtual exhibition]. Tekhnolohiyi stvorennia informatsiynykh produktiv ta posluh. Retrieved from <https://sites.google.com/site/hdakbsk/tehinfpr/virtualna-vistavka>. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.04.2015.

Viktoriya Bondarenko

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Virtual Exhibitions as Distant Library Service

The article is devoted to the virtual exhibition as a distant library service.

Much attention is given to the characteristics and features of a virtual library exhibition. The approaches and requirements to its organization are analyzed. It is shown the essence and the specificity of the technological aspects of the operation.

It is described the specific features of programs for creating virtual exhibition, which allow to work with image files. Attention is given to the efficacy services used in library practice in the creation of virtual exhibitions. In particular such as: Calameo, Maps.google, Slideshare, PhotoPeach, Prezi, Dipity, Popplet, Playcast, Myebook, Glogster, BannerSnack, Sharesnack, Empress, ZooBurst.

It is shown that virtual exhibition is a tool for improving the quality of information service and for more effective use of information resources of libraries.

Also for providing access to the available in library funds of cultural, spiritual and value achievements of previous generations. It is a reliable guide in the domestic informational production, in the consolidation of the Ukrainian society and preserving its national identity and identity. Conclusions are drawn about the value of the virtual exhibition as an effective tool for providing access to information for distant user.

Keywords: virtual exhibition distant service distant user, library, IT, Ukraine.

Виктория Бондаренко

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Виртуальные выставки как дистантная библиотечная услуга

Статья посвящена рассмотрению виртуальной выставки как дистантной библиотечной услуги. Исследуются характерные черты и особенности виртуальной библиотечной выставки, анализируются подходы и требования к ее организации. Раскрыты сущность и специфика технологического аспекта функционирования. Рассмотрены специфические возможности программ для создания виртуальной выставки, которые позволяют работать с графическими файлами. Исследованы эффективные сервисы, используемые в библиотечной практике в процессе создания виртуальных выставок. В частности такие как: Calameo, Maps.google, Slide-share, PhotoPeach, Prezi, Dipity, Popplet, Playcast, Myebook, Glogster, BannerSnack, Sharesnack, Empress, ZooBurst.

Обосновано значение виртуальной выставки как инструмента совершенствования качества информационного обслуживания пользователей, более широкого раскрытия информационных ресурсов библиотек, предоставление доступа к имеющемуся в их фондах ресурсу культурных, духовно-ценностных достижений предыдущих поколений украинского народа, являющихся надежным ориентиром в отечественном информационном производстве, в утверждении общественных идеалов, консолидации украинского общества, сохранении его национальной идентичности и самобытности.

Обосновано значение виртуальной библиотечной выставки как эффективного инструмента обеспечения доступа к информации для дистантного пользователя.

Ключевые слова: виртуальная выставка, дистантное обслуживание, дистантный пользователь, библиотека, информационные технологии, Украина.

Ірина Беззуб,

мол. наук. співроб. аналітично-прогностичного відділу НЮБ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ЕЛЕКТРОННІ БІБЛІОТЕКИ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

У статті розглянуто загальні питання організації освітніх електронних бібліотек, висвітлено їхні переваги перед традиційними бібліотечними зібраннями, зроблено огляд світових та українських проектів освітніх ЕБ, проаналізовано ефективний досвід створення й використання електронних бібліотечних ресурсів освітнього спрямування в Україні та за кордоном.

Ключові слова: електронна бібліотека, цифрова бібліотека, бібліотека вищого навчального закладу, інформаційні ресурси.

Необхідною умовою формування інформаційного суспільства та конкурентоспроможної економіки є поліпшення якості освіти. У сучасних умовах глобальної інформатизації освітніх середовищ змінюється роль і розширюються функції бібліотек як основних накопичувачів інформаційних ресурсів. Стратегія розвитку сучасної бібліотеки базується на використанні новітніх інформаційних технологій, які повинні охоплювати всі основні технологічні процеси – від формування до ефективного використання бібліотечно-інформаційних ресурсів.

Втіленням ідеї сучасного каналу доступу до бібліотечних послуг й інформаційних ресурсів (ІР) стали електронні бібліотеки (ЕБ) – один з популярних та перспективних напрямів організації електронних інформаційних ресурсів. Вони створюються як розподілені інформаційні системи, що дають змогу ефективно використовувати цифрові формати інформаційних ресурсів та розподіляти їх через глобальні мережі передачі даних у зручному для користувача вигляді.

Доступ до матеріалів електронної бібліотеки може здійснюватися як в окремому визначеному місці (наприклад, бібліотеці чи спеціально обладнаному приміщенні навчального, громадського, культурного, закладу), так і через будь-яку точку доступу до всесвітньої мережі Інтернет. Провідна європейська асоціація електронних бібліотек DELOS (www.delos.info) визначає електронну (цифрову) бібліотеку як «організацію, що збирає і зберігає матеріали в різноманітній електронній формі протягом тривалого часу та забезпечує користувачів спеціалізованими

послугами, пов'язаними з цими матеріалами, що відзначаються певним рівнем якості й відповідають чітко визначеним вимогам» [1]. У цьому визначенні, зокрема, акцентовані моменти, пов'язані із специфікою роботи з матеріалами в електронній формі, а не виключно сама цифрова форма.

Болонський процес та інші міжнародні угоди формують нові підходи й критерії якості освіти. Природно, освітня модернізація зумовлює перебудову вишівських бібліотек. Сучасний навчальний заклад пропонує інтенсивне використання високотехнологічних засобів роботи з освітніми ресурсами різних типів. Складовою вишівського науково-освітнього інформаційного простору, що відіграє особливу роль у розширенні доступу до інформації, стають електронні бібліотеки вишів.

Електронна бібліотека ВНЗ є одним з основних елементів інфраструктури інформаційного суспільства (суспільства знань), тому проблема створення ЕБ у навчальних та наукових установах є актуальною. Вони значно підвищують рівень надання бібліотечних послуг: сприяють ефективному доступу до наявних ЕІР у мережі Інтернет, насамперед вітчизняних та зарубіжних бібліотек і періодичних видань; забезпечують якісно новий рівень задоволення інформаційних потреб (кількість доступних інформаційних джерел, ступінь їхньої релевантності, актуальність, повнота й оперативність отримання інформації) через використання новітніх бібліотечно-інформаційних технологій.

У нашій країні розвиток ЕБ і формування інформаційних освітніх ресурсів передбачено Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», Державною програмою «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті й науці на 2011–2013 рр.», Законом України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» (зі змінами від 2011 р.), Концепцією Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» (2009 р.), Державною цільовою програмою впровадження в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 р., Національним проектом «Відкритий світ» [3, 4, 5]. Нині, у зв'язку із складною економічною ситуацією в країні та необхідністю економії бюджетних коштів, постановою уряду більшість проектів призупинено (постанова від 05.03.2014 р. за № 71). Проте напруження, досягнуті в процесі їхньої реалізації, відкриті для користувачів.

Для українських вишівських бібліотек значні перспективи й переваги відкриває нова модель наукової комунікації, відома під назвою Будапе-

штської ініціативи, – відкритий доступ (розміщення наукових робіт в Інтернеті з можливістю вільного й безкоштовного доступу до них).

Питанням розроблення теоретичних основ розвитку бібліотек в електронному середовищі присвячені наукові праці Т. Бахтуріної, Т. Кузмішиної, І. Моргенштерна, Ю. Столярова, Е. Сукіасяна та інших дослідників. Сучасні тенденції та перспективи розвитку електронних бібліотек аналізували зарубіжні науковці (О. Антопольський, К. Вигурський, Г. Євстігнеєва, А. Земсков, П. Лапо, Т. Майстрович, А. Соколов, Я. Шрайберг), а також вітчизняні дослідники (О. Баркова, Л. Костенко, О. Онищенко, І. Павлуша, Т. Павлуша, М. Слободяник, А. Чекмарьов та ін.) [6, 7, 8, 9, 10, 11, 12].

Феномен бібліотеки ВНЗ, її організаційна структура, роль в інформаційному суспільстві, реформуванні системи вищої освіти стали предметом наукових досліджень І. Бургер, Т. Комаровської, Г. Кудряшової, В. Маркової, С. Галактіонової, Е. Ліваденової, Л. Лавриненко, В. Дригайло [13, 14, 15, 16, 17].

Значна кількість робіт, зокрема Є. Абулкаїрової, А. Болотова, І. Бургер, М. Вохришевої, присвячена інноваційній діяльності вишівських бібліотек, зокрема їхній інформатизації. У цьому напрямі виділяються дослідження, у яких розкриваються досвід упровадження і використання у вишівській бібліотеці нових інформаційних технологій (насамперед Інтернет), створення електронних каталогів, баз даних, а також умови їхньої трансформації в гібридну, віртуальну та електронну бібліотеки [18].

Головна мета створення вишівських електронних бібліотек полягає у високоякісному інформаційному забезпеченні навчального процесу, наукової, управлінської та інноваційної діяльності засобами доступу й відображення власних ресурсів в Інтернеті, а також упровадження навчальних систем, розширення додаткових освітніх послуг шляхом дистанційного навчання, підвищення якості масової роботи.

ЕБ освіти повинна забезпечити інтеграцію електронних освітньо-інформаційних ресурсів, ефективну навігацію та доступ до них незалежно від місця розташування користувача.

Під інтеграцією ресурсів розуміється їхнє об'єднання з метою використання інформації з її властивостями, особливостями подання та користувацькими можливостями. При цьому об'єднання ресурсів необов'язково має здійснюватися фізично, тобто може бути віртуальним. Головне, щоб воно забезпечувало користувачеві сприйняття доступної інформації як частини єдиного інформаційного простору.

Ефективна навігація в електронній бібліотеці є можливістю для користувача знаходити потрібну інформацію з найбільшою повнотою і точністю при найменших витратах зусиль у всьому доступному інформаційно-освітньому просторі.

Інформаційно-освітній простір визначається як сукупність науково-методичної, навчально-методичної, хрестоматійної, нормативно-технічної та інструктивної інформації, до якої має доступ користувач.

Порівняно з традиційними бібліотеками ЕБ мають значні переваги: доставляють інформацію користувачеві на місце її замовлення (достатньо мати комп'ютер, підключений до мережі Інтернет); надають більше можливостей щодо пошуку відомостей та їхнього опрацювання (оскільки практично будь-яке слово в тексті може бути пошуковим виразом); забезпечують спільне використання певної інформації, що значно спрощує завдання фізичного дублювання маловикористовуваних матеріалів; відкривають перед бібліотеками й архівами шляхи забезпечення широкого доступу користувачів до своїх фондів за допомогою їхнього представлення в комп'ютерній мережі; надають змогу бібліотекам постійно підтримувати свої ІР в актуальному стані (оскільки оновлення електронної версії документа простіше, ніж друкарської); інформація доступна цілодобово й повсюдно; інформаційні матеріали можуть бути подані в різних форматах (текст, діаграма, аудіо-, відеодані) та на різних носіях (папір, магнітні носії, пересилка електронною поштою тощо) [19].

Оскільки електронні бібліотеки, з одного боку, покликані виконувати функції, притаманні бібліотеці як історично складеній системі, а з іншого – відігравати роль повноцінних учасників інформаційного ринку через реалізацію стратегії діяльності традиційних бібліотек як соціальних інститутів у новому електронному технологічно-інформаційному середовищі, то типові функції ЕБ ВНЗ – це документально-комунікативна, просвітницька, інформаційна, функція обслуговування, накопичення, впорядкування, збереження та використання документованих знань [20].

Освітні електронні бібліотеки часто містять мультимедійні документи. Це пояснюється тим, що навчальний матеріал, як правило, створюється з використанням елементів мультимедіа. Це можуть бути підручники, діаграми, малюнки, слайди презентацій, онлайніві презентації, навчальні відео- та аудіовізуальні записи лекцій.

Електронні мультимедійні бібліотеки відкриють доступ до інформації людям незалежно від їхнього освітнього рівня. З часом це вирішить

проблеми «цифрової нерівності», яка відображає колосальну диспропорцію в доступі до інформації.

Крім використання ЕБ звичайним способом (традиційні функції збереження й надання доступу до інформації), їх можна використовувати в дистанційній освіті, при проведенні аудиторних занять, для організації самостійної роботи учнів, для обміну досвідом викладачів, співпраці освітніх установ.

Загалом, створення освітніх електронних бібліотек в повному обсязі – складне завдання, що потребує вирішення організаційних, методичних і технічних питань, уніфікації технологічних засобів і форм представлення матеріалів. З іншого боку, створення інфраструктури всіх форм навчання стає стратегічним напрямом розвитку ВНЗ. Широке застосування ІКТ дає змогу ефективно вирішувати завдання підготовки та перепідготовки сучасних фахівців найвищого рівня. Освітні ЕБ володіють специфічною предметною галуззю, і з цим пов'язані особливі вимоги до них та особливості їхніх функціональних характеристик [21]. Крім того, формування інфраструктури спільного інформаційного простору навчальних закладів є важливим кроком поетапного інтегрування в єдиний науково-освітній простір України, а надалі – у європейський та світовий простір.

Першими кроком у цьому напрямі має бути під'єднання до єдиної інформаційно-телекомунікаційної мережі всіх об'єктів наукових установ та ВНЗ; об'єднання напрямів наукової та освітньої діяльності ВНЗ із інформаційними ресурсами країн Європейського Союзу, що може забезпечити якісно новий інтеграційний рівень – формування замкнутої інформаційної системи, за зразком європейської освітньої мережі GEANT (об'єднує 30 країн, понад 3,5 тис. освітніх установ); українських освітніх мереж «Уарнет», URAN та ін.

Особливу роль у розширенні можливості бібліотек задовольнити потреби сучасної освіти відіграє корпоративна співпраця. Успішним її прикладом є некомерційний проект ELibUkr «Електронна бібліотека України: створення Центрів знань в університетах України». Проект об'єднує бібліотеки вищих навчальних закладів, національні бібліотеки та інші організації України. Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) та Києво-Могилянська Фундація Америки 26 січня 2009 р. уклали угоду про партнерство у створенні Електронної бібліотеки України (ELibUkr). За цією угодою ELibUkr – це загальнонаціональна мережа електронних бібліотек та центрів знань, яка забезпечить українським науковцям, студентам і практичним фахівцям кращий доступ до глобальної цифрової мережі науково-дослідної інформації. ElibUkr

повинен сприяти інтеграції українського академічного співтовариства у світову науку. На практиці це означає, що вітчизняні вчені та студенти матимуть доступ до глобальної цифрової мережі науково-дослідної інформації. Проект ELibUkr є відкритим для участі всіх українських університетів (засновниками є три університети – Національний університет «Києво-Могилянська академія», Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича та Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна). Його мета полягає в удосконаленні інтелектуальних ресурсів українських бібліотек та їхньому приєднанні до світової інформаційної мережі. Окрім розширення доступу до світових баз даних, ще одним надзвичайно потрібним елементом проекту є створення центрів знань, які покликані відіграти ключову роль у забезпеченні ефективного використання цієї системи. Вони не лише здійснюватимуть навчальні програми для фахівців та відвідувачів бібліотек, а й сприятимуть зв'язкам між науковою спільнотою і виробничим сектором. Саме цього поєднання зусиль, яке є однією з важливих передумов економічного поступу та стабільності, поки що бракує в Україні. На базі центрів створюються та функціонують електронні архіви університетів (інституційні репозитарії), де кожен науковець зможе розмістити свої роботи для вільного доступу.

По суті ELibUkr має стати загальнонаціональною мережею електронних бібліотек і забезпечити всім бажаючим безплатний доступ до найавторитетніших наукових видавництв, полегшити обмін знаннями між українськими вченими та світовою академічною спільнотою.

Серед електронних бібліотек ВНЗ України слід відзначити бібліотеку Національного університету «Києво-Могилянська академія» (<http://www.library.ukma.kiev.ua>). Бібліотечна колекція повністю представлена в електронному каталозі: видання українською, англійською та іншими мовами (99 мовами світу). Щорічно фонд поповнюється новими примірниками.

Варто зазначити, що в низці ВНЗ України не лише створюються і функціонують електронні бібліотеки, а й значну увагу надають розробленню методичного забезпечення, спеціалізованих тренінгів, курсів, семінарів щодо використання ЕБ у процесі підготовки майбутніх фахівців. Наприклад, у Житомирському державному університеті ім. Івана Франка у 2007 р., за результатами НДР «Електронна бібліотека вищого закладу освіти, інтегрована в Європейські освітньо-наукові бібліотечні системи» в межах Державної програми «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006–2010 рр., створена власна електронна

бібліотека (<http://eprints.zu.edu.ua>). Для підготовки студентів з питань використання в навчанні ресурсів цієї бібліотеки, сервісів і ресурсів інших ЕБ розроблено та регулярно проводиться спецсеминар «Методика використання електронних бібліотек у навчальному процесі та наукових дослідженнях» [22].

За результатами найдемократичнішої світової рейтингової моделі Webometrics (світовий рейтинг університетських інтернет-сайтів Ranking Web of Universities) електронна бібліотека Житомирського державного університету (ЖДУ) увійшла до трійки кращих бібліотек ВНЗ України (першу сходинку посіла бібліотека Львівського політехнічного університету, другу – Сумського державного університету).

У світовому ж рейтингу, який налічує 1983 сходинки, бібліотека ЖДУ посіла 327 позицію, при цьому випередивши бібліотеки та репозитарії таких відомих ВНЗ світу, як Флоридський державний університет (336), Гонконгський університет науки і технологій (340), Вашингтонський державний університет (352), Кембриджський університет (363), Вюрцбурзький університет (366), Дюссельдорфський університет (392), Єльська школа права (410), Берлінський вільний університет (437) і Вестмінстерський університет (459).

Щодо українських ВНЗ, то бібліотека ЖДУ ім. Івана Франка в рейтингу Webometrics показала кращий результат, ніж бібліотеки Національного університету «Острозька академія» (4 місце в загальноукраїнському та 480 – у світовому списках), Харківського національного університету (5 та 532 сходинки, відповідно), Національного університету «Києво-Могилянська академія» (8 та 622), Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка (17 та 994) та Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова (19 та 1091) [23].

До окремої групи дещо відмінних, однак споріднених з електронними бібліотеками за своєю природою і метою електронних ресурсів, можна віднести зібрання освітніх матеріалів (тексти навчальних курсів з відповідними супровідними матеріалами – текстові джерела, зображення, аудіо-, відео тощо). По суті, ці ресурси є гібридом власне електронних бібліотек і сучасних засобів колективної роботи з робочими освітніми матеріалами, які можуть вільно модифікуватися залежно від потреб викладача. Учителі української літератури можуть знайти необхідні електронні книги в електронній бібліотеці української літератури (Канада) (www.utoronto.ca/elul), бібліотеці української поезії – Поетика (<http://poetry.uazone.net>), значну допомогу в професійній діяльності вчителів зарубіжної літератури може надати електронний ресурс Українська бібліотека – «Джерело» (www).

ukrlib.com), де розміщена зарубіжна класична література українською мовою [24].

У світовій освітній практиці інформаційно-комунікаційні технології розглядаються як якісно нові засоби поширення та акумулювання знань. При цьому актуальною є проблема їхнього раціонального використання в навчально-виховному процесі, управлінській діяльності, підвищенні кваліфікації педагогічних працівників та самоосвіті. Тому уряди більшості європейських країн, США й Канади серед своїх пріоритетних напрямів розвитку освіти та інформаційних ресурсів виділяють формування та наповнення цифрових бібліотек як стратегічно важливе завдання для підвищення якості й доступності освіти, а також для створення нових конкурентних переваг системи освіти. Значна увага електронним освітнім бібліотекам також приділяється неурядовими та міжнародними організаціями, що опікуються освітою і наукою.

Одним з перших проектів створення зібрання електронних версій книг є проект «Гутенберг», започаткований 1971 р. М. Хартом у Лабораторії дослідження матеріалів Іллінойського університету (США). У його основу покладено технологію відтворення, тобто все, що введено в пам'ять комп'ютера, може бути відтворено в будь-який час, у будь-якому місці.

Бібліотеки університетів штату Огайо (США) були першими, що розпочали організацію Online Computer Library Center, який уособлює сьогодні для всього світу ідею бібліотечної кооперації через комп'ютерні технології, створення цифрових ресурсів 54-х академічних бібліотек США [25].

Найбільші університетські проекти зі створення електронних бібліотек – це Каліфорнійський університет у Берклі, університет Корнелл, Гарвардський університет, Стенфордський університет, Сорбонна, Оксфордський університет.

Особливого значення також набуває проблема співробітництва електронних бібліотек, зокрема світових, із навчальними й науковими закладами. У зв'язку з цим проводяться різні заходи, найперше з метою спільної підтримки й розроблення інформаційних матеріалів для освіти, а також для підвищення кваліфікації як працівників бібліотеки, так і освітян.

Так, у межах проекту «Методологія цифрових бібліотек» (project Methodologies for Digital Libraries) за сприяння ЮНЕСКО був створений спеціалізований курс і виданий навчальний посібник «Електронні бібліотеки в освіті» [26]. Проект створено з метою надати огляд поточних і майбутніх технологій і програм для ЕБ з урахуванням етичних, соціальних, педагогічних, організаційних і економічних аспектів, їхнього впливу на навчання, культурну й наукову діяльність. Результати цього

аналізу використовують для розроблення методології створення електронних бібліотек у межах компетенції ЮНЕСКО і спеціалізованих навчальних курсів ЕБ для органів управління освітою, дослідників, викладачів і студентів.

Для підтримання й збереження педагогічних досліджень була створена ЕБ «Освітній інформаційний центр» (Educational resources information center (ERIC) – <http://www.eric.ed.gov>), що фінансується Інститутом педагогічних наук Департаменту освіти США. Ця бібліотека надає необмежений доступ до більш ніж 1,3 млн бібліографічних записів журнальних статей та інших освітніх матеріалів, що оновлюються кілька разів на тиждень. Колекція містить журнальні статті, книги, дослідження, матеріали конференцій, доповіді, програмні документи, інші освітні матеріали [27].

Таким чином, можна стверджувати, що найперспективнішим способом інформаційного забезпечення науки й освіти є використання електронних бібліотек, основними завданнями яких є забезпечення навчального процесу, надання користувачам можливості ефективного доступу до необхідних освітніх інформаційних ресурсів, світових надбань науки, освіти і культури.

Саме ЕБ нині є рушійною силою, що дасть можливість активізувати та значно прискорити роботу з формування доступної наукової інформації в Україні, тим самим спонукаючи кожен наукову, освітню й культурну установу та бібліотеку до активізації роботи зі створення інформаційного середовища.

Значення електронних бібліотек для сучасної освіти й науки зумовлюється актуальними для України чинниками: зростанням кількості охоплених освітою (в тому числі вищою) осіб; збільшенням бажаючих здобувати освіту дистанційно у відповідь на вимоги сучасного ринку праці та внаслідок прагнення поліпшити умови життя; підвищенням продуктивності й ефективності освіти; інтернаціоналізацією і глобалізацією науки та посиленням міжнародної конкуренції на ринку наукових досліджень, інженерно-технологічних розробок та ринку освітніх послуг, що активно глобалізується.

Література

1. L. Candela, G. Athanasopoulos, D. Castelli, K. El Raheb, P. Innocenti, Y. Ioannidis, A. Katifori, A. Nika, G. Vullo, S. Ross: The Digital Library Reference Model. – April 2011. – P. 17.

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 1723-р «Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011–2015 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.-nsf/. – Дата доступу: 10.11.2010. – Назва з екрана.

3. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16>. – Назва з екрана.

4. Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2009 р. № 1579-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1579-2009-%D1%80>. – Назва з екрана.

5. Постанова, Програма, паспорт, заходи «Про затвердження Державної цільової програми впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 року» № 494 від 13.04.2011 // Офіц. вісн. України : офіц. вид. – 2011. – 20 трав. – № 35. – Ст. 1462. – Код акта 56403/2011. – С. 81.

6. Сукиасян Э. Р. Дискуссионный клуб «Термин» / Э. Р. Сукиасян // Науч. и техн. б-ки. – 2000. – № 6. – С. 113–119.

7. Антопольский А. Б. Электронные библиотеки: принципы создания : науч.-метод. пособие / А. Б. Антопольский, Т. В. Майстрович. – Москва : Либерей-Библинформ, 2007. – 288 с.

8. Антопольский А. Б. Концепция электронных библиотек. Электронные библиотеки : рос. науч. электронный журн [Электронный ресурс] / А. Б. Антопольский, К. В. Вигурский. – 1999. – Т. 2. – Режим доступа: <http://www.iis.ru/elib/1999/199902/antopol/antopol.ru.html>. – Загл.с екрана.

9. Земсков А. И. Электронные библиотеки : учеб. для вузов / А. И. Земсков, Я. Л. Шрайберг. – Москва : Либерей, 2003. – 351 с.

10. Костенко Л. Проблемы формування електронних бібліотек в Україні / Л. Костенко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 1998. – Вип. 1. – С. 220–228.

11. Павлуша І. А. Створення та розвиток електронних бібліотек в Україні: бібліотекознавчий аспект (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / І. А. Павлуша. – Київ, 2002. – 20 с.

12. *Чекмарьов А. О.* Електронне середовище бібліотечної галузі: нові ресурси та можливості / А. О. Чекмарьов, Д. В. Соловяненко // *Бібл. вісн.* – 2010. – № 6. – С. 51–54.

13. *Бургер И. П.* Организационная структура вузовской библиотеки в условиях формирования информационного общества: дис. ... канд. пед. наук : спец. 05.25.03 / И. П. Бургер. – Новосибирск, 2001. – 270 с.

14. *Грабар Н. Г.* Бібліотека ВНЗ – інформаційно-виховний центр для сучасної молоді у комунікаційному просторі / Н. Г. Грабар // *Бібліотечно-інформ. сервіс: сучасний стан і перспективи розвитку : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 жовт. 2010 р. / ХНТУСГ ; б-ка.* – 2010. – С. 209–214.

15. *Дригайло В. Г.* Миссия вузовских и других научных библиотек / В. Г. Дригайло // *Науч. и техн. б-ки.* – 2004. – № 4. – С. 50–55.

16. *Коморовская Т. В.* Библиотека вуза в условиях трансформации высшего профессионального образования : дис. ... канд. пед. наук : спец. 05.25.03 / Т. В. Коморовская. – Новосибирск, 2005. – 288 с.

17. *Маркова В. Н.* Управление библиотекой в условиях информатизации вуза : дис. ... канд. социол. наук : спец. 22.00.08 / В. Н. Маркова. – Белгород, 2004. – 207 с.

18. *Вохрышева М. Г.* Процесс развития современных библиотек с позиции синергетики / М. Г. Вохрышева, Т. М. Кузьмишина // *Науч. и техн. б-ки.* – 2003. – № 6. – С. 4–13.

19. *Лапо П. М.* Введение в электронные библиотеки [Электронный ресурс] / П. М. Лапо, А. В. Соколов // *Интернет-ресурс.* – 2005. – 92 с. – Режим доступа: <http://www.iatp.by/handouts/library/elibraries/2–16.htm>. – Загл. с экрана.

20. *Бабенко В. О.* Створення типової електронної бібліотеки вищого навчального закладу / В. О. Бабенко, Т. В. Бабіна, О. Б. Габзовська [та ін.] // *Інформаційні технології в освіті.* – 2009. – № 4. – С. 49–53.

21. *Абросимов А. Г.* Электронные библиотеки научных и образовательных ресурсов : учебно-метод. пособие / Абросимов А. Г., Лазарева Ю. И. – Казань, 2008. – 78 с.

22. *Спірін О. М.* Зміст навчального матеріалу спецсемінару «Методика використання електронних бібліотек у навчальному процесі та наукових дослідженнях» / О. М. Спірін, Н. С. Прилуцька // *Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка.* – 2011. – № 60. – С. 45–48.

23. Електронна бібліотека ЖДУ імені Івана Франка краща за репозитарій Кембриджського університету [Електронний ресурс] // *Педагогічна преса.* – Режим доступу: <http://pedpresa.ua/120028-elektronna>

biblioteka-zhdu-imeni-ivana-franka-krashha-za-repozytarij-kembrydzhskogo-universytetu.htm. – Дата доступу: 18.02.2015. – Назва з екрана.

24. «Використання потенціалу електронних бібліотек та відкритого доступу для українських освіти і науки». Аналітична записка [Електронний ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/877/>. – Назва з екрана.

25. *Пасмор Н. П.* Сучасна бібліотека – центр створення і зберігання інформаційних ресурсів / Н. П. Пасмор // Питання вдосконалення діяльності відділів рідкісних книг бібліотек в інформаційному забезпеченні науково-освітнього процесу : матеріали виступів учасників круглого столу (м. Харків, 29 берез. 2012 р.). – Харків, 2012. – С. 41–44.

26. *Іванова С. М.* Тенденції використання електронних бібліотек в наукових і навчальних закладах (зарубіжний і вітчизняний досвід) [Електронний ресурс] / С. М. Іванова // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2011. – № 3 (23). – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/view/42>. – Назва з екрана.

27. Електронні бібліотечні інформаційні системи наукових і навчальних закладів : монографія / [Спірін О. М., Іванова С. М., Новицький О. В. та ін.] ; за наук. ред. В. Ю. Бикова, О. М. Спіріна. – Київ : Пед. думка, 2012. – 176 с.

References

1. L. Candela, G. Athanopoulos, D. Castelli, K. El Raheb, P. Innocenti, Y. Ioannidis, A. Katifori, A. Nika, G. Vullo, S. Ross: The Digital Library Reference Model. – April 2011. – p. 17.

2. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 serpnia 2010 r. no. 1723-r Pro skhvalennia Kontseptsii Derzhavnoi tsilovoi prohramy rozvytku profesiino-tekhnichnoi osvity na 2011–2015 roky [Cabinet of Ministers of Ukraine of 27 August 2010 p. no. 1723-r On approval of Concept of the State program of vocational education for 2011–2015]. 2010. 10.11. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.-nsf/ [in Ukrainian].

3. Zakon Ukrainy «Pro Osnovni zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini na 2007–2015 roky» [Law of Ukraine «On the Basic Principles of Information Society in Ukraine in 2007–2015»]. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16> [in Ukrainian].

4. Pro skhvalennia Kontseptsii Derzhavnoi tsilovoi natsionalno-kulturnoi prohramy stvorennia yedynoi informatsiinoi bibliotechnoi systemy «Biblioteka – XXI», Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid

23 hrudnia 2009 r. № 1579-р. [On approval of the Concept of the State national cultural program to create a unified information system library «Library – XXI», Cabinet of Ministers of Ukraine dated 23 December 2009 p. no. 1579-p.]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1579-2009-%D1%80> [in Ukrainian].

5. Postanova, Prohrama, pasport, zakhody «Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi prohramy vprovadzhennia u navchalno-vykhovnyi protses zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii «Sto vidsoktiv» na period do 2015 roku» № 494 vid 13.04.2011 [Resolution, Program, passport, measures «On approval of the State Target Program implementation in the educational process of secondary schools information and communication technologies» One hundred percent «for the period till 2015» no. 494 from 13.04.2011]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy: ofitsiine vydannia – Official Journal of the Ukraine: official publication*. 2011. 20 travnia. no. 35. St. 1462. Kod akta 56403/2011. p. 81 [in Ukrainian].

6. Sukiasjan, Je. R. (2000). Diskussionnyj klub «Termin» [Discussion Club «The term»]. *Nauchnye i tehnicheckie biblioteki – Scientific and technical libraries*, 6, 113–119 [in Russian].

7. Antopol'skij, A. B. (2007). Jelektronnye biblioteki: principy sozdanija: nauch.-metod. posobie [Digital libraries: principles of: scientific method. allowance]. Moscow: Libereja-Bibinform [in Russian].

8. Antopol'skij, A. B., Vigurskij, K. V. (1999). koncepcija jelektronnyh bibliotek [The concept of digital libraries]. *Jelektronnye biblioteki: ros. nauch. jelektronnyj zhurn.* [Digital Libraries: Russian scientific electronic journal]. Vol. 2. Retrieved from <http://www.iis.ru/elib/1999/199902/antopol/antopol.ru.html> [in Russian].

9. Zemskov, A. I, Shrajberg, Ja. L. (2003). Jelektronnye biblioteki: uchebnik dlja vuzov [Digital Libraries: a textbook for high schools]. Moscow: Libereja [in Russian].

10. Kostenko, L. Y. (1998). Problemy formuvannia jelektronnykh bibliotek v Ukraini [Problems of E-formuvannya bibliotek in Ukraïni]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, Kyiv, 1, 220–228 [in Ukrainian].

11. Pavlusha, I. A. (2002). Stvorennia ta rozvytok jelektronnykh bibliotek v Ukraini: bibliotekoznavchyi aspekt (kinets XX – pochatok XXI st.) [Creation and development of digital libraries in Ukraine: bibliotekoznavchyy aspect (the end of XX – beginning of XXI century)]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].

12. Chekmarov, A. O., Solovianenko D. V. (2010). Elektronne seredovyshe bibliotechnoi haluzi: novi resursy ta mozhlyvosti [Electronic library environment sector: new resources and opportunities]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Bulletin*, 6, 51–54 [in Ukrainian].

13. Burger, I. P. (2001). Organizacionnaja struktura vuzovskoj biblioteki v uslovijah formirovanija informacionnogo obshestva [The organizational structure of university libraries in the emerging Information Society]. Extended abstract of candidate's thesis. Novosibirsk [in Russian].

14. Hrabar, N. H. (2010). Biblioteka VNZ – informatsiino-vykhovnyi tsentrlia suchasnoi molodi u komunikatsiinomu prostori [University Library – Information and Educational Center for Youth in the communication space]. *Bibliotechno-inform. servis: suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, 14–15 zhovtnia 2010 r. Kharkiv. pp. 209–214 [in Ukrainian].

15. Drigajlo, V. G. (2004). Missija vuzovskih i drugih nauchnyh bibliotek [The mission of University and Research Libraries]. *Nauchnye i tekhnicheskie biblioteki – Scientific and technical libraries*, 4, 50–55 [in Russian].

16. Komorovskaja, T. V. (2005). Biblioteka vuza v uslovijah transformacii vysshego professional'nogo obrazovanija [University Library in the transformation of higher education]. Candidate's thesis. Novosibirsk [in Russian].

17. Markova, V. N. (2004). Upravlenie bibliotekoj v uslovijah informatizacii vuza [Library management under conditions of informatization of high school] Candidate's thesis. Belgorod [in Russian].

18. Vohrysheva, M. G. (2003). Process razvitija sovremennyh bibliotek s pozicii sinergetiki [The development of modern libraries from the perspective of synergy]. *Nauchnye i tekhnicheskie biblioteki – Scientific and technical libraries*, 6, 4–13 [in Russian].

19. Lapo, P. M., Sokolov, A. V. (2005). Vvedenie v jelektronnye biblioteki [Introduction to Digital Libraries]. Moscow. Retrieved from <http://www.iatp.by/handouts/library/elibraries/2–16.htm> [in Russian].

20. Babenko, V. O. (2009). Stvorenna tipovoi elektronnoi biblioteki vyshchoho navchalnogo zakladu – Creating a digital library of typical university]. *Informatsiini tekhnolohii v osviti – Information Technologies in Education*, 4, 49–53 [in Ukrainian].

21. Abrosimov, A. G., Lazareva, Ju. I. (2008). Jelektronnye biblioteki nauchnyh i obrazovatel'nyh resursov. Uchebno-metodicheskoe posobie Uchebno-metodicheskoe posobie po napravleniju «Jelektronnye obrazovatel'nye resursy»

[Digital libraries of scientific and educational resources. Teaching aid teaching manual in «Electronic educational resources»]. Kazan [in Russian].

22. Spirin, O. M. (2011). Zmist navchalnogo materialu spetsseminaru «Metodyka vykorystannia elektronnykh bibliotek u navchalnomu protsesi ta naukovykh doslidzhenniakh» [Matter of educational material special seminars «Methods of using digital libraries in education and scientific research»] *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka – Bulletin of the Ivan Franko Zhytomyr State University*, 60, 45–48 [in Ukrainian].

23. Elektronna biblioteka ZhDU imeni Ivana Franka krashcha za repozytarii Kembrydzhskoho universytetu [Library Waiting Ivan Franko better than Repository, University of Cambridge]. Pedahohichna presa – Education News, 2015. 18.02. Retrieved from <http://pedpresa.ua/120028-elektronna-biblioteka-zhdu-imeni-ivana-franka-krashha-za-repozytarij-kembrydzhskogo-universytetu.html> [in Ukrainian].

24. «Vykorystannia potentsialu elektronnykh bibliotek ta vidkrytoho dostupu dlia ukrainskykh osvity i nauky». Analitychna zapyska [«Using the potential of digital libraries and open access for Ukrainian Education and Science.» Policy Brief]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen – The National Institute for Strategic Studies*. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/877/> [in Ukrainian].

25. Pasmor, N. P. (2012). Suchasna biblioteka – tsentr stvorennia i zberhannia informatsiinykh resursiv [Modern Library – the center of creation and storage of information resources]. *Pytannia vdoskonalennia diialnosti viddiliv ridkisykh knih bibliotek v informatsiinomu zabezpechenni naukovosvitnoho protsesu: materialy vyst. uchasnykiv «kruhloho stolu»* (m. Kharkiv, 29 berez. 2012 r.). pp. 41–44 [in Ukrainian].

26. Ivanova, S. M. (2011). Tendentsii vykorystannia elektronnykh bibliotek v naukovykh i navchalnykh zakladakh (zarubizhnyi i vitchyzniani dosvid) [Trends in the use of digital libraries and academic institutions (foreign and domestic experience)]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia – Information technology and facilities of teaching*, 3 (23). Retrieved from <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/view/42> [in Ukrainian].

27. Spirin, O. M., Ivanova, S. M., Novytskyi O. V. et al (2012). Elektronni bibliotchni informatsiini systemy naukovykh i navchalnykh zakladiv [Electronic library information systems research and education]. Kyiv, Pedahohichna dumka [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.04.2015.

Irina Bezzub

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Electronic Libraries in Modern Education

The strategy of the modern library's development is based on the using of new informational technologies, one of which is an electronic library, which currently represents an alternative to traditional libraries. Modernization of education requires growing requirements for educational libraries as an important instrument of the educational, scientific and cognitive activity, operational changes in the library work by increasing the informational potential, forming of an informational space and a quick access to the information, the integration of library resources.

The article examines the role of EL in the forming of informational and educational space of Universities, defines tasks, functions and general issues of the organization of typical educational EL and highlights their advantages over traditional library holdings. Review of international and Ukrainian educational projects DL is considered. The author analyzes the effective experience of founding and using of electronic library resources in Ukraine and abroad (project ELibUkr «Library of Ukraine: establishing Knowledge Centers in the universities of Ukraine», the aim of which is the integration of Ukrainian education, science and library activity to the world science communication). The possibility of the educational EL to influence on the University's positions in Ranking Web of Universities (Webometrics) is examined.

Keywords: electronic library, digital library, higher school library, informational technologies.

Ирина Беззуб

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Электронные библиотеки в современном образовании

Стратегия развития современной библиотеки базируется на использовании новейших информационных технологий, одной из которых является электронная библиотека, которая на сегодняшний день представляет собой альтернативу традиционным библиотекам. Модернизация образования требует роста требований к образовательным библиотекам как важного инструмента учебной, научной и познавательной деятельности, оперативных изменений в библиотечной работе путем наращивания информационного потенциала, формирования информационного поля и быстрого доступа к информации пользователей сферы образования, интеграции библиотечных ресурсов.

В статье рассмотрена роль электронных библиотек в формировании информационно-образовательного пространства ВНЗ, определены задачи, функции и общие вопросы организации типичных образовательных ЭБ, освещены их преимущества перед традиционными библиотечными собраниями,

сделан обзор мировых и украинских проектов образовательных ЭБ, проанализированы эффективный опыт создания и использования электронных библиотечных ресурсов образовательного направления в Украине и за рубежом (некоммерческий проект ELibUkr «Электронная библиотека Украины: создание Центров знаний в университетах Украины», целью которого является интеграция украинского образования, науки и библиотечного дела в мировую научную коммуникацию). В статье рассмотрена возможность образовательных ЭБ влиять на позиции ВНЗ в рейтингах университетов мира, в частности, в мировом рейтинге университетских интернет-сайтов Ranking Web of Universities (Webometrics).

Ключевые слова: электронная библиотека, цифровая библиотека, библиотека высшего учебного заведения, информационные технологии.

Андрій Потіха,

наук. співроб. відділу політологічного аналізу СІАЗ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

МЕРЕЖЕВІ СТОРІНКИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ЯК ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС

У статті розглянуто специфіку використання політичними партіями соціальних комунікаційних мереж у політичній діяльності в сучасній Україні. Акцентується увага на вивченні партійних мережеских сторінок, які являють собою інформаційний ресурс і джерела та можуть бути використані при підготовці інформаційно-аналітичного продукту та наукових робіт.

Ключові слова: мережескі сторінки, інформаційний ресурс, політичні партії, інформаційно-аналітичний продукт.

Актуальність теми зумовлена тим, що в умовах зростаючої кількості інформації в засобах масової комунікації постало питання вивчення, збереження та систематизації інформації, представленої в мережі Інтернет. Зокрема, це стосується партійних сторінок у соціальних мережах, через які поширюється інформація, яка може бути цікавою для дослідників. Мережескі сторінки політичних партій стають елементом тієї джерельної бази, за якою можна досліджувати процес партійного будівництва, напрями та методи діяльності окремих політичних партій та трансформацію партійної системи України в цілому.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу головних тенденцій та найбільш характерних особливостей, які є специфічними для функціонування мережеских сторінок політичних партій, розкрити їх сутність як інформаційного ресурсу та джерела підготовки інформаційно-аналітичного продукту.

Джерелами для аналізу стали сторінки в мережі Facebook політичних партій України, представлених у Верховній Раді цього скликання.

Важливою особливістю сучасності є та обставина, що до активної участі в інформаційних процесах у дуже стислі строки долучилися широкі маси членів суспільства. Соціальне спілкування на сьогодні є найбільш організованим і технологічно обумовленим видом комунікації. Сучасне інформаційне суспільство виводить на перший план комунікативний компонент, що стає невід'ємною складовою всіх форм суспільної взаємодії.

Тривалий час явище комунікації досліджувалося такими науковцями, як Н. Луман, Ю. Габермас, В. Конецька, В. Плахов, А. Соколов, Ф. Шарков, В. Різун, О. Холод. Важливими для вивчення проблем соціальної комунікації, зокрема й комунікації в соціальних медіа, є роботи В. Горового, Т. Гранчак, Л. Чуприни, Ю. Половинчак, В. Бондаренко та багатьох інших науковців. Безпосередньо дослідженню політичних комунікацій в інтернет-середовищі, партійного сегмента соціальних медіа та використанню політичними партіями інструментарію соцмереж присвячені наукові розвідки таких дослідників, як В. Недбай («Інноваційні медіа-технології в системі політичних комунікацій») [5], О. Романенко («Дослідження політичної комунікації польських партій у соціальній мережі facebook») [6], Т. Кремень («Політична мобілізація за допомогою використання соціальних медіа: приклад партії піратів») [2], Г. Агафонова («Доцільність використання SMM у оптимізації функціонування політичних партій в Україні») [1], А. Литвиненко («Веб 2.0. Во внешней коммуникации политических партий Германии») [3] та ін.

Варто зазначити, що соціальні мережі, які активно розвиваються, стають каналом для надання суб'єктом впливу потрібної йому інформації. При цьому, як зазначає Л. Смола, цей канал має можливість формувати чітку диференціацію об'єктів впливу та охоплення масштабних аудиторій, зменшувати здатності об'єкта впливу блокувати інформацію, організувати протидію в інформаційній сфері не тільки проти визнаних ворогів, а й проти задекларованих партнерів [7].

Саме специфічні можливості соціальних медіа, їх здатність «доносити» потрібну інформацію до реципієнта, дешевизна та доступність такої технології обумовили поширення використання їх платформи серед політичних партій.

Крім того, як слушно зазначає політолог О. Маліс, «функція глобальної мережі Інтернет у діяльності сучасних політичних партій полягає у забезпеченні постійного суспільно-політичного дискурсу з можливістю електронного зворотного зв'язку в режимі реального часу між представниками політичних партій та їх потенційним електоратом» [4].

Отже, аналіз комунікації на партійних сторінках соціальних мереж може стати результативним стосовно визначення партійних меседжів, які підтримуються громадськістю, виявлення пріоритетних напрямів партійної роботи, на які сформувався суспільний запит, визначення перспективних лідерів, які користуються суспільним авторитетом.

Аналізуючи парламентські виборчі кампанії, експерти звернули увагу на активність політичних партій у соцмережах саме напередодні виборчої

кампанії та під час її проведення й зменшення активності по завершенні виборів. Зокрема, у 2012 р. лідером використання Facebook виявилася Комуністична партія України (993 пости під час парламентської виборчої кампанії). Інші партії мали скромніші показники: ВО «Свобода» – 545 постів, ВО «Батьківщина» – 504, політична партія УДАР – 463, Партія регіонів – 404, партія Наталії Королевської «Україна – Вперед!» – 369 і політична партія «Наша Україна» – 144 постами [8].

Під час парламентської виборчої кампанії 2014 р. і після виборів ситуація змінилась. Зокрема зросла активність у соціальних мережах ВО «Батьківщини». Був удосконалений сайт партії, посилено його змістовне наповнення шляхом представлення інформації про діяльність партії та її регіональні відділення, основні програмні засади, структуру, фракцію в парламенті тощо. Партійний сайт дає можливість переходу на партійні сторінки соціальних медіа, де представлена «Батьківщина». Станом на 14 квітня 2015 р. партія підтримувала функціонування власних сторінок у мережах Facebook, Twitter, «ВКонтакте» і YouTube.com. До цього варто додати персональні сторінки у Facebook і Twitter лідера партії Ю. Тимошенко. При цьому достатньо показово, що персональна сторінка Ю. Тимошенко у Facebook користується в учасників мережі набагато більшою популярністю, ніж сторінка «Батьківщини» – станом на 14 квітня її вподобало 87 700 користувачів мережі на противагу 28 497, які вподобали сторінку партії. Такі дані можуть служити додатковим аргументом на користь того, що «Батьківщина» залишається партією лідерського типу, рейтинг і вплив якої здебільшого визначаються впливом її лідера.

У березні – квітні 2015 р. на сторінці партії у Facebook щодня з'являлось, у середньому, 6–10 повідомлень, з якими ознайомлювалося до 3000 користувачів, причому половина з них робила перепублікацію (перепост) – розмішувала інформацію на власній сторінці, долучаючи до інформації, таким чином, своїх друзів або підписників. Слід зазначити, що кількість тих, хто вподобав сторінку «Батьківщини» у Facebook, має тенденцію до збільшення: із 6 по 14 квітня їх кількість зросла майже на 100 осіб – з 28 395 до 28 497.

Автори повідомлень акцентують увагу на актуальних проблемах, які цікавлять багатьох пересічних громадян. Зокрема, після виборчої кампанії 2014 р. значна увага приділялася темі арешту Н. Савченко, якій було надано інформаційний акцент не лише під час виборчої кампанії «Батьківщини», а і в поствиборний період. Показово у зв'язку з цим, що обкладинка сторінки «Батьківщини» у Facebook містить

зображення Н. Савченко з надписом «Незламна» (за аналогією з однойменним фільмом, який демонструвався в цей час у кінотеатрах України) та хештегом ¹⁶ #FREESAVCHENKO (рис. 1).

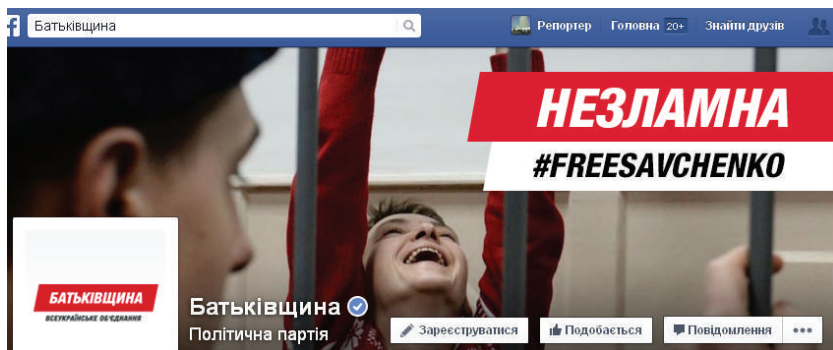

Рис. 1. Обкладинка сторінки «Батьківщини» у Facebook

Джерело: <https://www.facebook.com/Batkivshchyna>

Також популяризувалася діяльність лідера партії Ю. Тимошенко: розмішувалась інформація стосовно її виступів, заяв, участі в різних заходах. Наприклад, за перший тиждень квітня 2015 р. лідерами вподобань відвідувачів сторінки «Батьківщини» у Facebook стали пости, у яких висвітлювалась участь Ю. Тимошенко в черговій програмі відомого журналіста С. Шустера, стосовно підтримки лідером «Батьківщини» реформування Національної комісії з регулювання електроенергетики (477 вподобань), необхідності зниження до обґрунтованих стандартів «державних норм для будівництва» нормативів на тепло для громадян (487), вимоги ліквідації НАК «Нафтогаз України» як «надбудови і величезного корупційного осередку в країні» (595), пропозиції Ю. Тимошенко створити слідчу комісію в парламенті, яка проаналізує підвищення тарифів на комунальні послуги (638). До і після програми розмішувані на сторінці пости отримували в середньому близько сотні вподобань. Винятком став пост «Вітаємо українку Марію Музичук, яка стала чемпіонкою світу з шахів. У фіналі змагань Марія у блискучому

¹⁶ Хештег або гештег (англ. Hashtag, hash – символ решітки) – слово або фраза, яким передє символ «#». Користувачі можуть об'єднувати групу повідомлень за темою або типом з використанням хештегів – слів або фраз, які починаються з #.

стили перемогла російську спортсменку», який сподобався 2366 відвідувачам сторінки.

Більшість позитивних відгуків тривалий час стосувалися Н. Савченко та Ю. Тимошенко. Водночас навіть негативні відгуки популяризували «Батьківщину», адже спричиняли жваві дискусії серед опонентів, залучаючи все більше користувачів сторінки. При цьому мережевий сервіс дає змогу в багатьох випадках визначити місцеперебування коментаторів і таким чином зробити висновки стосовно симпатій мешканців того чи іншого регіону України та тих питань, які їх хвилюють.

Радикальна партія Олега Ляшка увійшла до парламенту восени 2014 р. і одразу ж розгорнула активну діяльність не лише в парламенті, а й у соціальних мережах, розраховуючи на підтримку широкої аудиторії. Сайт Радикальної партії насичений гаслами, заявами та різноманітною інформацією про структуру партії, її діяльність і про лідера партії О. Ляшка.

Партійний сайт забезпечує переходи на сторінки партії в соціальних мережах. Станом на 14 квітня 2015 р. партія була представлена в мережах Facebook, Twitter, «ВКонтакте» і YouTube.com. Показовим є концентрація уваги на особистості лідера «радикалів» О. Ляшка, ім'я якого було інтегровано в назву партії, а зображення прикрасили партійні сайт і мережеві сторінки (рис. 2).

Рис. 2. Обкладинка сторінки Радикальної партії Олега Ляшка у Facebook

Джерело: <https://www.facebook.com/O.Liashko>

При цьому партійна сторінка Радикальної партії у Facebook є одночасно і персональною сторінкою її лідера. Можливо, саме цим пояснюється кількість мережевих прихильників «радикалів»: станом на середину

березня 2015 р. кількість тих, хто вподобав сторінку, досягла понад 171 000, на 14 квітня – 173 123.

Кожного дня на сторінці Facebook з'являється близько 10 постів, серед яких переважає інформація, пов'язана з лідером партії О. Ляшком.

Характер повідомлень витриманий у стилі Радикальної партії: критика своїх опонентів у жорсткій формі, радикальні пропозиції щодо змін у країні. Також акцентується увага на конфліктах за участю «радикалів». І саме подібна інформація викликає жваву дискусію серед прибічників і противників партії. Імовірно, саме на це й розрахована така інформація, щоб привернути увагу до партії більшої аудиторії. Як зазначає Р. Шафер (Richard W. Schaffert), конфлікт привертає увагу глядачів, слухачів і читачів преси. І чим більший конфлікт, тим більша аудиторія [9]. Подібне твердження можна віднести не лише до класичних ЗМІ, а й до специфіки комунікації в Інтернеті, який став важливим каналом зв'язку політиків з потенційними виборцями. Показово у зв'язку з цим, що кількість уподобань і коментарів під постами Радикальної партії в кілька разів перевищує кількість вподобань і коментарів під повідомленнями на сторінці «Батьківщини». З іншого боку персональна сторінка Ю. Тимошенко за активністю відвідувачів випереджає спільний мережевий проект О. Ляшка і Радикальної партії. Наприклад, привітання з Великоднем від О. Ляшка станом на 14 квітня здобуло 643 вподобання, у той час як Ю. Тимошенко – 4431.

Менш представлена в соціальних мережах партія В. Кличка УДАР, представники якої увійшли до Верховної Ради VIII скликання разом із «Блоком Петра Порошенка». Станом на 14 квітня 2015 р. партійний сайт дає переходи лише на персональну сторінку В. Кличка та партійну сторінку УДАРу в мережі Facebook. Цілком характерно для вітчизняного партійного поля кількість прихильників персональної мережевої сторінки В. Кличка значно перевищує тих, хто вподобав сторінку партії: 108 820 проти 7658 станом на середину квітня 2015 р. При цьому зростання кількості прихильників сторінки практично не відбувається. С 6 по 14 квітня сторінку вподобало сім осіб (для порівняння: кількість тих, хто цікавився сторінкою «Батьківщини», зросла на 102 особи).

Щодня на мережеві сторінці УДАРу з'являється 3–7 постів, але відгуків на них небагато, переважно – до 50, за винятком деяких матеріалів, які продивились і оцінили понад 260 осіб. Наприклад Великодній пост на сторінці УДАРу станом на 14 квітня 2015 р. не отримав жодного коментаря, набравши лише 76 вподобань і 11 поширень. Опосередковано такий результат може говорити про зниження рейтингу партії на

загальнодержавному рівні. Цікавим при цьому є більш активна оцінка того самого посту на персональній сторінці В. Кличка – 654 вподобання, 20 поширень та більше 100 коментарів, хоча відношення до повідомлення з них має близько половини – решта стосуються тих питань, які на той час турбували мешканців Києва (відключення опалення, підпал собачого притулку, забудови тощо).

Так само, як і УДАР, не надто використовує соціальні мережі для просування власного бренду партія «Блок Петра Порошенка» («Солідарність»), яка і без соціальних медіа має потужний інформаційний ресурс і використовує його сповна. Партійний сайт дає переходи лише на сторінки в мережах Facebook і Twitter. Тим не менше присутність партії в Інтернеті активізується – вона має сайт, насичений інформацією про події в Україні, міжнародні зв'язки, діяльність посадовців, членів БПП. Тут можна ознайомитись із структурою партії, її регіональними підрозділами, основними партійними інформаційними ресурсами. Крім того, на сайті представлено цікаві аналітичні, фото- і відеоматеріали. Щодо сторінок у соціальних мережах, то їм приділяється менше уваги. Станом на 14 квітня 2015 р. сторінку партії в мережі вподобали 6779 відвідувачів (для порівняння: персональна сторінка лідера партії Президента П. Порошенка станом на той же час отримала 345 630 вподобань і лідирувала серед персональних сторінок сьогоденішніх політиків першого ешелону). На партійній сторінці БПП у Facebook розміщена інформація про поточні події, дискусійні матеріали для обговорення (відгуків на інформацію, у середньому, від 2 до 50). Імовірно, така низька активність користувачів зумовила і невелику кількість постів на сторінці (2–5 щодня). Подібна картина спостерігається і в Twitter. Здебільшого це пояснюється тим, що партія «вибудувалась» під Президента П. Порошенка і як самостійна політична сила наразі не відбулась. Враховуючи це, можна прогнозувати, що у випадку продовження такої тенденції після закінчення президентського терміну П. Порошенка партія зійде з політичного поля. Натомість на сторінці П. Порошенка, ім'ям якого названо партію, у Facebook активність набагато більша.

Зокрема, привітання П. Порошенка на адресу В. Семеренко з перемогою на чемпіонаті світу з біатлону переглянули 11 908 осіб, прокоментували – 113 і поширили пост на інші сторінки в соціальних мережах 492 особи. Більшість постів на президентській сторінці також спричинила значну зацікавленість користувачів Інтернет (понад тисяча і більше переглядів і відгуків).

Більш популярним і технологічним політичним проектом, відповідно до аналізу мережевої активності, виявилася партія «Народний фронт» – станом на 14 квітня 2015 р. її сторінка у Facebook отримала 21 366 вподобань. Партія «Народний фронт» провела вдалу виборчу кампанію у 2014 р. і стала одним з переможців виборчих перегонів. Цей результат партія отримала, зокрема, і завдяки активній інформаційній роботі в ЗМК. Після виборів партія не зменшила інформаційну присутність у ЗМК, а ще більше наростила її. Інтернет відіграє важливу роль у цьому процесі.

Станом на середину березня 2015 р. партійний сайт «Народного фронту» став одним з найбільш насичених інформаційних ресурсів. Тут можна ознайомитись з основними партійними документами, планами партії на майбутнє, отримати інформацію щодо регіональних відділень партії та їх діяльності. Особливість сайту – велика кількість інформації про діяльність державних органів влади, зокрема уряду та місцевих органів самоврядування. На сайті розміщено різноманітні фото- та відеоматеріали, а також позначена можливість переходу на партійні сторінки в таких мережах, як Facebook, Twitter, «ВКонтакте», «Однокласники», YouTube.com, Google+. Таким чином, «Народний фронт» посів перше місце серед коаліційних парламентських партій за використанням соціальних медіа.

При цьому, судячи із сайту партії та її сторінок у Facebook, Twitter та «ВКонтакте», на відміну від політичних партій В. Кличка та П. Порошенка, «Батьківщини» та Радикальної партії Олега Ляшка, «Народний фронт» робить ставку на команду, що підтверджується розміщенням на головній сторінці партійного сайту та обкладинках згаданих мереж слогану «Сильна команда для складних часів» (див. рис. 3).

Динаміка зростання кількості тих, хто вподобав сторінку «Народного фронту» у Facebook або продемонстрував свій інтерес до неї, показує збереження партією свого політичного впливу, незважаючи на невтішні результати соціологічних опитувань: до середини березня 2015 р. партійну сторінку у Facebook відвідали та відгукнулися на неї близько 21 тис. користувачів мережі, а вже на середину квітня їх кількість сягнула 21 369. Партія «Народний фронт» поширювала інформацію щоденно і кількість цих повідомлень від 8 до 36. Переважно, це виступи лідерів партії, заяви та інша інформація, яка часто з'являлась і в інших засобах масової інформації.

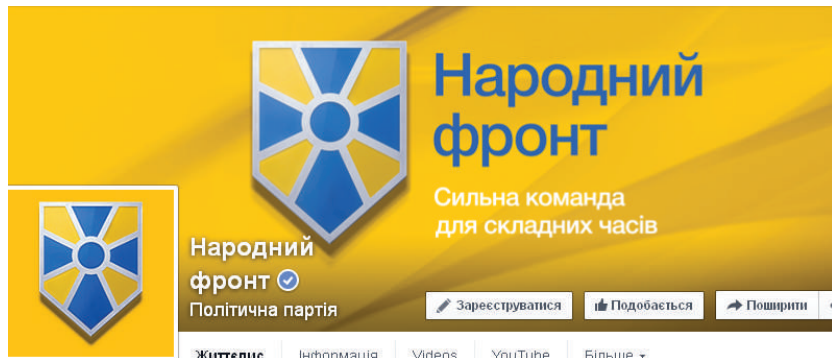

Рис. 3. Обкладинка сторінки «Народного фронту» у Facebook

Джерело: <https://www.facebook.com/nfront.org.ua?fref=ts>

Крім публікацій, що стосуються лідера партії А. Яценюка, на сторінці розміщувалась також інформація і щодо інших партійних облич – О. Турчинова, А. Парубія, А. Авакова, А. Геращенко, Л. Ємця, Є. Дейдея та ін. При цьому кожен з них має в мережі персональну сторінку і власних прихильників. Фактично, «Народний фронт» працює в мережі мережевим же методом, охоплюючи таким чином максимальну кількість користувачів і забезпечуючи у підсумку синергетичний ефект для своєї інформаційної політики. Водночас лідером уподобань серед згаданих політиків залишається А. Яценюк, мережева підтримка якого наближається до президентської: на середину квітня 2015 р. – 331 883 і 345 630 вподобань відповідно. Великодне привітання лідера партії А. Яценюка на сторінці «Народного фронту» станом на той же час збрало 11 872 перегляди, 770 вподобань, 108 перепублікацій і 34 коментаря, з яких усі – відповідь на привітання та слова підтримки. Показово, що серед тих, хто відгукнувся на привітання Прем'єра, більшість – мешканці Києва, Одеси, Кривого Рога, Дніпропетровська, Харкова, Хмельницького, Житомира, що загалом відповідає географії електоральної підтримки партії.

Разом з тим, незважаючи на впізнаваність облич команди «Народного фронту», їхній досвід політичної діяльності та участі в різних політичних проектах, а також технологічні підходи до здійснення медіа-політики, підтримка цієї партії в мережі поступається, тим не менше, підтримці користувачами останньої політичної партії, представленої в парламентській більшості – «Об'єднання «Самопоміч»», яка на середину квітня

підтримувала функціонування власних сторінок у соціальних мережах Facebook і Twitter. Кількість тих, хто вподобав сторінку партії у Facebook, станом на середину березня 2015 р. становила 74 тис. користувачів мережі, на середину квітня – 74 092, демонструючи уповільнену динаміку зростання, проте перевищувала кількість тих, хто підтримав «Блок Петра Порошенка», УДАР, «Батьківщину» та «Народний фронт», що говорить про потенціал цієї партії.

Протягом згаданого періоду на мережевій сторінці «Об'єднання «Самопоміч»» щоденно оприлюднювалось 7–10 повідомлень, з якими знайомились і коментували їх до 600 осіб.

З 1 по 7 квітня найбільша кількість вподобань, яку отримали розміщені публікації – 858 (пост «Справжньої боротьби з олігархами з боку керівництва держави – я не бачу», – Є. Соболев), у середньому ж – від 80 до 600 уподобань, найменша кількість – два уподобання публікації (пост «Об'єднання «Самопоміч» оголошує про створення осередку в м. Володарську-Волинському»). Найпопулярніші публікації стосуються питань децентралізації, газопостачання, боротьби з корупцією, реформування судової системи, податкової та земельної реформ. Найменше зацікавили користувачів мережі три повідомлення стосовно розбудови партії в регіонах (1, 2, 7 уподобань станом на 6 квітня 2015 р.).

Публікації активно коментуються та поширюються, що говорить про небайдужість аудиторії. У середньому під кожною публікацією від 30 до 60 поширень. Показово, що лідером перепублікацій станом на 6 квітня стало повідомлення про необхідність вимірювання калорійності газу, яке постачається населенню (більше 200 перепублікацій), з чого можна зробити висновок про пріоритети відвідувачів сторінки (для порівняння – лідер вподобань, пост «Справжньої боротьби з олігархами з боку керівництва держави – я не бачу», – Є. Соболев» отримав лише 109 поширень). Ця публікація набрала також понад 50 коментарів.

Що стосується парламентської опозиції, то у Верховній Раді VIII скликання вона представлена новою політичною силою «Опозиційний блок», яка була створена напередодні парламентських виборів 2014 р. на руїнах колишньої партії влади – Партії регіонів. Вивчивши досвід Партії регіонів, «опозиціонери» створили свій сайт в Інтернеті та сторінки в соціальних мережах.

На сьогодні партія представлена в таких соціальних мережах, як Facebook, Twitter, «ВКонтакте», «Однокласники», YouTube.com, Google+, Instagram, Pinterest.

Показовою при цьому в плані електорату «Опозиційного блоку» і, відповідно, поширюваних партією цінностей та ідей є підтримка сторінки партії в різних мережах. Найбільша – у групи в російській мережі «Одноклассники» – станом на середину квітня 17 980 користувачів, «ВКонтакте» – 5385 і у Facebook – 14 444 користувачів. Для порівняння: на той саме час мережева підтримка представленого в тих самих мережах «Народного фронту» виглядає принципово іншим чином: найбільш популярний в україномовного населення Facebook – 21 369, «ВКонтакте» – 423 та «Одноклассники» – 369.

Ще одна відмінна від інших парламентських партій риса «опозиціонерів» – ведення сторінок російською мовою. Незважаючи на кількість підписників мережевих сторінок «Опозиційного блоку», публікації на цих сторінках ними не надто коментуються та поширюються. Так, середня кількість вподобань під повідомленнями партії в «Одноклассниках» протягом перших тижнів квітня 2015 р. – від 10 до 20. Максимальна кількість – 26 і 27 – під публікаціями «А. Вилкул: Несмотря на принятые законы о героизации УПА, мы не дадим переписать историю нашего народа и защитим ветеранов» та заявою «Опозиційного блоку» від 9 квітня відповідно з приводу ухвалення цього дня Верховною Радою пакета законів щодо декомунізації.

У Facebook ситуація дещо краща: середня кількість вподобань під публікаціями «опозиціонерів» тут становить 50–60. Лідером уподобань на кінець оглядового періоду, за винятком привітання з Великоднем (140 уподобань), стала публікація «Оппозиционный блок требует от Президента наложить вето на закон, раскалывающий общество, попирающий Конституцию и демократию в Украине» від 10 квітня стосовно протесту з приводу вже згаданого «декомунізаційного пакета». Повідомлення підтримали 127 користувачів мережі та поширили 30. Але навіть воно не спричинило активного обговорення – публікацію прокоментували всього шість користувачів. Відсутність активного коментування за наявності близько 15 тис. прихильників сторінки може говорити або про штучність цієї цифри – використання «примусового» підходу стосовно членів партії та технології «ботів»¹⁷, або про специфічність аудиторії «Опозиційного блоку», яка демонструє неготовність до вислов-

¹⁷ Бот (англ. bot, від англ. robot – робот) – програма, що виконує автоматично й/або за заданим розкладом які-небудь дії, і має в цьому якусь подібність із людиною.

лювання власної думки та готова сприймати думки, трансльовані іншими. Обидва висновки не на користь «опозиціонерів».

Щодо Партії регіонів, яка дала життя «Опозиційному блоку», втративши місце в парламенті, то ця політична сила вже давно мала можливість проводити свою політику через сучасні ЗМК. Проте, будучи при владі, Партія регіонів проявляла себе в соціальних мережах не досить активно. Після зміни влади значна частина інформації зникла із сайту партії і стала недоступною для користувачів. Натомість з'явилася зовсім інша структура сайту та інша інформація, переважно критичного плану щодо діяльності представників нової влади. Що ж до соціальних мереж, то Партія регіонів станом на квітень 2015 р. має власні сторінки у Facebook, Twitter, «ВКонтакте» і YouTube.com, але їх оновлення не відбувається з травня 2014 р., з чого можна зробити висновок, що в найближчий перспективі впливовим політичним суб'єктом Партію регіонів уже ніхто не розглядає.

Отже, як показує проведений аналіз, використовуючи мережеві сторінки політичних партій як джерело підготовки інформаційного продукту, аналітики можуть робити висновки стосовно основних меседжів, які експлуатуються партіями під час виборчих кампаній і в період між виборами, динаміки рейтингу партії, її підтримки з боку виборців у різних регіонах країни, позицій та перспектив партійних лідерів, розбудови партійної мережі. Найбільш показовими критеріями для цього виступають кількість вподобань партійної сторінки в мережі (хоча цей показник не обов'язково говорить про підтримку політичної сили, він однозначно показує її впливовість), кількість і характер коментарів під розміщеними на сторінці повідомленнями, кількість уподобань повідомлень та кількість їх перепублікацій відвідувачами сторінки. Останнє також показує той контент, який наразі є цікавим користувачам мережі та ілюструє суспільні очікування.

Проте інформація в соціальних мережах легко доступна лише протягом короткого часу, адже старі повідомлення перекриваються новими, а пошукові інструменти в мережевих сторінках відсутні. Отже, з часом знайти потрібну інформацію буде практично неможливо. До того ж не можна виключати, що частина постів може бути просто видалена власниками сторінки і зникне назавжди. Інформаційно-аналітичні служби бібліотек намагаються оперативнo відслідковувати й зберігати інформацію, яку поширюють політичні партії. Зокрема, працівники Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) НБУВ при підготовці консолідованих аналітичних матеріалів використовують інформацію партійних мережевих сторінок. Усі ці матеріали

зберігаються в базі даних СІАЗ. Також інформація з партійних мережевих сторінок використовується працівниками СІАЗ при підготовці аналітичних матеріалів, які публікуються на сторінках таких видань як «Україна: події, факти, коментарі», «Резонанс» тощо.

Збереження інформації сайтів і мережевих сторінок політичних партій, як інформаційного ресурсу є важливою складовою формування інформаційного фонду суспільства з метою подальшого використання при підготовці наукових і науково-аналітичних матеріалів.

Література

1. Агафонова Г. С. Доцільність використання SMM у оптимізації функціонування політичних партій в Україні [Електронний ресурс] / Г. С. Агафонова // Політологічні записки. – 2013. – № 7. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Polzap_2013_7_10.pdf. – Назва з екрана.

2. Кремень Т. Політична мобілізація за допомогою використання соціальних медіа: приклад партії піратів [Електронний ресурс] / Т. Кремень // Internetua. – Режим доступу: http://fsn.fhum.info/pdf/136/136_36.pdf. – Назва з екрана.

3. Литвиненко А. А. Веб 2.0. Во внешней коммуникации политических партий Германии [Электронный ресурс] / А. А. Литвиненко // Internetua. – Режим доступа: http://www.teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2012/2/politika/litvinenko.pdf. – Загл. с екрана.

4. Маліс О. Політичний сайт як посередник між суб'єктами політики та суспільством [Електронний ресурс] / О. Маліс // Віче. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1160/>. – Назва з екрана.

5. Недбай В. В. Інноваційні медіа-технології в системі політичних комунікацій [Електронний ресурс] / В. В. Недбай. – Режим доступу: <http://mydisser.com/ua/catalog/view/247/249/12902.html>. – Назва з екрана.

6. Романенко О. Дослідження політичної комунікації польських партій у соціальній мережі facebook [Електронний ресурс] / О. Романенко // Internetua. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/813>. – Назва з екрана.

7. Смола Л. Є. Детермінанти політичного процесу сучасності: теоретико-методологічний аналіз в інформаційно-психологічному вимірі / Л. Є. Смола. – Київ : Вид. дім Дмитра Бурого, 2010. – С. 92–93.

8. Фейсбук у виборчій кампанії-2012: вторинний засіб політичної комунікації [Електронний ресурс] // Internetua. – 2013. – 2.08. – Режим доступу: <http://ua.ejo-online.eu/1291>. – Назва з екрана.

9. Schaffert, Richard W. The Media's Influence on the Public's Perception of Terrorism and the Question of Media Responsibility. *Media Coverage and Political Terrorists*. – N. Y. : Praeger Publishers. – 1992. – P. 61–79.

References

1. Ahafonova, H. S. (2013). Dotsil'nist' vykorystannia SMM u optymizatsii funkcionuvannia politychnykh partij v Ukraini [The feasibility of using SMM to optimize the functioning of political parties in Ukraine]. *Politologichni zapysky – Political notes*, 7. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Polzap_2013_7_10.pdf [in Ukrainian].

2. Kremen', T. Politychna mobilizatsiia za dopomohoiu vykorystannia sotsial'nykh media: pryklad partii pirativ [Political mobilization through the use of Social Media: The Case of the Pirate Party]. *fsn.fhum.info*. Retrieved from http://fsn.fhum.info/pdf/136/136_36.pdf [in Ukrainian].

3. Litvinenko, A. A. (2012). Veb 2.0. Vo vneshnej kommunikacii politicheskikh partij Germanii [Web 2.0. In the external communication of political parties in Germany]. *www.teoria-practica.ru*. Retrieved from http://www.teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2012/2/politika/litvinenko.pdf [in Russian].

4. Malis, O. Politychnyj sajt iak poserednyk mizh sub'iektamy polityky ta suspil'stvom [Sites as a link between political actors and society]. *Viche – Chamber*, 20. *viche.info*. Retrieved from <http://www.viche.info/journal/1160/> [in Ukrainian].

5. Nedbaj, V. V. Innovatsijni media-tehnolohii v systemi politychnykh komunikatsij [Innovative media technology in political communication]. *mydisser.com*. Retrieved from <http://mydisser.com/ua/catalog/view/247/249/12902.html> [in Ukrainian].

6. Romanenko, O. Doslidzhennia politychnoi komunikatsii pol's'kykh partij u sotsial'nij merezhi facebook [The study of political communication Polish parties in the social network facebook]. *social-science.com.ua*. Retrieved from <http://social-science.com.ua/article/813> [in Ukrainian].

7. Smola, L. Ye. (2010). Determinanty politychnoho protsesu suchasnosti: teoretyko-metodolohichnyj analiz v informatsijno-psykholohichnomu vymiri [Determinants of our political process: theoretical and methodological analysis in information-psychological dimension], 92–93. Kyiv: Vyd. dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].

8. Fejsbuk u vyborchij kampanii-2012: vtorynnyj zasib politychnoi komunikatsi. (2013). [Facebook in the election campaign 2012: secondary means

of political communication]. *ua.ejo-online.eu*. Retrieved from <http://ua.ejo-online.eu/1291> [in Ukrainian].

9. Schaffert, Richard W. (1992). *The Media's Influence on the Public's Perception of Terrorism and the Question of Media Responsibility. Media Coverage and Political Terrorists*. N. Y. : Praeger Publishers.

Стаття надійшла до редакції 21.04.2015.

Andrii Potikha

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Network Page of Political Parties as an Information Resource

Political parties often use their pages in social networks to disseminate information in order to promote their political power.

Analysis of communication to the party pages of social networks can be effective in determining the party initiatives that are supported by the public. As well as identifying priority areas of work of the party, which formed a public inquiry, identifying future leaders who use public authority.

Using the web pages of political parties as a source of information products, analysts can draw conclusions about the main message of which are operated parties during election campaigns and in between elections, Rating party, its support from voters across the country, position and prospects of the party leaders of the party network.

However, the information in social networks is readily available only for a short time, because the old messages with new overlap, and search tools in the web pages are missing. Saving networking sites and pages of political parties is an important component of Development of Information Society Fund for further use in the preparation of scientific and analytical materials.

Keywords: network page, information resource, political parties, information and analytical product.

Андрей Потиха

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Сетевые страницы политических партий как информационный ресурс

Политические партии используют сегодня свои страницы в социальных сетях для распространения информации с целью популяризации своей политической силы.

Обосновывается, что анализ коммуникации на партийных страницах социальных сетей может стать результативным при определении партийных инициатив, которые поддерживаются общественностью, выявления приоритетных направлений партийной работы, на которые сформировался общественный запрос, определение перспективных лидеров, пользующихся общественным авторитетом.

Подчеркивается, что, используя сетевые страницы политических партий как источник подготовки информационного продукта, аналитики могут делать выводы относительно основных сообщений, которые эксплуатируются партиями во время избирательных кампаний и в период между выборами, динамики рейтинга партии, ее поддержки со стороны избирателей в разных регионах страны, позиций и перспектив партийных лидеров, развития партийной сети.

Однако информация в социальных сетях легко доступна лишь в течение короткого времени, ведь старые сообщения перекрываются новыми, а поисковые инструменты в сетевых страницах отсутствуют, в связи с чем акцентируется внимание на необходимости сохранения информации сайтов и сетевых страниц политических партий как информационного ресурса, являющегося важной составляющей формирования информационного фонда общества с целью дальнейшего использования при подготовке научных и научно-аналитических материалов.

Ключевые слова: сетевые страницы, информационный ресурс, политические партии, информационно-аналитический продукт.

Валентина Медведєва,

канд. іст. наук, наук. співроб. відділу оперативної інформації СІАЗ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

СУЧАСНА БІБЛІОТЕКА В РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНОЇ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

Стаття присвячена тенденціям змін у бібліотечній практиці в контексті розвитку інформатизації, удосконаленню роботи інформаційно-аналітичних структур як популяризаторів інформаційних фондів, зростаючому значенню всього комплексу технологій сучасної бібліотеки в забезпеченні доступу до якісної інформації, широкому всім категоріям користувачів.

Ключові слова: сучасна бібліотека, інформатизація суспільства, інформаційні ресурси, інформаційно-аналітична діяльність, інформаційні технології.

На сьогодні в Україні процеси глобалізації та інформатизації супроводжуються значним зростанням обсягів інформаційних потоків, інтенсивністю інформаційних обмінів, що у першу чергу висуває нові вимоги до інформаційної діяльності бібліотечних установ як суспільного інституту.

З розвитком постіндустріального суспільства інформація стає дедалі важливішим економічним, політичним і соціальним ресурсом сучасного суспільства. Його ефективне використання передбачає вдосконалення процесів керування цим ресурсом, мобілізацію всіх активних членів суспільства на постійну самоосвіту, завдяки чому істотно зростає роль сучасних бібліотечних установ [1].

Перетворюючись у сучасні інформаційні центри, оволодіваючи все новими й новими електронними інформаційними технологіями, удосконалюючи на шляху комп'ютеризації традиційні форми своєї роботи, бібліотеки стають ефективною складовою вдосконалення механізмів суспільного розвитку. Удосконалення процесу керування інформаційними ресурсами стало важливим чинником підвищення ефективності управлінської діяльності, а включення вітчизняної бібліотечної системи в процеси інформатизації обіцяє не лише доступ до інформаційних ресурсів усім категоріям громадян, але й створює також умови для ефективного використання інформаційних ресурсів, обіцяє зростання творчого потенціалу українського суспільства.

Важливим і продуктивним у дослідженні цих процесів став соціокультурний підхід, представлений у працях відомих теоретиків сучасної бібліотечної діяльності К. Вигурського, Р. Мотульського, Я. Шрайберга, А. Соляник та ін. Серед загальних питань інформатизації необхідно виокремити теоретичне осмислення процесу вдосконалення співробітництва бібліотек з науковими установами, що знайшли відображення в роботах М. Слободяника, Л. Дубровіної та ін. Загальні питання аналізу процесу розвитку та використання електронних ресурсів висвітлювалися в працях Б. Шумилова, В. Широкова, П. Бакута, А. Гиржона, В. Степанова.

Отже, питання інформатизації сучасного суспільства, формування його інформаційних ресурсів, перетворення бібліотек в інформаційні центри, проблеми використання комп'ютерних технологій у бібліотечних установах стало важливим напрямом сучасних досліджень у бібліотекознавстві, індології, теорії управління та інших суміжних наук.

Мета статті – узагальнити досвід роботи сучасної бібліотеки у розвитку суспільної інформатизації.

На сьогодні для нашої країни побудова інформаційного суспільства, інтеграція з допомогою нових інформаційних технологій у міжнародне співтовариство є одним з головних національних пріоритетів. При цьому необхідно зазначити, що сучасна Україна дедалі більше набуває рис такої спільноти. Доказом цього є постійне зростання потреб в інформаційних ресурсах, які стають необхіднішими для інтенсифікації всіх галузей людської діяльності. Важливою умовою успішного розвитку сьогодні є розробка технологій ефективного використання наявної інформації. В інформаційній сфері сьогодні, як ніколи раніше, стала дещо переосмислена класична фраза про те, що «продуктивність праці (в інформаційній сфері) вирішує все».

Джерелами інформаційних обмінів сьогодні є:

- інформаційні ресурси глобального інформаційного простору, які стали широкодоступними, завдяки сучасним інформаційним електронним технологіям;

- фонди бібліотечних установ, установ науки, архівних установ та інших інформаційних центрів, де зберігається вже апробована суспільством інформація;

- продукти постійного інформаційного виробництва, які активно вводяться в суспільний обіг;

- вторинні продукти наявних інформаційних ресурсів, підготовлені в режимі «інформація на базі інформації», які вводяться в обіг

спеціальними структурами з обробки й узагальнення інформації: «фабриками думки» та іншими аналітичними центрами [2].

В організацію використання кожного із цих ресурсів включена бібліотека. Вона стає тією важливою ланкою, що забезпечує успішну реалізацію всіх питань суспільного розвитку в наш час. Нині підвищення суспільного попиту на послуги бібліотечних установ диктує необхідність формування з допомогою бібліотек, нових форм організації інформаційного простору, витримка характерного для нашого часу стрімкого темпу своєчасного впровадження інноваційних технологій, високоякісного кадрового забезпечення в інформаційній сфері.

Зважаючи на наявну ситуацію в бібліотечній сфері, глибоку матеріально-технологічну відсталість рівня району і окремих населених пунктів, шлях модернізації систем очевидно, потрібно починати з підвищення рівня комп'ютеризації всіх технологічних процесів, що звільняє фахівців від рутинної праці, а також обов'язкового підключення бібліотечних установ до Інтернету. Цей обов'язковий набір технологічних нововведень даватиме змогу використати переваги кооперації в бібліотечній сфері, при якій навіть з допомогою наявних двох-трьох комп'ютерів місцева бібліотека може організувати широкий асортимент інформаційних послуг. Адже у своїй діяльності вона буде спиратися на кооперований інформаційний фонд, технологічні можливості суміжних закладів.

Як показує практика, широким попитом серед сучасних користувачів, особливо тих, що користуються дистантними можливостями обслуговування, впроваджуваними у великих бібліотеках, попитом, обумовленим практичними потребами, користуються інформаційно-аналітичні продукти, що розкривають можливості фондів бібліотек. У НБУВ і в ряді інших бібліотек уже не перший рік розробкою тематичних інформаційно-аналітичних продуктів займаються спеціальні структурні підрозділи. Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) НБУВ, Національна юридична бібліотека (НЮБ) та Фонд Президентів України (ФПУ) створені для введення в суспільний обіг через управлінську сферу найбільш затребуваних науково-інформаційних матеріалів з фондів НБУВ, моніторингу й опрацювання зростаючих інформаційних потоків, удосконалення інформаційно-аналітичного обслуговування суспільних інститутів країни.

Нині вже стала усталеною практика СІАЗ, НЮБ і ФПУ щодо забезпечення управлінської сфери та інших категорій корпоративних користувачів оперативними інформаційними та аналітичними різножанровими

матеріалами, на номенклатурі яких позначаються результати вивчення запитів сучасних замовників.

Інформаційно-аналітичні структури НБУВ з метою підвищення продуктивності праці активно впроваджують комп'ютерні технології обробки та доставки в електронному вигляді своїх продуктів замовникам за межами бібліотеки, мережа яких швидко збільшувалася. Водночас СІАЗ, НЮБ, Фонд Президентів України виступають самостійними науковими підрозділами, предметом дослідження яких стали електронні інформаційні технології в бібліотечній сфері [4].

Специфіка роботи працівників цих підрозділів обумовлює необхідність, крім професійних бібліотечних навиків, бути постійно в курсі суспільно значущих подій у країні та за її межами, виробляти в собі якості, необхідні для прогнозування актуальності подій для висвітлення у своїх продуктах. Звичайно, подібні можливості організації інформаційної діяльності в районних і тим більше сільських бібліотеках відсутні. Проте інтернет-зв'язок може бути використаний для одержання популярних інформаційно-аналітичних продуктів великих бібліотек і представлення їх користувачам на місцях. З одного боку впровадження такої практики сприятиме розширенню доступу до затребуваних у суспільстві матеріалів, а з іншого – контакти з бібліотечними структурами в регіонах можуть бути корисними для інформаційно-аналітичних структур у провідних бібліотеках. Таким чином можна забезпечити оперативну доставку інформаційно-аналітичних продуктів замовнику, зміцнити зворотний зв'язок, за рахунок урізноманітнення джерельної бази підвищити точність і достовірність інформаційно-аналітичної продукції.

Організація контактів регіональних бібліотечних структур із провідними бібліотеками сприятиме залученню їх до широкого використання електронних інформаційних технологій. При цьому звертає на себе увагу те, що найбільш запитуваними в суспільній циркуляції інформації стають електронні періодичні видання, інформація на сайтах і порталах економічних, політичних структур. Важливою складовою суспільного ресурсу інформації є також аналітичні розробки інших інформаційно-аналітичних центрів, створених в Україні за зразком західних «фабрик думки». Ці структури, власне, започаткували процес формування вітчизняного сегмента інформаційного ринку в галузі суспільствознавства [6].

Хоча і сьогодні інформація на паперових носіях залишилася важливим напрямом роботи, і вона вважається більш точною, логічно структурованою, виготовлена відповідно до багатовікових традицій фіксації

інформації, об'єднана попередніми напрацюваннями у сфері накопичення інформації відповідною внутрішньою логікою, однак при цьому виникає проблема, яка полягає в тому, що нині основні інформаційні фонди бібліотечних установ містяться на паперових носіях і недоступні для користувачів саме електронної інформації. Оцифрування таких ресурсів є на сьогодні дуже складною проблемою, але водночас дуже важливою для сучасного суспільства. Ця тенденція поступово змінює все технологічне середовище інформаційної сфери сучасного суспільства. І при розв'язанні цієї проблеми регіональним бібліотечним установам корисною була б допомога провідних бібліотек за умови вироблення механізмів взаємовигідної кооперації.

При цьому необхідно відзначити, що автоматизація виробничих процесів, упровадження нових інформаційних технологій, розвиток кооперативних зв'язків між ними – все це дає можливість бібліотечним установам значно розширяти сферу послуг.

Як справедливо стверджує Я. Шрайберг, «...автоматизація бібліотечно-інформаційної діяльності – це прояв не тільки сучасного науково-технічного розвитку, а й також соціального прогресу: забезпечується не лише своєчасний і швидкий доступ користувачів до потрібної інформації та першоджерел, але загалом створюються умови для реалізації одного з головних принципів відкритого суспільства – принципу загальної доступності інформації та публікацій» [8].

Варто зауважити, що впровадження новітніх технологій в обслуговування сучасних користувачів не тільки підвищує ефективність використання ресурсів бібліотечних установ і полегшує шлях користувача до інформації, але й підносить суспільну значущість бібліотек. При цьому комп'ютеризація бібліотечних процесів, вдосконалюючи технології бібліотечної справи, вносить зміни в сам зміст бібліотечної роботи. Підвищується активність у взаєминах із читачами, переглядаються вимоги до бібліотечного сервісу, індивідуальних форм інформаційного забезпечення і, як наслідок, показників якості професійної діяльності.

На сьогодні перед бібліотечною сферою постає все більше завдань, обумовлених зростаючою складністю завдань суспільного розвитку. Вони пов'язані з динамічним зростанням обсягів електронної інформації, якої потребують усі сфери суспільного життя. Для забезпечення доступу якнайширших кіл користувачів до такого продукту, необхідне значне поглиблення процесів інформатизації сучасного суспільства. У свою чергу бібліотеки, стаючи сучасними інформаційними центрами, мають одержати технологічні можливості для обробки великих масивів суспільно значущої

інформації, сприяти її високопродуктивному використанню. Перетворення бібліотек у сучасні інформаційні центри при збереженні їх основних традиційних функцій – одне з основних завдань сьогодення.

Література

1. *Бабич В. М.* Роль бібліотек в інформатизації суспільства і підвищенні інформаційної культури / В. М. Бабич // Бібл. планета. – 1998. – № 1. – С. 17–20.
2. *Медведєва В. М.* Сучасна бібліотека: новий спосіб діяльності / В. М. Медведєва // Бібл. вісн. – № 6. – 2008. – С. 46–50.
3. *Щербинина О.* Воспитание библиографической культуры пользователей в НТБ / О. Щербинина // Научные и технические библиотеки. – 1999. – № 11. – С. 71–74.
4. *Горовий В.* ЦНБ ім. В. І. Вернадського НАН України в інформаційному забезпеченні органів державної влади / В. Горовий – Київ : ЦНБ, 1994. – 200 с.
5. *Сукиасян Э. Р.* Электронный каталог и читатель / Э. Р. Сукиасян // Науч. и технические б-ки. – 2000. – № 9. – С. 79–85.
6. *Горовий В.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. Горовий – Київ, 2005. – 300 с.
7. *Скнар В.* Організація роботи бібліотек в умовах структурних змін: на допомогу слухачам інституту та працівникам бібліотек / В. Скнар. – Київ, 1994. – 55 с.
8. *Шрайберг Я.* Основные положения и принципы разработки автоматизированных библиотечно-информационных систем и сетей: главные тенденции окружения, основные положения и предпосылки, базовые принципы / Я. Шрайберг. – Москва, 2001. – 100 с.
9. Новітні послуги бібліотеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volunbibl.blogspot.com/2012/09/blog-post_18.html. – Назва з екрана.
10. Трансформація ролі бібліотек в інформаційному суспільстві : матеріали наук. конф. – Харків, 2003. – 113 с.
11. *Кірішева О. М.* Імідж сучасної бібліотеки в інформаційному суспільстві / О. М. Кірішева. – Київ, 2008. – С. 87–92.

References

1. Babych, V. M. (1998). Rol' bibliotek v informatyzatsii suspil'stva i pidvyschenni informatsijnoi kul'tury [Role of libraries in the information

society and enhancing information culture]. *Bibliotechna planeta – Library planet*, 1, 17–20 [in Ukrainian].

2. Medvedieva, V. M. (2008). Suchasna biblioteka: novyj sposib diial'nosti [Modern Library: a new way of doing business]. *Bibliotechna planeta – Library planet*, 6, 46–50 [in Ukrainian].

3. Shherbinina, O. (1999). Vospitanie bibliograficheskoy kul'tury pol'zovatelej v NTB [Education bibliographic kulture people NTB]. *Nauchnye i tehnicheckie biblioteki – Scientific and technical library*, 11, 71–74 [in Russian].

4. Horovyj, V. (1994). Tsentralna naukova biblioteka im. V.I. Vernads'koho NAN Ukrainy v informatsijnomu zabezpechenni orhaniv derzhavnoi vlady [CSL them. Vernadsky National Academy of Sciences of Ukraine in the informational support of public authorities]. Kyiv: TsNB [in Ukrainian].

5. Sukiasjan, Je. R. (2000). Jelektronnyj katalog i chitatej' [Electronic catalog and reader]. *Nauchnye i tehnicheckie biblioteki – Scientific and technical library*, 9, 79–85 [in Russian].

6. Horovyj, V. (2005). Osoblyvosti rozvytku sotsial'nykh informatsijnykh baz suchasnoho ukrains'koho suspil'stva [Features of informatsijnykh social bases of modern Ukrainian society]. Kyiv: NBUV [in Ukrainian].

7. Sknar, V. (1994). Orhanizatsiia roboty bibliotek v umovakh strukturnykh zmin: na dopomohu slukhacham Instytutu ta pratsivnykam bibliotek [Organization of the libraries in terms of structural changes, to help students and staff of the Institute Library]. Kyiv [in Ukrainian].

8. Shrajberg, Ja. (2001). Osnovnye polozenija i principy razrabotki avtomatizirovannykh bibliotечно-informacionnykh sistem i setej: glavnye tendencii okruzenija, osnovnye polozenija i predposylki, bazovyje principy [The main provisions and principles for the development of automated library-information-systems and networks: the main trends of the environment, the basic situation and background, the basic principles]. Moscow [in Russian].

9. Novitni posluhy biblioteki [New library services]. volunbibl.blogspot.com. Retrieved from http://volunbibl.blogspot.com/2012/09/blog-post_18.html [in Ukrainian].

10. Transformatsiia roli bibliotek v informatsijnomu suspil'stvi [The transformation of the role of libraries in the Information Society]. Kharkiv [in Ukrainian].

11. Kirisheva, O. M. (2008). Imidzh suchasnoi biblioteki v informatsijnomu suspil'stvi [Image of modern libraries in the information society], Kyiv, 87–92 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.06.2015.

Valentina Medvedeva

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Modern Library in the Development of Public Informatization

Lead direction of improving the social mechanisms associated with the process of the evolution of resource management and access to them from different social groups, is the development of modern technology on the basis of library activities.

For our country, building an information society and its integration into the international community is a top national priority. It should be noted that modern Ukraine is increasingly taking on the characteristics of such a community. Evidence of this is the growing needs for information resources that are becoming neobhvidnishymy to intensify all areas of human activity.

Increasing public demand for library services institutions necessitates the formation of the libraries of new forms of information space, which is implemented through computer technology. It is clear from the organization to present a technical level structure of the information space of the library facility the success of the introduction of wide circulation of existing information resources, and thus ensure prompt access to modern materials and documents.

Keywords: modern library, information society, information resources, information and analytical activities, information technology.

Валентина Медведева

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Современная библиотека в развитии общественной информатизации

Ведущим направлением совершенствования общественных механизмов, связанных с процессом эволюции управлением информационными ресурсами и обеспечением доступа к ним представителей разных социальных групп населения, является развитие на современной технологической основе библиотечной деятельности.

Для нашей страны построение информационного общества, его интеграция в международное сообщество является одним из главных национальных приоритетов. При этом следует отметить, что современная Украина все больше приобретает черты такого сообщества. Свидетельством этого является постоянный рост потребностей в информационных ресурсах, которые становятся все более необходимыми для интенсификации всех отраслей человеческой деятельности.

Повышение общественного спроса на услуги библиотечных учреждений диктует необходимость формирования в библиотеках новых форм организации информационного пространства, реализуется благодаря компьютерным технологиям. Именно от четкой организации на современном техническом уровне структуры информационного пространства библиотечного учреждения зависит успех

введения в широкий оборот имеющегося информационного ресурса, а значит, обеспечение оперативного доступа к современным материалам и документам.

Ключевые слова: современная библиотека, информатизация общества, информационные ресурсы, информационно-аналитическая деятельность, информационные технологии.

Ірина Вишневська,

наук. співроб. відділу оперативної інформації СІАЗ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ДЖЕРЕЛО ПІДГОТОВКИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ

У статті розглядаються особливості інформації, що циркулює в соціальних мережах, специфіка її використання інформаційно-аналітичними структурами бібліотек. Зокрема, увага приділяється розгляду соціальних мереж як джерела оперативної інформації для підготовки матеріалів в інтересах управлінських структур, особливостям пошуку, відбору та опрацювання мережевої інформації.

Ключові слова: соціальні мережі, інформування владних структур, достовірність інформації, відбір інформації, пошук інформації, життєвий цикл інформації.

Інтенсивний розвиток соціальних мереж останнім часом значно підвищив їхню роль у системі інформаційних обмінів нашого суспільства. Соцмережі стали важливим джерелом як оперативної інформації, так і незалежної громадської думки з різних аспектів соціально-політичного, економічного, культурного життя тощо. Тому для підвищення ефективності прийняття управлінських рішень важливим є використання інформації, що циркулює в соціальних мережах, при оперативному інформуванні владних структур.

Аналізу соціальних мереж, їхньому розвитку, теоретичному осмисленню місця та ролі соціальних мереж у національному інформаційному просторі присвячені праці багатьох науковців і практиків Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, зокрема В. Горового, О. Онищенко, В. Попика, Ю. Половинчак, Т. Гранчак та ін. [1, 2]. Структуру та аналіз контенту соцмереж, моделі інформаційного впливу в них вивчають такі науковці, як Д. Губанов, Д. Новіков. А. Чхартішвілі. Вагомий внесок у дослідження галузі соціальної комунікації зробили праці І. Аргамонові, В. Буряка, О. Горошко, О. Зернецької та ін. Проблемам взаємодії бібліотек і соціальних медіа присвячені праці О. Мар'їної, Т. Ярошенко та ін. При цьому увага акцентується на просуванні бібліотек і бібліотечних послуг у соціальних мережах і блогосфері. Проблеми ж використання інформації соціальних мереж при виробництві бібліотечного інформаційно-аналітичного продукту залишаються

малодослідженими. Необхідно зазначити, що використання інтернет-інформації як джерела для аналітичної діяльності та оперативного інформування владних структур розглядається в роботах В. Горового, Н. Вітушко, Л. Чуприни [3]. Специфіка інформації ж із соціальних мереж аналізується в згаданих працях лише дотично. У той час як і сама інформація, і особливості її використання в діяльності інформаційно-аналітичних структур мають свої особливості, які необхідно враховувати аналітикам при підготовці інформаційно-аналітичних продуктів. Заповнити вказану лауну й покликана пропонована стаття.

Як показує досвід останніх років, соціальні медіа (СМ) активізують свою інформаційну функцію, стаючи одним з основних агрегаторів новин. Так, за даними аналітичного центру Лондонської школи економіки і політичних наук [LSE], від 50 до 80 % новин користувачі тепер знаходять у соціальних мережах, тоді як раніше вони зверталися в інформаційні агентства [4]. При цьому за оперативністю та швидкістю поширення інформації СМ значно випереджають усі інші ЗМІ, включаючи електронні, у багатьох випадках стаючи джерелом новин для інформаційних агентств. Дедалі частіше громадяни, які стали свідками певних подій, розміщують в Інтернеті повідомлення, коментарі, фотографії чи відео, що потім тиражуються різними засобами масової інформації. Крім того саме соціальні мережі стають джерелом оперативних повідомлень від представників владних структур: часто найперша інформація про перебіг важливих заходів (переговорів, самітів, засідань, виборів тощо) з'являється саме в соцмережі від безпосередніх їхніх учасників.

Порівняно з традиційними засобами комунікації перевагою соціальних мереж є те, що вони не лише поширюють інформацію, а й дають можливість одночасно коментувати, обговорювати її, набуваючи при цьому значення механізму зворотного зв'язку. Адже для управлінської діяльності інтерес становлять обговорення актуальних питань політичного, соціально-економічного життя, проектів, законів, реформ, діяльності державних і політичних осіб тощо. Таким чином, дослідження реакції в соцмережах дає зріз громадської думки з того чи іншого суспільно значущого питання.

При цьому звертає на себе увагу й можливість соцмереж одночасно формувати певну точку зору на проблему, що обговорюється. За фактичної відсутності вертикальних інформаційних впливів вагу, авторитет серед користувачів соціальних мереж мають так звані лідери громадської думки (а це можуть бути як політичні та громадські діячі, журналісти, експерти, так і в більшості випадків пересічні громадяни,

що користуються довірою мережевого співтовариства і публікують суспільно значущу інформацію у своїх блогах чи на сторінках соцмереж), довкола яких формуються нові інформаційні поля. Порушені ними теми чи висловлені ідеї, погляди швидко поширюються шляхом перепублікацій великою кількістю їхніх дописувачів, здійснюючи своєрідні інформаційні хвилі, обговорюються широким колом осіб, привертаючи до себе суспільну увагу, формуючи таким чином інформаційний порядок денний [1, с. 88–89]. Необхідно зазначити, що ЗМІ ведуть постійний моніторинг тем, що виникають, зокрема, у блогосфері, і, підтримуючи їх на своїх сторінках чи в передачах, сприяють їхньому поширенню поза соціальними мережами серед ширшого кола громадськості. Відслідковування та аналіз поширюваної таким чином інформації та реакції на неї з боку мережевого співтовариства дають можливість виявити актуальні для громадськості чи певної соціальної групи проблеми, з'ясувати ставлення до неї і бачення шляхів її розв'язання, спрогнозувати подальшу реакцію суспільства чи розвиток подій, що може потребувати управлінського реагування. Крім того, аналіз інформаційних хвиль допомагає виявити спроби маніпулювання громадською думкою, їхні джерела і вжити заходів для запобігання їм чи нейтралізації.

Можливість формувати певну громадську думку через соцмережі на сьогодні використовують представники влади для роз'яснення своїх дій, рішень, позицій, при цьому маючи потужний інструментарій для зворотного зв'язку. Такими майданчиками для комунікації влади з громадськістю є персональні сторінки політиків, урядовців та управлінських структур у соцмережах і блогосфері. Зокрема, популярністю серед українських політиків користуються мережі Facebook і Twitter. Аналіз інформації, розміщеної на сторінках, змісту та кількості коментарів під постами дають матеріал для висновків про рівень підтримки чи незадоволення діяльністю політика чи управлінської структури, про те, які саме дії чи рішення спричинили найбільший резонанс, що саме підтримується громадськістю, а що викликає критику, які очікування пов'язані з подальшою діяльністю суб'єкта управлінської діяльності [2].

Важливим елементом соцмереж виступають групи та співтовариства, які об'єднують громадян за інтересами, ідеями тощо. Вони можуть налічувати від кількох осіб до десятків і навіть сотень тисяч учасників і дописувачів. (Так, наприклад, за даними блогу LIKOUNT [5], під час подій Революції гідності група «Правий сектор» у мережі «ВКонтакте» об'єднувала майже 160 тис. дописувачів.) Генеровані та поширювані ними інформація, ідеї, погляди щодо суспільно-політичної, економічної,

соціальної та іншої ситуації в державі відображають суспільну думку певної категорії громадян. Крім того, такі групи можуть створюватися навколо реальних організацій або ж переростати в реальні неформальні організації та рухи. У такому разі публікації на мережевих сторінках можуть містити важливу інформацію про діяльність групи, різноманітні акції, заплановані заходи, що може потребувати певної реакції з боку владних структур, особливо якщо спрямованість групи носить деструктивний характер.

Отже, соціальні мережі як індикатор суспільних настроїв – важливе джерело інформації для управлінської сфери. Саме тому актуальним є аналіз і використання їхнього контенту в роботі інформаційно-аналітичних підрозділів бібліотек.

Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (СІАЗ НБУВ) уже має певний досвід створення матеріалів на базі інформації соціальних мереж. Так, коментарі, оцінки та реакція на важливі суспільні події популярних блогерів у блогосфері та лідерів громадської думки в соцмережах активно використовуються при створенні аналітичних розвідок, записок на актуальні соціальні, політичні, економічні теми, при аналізі громадської думки щодо законотворення, діяльності органів влади, політичних партій тощо.

Ціла рубрика під назвою «Щоденник блогера» у бюлетені «Громадська думка про паротворення» присвячена матеріалам із блогосфери, куди відбираються ґрунтовні, серйозні коментарі та дописи з визначеної тематики.

В окремих інформаційних оглядах відстежується інформаційна діяльність мережевих співтовариств. Зокрема, у бюлетені «Прояви негативної інформації в українському інформаційному просторі» оперативно надавалась інформація, що поширювалася групами сепаратистського та антидержавного спрямування в соціальних мережах «ВКонтакте» і Facebook.

Практика роботи СІАЗ НБУВ з використання контенту соціальних мереж при підготовці інформаційно-аналітичних матеріалів виявила ряд особливостей та проблем, пов'язаних зі збором, опрацюванням, збереженням і багатофункціональним використанням цих джерел.

Насамперед постає питання пошуку та відбору потрібного контенту. Адже навіть в українському сегменті соцмереж кількість сторінок вираховується мільйонами. На сьогодні існує кілька інструментаріїв, серед яких автоматичний та ручний моніторинг, що здійснюється за допомогою

спеціальних сервісів. Ці програми за визначеними параметрами здійснюють глибокий пошук інформації у великих масивах різних соцмереж, охоплюючи значну аудиторію. Вони аналізують контент, що створюється користувачами та їхніми групами, ступінь впливу користувачів на динаміку тем, думки користувачів про дії та рішення владних структур, окремих партій, політиків, урядовців, активність користувачів і окремих груп та генерують звіти у вигляді графіків, діаграм, інших форм візуалізації. Також дають змогу отримати не тільки репрезентативну й релевантну вибірку користувальницьких текстів, а й весь обсяг текстів, які відповідають обраним критеріям узагалі [2, с. 140–158]. Утім, такі сервіси є дещо дорогими для бібліотечних установ, а тому постійне їх використання є ускладненим.

Тому залежно від завдань пошук інформації здійснюється за допомогою пошукових інструментів, що надаються самими соцмережами. Це дає змогу виявити тексти та коментарі на задану тематику, відбір і аналіз яких здійснюється безпосередньо аналітиком.

Доцільним також є виявлення найбільш впливових лідерів громадської думки та відстеження порушуваних ними тем, їх обговорень мережевим суспільством, виникнення інформаційних хвиль, що дає можливість визначити актуальні для громадськості проблеми. Важливим також є виявлення груп і співтовариств, соціально та політично орієнтованих, відбір яких доречно здійснювати за такими показниками, як впливовість, кількість учасників і дописувачів, їхня активність у наповненні контенту сторінки, активність в обговоренні тем, кількість перепостів тощо.

Відбір інформації, необхідної для роботи аналітика, обумовлений її якісними характеристиками, одна з найважливіших серед яких – достовірність. Користувачі соцмереж публікують інформацію про події, учасниками яких чи свідками вони стали безпосередньо. Часто дописи свої вони супроводжують фото- чи відеоматеріалами. І така інформація «з перших рук» може бути цінною для аналітика, як найоперативніша та достовірна. Вона дає багато фактологічного матеріалу для аналізу, у тому числі й такого, який немає можливості отримати з інших джерел. Відсутність цензури в мережі й анонімність дає змогу висловлювати незаангажовані, вільні від будь-яких ідеологічних, корпоративних та інших установок погляди, і що важливо при аналізі громадської думки з різних питань суспільно-політичного життя.

Разом з тим неконтрольованість поширення інформації в соціальних мережах і сам спосіб її функціонування створює широкі можливості для публікації недостовірних фактів і навіть зумисної дезінформації, яка

лавиноподібно поширюється. Така дезінформація здійснюється з метою викликати масове невдоволення, негативну реакцію аж до деструктивної з боку певних груп, спровокувати протестні акції, паніку тощо, або з метою відволікти громадську увагу від важливих подій, переключивши на обговорення сенсаційних емоційно насичених повідомлень. З точки зору інформаційної безпеки відстеження таких інформаційних вкидів видається доцільним, оскільки в багатьох випадках може потребувати управлінської реакції для нівелювання негативних наслідків дезінформації – викриття, спростування чи заперечення фейкової інформації, оприлюднення реальних достовірних фактів, доказів, офіційного пояснення ситуації тощо.

Необхідно зазначити, що для дезінформації чи маніпулювання суспільною свідомістю часто використовуються так звані боти – програми, що від імені сотень і тисяч начебто реальних осіб автоматично поширюють у значних масштабах інформацію або коментарі заданого характеру. Відрізнити їх від реальних людей нині доволі складно, адже сучасні бот-програми можуть навіть вести дискусії, спрямовуючи думку учасників обговорення в потрібний замовнику маніпулятивного впливу бік [8]. Водночас визначити їх можна за схожістю формулювань і побудови дописів, однаковою емоційністю, використанням однакової чи схожої лексики тощо. Особливої актуальності проблема виявлення ботів набула нині в умовах українсько-російської інформаційної війни.

Схожим до функціонування ботів є тролінг, що визначається як «нагнітання учасником спілкування (тролем) гніву, конфлікту шляхом прихованого або очевидного задирання, приниження, образи іншого учасника або учасників, часто з порушенням правил етики мережевої взаємодії» [2, с. 155]. На відміну від ботів, тролі є реальними людьми, що найняті замовником маніпуляції і від імені десятків фіктивних акаунтів у соцмережах ведуть дискусії в різних групах з метою нагнітання негативної реакції.

Названі вище явища утруднюють пошук і відбір корисної, потрібної, важливої для роботи аналітика інформації, створюючи інформаційні шуми, кількість яких часто перевищує кількість релевантної інформації.

За таких умов співробітники бібліотечних інформаційних структур мають критично підходити до відбору інформації під час підготовки джерельної бази аналітичного дослідження, володіти навичками грамотного її пошуку, аналізу джерел, навчитися критично відбирати та оцінювати її, перевіряти факти. Розроблені рекомендації та методики перевірки інтернет-інформації на достовірність, що висвітлені в практичній та науковій літературі [7].

Крім того, необхідно звернути увагу на наявність таких чинників інформаційного шуму, як надмірна емоційність повідомлень, що часто супроводжуються вживанням ненормативної лексики, сленгу, жаргонізмів, а також високий ступінь суб'єктивності користувальницьких повідомлень. Тож аналітик, що працює з мережевою інформацією, повинен володіти певними знаннями та навичками, методами та прийомами, що допомагають зменшити рівень інформаційного шуму, мінімізувати можливі маніпуляції та вичленувати потрібну для аналізу інформацію [3].

Також при роботі з мережевою інформацією необхідно враховувати таку її особливість, як короткий життєвий цикл. Повідомлення може бути змінене, уточнене, видалене автором у будь-який момент. Крім того, повідомлення на стіні йдуть одне за одним суцільною стрічкою, зсуваючи попередні все нижче, ховаючи їх з поля зору, що ускладнює пошук відібраної інформації для ідентифікації. Хоча кожне повідомлення в соцмережі має свій унікальний URL, однак інформація характеризується мінливістю та нестійкістю. Інколи важко або й неможливо підтвердити, що та чи інша інформація дійсно була розміщена в мережі. З огляду на це, має сенс копіювати обрані сторінки, архівувати їх і зберігати в спеціалізованих базах даних. Це дасть можливість аналітикам багаторазово опрацювати мережевий інформаційний ресурс і готувати на його основі потрібний замовнику інформаційно-аналітичний продукт – не тільки оперативний, а й з ретроспективним аналізом.

Отже, з огляду на зростаючий вплив соціальних мереж в інформаційній структурі суспільства їх можна розцінювати як важливе джерело інформації, що містить багато як фактологічного, так і оціночного матеріалу, необхідного для аналізу суспільно-політичних процесів, громадської думки з актуальних питань суспільного життя, визначення та прогнозування тенденцій подальшого розвитку подій. Таким чином актуалізується необхідність використання інформаційних ресурсів соціальних мереж в інформаційному забезпеченні управлінських рішень. У зв'язку з цим актуальним видається подальше вироблення системи об'єктивної оцінки мережевої інформації, удосконалення методів і прийомів її відбору та обробки, а також технології нейтралізації інформаційних шумів для покращення інформаційного супроводу прийняття управлінських рішень.

Література

1. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства : [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 250 с.
2. Соціальні мережі як інструмент взаємовпливу влади та громадянського суспільства : [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 260 с.
3. *Чуприна Л.* Оперативна інтернет-інформація в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек України : монографія / Л. Чуприна ; наук. ред. В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 208 с.
4. Твиттер обогнал СМИ по скорости распространения новостей [Электронный ресурс] // Полит.ру. – Режим доступа: http://polit.ru/news/2013/03/07/twitter_won/. – Загл. с экрана.
5. Конфликт в Украине: обзор сообществ в ВКонтакте [Электронный ресурс] // Likoun; блог. – Режим доступа: <http://likount.com/blog/uk-two-sides>. – Загл. с экрана.
6. *Чуприна Л.* Специфіка використання оперативної інтернет-інформації в аналітичній діяльності бібліотек / Л. Чуприна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / редкол.: О. С. Онищенко (голова), Г. В. Боряк, В. М. Горовий [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 309–319.
7. *Вітушко Н.* Перевірка інформації на достовірність у процесі підготовки джерельної бази бібліотечного аналітичного продукту в умовах інформаційного протистояння / Н. Вітушко // Наук. пр. Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / редкол.: О. С. Онищенко (голова), Г. В. Боряк, В. М. Горовий [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 328–337.
8. Боты в соцсетях: сделать ложь ярче правды [Электронный ресурс] // TechToday. – Режим доступа: <http://today.mts.com.ua/posts/boty-v-socsetyah-sdelat-lozh-yarche-za-pravdu>. – Загл. с экрана.

References

1. Onyschenko, O. S., Horovyj, V. M., Popyk, V. I. et al. (2013). Sotsial'ni merezhi iak chynnyk rozvytku hromadians'koho suspil'stva [Social media

as a factor in the development of civil society]. Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].

2. Onyschenko, O. S., Horovyi, V. M., Popyk, V. I. et al. (2014). Sotsial'ni merezhi yak instrument vzaiemovplyvu vlady ta hromadians'koho suspil'stva [Social media as a tool for mutual government and civil society]. Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].

3. Chupryna, L. (2014). Operatyvna internet-informatsiia v informatsijno-analitychnij diial'nosti bibliotek Ukrainy [Operative Internet information in the information-analytical activities of Ukrainian Libraries]. Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].

4. Twitter obognal SMI po skorosti rasprostraneniya novostej [Twitter has overtaken media in quickness of news propagation]. *polit.ru*. Retrieved from http://polit.ru/news/2013/03/07/twitter_won/ [in Russian].

5. Konflikt v Ukraine: obzor soobshhestv v VKontakte [The conflict in Ukraine: a review of communities in VKontakte]. *likount.com*. Retrieved from <http://likount.com/blog/uk-two-sides> [in Russian].

6. Chupryna, L. (2014). Spetsyfika vykorystannia operatyvnoi internet-informatsii v analitychnij diial'nosti bibliotek [Specificity use operative online information in analytical activities of Libraries]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernads'koho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 39, 309–319. Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].

7. Vitushko, N. (2014). Perevirka informatsii na dostovirnist' u protsesi pidhotovky dzherel'noi bazy bibliotechnoho analitychnoho produktu v umovakh informatsijnogo protystoiannia [Checking the authenticity of the information during preparation of sources of library analytical product in conditions of the information confrontation]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 39, 328–337. Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].

8. Boty v socsetyah: sdelat' lozh' yarche pravdy [Bots in social networks: making false brighter truth]. *today.mts.com.ua*. Retrieved from <http://today.mts.com.ua/posts/boty-v-socsetyax-sdelat-lozh-yarche-za-pravdu> [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 22.04.2015.

Iryna Vyshnevskya

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Social Network as a Source of Information for the Preparation of Analytical Materials

The article deals with the peculiarities of information circulating on social networks, specific of information and use it by think tanks of libraries. In article social network are seen as a source of operative information to prepare materials for the benefit of management structures.

It focuses on the approach to the selection of information from social networks, in particular, attention is concentrated on the information activities of network groups and communities and opinion leaders. The content analysis tools, qualitative characteristics of information, such as the accuracy of the life cycle of information are analyzed into this article. Also it deals with the problems of information processing in condition of high level of information noise and the use of manipulative techniques.

Keywords: social network, inform authorities, reliability of information, search, selection of information, information lifecycle.

Ирина Вишневская

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Социальные сети как источник информации для подготовки информационно-аналитических материалов

В статье рассматриваются особенности информации, циркулирующей в социальных сетях, специфика ее использования информационно-аналитическими подразделениями библиотек. В частности, социальные сети рассматриваются как источник оперативной информации для подготовки материалов в интересах органов власти.

Акцентируется внимание на подходах к отбору информации из соцсетей, в частности исследуется информационная деятельность сетевых групп и сообществ, а также лидеров общественного мнения. Анализируются инструментари анализа контента, качественные характеристики информации, такие как достоверность, жизненный цикл информации. Также рассматриваются проблемы обработки информации в условиях высокого уровня информационного шума и применения манипуляционных технологий.

Ключевые слова: социальные сети, информирование властных структур, достоверность информации, отбор информации, поиск информации, жизненный цикл информации.

Галина Покровська,

голов. бібліограф відділу технологій електронної обробки інформації НЮБ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ БІБЛОТЕЧНОГО ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ПРОДУКТУ

Розглянуто особливості використання регіональних інтернет-ЗМІ при підготовці тематичних колекцій для створення бібліотечного інформаційно-аналітичного продукту з метою розширення джерел інформації, аналізується специфіка місцевих видань з окремих регіонів України.

Ключові слова: регіональні інтернет-ресурси, сайти місцевих органів влади, інформаційно-аналітичний продукт, новинні інтернет-видання.

В епоху глобальної інформатизації підвищується значення аналітичної роботи, яка допомагає знайти й виокремити в наявних обсягах продукрованої інформації потрібний фахівцям матеріал. Вивчення інформаційних ресурсів, продуктивного їх використання – характерна ознака й обов'язкова умова суспільного прогресу [1].

Аналітична робота бібліотек з інтернет-джерелами є інноваційним напрямом їхньої діяльності. Інформаційно-аналітичні структури сучасних бібліотек беруть активну участь у формуванні національного інформаційного простору, використовуючи в інтересах суспільства продукцію з глобального інформаційного простору, здійснюючи постійне власне інформвиробництво, таким чином істотно збільшуючи потужний інформаційний потенціал бібліотек.

Відділ технологій електронної обробки інформації Національної юридичної бібліотеки (далі – НЮБ) Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – НБУВ) виконує науково-допоміжну роботу, регулярно працює з різноманітними джерелами, як загальнонаціональними, так і регіональними, аналізуючи, оцінюючи та відбираючи інформаційні матеріали за певними темами для задоволення інформаційних потреб користувачів бібліотеки, а також готує інформаційну базу для аналітичних досліджень фахівців аналітичних підрозділів НБУВ. Результатом використання аналітиками створюваних фахівцями

бібліотеки тематичних колекцій є власний інформаційний конкуренто-спроможний продукт.

Види, проблеми діяльності регіональних інтернет-джерел вивчалися такими науковцями, як Н. Вітушко [2], І. Белінська [3], І. Терещенко [4], у попередніх публікаціях автора також розроблялася ця тема [5]. Але методологічні проблеми використання регіональних ЗМІ окремо науковцями не розглядалися. Отже, є сенс докладніше зупинитися на цьому питанні й узагальнити напрацьований досвід.

Метою цієї статті є спроба дослідити особливості використання інформації регіональних інтернет-ресурсів на базі кількох областей про події в Україні для створення тематичних колекцій з метою підготовки бібліотечного інформаційно-аналітичного продукту.

Вивчення інформаційних ресурсів, збагачення джерельної бази пошуку інформації новими сайтами є важливим елементом практичної роботи, оскільки служить більшій насиченості тематичних колекцій, удосконаленню асортименту послуг в умовах розвитку вітчизняного інформаційного ринку, підвищенню рівня бібліотечних інформаційно-аналітичних досліджень, розвитку пошуку нових застосувань відомих знань і технологій. Фахівці відділу технологій електронної обробки інформації НЮБ НБУВ створили карту тих інтернет-ресурсів, які використовуються як джерела електронної інформації, по кожній з областей України, що дало змогу значно збагатити продукцію СІАЗ інформаційними матеріалами регіональної проблематики, домогтися більшої точності, достовірності оглядових матеріалів. До переліку джерел увійшли офіційні сайти обласних, районних, місцевих органів влади, громадських і партійних організацій, ТРК, електронні версії місцевих газет, регіональні портали, сайти новин. Методичний відбір та обробка їхнього контенту дає оперативне уявлення про різні аспекти життя регіонів. У процесі роботи ця карта поповнюється новими джерелами [2].

Як зазначалося раніше, активне впровадження в процес підготовки інформаційно-аналітичних продуктів інформації регіональних інтернет-видань може стати значним резервом для якісної трансформації вітчизняного інформаційного простору, розширюючи при цьому географію використання джерел інформації та їхню кількість [4]. Оскільки ж основним принципом більшості інтернет-видань стає формула «24x7», або оновлення в режимі реального часу, то й можливості поповнення тематичних колекцій стають ширшими.

Регіональні ЗМІ значно ближчі до людини, до користувача саме регіональної інформації. Ці інтернет-джерела орієнтовані на мешканців конк-

ретного регіону й головні теми їхніх повідомлень стосуються не лише загальноукраїнських, а більшою мірою – місцевих подій. ЗМІ, з якими працюють фахівці відділу, мають загальний майданчик для розміщення своїх матеріалів – Інтернет, але при цьому вони вкрай різняться між собою як аудиторією, так і наповненням й фінансовими та технічними можливостями.

Якщо говорити про відбір регіональних сайтів для перегляду в процесі інформаційного моніторингу, то першочергова увага фахівцями приділяється офіційним джерелам – сайтам виконавчих органів влади (обласних, міських держадміністрацій), рад, інших місцевих органів державної влади, партійних осередків тощо. Саме вони створені для своєчасного, якісного інформування громадян про зміст своєї діяльності, організації системи зворотного зв'язку [6]. Офіційні сайти регіональних урядових структур будь-якого рівня звітують про виконання на місцях урядових рішень і програм, повідомляють, які заходи вживаються місцевими органами влади для розв'язання нагальних проблем регіону. Наприклад, як відбуваються в регіоні обговорення бюджету, як проходить на місцях медична реформа тощо. Зокрема, сайт Дніпропетровської обласної ради опублікував думку голови облради Є. Удода щодо недостатності бюджетного фінансування області й пошуку можливостей для його наповнення [7].

Інформація на кшталт розміщеної на сайті Дніпропетровської ОДА про те, що у Жовтих Водах на ПрАТ «Гарант Метиз Інвест» введено в експлуатацію унікальне для української метизної промисловості обладнання, яке дасть змогу збільшити обсяг продукції, розширити її асортимент і географію поставок [8], поповнює інформаційну базу підготовки щоденного інформаційного бюлетеня «Регіони сьогодні» та може бути включена до інформаційно-аналітичного видання НЮБ «Економічна діяльність: нові орієнтири та ризики».

Офіційні сайти владних структур нижчого рівня (місцевих, районних рад) значно менше оновлюються новинними повідомленнями й тому рідше використовуються. Про незадовільну роботу сайтів РДА йдеться в статті кіровоградського автора А. Лисенка «Навіщо РДА потрібні сайти?» [9].

Загалом аналіз сайтів виконавчої влади різних регіонів країни виявив неоднорідний характер їхнього наповнення. Веб-сторінки значно відрізняються вже з першого погляду – рубриками, способами та характером подання матеріалу. Про це написав у своєму блозі на сайті Korrespondent.net блогер Р. Коваль: «Проблему низької ефективності державних

інформаційних ресурсів спостерігаємо вже дуже давно... Сайти виконавчої гілки влади абсолютно різні. ...Пропоную запровадити єдиний стандарт створення інформаційних ресурсів органів державної влади, в якому було б прописано, яка саме інформація повинна бути розміщена на сайті, які технології повинні бути використані» [10].

Першоджерелами для роботи фахівців відділу технологій електронної обробки інформації НЮБ НБУВ також є інтернет-ресурси регіону, про які вміщено інформацію на офіційних сайтах. Місцеві органи влади велику увагу приділяють розвитку власних ЗМІ. «Найпершим кроком має бути створення сайтів районних газет. Якщо кожне районне видання матиме свій інтернет-ресурс, який буде автоматично “зав’язаний” на обласний та державний інформаційний простір, це забезпечить не лише оперативність інформування про події, якими живе район, а й буде серйозним поступом у розвитку видання» [11].

Разом з тим, користуючись посиланнями з тих джерел, які вже обробляються в процесі інформаційно-пошукової роботи, з’являється можливість знайти нові інформативні інтернет-ресурси.

У повсякденній аналітичній роботі з регіональними інтернет-сайтами, крім офіційних джерел, значна увага приділяється новинним сайтам, таким як «Новини Кіровоградщини» (Novosti.kr.ua), «Кривбасс On-Line – оперативные новости города Кривой Рог» (<http://www.krnews.com.ua/>), ВЕСТИ.VN.UA (<http://www.vesti.vn.ua>), сайтам регіональних ТРК, а також багатьом іншим, кількість яких постійно зростає. Відповідно до тематики сьогодення та завдань, що поставлені перед відділом, формуються відповідні файлові колекції. Саме на висвітлення цих визначених проблем звертається увага під час роботи з регіональними джерелами й відповідні повідомлення копіюються для використання у тематичній колекції за темами.

Аналіз регіональних інтернет-джерел дає змогу поглибити інформацію про те, що відбувається на теренах України щодня в економічному, політичному, суспільному житті. Центральні видання в основному подають інформацію про події загальнонаціонального значення, а те, що відбувається в регіонах, не завжди стає відомим широкому загалу, хоча інколи має не менш важливе значення. Так, наприклад, повідомлення про масові виступи проти підвищення комунальних тарифів або цін на проїзд у транспорті, вміщені на міському порталі обласного значення, не менш важливі, ніж у столичному регіоні і віддзеркалюють протестну ситуацію на місцях.

Інформаційні повідомлення про наукові розробки регіональних навчальних закладів або успіхи молодих учених поповнюють колекцію

матеріалів не лише про життя регіонів, а й використовуються для аналітичного випуску «Шляхи розвитку української науки».

У рамках вивчення наукової теми відділу 2015 р. «Дослідження відображення в ЗМІ проблем безпеки бізнесу» аналізуються публікації на регіональних сторінках офіційного порталу Державної фіскальної служби України, регіональних сторінках сайту Biznesoblast.com. На цих сайтах опубліковано повідомлення про розвиток бізнесу в регіоні, сплату податків, наповнення бюджету, податкові пільги для бізнесу, порушення податкового та митного законодавства України.

Для аналітиків НЮБ тематичні колекції щодо діяльності в регіонах місцевих органів прокуратури, внутрішніх справ, державтоінспекції наповнюються публікаціями, вміщеними на регіональних офіційних сторінках цих органів держвлади. Проте й з новинних сайтів відбираються повідомлення про діяльність фіскальних і митних органів регіону, органів внутрішніх справ та прокуратури. Ці матеріали використовуються аналітиками НЮБ для випусків бюлетеня «Громадська думка про правотворення». Інформація, вміщувана інтернет-виданнями з регіонів, значно доповнює картину сьогодення в Україні.

Оскільки для об'єктивної аналітичної оцінки подій у суспільстві важливим є врахування думок різних політичних сил, в аналітичній роботі необхідно враховувати й позиції регіональних інтернет-джерел стосовно різних ситуацій. Засоби масової інформації формують громадську думку з приводу актуальних суспільно-політичних питань, питань культури й духовності. Проблеми регіональної журналістики та можливостей регіональних ЗМІ розглянуто в публікації одеського журналіста С. Кінки, де автор робить спробу проаналізувати роль регіональних мас-медіа у конфліктних ситуаціях на прикладі Одеської області. На його думку, залежність ЗМІ від реального власника/інвестора в регіоні відчувається великою мірою, а відтак може бути не завжди неупередженою [13].

У свою чергу О. Свердел у публікації «Дніпропетровський медіа-риннок: між Ахметовим і Коломойським» пише, що, вивчаючи місцеві медіа-ринки обласних центрів України, можна помітити основну об'єднавчу тенденцію – загальну бідність місцевих ЗМІ. Говорячи ж власне про дніпропетровський сегмент Інтернету, він відзначає один дніпропетровський ресурс з великою кількістю відвідувачів – сайт інформаційної агенції «Новий Мост» (нині «МОСТ ДНЕПР – новости Днепропетровска и Украины»). За спостереженням О. Свердел, «якщо саму інформаційну агенцію як прес-центр досі використовують різні політичні сили, то сайт “за інерцією” розповідає про досягнення

колишніх регіоналів. Про представників інших політичних сил, навіть місцевих, навіть якщо вони ведуть бурхливу діяльність, на сайті воліють не згадувати. ...Протиставити такому тотальному засиллю регіоналів у дніпропетровському інтернеті група "Приват" може хіба новостворений сайт Дніпропетровська панорама. На добу сайт продукує до десятка новин із цитатами і описами дій голови Дніпропетровської ОДА, його заступників і радників, а також народних депутатів від "патріотів Дніпропетровщини". До останніх разом із приватівцем Філатовим входять представники "Правого сектора" Денисенко і Ярош, порошенківці Купрій та Дідич, а також представник "Народного фронту" Береза. Серед сайтів, які подають новини і користуються інтересом читачів, експерти відзначають "Дніпроград", створений 2007 р. громадським об'єднанням ГРАД (Громадянський актив Дніпропетровщини). Цей сайт певний час залишався рупором української національної ідеї. Радикалізувавшись під час Майдану-2014, "Дніпроград", тим не менше, входить у 2015 р. відверто провладним виданням. При цьому видання продовжує поруч із новинами про діяльність депутатів розміщувати й відверту критику діяльності уряду, МВС, прокуратури та інших органів влади» [12].

Крім самих регіональних сайтів, цікавими для фахівців можуть бути й блоги регіональних інтернет-видань, які містять думки та експертні оцінки аналітиків, громадських діячів і журналістів.

Як ідеться в колективній монографії «Соціальні мережі як інструмент взаємовпливу влади та громадянського суспільства», «невід'ємним елементом сучасної системи масової комунікації сьогодні є блоги. Вони нерідко виступають оперативними й достовірними джерелами фактологічної інформації. Блогосфера сьогодні є органічною і невід'ємною частиною професійної журналістики. У блогах дедалі частіше можна зустріти репортажі, журналістські розслідування, звіти та інші, побудовані на конкретних фактах, матеріали» [14].

На платформах регіональних інтернет-ЗМІ активно присутні блоги письменників, громадських діячів, економістів, які є джерелом тем, фактичного матеріалу, особистих оцінок і живих свідчень. Вони вміщують точки зору з приводу основних подій, що мають місце в регіоні, в Україні, у світі. Їхня наявність дає змогу сформуванню уявлення про тенденції розвитку громадської думки з тих чи інших проблем суспільного життя, законодавчих ініціатив, дає додатковий матеріал для осмислення особливостей тих чи інших подій. Зважаючи на інформаційну насиченість блогів регіональних інтернет-видань, їхня інформація використовується для поповнення і розширення тематичних колекцій, що створюються

фахівцями відділу. Наприклад, дніпропетровське видання «Дніпроград» публікує блоги місцевих діячів як з приводу регіональних подій, так і з приводу загальнонаціональних проблем.

Окремою темою інформаційного моніторингу є інформація щодо подій, пов'язаних із проведенням антитерористичної операції в Україні, до якої долучилися всі без винятку регіони. На сайтах ОДА, новинних сайтах постійно вміщуються повідомлення про ситуацію в зоні АТО, про участь військових, волонтерів області, міста в обороні країни, про гуманітарну допомогу регіону військовим, участь підприємств у ремонті військової техніки, діяльність медичних закладів у врятуванні поранених, життя переселенців з окупованих регіонів. Завдяки повідомленням з прикордонних областей виразніше вимальовується загальна картина АТО.

Завданням бібліотек є зберігання для нащадків документів про події сьогодення. Відтак створення тематичних файлових колекцій про участь усього українського народу в АТО в будь-якій формі є надважливим завданням співробітників аналітичних підрозділів бібліотек.

У роботі з інтернет-видаваннями потрібно звертати увагу на правила використання сайтів. Так, наприклад, сайт «Моя Вінниця» суворо забороняє без письмової згоди редакції цитування інформації порталу. Крім того, існують випадки змін назв видань, що також необхідно відслідковувати в процесі опрацювання. Важливою є й проблема достовірності вміщеної інформації, довіри до джерела. У випадку сумнівності інформація перевіряється публікаціями на інших сайтах регіону або ж попередньою анонсованістю.

Працівники відділу електронної обробки інформації володіють необхідним методико-технологічним інструментарієм для пошуку, оцінки, відбору, збереження, систематизації, інформаційно-аналітичного опрацювання та подальшого поширення інформації, якої потребує суспільний розвиток [15], у тому числі й з віддалених мережевих інформаційних ресурсів.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що ЗМІ, які видаються в регіонах України, мають свою велику аудиторію, користуються авторитетом і формують певну суспільну думку на місцях. Тому аналіз вміщених у них публікацій, відбір і використання їх в аналітичній роботі фахівців інформаційно-аналітичних підрозділів є важливою складовою діяльності й сприяє більш продуктивному використанню інтернет-ресурсів. Це є одним з нових шляхів удосконалення бібліотечної роботи, що сприяє розвитку наукових досліджень за рахунок саме інформаційних ресурсів бібліотеки.

Виконувана фахівцями відділу науково-допоміжна робота з пошуку інформації з регіональних інтернет-джерел для наповнення тематичних колекцій допомагає розв'язати проблему недостатнього доступу користувачів до віддаленої інформації, сприяє більш ефективному використанню національних інформаційних ресурсів у суспільному розвитку. Оскільки ж процес появи нових видань на місцях в умовах зміни владних і бізнес-інтересів триває, аналітична робота з регіональними інтернет-ресурсами потребує подальшого вивчення і вдосконалення.

Література

1. *Горова С.* Інтернет-ЗМІ як об'єкт бібліотечної інформаційної діяльності : монографія [Електронний ресурс] / Горова С. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/nauk-mon/mongorova.pdf>. – Назва з екрана.
2. *Вітушко Н.* Джерельна база формування сучасного бібліотечного інформаційно-аналітичного продукту: Регіональний інтернет-аспект / Н. Вітушко // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – Київ, 2011. – Вип. 32. – С. 200.
3. *Белінська І.* Дослідження регіональної преси в українському журналістикознавстві [Електронний ресурс] / Белінська І. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1904>. – Назва з екрана.
4. *Терещенко І.* Проблеми розвитку регіональних ЗМІ – важливого джерела реформування інформаційної бази суспільства / І. Терещенко // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – Київ, 2010. – Вип. 26. – С. 118–124.
5. *Покровська Г.* Регіональні інтернет-ресурси як складова інформаційної бази бібліотечного аналітичного дослідження / Г. Покровська // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 441–446.
6. *Горовий В.* Особливості продукування наукової інформації у вітчизняному науковому виробництві / В. Горовий // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 18.
7. Дніпропетровська область вимагатиме від уряду перегляду Бюджетного кодексу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oblrada.dp.ua/press/news/2015-01/3686>. – Назва з екрана.
8. На метизному заводі у Жовтих Водах введено в експлуатацію унікальне обладнання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.adm.dp.ua/>

OBLADM/obldp.nsf/document.xsp?id=992461490235 EB40 C2257 E0 E0049 46 F1. – Назва з екрана.

9. *Лисенко А.* Навіщо РДА потрібні сайти? [Електронний ресурс] / Лисенко А. – Режим доступу: <http://novosti.kr.ua/analytics/navishcho-rda-potribni-sayty.html>. – Назва з екрана.

10. *Коваль Р.* Як покращити державні інформаційні ресурси? [Електронний ресурс] / Коваль Р. – Режим доступу: <http://blogs.korrespondent.net/blog/politics/3429433/>. – Назва з екрана.

11. На Вінниччині для кожної районної газети створили власний Інтернет-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vin.gov.ua/web/vinoda.nsf/web_alldocs/Doc%D0%94%D0%95%D0%9F%D0%909S6J76. – Назва з екрана.

12. *Свердел О.* Дніпропетровський медіаринок: між Ахметовим і Коломойським [Електронний ресурс] / Оксана Свердел. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/dnipropetrovskiy_mediarinok_mizh_akhmetovim_i_kolomoyskim/. – Назва з екрана.

13. Кинка С. Могут ли региональные масс-медиа способствовать решению конфликтов? [Електронний ресурс] / С. Кинка. – Режим доступу: <http://odessamedia.net/blogs/mogut-li-regionalnie-mass-media-sposobstvovat-resheniyu-konfliktov/>. – Назва з екрана.

14. Соціальні мережі як інструмент взаємовпливу влади та громадянського суспільства / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – С. 7.

15. *Гранчак Т.* Формування бібліотеками національного інформаційного простору в контексті реалізації Державної інформаційної політики / Т. Гранчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 39.

References

1. Horova, S. (2013). Internet-ZMI yak ob'iekt bibliotechnoi informatiinoi diialnosti. Monohrafiia [Internet media as an object library information activities. Monografiya]. nbuviap.gov.ua. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/images/nauk-mon/mongorova.pdf> [in Ukrainian].

2. Vitushko, N. (2011). Dzherel'na baza formuvannia suchasnoho bibliotechnoho informatsiino-analitychnoho produktu: Rehional'nyi internet-aspekt [The source base formation of the modern library information and analytical product: Regional Internet dimension]. *Naukovi pratsi Natsional'noi Biblioteky*

Ukrainy imeni V. I. Vernads'koho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, issue 32, 200 [in Ukrainian].

3. Bielinska, I. Doslidzhennia rehionalnoi presy v ukrainskomu zhurnalistykoznavstvi [Studies of regional press in Ukrainian journalism]. journalib.univ.kiev.ua. Retrieved from <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1904> [in Ukrainian].

4. Tereshchenko, I. (2010). Problemy rozvytku rehionalnykh ZMI – vazhlyvoho dzherela reformuvannia informatsiinoi bazy suspilstva [Problems of rozvitku regionalnih ZMI – vazhlyvogo dzherela reformuvannya informatsiinoi bazy suspilstva]. *Naukovi pratsi Natsional'noi Biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernads'koho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 26, 118–124 [in Ukrainian].

5. Pokrovs'ka, H. (2014). Rehional'ni internet-resursy yak skladova informatsiinoi bazy bibliotechnoho analitychnoho doslidzhennia [Regional Internet resources as a part of the information base library analytical research]. *Naukovi pratsi Natsional'noi Biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernads'koho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 39, 441–446 [in Ukrainian].

6. Horovyi, V. (2014). Osoblyvosti produkuvannia naukovoï informatsiï u vitchyznianomu naukovomu vyrobnytstvi [Features of the production of scientific information in the national scientific production]. *Naukovi pratsi Natsional'noi Biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernads'koho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 39, 18 [in Ukrainian].

7. Dnipropetrovska oblast vymahatyme vid uriadu perehliadu Biudzhethnoho kodeksu [Dnipropetrovsk region requires the government to review the Budget Code]. oblrada.dp.ua. Retrieved from <http://oblrada.dp.ua/press/news/2015-01/3686> [in Ukrainian].

8. Na metyznomu zavodi u Zhovtykh Vodakh vvedeno v ekspluatatsii unikalne obladdannia [On the hardware factory in Yellow Waters commissioned unique equipment]. [adm.dp.ua](http://www.adm.dp.ua/OBLADM/obl dp.nsf/document.xsp?id=992461490235 EB40 C2257 E0 E004 946 F1). Retrieved from <http://www.adm.dp.ua/OBLADM/obl dp.nsf/document.xsp?id=992461490235 EB40 C2257 E0 E004 946 F1> [in Ukrainian].

9. Lysenko, A. Navischo RDA potribni saity? [Why RSA a website?]. novosti.kr.ua. Retrieved from <http://novosti.kr.ua/analytics/navishcho-rda-potribni-sayty.html> [in Ukrainian].

10. Koval', R. Yak pokraschyty derzhavni informatsiini resursy? [How to improve public information resources?]. blogs.korrespondent.net. Retrieved from <http://blogs.korrespondent.net/blog/politics/3429433/> [in Ukrainian].

11. Na Vinnychchyni dlia kozhnoi raionnoi hazety stvoryly vlasnyi Internet-

sait [at Vinnytsia regional newspaper for each created their own Internet site]. vin.gov.ua. Retrieved from http://www.vin.gov.ua/web/vinoda.nsf/web_alldocs/Doc%D0%94%D0%95%D0%9F%D0%909S6J76 [in Ukrainian].

12. Sverdel, O. (2015). Dnipropetrovs'kyi mediarynok: mizh Akhmetovym i Kolomois'kym [Dnipropetrovsk media market: between Akhmetov Kolomoisky]. osvita.mediasapiens.ua. Retrieved from http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/dnipropetrovskiy_mediarynok_mizh_akhmetovim_i_kolomoyskim [in Ukrainian].

13. Kinka, S. (2015). Mohut ly rehyonal'nie mass-medya sposobstvovat' resheniyu konfliktov? [Can the regional media to promote conflict resolution?]. odessamedia.net. Retrieved from <http://odessamedia.net/blogs/mogut-li-regionalnie-mass-media-sposobstvovat-resheniyu-konfliktov/> [in Russian].

14. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., Popyk, V. I. at al. (2014). Sotsialni merezhi yak instrument vzaiemovplyvu vlady ta hromadianskoho suspilstva [Social networks as a tool for mutual government and civil society]. Kyiv: NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].

15. Hranchak, T. (2014). Formuvannia bibliotekamy natsional'noho informatsiinoho prostoru v konteksti realizatsii Derzhavnoi informatsiinoy polityky [Library of the national information space in the context of the State Information Policy]. *Naukovi pratsi Natsional'noi Biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernads'koho –Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 39, 39 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.05.2015.

Galina Pokrovska

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Peculiarities of the Use of Regional Internet Resources in the Working Out of the Library Base of Sources of Information Analysis Product

The article is devoted to the importance analytical of the work of the IASS specialists in terms of selection of the required information from the Internet data array. The aim of the research is to examine the problem of highlighting the current information on events in Ukraine in regional internet resources on the example of several regions with the view of more profound description of the situation in the country. To improve own information analysis product the IASS specialists, using created by them map of active electronic information sources, analyze, evaluate and select the publications on the local authorities' web-sights, news online media, blogs. IASS's own information project «Regions today» («Регіони сьогодні») is published daily – <http://сіаз.укр/регіони-сьогодні>.

Search for information from regional internet sources to supplement topical collections is very important for the enlargement of the arsenal of search mechanisms and the number of reports from remote regions. These activities help to solve the problem of insufficient users' access to the information from remote regions, facilitate more effective use of national internet sources.

Keywords: regional internet sources, local authorities' web-sights, information analysis product, news online media.

Галина Покровская

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Особенности использования региональных интернет-ресурсов при подготовке источниковой базы библиотечного информационно-аналитического продукта

В статье рассматривается важность аналитической работы специалистов по отбору из массива интернет-информации необходимой для заказчиков информации. Цель работы – попытка отследить вопросы освещения текущей информации о событиях в Украине региональными интернет-ресурсами на базе нескольких областей для более глубокого отображения ситуации в стране. С целью обогащения продукции собственного информпроизводства работницы, используя собственноручно созданную карту действующих источников электронной информации в областях Украины, анализируют, оценивают и отбирают публикации на сайтах структур власти регионов, новостных интернет-изданий, в блогах. Созданный собственный интернет-проект «Регионы сегодня» ежедневно публикуется на сайте <http://ciaz.ukr/региони-сьогодні>. Работа по поиску информации на региональных интернет-источниках для наполнения тематических коллекций имеет большое значение для расширения инструментов поиска и значительного увеличения сообщений из отдаленных от центра регионов. Эта деятельность помогает решить проблему недостаточного доступа пользователей к отдаленной информации, содействовать более эффективному использованию национальных информационных ресурсов.

Ключевые слова: региональные интернет-ресурсы, сайты местных органов власти, информационно-аналитический продукт, новостные интернет-издания.

Наталія Тарасенко,

мол. наук. співроб. відділу політологічного аналізу СІАЗ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ВИРОБНИЦТВА

Стаття присвячена розгляду інноваційних тенденцій у бібліотечно-інформаційному виробництві. У контексті вдосконалення інформаційних продуктів бібліотек висвітлено специфіку бібліотечних веб-сайтів і мережових сторінок. Обґрунтовано та розкрито такі характеристики веб-сайтів і мережових сторінок бібліотек, як оперативність, мобільність, різноформатність, регулярність, реagentність, інтерактивність. Аргументовано доречність трактування бібліотечних сайтів і сторінок у соцмережах як багаторівневих комплексних інтегрованих бібліотечно-інформаційних продуктів.

Ключові слова: інформаційне виробництво бібліотек, інформаційний продукт, веб-сайт бібліотеки, сторінки бібліотек у соціальних мережах.

Інформаційно-виробнича діяльність бібліотек розпочалася одночасно з їх виникненням і відображає еволюційний розвиток бібліотек як соціально-комунікативних інституцій. Одним з перших видів інформаційних продуктів бібліотек стали копії документів та їхніх фрагментів, а саме переписані документи. Водночас виник і такий вид інформаційного продукту, як рукописні реєстри книг, попередники теперішніх каталогів.

З появою книгодрукування інформаційне виробництво бібліотек інтенсифікувалося. З'явилася можливість тиражування та розповсюдження книг як матеріальних носіїв інформації. Це стало одним з чинників доступності джерел знань і, як наслідок, підвищення освіченості широкого загалу суспільства.

У середині XIX ст. у зв'язку з різким збільшенням темпів приросту знань та інформації в окремих галузях науки, насамперед у хімії та фізиці, з'явилася необхідність видання першого реферативного журналу – інформаційного продукту, що дає можливість отримати уявлення про зміст документа без звернення безпосередньо до документа. Використання реферативного журналу дало змогу користувачеві бути в курсі зміни системи знань при прийнятних витратах часу. Подальший розвиток бібліотек супроводжувався створенням інших різновидів інформаційних

продуктів, які згодом стали традиційними для бібліотечно-інформаційного виробництва. Зокрема, на рівні первинної інформації, виробленої бібліотекою для сприяння користувачам в орієнтації у системі її діяльності та ресурсів, доречно розглядати режим і порядок роботи бібліотеки, правила користування фондами тощо. Більш складним інформаційним продуктом стали бібліографічні збірники, реферативні видання нових надходжень, тематичні списки відповідних анотованих продуктів довідково-бібліографічних служб, рубрикатори, тематичні виставки тощо.

Традиційні інформаційні продукти бібліотек доволі ґрунтовно досліджували українські та зарубіжні бібліотекознавці, зокрема Г. Ковальчук, Т. Вилегжаніна, Т. Добко, Л. Костенко, О. Баркова, І. Антоненко, Ю. Столяров, М. Дворкіна, А. Чачко, І. Якобсон. Утім, з огляду на постійний розвиток і вдосконалення їхніх жанрів і видів, актуалізується завдання дослідження сучасних інформаційних продуктів бібліотек, створення яких передбачає використання інноваційних підходів і технологій. Зокрема, окремим напрямом досліджень у бібліотекознавстві стало вивчення цифрових інформаційних продуктів, створення яких було започатковане в результаті використання новітніх комп'ютерних технологій обробки та надання інформації, що зумовили докорінні перетворення у бібліотечній технології. Представлена в електронному вигляді бібліографічна, реферативна, фактографічна, довідкова, науково-технічна та інша інформація набула самостійного значення інформаційних продуктів і послуг. У результаті сформувався новий вид інформаційного продукту – цифровий.

Разом з тим потреба суспільства в систематизованій інформації, використання якої забезпечує прийняття більш оперативних, ефективних та обґрунтованих рішень у державному управлінні, політиці, бізнесі, праві, освіті тощо, змістила акценти інфотворчої діяльності бібліотек у площину виробництва власних продуктів аналітичного спрямування. Таким чином сучасна бібліотека трансформувалася у загальносуспільний інформаційний центр, який надає не лише технічні можливості доступу до первинної, необробленої інформації, а й створює якісно інший рівень доступу – інтелектуальний, що забезпечує доступ до структурованої, систематизованої інформації, робить зріз по певній проблемі на основі аналізу великих масивів первинних джерел, застосовуючи для цього певні наукові та інтелектуальні технології.

Прикладом позитивного досвіду інформаційно-аналітичного виробництва вітчизняних бібліотек є діяльність підрозділів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) – Служби інформаційно-

аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ), Національної юридичної бібліотеки (НЮБ) та Фонду Президентів України (ФПУ). Діяльність цих структур спрямована, головним чином, на задоволення інформаційно-аналітичних запитів органів державної влади всіх рівнів, громадських організацій, економічних структур, наукових працівників, які цікавляться суспільно-політичною та економічною тематикою.

Підготовка відповідних інформаційно-аналітичних продуктів поєднує дві форми роботи – оперативне інформування щодо ситуації або проблеми на основі щоденного моніторингу інформації та підготовку аналітичних матеріалів з окремих питань, які дають змогу сформулювати цілісне бачення проблеми, встановити причинно-наслідкові зв'язки, вивчити точки зору експертів, визначити фактори впливу, перспективи розвитку, наслідки тощо. Повнотекстові версії інформаційно-аналітичних продуктів представлені на сайті НБУВ, а їхні друковані примірники також адресно надаються відповідним замовникам.

Варто відзначити, що, крім НБУВ, інформаційно-аналітичні продукти виробляються, щоправда, у менших обсягах, іншими національними бібліотеками України. Аналіз сайтів Національної парламентської бібліотеки України (<http://www.nplu.org/>), Національної історичної бібліотеки України (<http://nibu.kiev.ua/>), Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника (<http://www.lsl.lviv.ua/>), Одеської національної наукової бібліотеки ім. М. Горького (<http://odnb.odessa.ua/>), Національної наукової медичної бібліотеки (<http://www.library.gov.ua/ru/>), Національної бібліотеки України для дітей (<http://chl.kiev.ua/>) дає підстави для висновку, що сьогодні поширеними бібліотечно-інформаційними продуктами є науково-бібліографічні та науково-дослідні видання, представлені бібліографічними посібниками, покажчиками змісту, реферативними збірниками, інформаційними бюлетенями, матеріалами науково-практичних конференцій, оглядами науково-дослідної роботи наукових бібліотек тощо.

Специфіка інформаційно-аналітичних продуктів бібліотек, їх різновиди та технологія підготовки детально розглядалися у працях українських бібліотекознавців, зокрема Н. Кушнарєнко [12], І. Давидової [5], В. Ільганаєвої [9], В. Горового [3], Т. Гранчак [4]. Значний внесок у розробку різних аспектів інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек зробили О. Кобелев [11], В. Захарова, Л. Філіпова [8], В. Пальчук [13], О. Постельжук [14], Л. Чуприна [24], В. Бондаренко [1] та ін. Отже, з огляду на розробленість питання, у цій роботі окремо його не розглядатимемо.

Водночас більш детального дослідження потребують процеси інформаційного виробництва бібліотек, пов'язані з упровадженням у бібліотечне середовище технологій Web 2.0. Їх використання вивело виробництво інформації на новий рівень і заклало підґрунтя для створення інформаційних продуктів, поширюваних лише в мережі Інтернет – сайтів, блогів, сторінок бібліотек у соціальних мережах. Як інформаційні продукти бібліотек ці ресурси поки що не досліджувалися, тому актуально розглянути їхні характеристики в межах прийнятого в бібліотекознавчій літературі поняття «інформаційний продукт», що і є **метою** пропонованої статті.

Термін «інформаційний продукт» у довідковій та бібліотекознавчій літературі має декілька трактувань. Так, згідно з ДСТУ ГОСТ 7.9:2009 (ИСО 214–76) «Система стандартів по информации, библиотечному и издательскому делу. Реферат и аннотация. Общие требования» [ГОСТ 7.9–95 (ИСО 214–76), ИДТ], що діє з 1 грудня 2009 р., інформаційний продукт (продукція) – матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення інформаційних потреб громадян, державних органів, підприємств, установ і організацій [6].

ГОСТ 7.0–99. «Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения» [10] визначає інформаційну продукцію як документи, інформаційні масиви, бази даних та інформаційні послуги, які є результатом функціонування інформаційних систем.

У Законі України «Про інформацію» [15] інформаційну продукцію визначено як матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення потреб суб'єктів інформаційних відносин, якими, згідно з цим же Законом, є фізичні та юридичні особи, об'єднання громадян, суб'єкти владних повноважень.

Автори проекту закону України «Про інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку України» пропонують вважати інформаційним продуктом матеріалізований результат інформаційної діяльності, документований на будь-якому носії або оголошений публічно та призначений для забезпечення інформаційних потреб користувача. Інформаційні послуги, згідно з проектом закону, – це інформаційна або інформаційно-посередницька діяльність, спрямована на задоволення замовних запитів і потреб користувачів інформаційної продукції [16].

ДСТУ 7448:2013 «Информация и документация. Библиотечно-информационная деятельность. Термины та визначення понять», який набрав чинності з 1 липня 2014 р., визначає інформаційну послугу як надання інформації певного виду користувачеві бібліотеки відповідно до його інформа-

ційного запиту [7, с. 29]. Визначення терміна «інформаційний продукт» у цьому документі не подається.

Найбільш розробленою для сфери інформаційного обслуговування бібліотекознавці вважають терміносистему, запропоновану російською дослідницею В. Брежнєвою [2]. Зокрема, аналіз дефініцій, представлених у фаховій літературі, у тому числі нормативно-правового характеру, і використання досвіду, накопиченого в маркетингу послуг, дав змогу авторці дійти висновку, що доцільно використовувати термін «інформаційна продукція», визначаючи її як кінцевий результат інформаційно-бібліотечної діяльності, спрямований на задоволення інформаційних потреб користувачів і представлений як в матеріальній, так і нематеріальній формах. У тому випадку, коли результати інформаційно-бібліотечної діяльності набувають матеріальної, речовинної форми, вживається термін «інформаційний продукт». Як інформаційні продукти можуть виступати дайджести, аналітичні огляди, бібліографічні покажчики, реферативні журнали і тощо. До складу інформаційної продукції, крім інформаційних продуктів, входять також інформаційні послуги, що не мають речовинної форми (матеріального носія), наприклад усні довідки, консультації бібліографа, видача книг, пошук в Інтернеті тощо.

Ґрунтовне дослідження термінів «інформаційний продукт» та «інформаційна послуга» проведене українськими бібліотекознавцями В. Захаровою та Л. Філіповою [8], які на основі аналізу літератури й досвіду роботи сервісних служб запропонували таку характеристику послуги, як гнучкість, динамічність, можливість прилаштування під індивідуальні потреби користувача. Інформаційний продукт, за їхнім твердженням, представляє собою завершену форму, що є сумою характеристик, які визначають як його функціональне призначення, так і зовнішній вигляд. Зміна характеристик можлива лише в процесі підготовки наступної модифікованої моделі, яка в момент випуску у виробництво також набирає статичну форму.

Дослідниці розмежовують поняття «послуга», «обслуговування» і «продукт», стверджуючи, що обслуговування – це процес, а його результатом може бути послуга або продукт. Послуга – це результат діяльності, а не сама діяльність. Результатом інформаційної послуги є надання користувачу інформаційного продукту.

Водночас автори дослідження констатують, що, хоча в літературі проводиться досить чітка межа між продуктами й послугами, провідною тенденцією обслуговування є дедалі більше їх злиття. У дійсності майже завжди набуття продукту супроводжується супровідними послугами.

В. Захарова та Л. Філіпова вважають доцільним використання такої системи термінів:

– **Інформаційна продукція** – кінцевий результат інформаційно-бібліотечної діяльності, спрямований на задоволення інформаційних потреб користувачів і представлений у вигляді інформаційних продуктів та інформаційних послуг.

– **Інформаційний продукт** – кінцевий результат інформаційно-бібліотечної діяльності, закріплений на матеріальному носії, що уможливорює його багаторазове використання з метою задоволення інформаційних потреб користувачів.

– **Інформаційна послуга** – корисний кінцевий результат інформаційно-бібліотечної діяльності, представлений у нематеріальній формі, спрямований на задоволення інформаційних потреб користувачів, досить часто також і шляхом надання інформаційних продуктів.

При цьому основними характеристиками інформаційних продуктів і послуг виявляються такі:

- корисність;
- тиражування;
- старіння (деактуалізація через появу більш повних і достовірних відомостей);
- адресність (врахування потреб і особливостей тих чи інших груп користувачів);
- наукоємність (створення інформаційного продукту потребує значних витрат інтелектуальної праці на пошук, опрацювання та аналіз інформації);
- незнищуваність (інформаційний продукт зберігає інформацію, яка в ньому міститься, незалежно від того, скільки разів вона була використана. Більше того, ця інформація може бути багато разів тиражована різними користувачами, які мають до неї доступ).

Отже, послуговуючись вищенаведеною терміносистемою, доцільно провести аналіз веб-сайтів та мережових сторінок бібліотек з точки зору поняття інформаційного продукту, виходячи при цьому з їхніх складових. Так, веб-сайт має власну («фізичну») адресу, регулярні та довідкові дані, зокрема відомості про каталоги, електронні ресурси, бази даних, електронні виставки, наукову та видавничу діяльність, нові надходження, конференції, бібліотечні новини. Веб-сайт має свою пошукову систему, яка дає змогу зорієнтуватися у фонді бібліотеки. При цьому основна частина інформації веб-сайту є незмінною або статичною та підлягає багаторазовому використанню. У міру надходження нової

інформації попередня архівується. Наприклад, на сайті НБУВ (<http://www.nbuv.gov.ua/>) у розділі Центр досліджень соціальних комунікацій представлено архів інформаційно-аналітичних матеріалів Національної юридичної бібліотеки, Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади та Фонду Президентів України. Архів надає доступ до повнотекстових версій випусків бюлетеня оперативної інформації «Резонанс» (з 2010 р.), журналу «Україна: події, факти, коментарі» (з 2011 р.), інформаційного щотижневого бюлетеня «Політичні партії в демократичному процесі» (за 2012 р.), експертно-аналітичного висновку за результатами моніторингу преси «Проблеми ринку праці» (за 2011–2012 рр.), інформаційно-аналітичних бюлетенів «Економічна діяльність: нові орієнтири і ризики» (2013–2014 рр.), «Шляхи розвитку української науки» (з 2011 р.), «Соціальні мережі як чинник інформаційної безпеки» (2013–2014 рр.).

Електронний архів науково-довідкових видань НБУВ станом на січень 2015 р. надає доступ до повнотекстового формату 35 монографій з архівознавства та бібліотекознавства, путівників і довідників, виданих Інститутом архівознавства та Інститутом рукопису НБУВ.

В архіві каталогів і бібліографічних покажчиків можна ознайомитися з повним текстом 102 документів, серед яких наукові каталоги, бібліографічні та анотовані покажчики, довідники-покажчики архівних документів, каталоги колекцій, рукописів тощо.

Окремо представлено збірники архівних документів та археографічні видання, загалом 32 документи, у тому числі збірники документів і матеріалів з історії Національної академії наук України.

Архів науково-методичних посібників містить методичні рекомендації, інструкції, словники книгознавчих термінів, збірники законодавчих актів, нормативних і методичних документів з архівної справи та діловодства, монографії.

У повнотекстовому форматі представлені також наукові фахові видання Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського: періодичні видання – науково-теоретичний та практичний журнал «Бібліотечний вісник» (з 1993 р.) й український реферативний журнал «Джерело» (з 1999 р.); збірники наукових праць – «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (з 1998 р.), «Рукописна та книжкова спадщина України» (з 1993 р.), «Українська біографістика» (з 1996 р.), «Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития» (з 2000 р.), «Українсько-македонський науковий збірник» (з 2005 р.), «Слов'янські обрії» (з 2006 р.).

Крім того, сайт НБУВ надає доступ до звітів про наукову та науково-організаційну роботу Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського з 2005 р., звітів про видавничу діяльність НБУВ, архіву щорічних бібліотечних конференцій з 2001 р.

Отже, з огляду на комплексний характер представленої інформації (електронні каталоги, повнотекстові бази даних, інформаційно-аналітичні матеріали тощо), яка може бути використана багаторазово, веб-сайт бібліотеки можна охарактеризувати як **багаторівневий комплексний інтегрований бібліотечно-інформаційний продукт**.

Паралельно зі створенням і підтримкою функціонування сайтів сучасні бібліотеки спрямовують зусилля і на охоплення веб-середовища соціальних мереж, яке для більшості сучасних користувачів є звичним способом спілкування, пошуку інформації, реалізації професійних інтересів. У сучасному комунікативному просторі важливими для розкриття потенціалу бібліотек є такі характеристики функціонування соціальних мереж, як періодичність, інформативність, фінансова доступність, глобальність, демократичність і наявність зворотного зв'язку. Співтовариства, створені в соціальній мережі, – це один зі способів змінити стереотипи щодо бібліотеки як консервативної установи, підняти її престиж, залучити нових користувачів.

Найбільш пристосованою для просування бібліотеки більшість бібліотечних працівників вважають мережу Facebook (<http://facebook.com>). Порівняно з іншими соціальними мережами платформа Facebook привертає увагу бібліотек з огляду на ряд критеріїв: цільова аудиторія ресурсу (старша 14 років), наявність різноманітних груп (спільнот) за інтересами, можливість рекомендувати ту чи іншу інформацію сторінки друзям (обмін посиланнями), високі рейтинги використання порівняно з іншими соціальними мережами тощо.

Водночас багато бібліотек представлені одразу в кількох соціальних мережах. Зокрема, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського забезпечує інтернет-комунікацію зі своїми читачами через мережі Facebook (<https://www.facebook.com/pages/Національна-бібліотека-України-імені-В-І-Вернадського/712692775441557>), «ВКонтакте» (група читачів НБУВ – <https://vk.com/club22008307>), Twitter (за адресою: <https://twitter.com/NBUV/>).

На веб-сайті НБУВ створено посилання, за допомогою якого можна перейти на сторінку бібліотеки в мережі Facebook. Аналогічно можливість переходу з веб-сайту на власні сторінки в соціальних мережах надають усі національні бібліотеки України, про що говорить аналіз

їхніх сайтів. Зокрема, Національна парламентська бібліотека та Одеська національна бібліотека ім. М. Горького представлені сторінками в мережі Facebook; Національна історична бібліотека України має сторінки у мережах Facebook, «ВКонтакте», Google+, YouTube; Львівська національна бібліотека ім. В. Стефаника – Facebook, «ВКонтакте», Twitter; Національна медична бібліотека – Facebook, Google+, YouTube, Twitter; Національна бібліотека для дітей – у мережах Facebook, «ВКонтакте», YouTube, Instagram.

Сторінки бібліотек у соціальних мережах дають можливість удосконалити форми інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів, підвищити його ефективність, забезпечити надання оперативного доступу до нових надходжень, інформування стосовно виставок, конференцій та інших бібліотечних подій. Отже, мережева сторінка бібліотеки задовольняє потреби користувача, тобто відповідає одному з критеріїв інформаційних продуктів.

Бібліотечна сторінка в мережі має й іншу ознаку інформаційного продукту – нею можна користуватися постійно, або багаторазово, причому, на відміну від традиційних бібліотечних продуктів, інформація в яких піддається старінню, інформація мережевої сторінки регулярно оновлюється, тобто користувач завжди має справу з актуальною інформацією. Причому, на відміну від сайту, інформація мережевої сторінки бібліотеки, у випадку, якщо вона одного разу була вподобана користувачем, надходить до нього «самостійно», з'являючись у його стрічці новин, не вимагаючи спеціального входження користувача на сторінку бібліотеки та вивчення ним її оновлення.

На відміну від сайту бібліотеки, який виконує навігаторську функцію щодо фондів бібліотеки, сторінка в соціальній мережі не має пошукових механізмів. Головний зміст інформації бібліотек у соцмережах – новини, часто дубльовані із сайту бібліотеки, анонси, оголошення, повідомлення, звіти та фотогалереї з різноманітних заходів і презентацій, конкурси чи опитування. З огляду на це, специфічною функцією сторінки бібліотеки в соціальній мережі можна вважати керування використанням інформації, тобто спрямування користувача до актуальних, нових, корисних чи цікавих інформаційних продуктів. Відповідно, пріоритетною характеристикою інформаційних продуктів, розміщених на мережевій сторінці бібліотеки, має бути **оперативність**. Зокрема, аносування заходів чи оголошення про зміни в режимі роботи бібліотеки повинні бути завчасними, а реакція на події, заходи, визначні дати не має запізнюватися.

Варто зважати на те, що нині соціальні мережі стають одним з основних, а головне, найшвидшим розповсюджувачем новин. Більше того, повідомлення користувачів соціальних мереж, зокрема відомих політиків і громадських діячів, усе частіше стають матеріалами на сайтах новин. Дослідження компанії CNN, яка проаналізувала поведінку міжнародних читачів щодо вибору каналів отримання новин в Інтернеті, показало, що 43 % новин поширюються через соціальні сайти, зокрема Facebook, Twitter, MySpace і YouTube. Решта способів доставки новинного контенту – використання електронної пошти – 30 %, SMS – 15 % і миттєвих повідомлень (ICQ тощо). Є багато прикладів миттєвого поширення новин у соціальних мережах, що значно випереджають повідомлення традиційних ЗМІ, як українських, так і світових (результати важливих самітів, виборів, наслідки стихійних лих та аварій тощо). Ці тенденції, на думку Л. Чуприни, дають підстави говорити про поширення новинної інформації в соціальних мережах як один з функціональних напрямів їхнього розвитку й, відповідно, оцінювати соцмережі як джерело оперативної інформації в українському інтернет-середовищі [24].

Щоб утримувати цільову аудиторію на сторінці бібліотеки, необхідно постійно підживлювати інтерес до неї, постійно оновлюючи сторінку, викладаючи новий цікавий контент. Таким чином, інформаційні продукти на сторінці стають **мобільними**, такими, що змінюються. Формат контенту вибирається залежно від спрямованості бібліотеки та потреб аудиторії, щоб він був актуальним, спонукав користувачів до спілкування. Очевидно, що категорія читачів значно відрізняється, наприклад, у наукової, дитячої бібліотеки, бібліотеки ВНЗ, спеціалізованих бібліотек, як, скажімо, медичної чи юридичної.

На думку фахівців, оптимальний склад контенту для мережевої сторінки бібліотеки повинен містити 1/3 новинного контенту, 1/3 – корисного, 1/3 – розважального. Якщо в спільноті викладаються лише новини бібліотеки, аудиторія сприймає це як спам і згодом просто перестає їх читати. Тому текстовий формат інформаційних продуктів, розміщених на сторінці бібліотеки повинен супроводжуватися фото-, відео-, аудіоматеріалами. **Різномформатність**, таким чином, сприяє посиленню інтересу користувачів до бібліотеки. Інформативним і цікавим контентом користувачі будуть ділитися на своїх сторінках, рекомендувати своїм друзям. У підсумку про інформаційні продукти бібліотеки зможуть дізнатися більше користувачів, які, можливо, також зацікавляться ними та порадять зробити це своїм друзям і знайомим. Публікації у соціальній мережі повинні бути **регулярними**, щоб онлайн-користувач «зловив хвилю»

періодичності наповнення сторінки бібліотеки та знав наперед, коли на нього чекає нова інформація. Якщо нова інформація часто запізнюється, чи не з'являється взагалі, читачі можуть втратити довіру до бібліотеки.

Одним із чинників популярності сторінки бібліотеки у соціальній мережі є спілкування з її відвідувачами. Тому важливою є **реагентність** сторінки, тобто вчасна відповідь на коментарі, критику чи запитання користувачів, яка показує, що їхні думки та участь у житті бібліотеки важливі. Постійно підтримуючи спілкування з користувачами у спільноті, відслідковуючи позитивні та негативні коментарі та відгуки, своєчасно аналізуючи їх, бібліотека отримує можливість виправляти певні критиковані моменти, покращувати з урахуванням конструктивних пропозицій або залишати незмінним у випадку позитивного сприйняття виставлені на сторінці чи сайті інформаційні продукти.

Для привернення уваги до сторінки бібліотеки у соціальній мережі варто також брати активну участь в обговореннях інших учасників соцмережі, «лайкати» інформацію друзів, репостити вподобану інформацію та бути активним в обговореннях інформаційних продуктів на сторінках бібліотек-партнерів.

Авторами бібліотечних сторінок є бібліотечні працівники, які слідкують за оновленням, пишуть пости, розміщують анонси. Пости на сторінці мають бути грамотними, цікавими, зрозумілими читачу, поєднувати інформативність і лаконічність. Значно покращує сприйняття інформації наявність мультимедійного компоненту – фото, відеоматеріалів, таблиць, схем. На сторінці бібліотеки можуть бути розміщені також цікаві пости користувачів, водночас сервіс мережі дає змогу «посилатись» на джерело, вказати, з якої саме сторінки зроблено перепост. Це своєрідне «посилання» на джерело, з іншого боку, так само, як і в будь-якій статті (продукті) саме бібліотечний працівник визначає, що саме перепостити. Тобто присутня творча складова в організації наповнення сторінки.

Сторінка бібліотеки у соціальній мережі є **інтерактивною**, тобто такою, що постійно поповнюється контентом, створюваним унаслідок комунікації між учасниками мережі. Коментарі, відгуки, оцінки користувачів, розміщені на сторінці бібліотеки в соціальній мережі, особливі та цінні тому, що відображають крізь призму їх особистісного сприйняття виставлені бібліотекою інформаційні ресурси, що є, з одного боку, додатковим індикатором їх важливості, актуальності, а з іншого – одним з показників, що характеризує стан суспільства чи його певної частини.

Можливості використання сучасних інтерактивних технологій у бібліотечно-інформаційному виробництві створили умови для співавторства бібліотеки та користувача, використання в процесі бібліотечного обслуговування інтелектуального потенціалу користувачів, їх залучення в процес інфотворення. Як зазначає В. Бондаренко [1, с. 11], ця тенденція дає змогу говорити про формування інтелектуального користувачького ресурсу як сукупності знань користувачів, які можуть бути використані в інформаційній діяльності бібліотеки.

Отже, бібліотечні сайти та сторінки у соціальних мережах можна визначити як **інноваційний інтерактивний бібліотечний інформаційний продукт**. Виявлені та обгрунтовані автором характеристики таких продуктів, зокрема, оперативність, мобільність, різноформатність, регулярність, реагентність, інтерактивність, у поєднанні з комплексним характером представленої в них інформації, яка може бути використана багаторазово, аргументують доречність трактування веб-сайтів і мережових сторінок бібліотек як **багаторівневого комплексного інтегрованого бібліотечно-інформаційного продукту**.

Література

1. *Бондаренко В. І.* Дистантне інтернет-обслуговування користувачів сучасної бібліотеки (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): автореф. дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.03 / Вікторія Іванівна Бондаренко. – Київ, 2013. – 19 с.
2. *Брежнева В. В.* Информационное обслуживание: продукты и услуги, предоставляемые библиотеками и службами информации предприятий / В. В. Брежнева, В. А. Минкина; СПбГУКИ. – [2-е изд.]. – Санкт-Петербург : Профессия, 2006. – 304 с.
3. *Горовий В. М.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія / В. М. Горовий; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – 360 с.
4. *Гранчак Т.* Бібліотека і політична комунікація : монографія / Т. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 481 с.
5. *Давидова І.* Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві : монографія / І. О. Давидова ; Харк. держ. акад. культури. – Харків : ХДАК, 2005. – 295 с.
6. ДСТУ ГОСТ 7.9:2009 (ИСО 214–76). Система стандартів по інфор-

маци, бібліотечному и издательському делу. Реферат и аннотация. Общие требования (ГОСТ 7.9–95 (ИСО 214–76), IDT).

7. ДСТУ 7448:2013. Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять. – Чинний від 2014–01–07. – Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. – 41 с.

8. *Захарова В. І.* Основи інформаційно-аналітичної діяльності [Електронний ресурс] / В. І. Захарова, Л. Я. Філіпова. – Київ : Центр учбової літератури, 2013. – 336 с.; Режим доступу: http://pidruchniki.com/1605061653903/informatika/osnovi_informatsiyno-analitichnoyi_diyalnosti – Назва з екрана.

9. *Льганаєва В.* Аналітика в структурі бібліотечної діяльності / В. О. Льганаєва // Вісн. Харк. держ. акад. культури: зб. наук. пр. – Харків, 2007. – Вип. 23. – С. 109–117.

10. Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения: ГОСТ 7.0–99 [Электронный ресурс]. – Изд. офиц. – [Введ. 2000–07–01]. – Минск : Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 1999. – 23 с. – Режим доступа: <http://vsegost.com/Catalog/85/8548.shtml>. – Загл. с экрана.

11. *Кобелев О.* Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек України : теоретико-методологічні засади розвитку : автореф. дис. ... д-ра наук із соціальних комунікацій : 27.00.03 / О. М. Кобелев. – Харків, 2013. – 34 с.

12. *Кушнарченко Н. М.* Наукова обробка документів : підручник / Н. М. Кушнарченко, В. К. Удалова. – Київ : Знання, 2006. – 334 с.

13. *Пальчук В.* Бібліотеки в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади: монографія / В. Пальчук ; наук. ред. В. М. Горювий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 314 с.

14. *Постельжук О. М.* Інформаційно-аналітична діяльність обласних універсальних наукових бібліотек України: основні напрями діяльності і види інформаційної продукції : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій, спец. : 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство / О. М. Постельжук. – Київ : НБУ ім. В. І. Вернадського, 2013. – 16 с.

15. Про інформацію: Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-ХІІ [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>. – Назва з екрана; Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – С. 650.

16. Про інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку України: проект закону України від 12 серп. 1999 р. – [текст № 1207-d]. – Режим доступу: <http://www.rada.kiev.ua>. – Назва з екрана.

17. Сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>. – Назва з екрана.
18. Сайт Національної парламентської бібліотеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nplu.org/>. – Назва з екрана.
19. Сайт Національної історичної бібліотеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nibu.kiev.ua/>. – Назва з екрана.
20. Сайт Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lsl.lviv.ua/>. – Назва з екрана.
21. Сайт Одеської національної наукової бібліотеки ім. М. Горького [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://odnb.odessa.ua/>. – Назва з екрана.
22. Сайт Національної наукової медичної бібліотеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.library.gov.ua/ru/>. – Назва з екрана.
23. Сайт Національної бібліотеки України для дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chl.kiev.ua/>. – Назва з екрана.
24. Чуприна Л. Оперативна інформація в соціальних мережах: особливості обігу та використання бібліотеками / Л. Чуприна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2012. – Вип. 33. – С. 507–523.

References

1. Bondarenko, V. I. (2013). Distantne internet-obsluhovuvannya koristuvachiv suchasnoi biblioteki (kinets XX – pochatok XXI st.) [Distant Internet user experience modern library (the end of XX – beginning of XXI century)]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: Nakovo-vydavnychij tsentr Natsional'noi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].
2. Brezhneva, V. V. (2006). Informatsyonnoe obsluzhyvanie: produkti i usluhy, predstavliaemie byblyotekami i sluzhбами informatsii predpriiaty [Data Services: the products and services provided by libraries and information services companies]. Sankt-Peterburg: Professyia [in Russian].
3. Horoviy, V. M. (2010). Sotsialni informatsiyini komunikatsii, yikh napovnennia i resurs: Monohrafiia [Social information communication, their content and resource: monograph]. Kyiv: Nakovo-vydavnychij tsentr Natsional'noi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].
4. Hrachak, T. (2012). Biblioteka i politichna komunikatsiia: monohrafiia [Library and political communication: Monograph]. Kyiv: Nakovo-vydavnychij tsentr Natsional'noi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].
5. Davidova, I. (2005). Bibliotechnne virobnytstvo v informatsiyonomu

suspilstvi [Production Library in the Information Society]. Kharkiv: KhDAK [in Ukrainian].

6. Systema standartov po informatsii, bibliotechnomu i izdatelskomu delu. Referat i annotatsiia. Obshchie trebovaniia [System of standards on information, librarianship and publishing. Summary and abstract. General requirements] (2008). HOST 7.9–95 (YSO 214–76), IDT [in Ukrainian].

7. Informatsiia ta dokumentatsiia. Bibliotechno-informatsiina diialnist. Termini ta viznachennia poniat [Information and documentation. Library and information activities. Terms and definitions]. (2014). DSTU 7448:2013. Kyiv: Minekonomrosvitku Ukrainy [in Ukrainian].

8. Zakharova, V. I., & Filipova, L. Ia. (2013). Osnovi informatsiyno-analitychnoi diialnosti [Fundamentals of information and analytical activities]. Kyiv: Tsentri uchbovoi literatury [in Ukrainian]. [www.pidruchniki.com](http://pidruchniki.com/1605061653903/informatika/osnovi_informatsiyno-analitychnoi_diialnosti). Retrieved from http://pidruchniki.com/1605061653903/informatika/osnovi_informatsiyno-analitychnoi_diialnosti.

9. Ilhanaeva, V. (2007). Analityka v strukturii bibliotechnoi diialnosti [Analysis of the structure of the library]. *Visnik Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury – Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture*. Kharkiv, 23, 109–117 [in Ukrainian].

10. Informatsionno-bibliotechnaia deiatelnost, bibliohrafiia. Termini i opredeleniia [Information and library activities, bibliography. Terms and Definitions]. (1999). HOST 7.0–99. Minsk: Mezhhosudarstvennyi sovet po standartizatsii, metrolohii i sertifikatsii. (n.d.). vsegiost.com. Retrieved from <http://vsegiost.com/Catalog/85/8548.shtml> [in Russian].

11. Kobleev, O. (2013). Informatsiyno-analitychna diialnist bibliotek Ukrainy: teoretiko-metodolohichni zasadi rozvitku [Information-analytical activity libraries Ukraine: theoretical and methodological principles of development]. Extended abstract of Doctor's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].

12. Kushnarenko, N. M., & Udalova, V. C. (2006). Naukova obrobka dokumentiv: pidruch. [The scientific document processing: a tutorial]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

13. Palchuk, V. (2014). Biblioteki v informatsiino-analitychnomu zabezpechenni orhaniv derzhavnoi vlady: monohrafiia [Libraries in the information and analytical support of public authorities: Monograph]. Kyiv: Nakovo-vydavnychij tsentr Natsional'noi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].

14. Postelzhuk, O. M. (2013). Informatsiyno-analitychna diialnist oblasnikh universalnikh naukovikh bibliotek Ukrainy: osnovni napriamy diialnosti i vidy informatsiynoi produktsii [Information-analytical activity regional

universal scientific libraries Ukraine, main activities and types of information products]. Extended abstract of candidate's. Kyiv: Nakovo-vydavnychyj tsentr Natsional'noi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernads'koho [in Ukrainian].

15. Pro informatsiiu: Zakon Ukrainy vid 2 zhovtnia 1992 r. № 2657–KhII [On information: Law of Ukraine of October 2, 1992 N 2657–KhII] (1992, 2 October). Ofitsijnyj veb-sajt Verkhovnoi Rady Ukrainy, 48, 650 [in Ukrainian].

16. Pro informatsiinyi suverenitet ta informatsiynu bezpeku Ukrainy: proekt Zakonu Ukrainy [On information sovereignty and information security Ukraine: draft Law of Ukraine] (n.d.). www.rada.kiev.ua. Retrieved from <http://www.rada.kiev.ua> [in Ukrainian].

17. Sait Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [Site of the National Vernadsky Library of Ukraine]. www.nbu.gov.ua/. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/> [in Ukrainian].

18. Sait Natsionalnoi parlamentskoj biblioteki Ukrainy [Site of the National Parliamentary Library of Ukraine]. www.nplu.org/. Retrieved from <http://www.nplu.org/> [in Ukrainian].

19. Sait Natsionalnoi istorichnoi biblioteki Ukrainy [Site of the National Historical Library Ukraine]. nibu.kiev.ua/. Retrieved from <http://nibu.kiev.ua/> [in Ukrainian].

20. Sait Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteki im. V. Stefanika [Site of the Lviv National Stefanik Academic Library]. www.isl.lviv.ua/. Retrieved from <http://www.isl.lviv.ua/> [in Ukrainian].

21. Sait Odeskoï natsionalnoi naukovoï biblioteki im. M. Horkoho [Site of the Odessa National Gorky Academic Library]. odnb.odessa.ua/. Retrieved from <http://odnb.odessa.ua/> [in Ukrainian].

22. Sait Natsionalnoi naukovoï medychnoi biblioteki [Site of the National Scientific Medical Library]. www.library.gov.ua/ru/. Retrieved from <http://www.library.gov.ua/ru/> [in Ukrainian].

23. Sait Natsionalnoi biblioteki Ukrainy dlia ditei [Site of the National Library of Ukraine for Children]. chl.kiev.ua/. Retrieved from <http://chl.kiev.ua/> [in Ukrainian].

24. Chupryna, L. (2012). Operatyvna informatsiia v sotsialnykh merezhakh: osoblyvosti obihu ta vykorystannia bibliotekamy [Operational information in social networks: characteristics and use of library circulation]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 33, 507–523 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.03.2015.

Nataliya Tarasenko

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Innovative Aspects of Library and Information Industry

The development of library and information production was accompanied by the creation of different types of information products that were improved with the library system. The introduction of the library environment technology Web 2.0. information brought production to a new level and laid the foundation for the creation of information products distributed only on the Internet – websites, blogs, pages libraries in social networks. Their research under taken in literature about the library concept of «information product» made it possible to distinguish the author and justify new terminology characteristics websites and pages library network, including efficiency, mobility, different format, regularity, reagent, interactivity. In combination with the integrated nature provided them information that can be used many times, these characteristics argue the appropriateness treatment sites and pages libraries network as an innovative interactive multi-complex integrated library-information product.

Keywords: information production libraries, information product, website library, libraries page in social networks.

Наталія Тарасенко

Национальная библиотека Украины им. В. И. Вернадского

Иновационные аспекты библиотечно-информационного производства

Развитие библиотечно-информационного производства сопровождалось созданием различных видов информационных продуктов, которые совершенствовались вместе с библиотечной системой. Внедрение в библиотечную среду технологий Web 2.0. вывело производство информации на новый уровень и заложило основы создания информационных продуктов, распространяемых только в сети Интернет – сайтов, блогов, страниц библиотек в социальных сетях. Их исследования в рамках принятого в библиотековедческий литературе понятия «информационный продукт» дало возможность автору выделить и обосновать новые терминологические характеристики веб-сайтов и сетевых страниц библиотек, в частности, оперативность, мобильность, разноформатность, регулярность, реагентность, интерактивность. В сочетании с комплексным характером представленной в них информации, которая может быть использована многократно, указанные характеристики аргументируют уместность трактовки веб-сайтов и сетевых страниц библиотек как инновационного интерактивного многоуровневого комплексного интегрированного библиотечно-информационного продукта.

Ключевые слова: информационное производство библиотек, информационный продукт, веб-сайт библиотеки, страницы библиотек в социальных сетях.

Ірина Терещенко,

мол. наук. співроб. відділу оперативної інформації СІАЗ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

БІБЛІОТЕКА І МОБІЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ

У статті розглянуто вплив основних тенденцій розвитку мобільних технологій на бібліотечний сервіс. Аналізується досвід зарубіжних і вітчизняних бібліотек у наданні бібліотечних послуг і розповсюдженні продуктів, зокрема інформаційно-аналітичних.

Ключові слова: мобільні технології, мобільні додатки, електронні книжки, соціальні медіа, діяльність бібліотек.

Сьогодні розвиток інформаційно-комунікаційних технологій вносить істотні зміни у відносини користувачів (споживачів інформації) з бібліотекою. Очевидно, що бібліотеки не лише намагаються конкурувати з іншими каналами інформації, але й намагаються зацікавити користувача новими продуктами та послугами. Отже, питання інформаційного сервісу, інформаційних можливостей бібліотечної системи в інформаційному просторі держави набуває особливої актуальності.

Варто зазначити, що останнім часом відмічається дедалі активніший інтерес фахівців до нововведень у бібліотеках. Зарубіжний досвід упровадження мобільних технологій у бібліотечне обслуговування, проектування та розробку мобільних додатків безпосередньо для бібліотек розглядають у своїх працях Д. Кларк, Г. Нідхем та М. Еллі, Д. Хан, Д. Гріффей.

Вітчизняними бібліотекознавцями ці питання здебільшого розглядаються в контексті впровадження інноваційних технологій у діяльність бібліотек (праці О. Онищенка [1], В. Горового [2], В. Бондаренко [3], О. Дубової [4], О. Ісаєнка [5], О. Мар'їної [6], В. Пашкової, Т. Ярошенко [7], Л. Чуприни [8] та ін.).

Утім, високі темпи технологічного розвитку потребують регулярного узагальнення напрацьованого досвіду, тому метою цієї статті є огляд сучасних тенденцій у наданні бібліотечних послуг і розповсюдженні продуктів, зокрема інформаційно-аналітичних, під впливом розвитку мобільних технологій.

Огляд світового досвіду надання бібліотеками інформаційних послуг показує, що відбувається переосмислення основ бібліотечно-інформаційного обслуговування. Сьогодні воно базується на вивченні специфіки інформаційних потреб, ступеня їх задоволення, рівня науково-інформаційної культури споживачів. Актуальним є створення індивідуалізованих систем обслуговування, які задовольняють кожного споживача, враховують загальне та індивідуальне в його інтересах.

Функціонування бібліотеки завжди є відображенням стану інформаційного середовища і відповіддю на його нові запити. Як зазначає О. Онищенко, «сьогодні виникла необхідність врахування якісних комплексних змін в інформаційному середовищі: змін у виробництві, розповсюдженні, використанні інформації, змін в інформаційних потребах людей і можливостях їх задоволення. Виникла необхідність сформувати новий, збагачений образ бібліотеки, відповідний тенденціям розвитку інфосфери» [9].

Можемо констатувати, що на сьогодні вже сформувався «новий» користувач бібліотеки: комп'ютерно грамотний, оснащений мобільними телекомунікаційними приладами, який «бажає брати багато і на відстані» [9]. Потреби сучасних користувачів трансформуються – головними вимогами стають мобільність, мультимедійність, онлайн-доступ, оперативність. При цьому зазначимо, що зростаючий рівень технологічного розвитку дає можливість повніше задовольняти ці вимоги. Науковці нині досліджують феномен «мобільного суспільства». Однак, як показує практика останніх років, важливе значення для суспільного розвитку має навіть не стільки мобільність, скільки той факт, що розвиток електронних технологій сприяє залученню творчого потенціалу мільйонів людей у мережевий простір для розв'язання наукових, суспільно значущих проблем.

Поява швидкісних безпроводних каналів зв'язку та розширення зон охоплення робить можливим практично постійне перебування в мережі, а потоки особистої інформації завдяки смартфонам миттєво потрапляють в обіг. Внутрішній світ людини дедалі більше стає невід'ємною частиною публічного простору, а цей простір, у свою чергу, проникає в індивідуальне буття людини [10, с. 113]. Такі тенденції характерні і для України. Дедалі більше українців стають власниками електронних пристроїв мобільного зв'язку. Дослідження, проведене Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення агентства мобільного маркетингу LEAD9, показало, що 41% людей у віці 18–50 користуються сенсорними смартфонами. А серед молодих людей у віці 18–30 ця цифра становить

уже 59 %. До того ж більшість користувачів смартфонів, а саме 70 %, уже встановлюють і користуються мобільними додатками.

За словами директора LEAD9 Н. Гриника, такими темпами до кінця 2015 р. у половини всіх українських абонентів активного віку будуть сучасні смартфони. До того ж до кінця 2015 р. в Україні ще й істотно повинно розширитися покриття 3 G. Отже, у користувачів з'являться нові інформаційні та бізнес-можливості. Примітно, що абсолютна більшість користувачів (а саме 72,5%) мають досвід установки мобільних додатків. Найбільш популярними є соціальні мережі (82% з тих, хто встановлював додатки, завантажували саме це програмне забезпечення), 4% – програми для навігації [11].

При цьому, за прогнозами компанії Ericsson, до 2020 р. близько 50 млрд працюючих електронних пристроїв будуть взаємодіяти з Інтернетом через мережі стільникових операторів або інтернет-провайдерів. До цього числа включено комп'ютери, мобільні телефони, ноутбуки, телевізори та інше електронне обладнання. Багато із сучасних електронних пристроїв стануть мобільними і отримають можливість виходу в Інтернет. Мережеві можливості проникнуть буквально всюди, і майже всі сьогоденні домашні пристрої працюватимуть з мережею [12].

Водночас слід звернути увагу на дані аналітичної компанії Flurry: у 2013 р. середній користувач проводив зі своїм мобільним пристроєм 158 хв на день. За іншими даними, із 7 год перегляду медіа в день люди приділяють читанню книг лише 20 хв [13]. На перший план виходять перевірка електронної пошти, відвідування соціальних мереж та ігри.

Британська компанія Publishing Technology опублікувала дані дослідження про сучасні тенденції в читанні електронних книг на мобільних пристроях у Великобританії і США. Відповіді учасників опитування показали, що: 43% респондентів читають е-книгу або її частину на своїх мобільних пристроях; 66% респондентів у поточному році читали більше е-книг на своїх мобільних телефонах, ніж у попередньому році [14].

Отже, очевидно, що в найближчій перспективі технологічний розвиток буде спрямовано на забезпечення мобільності й електронної автономності індивіда. Попри, здавалося б, більшу доступність книг, розвиток мобільного доступу до Інтернету формує тенденцію до зменшення читання друкованих книг і перехід до читання на різноманітних мобільних пристроях.

Формування «мобільного суспільства» вносить і буде вносити надалі істотні зміни в діяльність бібліотек. Сьогодні спостерігається тенденція розширення доступу через мобільні пристрої до фондів та інформаційних

послуг бібліотек, розроблення з цією метою спеціального програмного забезпечення, використання можливостей соціальних мереж, wiki та геоінформаційних сервісів, підготовка мультимедійних матеріалів у відповідних форматах для мобільних пристроїв. Ряд провідних бібліотек надають тематичні структуровані матеріали, інформаційно-аналітичні продукти, доступ до електронних фахових журналів тощо.

Те, як бібліотеки реагують на мобільне користування Інтернетом, демонструють різноманітні заходи Баварської державної бібліотеки в Мюнхені.

Доктор К. Крейнова, заступник генерального директора BSB (Баварської державної бібліотеки в Мюнхені), стверджує, що сьогодні бібліотеки вже більше не можуть собі дозволити не надавати послуг для мобільного Інтернету. Адже всі релевантні прогнози майбутніх тенденцій говорять про те, що первинний доступ до Інтернету більше не здійснюватиметься зі стаціонарного ПК чи ноутбука, натомість – через смартфони або планшети. Так само частка тих, хто користуються виключно мобільним Інтернетом, постійно зростає по всьому світі. Так, К. Крейнова оцінює переможний хід мобільного доступу до мережі як вирішальний, подібно до появи Інтернету взагалі. Тому Баварська державна бібліотека пропонує свої базові послуги і в мобільному доступі: бібліотечний онлайн-каталог – із середини 2010 р., веб-сайт – від початку 2011 р. Разом з тим Баварська державна бібліотека розробляє програми спеціально для iPad та iPhone, які безкоштовно завантажуються на AppStore [15].

Завдяки мобільним технологіям урізноманітнюються й форми роботи бібліотек. Так, у міжнародному аеропорту американського міста Сан-Антоніо (Техас) почали працювати два кіоски Цифрової бібліотеки, у яких пасажери можуть взяти цифрові медіа у свої поїздки. У кіосках можна шукати контент бібліотечних цифрових медіа, оформляти отримання і викачувати файли на свої мобільні пристрої на певний час. Через три тижні матеріали будуть автоматично видалені [16].

Мобільні пристрої та їх можливості розвиваються стрімко. І так само, як змінюється мобільний пристрій, змінюються формати представлення даних. Однією з гібридних форм представлення інформації є популярне в країнах Заходу інтерактивне видання – мультимедійний продукт, що містить у собі текст, ілюстрації, інтерактивні елементи, відео та унікальний саундтрек. Інтерактивна книга може являти собою як окремих додаток, так і бути частиною каталогу в додатку-магазині. Ринок інтерактивних книг на сьогодні розвинутий досить активно – AppStore і Google Play насичені додатками на будь-який смак. Переважна

більшість цих видань – дитячі, і мультимедіа використовується в них як додаткові елементи, що розважають дитину. Ще одним безсумнівним плюсом інтерактивного мобільного видання є можливості простого й швидкого контакту з аудиторією. Сучасні сервіси аналітики мобільних додатків дають змогу зібрати статистику про дії користувача всередині програми. Видавець може бачити, які дії всередині книги відбуваються найчастіше, оцінювати, які елементи користуються популярністю. Крім того, спрощується зворотний зв'язок з користувачем, причому мова йде вже про текстові, інформативні відгуки.

Серед окремих категорій читачів зростає інтерес до аудіокниг для мобільних пристроїв. Інтернет-сервіс хмарного зберігання документів (цифрова бібліотека) Scribd уперше додав до свого каталогу аудіокниги. Віце-президент Scribd Д. Хеддон повідомила про додавання в каталог електронної передплати Scribd понад 30 тис. найменувань аудіокниг. Аудіокниги від Scribd можна прослухати на пристроях з операційною системою Android, а також планшетах Kindle Fire і Nook [17].

У контексті поширення в бібліотеках мобільних технологій актуальним є також використання в діяльності бібліотечних установ QR-кодів як ефективного способу надання додаткової інформації для читача, а також як інноваційної технології для сприяння популяризації книг, авторів і бібліотеки. QR-код покликаний швидко доносити зашифровану інформацію до користувача. Сьогодні за допомогою використання QR-кодів бібліотеки дають змогу користувачам перейти на сайт автора книги або на тематичні сайти, що мають відношення до книги, або тем, які ця книга охоплює, зорієнтуватись у бібліотеці та її послугах, узяти участь у різноманітних інтелектуальних естафетах, іграх, квестах, вікторинах, скачати на свій пристрій електронну книгу або іншу потрібну інформацію. Так, С. Грабб (Stephen Grubb), працюючи у Флоридській бібліотеці, розробив додаток для сканування QR-кодів. Спочатку коди використовувалися для просування бібліотечних заходів, але потім сфера їх застосування розширилася. Тепер за допомогою цього додатка відвідувачі міжнародного аеропорту Ф. Лодердейл (Fort Lauderdale) у Голлівуді можуть скачувати і читати понад 34 тис. книг, які є суспільним надбанням [18].

Вітчизняні бібліотеки також працюють та експериментують з новими технологіями, запозичуючи досвід у зарубіжних і провідних українських бібліотек. Унікальний додаток, що не має аналогів ні в Україні, ні в СНД, створили в Дніпропетровській центральній бібліотеці. DneprLibrary розрахований, насамперед, на тих людей, які не звикли ходити в бібліотеки, але не можуть уявити собі життя без сучасних гаджетів – на молодь

і бізнес-еліту міста. Однак, по суті, він буде доступний та корисний всім, у кого є смартфон або планшет. Завантажити його можна безкоштовно, а навчитися користуватися ним можна за лічені хвилини [19].

Мобільні технології змінюють і логіку підходів до виробничих процесів інформаційно-аналітичних структур бібліотек, що можна простежити на прикладі роботи таких підрозділів НБУВ, як СІАЗ, НЮБ і ФПУ.

Як зазначає Л. Чуприна, сучасна віртуалізація багатьох сторін суспільного життя, можливість спілкування в режимі реального часу з політиками, членами уряду, експертами й пересічними громадянами (соціальні медіа, прямі ефіри з засідань, інтернет-конференції тощо) «наближають аналітика до процесу підготовки, обговорення та прийняття управлінських рішень, що не лише пришвидшує підготовку аналітичного матеріалу, а й дає можливість безпосереднього виходу на об'єкт дослідження, сприяє підвищенню якості аналітичного матеріалу, ефективності роботи інформаційно-аналітичних структур загалом» [8, с. 114]. У цьому контексті мобільні технології відкривають нові можливості для оперативної та якісної обробки й подачі інформаційно-аналітичного матеріалу, особливо коли він готується з місця події (прес-конференції, наукового заходу).

Сучасні технології дають можливість підвищувати наочність інформації через мультимедійні матеріали, допоміжні таблиці, графіки, діаграми. Починаючи від можливостей керування накресленням і атрибутами шрифтів, комбінування способів подання даних у діапазоні від статичної до динамічної, від відео до аудіо, і закінчуючи реалізацією діалогового режиму та здатності документа із застосуванням викликів системних функцій реагувати на події – усі ці можливості можуть бути використані кваліфікованим виконавцем документа при підготовці інформаційно-аналітичного продукту [8].

Наприклад, корисними для аналітика при підготовці інформаційно-аналітичних продуктів можуть бути такі мобільні додатки:

Viber – за допомогою якого можна швидко встановити зв'язок з місця події, передавати текстові та мультимедійні матеріали для оперативної підготовки інформаційно-аналітичних випусків.

Evernote – додаток для створення та зберігання нотаток: тексту, веб-сторінок, зображень, аудіофайлів.

Handy Scanner Free PDF Creator – додаток, що перетворює фотографії у готові до друку PDF-документи.

Dropbox – безкоштовна служба, що забезпечить повсюдний доступ до ваших фото, документів і відео.

Цікавими та корисними є також мобільні додатки для користувачів iPad, а саме:

ArticleSearch – додаток дає змогу виконувати одночасний пошук наукової літератури на різних сайтах, за використання різних пошукових машин (зокрема Google Академія та Microsoft Academic Search).

CHMate – додаток для читання книг у форматі CHM із галузей медицини, інформатики та програмування. Можна організувати файли в колекції, створювати закладки, додавати примітки, проводити повнотекстовий пошук.

Paper by FiftyThree – інструмент для створення схем, діаграм, ілюстрацій, які потім можна використати у статті, чи презентації.

Використання мобільного доступу до Інтернету та веб-технологій дає такі переваги, як онлайнність, оперативність, що визначається можливістю негайної доставки користувачу; необмежена кількість читачів; порівняно низька собівартість; доступ до архіву; зручність пошуку та збереження інформації; різноманітні форми зворотного зв'язку [8, с.136–137]. Саме ці критерії є визначними при створенні та розповсюдженні продукції інформаційно-аналітичними підрозділами Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.

Узагальнюючи, зазначимо, що стрімкий розвиток і поширення мобільних технологій, основні тенденції в їх використанні ставить перед бібліотеками та бібліотечними інформаційно-аналітичними структурами завдання швидкого опанування та впровадження у свою діяльність цих технологій з метою подальшого переорієнтування бібліотечного сервісу на інформаційні потреби «нового» користувача. Це дасть змогу, зокрема НБУВ, продовжити її трансформацію в сучасний інформаційний центр, функціонувати як виробнича система з обробки документно-інформаційного ресурсу та виробництва інформаційних продуктів і послуг, поєднуючи традиційні та надаючи інноваційні продукти й послуги.

Література

1. Розвиток ресурсної бази вітчизняного інформаційного середовища / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, Л. А. Дубровіна та ін.] / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 246 с.

2. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія / В. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – 356 с.

3. *Бондаренко В. І.* Дистантне інтернет-обслуговування користувачів сучасної бібліотеки (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Бондаренко Вікторія Іванівна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 19 с. – укр.

4. Дубова О. Мобільні сервіси сучасних бібліотек: від парадигми «було б добре мати» до «конче потрібні» / Ольга Дубова // Бібл. форум України. – 2013. – № 4. – С. 9–10.

5. *Ісаєнко О. О.* Інноваційні бібліотечні технології інформаційного обслуговування : [монографія] / Олександр Ісаєнко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУ ім. В. І. Вернадського, 2011. – 157 с.

6. *Мар'їна О. Ю.* Веб-технології в бібліотеках: нові можливості розвитку комунікаційного середовища / О. Ю. Мар'їна // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – 2012. – Вип. 36. – С. 105–113.

7. Електронні книжки та електронні читанки (рідери) в бібліотеці: з чого почати / уклад.: В. С. Пашкова, Т. О. Ярошенко; Укр. бібл. асоц., Нац. парламент. б-ка України, Наук. б-ка Нац. ун-ту «Києво-Могилян. акад.». – Київ : Самміт-Книга, 2013. – 63, [1] с. – Бібліогр.: с. 44–46 – укр.

8. *Чуприна Л. А.* Оперативна інтернет-інформація як чинник розвитку інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек України (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 / Леонід Андрійович Чуприна ; НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : [Б. в.], 2013. – 248 с.

9. Бібліотека майбутнього [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=69%3AAbiblioteka-majbutnogo&catid=8&Itemid=350. – Назва з екрана.

10. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства : [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 220 с.

11. *Кулеш С.* Смартфонами в Україні користуються 59% користувачів в віці 18–30 років і 41% в віці 18–50 років [Електронний ресурс] / С. Кулеш. – Режим доступу: <http://itc.ua/news/smartfonami-v-ukraine-polzuyutsya-59-polzovateley-v-vovraste-18-30-let-41-v-vovraste-18-50-let/>. – Загл. з екрана.

12. Товстиженко А. До 2020 року інтернет пов'яже між собою 50 млрд пристроїв [Електронний ресурс] / А. Товстиженко. – Режим доступу: http://dt.ua/TECHNOLOGIES/do_2020_roku_internet_povyazhe_mizh_soboyu_50_mlrd_pristroyiv.html. – Назва з екрана.

13. UNDERPAGE: новая эра в мобильном книгоиздании [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unkniga.ru/innovation/tehnology/3425-underpage-novaya-era-v-mobilnom-knigoizdanii.html>. – Загл. с экрана.

14. Читателей е-книг на мобильных телефонах становится больше [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://blog.rgub.ru/libex/?p=11817>. – Загл. с экрана.

15. «Парцифаль» на смартфоні – бібліотеки та мобільний інтернет [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.goethe.de/ins/ua/kie/wis/sbi/dig/uk7918021.htm>. – Назва з екрана.

16. Цифровые библиотечные киоски [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://blog.rgub.ru/libex/?p=11730>. – Загл. с экрана.

17. Аудиокниги на Scribd [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://blog.rgub.ru/libex/?p=11869>. – Загл. с экрана.

18. Библиотекарь без границ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unkniga.ru/bibliotechnology/biblioprioples2/3697-bibliotekar-bez-granits.html>. – Загл. с экрана.

19. Дніпропетровська бібліотека заманює до себе через мобільний додаток [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://vsiknygy.net.ua/news/35252/>. – Назва з екрана.

References

1. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., Dubrovina, L. A. et al. (2012). Rozvytok resursnoyi bazy vitchyznyanoho informatsiynoho seredovyshcha [The development of national information resource base environment] Kyiv: NAN Ukrainy, Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [in Ukrainian].

2. Horovyi, V. (2010). Sotsialni informatsiyni komunikatsiyni, yikh napovnennya i resurs [Social information communication, their content and resource] Kyiv: NAN Ukrainy, Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [in Ukrainian].

3. Bondarenko, V. I. (2013). Distantne internet-obsluhovuvannya korystuvachiv suchasnoi biblioteki (kinets XX – pochatok XXI st.) [Distant Internet user experience modern library (the end of XX – beginning of XXI century)].

Kyiv: Nakovo-vydavnychyj tsentr Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [in Ukrainian].

4. Dubova, O. (2013). Mobilni servisy suchasnykh bibliotek: vid paradyhmy «bulo b dobre maty» do «konche potribni» [Mobile services modern libraries: the paradigm «it would be nice to have» to «urgently needed»] *Bibliotchnyi forum Ukrayiny – Library Forum of Ukraine*, 4, 9–10 [in Ukrainian].

5. Isayenko, O. O. (2011). Innovatsiyni bibliotchni tekhnolohiyi informatsiynoho obsluhovuvannya [Innovative technology library information service] Kyiv: NAN Ukrayiny, Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [in Ukrainian].

6. Maryina, O. Yu. (2012). Veb-tekhnolohiyi v bibliotekakh: novi mozhlyvosti rozvytku komunikatsiynoho seredovyshcha [Web technologies in libraries: new opportunities for development communication environment] *Visnyk Kharkivskoy derzhavnoy akademii Kultury*, issue 36, 105–113 [in Ukrainian].

7. Pashkova, V. S., Yaroshenko, T. O. (2013). Elektronni knyzhky ta elektronni chytanky (ridery) v bibliotetsi: z choho pochaty [E-books and e-reader (reader) in the library: how to start] Kyiv: Ukrain'ska bibliotchna asotsiatsiia, Natsional'na parlaments'ka biblioteka Ukrayiny, Natsional'na biblioteka instytutu «Kyievo-Mohylyans'ka akademiia». Sammit-Knyha [in Ukrainian].

8. Chupryna, L. (2012). Operatyvna informatsiia v sotsialnykh merezhakh: osoblyvosti obihu ta vykorystannia bibliotekamy [Operational information in social networks: characteristics and use of library circulation]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 33, 507–523 [in Ukrainian].

9. Biblioteka maybutnoho [Library of the Future]. Retrieved from http://www.nbuv.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=469%3Abiblioteka-majbutnogo&catid=8&Itemid=350 [in Ukrainian].

10. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., Popyk? V. I. et al. (2013). Sotsialni merezhi yak chynnyk rozvytku hromadianskoho suspilstva [Social media as a factor in the development of civil society] Kyiv: NAN Ukrainy, Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [in Ukrainian].

11. Kulesh, S. Smartfonami v Ukraine pol'zujutsja 59% polzovatelej v vozraste 18–30 let i 41% v vozraste 18–50 let [Smartphones in Ukraine used 59% of people aged 18–30 years and 41% aged 18–50 years]. Retrieved from <http://itc.ua/news/smartfonami-v-ukraine-polzuyutsya-59-polzovateley-v-vozraste-18-30-let-41-v-vozraste-18-50-let/> [in Russian].

12. Tovstyzhenko, A. Do 2020 roku internet pov'iazhe mizh soboiu 50 mlrd

prystroiv[By2020,theInternetwilllinktogether50billiondevices]. Retrieved from http://dt.ua/TECHNOLOGIES/do_2020_roku_internet_povyazhe_mizh_soboyu_50_mlrd_pristroyiv.html [in Ukrainian].

13. UNDERPAGE: novaja jera v mobilnom knigoizdanii [A new era in the mobile book publishing]. Retrieved from <http://www.unkniga.ru/innovation/tehnology/3425-underpage-novaya-era-v-mobilnom-knigoizdanii.html> [in Russian].

14. Chitatelej e-knig na mobil'nyh telefonah stanovitsja bolshe [E-book readers on mobile phones getting bigger]. Retrieved from <http://blog.rgub.ru/libex/?p=11817> [in Russian].

15. «Partsyfal» na smartfoni – biblioteki ta mobilnyi internet [«Percival» on the smartphone – a mobile library and Internet]. Retrieved from <http://www.goethe.de/ins/ua/kie/wis/sbi/dig/uk7918021.htm> [in Ukrainian].

16. Cifrovye biblioteknyye kioski [Digital library kiosks]. Retrieved from <http://blog.rgub.ru/libex/?p=11730> [in Russian].

17. Audioknigi na Scribd [Audiobooks on Scribd]. Retrieved from <http://blog.rgub.ru/libex/?p=11869> [in Russian].

18. Bibliotekar bez granic [Librarian Without Borders]. Retrieved from <http://www.unkniga.ru/bibliotechnology/bibliopioples2/3697-bibliotekar-bez-granits.html> [in Russian].

19. Dnipropetrovska biblioteka zamaniuie do sebe cherez mobilnyi dodatok [Dnipropetrovsk library attracts to itself through the mobile app]. Retrieved from <http://vsiknygy.net.ua/news/35252/> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 07.05.2015.

Iryna Tereschenko

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Library and Mobile Technologies: Trends and Capabilities

The demands of modern users are transformed. The basic requirements are: mobility, multimedia, online access, and efficiency. Creation of a «mobile society» and contributes to make significant changes in the activity of libraries. Forms of libraries become more diverse. Mobile technology is also changing the logic of the approach to production processes of information and analytical structures of libraries.

The rapid development and distribution of mobile technology, the main trends in their use poses libraries and information-analytical structure of the problem of rapid development and deployment of its activities in these technologies in order to redirect the library service for information demands «new» user.

Keywords: mobile technology, mobile applications, e-books, social media, library activities.

Ирина Терещенко

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Библиотека и мобильные технологии: тенденции и возможности

Потребности современных пользователей трансформируются – основными требованиями становятся: мобильность, мультимедийность, онлайн-доступ, оперативность. Формирование «мобильного общества» вносит и будет вносить существенные изменения в деятельность библиотек. Формы работы библиотек становятся более разнообразными. Мобильные технологии также изменяют логику подхода к производственным процессам информационно-аналитических структур библиотек.

Стремительное развитие и распространение мобильных технологий, основные тенденции в их использовании ставят перед библиотеками и информационно-аналитическими структурами задачу быстрого освоения и внедрения в свою деятельность этих технологий с целью переориентирования библиотечного сервиса на информационные потребности «нового» пользователя.

Ключевые слова: мобильные технологии, мобильные приложения, электронные книги, социальные медиа, деятельность библиотек.

Ігор Рудь,

канд. політ. наук, мол. наук. співроб. відділу політологічного аналізу СІАЗ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ПОШУКОВІ СИСТЕМИ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ПОШУКУ ІНФОРМАЦІЇ В АНАЛІТИЧНИХ ВІДДІЛАХ БІБЛІОТЕК

У статті розглянуто особливості сучасних пошукових систем, проаналізовано способи побудови запитів і методи оптимізації пошуку інформації в умовах бібліотечних аналітичних підрозділів.

Ключові слова: пошукові системи, відбір інформації, веб-каталоги, seo-оптимізація.

На сьогодні, в умовах інтенсифікації інформаційно-комунікаційних обмінів, для бібліотек, які в процесі аналітичної діяльності здійснюють контент-аналітичні та оглядові дослідження, актуалізується проблема пошуку інструментів і методик скорочення витрат часу на пошук інформації за релевантністю. Адже провідні пошукові системи при очевидних їхніх перевагах видають значну кількість посилань, які, незважаючи на кількість, густоту та розташування ключових слів, являють собою прості згадки про предмет пошуку й не завжди корелюють із суттю предмета чи наукової проблеми. Глобальна мережа не структурована та «не зібрана».

Пошукові засоби й технології, що використовуються для реалізації інформаційних потреб, визначаються типом і станом розв'язуваного аналітичного завдання, співвідношенням знання й незнання аналітика про досліджуваний об'єкт. Крім того, процес взаємодії користувача-аналітика із системою визначається рівнем знання користувачем змісту ресурсу (повноти подачі, достовірності джерела тощо) і функціональних можливостей системи як інструменту. У цілому ці чинники зазвичай зводяться до поняття «професіоналізму» – інформаційного (підготовлений/непідготовлений користувач) та предметного (професіонал/непрофесіонал).

Метою статті є аналіз шляхів оптимізації науково-аналітичних досліджень за допомогою пошукових систем та оцінки корисності інтернет-контенту.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати засоби поширення та пошуку інформації в мережі Інтернет і з'ясувати їхні особливості.

2. Розглянути напрями оптимізації збору й аналізу необхідних даних.

3. Зібрати інформацію про покращення якісних характеристик відомостей, що отримуються з інтернет-джерел і пошукових систем.

4. Дослідити інтернет-джерела за процедурою збору та розповсюдження даних, а також проаналізувати їх за змістом з метою виявлення специфіки збору інформації.

Серед авторів, які активно займаються цією проблематикою, слід назвати В. Аверченкова, І. Ашманова, Ю. Казакова, А. Кириленко, Д. Колесніченко, Е. Леонова, А. Пелешішина, С. Рощина, Ю. Серова та ін.

Процес пошуку інформації носить емпіричний характер. Він являє послідовність кроків, що приводять за посередництва системи до отримання певного результату, що дає змогу оцінити його повноту. При цьому поведінка користувача, як організуючого начала управління процесом пошуку, мотивується не тільки інформаційною потребою, а й різноманітністю стратегій, технологій та засобів, що надаються системою пошуку інформації [1].

Зазвичай користувач не має вичерпних знань про інформаційне наповнення ресурсу, у якому проводить пошук, тому оцінити адекватність виразу запиту, як і повноту одержуваного результату він може лише відшукавши додаткові відомості або організувавши процес так, щоб частина результатів пошуку могла використовуватися для підтвердження або заперечення адекватності іншої частини.

Не маючи ефективних пошукових програм, знайти в інтернет-середовищі потрібну інформацію вкрай складно. В Інтернеті досить успішно функціонують електронні бібліотеки, аналітичні довідкові портали тощо. Зазвичай всі організатори таких ресурсів і приватні особи, які займаються поширенням інформації, дуже зацікавлені в тому, щоб потенційний користувач якнайшвидше потрапив на їхній сайт – виникає велика кількість схожих за назвою, але відмінних за контентом посилань, що призводить до збільшення витрат часу користувачем на пошук. Отже, проблема оптимізації пошуку стає дедалі актуальнішою.

Усе це створює сприятливі умови для виникнення та розвитку різних пошукових засобів. Поширення набули два їхні різновиди – веб-каталоги та пошукові системи. Проведемо порівняльний аналіз цих засобів.

Пошукова система – програмно-апаратний комплекс з веб-інтерфейсом, призначений для пошуку сторінок, що містять задане слово або словосполучення чи відповідність іншим критеріям. Пошукова система – на сьогодні онлайн-служба, що надає можливість пошуку

інформації в Інтернеті. Під пошуковою системою розуміють веб-сайт, на якому розміщено інтерфейс фронт-енд системи. Програмною частиною пошукової системи є **пошукова машина (пошуковий рушій)** – комплекс програм, що забезпечує функціональність пошукової системи.

Обсяг доступної для конкретного користувача інформації в Інтернеті багато в чому обмежується можливостями пошукових систем. Тому дуже важливо мати уявлення про те, як вони працюють, як багато сторінок «бачать» – здатні охопити й наскільки актуальною є надана ними інформація.

Пошукові системи складаються з трьох основних частин:

1. Спайдер (Spider) (він же Crawler, він же Bot, він же Robot) – програма, яка відвідує веб-сторінки, зчитує (індексує) повністю або частково їхній вміст і далі випливає по посиланнях, знайдених на цій сторінці. Spider повертається через певні періоди часу (наприклад, кожен місяць) та індексує сторінку знову.

2. Усе, що знаходить і зчитує Spider, потрапляє в індекси пошукової системи. Індекси системи являють собою гігантське вмістилище інформації, де зберігаються копії текстової складової всіх відвіданих і проіндексованих Spider сторінок.

3. Третя частина – це програма, яка, відповідно до запиту користувача, перебирає індекси пошукової системи в пошуках інформації, що цікавить користувача, і видає йому в порядку убування (релевантності) знайдені документи. Кожна пошукова система має свого власного спайдера зі своїми «звичками» – особливостями функціонування.

Кожна система індексує сторінки своїм особливим способом, і їхні пріоритети при пошуку по індексах також відмінні. Тому, зробивши запит по визначених ключових словах чи словосполученнях, виразах, ми маємо різні результати для кожної з пошукових систем.

Однак для наукового та бібліотечного пошуку більш ефективним є пошук інформації за допомогою веб-каталогів.

Веб-каталог – сайт, на якому зібрано багато посилань на інші сайти, відсортованих і розділених на категорії згідно з тематикою.

Головна перевага веб-каталогу полягає в тому, що добір посилань і їх сортування відбувається на підставі певних показників, наприклад якості вмісту сайту чи інтересу, який він може становити для користувачів. Оскільки добирають і впорядковують посилання люди, то зазвичай такий добір доволі якісний [2]. Список тем у каталозі, за якими відсортовано посилання на сайти, може бути доволі значним. При цьому теми ієрархічно впорядковані, що дає користувачу змогу переходити від загального

до часткового. У кожному веб-каталозі використано свою систему класифікації, проте загальні принципи їх організації приблизно однакові. Абсолютна більшість каталогів також мають власну систему пошуку. Зазвичай пошук здійснюється за короткими описами сайтів і назвами категорій, а не за вмістом веб-сторінок (як у пошукових службах).

Веб-каталоги можна використовувати для пошуку відомостей на будь-яку загальну тему. Скажімо, користувачу потрібно знайти інформацію про заклади вищої освіти культурно-мистецького спрямування, але точно не відомо, яку саме. У такому разі необхідно перейти в певний веб-каталог (наприклад, Мета, dir.yahoo.com). Каталог, як правило, має тематичну розбивку на підкаталоги, ті, у свою чергу, можуть поділятися на більш дрібні піддиректорії і т. д. Оскільки реєстрація здійснюється людиною, а не програмою, то пошук по каталогах дає більш релевантні результати, ніж по пошукових системах.

Більшість пошукових інструментів пропонують два способи пошуку – простий пошук (simple search) і розширений пошук (advanced search) з використанням спеціальної форми запиту та без неї. Наприклад, AltaVista зручно використовувати для довільних запитів, тоді як пошуковий інструмент Yahoo дає змогу отримувати світові новини, інформацію про курс валют або прогноз погоди [5].

Якщо запит складний, доцільно скористатися сторінкою розширеного пошуку, де за допомогою полів і розкритих списків можна сформулювати складний критерій. Кожна пошукова система має власний набір параметрів пошуку, однак передбачено й стандартні можливості: введення тексту, пошуки якого ведуться, з використанням логічних операцій: «і», «або», «не» (шукати сторінки з усіма словами, з одним із введених слів або такі, що не містять цих слів), задавання мови, вибір частини сторінки, на якій необхідний текст має міститися, зазначення часу оновлення сторінки тощо.

Серед пошукових систем є спеціалізовані під певні пошукові запити або такі, що акумулюють у собі роботу декількох пошуковиків.

<http://www.polymeta.com> – пошуковик нового покоління, забезпечує охоплення більшості найбільших індексних баз пошуковиків, включаючи європейський пошуковик Exalead, що видає посилання на мовах, відмінних від англійської. Використовує новітні кластерні технології.

<http://www.bing.com> – пошуковик від Microsoft. При випробуванні на релевантність і якість видачі інформації показав кращі результати, ніж Google.

<https://duckduckgo.com> – пошукова система, що високо оцінюється

фахівцями інформаційного пошуку. Перевагами її є блокування трасових і спамових сайтів, багатий функціонал спеціальних пошуків і налаштувань.

<http://www.ljseek.com> – пошуковик по LiveJournal та інших платформах для блогів.

<http://ixquick.com> – найбільш конфіденційний пошуковик у світі. Технологічно є потужною метапошуковою системою, що володіє ефективним механізмом аналізу пошуку на точність і, на відміну від усіх інших систем, не записує вашу IP-адресу.

www.findbook.ru – пошуковик книг в Інтернеті з елементами семантичних алгоритмів.

<http://www.reving.com> – пошуковик зображень. На відміну від традиційних пошуковиків, які шукають зображення, ця пошукова система за зображенням шукає сторінки, на яких ці зображення розміщені [12].

Важливим елементом оптимізації роботи з пошуку і відбору інформації виступають електронні колекції наукової періодики вільного доступу та пошукові системи наукової інформації. Серед них варто визначити:

– Репозитарій електронних наукових фахових видань України (400 тис. статей з понад 1600 журналів і збірників наукових праць) (<http://www.nbuv.gov.ua/portal>);

– Каталог-довідник електронних журналів відкритого доступу різної тематики (представлено 15 українських журналів; мови сайту – англійська, французька та ін.) (<http://www.doaj.org>);

– Довідник наукових інституційних репозитаріїв відкритого доступу (<http://www.openoai.org>);

– Система пошуку у відкритих наукових архівах України (мова сайту – англійська) (<http://oai.org.ua>);

– Пошукова система на допомогу науковим дослідженням (пошук наукових публікацій, сторінок учених, навчальних курсів, інституційних репозитаріїв тощо; мова сайту – англійська) (<http://www.scirus.com>);

– Відкритий архів з економіки (понад 1,2 млн публікацій з 1500 журналів; мова сайту – англійська) (<http://repec.org>);

– Пошукова система наукових статей та публікацій (база посилань на тексти наукових публікацій, дисертацій та авторефератів з інформацією про самі публікації; мова сайту – російська) (<http://www.scholar.ru>);

– Бібліографічна база даних з економічних наук (посилання на понад 1 300 000 робіт, з них 1 100 000 – повнотекстові; мова сайту – англійська) (<http://ideas.repec.org>);

- Наукові російськомовні журнали вільного доступу (мова сайту – російська) (http://elibrary.ru/project_free_access.asp);
- Зібрання посилань на електронні журнали світу (мова сайту – англійська) (<http://www.e-journals.org>);
- Науково-дослідницька мережа, яка містить ресурси з ряду дисциплін, що пов'язані з економікою. У відкритому доступі понад 60 тис. повнотекстових робіт (мова сайту – англійська) (<http://maint.ssrn.com>);
- База даних повнотекстових наукових публікацій із суспільних наук (мова сайту – російська) (<http://socionet.ru>);
- База даних налічує близько 3800 журналів різної тематики (бібліографічні дані, реферати, повні тексти журнальних статей, майже 800 тис. повних текстів статей у вільному доступі; мова сайту – англійська) (<http://journaldatabase.org>);
- Статті різної тематики з онлайн-журналів відкритого доступу (<http://www.benthamscience.com>) [11].

Проаналізувавши структуру пошукових запитів та інформаційно-пошукових систем, можна спрогнозувати їх подальшу спеціалізацію в руслі спрощення завантаження й пошуку даних, їх каталогізації та обробки, що в майбутньому збільшить їхній вплив на наукову та аналітичну діяльність.

Доволі часто в аналітичній роботі ми стикаємося з тим, що пошуковики видають посилання, які отримали перші місця пошуку внаслідок дії засобів для підвищення позицій сайту (важливо враховувати ці методи оптимізації як при безпосередньому пошуку інформації, так і при оприлюдненні кінцевого результату досліджень у мережі).

Пошукове просування, або пошукова SEO-оптимізація (Search Engine Optimization) – це комплекс заходів для підвищення позицій сайту в результатах видачі пошукових систем за певними запитами користувачів. Зазвичай, чим вища позиція сайту в результатах пошуку, тим більше зацікавлених відвідувачів переходить до нього з пошукових систем [3].

Тут використовуються спеціальні заходи, які в основному пов'язані зі зміною змісту сайту й посилань, щоб вони відповідали можливим запитам, з якими звертаються до пошукових машин відвідувачі. Ідеалом пошукового просування є виведення сайту на першу (у крайньому разі – другу) сторінку пошукової системи.

При обчисленні ступеня відповідності сайту до введеного запиту (релевантності) пошукова система враховує такі параметри сайту:

1. Щільність ключових слів. Складні алгоритми сучасних пошукових систем дають змогу застосовувати семантичний аналіз тексту, для відсіювання пошукового спаму, коли ключове слово зустрічається дуже часто.

2. Індекс цитування сайту. Він залежить від кількості та авторитетності сайтів, що посилаються на цей сайт. Багато пошукових систем не враховують взаємних посилань між сайтами. Важливо, щоб посилання були з сайтів схожої тематики.

Чинники, що впливають на позицію сайту у видачі пошукової системи:

1. Внутрішні, які є в підпорядкуванні власника сайту – приведення тексту й розмітки сторінок у відповідність до вибраних запитів, покращення якості контенту на сайті, стилістичне оформлення тексту (заголовки, жирний шрифт), зручна структура й навігація, використання внутрішніх посилань тощо.

2. Зовнішні, які залежать від популяризації сайту в Інтернеті – обмін посиланнями, реєстрація в каталогах та інші заходи для підвищення посилань на ресурс. Фахівця, який здійснює заходи з оптимізації сайтів, називають оптимізатором.

SEO-оптимізацію можна розділити на дві категорії – внутрішню та зовнішню.

Внутрішня оптимізація містить у собі весь комплекс заходів, зосереджених на роботі над самим сайтом. Це оптимізація текстів, структури сайту, оновлення сайту, наповнення його контентом, оптимізація метатегів сторінок keywords і description. Метатег keywords вказує пошуковим роботам, які слова є ключовими. Важливо, щоб цей метатег містив ті ключові слова, які є безпосередньо в тексті сторінки. Мета-тег description містить короткий опис сторінки сайту. Цей опис відображається в результатах пошуку разом з посиланням на сторінку сайту [6].

Внутрішня оптимізація сайтів, крім зазначених основних прийомів і методик, містить також створення файлів robots.txt і sitemap у форматі, сумісному з Google і Яндекс. Правильні файли robots.txt і sitemap сприяють прискоренню індексації сайту пошуковими системами. За грамотної внутрішньої оптимізації можна досягти доволі хороших результатів і без зовнішньої оптимізації – за умови, що тематика веб-сайту цікава та не має багато конкурентних сайтів у вашому регіоні.

Зовнішня оптимізація сайту передбачає його так звану «розкрутку», просування за допомогою сторонніх інтернет-ресурсів. Сюди можна віднести реєстрацію в пошукових системах, каталогах сайтів, каталогах статей, розміщення інформації на дошках оголошень, блогах, форумах, у соціальних мережах, а також контекстну та банерну рекламу, розміщення реклами на тематичних сайтах, у засобах масової інформації тощо. Зовнішню оптимізацію варто розпочинати після того, як сайт оптимізований внутрішньо.

Як внутрішню, так і зовнішню оптимізацію можна розділити ще на кілька типів:

- біла (природна) оптимізація;
- сіра оптимізація;
- чорна (заборонена) оптимізація.

Білою, або природною, оптимізацією називається підлаштування і вдосконалення коду, тексту та інших параметрів сайту під алгоритми пошукових систем з метою підвищення його позицій у результатах пошуку без застосування заборонених чи нечесних методів. Це – комплекс заходів інтернет-маркетингу з підвищення відвідуваності веб-сайту, які засновано на аналізі поведінки цільових відвідувачів.

Біла оптимізація дає змогу досягти максимальної віддачі від сайту, а саме зростання цільової відвідуваності, популярності ресурсу серед користувачів Інтернету та рейтингу в пошукових системах. Природна оптимізація не містить «допінгових» методів оптимізації – розсилки спаму, фіктивного збільшення кількості банерних показів та інших заборонених методів.

Комплекс заходів, спрямованих на оптимізацію просування сайту в мережі:

- постійне покращення вмісту сайту, який регулярно індексують роботи пошукових систем;
- постійне вдосконалення зручності сайту для відвідувачів – юзабіліті;
- постійний аналіз запитів, що пов'язані з просувним сайтом;
- постійний пошук сайтів спорідненої тематики для створення партнерських програм.

Завдяки грамотному укладанню змісту сайту, його узгодженню з пошуковими системами, покращенню навігації сайту та постійному аналізу запитів користувачів, сайт стає більш відвідуваним, цікавим і зручним для користувача. У природній оптимізації ключову роль відіграє розвиток функціональності ресурсу, тобто збільшення можливостей системи й зручність використання для відвідувачів (юзабіліті) [7].

Головними способами внутрішньої білої оптимізації є:

- підбір і розміщення в код сайту метатегів короткого опису. Робиться це з урахуванням слів і словосполучень, за якими сайт повинен перебувати в пошукових системах. Сторінки сайту повинні мати зрозумілу адресу, що є зручним і для людей, і для пошукових машин, які враховують тему сторінки;

– оптимізація текстів сайту, тобто забезпечення відповідності текстів до метатегів. У тексті повинні зустрічатися слова, що позначені в метатегах

як ключові. Можна збільшити «вагу» слова в тексті за рахунок позначення його як заголовку або виділення його грубішим шрифтом. Проте не варто забувати, що надлишок ключових слів у тексті може нашкодити. По-перше, текст буде гірше сприйматися, по-друге, пошукові системи можуть розцінити його як спам;

– важливою частиною внутрішньої оптимізації є оптимізація файлів robots.txt і .htaccess. Це дає змогу вказати пошуковим машинам, які сторінки не потрібно індексувати, вказати правильну адресу (з www або без) тощо.

До способів зовнішньої білої оптимізації необхідно віднести:

- додавання сайту до бази пошукових систем;
- реєстрація сайту в авторитетних (білих) каталогах сайтів (Yandex Каталог, Ukr.net, Meta.ua);
- Розміщення прес-релізів в Інтернеті з посиланням на просувний сайт.

До сірої пошукової оптимізації можна віднести, наприклад, додавання великої кількості ключових слів у текст сторінки, часто на шкоду читабельності, або автоматичне скерування з одного веб-ресурсу на інший. Також до сірої оптимізації можна віднести штучну «накрутку» лічильників. Цей метод досить ефективний та поширений під час просування сайтів у систему ТОП пошукачів.

Сіра оптимізація офіційно не заборонена, але її використання може бути розцінено як неприродне завищення популярності сайту. Деякі пошукові системи, наприклад Google, можуть тимчасово або назавжди заблокувати такий сайт, хоча остаточне рішення про законність методів просування приймає фахівець, а не автоматика.

Чорна оптимізація – це застосування заборонених і недоброчесних методів для підлаштування коду, тексту чи інших параметрів сайту під алгоритми пошукових систем з метою підняття його позицій під час видачі результатів.

Недоліками названого виду оптимізації є:

- необхідність постійно оплачувати послуги оптимізатора (без постійної роботи оптимізатора сайт швидко втрачає свої позиції). Це включає як робочий час оптимізатора, так і витрати, які він робить, наприклад на купівлю зовнішніх посилань;
- нестабільність чорної пошукової оптимізації. Без постійної активності або у випадку викриття нечесності оптимізатора пошуковими машинами на сайт чекає «бан» – пониження рейтингу або й повне видалення з індексу, залежно від рівня провини;

▪ чорна пошукова оптимізація має відношення більше до програмування, ніж до маркетингу, тому навіть успішну чорну оптимізацію не завжди вдається перетворити в маркетинговий успіх.

Ось деякі із заборонених методів, що використовуються для оптимізації:

1. Дорвей (Doogway) – сторінка, яка створена (часто автоматично) спеціально для роботів пошукових систем. У теорії людина не повинна читати текст, який розміщено на дорвеї, оскільки він є безглуздим набором ключових слів, що використовуються в можливих пошукових запитах. Як правило, дорвеї розраховані на залучення з пошукових систем відвідувачів, які використовують певні пошукові запити.

Такий підхід надає можливість попадання дорвею в результати пошуку за конкурентними запитами, але, з іншого боку, не дає йому змоги існувати тривалий час без санкцій з боку пошукової системи. Подібні методи популяризації – це пряме порушення правил пошукових систем і безладний спам по чужих ресурсах (гостьових книгах, форумах, каталогах, блогах, вікі-сайтах тощо), де може залишитися посилання на дорвей.

2. Клоакінг – це надання відвідувачу однієї читабельної сторінки, а пошуковому роботу – іншої, яку оптимізовано під певні запити. Схожим способом є негайна заміна тексту на сторінці одразу ж після її індексації пошуковою системою.

До інших способів можна віднести:

1. Використання прихованого тексту, зазвичай у колір фону сторінки. Користувачі такого тексту не бачать, проте пошукові роботи його індексують. У прихованому тексті містяться ключові слова для додавання значущості сторінки, що оптимізується.

2. Однопксельні посилання. Це використання графічних зображень-посилань розміром 1*1 піксель, які відвідувач не бачить, але в тегах до картинки прописані ключові слова. Це також сприймається пошуковими системами як спроба обману й може привести до блокування сайту.

Таким чином, джерела інформації в Інтернеті розрізняються за способом подання відомостей, а отже, і за методом доступу до них. Великий обсяг інформації сучасного Інтернету потребує правильної організації процесу пошуку за допомогою сучасних пошукових систем. Для обробки клієнтських запитів пошукові машини використовують спеціальні штучні мови – мови інформаційно-пошукових запитів, оптимізація цих мов сприяє оптимізації пошуку даних. Проаналізувавши структуру пошукових запитів та інформаційно-пошукових систем, можна спрогнозувати їх подальшу спеціалізацію, у руслі спрощення заванта-

ження й пошуку даних, їх каталогізації та обробки, що в майбутньому позитивно вплине на наукову й аналітичну діяльність.

Література

1. *Аверченков В. И.* Система формирования знаний в среде Интернет // В. И. Аверченков, Ю. М. Казаков, Е. А. Леонов. – Москва : Флинта, 2011. – 181 с.

2. *Аверченков В. И.* Мониторинг и системный анализ информации в сети Интернет // В. И. Аверченков, С. М. Рошин. – Москва : Флинта, 2011. – 160 с.

3. *Ашманов И. С.* Продвижение сайтов в поисковых системах / И. С. Ашманов, А. А. Иванов. – Москва : Вильямс, 2007. – 304 с.

4. *Кириленко А. В.* Основы информационной культуры. Библиография / А. В. Кириленко ; под ред. Е. Г. Расплетинной. – Вып. 1. – Санкт-Петербург : СПбГУ ИТМО, 2008. – 156 с.

5. *Колесниченко Д. Н.* Поисковые системы и продвижение сайтов в Интернете / Д. Н. Колесниченко. – Москва : Росмен, 2007. – 272 с.

6. *Пелецишин А. М.* Позичування сайтів у глобальному інформаційному середовищі : монографія / А. М. Пелецишин. – Львів : Видавництво національного університету «Львівська політехніка», 2007. – 260 с.

7. *Пелецишин А. М.* Модифікація контенту для ефективного позиціонування форуму в середовищі WWW. / А. М. Пелецишин, К. О. Слобода // Зб. наук. пр.: Людина, Комп'ютер, Цивілізація / за ред. Ф. С. Бацевича. – Львів : Видавництво національного університету «Львівська політехніка», 2010. – С. 84–87.

8. *Рошин С. М.* Современный самоучитель по поиску в Интернете / С. М. Рошин. – Москва : ДМК Пресс, 2013. – 147 с.

9. *Рошин С. М.* Как быстро найти нужную информацию в Интернете / С. М. Рошин. – Москва : ДМК Пресс, 2010. – 144 с.

10. *Серов Ю. О.* Аналіз комунікативних процесів в веб-спільнотах середовища Веб 2.0. / Ю. О. Серов // Східно-європейський журнал передових технологій. – № 1/2 (37). – Харків, 2009. – С. 38–41.

11. Електронні колекції наукової періодики вільного доступу та пошукові системи наукової інформації [Електронний ресурс] // Науково-технічна бібліотека Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка. – Режим доступу: http://lib.pntu.edu.ua/?module=articles*document_103. – Назва з екрана.

12. Инструменты поиска информации в Интернете [Электронный ресурс] // Конкурентная разведка : веб-сайт. – Режим доступа: <http://ci-razvedka.ru/Nestandartnye-Instrumenty-Poiska-V-Internet.html>. – Загл. с экрана.

13. Комплексное продвижение сайта, способы увеличения посещаемости [Электронный ресурс] // Aweb : веб-сайт. – Режим доступа: <https://aveb.com.ua/services/seo/complex-seo>. – Загл. с экрана.

14. *Pauget S.* Personal knowledge publishing and its uses in research [Electronic resource] / S. Pauget. – Mode of access: <http://radio.weblogs.com/0110772/stories/2002/0/03/personalKnowledgePublishingAndItsUsesInResearch.html>. – Title from the screen.

15. Richardson W. Blogs, Wikis, Podcasts, and Other Powerful Web Tools for Classrooms / W. Richardson. – Thousand Oaks, California : Corwin Press, 2006.

References

1. Averchenkov, V. Y., Kazakov, Iu. M., Leonov, E. A. (2011). Systema formirovaniya znaniy v srede Internet [The system of formation knowledge in internet network]. Moscow: Flinta [in Russian].

2. Averchenkov, V. Y., Roshchyn, S. M. (2011). Monitoring i sistemnyy analiz informacii v seti Internet [Monitoring and systems analysis of information in the Internet network]. Moscow: Flinta [in Russian].

3. Ashmanov, Y. S. (2007). Prodvizhenie sajtov v poiskovyh sistemah [Website promotion in search engines]. Moscow: Vil'jams [in Russian].

4. Kyrylenko, A. V. (2008). Osnovy informacionnoj kul'tury. Bibliografija [Basics of Information Science. Bibliography]. St. Petersburg: SPbGU ITMO [in Russian].

5. Kolesnichenko, D. N. (2007). Poiskovyje sistemy i prodvizhenie sajtov v Internete [Search Engines and Web site promotion in internet network]. Moscow: Rosmen [in Russian].

6. Peleshchysyn, A. M. (2007). Pozytsionuvannia saitiv u hlobalnomu informatsiinomu seredovyshchi [Positioning sites in the global information environment]. Lviv: Vydavnytstvo natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika» [in Ukrainian].

7. Peleshchysyn, A. M., Sloboda, K. O. (2010). Modyfikatsiia kontentu dlia efektyvnoho pozytsionuvannia forumu v seredovyshchi WWW. [Modification of content for effective positioning forum among WWW]. *Zbirnyk naukovykh prats': Liudyna, Kompiuter, Tsyvilizatsiia – Collection of scientific works:*

Man, Computer, Civilization. Batsevych, F. S. (Ed.). Lviv: Vydavnytstvo natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha» [in Ukrainian].

8. Roshhin, S. M. (2013). *Sovremennyj samouchitel' po poisku v Internete* [Modern Self Help on Search on the Internet network]. Moscow: DMK Press [in Russian].

9. Roshhin, S. M. (2010). *Kak bystro najti nuzhnuju informaciju v Internete* [How quickly find the desired information on the Internet network]. Moscow: DMK Press [in Russian].

10. Serov, Yu. O. (2009). *Analiz komunikatyvnykh protsesiv v veb-spilnotakh seredovyshcha Veb 2.0*. [Analysis of communication processes in a web environment Web 2.0 communities]. *Skhidno-jevropейskiy zhurnal peredovykh tekhnologii*, 1/2 (37), 38–41. Kharkiv[in Ukrainian].

11. *Elektronni kolektsii naukovoї periodyky vilnoho dostupu ta poshukovi systemy naukovoї informatsii* [Digital collections of scientific periodicals easy access and retrieval systems for Scientific Information]. Naukovo-tekhnichna biblioteka Poltavskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu im. Yu. Kondratiuka – Scientific and Technical Library Yuri Kondratyuk National Technical University of Poltava. Retrieved from http://lib.pntu.edu.ua/?modul e=articles*document_103 [in Ukrainian].

12. *Instrumenty poiska informacii v Internete* [Tools of information retrieval on the Internet network]. *Konkurentnaja razvedka – Competitive Intelligence*. Retrieved from <http://ci-razvedka.ru/Nestandartnye-Instrumenty-Poiska-V-Internet.html> [in Russian].

13. *Kompleksnoe prodvizhenie sajta, sposoby uvelichenija poseshhaemosti* [Comprehensive website promotion, ways to increase traffic]. *Aweb*. Retrieved from <https://aveb.com.ua/services/seo/complex-seo> [in Russian].

14. Pauget, S. *Personal knowledge publishing and its uses in research*. Retrieved from <http://radio.weblogs.com/0110772/stories/2002/0/03/personalKnowledgePublishingAndItsUsesInResearch.html>.

15. Richardson, W. (2006). *Blogs, Wikis, Podcasts, and Other Powerful Web Tools for Classroom*. Thousand Oaks, California: Corwin Press.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2015.

Igor Rud

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Search Engines and Optimization of Search Information in Analysis Division of Libraries

The article is devoted on features of using modern search engines in analytical working impact optimize search of information for forming the necessary information

base for adoption management decisions in different areas of social being. The article describes the problem of development of various search engines in the worldwide internet network. Particular considered two varieties – web directories and search engines. The article analyzes this ways. Also considered the problem of volume available information for modern users in worldwide system and the problem of limitation opportunities search engines. Described in detail reasons of otherness results of search in different search engines with application identical key words.

Described the list of search engines what specialized on some search request or that what concentrated the work of a few search engines. Detined elements of optimization searches and selection information among them. Called electronic collections of science periodicals free access and search engines science information. Presented in detail action means for sncreasing positions of website in search engines (seo-optimization), proves importance of consideration this optimization methods, during directly searching information and when disclosure the end result of research in worldwide network.

Shown that the large amount of information modern internet required: proper organization of search process, structure analysis of search queries in analytical work prog-nostication further specialization of it cataloging treatment.

Keywords: searching systems, selection of information, veb-catalogues, seo-optimization.

Игорь Рудь

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Поисковые системы и оптимизация поиска информации в аналитических отделах библиотек

Статья посвящена особенностям использования современных поисковых систем в аналитической работе, воздействию оптимизации поиска информации на формирование необходимой информационной базы для принятия управленческих решений в различных сферах общественной жизни.

В статье освещена проблема развития различных поисковых средств во всемирной сети Интернет. В частности, рассмотрены две их разновидности – веб-каталоги и поисковые системы. Проведен сравнительный анализ этих средств. Рассмотрена проблема объема доступной для современного пользователя информации в сети и существующие ограничения возможностей поисковых систем. Подробно описано причины отличия результатов поиска в различных поисковых системах в условиях применения идентичных ключевых слов.

Освещен список поисковых систем, специализированных на определенные поисковые запросы или таких, которые аккумулируют в себе работу нескольких поисковиков. Определены элементы оптимизации работы по поиску и отбору информации, среди них приоритетными названы электронные коллекции

научной периодики свободного доступа и поисковые системы научной информации. Подробно представлены средства повышения позиций сайта в поисковых системах (seo-оптимизация) и доказана важность учета данных методов оптимизации как при непосредственном поиске информации, так и при обнаружении конечного результата исследований в сети.

Доказано, что большой объем информации современного Интернета требует в аналитической работе правильной организации процесса поиска и анализа структуры поисковых запросов, прогнозирования их дальнейшей специализации, каталогизации и обработки.

Ключевые слова: поисковые системы, отбор информации, веб-каталоги, seo-оптимизация.

Оксана Пригорницька,

мол. наук. співроб. відділу оперативної інформації СІАЗ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

РЕГІОНАЛЬНІ ЗМІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ МАНІПУЛЯЦІЇ ГРОМАДСЬКОЮ ДУМКОЮ

У статті розглянуто вплив регіональних ЗМІ на формування громадської думки із застосуванням маніпулятивних технологій. Аналізуються шляхи мінімізації маніпулятивних впливів при роботі з інформацією регіональних ЗМІ.

Ключові слова: регіональна преса, регіональні ЗМІ, маніпулювання думкою, джінса, фейкова інформація.

Важливу роль у формуванні громадської думки відіграють засоби масової інформації (ЗМІ), за допомогою яких поширюється різноманітна інформація в суспільстві. Так М. Дзюба вважає, що, «формуючи громадську думку, засоби масової інформації впливають не тільки на свідомість, а й на вчинки, групові дії людей, що можна пояснити їх звичкою довіряти ЗМІ, які є джерелом суспільно важливого інформування. Левова частка інформації потрапляє до користувача, глядача чи слухача в інтерпретації ЗМІ, і містить авторську оцінку ситуації, події, яка нав'язується аудиторії, перетворюючи її у мішень для інформаційного впливу, схильючись до заданої певною соціальною групою суб'єктивної точки зору, вміло поданої за допомогою ЗМІ» [1, с. 78]. Залежно від позиції журналіста стосовно події або поставлених перед ним цілей інформація може містити упередженість або необґрунтовані звинувачення, тобто використовуючи свої коментарі в медійному повідомленні, журналіст впливає на думку громадян, вдаючись до прийомів маніпулятивного впливу (розміщення замовних матеріалів, упереджене подання або замовчування, перекручування фактів тощо).

Актуальність обраної теми зумовлена важливістю в умовах інформаційного протистояння ролі регіональних ЗМІ у формуванні громадської думки та необхідністю мінімізації маніпулятивних впливів при роботі з інформацією регіональних ЗМІ.

Метою цієї роботи є висвітлення впливу регіональних ЗМІ на формування думки громадян із застосуванням маніпулятивних технологій, некоректного та ангажованого ставлення до подій та подачі інформації

з метою розпалювання конфліктів і розкрити шляхи мінімізації цих впливів у процесі інформаційно-аналітичної роботи.

У науковій літературі проблеми маніпулювання свідомістю розглядаються в працях багатьох зарубіжних і вітчизняних учених, зокрема Г. Почепцова [2], С. Кара-Мурзи [3], Г. Шиллера [4]. Є. Доценка [5].

Питанням діяльності регіональної преси присвячено ряд досліджень, зокрема О. Уліцької [6], В. Іванова [7], С. Халтанової [8]. І. Терещенко [9] Г. Покровської [10], які досліджували проблеми та перспективи регіональних інтернет-видань, та їх використання інформаційними підрозділами бібліотек при створенні інформаційних баз для аналітичного дослідження. Водночас останні дані про роль місцевих ЗМІ як джерела маніпулятивних впливів в умовах інформаційного протистояння потребують додаткового узагальнення.

На відміну від загальнонаціональних ЗМІ, регіональна журналістика обслуговує інформаційні потреби аудиторії в окремому регіоні країни. Регіональні ЗМІ намагаються відображати особливості місцевого життя: житлово-комунальна сфера, транспорт, стан доріг тощо, представлення думок ключових осіб регіону, створення можливості спілкування та обміну інформацією між жителями регіону.

Загалом функції регіональних ЗМІ повторюють функції національних, однак традиційно найменше очікують від місцевих ЗМІ виконання суто розважальної функції, оскільки їхній технічний та професійний рівень є надто низьким аби вони змогли конкурувати в цьому плані з національними та зарубіжними ЗМІ. Таке спрямування на інформаційність, а не розважальність є як недоліком, так і перевагою місцевих ЗМІ.

Одними з головних функцій, які притаманні саме регіональним ЗМІ, є:

- інформування населення про події в регіоні;
- критика та якісне незаангажоване висвітлення дій місцевої влади;
- анонси й висвітлення місцевих культурних і спортивних подій;
- розміщення оголошень;
- надання корисної інформації, експертних порад (від юристів, лікарів тощо);
- інформування населення про якість товарів і послуг у конкретних інституціях і закладах міста;
- виявлення конкретних проблем у місті / в регіоні, висвітлення процесу розв'язання цих проблем;
- зворотний зв'язок з населенням, можливість для населення впливати на події в місті / регіоні, на розв'язання нагальних проблем;

- історично-красознавча діяльність;
- пізнавально-розважальна діяльність, спрямована на дітей і молодь [12].

Розглядаючи інформаційне наповнення українських регіональних ЗМІ, необхідно пам'ятати, що вони, як правило, малорентабельні або взагалі збиткові, і існує велика залежність від власника.

Зокрема, комунальні ЗМІ є суб'єктами господарювання і на основі договору висвітлюють діяльність органів місцевого самоврядування. Тому матеріальна залежність від засновників може призвести до подання заангажованої інформації журналістами. Таким чином, населення міста й району не завжди отримує об'єктивну інформацію про місцеві органи влади. Це особливо актуально під час передвиборної кампанії міського, районного та державного рівнів. Редакції часто відображають інтереси своїх засновників, адже виживають за рахунок дотацій, наданих з бюджету.

Дотації комунальних ЗМІ з місцевих бюджетів (у деяких випадках частка бюджетного фінансування може становити більше половини бюджету видання) та вагомі обсяги фінансування приватних ЗМІ часто стають причиною значної залежності видань від позиції власників, що може призвести до певної політичної спрямованості ЗМІ та необ'єктивності подачі інформації та, у свою чергу, вплинути на довіру громадян до ЗМІ в цілому.

Презентуючи 16 жовтня 2014 р. результати дослідження на круглому столі на тему: «Україна: Суспільство на зламі. Результати соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України 1992–2014 рр.», Н. Костенко (завідувачка відділу соціології культури і масових комунікацій Інституту соціології НАН України, професор, доктор соціологічних наук) зазначила, що рівень довіри українців до ЗМІ фактично скотився до рівня довіри Компартії України. Уперше, за весь період реалізації моніторингу «Українське суспільство» показники недовіри до медіа в Україні сягнули вище показників довіри до них. Сьогодні ЗМІ довіряють (у цілому або переважно) 25% і не довіряють (повністю або переважно) 45% дорослого населення, тоді як рік тому – 37 і 29% відповідно (без урахування мешканців Криму). Порівняно зі ставленням громадян до засобів ЗМІ у 2013 р., коли рівень недовіри до них був практично однаковим у всіх регіонах України (у межах 27% на Заході до 33% на Півдні), у 2014 р. фіксується жорстке регіональне розмежування. У Західному регіоні ЗМІ не довіряють 24% респондентів, у Центральному регіоні – 39%, у Південному – 50%, Східному – 57%, на Донбасі – 68%; найвищий відсоток тих, хто говорить про дефіцит достовірної інформації, є Донбас –

49%, Східний регіон – 42%, Південний регіон – 37%. Відносно менше таких у Центральному регіоні – 31% і Західному – 19% [13].

Недовіра до ЗМІ пов'язана не тільки з окремими їх спробами перекручування суспільно важливої інформації, а й з прагненням активно впливати на думку громадян, на поведінку окремих осіб або груп, створення відповідних соціальних настроїв.

На сьогодні можливість доступу до інформації в країні зумовлена особливостями регіону, соціальним статусом та економічними можливостями користувача інформації, що є наслідком неоднакового доступу громадян до першоджерел інформації. Якщо мешканці столиці мають доступ до більшої кількості доступних носіїв інформації (газети, інтернет-видання, канали телебачення та радіомовлення), то жителі сіл і невеликих районних центрів частіше отримують інформацію з традиційних джерел – друковані видання, радіо, телебачення. Така цифрова нерівність одразу ставить населення різних регіонів у нерівні умови, і за умови взяття під контроль одного-двох найбільших регіональних видань, місцева влада може стати монополістом в інформаційному просторі району чи навіть цілої області.

Також інформаційне наповнення місцевих ЗМІ зберігає чітко виокремлену регіональну складову. Якщо в західних областях місцеві ЗМІ більше приділяють увагу проблемам духовного розвитку та національної свідомості, тобто на формування громадської думки впливають більшою мірою європейські цінності, то в східних областях країни (Донбас) – пострадянська система цінностей, з яскраво вираженою ностальгією за радянським способом життя, які і призвели до появи так званих народних республік у Донецькій та Луганській областях.

Зокрема за результатами проведеного дослідження Інститутом політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, у публікаціях, розміщених упродовж 2013 р. у газеті «Донецкий криж», Галичину називали базою фашизму в Україні, яка у багатьох випадках «живе за власними законами, не визнаючи державних свят», а «єдність держави знищується фашистською ідеологією, підконтрольними фашистам мас-медіа, школою, церквою». Висловлювався подив, що в Україні набули повної свободи дій «неонацистські угруповання», а робота парламенту дискредитувалася присутністю «відверто фашистської партії» [14 с. 467].

На сьогодні ЗМІ, що поширюють інформацію в населених пунктах, на території яких здійснюється антитерористична операція, узагалі мають проросійську ідеологію та яскраво виражений антиукраїнський

характер. Велика кількість російських каналів; місцевих сепаратистських ТБ-каналів («Оплот» «Новоросия», «Донецкая республика» «Луганськ-24»); інтернет-ресурсів «Новороссия», «Новости Донецкой республики», «Луганський інформаційний центр» переконують жителів Донецької та Луганської областей у звірствах української армії, залякують неіснуючими легіонами НАТО, агітують вступати в ополчення, викликають ненависть до України.

Ще одним із фактів заангажованого висвітлення подій регіональними ЗМІ можна навести приклад трагічних подій на Майдані. Коли велика кількість видань Криму, Харкова та Донецька розгорнули справжню антиукраїнську та антимайданівську агітацію. У гарячі місяці протистоянь на Інститутській, Грушевського та Майдані, ці видання – сіяли паніку, залякували бандерівцями, закликали до насилля, збуджували ненависть та агресію, зневажливо відгукувались про учасників протестів. Керівник проекту з моніторингу регіональних ЗМІ Інституту демократії ім. Пилипа Орлика С. Єременко наводить такі красномовні заголовки в «Крымской правде»: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/27330>: «Бандеровці не пройдуть!», «Власть! С фашистами и бандитами не договариваются. Огонь на поражение!», «Еврофашизм в Крыму не пройдет»; у «Харьковских известиях»: «Фашизм не пройдет», «Революции требуют жертв» (ця стаття вийшла після жорстокого побиття студентів) тощо [15].

Незважаючи на зміну влади в Україні, прагнення країни до оновлення, заклики до люстрації, в умовах потужної інформаційної агресії та жорстокої неоголошеної війни Росії проти України, частина регіональних ЗМІ майже не змінили свою редакційну політику і продовжують дезінформувати своїх читачів, а під час передвиборної кампанії заробляють на кандидатах, друкуючи замовні матеріали.

Така практика також відома під іншими назвами, такими як підкуп преси, замовні або проплачені матеріали, позитивне висвітлення подій на замовлення, або просто під терміном «джинса». Слід зазначити, що ця практика відрізняється від практик упередженості ЗМІ або політичного маркетингу. На відміну від прямої реклами, замовне висвітлення подій подається як звичайні новини, на гроші, отримані журналістами або редакторами.

Так, за результатами моніторингу регіональних ЗМІ, який було проведено у вересні 2014 р. Інститутом демократії ім. Пилипа Орлика, під час виборів у вересні 2014 р., регіональними ЗМІ міст Львова, Сум і Харкова, які досліджувалися інститутом з лютого 2012 р., було збільшено кількість замовних матеріалів майже втричі до 32,3% (10,8% у липні).

Зокрема, у Львові в друкованих виданнях у вересні було зафіксовано 16,4% (5% у липні) замовних матеріалів. Найбільше матеріалів з ознаками замовності розмістили газети «Високий замок» – 32,4% та «Ратуша» – 21,1%. На відміну від загальної тенденції, «Львівська пошта» зменшила свій звичайний показник до 5,6%, порівняно з 18,8% у липні 2014 р.

У харківських виданнях кількість таких матеріалів також зросла майже втричі до 27,1% порівняно з липнем – 11,2%. Найбільше замовних матеріалів розмістив «Вечерний Харьков» – 43,8% (та ще 12,5% неналежно маркованих). Не менше дезінформували громадян газети «Время» – 25% (13,6% у липні), «Харьковские известия» – 24% (у липні – 7,5%), та «Слобідський край» – 15,6% (6,7% у липні).

У Сумах продовжує активно дезінформувати громадян, незважаючи на зміну влади, комунальна газета «Сумщина» – 61% (у липні – 19%); «Панорама» – 32% (у липні – 9%); «Ваш шанс» – 28% (12% у липні).

Серед Донецьких друкованих найбільше матеріалів з ознаками замовності розмістила «Комсомольская правда» (донецький випуск) – 34,2% та «Донецкие новости» – 20% (у липні 7,7%).

Критичну ситуацію із замовними матеріалами було зафіксовано в регіонах: Чернівцях, Житомирі, Дніпропетровську та Одесі. Більше половини суспільно значущого контенту мали ознаки замовності в друкованих виданнях Чернівців: «Час» – 89,1%, «Свобода слова» – 91,7%; Житомира: газети «Ваші інтереси» – 68,8%, «Эхо» – 58,8%, «20 хвилин» – 52,4%; «Сумщина» – 61%; Дніпропетровська «Зоря» – 52,6%, «Днепр вечерний» – 55,8% [16].

Останнім часом значно поширилося таке явище як «фейкова» інформація, що дослівно перекладається як підробка, обман. Такі новини поширюються дуже швидко та з часом поповнюються новими подробицями. Фейкова інформація може використовуватися як для поширення інформації про товари з метою збільшення обсягів їх продажу, так і для поширення інформації від вигаданих людей, яких із часом можуть почати вважати реальними та використовувати їх думку, бачення ситуації тощо.

Разом з тим інтернет-спільнота використовує будь-які можливості для боротьби з поширенням неправдивої інформації. Так, починаючи з 2 березня 2014 р., запрацював створений випускниками та студентами Могиллянської школи журналістики сайт для перевірки фактів – StopFake.org (<http://www.stopfake.org>), головною метою якого є перевірка та спростування перекрученої інформації, яка поширюється в ЗМІ, про події, що відбуваються в Україні.

Враховуючи таку кількість недостовірної інформації, аналітики інформаційно-аналітичних структур бібліотек повинні критично відбирати матеріали друкованих та електронних видань ЗМІ під час підготовки джерельної бази для аналітичних матеріалів і володіти навичками грамотного пошуку, аналізу джерел, уміти перевіряти та оцінювати інформацію.

Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) та Національна юридична бібліотека (НЮБ) – інформаційно-аналітичні підрозділи Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) мають певні напрацювання з моніторингу регіональної преси та використання її матеріалів при створенні інформаційно-аналітичних продуктів.

Так, на сьогодні фахівці інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ створили електронну карту регіонів України, яка охоплює понад 466 регіональних електронних ресурсів і постійно поповнюється новими. Моніторинг цих ресурсів, опрацювання даних про їх засновників, власників, орієнтування на певні політичні сили чи фінансові групи дає змогу скласти уявлення щодо рівня достовірності даних джерел. Розширення джерельної бази за рахунок регіональних веб-ресурсів надає можливість використовувати інформаційний потенціал окремих регіонів України на різних напрямках, сприяючи підвищенню рівня поінформованості користувачів про окремі аспекти їхньої життєдіяльності. Результатом моніторингу регіональних електронних ресурсів є щоденний випуск СІАЗ бюлетеня оперативної інформації «Регіони сьогодні». Починаючи з лютого 2014 р. по квітень 2015 р. підготовлено 558 випусків. З 2015 р. проєкт представлено на сайті СІАЗ НБУВ (<http://siaz.ukr/regioni-sjogodni>). Таким чином, СІАЗ надає користувачам сайту доступ до структурованої інформації про діяльність місцевих органів державної влади й самоврядування, формуючи при цьому електронні повнотекстові колекції за напрямками роботи.

Будь-яка інформація, отримана з регіональних ЗМІ, характеризується певним ступенем вірогідності, і щоб переконатися в достовірності медійного повідомлення, фахівцям інформаційно-аналітичних служб бібліотек необхідно застосовувати різноманітні підходи до аналізу текстів з метою виявлення маніпулятивної, недостовірної інформації.

Так, аналіз будь-якого повідомлення в ЗМІ можна поділити на дві його складові: внутрішній та зовнішній аналіз.

Зовнішній аналіз дає можливість зробити загальні висновки щодо обставин і мотивів, за яких було створено документ, внутрішній аналіз – це аналіз самого змісту (тексту) документа.

При проведенні зовнішнього аналізу повідомлення в регіональних ЗМІ насамперед необхідно:

- звернути увагу на його актуальність, визначити наскільки важлива описана подія і як часто вона зустрічається в інших ЗМІ, проаналізувавши загальний обсяг повідомлень на цю тему;

- оцінити надійність джерела повідомлення (абсолютно надійне, не надто надійне, невизначене тощо). Відсутність інших публікацій у автора, «конфіденційність» джерел, з яких отримана інформація, або їх сумнівна історія, приховування або зменшення значення інформації, дають підстави для аналітика вважати про ненадійність такого джерела інформації;

- визначити наміри, якими керувався автор повідомлення. Під час розгляду матеріалів необхідно звернути увагу на особисте ставлення автора до обговорюваної теми, його скандальний характер, залежність від власника ЗМІ, наявність інших публікацій та їх незаангажованість;

- врахувати, як обставини, за сприянням яких було створенню повідомлення, вплинуло на його зміст.

Внутрішній аналіз повідомлення – це безпосередньо розкриття його змісту, під час якого необхідно розглянути коло питань, які поставлені і як вони вирішені, наскільки аргументовано та переконливо автор доводить свою думку, який фактично використано матеріал у повідомленні, порівняння аналізованого документа з іншими джерелами [17].

Крім того, широко застосовується вивчення новинних повідомлень за допомогою методу контент-аналізу. Основна ідея контент-аналізу полягає в тому, що в текстовому повідомленні різні компоненти, образи, думки та стереотипи піддаються вимірюванню: їх мірою служить те, яке місце вони займають у загальному обсязі повідомлення, або як часто зустрічаються.

Контент-аналіз медійних повідомлень відбувається в кілька етапів:

- визначення сукупності досліджуваних джерел або повідомлень за допомогою набору заданих критеріїв, яким має відповідати кожне повідомлення;

- формування вибіркової сукупності повідомлень;

- виявлення одиниць аналізу. Ними можуть бути слова або теми;

- виділення одиниць рахунку, які можуть збігатися зі смисловим одиницями або мати специфічний характер. У першому випадку процедура аналізу зводиться до підрахунку частоти згадування виділення смислової одиниці, у другому – дослідник на основі аналізованого матеріалу та цілей дослідження сам висуває одиниці рахунку, якими можуть бути: фізична протяжність текстів; площа тексту, заповнена смисловими одиницями; кількість рядків (абзаців, знаків, колонок тексту);

– процедура підрахунку. Вона в загальному вигляді подібна зі стандартними прийомами класифікації за виділеними угрупованнями. Застосовується складання спеціальних таблиць, застосування комп'ютерних програм, спеціальних формул, статистичних розрахунків;

– інтерпретація отриманих результатів відповідно до цілей та завдань конкретного дослідження [18].

Разом з тим необхідно пам'ятати, що зібраної інформації повинно бути достатньо для якісного аналізу тематики, у якій відображено всі істотні сторони проблеми й значущі факти, а надмірно критичний підхід до оцінки достовірності матеріалів не повинен призвести до втрати корисних і важливих фактів.

Підсумовуючи, зазначимо, що місцеві ЗМІ є важливим джерелом інформації про суспільне життя в регіонах України, зокрема про діяльність місцевих органів влади. Водночас частина регіональних ЗМІ, вдаючись до прийомів маніпулятивного впливу (розміщення замовних матеріалів, упереджене подання або замовчування, перекручування фактів тощо), формує громадську думку в інтересах певних політичних сил чи груп осіб. Це зумовлено рядом причин як загальнонаціонального, так і місцевого характеру і ставить на порядок денний питання подальшого розвитку засад громадянського суспільства, досягнення фінансової незалежності регіональних ЗМІ, підвищення медіаграмотності населення та професійного рівня журналістики.

З огляду на це зростає важливість підготовки аналітиків, інформаційних працівників до сучасних тенденцій у висвітленні регіональних новин, підвищення їх фахового рівня та готовності до глибокого аналізу контенту під час підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів на базі інформації регіональних ЗМІ. Набуває також актуальності питання пошуку з боку інформаційно-аналітичних структур бібліотек нових форм і методів аналітичної обробки інформації маніпулятивного характеру та розробки способів мінімізації її впливу.

Література

1. *Дзюба М. Т.* Роль засобів масової інформації в формуванні громадської думки / М. Т. Дзюба // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. – Київ, – 2008. – С. 77–81.

2. *Почепцов Г. Г.* Психологические войны / Г. Г. Почепцов. – Москва : Рефл-бук ; Київ : Ваклер, 2000. – 576 с.

3. *Кара-Мурза С.* Манипуляция сознанием / С. Г. Кара-Мурза. – Москва: Медиа Книга, 2005. – 500 с.

4. *Шиллер Г.* Маніпулятори свідомістю / Шиллер Г. – Москва : Думка, 1980.

5. *Доценко Е.* Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита / Е. Доценко. – Москва : ЧеРо, 1997.

6. *Уліцька О. В.* Регіональна преса у конфліктному полі місцевих органів влади (за матеріалами львівських газет 1994–2014 рр.) [Електронний ресурс] : автореф. дис. ... канд. філол. наук / О. В. Уліцька. – Режим доступу: <http://libs.com.ua/a-filologiya/27695-1-regionalna-presa-konfliktnomu-poli-miscevih-organiv-vladi-za-materialami-lvivskih-gazet-1994-2004-rr.php>. – Назва з екрана.

7. *Иванов В. К.* Особенности региональной прессы современной России / В. К. Иванов // Молодой ученый. – 2012. – № 10. – С. 228–230.

8. *Халтанова С.* Роль региональных СМИ в политической жизни России : дис. ... канд. полит. наук / С. Халтанова. – Москва, 2009. – 157 с.

9. *Терещенко І.* Проблеми розвитку регіональних ЗМІ – важливого джерела реформування інформаційної бази суспільства / І. Терещенко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – Вип. 26. – С. 222–229.

10. *Покровська Г.* Регіональні інтернет-ресурси як складова інформаційної бази бібліотечного аналітичного дослідження / Г. Покровська // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 441–446.

12. Ставлення громадян до ролі ЗМІ. Оцінка якості місцевих ЗМІ та рівень довіри до них [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://umedia.kiev.ua/uploads/KIIS_18_FG%20Internews_ukr_231210.doc. – Назва з екрана.

13. Рівень довіри до засобів масової інформації катастрофічно падає [Електронний ресурс] // Інститут аналізу та прогнозування. – Режим доступу: <http://iarp.org.ua/?p=134>. – Назва з екрана.

14. Донбас в етнополітичному вимірі // ІІЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України. – Київ, 2014. – 584 с.

15. *Єременко С.* Тенденції в регіональних засобах масової інформації України [Електронний ресурс] / С. Єременко // Інститут Демократії Імені Пилипа Орлика. – Режим доступу: <http://idpo.com.ua/analytics/39-tendencyi-v-regionalnih-zasobah-masovoyi-nformacyi-ukrayini.html>. – 2014–31.10. – Назва з екрана.

16. *Єременко С.* Регіональні медіа джинсують «по-новому»

[Електронний ресурс] / С. Єременко // MediaSapiens. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/regional_newspapers/regionalni_media_dzhinsuyut_ponovomu/. – 2014. – 30.10. – Назва з екрана.

17. Чуприна Л. Проблема інформаційних шумів при використанні оперативної інтернет-інформації для підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів / Л. Чуприна // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. – Київ, 2009. – Вип. 23. – С. 269–279.

18. *Трепачко Д.* Особливості застосування контент-аналізу в дослідженнях новинних повідомлень ЗМІ [Електронний ресурс] / Д. Трепачко. – Режим доступу: <http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/6048/1/10%20-%201%285%29%20-%2015.pdf>. – Назва з екрана.

References

1. Dziuba, M. T. (2008). Rol' zasobiv masovoi informatsii v formuvanni hromads'koi dumky [The role of the media in shaping public opinion]. *Suchasni informatsijni tekhnologii u sferi bezpeky ta oborony*. Kyiv [in Ukrainian].

2. Pochepcov, G. G. (2000). Psihologicheskie vojny [War of nerves]. Moscow: Refl-buk, Kyiv: Vakler [in Russian].

3. Kara-Murza, S. (2005). Manipul'jacija soznaniem [Manipulation of consciousness]. Moscow: Media Kniga [in Russian].

4. Shyller, H. (1980). Manipulyatory svidomistiu [Manipulators consciousness]. Moscow: Dumka [in Ukrainian].

5. Docenko, E. (1997). Psihologija manipul'jacji: fenomeny, mehanizmy i zashhita [Psychology manipulation: phenomena, mechanisms and protection]. Moscow: CheRo [in Russian].

6. Ulits'ka, O. V. (2005). Rehional'na presa u konfliktnomu poli mistsevykh orhaniv vlady (za materialamy l'vivs'kykh hazet 1994–2014 rr.) [Regional newspapers in the field of conflict local authorities (based Lviv newspapers 1994–2014)]. Retrieved from <http://libs.com.ua/a-filologiya/27695-1-regionalna-presa-konfliktnomu-poli-miscevih-organiv-vladi-za-materialami-lvivskih-gazet-1994-2004-rr.php> : L'viv:L'vivs'kyj natsional'nyj universytet imeni Ivana Franka [in Ukrainian].

7. Ivanov, V. K. (2012). Osobennosti regional'noj pressy sovremennoj Rossii [Features contemporary Russian regional press]. *Molodoj uchenyj* [in Russian].

8. Haltanova, S. (2009). Rol' regional'nyh SMI v politicheskoy zhizni Rossii [The role of regional media in the political life of Russia]. Moscow [in Russian].

9. Tereschenko, I. (2010). Problemy rozvytku rehional'nykh ZMI –

vazhlyvoho dzherela reformuvannya informatsijnoi bazy suspil'stva [Problems of regional media – an important source of information base reforming society]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 26, 222–229 [in Ukrainian].

10. Pokrovs'ka, H. (2014). Rehional'ni internet-resursy iak skladova informatsijnoi bazy bibliotechnoho analitychnoho doslidzhennia [Regional Internet resources as a part of the information base library analytical study]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine* [in Ukrainian].

12. Stavlennia hromadian do roli ZMI. Otsinka iakosti mistsevykh ZMI ta riven' doviry do nykh [Public perception of the role of the media. Evaluation of the quality of the local media and trust in them]. Retrieved from http://umedia.kiev.ua/uploads/KIIS_18_FG%20Internews_ukr_231210.doc. [in Ukrainian].

13. Riven' doviry do zasobiv masovoi informatsii katastrofichno padaie [The level of trust in the media is falling dramatically]. Retrieved from <http://iap.org.ua/?p=134> [in Ukrainian].

14. Donbas v etnopolitychnomu vymiri [Donbass ethno-political dimension] (2014). Kyiv: IPIEND imeni I. F. Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].

15. Yeremenko, S. (2014). Tendentsii v rehional'nykh zasobakh masovoi informatsii Ukrainy [Trends in regional media Ukraine]. Retrieved from <http://idpo.com.ua/analitics/39-tendencyi-v-regionalnih-zasobah-masovoyi-nformacyi-ukrayini.html> [in Ukrainian].

16. Yeremenko, S. (2014). Rehional'ni media dzhynsuyut' «po-novomu» [Regional media dzhynsuyut on the new]. *MediaSapiens*. Retrieved from: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/regional_newspapers/regionalni_media_dzhinsuyut_ponovomu/ [in Ukrainian].

17. Chupryna, L. (2009). Problema informatsijnykh shumiv pry vykorystanni operatyvnoi internet-informatsii dlia pidhotovky informatsijno-analitchnykh materialiv [The problem of information noise when using the operational Internet information to prepare information and analytical materials]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 23, 269–279 [in Ukrainian].

18. Trepachko, D. Osoblyvosti zastosuvannya kontent-analizu v doslidzheniakh novynykh povidomlen' ZMI [Features of the application of content analysis in studies of news media reports]. Retrieved from <http://ela.kpi.ua/bitstream> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.06.2015.

Oksana Pryhornyts'ka

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Regional Media as a Tool to Manipulate Public Opinion

Regional media are considered not only as a means of obtaining daily information but also as a source of the application of manipulative influence to form a dissenting opinion in the population and in the interests of certain political forces or groups.

The article describes the features of information media in different regions in the light of certain events in the country, analyzed the growing number of custom materials during election campaigns and distribution «Fake web» of information.

Providing advice on identifying and minimizing the impact of manipulation in the preparation of information and analytical product libraries.

Keywords: regional press, regional media, manipulation of opinion, jeans, fake information.

Оксана Пригорницкая

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Региональные СМИ как инструмент для манипуляции общественным мнением

Региональные средства массовой информации рассматриваются не только как средство получения повседневной информации, но и как источник применения манипулятивного воздействия с целью формирования у населения особого мнения, в интересах определенных политических сил или групп лиц. В статье рассмотрены особенности представления информации СМИ в различных регионах при освещении отдельных событий в стране, проанализированы рост числа заказных материалов во время избирательных компаний и распространение т. н. «фейковой» информации.

Предоставлены рекомендации по выявлению и минимизации манипулятивных воздействий при подготовке информационно-аналитической продукции библиотек.

Ключевые слова: региональная пресса, региональные СМИ, манипулирование мнением, джинса, фейковая информация.

Артур Струнгар,

мол. наук. співроб. відділу програмно-комунікаційних технологій НЮБ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРЕДСТАВЛЕННЯ КОНТЕНТУ БІБЛІОТЕЧНОГО ВЕБ-РЕСУРСУ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ

Публікація присвячена аналізу організації розміщення контенту веб-ресурсу з метою підвищення його ефективності, шляхом вирішення актуальних проблем використання бібліотечних інтернет-ресурсів і застосування допоміжних аналітичних інструментів за визначенням подачі затребуваного матеріалу в соціально-інформаційному просторі. Визначено, що внутрішня оптимізація контенту веб-сайтів потребує більш розширених технологічних підходів, що містять у собі розгорнену систему багатофункціональних плагінів і модулів у системі php-кодів.

Обґрунтована необхідність дотримання певних принципів юзабіліті та запропоновано структурування роботи редакторів інтернет-ресурсу, згідно з вимогами пошукових систем, щодо контенту.

Розроблено пропозиції щодо підвищення ефективності організації представлення інформаційних матеріалів на веб-ресурсі, такі як введення ключових запитів, використовуючи зовнішні аналітичні системи типу WordStat, застосування певної кількості символів в інтернет-публікаціях орієнтованих на користувачів, введення внутрішніх ключових запитів під певні вузькопрофільні матеріали, дотримання умов підпису картинок і спеціальних тегів при наповненні та редагуванні матеріалів, застосування аналізаторів Google Analytics та Yandex Metrika з введенням вебмастерів цих систем в основний код сайту.

Ключові слова: аналітичні системи, інформаційний простір, хостинг, соціальні технології, бібліотека, сайт, SEO, пошук, ранжирування, Google, Alexa toolbar, Yandex.

Передумови формування. Стрімкий розвиток інтернет-технологій створив сприятливі умови для появи нових хостинг-провайдерів, які надають можливості будь-якому користувачу не тільки розміщувати свою інформацію на серверах, а й придбати домен для власного сайту. Здебільшого це обумовило зростання кількості інтернет-ресурсів і ускладнення у зв'язку з цим процесу пошуку саме тієї інформації, якої потребує користувач. Наприклад, за останні роки згідно з реєстрацією користувачів

хостингу Ukraine для створення хоча б одного веб-сайту кількість людей досягла майже 300 тис., лише за 2014 р. кількість опублікованих сайтів збільшилась на мільйони. Така тенденція призвела до впровадження пошуковими системами (Google, Yandex, Bing, Yahoo тощо) з метою полегшення процесу пошуку необхідної інформації системи ранжирування сайтів за пошуковими запитами [3]. Сучасні бібліотечно-інформаційні умови, які пов'язані із загальними тенденціями розвитку суспільства, насамперед з постійно зростаючим рівнем високих інформаційних і комп'ютерно-комунікаційних технологій, своєю чергою потребують нових підходів щодо просування бібліотечних фондів і надання до них доступу в інтернет-просторі для якомога ширшого кола користувачів.

Актуальність. Необхідність визначення шляхів оптимізації контенту бібліотечних інтернет-ресурсів, як основи для популяризації ресурсу в пошукових системах.

Незважаючи на актуальність, проблема аналізу специфіки формування аналітичних ресурсів на сьогодні є недостатньо дослідженою у вітчизняному науковому середовищі. Окремі її аспекти висвітлені в теоретичних роботах В. Гусева, А. Кошика, Е. М. Schцн, J. Hellmers [2, 3, 8].

Отже, метою цієї публікації є аналіз передумов формування та систематизації електронних масивів аналітичних матеріалів та їх перетворення у оптимізований веб-контент, використання та застосування допоміжних аналітичних ресурсів щодо його індексування в соціально-інформаційному просторі.

Теоретична частина. Системи ранжирування сайтів сформували певні вимоги до матеріалів, які мають бути опублікованими в інтернет-мережі. Дотримання цих правил гарантує підвищення рейтингу сайту, що відображається у підвищенні позицій при однакових запитах користувачів у видачі певної інформації. Це повинно бути пріоритетом для бібліотечних установ. Як приклад, розглянемо роботу пошукової системи Google на прикладі запиту щодо Центру досліджень соціальних комунікацій Національної бібліотеки ім. Вернадського (<http://nbuviar.gov.ua>).

Нами було введено в пошук Google запит: «Економічна діяльність: нові орієнтири і ризики». Список результатів по цьому запиту становив: 442 тис. веб-сторінок, що є конкурентними цьому ресурсу. Сайт «Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ» (nbuviar.gov.ua) зайняв перші три позиції у видачі матеріалів, тобто за цим запитом користувач бачить найбільш популярну та згідно з правилами оформлену веб-сторінку.

Виведення сайту в результатах пошуку по ключовим запитам згідно з напрямом і теми сайту є найважливішою метою кожного веб-ресурсу.

Чим легше користувачу знайти інформацію і чим частіше він використовує саме ваш ресурс і створює умови для ранжирування, тим більше шансів у нього потрапити в «ТОП ресурсів» за певним запитом. Поміж багатьох систем, які будують рейтинг сайтів, існує спеціалізована Alexa-система, заснована на кількості відвідувачів, у яких був встановлений Alexa toolbar, які користуються ним не менше трьох місяців.

Потік відвідувачів базується за двома показниками: за кількістю відвідувачів і переглянутих сторінок за день. Чим нижче число, що визначає Alexa рейтинг, тим більш відвідуваний сайт. При досягненні цифри в 100 тис., веб-ресурс представляє дуже великий потік відвідувачів. Чим кращий Alexa рейтинг, тим більше шансів, що саме на вашому веб-сайті буде розміщений науковий чи інформаційно-аналітичний матеріал із зовнішнім посиланням на ресурс. Таким чином Alexa рейтинг відображає інформацію про ваш сайт і є хорошим засобом для оптимізації пошукових процесів.

Одним із методів оптимізації сайту є його юзабіліті [6]. Юзабіліті широко обговорюється впродовж останніх десяти років. Розробники приділяють багато уваги питанням веб-дизайну, швидкості завантаження сторінок, шрифтам, верстці, кольоровій гаммі, графіці, анімації, поданню інформації на сайт тощо. Юзабіліті є інструментом поліпшення зручності сайту, впливає на лояльність відвідувачів та його поліпшення дає ефект у просуванні внутрішніх сторінок сайту в пошукових системах. Основні принципи юзабіліті при проектуванні сайту полягають у відсутності splash-сторінок, flash-анімації та дотриманні декількох правил:

- логотип сайту повинен бути добре помітний та розміщений у верхній частині сторінки;

- пошук по сайту повинен бути відразу помітним;
- background сайту: білий або світлий;
- єдиний принцип вирівнювання текстів і елементів;
- не більше трьох яскравих зображень на сторінці;
- будь-яка дія на сайті має бути оборотною;
- кожна сторінка повинна мати мету;
- відвідувач завжди повинен розуміти тематику сайту.

Розглянемо вищевикладене в практичній площині в контексті функціонування сайту «Центр досліджень соціальних комунікацій» інформаційно-аналітичних підрозділів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. З метою визначення ефективності організації присутності цього ресурсу в інтернет-середовищі протягом шести місяців здійснювались його відповідні виміри – фіксація кількості користувачів

та Alexa рейтинг. Згідно зі статистикою Yandex Metrika, на початок жовтня 2014 р. кількість відвідувачів веб-ресурсу «Центр досліджень соціальних комунікацій» (nbuviar.gov.ua) становила 678 користувачів за добу, та Alexa рейтинг 987654. Тобто світова позиція цього сайту серед мільярдів веб-ресурсів становила 987654. Ранг Alexa в Україні становив 17,734. Після використання внутрішніх методів оптимізації та впровадження рекомендацій пошукових систем до аналітичних матеріалів, що публікуються на порталі, було зафіксоване поступове підвищення відвідування користувачами інтернет-ресурсу та зростання відвідування на кінець березня 2015 р. до 2817 користувачів за добу, Alexa рейтинг набув значення 750 295 у світі, та 5280 в Україні (див. рисунок).

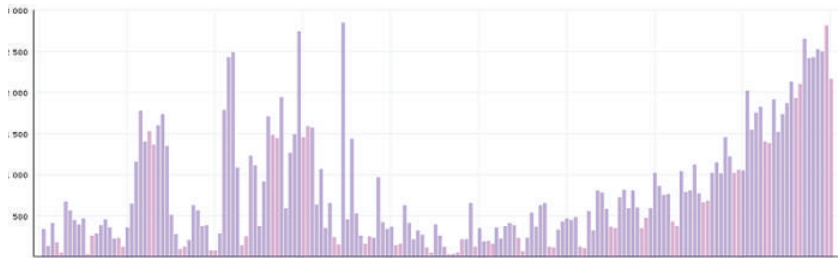

Рис. Статистичні дані відвідування бібліотечного ресурсу «Центр досліджень соціальних комунікацій» (nbuviar.gov.ua) з 1.10.2014–1.04.2015 рр.

Розуміючи структуру роботи хоча б однієї системи ранжування можна зробити висновок, що кількість користувачів напряму залежить від позиції ресурсу у пошуковій системі, водночас як позиція в пошуковій системі потребує оптимізації або дотримання певних правил подачі веб-сторінки в інформаційний простір перед її індексацією. Тому, аналізуючи матеріал, необхідно оптимізувати контент: подати його в унікальному вигляді, без помилок і копіювального тексту [4]. Використання в публікації зображення також сприяє підняттю її трафіка. Кожне зображення, особливо бібліотечного ресурсу, повинно мати підписаний Title та Description. При додаванні зображення на сайт, називати його потрібно за тематикою статті та використовувати ключові фрази веб-ресурсу.

При цьому необхідно підкреслити наступне:

- Викладати весь текст декількома сторінками. Текст потрібно розбивати на абзаци та вставляти порожній рядок між ними. Пошукова система

проводячи аналіз зручності користування веб-ресурсу зараховує певні бали, які впливають на ранжирування сайту в пошуковій системі.

- Необхідно виділяти основні думки тексту та ключові слова публікації. Це можна зробити жирним шрифтом або підкресленням, щоб виділити частину із загального об'єму тексту.

- Обсяг тексту сторінки повинен бути не менше 2000 знаків без пробілів, згідно з вимогами пошукових систем 2015 р.

- Більшість посилань необхідно направляти на сторінки, які необхідно просувати в ТОП з відповідністю анкорів і ключових слів сторінки [1].

- Ключові тексти посилань повинні бути приблизно у 30% посилань. Решта 15% у вигляді «детальніше», а решта 5% у вигляді простої адреси сторінки (URL) без будь-якого тексту.

- Важливо не встановлювати багато посилань на сторінці, не використовувати більше 20 посилань на сторінці. Тому чим менше посилань, тим більшу вагу вони передають іншим сторінкам і тим легше контролювати її розподіл по сайту.

Функціональний розвиток порталу потребує додаткової інформації щодо його ефективності, статистики важливих сторінок, ключових фраз, переходу та географії користувачів, показників запитуваності продукту в різних сегментах мережі тощо [2]. Головним чином він містить дані про безпосередню взаємодію користувачів з веб-проектом, що представляє актуальним використання сучасних аналітичних систем моніторингу Yandex Metrika або Google Analytics.

Висновки. Пошукові системи постійно підлягають технічним модернізаційним процесам, тому знання особливостей ранжирування дають змогу вчасно створити необхідні заходи щодо внутрішньої оптимізації контенту при формуванні спеціалізованих матеріалів. Перед індексацією інформації на веб-сайті, матеріал повинен формуватися згідно з вище описаними правилами, він трансформується у веб-матеріал, який набуває важливої цінності в мережі Інтернет і змінює позиціонування самого інформаційного ресурсу в пошуковому середовищі. Подача інформації, SEO-оптимізація та юзабіліті є складними важливими інформаційними науками, які стали необхідними в бібліотечному середовищі та складовою кожної інтернет-сторінки будь-якого порталу чи бібліотечного сайту. Надзвичайно важливим є Alexa Rank, він дає загальне представлення про відвідування інтернет-ресурсу, але розглядати його як найважливіший та єдиний параметр – неможливо та є недоцільним.

Література

1. *Ашманов И.* Оптимизация и продвижение сайтов в поисковых системах / И. Ашманов, А. Иванов. – Киев : Питер, 2008. – 400 с.
2. *Гусев В. С.* Аналитика веб-сайтов. Использование аналитических инструментов для продвижения в Интернете / В. С. Гусев. – Киев : Диалектика; Вильямс, 2008. – 176 с.
3. *Кошик А.* Веб-аналитика 2.0 на практике. Тонкости и лучшие методики = Web Analytics 2.0: The Art of Online Accountability and Science of Customer Centricity / А. Кошик. – Москва : Диалектика, 2011. – С. 528.
4. *Струнгар А.* Інструментальні методи моделювання поведінки користувачів та критерії ранжування науково-інформаційних порталів у веб-просторі / А. Струнгар, О. Мар'їна // Бібл. вісн. – 2014. – № 4. – С. 22–26.
5. *Струнгар В.* Інформаційно-пошукова система бібліотеки як інструмент прискорення опрацювання даних / В. Струнгар // Вісн. Книжк. палати. – Київ, 2013. – № 10 (207). – С. 28–29.
6. *Яковлев А. А.* Раскрутка и продвижение сайтов: основы, секреты, трюки / А. А. Яковлев. – Санкт-Петербург : БХВ-Петербург, 2007. – 336 с.
7. *Hellmers J.* Usability Evaluation Methods for a Scientific Internet Information Portal / J. Hellmers // Journal of Universal Computer Science. – 2012. – Vol. 18, N 10. – P. 1308–1322.
8. *Schyn E. M., Hellmers J., Thomaschewski J.* Usability Evaluation Methods for Special Interest Internet Information Services / E. M. Schyn, J. Hellmers, J. Thomaschewski // International Journal of Interactive Multimedia and Artificial Intelligence. – 2014. – Vol. 2, N 6. – P. 26–32.

References

1. Ashmanov, I., & Ivanov, A. (2008). Optimizacija i prodvizhenie sajtov v poiskovyh sistemah [Optimization and promotion of sites in search engines]. Kiev: Piter [in Russian].
2. Gusev, V. S. (2008). Analitika veb-sajtov. Ispol'zovanie analiticheskikh instrumentov dlja prodvizhenija v Internete [Analytics web sites. Using analytical tools to promote the Internet]. Kiev: Dialektika; Vil'jams [in Russian].
3. Koshik, A. (2011). Veb-analitika 2.0 na praktike. Tonkosti i luchshie metodiki = Web Analytics 2.0: The Art of Online Accountability and Science of Customer Centricity [Web Analytics 2.0 in practice. Subtleties and best

practices = Web Analytics 2.0: The Art of Online Accountability and Science of Customer Centricity]. Moskva: Dialektika, 528 [in Russian].

4. Strunhar, A., & Mar'ina, O. (2014). Instrumental'ni metody modeliuвання поведінки користувачів та критерії ранжування науково-інформаційних порталів у веб-просторі [Instrumental modeling user behavior and criteria for ranking scientific information portals in the web space]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Bulletin*, 4, 22–26 [in Ukrainian].

5. Strunhar, V. (2013). Informatsijno-poshukova systema biblioteki yak instrument pryskorennia opratsiuвання danykh [Information retrieval library system as a tool to speed up data processing]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty – Library Bulletin*, 10 (207), 28–29 [in Ukrainian].

6. Jakovlev, A. A. (2007). Raskrutka i prodvizhenie sajtov: osnovy, sekrety, trjuki [Website promotion: foundations, secrets, tricks]. Sankt-Peterburg: BHV–Peterburg [in Russian].

7. Hellmers, J. (2012). Usability Evaluation Methods for a Scientific Internet Information Portal. *Journal of Universal Computer Science*. Vol. 18, N 10, P. 1308–1322.

8. Schun, E. M., Hellmers, & J., Thomaschewski, J. (2014). Usability Evaluation Methods for Special Interest Internet Information Services. *International Journal of Interactive Multimedia and Artificial Intelligence*. Vol. 2, N 6, P. 26–32.

Стаття надійшла до редакції 27.04.2015.

Artur Strungar

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Specifics of the Content Submission of Library Web Resources in Order to Improve its Efficiency

The publication is devoted to the analysis of the organization placing the content of a web resource in order to increase its effectiveness, the ways of solving actual problems of the use of library resources and online applications supporting analytical tools to determine the flow of the material demanded in social and information space.

Determined that the internal optimization Web site content requires more advanced technological approaches, including a comprehensive system of multi-function modules and plug-ins in the php-code.

The necessity of adherence to certain principles of usability and suggested structuring the work of editors of an Internet resource, in accordance with the requirements of search engines.

Proposals to increase the efficiency of the organization presenting information

materials on the web-site, such as the introduction of key queries using external analytical systems such as WordStat, the use of a certain number of characters in the online publication of user-oriented, the introduction of key internal requests for specific узкопрофильные materials, compliance with signature pictures and special tags when filling and editing materials, the use of Google Analytics analyzers and Yandex Metrika webmasters with the introduction of these systems into the main site code.

Keywords: analytical systems, information space, hosting, social technologies, library, website, SEO, search ranking, Google, Alexa toolbar, Yandex.

Артур Струнгар

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Специфика организации подачи контента библиотечных веб-ресурсов с целью повышения его эффективности

Публикация посвящена анализу организации размещения контента веб-ресурса с целью повышения его эффективности, путям решения актуальных проблем использования библиотечных интернет-ресурсов и применения вспомогательных аналитических инструментов по определению подачи востребованного материала в социально-информационном пространстве.

Определено, что внутренняя оптимизация контента веб-сайтов требует более расширенных технологических подходов, включающих в себя развернутую систему многофункциональных плагинов и модулей в системе php-кодов.

Обоснована необходимость соблюдения определенных принципов юзабилити и предложено структурирование работы редакторов интернет-ресурса, в соответствии с требованиями поисковых систем.

Разработаны предложения по повышению эффективности организации представления информационных материалов на веб-ресурсе, такие как введение ключевых запросов, используя внешние аналитические системы типа WordStat, применение определенного количества символов в интернет-публикациях ориентированных на пользователей, введение внутренних ключевых запросов под определенные узкопрофильные материалы, соблюдения условий подписи картинок и специальных тегов при наполнении и редактировании материалов, применение анализаторов Google Analytics и Yandex Metrika с введением вебмастеров этих систем в основной код сайта.

Ключевые слова: аналитические системы, информационное пространство, хостинг, социальные технологии, библиотека, сайт, SEO, поиск, ранжирования, Google, Alexa toolbar, Yandex.

Ігор Гах,

мол. наук. співроб. відділу програмно-комунікаційних технологій НЮБ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

МОДЕЛІ ЦИФРОВИХ МЕРЕЖ ІНТЕГРАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В ІНФОРМАЦІЙНО- БІБЛІОТЕЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ВІДПОВІДНІСТЬ СУЧАСНИМ ВИМОГАМ

У статті аналізуються принципи та технологія функціонування цифрових мереж інтегрального обслуговування, стандарти та протоколи передачі даних у них. Розроблено загальний процес проектування моделей ЦМІО та дано обґрунтування цьому процесу. Зроблено висновки про можливість технічної реалізації та впровадження визначених видів обслуговування з використанням сучасних протоколів для передавання мультимедійної інформації в інформаційно-бібліотечному середовищі.

Ключові слова: інформаційно-бібліотечне середовище, мультимедійна інформація, цифрові мережі інтегрального обслуговування, стандарти передачі даних, потоки даних, мережеві протоколи, безпека даних, електронні юридичні бібліотеки.

Розвиток міжбібліотечного інформаційного простору в нинішніх умовах неможливий без сучасних засобів зв'язку. Упровадження сучасних автоматизованих виробництв і комп'ютерної техніки в бібліотечну діяльність потребують організації високошвидкісних каналів передавання даних між бібліотеками чи їхніми підрозділами, розташованими в різних районах міста, різних містах регіону чи різних регіонах країни. Створення додаткових каналів зв'язку і вузлів комутації потребує витрат, сумірних з витратами на будівництво високошвидкісного цифрового каналу зв'язку. Хоча технології інтеграції, які з'явилися за останні 10 років, дають змогу вирішувати ці завдання на базі єдиного уніфікованого устаткування і вже діючих каналів зв'язку. Ефективність використання ресурсів мережі при цьому зростає в рази. За оцінками західних фахівців, уже у 2015–2016 рр. не менше 70% усіх міжбібліотечних і внутрішньобібліотечних послуг надаватимуться мережами з інтеграцією послуг на основі FrameRelay, АТМ, ІР-комутації. Тому розвиток цих систем зв'язку в Україні неминуче піде шляхом інтеграції послуг на основі цифрової комутації. Означені

напрями розвитку інформатизації бібліотек країни аналізуються в роботах Я. Шрайберга [20], Л. Костенка [19], В. Петрова [18]. Роль і значення сучасних засобів передавання інформації в інформаційно-бібліотечному середовищі, у тому числі й за допомогою мереж з інтеграцією послуг, знайшли своє відображення в публікаціях С. Канвілکارа [34], Д. Соловьяненка [30], Л. Костенка [22], В. Оліфера [17].

Водночас аналіз літератури, присвяченої автоматизації та інформатизації бібліотечного середовища, засвідчує брак досліджень щодо переваг використання цифрових мереж з інтеграцією послуг для передавання різномірної мультимедійної інформації в інформаційно-бібліотечному середовищі.

Нині високими темпами ведеться будівництво високошвидкісних цифрових каналів зв'язку, що становлять базу інфраструктуру вітчизняних мереж зв'язку. Як неодноразово відзначало керівництво компанії «Укртелеком», інших телекомунікаційних компаній і компаній-провайдерів Інтернет, на базі транспортних цифрових мереж, що споруджуються, планується розгорнути єдину мережу інтегрального обслуговування для передавання телефонного трафіку, даних, мультимедійної інформації та різної службової інформації.

Незважаючи на перспективність таких рішень, на сьогодні не створено адекватних засобів проектування й аналізу бібліотечних мереж інтегрального обслуговування. Це пов'язано насамперед з тим, що подібні об'єкти з'явилися зовсім недавно і за досить короткий час пройшли шлях трансформації від окремих експериментальних установок до систем загальнонаціонального масштабу. Наявні напрацювання у сфері проектування традиційних мереж передавання даних, з одного боку, і телекомунікаційного зв'язку – з іншого, оперують не завжди порівнянними, чіткими поняттями й критеріями [21, 23, 27]. Тому створення відповідних методик проектування й аналізу цифрових мереж інтегрального обслуговування (ЦМІО) у бібліотечному середовищі, а також єдиного системного підходу до оцінювання процесів передавання різних класів інформації і видів телекомунікаційних сервісів (обслуговування) є актуальним завданням.

Мета статті – виявити, проаналізувати та обґрунтувати переваги новітньої архітектури мережі з інтеграцією послуг для передачі мультимедійної інформації в бібліотечному середовищі.

Розв'язання комплексу завдань, що постають у процесі проектування й аналізу ЦМІО, потребує як великих трудовитрат, так і значних часових ресурсів. Саме це й актуалізує питання автоматизації проекту-

вання та аналізу ЦМЮ. Існує чіткий зв'язок між завданнями (наприклад, стосовно об'єкта дослідження або вхідними/вихідним даним), що виконуються на різних етапах створення мережі. Більше того, одне й те саме завдання може розв'язуватися з різним ступенем точності на різних етапах роботи. Крім того, часто результати, одержані від розв'язання одного завдання, є вихідними даними для наступних завдань. Досить часто отримані результати самі визначають нові завдання. Узагалі ж таке комплексне завдання, як автоматизація аналізу й проектування, не вирішене навіть для системи передачі даних і телекомунікаційної мережі, що обслуговує однорідний трафік [32, 33]. Тому для більш складного об'єкта, яким є ЦМЮ, необхідно насамперед чітко визначити можливі шляхи розв'язання цієї проблеми.

Виходячи зі складності завдання, яке необхідно виконати, можна зробити висновок, що сформулювати, а тим більше розв'язати завдання синтезу оптимального варіанта ЦМЮ, що враховує всі аспекти проєктованого об'єкта, на сьогодні практично неможливо. Розв'язання такого надзавдання полягає в тому, що в міру визначення завдань синтезу структури ЦМЮ, алгоритмів керування й обміну інформацією формулюватимуться і вирішуватимуться окремі частини оптимізованого завдання з елементами евристики, що максимально використовують апріорну інформацію про об'єкт і технології його функціонування [11, 17, 30].

Виокремимо підзавдання аналізу й дослідження ЦМЮ:

1. Аналіз попиту на телекомунікаційне обслуговування, маркетингові дослідження.

Це завдання розв'язується на етапі техніко-економічного обґрунтування проєкту створення або модернізації ЦМЮ. Тут застосовуються стандартні методи економічного аналізу, прогнозування й планування.

2. Аналіз вимог, що висуваються до ЦМЮ різними видами телекомунікаційного обслуговування. Це завдання складається з двох підзавдань:

– аналіз необхідних характеристик прогнозованих видів обслуговування та розрахунків на їхній основі бажаних інтегральних показників ЦМЮ. Останні визначаються відповідними параметрами телекомунікаційного обслуговування. При цьому застосовується таке правило: інтегральна характеристика ЦМЮ не повинна бути гіршою відповідного показника телекомунікаційного обслуговування;

– визначення устаткування й технологій, які відповідають заданим інтегральним характеристикам ЦМЮ. У цьому випадку також використовуються різні евристичні підходи.

3. Аналіз відповідності структури ЦМІО, устаткування й технологій, що використовуються, вимогам телекомунікаційного обслуговування.

Окреслені завдання відповідають етапам технічної пропозиції та ескізного проектування. Для оцінювання відповідності устаткування та інфраструктури ЦМІО необхідно визначити їхні параметри й показники, найбільш істотні для цього класу мереж. З огляду на специфіку ЦМІО, можна виокремити ряд аспектів і характеристик, найбільш важливих для цього класу мереж:

– більшість ЦМІО вибудовується на основі існуючої інфраструктури первинних мереж зв'язку. Тому велике значення тут має одержання достовірної інформації про стан наявних мережевих ресурсів. У сучасних умовах це завдання для складних первинних мереж зв'язку може бути вирішене тільки з використанням експериментальних статистичних даних [24];

– ЦМІО будуються за багаторівневим адміністративним принципом. Це зумовлено накладенням служб, що обслуговують прикладні процеси, на мережеві й транспортні служби ЦМІО;

– при наявності в ЦМІО потоків декількох видів обслуговування і відповідно переданої інформації, кожний з яких висуває свої вимоги до якості передавання, необхідні засоби, які б давали змогу оцінювати пропускну здатність ЦМІО щодо різних видів інформації;

– для оперативних видів інформації («мова», «відео»), які є специфічними для ЦМІО, велике значення має частка вчасно доставленої інформації. Адже інформація, доставлена за час, більший допустимого, стає помилковою та непридатною для подальшого використання.

4. Аналіз можливих варіантів конфігурації мережі та переліків телекомунікаційного обслуговування з метою підвищення економічної ефективності застосування ЦМІО.

На цьому етапі передбачене розроблення таких рекомендацій:

– варіанти планів телекомунікаційного обслуговування без зміни конфігурації ЦМІО;

– варіанти реконфігурації та модернізації ЦМІО з метою задоволення найбільш повного складу завдань на телекомунікаційне обслуговування за умови максимізації економічного ефекту.

На рис. 1 представлена тримірна діаграма, що відбиває процес проектування ЦМІО як розв'язання ряду завдань на визначеній стадії проектування мережі, які відповідають визначеним аспектам МІО із заданим ступенем деталізації. Напрямок Х відповідає аспектам проєктованої ЦМІО: програмний (Пр), інформаційний (Ин), технічний (Тх),

алгоритмічний (Ал), топологічний (Тп), організаційний (Ор), функціональний (Фн), економічний (Ек). Напрямок Y на приведеній діаграмі відповідає етапам процесу проектування: робочий проект (Рп), технічний проект (Тп), ескізний проект (Еп), технічна пропозиція (Тпр), технічне завдання (Тз), техніко-економічне обґрунтування (Тео). Напрямок Z відповідає рівневі деталізації процесу дослідження щодо еталонної моделі ВВС (взаємодії відкритих систем). Загалом розв'язання кожного приватного завдання S_{ijk} може бути визначене як дослідження певних перспективних технічних рішень F з урахуванням вимог й обмежень Z_{ijk} , що накладаються на мережу, над вихідними даними X_{ijk} з метою одержання результатів Y_{ijk} . Тут i – аспект ЦМІО, розглянутий у рамках цього завдання; j – рівень деталізації завдання, що виконується; k – стадія проектування, на якій розв'язується завдання [3, 25, 26].

Відповідно до розглянутого раніше сукупного завдання аналізу й синтезу можна окреслити послідовність дослідження показників ЦМІО:

1. Дослідження варіантів структури ЦМІО, взаємодії проєктованої мережі з первинними та вторинними мережами зв'язку.

При розв'язанні цього завдання досліджуються варіанти організаційних, інформаційних, технічних структур разом з ресурсами інших первинних і вторинних мереж, що використовуються для побудови ЦМІО. Метою цього етапу дослідження є декомпозиція ЦМІО на незалежні фрагменти, кожний з яких можна аналізувати окремо. ЦМІО при цьому варто розглядати як ієрархічну структуру, яка складається із щонайменше трьох рівнів:

- I рівень – магістральна опорна мережа;
- II рівень – устаткування доступу абонента;
- III рівень – традиційне устаткування телефонного та комп'ютерного зв'язку абонента (УАТЗ, ЛОМ).

2. Дослідження напрямів основних потоків інформації в ЦМІО та пропускної здатності останніх на цих напрямках.

На підставі інформації, отриманої під час маркетингових досліджень, формується прогнозований набір вимог до телекомунікаційного обслуговування, визначаються основні потоки передавання інформації між вузлами ЦМІО або географічними пунктами. На цьому етапі аналізу ЦМІО здійснюється обґрунтування бажаних інтегральних характеристик обслуговування для заданої множини пар «джерело – споживач». Найважливішою характеристикою є пропускна здатність ЦМІО, тобто обсяг інформаційного обслуговування між двома пунктами за одиницю часу. Передавання інформації відповідно до вимог наявного переліку видів

телекомунікаційного обслуговування є основною умовою функціонування ЦМІО (рис. 2 схематично ілюструє можливості реалізації різних видів телекомунікаційного обслуговування на основі сучасних протоколів). У разі невідповідності цій вимозі подальший аналіз ЦМІО при заданому переліку телекомунікаційного обслуговування та такій конфігурації не має сенсу.

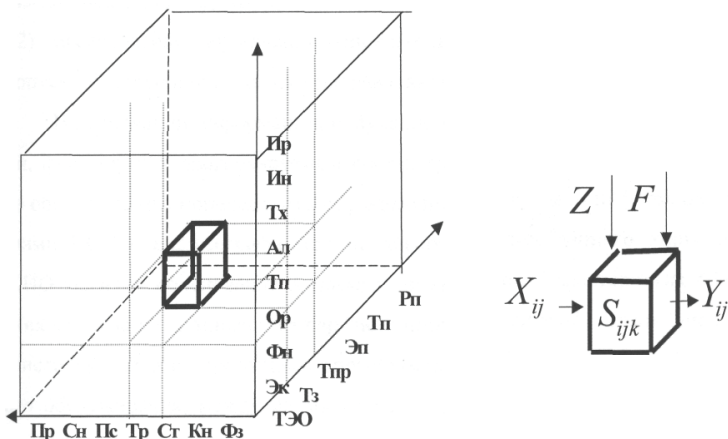

Рис. 1. Загальний процес проектування ТМ

Водночас такий підхід дає змогу виявити «перевантажені ділянки» ЦМІО, що заважають повністю виконати всі вимоги на телекомунікаційне обслуговування. На цьому ж етапі аналізується потенційна пропускна здатність ЦМІО.

3. Аналіз відповідності показників ЦМІО вимогам телекомунікаційного обслуговування для окремих з'єднань.

Деякі з'єднання в ЦМІО, що використовуються для організації телекомунікаційного обслуговування, становлять особливий інтерес для проектувальника або оператора мережі. Наприклад, з'єднання, характеристики яких оцінюються як критичні для цього виду обслуговування. Для таких з'єднань необхідний додатковий аналіз найважливіших показників обслуговування. У випадку невідповідності вимогам заданих видів обслуговування повинні бути розглянуті інші варіанти конфігурації ЦМІО [5, 29].

Для розв'язання цих завдань необхідно вибрати відповідні показники й критерії, щоб мати точну оцінку якості функціонування ЦМІО.

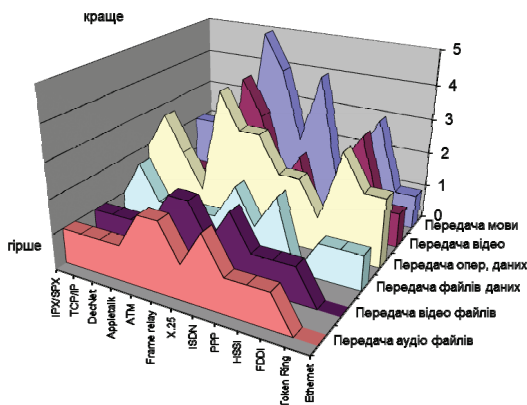

Рис. 2. Реалізація різних видів телекомунікаційного обслуговування на основі сучасних протоколів

Висновки

1. Подальший розвиток бібліотечного простору потребує цифрових мереж інтегрального обслуговування. Адже саме вони дають змогу підвищити економічні показники за рахунок зменшення кількості ліній передавання інформації.

2. До переваг цифрових мереж інтегрального обслуговування належать:

- більш висока економічна ефективність порівняно з будь-якою іншою мережею;

- забезпечення широкого спектра видів обслуговування за умови використання тільки однієї лінії;

- сумісність ЦМІО з уже існуючими та споруджуваними мережами зв'язку;

- застосування лише цифрових методів передавання інформації;

- висока надійність, зумовлена використанням висококласного уніфікованого устаткування, систем моніторингу та керування.

3. Переваги цих мереж проявляються найбільше під час передавання мультимедійної інформації шляхом інтеграції її видів.

4. Наявність широкого спектра інтегрованих протоколів дає змогу оптимізувати передавання гетерогенної мультимедійної інформації (текст, звук, відео тощо).

5. Показники телекомунікаційних мереж необхідно розглядати

в динаміці, тому що ця сфера діяльності характеризується стійким збільшенням і розширенням кількості та спектра послуг, постійними змінами собівартості й піднесенням якості обслуговування.

Література

1. *Гах І. П.* Перспективи впровадження мереж інтегрального обслуговування в інформаційно-бібліотечне середовище / І. П. Гах // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: Проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., Київ (17–18 травня 2005 р.). – Київ, 2005. – Ч. 1. – С. 155–158.

2. *Круглий стіл «Електронні інформаційні ресурси в системі сучасних соціальних комунікацій»* [Електронний ресурс] // Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук. – Режим доступу: <http://ippi.org.ua/kruglii-stil-%C2%ABelektronni-informatsiini-resursi-v-sistemi-suchasnikh-sotsialnikh-komunikatsii%C2%BB>. – Назва з екрана.

3. *Passport ATM CoreServices: UserGuide, Release: R1.3: Publication: 241–7001–700: Version : Standard, Status: 1.3 S2.* – 2001. – 435 p.

4. *Льюис К.* Качество обслуживания, или как добиться неравенства в мире равноправия / К. Льюис // Сети и системы связи. – 1997. – № 11. – С. 58–61.

5. *Приложение 10 к Конвенции ИКАО.* – Том 3. Системы связи. – Монреаль : ИКАО, 1995. – 432 с.

6. *Руководство по техническим положениям для сети авиационной электросвязи ATN.DOC 9705 AN/956.* – Монреаль : ИКАО, 1999. – 72 с.

7. *Конахович Г. Ф.* Основы развития мобильных телекоммуникационных систем / Г. Ф. Конахович, С. М. Паук, А. А. Шевченко, М. Ф. Аль-Хэнти. – Киев : КМУГА, 1997. – 112 с.

8. *Конахович Г. Ф.* Сучасні мережі передачі даних підприємств ЦА / Г. Ф. Конахович, О. М. Сухопара, В. Г. Потапов // Захист інформації. – 2003. – № 1. – С. 4–27.

9. *Конахович Г. Ф.* Аналіз принципів захисту від несанкціонованого доступу підсистем керування глобальних мереж передачі даних / Г. Ф. Конахович, О. М. Сухопара // Захист інформації. – 2002. – № 4. – С. 23.

10. *Bharat T. Doshi.* Future WAN Architecture Drivenby Services, Traffic Volumeand Technology Trends / Bharat T. Doshi, Ramesh Nagarajan, G. N. SrinivasaPrasanna. M. Akber Qureshi // BellLabs Technical Journal. – 2001. – January – June. – P. 13.

11. *Захаров Г. П.* Методы исследования сетей передачи данных / Г. П. Захаров. – Москва : Радио и связь, 1982. – 208 с.

12. *Боккер П.* ISDN. Цифровая сеть с интеграцией служб. Понятия, методы, системы / П. Боккер ; пер. с нем. – Москва : Радио и связь, 1991. – 357 с.

13. *Захаров Г. П.* Службы и архитектура широкополосных цифровых сетей интегрального обслуживания / Г. П. Захаров, М. В. Симонов, Г. Г. Яновский // Технологии электронных коммуникаций. – Москва : Эко-Трендз, 1993. – Т. 42. – 234 с.

14. *Иносэ Х.* Интегральные цифровые сети связи: введение в теорию и практику / Х. Иносэ. – Москва : Радио и связь, 1982. – 320 с.

15. *Шаршаков А.* Будущее сетевых технологий / А. Шаршаков // Сети. – 1997. – № 1. – С. 40–47.

16. *Тобаги Ф. А.* Архитектуры высокоскоростных коммутаторов пакетов для широкополосных цифровых сетей интегрального обслуживания / Ф. А. Тобаги // Труды института инженеров по электротехнике и радиоэлектронике. – 1990. – № 1. – С. 105–142.

17. *Олифер В. Г.* Компьютерные сети. Принципы, технологии, протоколы / В. Г. Олифер, Н. А. Олифер. – Санкт-Петербург : Питер, 2001. – 669 с.

18. *Петров В. В.* Формирование баз данных реферативной информации – путь к оперативному обмену результатами научных исследований / В. В. Петров, А. А. Крючин, Л. И. Костенко, Н. Н. Минина, Н. Я. Зайченко // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – 2010. – Вып. 8. – С. 103–109.

19. *Костенко Л. Й.* Програма розвитку комп'ютерних технологій у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського / Л. Й. Костенко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: Проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 25–26 травня 2004 р. – Київ, 2004. – С. 130–132.

20. *Шрайберг Я.* Первое десятилетие информационного века: влияние информационно-электронной среды на роль и позицию библиотек в развивающемся обществе : ежегод. докл. конф. «Крым», 2010 г. / Я. Шрайберг. – Судак ; Москва : препрогр. центр ГПНТБ России, 2010. – 77 с.

21. *Советов Б. Я.* Построение сетей интегрального обслуживания / Б. Я. Советов, С. А. Яковлев. – Ленинград : Машиностроение, 1990. – 330 с.

22. *Костенко Л. Й.* Розвиток комп'ютерно-телекомунікаційних технологій у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського / Л. Й. Костенко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна

діяльність: Проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів IV міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 21–23 травня 2007 р. – Київ, 2007. – С. 156–158.

23. *Мизин И. А.* Сети коммутации пакетов / И. А. Мизин, В. А. Богатырев, А. П. Кулешов. – Москва : Радио и связь, 1986. – 408 с.

24. *Мартин Д.* Вычислительные сети и распределенная обработка данных / Д. Мартин. – Москва : Финансы и статистика, 1985. – Вып. 1. – 256 с.

25. ITU–T. Recommendations G.781. General aspect of digital transmission systems terminal equipments. – Geneva : CCITT, 1991. – 6 p.

26. ITU–T. Recommendation 1.350. General Aspects of Quality of Service and Network Performance in Digital Networks, Including ISDN. – Geneva : CCITT, 1988. – 56 p.

27. ITU–T. Recommendation 1.362. B-ISDN ATM Adaptation Layer (AAL) Functional Description. Rev. 1. – Geneva : CCITT, 1991. – 6 p.

28. ITU–T. Recommendation 1.413. B-ISDN User-Network Interface. Rev. 1. – Geneva : CCITT, 1991. – 15 p.

29. ITU–T. Recommendation 1.321. ISDN Protocol Reference Model Blue Book, Fascicle III.8. – Geneva : CCITT, 1991. – 27 p.

30. *Соловяненко Д. В.* Наукові бібліотеки та перспективні інтернет-технології / Д. В. Соловяненко, Л. Й. Костенко // Бібл. вісн. – 2011. – № 6. – С. 45–47.

31. *Шварц М.* Сети связи: протоколы, моделирование, анализ / М. Шварц. – Москва : Наука, 1992. – Ч. 1. – 336 с.

32. *Шварц М.* Сети связи: протоколы, моделирование, анализ / М. Шварц. – Москва : Наука, 1992. – Ч. 2. – 272 с.

33. Протоколы и методы управления в сетях передачи данных / пер. с англ. ; под ред. Ф. Ф. Куо. – Москва : Радио и связь, 1985. – 480 с.

34. *Khanvilkar S. et al.* Multimedia Networks and Communication // Electrical Engineering Handbook / edited by W. K. Chen. – [S. l.] : Academic Press, 2004. – P. 401–425.

References

1. Hakh, I. P. (2005). Perspektyvy vprovadzhennya merezh intehral'noho obsluhovuvannya v informatsiyno-bibliotechne seredovyshe [Prospects for the introduction of integrated service networks information and library environment]. *Dokumentoznavstvo. Bibliotekoznavstvo. Informatsiyna diyal'nist': Problemy nauky, osvity, praktyky: zb. materialiv mizhnar. nauk.-prakt. konf. – Documentation. Library. Information activities: Problems*

Science, Practice: Proceedings of the Scientific Conference, Kyiv, 17–18 May 2005, Part 1, 155–158. Kyiv [in Ukrainian].

2. Kruhlyy stil «Elektronni informatsiyni resursy v systemi suchasnykh sotsial'nykh komunikatsiy» [Electronic information resources in the system of modern social communications]. *Naukovo-doslidnyj instytut informatyky i prava Natsional'noi akademii pravovykh nauk – Research Institute of Information Science and Law National Academy of Sciences*. Retrieved from <http://ippi.org.ua/kruglii-stil-%C2%ABelektronni-informatsiini-resursi-v-sistemi-suchasnykh-sotsialnykh-komunikatsii%C2%BB> [in Ukrainian].

3. Passport ATM CoreServices: UserGuide, Release: R1.3: Publication: 241–7001–700: Version: Standard, Status: 1.3 S2. (2001) [in English].

4. Lyuis, K. (1997). Kachestvo obsluzhivaniya, ili kak dobitsya neravenstva v mire ravnopraviya [Quality of service, or how to achieve equality in the world inequality]. *Seti i sistemyi svyazi – Networks and communication systems*, 11, 58–61 [in Russian].

5. Prilozhenie 10 k Konventsii ICAO [Annex 10 to the Convention ICAO]. *Sistemyi svyazi – Communication systems*. (1995). Vol. 3. Montreal: ICAO [in Russian].

6. Rukovodstvo po tehniceskim polozhennyam dlya seti aviatsionnoy elektrosvyazi ATN.DOC 9705 AN/956 [Manual of Technical Provisions for the Aeronautical Telecommunication Network ATN.DOC 9705 AN/956]. (1999). Montreal: ICAO [in Russian].

7. Konahovich, G. F., Pauk, S. M., Shevchenko, F. A., Al-Henti, M. F. (1997). Osnovy razvitiya mobilnykh telekommunikatsionnykh sistem [Basis for the development of mobile telecommunication systems]. Kiev: KMUGA [in Russian].

8. Konahovich, G. F., Suhopara, O. M., Potapov, V. G. (2003). Suchasni merezhi peredachi danih pidpriemstv TsA [Modern data network enterprise CA]. *Zahist Informatsiyi – Data Protection*, 1, 4–27 [in Ukrainian].

9. Konahovich, G. F., Suhopara, O. M. (2002). Analiz printsipiv zahistu vid nesanktsionovanogo dostupu pidsistem keruvannya globalnih merezh peredachi danih [Analysis of Principles for the Protection against unauthorized access control subsystems of global data networks]. *Zahist Informatsiyi – Data Protection*, 4, 23 [in Ukrainian].

10. Bharat, T. Doshi, Ramesh, Nagarajan, G. N., SrinivasaPrasanna, M., Akber Qureshi. (2001, January – June). Future WAN Architecture Driven by Services, Traffic Volume and Technology Trends. *BellLabs Technical Journal*. (p. 13) [in English].

11. Zaharov, G. P. (1982). *Metodyi issledovaniya setey peredachi danyih* [Methods of research data networks]. Moscow: Radio i svyaz [in Russian].
12. Bokker, P. (1991). *ISDN. Tsifrovaya set s integratsiyey sluzhb. Ponyatiya, metodyi, sistemyi* [Digital network with integration of services. Concepts, methods, systems]. Moscow: Radio i svyaz [in Russian].
13. Zaharov, G. P., Simonov, M. V., Yanovskiy, G. G. (1993). *Sluzhbyi i arhitektura shirokopolosnykh tsifrovyykh setey integralnogo obsluzhivaniya* [Service and architecture of broadband digital networks Integrated Services]. *Tehnologii jelektronnykh kommunikacij – Electronic communications technology*, Vol. 42. Moscow: Eko-trendz [in Russian].
14. Inose, H. (1982). *Integralnyie tsifrovyye seti svyazi: vvedenie v teoriyu i praktiku* [Service and architecture of broadband digital networks Integrated Services]. Moscow: Radio i svyaz [in Russian].
15. Sharshakov, A. (1997). *Buduschee setevykh tehnologiy* [Future network technologies]. *Seti – Net*, 1, 40–47 [in Russian].
16. Tobagi, F. A. (1990). *Arhitekturyi vyisokoskorostnykh kommutatorov paketov dlya shirokopolosnykh tsifrovyykh setey integralnogo obsluzhivaniya* [Architecture of high-speed packet switches for broadband integrated services digital networks]. *Trudy instituta inzhenerov po jelektrotehnike i radiojelektronike – Proceedings of the Institute of Electrical and Electronics Engineers*, 1, 105–142 [in Russian].
17. Olifer, V. G., Olifer, N. A. (2001). *Kompyuternyye seti. Printsipyi, tehnologii, protokolyi* [Computer networks. Principles, technologies, protocols]. Saint Petersburg: Piter [in Russian].
18. Petrov, V. V., Kryuchin, A. A., Kostenko, L. I., Minina, N. N., Zaychenko, N. Ya. (2010). *Formirovanie baz danykh referativnoy informatsii – put' k operativnomu obmenu rezul'tatami nauchnykh issledovaniy* [The formation of databases of bibliographic information – the path to rapid exchange of research results]. *Biblioteki natsionalnykh akademiy nauk: problemyi funktsionirovaniya, tendentsii razvitiya – Library of the National Academies of Science: Problems of operation, development trends*, issue 8, 103–109 [in Russian].
19. Kostenko, L. Y. (2004). *Prohrama rozvytku komp'yuternykh tekhnolohiy u Natsional'nykh bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernads'koho* [Program of Computer Technology in the National Library of Ukraine Vernadsky]. *Dokumentoznavstvo. Bibliotekoznavstvo. Informatsiyana diyal'nist': Problemy nauky, osvity, praktyky: zbirnyk materialiv mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. – Documentation. Library. Information activities: Problems*

Science, Practice: Proceedings of the Scientific Conference, Kyiv, 25–26 May 2004. (p. 130–132). Kyiv [in Ukrainian].

20. Shrayberg, Ya. (2010). *Pervoe desyatiletie informacionnogo veka: vliyanie informacionno-jelektronnoj sredy na rol' i pozitsiju bibliotek v razvivajushhemsja obshhestve: ezhegod. dokl. konf. «Krym»*, 2010 g. [The first decade of the information age: the influence of information and electronic environment of the role and position of libraries in a developing society: an annual report on the conference «Crimea»]. Sudak; Moscow: preprogr. centr GPNTB Rossii [in Russian].

21. Sovetov, B. Ya., Yakovlev, S. A. (1990). *Postroenie setey integralnogo obsluzhivaniya* [Construction of integrated services networks]. Leningrad: Mashinostroenie [in Russian].

22. Kostenko, L. Y. *Rozvytok komp'uterno-telekomunikatsijnykh tekhnolohij u Natsional'nij bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernadsk'oho* [The development of computer and telecommunication technologies in the National Library of Ukraine Vernadsky]. *Dokumentoznavstvo. Bibliotekoznavstvo. Informatsijna diial'nist': Problemy nauky, osvity, praktyky: zbirnyk materialiv IV mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*, Kyiv, 21–23 travnia 2007 r. – Proceedings of the IV International Scientific Conference, Kyiv, 21–23 May 2007. (pp. 156–158). Kyiv [in Ukrainian].

23. Mizin, I. A., Bogatyirev, V. A., Kuleshov, A. P. (1986). *Seti kommutatsii paketov* [Packet switching network]. Moscow: Radio i svyaz [in Russian].

24. Martin, D. *Vyichislitelnyie seti i raspredeleonnaya obrabotka dannyih* [Computer networks and distributed data processing]. Issue 1. Moscow: Finansy i statistika [in Russian].

25. ITU–T. Recommendations G.781. General aspect of softdigital transmission systems terminal equipments. (1991). Geneva: CCITT [in English].

26. ITU–T. Recommendation 1.350. General Aspect of Quality of Service and Network Performance in Digital Networks, Including ISDN. (1988). Geneva: CCITT [in English].

27. ITU–T. Recommendation 1.362. B-ISDN ATM Adaptation Layer (AAL) Functional Description. Rev. 1. (1991). Geneva: CCITT [in English].

28. ITU–T. Recommendation 1.413. B-ISDN User-Network Interface. Rev. 1. (1991). Geneva: CCITT [in English].

29. ITU–T. Recommendation 1.321. ISDN Protocol Reference Model Blue Book, Fascicle III.8. (1991). Geneva: CCITT [in English].

30. Solov'yanenko (Solovianenko), D. V. (2011). *Naukovi biblioteky ta perspektyvni Internet-tekhnolohiyi* [Scientific Libraries and perspective

Internet technologies]. *Bibliotekhyi visnyk – Library Bulletin*, 6, 45–47. Kyiv [in Ukrainian].

31. Shvarts, M. (1992). *Seti svyazi: protokolyi, modelirovanie, analiz* [Communication networks: protocols, modeling, analysis], part 1. Moscow: Nauka [in Russian].

32. Shvarts, M. (1992). *Seti svyazi: protokolyi, modelirovanie, analiz* [Communication networks: protocols, modeling, analysis], part 1. Moscow: Nauka [in Russian].

33. Kuo, F. F. (Ed.). (1985). *Protokolyi i metodyi upravleniya v setyah peredachi danyih* [Protocols and management techniques in data transmission networks]. Moscow: Radio i svyaz [in Russian].

34. Khanvilkar, S. et al. (2004). *Multimedia Networks and Communication*. *Electrical Engineering Handbook*, edited by W. K. Chen. PP. 401–425. [S. 1.]: Academic Press [in English].

Стаття надійшла до редакції 06.04.2015.

Ihor Gah

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Models of Integrated Services Digital Network in Information and Library Environment: Compliance to Contemporary Demands

Article is devoted to the development of multimedia network technology with the integration of services at the library in terms of implementation and expansion of inter-library information space.

This article analyzes the principles and techniques of functioning of integrated services digital networks, standards and protocols for data transfer in them. A general design process models ISDN and provide a rationale for this process.

The advantages of digital networks, integrated services include: greater economic efficiency as compared to any other network, providing a wide range of service types by using only one line, ISDN compatibility with existing and building communication networks, the use of only digital transmission techniques, high reliability, due to the use of high quality standardized equipment, monitoring and control systems. The advantages of these networks are manifested most in the transmission of multimedia information by integrating its species. A wide range of integrated protocols to optimize the transfer of heterogeneous multimedia information (text, audio, video, etc.). Indicators of telecommunication networks need to be considered in the dynamics, as this area of activity is characterized by steady growth and expansion of the number and range of services, the cost of constant changes and the rise of service quality. The conclusions that further development of library space requires the introduction of integrated

services digital networks. After all, they can improve economic performance by reducing the number of lines of communication.

Keywords: information and library environment, multimedia information, integrated services digital networks, data standards, data streams, network protocols, data security.

Игорь Гак

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Моделі цифрових мереж інтегрального обслуговування в інформаційно-бібліотечній середі: відповідність сучасним вимогам

Стаття присвячена розвитку мультимедійних мережних технологій з інтеграцією послуг в бібліотеці в умовах впровадження та розширення міжбібліотечної інформаційного простору.

В цій статті проведено аналіз принципів та технологій функціонування цифрових мереж інтегрального обслуговування, стандартів та протоколів передачі даних в них. Розроблено загальний процес проектування моделей ЦСІО та дано обґрунтування такому процесу.

К перевагам цифрових мереж інтегрального обслуговування належать: вища економічна ефективність порівняно з будь-якою іншою мережею, забезпечення широкого спектра видів обслуговування при використанні лише однієї лінії, сумісність ЦСІО з уже існуючими та будуваними мережами зв'язу, застосування лише цифрових методів передачі інформації, висока надійність, зумовлена використанням висококласного уніфікованого обладнання, систем моніторингу та управління. Переваги цих мереж проявляються найбільше при передачі мультимедійної інформації шляхом інтеграції її видів. Наявність широкого спектра інтегрованих протоколів дозволяє оптимізувати передачу різноманітної мультимедійної інформації (текст, звук, відео та ін.). Показники телекомунікаційних мереж необхідно розглядати в динаміці, так як ця сфера діяльності характеризується стійким зростанням та розширенням кількості та спектра послуг, постійними змінами собівартості та покращенням якості обслуговування.

Зроблено висновки, що подальше розвиток бібліотечної середі потребує впровадження цифрових мереж інтегрального обслуговування. Адже саме вони надають можливість підвищити економічні показники завдяки зменшенню кількості ліній передачі інформації.

Ключові слова: інформаційно-бібліотечна середа, мультимедійна інформація, цифрові мережі інтегрального обслуговування, стандарти передачі даних, потоки даних, мережні протоколи, безпека даних.

Наукове видання

НАУКОВІ ПРАЦІ

НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Випуск 41

Редактори: *Т. Дубас, О. Федоренко, Ю. Шлапак*
Технічний редактор *Т. Дубас*
Комп'ютерна верстка: *Г. Булахова*

Підп. до друку 03.09.2015. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 36,27. Обл.-вид. арк. 34,22.
Наклад 300 пр. Зам. № 14.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
03039, Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 16085-4557Р від 16.12.2009 р.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.